

KRONIEK

VAN HET

TORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

TE

UTRECHT.

en twintigste Jaargang, 1871.

ZESDE SERIE.

TWEEDE DEEL.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON.
1872.

Door het HISTORISCH GENOOTSCHAP zijn uitgegeven onderstaande werken:

KRONIJK van het Historisch Gezelschap te Utrecht.

2e jaargang. 1846 (*) ƒ 5.—.
3e jaargang. 1847. . - 2.70.
4e jaargang. 1848. . ƒ 3.
5e jaargang. 1849. . - 6

(*) De eerste jaargang is nimmer in druk verschenen.

KRONIJK van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht.

2e serie

6e jaargang. 1850. . ƒ 6.—.
7e jaargang. 1851. . - 6.40.
8e jaargang. 1852. . - 6.80.
9e jaargang. 1853. . - 6.80.
10e jaargang. 1854. - 6.80.

3e serie

11e jaargang. 1855. . - 3.20.
12e jaargang. 1856. . - 3.60.
13e jaargang. 1857. . - 4.80.
14e jaargang. 1858. . - 6.10.
15e jaargang. 1859. . - 4.60.

4e serie

16e jaargang. 1860. . - 5.40.
17e jaargang. 1861. . ƒ
18e jaargang. 1862. . - 6
19e jaargang. 1863. . - 7
20e jaargang. 1864. . - 7

5e serie

21e jaargang. 1865. . - 7
22e jaargang. 1866. . - 7
23e jaargang. 1867. . - 9
24e jaargang. 1868. . - 9
25e jaargang. 1869. . -10

6e serie

26e jaargang. 1870. . - 8
27e jaargang. 1871. . - 8

BERIGTEN van het Historisch Gezelschap te Utrecht.

1e deel. 1e stuk. 1846. ƒ 3.40.
1e deel. 2e stuk. 1848. - 2.20.
2e deel. 1e stuk. 1849. - 2.20.
2e deel. 2e stuk. 1849. (Verhooren van JOHAN v. OLDENBARNEVELT). - 3

BERIGTEN van het Historisch Genootschap te Utrecht.

3e deel. 1e stuk. 1850. ƒ 3.—.
3e deel. 2e stuk. 1851. - 3.—.
4e deel. 1e stuk. 1851. - 3.—.
4e deel. 2e stuk. 1851. - 2.80.
5e deel. 1e stuk. 1853. - 3.20.
5e deel. 2e stuk. 1856. - 2
6e deel. 1e stuk. 1857. - 2
6e deel. 2e stuk. 1857. - 2
7e deel. 1e stuk. 1861. - 4
7e deel. 2e stuk. 1863. - 6

CODEX DIPLOMATICUS in 4°. 1848. - 8

2e serie in 8°. 1e deel. 1e afd. 1852. - 3

1e deel. 2e afd. 1852. ƒ 3.10.
2e deel. 1e afd. 1853. - 6.20.
2e deel. 2e afd. 1853. - 3.80.
3e deel. 1e afd. 1855. - 6.50.
3e deel. 2e afd. 1856. - 3.40.
4e deel. 1e afd. 1859. - 3
4e deel. 2e afd. 1860. - 5
5e deel. 1860. . . . -12
6e deel. 1863. . . . - 1

K

STOI

KRONIEK

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

TE

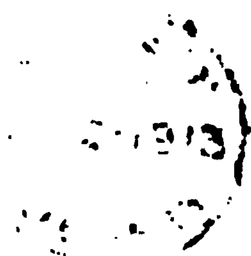
UTRECHT.

Zeven en twintigste Jaargang, 1871.

ZESDE SERIE.

TWEEDE DEEL.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON,
1872.

INHOUD.

NAAMLIJST DER LEDEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP.

GEVESTIGD

te UTRECHT.

BESTUUR.

Mr. N. P. J. Kien, Burgemeester der stad Utrecht, *Honorair Voorzitter.*

Dr. W. G. Brill, *Eerste Voorzitter.*

Jhr. Mr. B. J. L. de Geer van Jutfaas, *Tweede Voorzitter.*

Mr. J. A. Grothe, *Eerste Secretaris.*

Dr. P. J. Vermeulen, *Tweede Secretaris.*

Mr. J. I. D. Nepveu, *Eerste Bibliothekaris.*

Mr. H. Royaards van Scherpenzeel, *Tweede Bibliothekaris.*

Mr. J. Roëll, *Penningmeester.*

HONORAIRE LEDEN.

Dr. J. J. Altmeyer, te Brussel.
L. de Baecker, te Bergues.
Dr. J. M. F. Birnbaum, te Giessen.
Jhr. Ph. Blommaert, te Gent.
E. de Borchgrave, te Brussel.
Dr. A. Borgnet, te Luik.
Dr. J. Bowring, te Londen.
Dr. J. G. Burman Becker, te Koppenhagen.
E. de Busscher, te Gent.
U. Capitaine, te Luik.
H. Conscience, te Kortrijk.
R. Chalon, te Brussel.
Fr. Cramer, te Straalsond.
J. L. A. Diegerick, te Iperen.
M. F. Essellen, te Hamm.
E. van Even, te Leuven.
Mariano Pardo de Figueroa, te Medina Sidonia.
L. P. Gachard, te Brussel.
Jhr. J. J. de Geer, te Utrecht.
Dr. J. Gervinus, te Heidelberg.
Dr. H. Grote, te Hanovor.
G. Guillaume, te Brussel.
Ferd. von Hellwald, te Weenen.
A. Henne, te Brussel.
Xavier Heuschling, te Brussel.
Th. Juste, te Brussel.
F. Kügler, te Berlijn.
P. Lansens, te Couckelaere.
L. von Ledebur, te Berlijn.
C. Leirens, te Gent.
F. von Löher, te München.
A. Mathieu, te Brussel.

J. Lothrop Motley, Gezant der Vereen. Staten van N. Amer. in Gr. Britannië.
K. Nijs, te Antwerpen.
Ed. Osenbrügge, te Zürich.
Ch. Paeile, te Rijssel.
Ridder Jules Pautet, te Beaune.
G. H. Pertz, te Berlijn.
Ch. Rahlenbeck, te Brussel.
F. von Raumer, te Breslau.
F. Rens, te Gent.
Dr. G. J. Rosenkrans, te Munster.
Dr. H. Rump, te Munster.
W. A. Baron Schimmelpenninck van der Oye, te Voorst.
C. P. Serrure, te Gent.
C. A. Serrure, te Gent.
Dr. F. A. Snellaert, te Gent.
K. F. Stallaert, te Brussel.
Dr. Phil. Wackernagel, te Dresden.
Dr. W. Wattenbach, te Heidelberg.
Dr. J. J. F. Wap, te 's Gravenhage.
A. Wauters, te Brussel.
J. J. A. Worsaae, te Koppenhagen.
Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wijck, *Oud-Voorzitter des Genootschaps.*

GEWONE LEDEN.

Dr. J. G. R. Acquoy, te Zalt-Bommel.
Mr. A. van Akerlaken, te Hoorn.
Mr. D. van Akerlaken, te Hoorn.
Jhr. P. Opperdoes Alewijn, te Hoorn.
A. J. van Asselt, te Oldebroek.
Mr. T. M. C. Asser, te Amsterdam.
J. van der Baan, te Wolfaartsdijk.
Mr. J. F. B. Baert, te Utrecht.

W. H. van den Sande Bakhuyzen, te Utrecht.
D. A. Balfoort, te Utrecht.
Mr. W. H. de Beaufort, te Amsterdam.
Jhr. Mr. F. W. A. Beelaerts van Blokland, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. G. J. Th. Beelaerts van Blokland, te 's Gravenhage.
L. M. Beels, te Amsterdam.
N. P. van den Berg, te Rotterdam.
Mr. J. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
Mr. P. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
W. van Beuningen, te Ameyde.
Mr. M. Bichon van IJsselmonde, te Rotterdam.
Mr. J. T. Bodel Nijenhuis, te Leiden.
Mr. W. R. Boer, te Utrecht.
Mr. C. W. J. Baron van Boetzelaer van Dubbeldam, te Utrecht.
Dr. A. van der Boon Cz., te Zaandam.
Jhr. W. Boreel van Hogelanden, te Haarlem.
Jhr. H. van den Bosch, te Utrecht.
Dr. J. Bosscha, te 's Gravenhage.
Mr. P. van den Brandeler, te 's Gravenhage.
Mr. R. Baron van Breugel, te 's Gravenhage.
Mr. A. Brugmans, te Amsterdam.
C. W. Bruinvis, te Alkmaar.
A. J. de Bull, te Amsterdam.
Mr. H. J. J Bijleveld, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. J. J. de la Bassecour Caan, te 's Gravenhage.
Mr. A. W. van Beeck Calkoen, te Utrecht.
Mr. C. A. Chais van Buren, te Amsterdam.
G. Craayvanger, te Utrecht.
Mr. J. van Dam van Noordeloos, te Rotterdam.
Dr. J. C. van Deventer, te Dordrecht.
J. Backer Dirks, te Nieuwediep.
Dr. J. I. Doedes, te Utrecht.

Mr. C. G. de Balbian van Doorn, te Utrecht.
Mr. J. J. van Doorninck, te Deventer.
Dr. G. J. Dozy, te Deventer.
Dr. J. C. Drabbe, te Leiden.
F. A. Ebbinge Wubben, te Staphorst.
J. H. Eichman, te Leiden.
J. van Eik, te Amsterdam.
Mr. J. van Eik Jr., te Amsterdam.
Dr. C. Ekama, te Haarlem.
W. A. Elberts, te Zwolle.
Jhr. W. I. C. Rammelman Elsevier, te Leiden.
Dr. C. A Engelbregt, te Utrecht.
Mr. A. J. van Enschedé, te Haarlem.
Mr. J. J. Ermerins, te Zierikzee.
Mr. J. W. Staats Evers, te Arnhem.
Mr. D. Everwyn, te Londen.
Mr. F. N. M. Eyck van Zuylichem, te Maartensdijk.
Mr. G. J. Fabius, te Utrecht.
Mr. A. R. Falck, te Utrecht.
Mr. H. O. Feith, te Groningen.
Mr. P. R. Feith, te Amsterdam.
Mr. C. Fock, te 's Gravenhage.
Mr. G. A. Fokker, te Middelburg.
Jhr. Mr. C. van Foreest, te Heilo.
D. Franken Dz., te Amsterdam.
Mr. G. D. Franquinet, te Maastricht.
Mr. J. A. Fruin, te Utrecht.
Dr. R. Fruin, te Leiden.
Jhr. Mr. E. L. de Geer, te Amsterdam.
Jhr. Mr. J. J. de Geer van Rijnhuizen, te Jutphaas.
E. F. Georges, te Utrecht.
Mr. H. Gerlings, te Haarlem.
Mr. S. J. van Geuns, te Utrecht.
Mr. J. J. van Geuns, te 's Gravenhage.
Mr. J. G. Gleichman, te Amsterdam.

Mr. J. K. Baron van Goltstein, te 's Gravenhage.
Mr. W. Baron van Goltstein, te 's Gravenhage.
J. Goudriaan, te Utrecht.
J. ter Gouw, te Amsterdam.
Mr. G. Groen van Prinsterer, te 's Gravenhage.
Dr. B. ter Haar, te Utrecht.
Dr. J. C. Hacke van Mijnden, te Nieuw-Loosdrecht.
Mr. E. L. Baron van Hardenbroek van Lokhorst, te Amersfoort.
J. Hartog, te Utrecht.
Mr. B. T. Baron van Heemstra van Froma en Eibersburen, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. H. J. van der Heim, te 's Gravenhage..
Mr. C. G. C. van Hengst, te Utrecht.
S. Gille Heringa, te Utrecht.
Mr. A. C. van Heusde, te 's Gravenhage.
Dr. A. A. van Heusden, te Breda.
W. J. Hofdijk, te Amsterdam.
Mr. J. A. Hofkes, te Utrecht.
Mr. F. J. K. van Hoogstraten, te Haarlem.
F. A. van Braam Houckgeest, te Nieuwe Diep.
Mr. R. H. J. Gallandat Huet, te Haarlem.
Dr. G. A. Hulsebos, te Utrecht.
Mr. E. Huydecoper van Nigtevecht, te Utrecht.
Jhr. Mr. J. Huydecoper van Maarsseveen, te Maarsseveen.
F. H. G. van Iterson, te Leiden.
Mr. P. A. L. A. Baron van Ittersum, te Utrecht.
H. Q. Janssen, te St. Anna ter Muiden.
Dr. R. Bennink Janssonius, te 's Gravenhage.
C. M. de Jong van Rodenburgh, te Utrecht.
Jhr. Mr. W. C. M. de Jonge van Ellemeet, te Oost-Kapelle.
Jhr. Mr. J. de Jonge van Zwijnsbergen, te Helvoirt.
Jhr. Mr. W. F. de Jonge, te Utrecht.
J. Jongeneel, te Deventer.
Mr. W. H. Cost Jordens, te Deventer.

Mr. H. W. Jordens, te Deventer.
Th. Jorissen, te Amsterdam.
Mr. W. van der Kaay, te Alkmaar.
Dr. C. M. Kan, te Utrecht.
Mr. E. H. Karsten, te Gravenhage.
J. M. van Kempen, te Voorschoten.
Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, te Amsterdam.
Mr. W. P. Sautyn Kluyt, te Amsterdam.
J. Kneppelhout, te Leiden.
Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg, te Utrecht.
W. J. Knoop, te 's Gravenhage.
W. Knottenbelt, te Mijnsheerenland.
Mr. H. J. Koenen, te Amsterdam.
Mr. J. S. G. Koning, te Wedde.
Dr. A. Kuyper, te Amsterdam.
G. Kuyper Hzn., te 's Gravenhage.
J. H. van Lennep, te Zeist.
Mr. C. P. Lenshoek, te Wolfaartsdijk.
Mr. L. Ed. Lenting, te Zutphen.
P. A. Leupe, te 's Gravenhage.
Dr. J. P. T. van der Lith, te Utrecht.
Jhr. Mr. J. W. van Loon, te Amsterdam
W. van Loon, te Utrecht.
Mr. C. Th. Baron van Lynden van Sandenburg, te 's Gravenhage.
Mr. J. C. E. Baron van Lynden, te Middelburg.
C. van Maanen, te Breda.
Jhr. Mr. J. L. A. Martens, te Utrecht.
Mr. W. C. Mees, te Amsterdam.
Mr. C. R. Merkus, te Utrecht.
Dr. J. Meuleman, te Deventer.
Dr. P. van Meurs, te Haarlem.
Dr. W. Moll, te Amsterdam.
Mr. J. H. M. Baron Mollerus van Westkerke, te Baarn.
Dr. H. E. Moltzer, te Groningen.

L. Mulder, te Utrecht
F. Muller, te Amsterdam.
Dr. P. L. Muller, te Haarlem.
Mr. N. F. van Nooten, te Utrecht.
Mr. F. H. van Notten, Amsterdam.
Mr. O. W. Star Numan, te 's Gravenhage.
A. J. Nijland, te Utrecht.
Dr. C. G. R. Ontijd, te Brummen.
Dr. J. J. van Oosterzee, te Utrecht.
Jhr. J. Ort van Schonauwen, te Arnhem.
Ridder Pauw van Wieldrecht, te Zeist.
Mr. A. A. Wulfften Palthe, te Oldenzaal.
A. Perk, te Hilversum.
Jhr. Mr. J. E. van Persijn, te Arnhem.
Jhr. Mr. W. van de Poll, te Tiel.
A. Pompe, te 's Gravenhage.
B. de Poorter, te 's Gravenhage.
Mr. H. P. G. Quack, te Utrecht.
J. C. W. Quack, te Bemmel.
Mr. J. Rau van Gameren, te Arnhem.
Mr. J. W. L. Raven, te Utrecht.
Dr. C. C. J. de Ridder, te Utrecht.
J. B. Rietstap, te 's Gravenhage.
Dr. W. N. du Rieu, te Leiden.
Mr. H. H. Roëll, te Haarlem.
M. Roest Mz., te Amsterdam.
H. C. Rogge, te Leiden.
Mr. H. G. Römer, te Utrecht.
Dr. R. C. H. Römer, te Deil.
Dr. J. A. C. Rovers, te Utrecht.
Mr. W. J. Royaards van den Ham, te Utrecht.
J. G. de Hoop Scheffer, te Amsterdam.
A. Baron Schimmelpenninck van der Oye, te Arnhem.
U. Baron thoe Schwartzenberg en Hohenlandsberg, te Utrecht.

Chr. Sepp, te Leiden.
Dr. K. Sybrandi, te Haarlem.
Mr. L. C. Hora Siccama, te Utrecht.
Jhr. I. P. Six van Hillegom, te Amsterdam.
Mr. A. G. A. Baron Sloet, te Zwolle.
H. J. A van Son, te Utrecht.
W. B. Stoof, te Utrecht.
Mr. G. N. de Stoppelaar, te Middelburg.
M. Cohen Stuart, te Rotterdam.
Y. D. C. Suermondt, te Utrecht.
Mr. J. P. R. Tak, te 's Gravenhage.
Mr. B. D. H. Tellegen, te Groningen.
J. A. Alberdingk Thijm, te Amsterdam.
Dr. P. P. H. Alberdingk Thijm, te Leuven.
J. J. van Toorenenbergen, te Rotterdam.
Mr. W. R. Baron van Tuyll van Serooskerken van Zuylen, te Zuilen.
Dr H. Edema van der Tuuk, te Noordwolde.
Mr. W. J. L. Umbgrove, te Zutphen.
Mr. M. Verbrugge, te Middelburg.
Mr. P. Verloren van Themaat, te Utrecht.
Mr. W. A. Baron van Verschuer, te 's Gravenhage.
Dr. T. Verwayen, te Maastricht.
Dr. Eelco Verwijs, te Leiden.
Dr. P. J. Veth, te Leiden.
Mr. C. Visscher, te Arnhem.
Dr. N. P. Visscher, te Utrecht.
Dr. N. P. Visvliet, te Middelburg.
Dr. A. J. Vitringa, te Deventer.
Mr. H. Vollenhoven, te 's Gravenhage.
J. J. van Vollenhoven, te Arnhem.
Mr. E. du Marchie van Voorthuijsen Hz., te Utrecht.
G. A. Vorsterman van Oyen, te Aardenburg.
Mr. G. W. Vreede, te Utrecht.
Dr. M. de Vries, te Leiden.

Dr. A. Vrolik, te 's Gravenhage.
Mr. W. F. H. Baron van Wassenaer tot Catwijck, te Bennekom.
Jhr. Mr. W. H. de Watteville, te Utrecht.
A. W. P. Weitzel, te Maastricht.
Dr. R. Westerhoff, te Warffum.
Mr. G. Wicherlinck, te Zwolle.
Dr. A. van der Willigen, te Haarlem.
A. Winkler Prins, te Veendam.
P. H. Witkamp, te Amsterdam.
J. Wolbers, te Utrecht.
E. Cats Wor, te Enkhuizen.
B. W. Wttewaal, te Leiden.
Jhr. Mr. L. H. van Asch van Wijck, te Wijk bij Duurstede.
Dr. J. A. Gerth van Wijck, te Kampen.
Dr. J. A. Wynne, te Groningen.
Mr. N. J. van IJsselsteyn, te 's Gravenhage.

GENOOTSCHAPPEN OF INRICHTINGEN,

MET WELKE HET HISTORISCH GENOOTSCHAP, GEVESTIGD TE UTRECHT, IN BETREKKING STAAT.

Koninklijke Akademie van Wetenschappen, te Amsterdam.

Koninklijke Bibliotheek, te 's Gravenhage.

Koninklijk Instituut voor Land-, Taal- en Volkenkunde van Neerl. Indië, te 's Gravenhage.

Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, te 's Hertogenbosch.

Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Utrecht.

Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden.

Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden.

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Batavia.

Indisch Genootschap, onder de zinspreuk: *Onderzoek leidt tot waarheid*, te 's Gravenhage.

Stads Bibliotheek, te Amsterdam.

Openbare Bibliotheek, te Arnhem.

Provinciale Bibliotheek van Zeeland, te Middelburg.

Geschied- en Oudheidk. Genootschap in het Hertogdom Limburg, te Maastricht.

Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique, te Brussel.

Commissions royales d'Arts et d'Archéologie, te Brussel.

Académie d'Archéologie de Belgique, te Antwerpen.

Société archéologique de Namur, te Namen.

Société scientifique et littéraire du Limbourg, te Tongeren.

Société d'Histoire et d'Archéologie, te Genève.

Société d'Histoire de la Suisse romande, te Lausanne.

Institut archéologique liégeois, te Luik.

Institut luxembourgeois, te Luxemburg.

Oudheidkundige Kring van het land van Waes, te St. Nikolaas.

Comité central de publication des inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre orientale, te Gent.

Messager de Gand, te Gent.

Königlich bayerische Akademie der Wissenschaften, te München.

Verein für hamburgische Geschichte, te Hamburg.

Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Ober-Schwaben, te Ulm.

Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande, te Bonn.

Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz.

Geschichts- und Alterthumsforschende Gesellschaft des Osterlandes, te Altenburg.

Germanisches Museum, te Neurenberg.

Historischer Verein der Oberpfaltz und Regensburg, te Regensburg.

Historischer Verein für Steiermark, te Gratz.

Historischer Verein für Nieder-Sachsen, te Hannover.

K. K. geographische Gesellschaft, te Weenen.

Künstler-Verein für bremische Geschichte und Alterthümer, te Bremen.

Smithsonian Institution, te Washington.

Real Academia de la Historia, te Madríd.

De Universiteit te Lund.

Harz-Verein für Geschichte und Alterthümer, te Wernigerode.

EERSTE VERGADERING.

7 Januarij 1871.

BIBLIOTHEEK. — DE REIS VAN ST. BRANDAAN. — AANTEEKENINGEN BETREKKELIJK HET GEBEURDE TE UTRECHT IN 1786 EN 1787.

BIBLIOTHEEK.

Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer J. A. Alberdingk Thijm:

Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken, 1871. Amsterdam. 12°.

In ruiling ontvangen:

Van de königl. bayerische Akademie der Wissenschaften, te München:

Sitzungsberichte, 1870. II. 1, 2. München, 1870. 8°.

Van den Oudheidkundigen Kring van het land van Waes:

Annalen. IV. 2. St. Nikolaas, 1870. 8°.

De reis van St. Brandaan.

De Heer Dr. W. G. Brill bespreekt de reis van St. Brandaan. Hij betwijfelt of het geschrift van dien naam zoo oud is als door den Heer Jonckbloet is beweerd. Hij ziet in de verspreiding van deze legende een blijk, dat de Geestelijkheid sedert de 13[de] eeuw de voorstellingen van de heidensche oudheid omtrent eenen samenhang van aarde en hemel in het verre Westen niet volstrekt verworpen verlangde te zien. Vandaar dat wij hier Grieksche en Noordsche overleveringen omtrent dien samenhang aantreffen, natuurlijk chirstelijk gekleurd en met de voorstellingen van hel en duivel vereenigd.

AANTEEKENINGEN

betrekkelijk het gebeurde te Utrecht in 1786 en 1787.

Uit het Archief van HILTEN. [1])

Den 7[en] Aug. is aan H[ren] Burgemeesteren een sterke insinuatie gedaan, en aangezegd dat zij heeren wel zullen

1) *In het HS. betrekkelijk het gebeurde te Utrecht in* 1786 *en* 1787, *in den vorigen Jaargang der* Kroniek *medegedeeld, was eene groote gaping van pag.* 29 *tot* 44 *van het HS. zie* Kroniek 1870 *pag.* 391. *Nauwelijks was dit deel in het licht verschenen of het alhier en aan het einde ontbrekende werd door den Heer Martens teruggevonden en ter uitgave afgestaan. Wij deelen alhier het in het midden uitgevallene mede. Aan het hoofd van bladz.* 29 *leest men nog:* Men kan hieruyt sien, dat het eygen belang sterk hierin geheerst heeft, zijnde de meeste der genomineerde heeren of leeden van 't exercitiegenoodschap of contribuanten, trouwens de een moest den andere den bal toekaatsen.

hebben te letten en zig allersoigneust wagten, om 't zij in de vergadering van Heeren Gedeputeerden, ordinair of extraordinair gehouden wordende, alsmede in de te houdene vergaderingen van Staat eenige besluyten te nemen, te helpen nemen, in te stemmen of te concurreren tot eenige dispositien, conclusien of beraadslagingen, welke zouden moeten dienen of verstrekken om aan de burgerije te ontzetten, te benemen, of vrugteloos te maken het effect der aan de geinsinueerden op den 2en Aug. gedane insinuatie etc.

Op den 8en Aug. zijn alhier wederom 3 insinuatien gedaan, een aan het lid der Hren geëligeerde Raaden, een aan de Ridderschap, hebbende de Hr van Hardenbroek, Hr v. Lockhorst en Berkesteyn, zo men verhaalt, selfs afgewagt en de insinuatie aangenomen, en bij het uytlaten der insinuanten namen met nadruk genoemt, zijnde hier bij geweest de keurslijfmaker van Buuren. Ook zegt men dat de Hr v. Lijnden, Hr v. Lunenburg, die commissie heeft afgewagt en aan haar geantwoord heeft, dat hij altoos volgens zijn eed en pligt, voor zo ver hij bij sig selfs bewust was, zijn post had waargenomen, dat hij hoopte daarin verder voort te gaan, en dat hij sig niet zoude laten verschrikken door dese insinuatie of dergelijke bedreigingen. En ijndelijk is er een insinuatie gedaan aan stads gecommiteerdens ter Staatsvergadering, waarbij zij geinterdiceert worden te compareeren, volgens insinuatie van den 2en Aug., op eenige Staatsvergadering.

De voorstemmende zijn wegens deze insinuatien vergadert geweest. Wat het 1e Lid geresolveerd, is mij niet bewust; dog de Ridderschap heeft een resolutie genomen, welke aan de insinuanten is ter kennis gesteld en publiek gemaakt in de Utrechtse courant van 11 Aug. Vermits nu de leeden van Staat geene vrijje deliberatien meer hadden, volgens de in de insinuatien gedane bedreigingen, en daar door de souvereiniteit beledigt en als in het aangesigt

geslagen, hebben Hren Gedeput. bij meerderheid besloten de vergadering van Staat jegens aanstaande Woensdag bij provisie op te schrijven, en is daarna vervolgens geresolveerd om de vergadering van Staat te verleggen na Amersfoort, gelijk daartoe brieven van beschrijving afgezonden zijn aan de leeden van Staat; zie Utr. courant van 30 Aug.; waar tegen door Hren Burgemeesteren voor stads sentiment is geprotesteerd. Intusschen wierden de nodige toebereidselen tot het houden der Staatsvergadering te Amersfoort gemaakt, de nodige papieren derwaarts beschikt. De Staatsleeden, welke deze vergadering zouden bijwonen, verlieten in tijds deze stad en bergden hunne effecten en kostbaarheden zo veel zij konden in alle stilte. Uyt het 1e Lid waren present de Hren J. Pesters, Hr v. Cattenbroek, J. A. v. Westrenen, Hr v. Sterkenburg, W. E. de Perponcher, Hr v. Wolphaardsdijk, Nic. Pesters, G. M. Taets v. Amerongen, Hr v. Dijll, zijnde de Hr A. F. Godin, heer van Cockengen, wegens ouderdom en swakheid niet ter vergadering gecompareerd en in deze stad gebleven. Uyt de Ridderschap waren present de Hren J. Taets v. Amerongen, Hr v. Natewisch; B. C. v. Lijnden, Hr v. Lunenburg; F. C. R. v. Reede, Grave v. Athlone, Hr. v. Amerongen; G. Th. v. d. Capellen, Hr v. Schonauwen; W. R. v. Tuyl v. Serooskerken, Hr v. Zuylen; D. J. v. Reede, Hr v. Nyveld; A. H. Grave v. Rechteren, Hr v. Geresteyn. Wegens de stad van Utrecht was niemand present. Wegens Amersfoort en Rhenen waren hare Gecommitt. present; de stad Wijk was reeds bij ordinaire beschrijving volgens resolutie van HEdm. in Julij niet beschreven, om redenen bij gene resolutie vervat, en wegens Montfoort was niemand present; dog alle de leeden van Staat waren op een wettige wijse beschreven; de Hren Secretarissen Laan en Ram hebben deze vergaderingen geadsisteerd. Voorts zijn gelast na Amersfoort te gaan de Clerquen van HEdm. J. Schuler, J. J. Meijer en J. Lan-

gerack Oosterland, welke zig in tijds eenige dagen te voren uyt deze stad begeven hadden. Nog zijn de bodens A. v. Eyck en J. G. Hekman gelast sig na Amersfoort te begeven tot dienst van HEdm., alsmede den deurwaarder Budding.

Den 12[en] Aug. zijn wederom aan Burg[ren] een insinuatie gedaan, waarbij geinsteerd werd dat de missive aan H.H.M. door HEdm. Gedep., wegens een verhaal van 't voorgevallene te Utrecht geschreven, ter kennisse van de burgerie worde gebragt.

Korte tijd te voren, eer dat bij HEdm. Gedep. was geresolveerd de Staatsvergadering na Amersfoort te verleggen, wierd aan alle de H[ren] Gedeputeerden een insinuatie gedaan (zie Utr. courant 21 Aug. 1786), waar bij aan de H[ren] Gedep. wierd aangezegd dat, zo zij heeren Gedeput. eenig overleg maakten tot zodanig een zo genaamd spoedig redres (als voorkomt in de missive den 5[en] Aug. door HEdm. Gedep. aan H.H.M. toegesonden), door het inroepen van den sterken arm, 't zij van den Stadhouder of imand van de bondgenoten, verklaard de burgerije aan heeren geinsinueerdens dat zij zodanige demarches zal houden voor een daad van openbaar geweld en een vijandelijke inbreuk op de rechten en voorrechten dezer stad, en op hen, die daarvan de bewerkers en oorzaken zullen zijn geweest, als openbare vijanden van deze stad en onsen burgerstaat exemplaarlijk te zullen verhalen etc. Op deze en voorgaande insinuatien is gevolgd het verleggen van de Staatsvergadering te Amersfoort. Deze geweldige maatregelen en bedreigingen waren oorsaak, dat verscheide fatsoenelijke familien sig uyt de stad begaven; anderen bergden zo veel sij maar konden hunne beste effecten, silver en de beste meubilen. De meeste geremoveerde Raaden hadden sig mede uyt de stad begeven, slechts 10 geremoveerde Raaden, als: de H[ren] Loten, v. d. Does, Daunis, Craayvanger,* de Joncheero, Falck, Ivoy, D. J. Martens, J. A. Martens en

Voet v. Winsen, waren bij continuatie in de stad gebleven en namen hunne commissien waar.

'T was op den 28^{en} Aug., een dag waarop het bij aanhoudenheid regende en waaide, just ter tijd dat de 15 hier boven gem^{e} nieuw gekoren raden in den eed genomen wierden, en wel op een eedt die conditioneel was en niet overeenkwam met de geapplaneerde eed in het nieuwe stedelijk reglement (zie een kort verslag van het gebeurde in de Utr. courant van 29 Aug. 1786). Of hetzelve in die ordre gepasseerd is weete ik niet, vermits dien dag just een vischpartij met eenige gemaakt had en wij diens volgens vroeg uyt de stad zijn gereden na Camerik; dog hebbe naderhand gehoord dat weinig of geen der aansienelijkste familien bij die plegtigheid tegenwoordig geweest zijn, als de meeste niet kunnende instemmen met het verrigte.

Kort na dat de nieuwe Raaden op de Neude in den eed genomen waren en dit alles vernemende, namen een resolutie dat geen goederen of personen uyt de stad mogten gaan, ten zij de goederen eerst gevisiteerd en de personen permissie van de aangestelde Gouverneur Eyck per billet hadden, welke zij aan den officier, aan de poorten de wagt hebbende, moesten laten zien. Dien namiddag stonden een menigte van menschen, die de poorten moesten passeeren, voor het huys van den H^{r} Eyck en moesten lange tijd wagten eer zij zodanig billet konden krijgen. 5 scribenten zaten in de voorkamer om de gedrukte billetten van permissie te onderteekenen; dog deze resolutie konde niet lang standhouden, en kort daarna wierd geresolveerd de poorten wederom des daags te openen en eenyder vrij te laten passeeren, uitgenomen de Staatslieden die nog in de stad waren, de geremoveerde Raaden, nog derselver familien, welke alle in de stad gebannen waren en niet vermogten uyt de stad te gaan. O ongelukkige tijden! helaas, waar is de rechte vrijheid gebleven? Door

deze genomen resolutie wierd niet alleen de vrijheid gebroken, maar ook mans en vrouwen van elkander gescheiden. Sommige fatsoenelijke vrouwen zig zeer inquietteerende, hadden sig voor eenige tijd uyt de stad geabsenteerd en de HEd^s mans waren alhier verbleven, zo dat hier door belet wierd dat de mans bij hare huysvrouwen konden komen. Een geval zij hier van een sprekend bewijs: de H^r Vroeds. Falck wegens SEd. commissie als Schepen in de stad present moetende blijven, en na SEd. huysvrouw en kinderen, die zig buyten de stad na Zeits geretireerd hadden, zeer sterk verlangende, had zig om die reden verkleed in een slaagers pakje met helster in zijn hand en een rond paruyk op, vermeenende op die wijse onbekend uyt de poort te geraken, gelijk SEd. zulks gelukte. Dog op de Bildstraat bij het Cruysgasthuys wierd hij door een jongen bekend, welke sulks terstond aan eenige burgers bekend maakte, die na den H^r Falck toegingen en hem aanspraken, versoekende dat SEd. weder na de stad wilde keeren en in de wagt aan de poort gaan, gelijk SEd. zulks deed. In de wagt aan de poort in arrest gebragt zijnde, deed de wagthebbende officier terstond rapport aan de officier van de hoofdwagt ('t Stadhuys). Kort daarna wierd de H^r Falck met een koets, waarin de Capit. Lt Ondaatje zat, overgebragt na het Stadshuys, op de officierkamer, daar SEd. zig weder verkleede. Tegens half tien uuren des avonds wierd hierop de Vroeds. geladen, en hier over gedelibereerd zijnde, wierden de H^ren van Haeften en van Hengst gecommitteerd om met de H^r Falck, die in de groenekamer van 't Stadshuys gebragt wierd, te spreken, moetende de H^r Falck eene guarantie van *f* 2000 stellen, dat hij zig niet bij provisie zal absenteeren, waartoe de H^r Falck een van zijn huysen op het Predikheeren kerkhof tot guarantie gesteld heeft Ontrend een uur des nagts scheide de Vroeds. en de H^r Falck wierd uyt zijn arrest ontslagen en ten een uur des nagts door de bovengen^e 2

heeren t'huys gebragt. De H^r Raad Ivoy wegens aanschrijving van de Gerechte in de stad gecompareerd zijnde om zijne commissie als Schepen waar te nemen, en zullende weder na SEd. buytenplaats reiden, wierd daarin door de wagthebbende manschappen aan de Weerdpoort belet. SEd. vrouw op aanrading van haar man en wegens angst en vrees, verkiesende liever op haar buytenplaats te blijven, zijn daar door gehindert bij elkander te woonen. Even gelijk het met de personen, zo ging het ook met de goederen. Er mogten geen goederen, kisten, koffers of pakken etc. verzonden worden als met permissie van den fungeerenden Gouverneur Eyck, of ten zij deselve eerst gevisiteerd wierden, gelijk wij in ons huys selve ondervonden hebben. De H^r Griffier Mollerus en SEd. vrouw, kind en 2 domestiques, bij ons eenige tijd gelogeerd geweest zijnde, vertrokken wegens deze onaangename tijdsomstandigheden zo schielijk mogelijk na 's Hage, daags te voren dat bovengen^e resolutie genomen was, agterlatende haare bagagie, 'twelk den volgenden dag met de Haagsche schuyt zoude versonden worden. Dog wat moeite en welke verklaringen wij ook gedaan hebben het mogt niet helpen, de koffers wierden weder na dat deselve ten minste 1½ uur aan de Catharijne poort op een stortwagen gestaan hadden t'huys gebragt, en konden, na veel moeiten te hebben in 't werk gesteld, eerst 14 dagen daarna na 's Hage vertrekken; dog de koffers van mijn broeder en susters, die in 's Hage bij de H^r Mollerus wegens deze tijdsomstandigheden gelogeerd waren, konden niet volgen, maar moesten alhier verblijven; een koffer van tante Martens, die met haar jongste zoon en dogter na Hoorn waren vertrokken, wierd aangehouden en in de Commissaris kelder bewaard. Eenige koffers van de Graaf van Athlone wierden weder thuys gebragt en men weigerde dat deselve vervoert wierden. De schiet- en andere schuyten mogten niet afvaren, dan na dat deselve waren gevisiteerd; er wierd een wagt

van gewapende manschap op de schuyten gesteld en de sluytboomen en hekkens aan de stads grachten waren dag en nagt gesloten, zo dat er geen schuyt of schip door konde passeeren dan met permissie. De turfboeren dit beginnende te verveelen, kwamen met geen turf meer in de stad en dreygden in 't geheel niet meer te zullen komen, in-dien zij moesten gevisiteerd worden, 'twelk ijndelijk gelegenheid gaf dat de turfschuyten en schepen van bovengen^e resolutie ontheven wierden. De H^r Thesingh met der woon na 's Hage zullende vertrekken, en desselfs meubilen in een schuyt geladen zijnde, konde niet vertrekken dan met een pas van den Gouverneur; evenwel wierd die schuyt, na dat dezelve uyt de stad gevaren was, nog tweemaal aangehouden, eens bij de Waardpoort en eens bij de Catharijnepoort, waar door de schipper wel 3 uuren wierd opgehouden om zijn reys te vervorderen, 'twelk ijndelijk gelukte. Deze en diergelijke gevallen toonen aan hoe tyranniecq deze resolutie was.

De H^ren Staaten hadden, ten tijde van de onlusten met den Keyser, geresolveerd om de boeren ten platten lande te wapenen, en daertoe op 't Loterije- of Ammunitiehuys 5000 stellen geweeren bewaard; dog naderhand de zaken met den Keyser vereffend zijnde, is die resolutie om de boeren te wapenen ingetrokken, en de geweeren wierden opgesloten en onder bewaring gesteld van Van Beusicom, wonende op 't Loterijehuys. Op zekere morgen kwamen ten zijnen huyse eenige officieren en schutters, onder welke de H^r G. C. Visscher, L^t in de comp. Turkijen, was, om de geweeren van HEdm. V. Beusicom vroeg, uyt wiens ordres zij kwamen en of HEdm. die ordres gegeven hadden, 'twelk zij niet konden avoueeren, en zeide dat die geweeren aan HEdm. toekwamen en dat dezelve opgesloten waren, en dat hij er geen sleutel van had. Ondertusschen ging de H^r Visscher en de armurier Wildschut na verscheide smits; dog die wilden haar hand niet leenen

in 't openbreken van 't slot, tot zij ijndelijk kwamen bij den smit Krul in de Vuylsteeg, die het aannam. Het slot in bijwesen van den H^r Visscher en den armurier opgestoken zijnde, haalden zij 400 stellen geweeren van de kamer van HEdm. en stuurden deselve tot defensie na de stad Wijck. Naderhand, in 't laast van October, hebben zij nog een quantiteyt geweeren afgehaalt tot defensie van deze stad.

Den 30^en Aug. is de vergadering van Staat, waarvan wij hier gewag gemaakt hebben, te Amersfoort beschreven, begonnen. Ten zelve des nademiddags marcheerde binnen Amersfoort het 1^e Batallon van de Prins van Hessen Darmstad. Alles wierd met de uyterste secretesse in de vergadering behandelt, niets lekte van de genomene resolutiën uyt. Zeer veele inwoonders alhier maakten zig zeer bevreest, vermeinende dat HEdm. militie na deze stad zouden afzenden. Verscheide familien vertrokken (zoo als reeds gezegd is) voor eenige tijd uyt de stad, andere bergden verscheidene van hare beste meubilen. Alle de poorten wierden des nagts door de burgerije bewaakt, er trokken alle avonden ten 6 uuren circa 400 burgers ter wagt en vergaderden op de Neude. De meeste burgers brilleerden met een silveren penning op de borst, hangende aan een rood en wit lintje, welke ter gedagtenisse van den 20^en Maart waren uytgedeelt. Intusschen kwamen hier in de stad verscheidene gewapende manschappen en genootschappen uyt Holland aan, marcheerende met patenten van de Magistraten dier steeden, wordende deselve geinquartireerd bij de burgers en ingesetenen dezer stad; men zegt dat circa 700 à 800 gewapende manschappen het getal uytmaakte. Deze manschappen wierden op de Neude door den H^r fungerende Gouverneur Eyck in den eed van de stad genomen en wierden alle 14 dagen door een gelijk getal afgelost, na dat de eerste weder door de gen^e Gouverneur waren uyt den eed ontslagen. De stad wierd in

staat van defensie gebragt. De Staten van Holland hadden het magazijn te Woerden voor de stad Utrecht open gezet en gepermitteerd eenige stukken swaar geschut na Utrecht, onder geleide van een commando burgers, te transporteeren. Deselve wierden alle op het Vreeburg bij provisie geplaatst. Intusschen wierden er verscheide batterijen op stads wallen aangelegd, als twee aan beide de zijden van de Wittevrouwepoort, een batterije aan het eynde van de Lollestraat, bestrijkende het Cingel bij de herberg de Nagtegalen, een even voorbij het latijnsche school, bestrijkende het Cingel na het maliehuys, een groote batterije voor het huys en tuyn van den heer Dudok; tusschen beide waren er verscheide stukken canon op scheepsaffuyten langs de wallen geplaatst, waartoe de stads muuren tot schietgaten waren afgebroken. Voorts was er een batterije op de Tollesteegpoort, een aan beide zijden op de bolwerken Manenburg en Sterrenburg, een op den uythoek van de wal agter het Rosendaal, daar het huys van de zogenaamde halve kous heeft gestaan, bestrijkende het Cingel tot aan de Catharijne poort. Een batterije stond aan het Kermis-Waterpoortje, bestrijkende de Kruysvaart, een batterije op 't Spanjaarsgat, een bij de oliemolen en een op de Catharijnepoort, bestrijkende de Leydsevaart en de avenuen van de stad, een batterije over den Doornboom, een op de Probeertooren beide aan 't Paardeveld, een batterije aan de linker kand van de Weerdpoort op de brug, bestrijkende de sluysen buyten de poort en verdere avenuen, een batterije aan het einde van de Lauwerstraat, bestrijkende het Cingel langs het Bagijne Bolwerk, een batterije aan de linker kant van de Plompentoorn, bestrijkende het Cingel langs laastgenoemde bolwerk. De Bolwerken rondom de stad leggende wierden mede in staat van defensie gebragd. Het Bolwerk daar het suykerraffinaderije agter de Bisschopsstal stond, wierd met kanon beplant, om de Cingels en de Wittevrouwenpoort te bestrij-

ken; er wierden loopgraven om dat bolwerk aangelegd. De Bolwerken buyten de Maliepoort en het Bagijne Bolwerk wierden tot nog toe niet in die staat gebragt, maar de brug buyten de Maliepoort reeds sedert eenigen tijd afgebroken geweest zijnde, wierd een fort opgeworpen en met swaar geschut voorsien; de gehele rey met lindenboomen aldaar staande wierd omgehakt. Het Bolwerk Sonnenburg, daar de stads fabriek op woont, was het groote magazijn; de Bolwerken Manenburg en Sterrenberg en aan de linker kant van de Wittevrouwepoort wierden geapplaneerd en tot staat van defensie gebragt, moetende de Tollesteegpoort en verdere stadsavenuen beschieten. Nog werden twee batterijen aangelegd, een aan het ijnde van de nieuwe Maliebaan, een daar tegen over in een moestuyn aan geene zijde van de Bildstraat. Op de Bildse steenstraat werd ook een kleine batterije opgerecht, zo dat de rijtuygen om hetselve moesten rijden. Deze batterijen wierden met paliessaden omringt. Een batterije werd aangelegd op de weg na de Blaauwcapel, aan de Bildsche graft bij de herberg Koningslust; een batterije werd er aangelegd op de weg na Amelisweerd bij de Covelaarsbrug. Op verscheide plaatsen wierd een meenigte van kruyd, lood en kogels bewaard; dog de meeste quantiteyd van kruyd wierd bewaard in de kluys van het Bolwerk Sonnenburg, in de toorn aan de linker kant van de Wittevrouwepoort, en in de Musiecqzaal op de Marieplaats; men zegt dat er wel 200,000 ℔ kruyd in de stad is. Alle avonden wierden met het sluyten der poorten ten 10 uuren de ophaalbruggen aan de poorten opgetrokken en aan de buytenkant een keten gespannen tot voorkoming van ongelukken. Meest alle dagen vergaderde de burgerkrijgsraad. Door de nieuwe Raad waren tot het defensiewesen aangesteld 3 heeren, Gordon, d'Averholt en Keer; de H[r] G. C. Visscher was tot Adjudant-Generaal aangesteld. Er wierd terstond opgerecht een corps scherpschutters, daar de H[r] Roëll, Se-

cretaris van de momboircamer, tot Capitain wierd verkosen, welker montering bestond uyt groene rokken, groene cocarde op de hoed en een groene panasse. Nog wierd er geformeerd een corps artilleristen, hebbende yder canon een officier; de montering der officiers was blaauwe rokken met roode opslagen en d[e] kraag, en goude nestels; dus alles wat men hier ter dezer tijd ziet is niet anders als monteringen en gewapende manschappen. Dagelijks trokken een of ander Genoodschap na het Sterrebosch om te exerceeren; des daags hielden de Genoodschappen op haar tour de wagt, moetende de burgers des savonds de nagtwagten betrekken. Ook werd ter dezer tijd de Staatenkamer door 3 schildwagten bezet; een stond op 't Janskerkhof, een op de Hoogt en een op de Gansemarkt aan de schermzaal, om te beletten het ligten van papieren of 't verzenden van geld van 't domainens comptoir, en niemand van de staatsleden mogten op de Staatenkamer komen, dan met permissie of voorkennis. Zie daar de staat van defensie van deze stad. Er word nog dagelijks ijverig gearbeid aan de batterijen en wallen. De Bolwerken in erfpagt van de stad wordende uytgegeven, moesten de eygenaars van dezelve, gewillig of onwillig, toelaten dat deselve wierden geapplaneerd en in staat van defensie gebragt; de muuren van de tuyn van het huys van den H[r] Dudok, op de wal bij de Maliepoort, wierden zonder eens de toestemming van den eygenaar te vragen, omver gehaalt en desselfs tuyn tot een batterije aangelegd; dog dit geschiede, helaas! en wel zo men zeide, tot welzijn van de stad.

Ondertusschen bleven de Staaten bij continuatie te Amersfoort vergadert, namen daar verscheide heilsame resolutien, en hebben na rijpe deliberatien, geresolveerd de mediatie van de bondgenoten te accepteeren, geene militairen tegens de stad van Utrecht of Wijck bij provisie te gebruyken, en eenige militie tot haare eygen veiligheid,

als die der resp[e] in- en opgesetenen ten platten lande, binnen deze Provincie te doen komen, en teffens geresolveerd aan de Staten van Holland af te vragen, hoe hoogstdezelve gezind zijn ontrent deze provincie (zie de missive aan HEdGrMog. in de Utr. courant 20 Sept. 1786). Ten eynde de ongerustheid en de disordres binnen de Steeden en Provincie niet verder zoude voortduuren, hebben HEdm. Gedeput. van boveng[e] resolutie aan 't Gerecht bij missive kennis gegeven, met versoek en auctorisatie om hiervan de ingesetenen binnen deze stad spoedige kennisse te doen hebben, gelijk HEdm. van dit alles mede bij een publicatie de in- en opgesetenen dezer provincie kennisse zullen geeven; dog het Gerecht hiervan zullende aan de goede burgerije kennis geeven, wierd daarin verhindert. De 2 regimenten, op repartitie dezer Provincie staande, marcheeren eerlang in deze provincie, en wierden te Zijst, Driebergen, Amerongen, Zoest etc. geinquartireerd. De Staten van Holland hadden mede hunne troupes, ter repartitie van Holland staande, opgeeischt, en marcheerde na Vianen, Schoonhoven, Woerden, Nieuwersluys en Naarden, wordende de hussaren van 't corps van Salm op Hollandsch Harmelen geinquartireerd. Er wierd in Holland door de vergadering van de Genootschappen een commissie van 9 heeren, ter directie van de Genoodschappen, opgerecht, welke te Woerden zoude resideren en aldaar dirigeeren werwaarts de Genoodschappen zoude nodig zijn, om aldaar na toe te marcheeren, en wierd bij de publieke nieuwspapieren versogt om de correspondentie van het publiek.

De nominatien en electien tot nieuwe Raaden waren na den 28[en] Aug. 1786, en niet volgens den letter van 't nieuwe reglement, geschiedt, hetzij om dat er oneenigheid uyt ontstaan was, 'tzij om dat verscheide tot Raad verkozen heeren bedankt hadden, waren gestaakt en tot hiertoe geen voortgang gehad, dog kort na dat zij geinformeerd waren van de resolutie van HEdm., waar bij

HEdm. de afgezette Raaden in hare protectie namen, hebben zij daar tegen geresolveerd, dat de nominatien en verkiesingen tot nieuwe Raaden wederom moesten hervat worden, en tot dien einde wierden de 9 burger compagnien tegens vrijdag den 15en Sept. wederom geladen op haare loop- en vergaderplaatsen, dog even gebrekkig als de voorgaande, wordende verscheide stemgerechtigdens, die in haar kraam niet te pas kwamen, overgeslagen en niet geladen. Nu was men weder eenige dagen na elkander ijverig besig met het maken van nominatien en electien, zo des smorgens om 8 uuren als des nademiddags ten 2 uuren, op yder dag twee, en wierden deze navolgende nominatien en electien geformeerd:

[1]) J. A. Strik van Linschoten, Hr v. Loendersloot; Mr A. C. de Normandie, Ambachtshr en Schout v. Schalkwijk; F. Ivoy, Lt onder de Hollandsche guardes; J. Wttewael. Tot Raad geëligeerd J. A. Strik.

J. A. Strik van Linschoten, Hr v. Loendersloot; C. F. Ivoy; A. C. de Normandie; Pr de Malapert, Hr v. Jutphaas, Can. ten Dom. Geëligeerd C. F. Ivoy.

A. J. v. Mansveld, Advt; Pr de Malapert, Hr v. Jutphaas; Normandie en J. Wttewaal. Geëligeerd A. J. v. Mansveld.

A. C. de Normandie; Jan Jac. de Malapert, Advt; J. A. v. Mansvelt, Advt en Heemraad van 't Watergraafschap van Woerden; Mr. Jac. Cambier, Can. in 't St. Pieter. Geëligeerd J. J. de Malapert.

A. C. de Normandie; Mr. Pr Jac. v. d. Muelen, Advt, thans wonende te IJsselstein; .... Oudshoorn, Advt; Mr. Pr de Malapert, Hr v. Jutphaas. Geëligeerd Pr J. v. d. Muelen.

Mr. Jac. Cambier; Mr. A. C. de Normandie; Mr. Pr de Malapert; Mr. Abr. Bucquoy, Praeceptor van 't 2e latijnsche

---

1) Zie de qualiteit dier heeren hiervoor opgegeven.

school, nu gepensioneerd. Geëligeerd A. Bucquoy. Zijn moeder is in haar tijd bedeeld geweest; zijn suster woont in een arm huysje in 't Joderijtje agter de Bakkersteeg en word als nog bedeeld. De Notaris Clefay heeft mij verhaalt dat hij de H^r^ Kipp hadde gesproken en hem gezegd had nu hebje knappe luy in de Vroeds. De H^r^ Kipp, zijnde een van de kiesers, hem daarop repliceerde: wij hebben er geen andere kunnen krijgen en dat hij eens in een oud schrijver gelesen had, dat Keyser Tiberius met sijn hofgezin uyt wandelen gong, en in 't voorbijgaan een bedelaar zag zitten, welke met sweeren beset was, op welke een meenigte van vliegen zaten. De Keyser medelijden krijgende met dien bedelaar, beval aan een zijner kamerdienaars dat hij dien bedelaar zoude helpen met de vliegen van die sweeren te jagen; dog de bedelaar bad den Keyser en versogt dat niet te laten doen, vermits de vliegen, die nu op de sweeren zaten, reeds vet geworden waren en hem zoo sterk niet plaagde en zo deze er af waren, dat er dan nieuwe vliegen op zouden komen welke hem sterker souden steeken, — en dat in dit geval hier mogelijk ook zo zoude gaan.

Mr. Jac. Cambier; Mr. A. C. de Normandie; Mr. Daniël Ger. van der Burgh, Can. ten Dom; Mr. Joan Balthasar Strik v. Linschoten, H^r^ v. Rijnauwen, Raad ter Admiral. van Friesland. Geëligeerd J. Cambier.

Mr. J. Cambier; Mr. Dan. Ger. v. d. Burgh; Mr. A. C. de Normandie; Mr. Pr de Malapert, H^r^ v. Jutphaas. De eerste nominatie van deze 2 bovenstaande om bij het uytvallen aangevult te worden met Petr. de Koning en 't laatste met den H^r^ Oudshoorn. Geëligeerd Pr de Malapert, H^r^ v. Jutphaas.

Mr. Adr. Corn. de Normandie; Petr. de Koning; Mr. Dan. Ger. v. d. Burgh; Mr. J^n^ Balth. Strik v. Linschoten, om aangevult te worden met Mr. Jonathan Sichterman, Adv^t^. Geëligeerd A. C. de Normandie.

Petr. de Koning; Mr. Wm Versteeg, Schout van de Vaart; Mr. A. C. de Normandie; Mr. Jonathan Sichterman, om aangevult te worden bij 't uytvallen met de H^r^ Jacob Born, Adv^t^. Geëlig. Wm Versteeg.

Jacobus de Visser Jansz., fabrikeur in zijde; Mr. Jan Ant. v. Mansvelt; .... Oudshoorn; George Tammo Falck, Raad te Monttfoort, oud 72 jaren, alhier woonagtig. Geëlig. .... Oudshoorn.

Mr. Jan Ant. van Mansveld; Mr. Dan. Ger. v. d. Burgh; Mr. Nic. Corn. van Cleeff, substit. Griffier van 't Hof en George Tammo Falck. Geëlig. G. T. Falck.

Uyt deze bovenstaande nominatien en electien hebben maar 5 heeren hetzelve aangenomen, als de H^ren^ Strik, H^r^ van Loendersloot; C. F. Ivoy; Pr Jac. v. d. Muelen; A. Bucquoy en A. C. de Normandie, welke reeds twee maal voor de nominatie bedankt had, uyt hoofde dat sijn oude moeder hetselve hem versogt had; dog heeft naderhand de electie aangenomen. De H^r^ Wttewaal wierd naderhand van de nominatien afgelaten, om dat zij ontdekt hadden dat SEd. voorledene jaar, even na den 11^en^ Maart, het sogenaamde sauvegarde-request aan HEdm. gepresenteerd, geteekent had. De overige heeren, als A. J. v. Mansveld, beide de H^ren^ Malapert, J. Cambier, Wm Versteeg, ... Oudshoorn en G. T. Falck hebben voor de electie bedankt. Intusschen kwam wegens op 2 na de laaste nominatie een hevig verschil onder de compagnien, vermits de H^r^ J. Sichterman op die nominatie gebragt was (over welke hier reeds op den 11^en^ Maart 1785 (zie Vroeds. notulen van die tijd) een hevig dispuut geweest was), hetgeen oorsaak was dat eerlang de nominatien eñ verkiesingen gestaakt wierden. Op boven gemelde nominatien waren wederom verscheide heeren gebragt, welke zig niet hadden aan de scribaas, conform 't nieuwe reglement, aangegeven, en wiens sentimenten zeer verre verschilden van de thans heerschende gedagten, en uyt de iterative benoemingen

kan men ook zien dat zeer weinige van de notabelste familien het eens waren met deselve, en ten minste niet verkoosen op die wijse in de regering te komen.

De nieuwe Raad vergaderde bijna alle dagen, somtijds wel tweemaal daags, dog er lekte niets uyt van hare genomene resolutien; selfs wierden de notulen geheim gehouden en leiden niet op de gewoone plaats in de secretarye, daar anders de lopende notulen gelegd wierden; ook kreeg de clercq Meyen geen visie van deselve, nog mogte deselve voor als nog in het net schrijven, 'twelk het werk van de jongste clercq is. Kort na dat op den 28en Aug. de beëdiging der personen, door een gedeelte der burgerije tot Raden in de Vroeds. verkoren, geschied was, heeft de nieuwe Raad een antwoord-missive laten afgaan aan HEdm. Gedeput., waarin zij derselver bevreemding te kennen geeft over 't verleggen der Staten vergadering na Amersfoort, bewerende dat de Hren van de voorstemmende leeden onbevoegd zouden zijn om de vergadering der Hren Staten, tegen den wil van de stad, op te schorten, en veel minder om dezelve op eigen gezag en zonder reden te verleggen, — verklarende de daartoe genomen resolutie voor informeel en de vergadering der Staten te Amersfoort voor onwettig, en 't geresolveerde voor nul en van gener waarde; ten sterkste protesteerende tegens 't inbrengen van meer troupes in deze Provincie, en zulke daad te zullen houden voor een dadelijk geweld tegen 's lands ingesetenen. Den 31en Aug. is een missive afgesonden door de nieuwe Raad aan de Staten van Holland, waarin zij een kort detail geeft van 't gepasseerde ontrend de beswaren door een aantal burgers ingeleverd sedert 1784, en klagende over 't inrukken van een twede bataillon militie binnen Amersfoort op last van den Souverein; tevens verzoekende dat HEd.Gr.Mog. derselver goede officien mogten aanwenden, inzonderheid bij de Staten van Friesland, ter wier repartitie zij meende dat in Amersfoort bezetting houdende

militie staat, ten einde geen meer troupes binnen deze provincie komen, maar integendeel ten spoedigste van de reeds daarin sig bevindende bevrijd mogten worden, opdat ook de Amersfoortse burgers gelegenheid mogten hebben om hunne bedaarde en redelijke stem weer te verheffen ter afdoening van hunne beswaren.

Den 4en Sept. leverden de Gecommitt. uyt de 8 compagnien een adres in, waarin zij vooraf te kennen gaven dat 't Collegie van Gecommitt. uyt de burgerije geweygert hebben te voldoen aan 't versoek van eenige burgers, om 't verbod van 't uytgeven der Haagsche courant binnen Utrecht te bewerken. Weshalven zij aan HEd.Gr.A. versogten, dat HEd.A. ten aanzien van den uytgever van de Haagsche courant, wegens 't uytgeven van deselve, en inzonderheid van die van den 30en Aug. en 1 Sept., aan de burgerije eene prompte satisfactie zullen gelieven daar te stellen, voor de belediging, welke de uytgever der Haagsche courant door 't uytgeven van dezelve aan deze burgers heeft gedaan; en tevens 't zij bij de Magistraat van 's Hage, of bij HEd.Gr.M. Gecomm. Raden te versoeken, dat de Utrechtze burgerije van de vexatien der Haagsche courant mogte bevrijd worden. Van die tijd af is de Haagsche courant alhier verboden, dat door den boekverkoper van den Brink zoude uytgegeven worden.

Op denselven 4en Sept. is er een publicatie gearresteerd, waar bij de nieuwe Raad geresolveert heeft op de contante penningen, zig bevindende ten comptoire van de ontfangers binnen deze stad, de hand te doen leggen, en dien volgens alle ontfangers derzelver comptoiren, of die deselve administreren of bedienen, in hare qualiteit als burgers of ingesetenen, wel expresselijk te verbieden bij deze geene ontfangene of nog te ontfangene gelden af te geven of weerloos te doen worden, zonder daartoe consent van de Vroeds. te hebben verkreegen, except alleen ter betaling der renten van obligatien, lijfrenten, lijfpensioenen, trac-

tementen van predikanten en kerkelijke bedienden ten platte lande etc.

Den 7en Sept. maakte men begin met 't houden van wekelijksche bedestonden, zijnde de predikanten Blank en Wolterbeek daartoe expresselijk versogt. Nog heeft de nieuwe Raad aan de bevelhebbers der regimenten ter repartitie der provincie van Utrecht staande, doen aanzeggen van zig te wagten, zo voor hunne personen als met hunne manschappen, van zig te laten gebruyken in burgergeschillen, of zonder toestemming der Vroeds. binnen de Provincie, stad of vrijheid van Utrecht te trekken, op pene van, voor zo veel 't aandeel der stad Utrecht betreft, buyten soldye gesteld en voor vijanden van die stad en burgerije gehouden en als zodanig behandelt te zullen worden.

De nieuwe Raad heeft ook bij resolutie aan de Commandant van 't alhier inleggend klein guarnisoen (zijnde 2 esquadrons van 't regiment van den Genl Tuyll v. Serooskerken) Vicent van Tuyll, laten afvragen hoe de Hren officiers dagten, in geval de militie tegens deze stad aanquam, of deselve de burgers zoude te hulp komen, op poene, zo zij contrarie dagten, dat het guarnisoen zoude worden ontwapent en uyt de stad gejaagt worden. De Hr Commandant van Tuyll hierop alle de officiers geconvoceerd hebbende, waren eenparig van gedagten, dat de soldaten burger kinderen en inboorlingen waren, dat zij het rekende eveneens te zijn een soldaat of een burger dood te slaan; dat de Regering niet wilde hebben dat zij tegens de burgers zoude ageeren, derhalve ook niet tegens de soldaten, als zijnde burger kinderen of ten minste de meeste inboorlingen van 't land. Daarenboven dat zij den eed gedaan hadden aan de Staaten, aan de Stad en aan de Prins. Of de Regering dan begeerde dat zij in een andere eed genomen wierden? waarop de nieuwe Raad *neen* geantwoord heeft. Hierop heeft den Raad de Ridder in de vergadering voorgedragen van geen propositien ontrent

de militairen in 't vervolg in de Vroeds. meer te doen, welke propositie in een resolutie verandert is.

De boeren die wekelijks hunne waren ter markt brengen en de boter op een hoge prijs houdende, veroorsaakte zulke beweging onder de smalle gemeente, waarop men de boeren noodsaakte om de boter die zij op 12 st. 't ℔ hielden, voor 6 en 9 st. af te setten. Dit schrikte de boeren af om hunne boter etc. aldaer ter markt te brengen, vresende voor overlast, en gingen derhalven met hunne waren na elders ter markt. Deze grote verlegenheid gaf oorzaak tot een publicatie, houdende een sterke verzekering aan de huyslieden ten platte lande, dat zij op de markdagen, en ten allen tijde, gerust met hunne waren ter markt konden komen, zonder eenige overlast te lijden. Van deze publicatie wierden copijen gesonden aan de onderscheiden Gerechten binnen de provincie.

Nog is er bij publicatie verboden aan alle herbergiers en tappers, om na taptoe te tappen of gelagen te zetten, op poene van 25 gls., en gelast hunne huysen te sluyten en geen grof dobbelspel te veroorloven; wordende tevens verboden aan elk met brandende pijpen langs de straat te lopen, of in stallen etc. tabak te roken of vuur te stoken, op poene van 3 gls.

Den 9[en] Sept. hebben HEdm. een missive aan de Staten van Holland geschreven, hier nevens geinsereerd.

13 Sept. 1786 is bij de pretense Raad een publ. gearr. waar bij zij de herbergiers en tappers verbieden aan imand te tappen na taptoe, en waar bij verboden word met brandende tabakspijpen langs straat te lopen. Item van d° uts[a], waarbij de huyslieden, des saturdags op de markt komende, gerust en veylig met hunne waren ter markt kunnen komen.

Den 14[en] Sept. heeft den Raad geresolveerd aan 't publiek bekend te maaken, dat binnen hare stad niets anders dan eene volkome rust en veiligheid word gevonden,

en wel zo verre, dat er mogelijk nergens zo veel eensgezindheid onder de burgers en ingesetenen plaats heeft. Dit nu word gedaan om alle ouders, voogden etc., die eenige jongelingen tot de studien geschikt hebben, gerust te stellen, was 't mogelijk; dat er geen reden is waarom jonge luyden Utrechts hooge school zouden behoeven te schuwen, hen selfs uytnodigende om er proef van te nemen, met versekering dat zij de studeerende jeugd in hare bescherming zouden nemen. Tot deze bovengen^e publicatie had aanleiding gegeven, door dien zeer veele studenten (NB. wegens verregaande oneenigheden en tweedragt, welke thans in deze stad heerschten) hare kamers hadden opgesegt en van dit academie na dat van Leyden of ergens elders waren vertrokken, en geene of zeer weinige nieuwe studenten kwamen; te Leiden daarentegen kwamen zeer veele nieuwe studenten, ook die hier op de Utrechtse academie reeds eenigen tijd gestudeert hadden. Men begroote de nieuwe studenten die te Leyden kwamen studeeren op 150, andere op 180. Prof^r Rossijn heeft mij selfs verklaard dat op sijn collegie, 'twelk voorleden jaar uyt 65 studenten bestond, nu 16 of 18 waren. Prof^r Saxe had op sijn collegie (historia) mede 16 of 18 studenten, 'twelk op andere jaren bestond uyt circa 80 à 90. Welk een groot verlies voor stad en burgerije.

De H^r Mr. Adr. van Assenborgh heeft ter dezer gelegenheid tot ondersteuning van de stad en burgerije een vrijwillige gift van *ƒ* 6000 geschonken. En het bovengem^e in den Raad voorgedragen zijnde, heeft den nieuwen Raad dat geschenk, gegeven in een tijdstip waarin de Stad zig genoodsaakt heeft gevonden buytengewone middelen aan te wenden om de goede burgerije te beveiligen tegens een gesmeede vijandelijke aanval, op last der 2 mede Staatsleden, door middel van eigen krijgsknegten, — dankbaar geaccepteerd, en de H^ren Visscher, Egeling, Vos van Zijll en Maret geauctoriseerd, die penningen te ontvangen en

te verantwoorden. Wordende de H[ren] Visscher en Egeling gecommitteerd om uyt naam van de Vroeds. dien heer te bedanken.

Den 14[en] Sept. is er gearresteerd en van den stadshuyse gepubliceerd een publicatie, waar na burgers en ingesetenen zig ten tijde van alarm zullen hebben te gedragen. Deze publicatie is op dien selfde voormiddag gepùbliceerd, op welke 't Gerecht een missive van HEdm. hadde ontvangen, waar bij HEdm. verklaerde, als nog niet van voornemens te zijn militie na Utrecht of Wijck af te zenden, en de mediatie der bondgenoten aangenomen hadden, met auctorisatie het bovengem[e] aan de goede burgerije bekend te maken, in welk goed voornemen 't Gerecht door den Raad is verhindert geworden (zie ext[r]. resol. van 't Gerecht van dien dag, bij mij gecopieert).

Den 15[en] Sept. hebben HEdm. een publicatie afgevaardigd.

Den 19[en] Sept. is er van de stadhuyse afgekondigt een extr. resol., waarbij de zogenaamde Vroeds., inhaereerende derzelver publicatie van den 4[en] dezer, interdiceert aan de ontfangers en alle andere, eenige penningen binnen deze stad manieerende, aan dewelke een aanschrijvinge op naam van H[ren] Gedeput mogte zijn gedaan, zig òf in persoon buiten deze stad en na Amersfoort te begeven, òf wel daar ter plaatse imand te qualificeeren om in hunne naam de gelden op hunne comptoiren geadsigneerd, te ontvangen etc., op poene van lijfstraffe.

Den 20[en] Sept. is afgekondigd een publicatie, waar bij gestatueerd word dat alle militaire personen, zo officiers als gemeene, tot 't tegenwoordige guarnisoen alhier niet behorende, zig niet anders op de straten en wallen zullen vertoonen, dan in hunne gewone uniform, of ten minste voorzien met een militair teken, zonder zig geheel van burger kleeding te mogen bedienen, dan na alvorens daartoe schrifteleijck consent te hebben ontvangen van den fungeerende Gouverneur, gelijk ook de gemeene, welke zig

alhier komen onthouden, zig zullen moeten aangeven aan den Ondermajoor dezer stad.

Den 21en Sept. is afgekondigd een extr. resol., waarbij geinterdiceerd word aan alle officieren en gemeene, behorende tot eenige regementen op deze provincie gerepartitieerd, welke zig met verlof binnen deze stad zig bevinden, zig buyten dezelve te begeeven zonder consent van den Hr Gouverneur.

Den 22en Sept. is afgekondigd een extr. resol., waarbij de schouten en gadermeesters worden geinterdiceerd te voldoen aan de aanschrijving van HEdm., van geene penningen te demanueeren etc., maar in tegendeel hun gelastende zodanige door hunl. ontfangene 's lands penningen als na gewoonte ten comptoire van de ontfangers binnen Utrecht residerende te brengen, en waarschouwende vooral zig te wagten slands penningen binnen Amersfoort of elders aan eenige ontvangers alhier binnen Utrecht moetende comptoir houden, of aan derzelver geauctoriseerdens aldaar te betalen. Voorts heeft deze Raad den Advocaat Fr. Saxe, voorheen officier van de schutterije en van 't genoodschap van wapenhandel pro patria et libertate, zoon van den tegenwoordigen professor Antiquitatum et historiae, Chr. Saxe, aangesteld tot lector juris op deze academie (trouwens de vrienden moesten elkander voorthelpen).

Den 22en Sept. is bij deze Raad geresolveerd, op voorstel van den borgerkrijgsraad, de van ouds altijd gewoone oranjesjerpen voor de burgerofficiers af te schaffen, en is in plaats van dien een rood en witte sjerp tot een veldteken voor de officieren dezer stadsschutterije geordonneert. Ter dezer dage wierd er ook een commissie na 's Hage gecommitteerd, welke bestond uyt de heeren Raaden de Ridder, Smissaert en v. Haeften, om met eenige Hollandsche heeren in conferentie te treden; dog wat den inhoud van die commissie geweest is, is mij tot nogtoe niet bekend, en wierd ten uyterste secreet behandelt.

Zie daar het een en ander aangetekent van het verrigte van deze nieuwe Raad, waaruyt men kan zien, hoe deselve de zaken zedert dien tijd gedirigeerd hebben. Ondertusschen liet men niet na, zo de Staatsleeden te Amersfoort vergadert, als de geremoveerde Raaden, in allerhande nieuwspapieren, couranten en andere uytkomende geschriften ten hoogste te injurieeren, te beschimpen en te bedrijgen. Onder andere blonken daarin uyt de Zuyd-Hollandsche en de beide Nederlandsche en Historische Couranten, wordende daarin allerley lastertaal en leugens aan gen^{e} heeren aangewreven, ten einde deselve hoe langer hoe meer in den haat te brengen, en 't volk tegens háar op te zetten. Men verhaalt, dat toen, in 't begin van September, de ridderschouw zullende gehouden worden, eenige klanten sig gewapend hadden begeven in stilte na een huisje staande aan de weg na het dorp Vechten over Amelisweerd, en aldaar de heeren van den schouw zouden opwagten en in arrest nemen, wordende ten dien einde een man op de wagt gezet nabij 't dorp Vechten, om de andere te waarschouwen indien de heeren van de schouw aanquamen; dog het bovengem^{e} ontdekt, mislukte die coup. De H^{ren} v. d. Does, Daunis en Abbema, blijvende hare commissie waarnemen en moetende noodsakelijk daartoe op het stadshuys wesen, wierden door de schildwagt wederhouden om de voordeur van het stadshuys in te gaan, en gezegt dat zij agter het stadhuys konden ingaan. Dog de officier van de wagt, de H^{r} Abeleven, voor het stadshuys wandelende, vroeg de H^{r} Daunis hem, wiens ordres dat waren, waarop hij antwoorde, dat het de ordres van de hoofdwagt was, dog dat hij voor ditmaal konde passeeren. De H^{r} Raad C. v. Ewyck op sekere avond door de Donkere Gaard gaande wierd van agteren tegens zijn rug met een steen gegooyd, dog bij geluk is hij niet beseerd.

HEdm. Gecommitt. tot de schouw van Hermelen de jaarlijksche naschouw van 't Zandpat moetende verrigten,

wierden daarin belet, schoon de Cameraar van 't Zandpad, de Hr Schutt, aan den Gouverneur Eyck versogt had een vrije passagie voor de Hren van den schouw door de stads poorten; dog 'tgeen hem geweigerd wierd. Dus kon de schouw geen voortgang hebben.

De Hren Dijkgraaf en Hoogheemraden van den Leckendijk hadden den 3en Octob. vastgesteld tot de najaarsschouw van den Leckendijk, waaraan de provincie en stad, alsmede de provincie van Holland, zeer veel aan gelegen legd, dat de Leckendijk sig in goede staat voor den aanvang van de winter bevind. Dog wat moeite er ook gedaan werd, dat de Hren tot die schouw op geme dag door de poorten gepermitteerd wierd te passeeren, het mogt niet helpen, en de schouw moest uytgesteld worden, gelijk zij naderhand uytgesteld is tot den 30en October.

De Hr Thesing met zijn woon na 's Hage vertrekkende, moest van tijd tot tijd goederen met de Haagsche schuyt na 's Hage verzenden, dog vermogt hetzelve niet verzenden dan op een paspoort van den Gouverneur Eyck, en waarmede hij zomtijds nog moeite had bij de wagt aan de poorten; bij 't inladen van de goederen stond een wagt van 2 manschappen, om toe te sien dat geen goederen dan van hem geladen wierden. De Hr Thesing heeft mij den inhoud van dat paspoort laten leesen, en was van de volgende kwaadaardige inhoud: „In zo ver ik mag en vertrouwende ben dat de goederen competerende zijn aan den Hr Thesingh, vinde geene bedenking om de goederen te laten volgen. (Was getekent) Eyck.

Aan de Hren Oudborgr Verbeek en Strik van Linschoten, Hr van Rijnauwen, die versogt hadden om een vrije doorgang door de poorten, heeft de Hr Eyck geantwoord per missive, dat aan eerlijke lieden niet geweygert wierd de poorten te passeeren en te repasseeren. Zo men uyt 't bovengeme antwoord een gevolgtrekking wilde maken, dan zijn alle de geremoveerde Raden, die volstrekt ge-

weygert wierden de poorten te passeeren, oneerlijke lieden.

De H[r] Eyck, Gecommit. ter monboirc., had voor de tweede maal aan sijne mede Gecommitt. H[ren] Verbeek en v. d. Dussen een missive laten afgaan, waarbij HEd. uyt naam van den H[r] Eyck versogt worden om haer commissie in persoon te komen waarnemen, of dat hij anders de leges der gesloten rekeningen alleen zoude profiteeren en in zijn zak steeken. Waarop de H[r] Verbeek gerescribeerd heeft, dat hij op SEd. eerste missive verwagt had een paspoort van den H[r] Eyck, waarbij hem de vrijje passage door de poorten zoude gepermitteerd worden; dat zo lang hij die niet krijgende, niet konde sijne commissie komen waarnemen; dat de H[r] Eyck de leges van de auditie der rekening konde in sijn sak steken, dog dat de administratieleges reeds waren verdient. Waarop de H[r] Eyck aan de Secretaris gezegt heeft, de zaak in de Vroeds. te zullen brengen, en den Secretaris gelast heeft geen leges voor als nog aan die heeren te extradeeren.

Den 2[en] October heeft de nieuwe Raad den heer Chr. P. R. v. Reede, Grave van Athlone, Vrijheer van Amerongen, in sijn post als Hoofdofficier gesuspendeert. SEd. was zedert de tijd dat de H[ren] Staten te Amersfoort vergadert waren, en waarop ZHGeb., als in de Ridderschap sessie hebbende, moeste compareeren, in deze stad niet geweest, uyt hoofde der fraje resolutie, dat alle de Staatsleeden en geremoveerde Raden het vrije acces en reces uyt en na deze stad geweygert wierden. Den 4[en] Octob. wierd SEd. bij missive daarvan kennis gegeven. Den 5[en] Octob kreeg de H[r] Thesaurier v. d. Does een resolutie t'huys, waarbij hem verboden wierd het tractement te betalen. De H[r] Borg[r] Looten wierd bij resolutie versogt het Hoofdofficiers ampt ad interim waar te nemen; voorwaar een sterke pas, een officie van Staat door de pretense Vroeds. gesuspendeert!

Den 4^{en} Octob, werd er buyten de Tollesteegpoort opentlijk versogt aan de huyslieden aldaar wonende, voor inquartiering voor 't corps hussaren van den Rhijngraaf van Salms.

Den 4^{en} en 5^{en} Octob. zijn des nagts om 12 uuren de Vroeds. geladen en vergadert; dog wat er in geresolveerd is blijft geheim. Terstond is er de stads bode v. d. Berg na 's Hage per post gereden.

Den 5^{en} October is de Vroeds. vergadert en zijn de 4 nieuwe Raden Ivoy, v. d. Muelen, Bucquoi en Normandie in den eed genomen als Raaden in de Vroeds., kunnende de H^{r} Strick v. Linschoten, H^{r} v. Loendersloot, tot nogtoe den eed niet afleggen, vermits SEd. een van zijne praebendens tot dusverre niet hadde kunnen resigneeren. Des smorgens had SEd. de eene prebende, die in 't capittel van St. Jan, geresigneerd hebbende, deselve verkogt aan de jongste zoon van den H^{r} Notaris v. Beest, die denselven morgen de aggreatie van HEdm. versogt en bekomen had. De H^{r} v. Loendersloot had versogt het capittel ten Dom te laden tot het resigneeren van zijne andere prebende, op desselfs zoon, waartoe verijscht word de aggreatie van HEdm., 'twelk SEd. niet konde vertonen, en ook aan HEdm., te Amerfoort vergadert, niet wilde versoeken, volgens SEd. sustinue, als niet erkennende de Staten op een wettige wijse te Amersfoort vergaderd. Vermits nu de H^{r} v. Loendersloot de aggreatie van HEdm. niet konde vertonen, zo zijn de H^{ren} Canoniken eenparig van gedagten geweest, dat SEd. uyt den eed, aan 't Capittel gedaan, konde ontslagen worden, en de prebenden op desselfs zoon geresigneerd worden, en SEd. hielden zo lang als Canonik, tot dat SEd. òf de aggreatie vertoont, òf de prebende aan een ander verkogt, òf deselve in de schoot van 't Capittel neder gelegd had.

Het schenden van de post met het open breken van brieven was ook in zwang. De H^{r} Raad Ivoy heeft mij

selfs gezegd, dat hij twee brieven had ontfangen, welke op een zigtbare wijse waren open gebroken. De boekverkoper v. d. Brink een brief geschreven hebbende, gaf die aan sijn knegt, vermits hij een boodschap moest doen, en zeide hem dat een seker man deselve zoude komen afhalen. Inmiddels Mr. v. d. Brink thuys komende en de brief nog niet afgehaalt zijnde, quam die man kort na sijn terugkomst thuys, om die brief. V. d. Brink in sijn winkel staande, vroeg aan de knecht om den brief, die zeer talmende, gaf deselve over; Mr. v. d. Brinck zag dat die brief was open gebroken en zeide aan sijn knecht, dat hij die brief had opgebroken, 'twelk hij in 't eerst ontkende, dog naderhand door de mat viel. Mr. v. d. Brink wegens tijds omstandigheden sijn knegt niet durvende op staande voet wegjagen, zeide hem dat hij hem daarna wel spreken zoude. Dusdanig gong het ter dezer tijd met de brieven daar zij eenige mistrouwen op hadden.

In de Historische Courant van den 5en Octob. wierd het Hof Provintiaal op een quaadaardige wijse beschuldigd, dat de Justitie door derselver toedoen stilstond. Zie hier wat van 't geval zij. Op de eerste maandag in yder maand word de Maarschalksrol gehouden. Op de eerste maandag in October waren er 5 Raaden in 't Hof present, dus konden alle de zaken afgedaan worden, uytgenomen bij toeval een zaak voor de Maarschalk v. Amerongen tot den Natewisch. Desselfs Advocaat is de Hr van Nes, dog die de maarschalkszaken altijd laten waarnemen door den Advocaat v. Goens, waardoor desselfs vader, de Raadsheer v. Goens, genecessiteerd wierd op te staan; dus bleven er maar 4 Raden over, waardoor veroorsaakt wierd dat die zaak niet konde afgedaan worden. Om welke redenen de Hr Advoct van Goens sig in 't Hof op een onbehoorlijke wijse uyt liet, zeggende dat de extraordinaire Raden (te weten de Hren J. v. Amerongen; Reede, Hr v. Nyveld; en v. Musschenbroek) moesten compareeren, en dat het

de schuld van die heeren was dat de zaken van justitie niet konden geadministreerd worden. Waarop de H^r^ Raadsh. Oosterdijk, als President, den H^r^ Advoc^t^ v. Goens sterk reprimendeerd, zeggende dat het de zaak niet is van een advocaat het Hof te taxeeren en dat hij moest stil swijgen; selfs dat het sijn schuld was, dat hij de zaken voor den Advocaat van den Maarschalk had aangenomen, en indien de H^r^ van Nes selfs in sijn qualiteid als Advocaat van de Maarschalk de zaken waargenomen had, dat dan desselfs zaak zoude kunnen afgedaan zijn geweest.

Door 't overlijden van den wijnkoper Bosveld en Frykenius waren er twee schippersampten op de schietschuyt van en na Amsterdam opengevallen. Deze twee ampten hadden de H^ren^ regeerende Burgemeesters Looten en Bronkhorst vergeven aan Mr. Blokhuysen, drogist, en aan Mr. Booms, sterkendrankverkoper, op approbatie van de Vroeds., zo als gewoonlijk. Deze twee burgers requesten aan de nieuwe Raad gepresenteerd hebbende, wierden deselve in advis gehouden en niet vergeven. De H^r^ Borg^r^ v. Bronkhorst had aan desselfs koetsier (een gezeten burger) 't ampt van kraankind begeven. Het vergeven van dit ampt stond alleen aan Burgem^ren^ en word nooyt vergeven op approbatie van de Vroeds. De H^r^ Borg^r^ van Bronkhorst had dierhalven sijn koetsier na de Secretarye gezonden om aan den Secr^s^ Falck te versoeken om een acte; dog deze weigerde hem een acte te geeven, zeggende: „Ik zie geen Burgemeesters meer op 't Stadshuys, zij onttrekken zig de zaken, en zouden zij dan nog ampten willen vergeven, ik zal de zaak in de Vroeds. brengen." Dog naderhand heeft gem. koetsier een acte als kraankind ontfangen; maar de twee vacerende schippersampten zijn door de pretense Raad verstaan dat door de tegenwoordige Burgem^rs^ Eyck en de Ridder moeten vergeven worden, en de begeving of recommandatie der oude Burg^ren^ Loten en Bronkhorst niet in agt te nemen. Op den 13^en^ Nov. zijn deze twee boven-

gen^e ampten wederom begeven aan de witwerker Harmsen en aan de zoon van den Procureur Hoevenaar, welk geval zeer hard is voor die 2 brave lieden, Blokhuysen en Booms, daar de begeving wettig geschied is, en volgens ijgen belofte bij de insinuatien aan Borg^r voorheen gedaan, dat zij in alle deele zoude fungeeren als Burg^{rs} tot den 12^{en} Octob. en deze ampten voor den 12^{en} Octob. opengevallen zijnde, was 't volgens haar ijgen sustenue ontegenzeggelijk dat gen^e Burg^{rs} Loten en v. Bronkhorst die 2 ampten mogten recommandeeren en mede begeven.

De oudste zoon van den Borg^r van Bronkhorst, vermits desselfs vader uyt de stad zig geretireerd had, wierd in sijns vaders plaats in de stad gehouden en vermogt niet uyt deselve gaan, 'tgeen hem ten hoogste verdroot. Hij waagde het en gong op den 4^{en} Octob. opentlijk de Catharijnepoort uyt; met den H^r v. Eelden nog op de brug zijnde, hoorden sij roepen: „een moet er af!" Zij begrepen terstond dat het haar raakte, en verdubbelden hare pas, gaande de H^r van Bronkhorst na den tuyn van den H^r v. Eelde, zijnde de eerste tuyn aan de linkerhand van de poort. Bij geval moest de H^r v. Eelden om affaires voor sijn vader in de soutkeet zijn; de burgers buyten de poort komende zagen den H^r v. Eelden in de zoutkeet ingaan, vermeenende vast dat de H^r v. Bronkhorst daar mede was ingegaan. De burgers aldaar komende, vroegen of de H^r v. Bronkhorst daar was? en kregen tot antwoord dat de H^r v. Bronkhorst daar niet was. Dog zij geloofden het niet, selfs op verzekering van de knegts in de zoutkeet, en zogten de gehele soutkeet door, maar hem niet vindende gingen zij wederom na de wagt aan de poort. Dog op de brug aan de Catharijnepoort komende zagen zij een heer van verre langs de Leydschevaart gaan, welke zij agterhaalden, menende dat het den H^r Bronkhort was. Deze heer was den H^r v. Haeften, tekenaar van 't zegel, 'twelk hij haar zeide en dat hij niet was den H^r Bronkhorst, dog zij hem niet

gelovende, moest weder terug na de Cortegarde, en moest daar wel een uur vertukken, terwijl de H[r] v. Bronkhorst onder een pijpje dit alles aanzag in het tuynhuys van den H[r] v. Eelde. Naderhand kwamen de burgers aan 't tuynhuis en vroegen of de H[r] van Bronkhorst daar was, dog de jongste H[r] v. Eelde zeide neen, waarop zij ophielden van verder te zoeken. Dien avond was het ten 7 uuren bedestond, en voor het aangaan van dien wierden de poorten gesloten.[1]

---

1) Hierna volgt wat in den vorigen Jaargang dezer *Kroniek* gelezen wordt op bladz. 391 en volgg.

TWEEDE VERGADERING.

28 Januarij 1871.

Bibliotheek. — De oudste Graven van Holland. — Aanteekeningen betrekkelijk het gebeurde te Utrecht in 1786 en 1787.

BIBLIOTHEEK.

Ten geschenke ontvangen:

Van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken:

Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg. VI. 1—4. VII. 1—4. Maestricht, 1869, 1870. 8°.

Van de Schrijvers:

Dr. P. van Meurs, *De Keulsche Kroniek en de Costerlegende van Dr. A. van der Linde te zamen getoetst.* Haarlem, 1870. 8°.

Dr. C. M. Kan, *Ontdekkingsreizen van den nieuweren tijd. Africa.* Utrecht, 1871. 8°.

Mr. M. F. Lantsheer, *Zeelandia illustrata, verzameling van kaarten, portretten, platen enz., betreffende de oudheid en geschiedenis van Zeeland*, toebehoorende aan het Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen. 3e aflevering. Middelburg, 1870. 8°.

H. W. Tydeman, *Proeve van prediking voor anderhalve eeuw.* Uit het Duitsch vertaald. *Lijkpredikatie van Jobst Sakmann bij de begrafenis van den Koster en Schoolmeester Michil Wichman.*

Dr. H. Rump, *Literarischer Handweiser zunächst für das katholische Deutschland.* N°. 97, 98. Münster, 1870. 8°.

Van de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst te Amsterdam:

Afbeeldingen van oude bestaande gebouwen. Het stadhuis te te Leiden. 2e aflev. Amsterdam, 1871. fol.

In ruiling ontvangen:

Van de Maatschappij der Ned. Letterkunde, te Leiden:

Handelingen en Mededeelingen over het jaar 1870. Leiden, 1870. 8°.

Levensberichten der afgestorvene Medeleden. Bijlage tot de Handelingen van 1870. Leiden, 1870. 8°.

Van de Kon. Akademie van Wetensch., te Amsterdam:

- *Verslagen en Mededeelingen.* Afd. Natuurkunde, 2e reeks. V. 1. Amsterdam, 1870. 8°.

Idem. Afd. Letterkunde, 2e reeks. I. 1. Amsterdam, 1870. 8°.

Van de Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg:

Publications. VI. 3, 4. VII. 3, 4. Ruremonde, 1869,

Van het Indisch Genootschap:

Notulen der algemeene vergadering van 22 *Nov.* 1870.

Van de Redactie:

De Katholiek, Januarij, 1871. Leiden, 1871. 8°.

De oudste Graven van Holland.

De Heer Brill spreekt over de oudste Graven van Holland, naar aanleiding van de dissertatie van den Heer

Bolhuis van Zeeburg, waaruit hij enkele bijzonderheden mededeelt, ter toetse brengt en nader toelicht.

AANTEEKENINGEN

betrekkelijk het gebeurde te Utrecht in 1786 en 1787.

Uit het Archief van HILTEN. [1])

Deze waren in geene deele gerappelleerd. De 3 voorñ heeren Amerongen, d'Averhoult en Strik vertrokken na 's Hage, en namen den 14en Junij sessie en deeden den eed, ter vergadering van H.H.Mog. zijnde geintroduceerd door de Hren Boreel de Maurignault, Haarsma en v. Marle. Overijssel praesideerde, Gelderland en Zeeland zeiden die heeren niet te kunnen admitteren, met bijvoeging dat, indien daar tegen onverhoopt conclusie genomen werd, zij zig onbevoegd oordeelden om in eenige deliberatien ter vergadering van H.H.Mog. zig in te laten, tot dat zij deswegens zullen hebben verstaan de intentie van hunne Principalen. Gedeput. van Utrecht hebben gedeclareerd, dat zij met de uyterste bevreemding vernamen dat, daar zij op hunne wettige commissie alhier fungeerden, en niet gerappelleert waren, andere heeren herwaarts wierden gezonden door de pretense Staaten, te Utrecht vergaderd, welke vergadering zij als illegaal en onwettig hielden, vermeenende dat H.H. Mog. met haar van dezelfde gedagten zoude zijn, wanneer dezelve aan de goede trouw hulde geliefden te doen, protesteerende vervolgens tegens de admissie van geme heeren, en vermeenden, dat de geexhibeerde commissie wederom

---

1) Het hier medegedeelde vormt het later teruggevonden slot van het HS. Zie *Kronijk* 1870 pag. 485.

aan dezelve behoorde te worden uytgegeven, reserverende tegens de admissie, alsmede tegens de onbehoorlijke en altzins onwettige suspressie van de stem van eene souveraine Provincie, mitsgaders tegens de daaruyt voortgevloeide illegitime introductie van de 3 pretense Gedeput. der stad Utrecht zodanige aantekening nader te doen, als zullen meenen te behooren. De Gedeput. van Vriesland hebben de 3 onwettige bovengem^{e} Gedeput. provisioneel geadmitteerd, alsmede Overijssel, die dezelve ook geadmitteerd hebben. Groningen heeft de zaak overgenomen, latende de admissibiliteit dier heeren over aan de vrije deliberatien der heeren, hunne Principalen; op welke advisen en declaratoiren conclusie gevallen is, dat gem^{e} 3 heeren ter vergadering van H.H.Mog. zullen worden geadmitteerd. De H^{ren} Gedeput. van Utrecht hebben geweygert gem^{e} heeren te introduceeren. De H^{ren} Gedeput. v. Gelderl., Zeel. en Utr., ziende dat met de admissie van gem^{e} heeren is voortgegaan met de stemmen van 3 Provincien, hebben daartegen ten sterkste geprotesteerd. Holl. Vriesl. en Overijssel hebben gereserveerd des nodig hare contra aantekening. Zo dra de wettige Staten v. Utr., te Amersf^{t} vergaderende, kennis kregen van bovengen^{e} gebeurde, wierd op de Staatsvergadering, den 15^{en} Junij 1787 gehouden, terstond 3 heeren gecommitteerd, te weten de H^{ren} Raad v. Westrenen, de H^{r} Kolff, oud Borg^{r} te Amersf^{t}, en den Secretaris van Staten de H^{r} Laan, welke reeds zedert eenige tijd in H.H.Mog. sessie gehad hadden, en zijn versogt zig illico na 's Hage te begeeven, gelijk HEd. ook den volgenden dag des smorgens vroeg vertrokken, arriveerende ten 12 uuren in 's Hage, even voor dat de vergadering van H.H.Mog. begon. Deze heeren moesten besoigneeren met de wettige Gecomm. wegens Utr. ter vergadering van H.H.Mog., zo dat de wettige Staten van Utr. wederom de meerderheid hadden in zaken ter vergadering van H.H.Mog. voorvallende, en waarover bij de

Gecomm. moeste worden geadviseerd om de stem voor de Provincie v. Utr. in H.H.Mog. uyt te brengen, 'twelk ook van een gewenscht gevolg geweest is. De onwettige Staten, te Utr. vergaderende, sig hierdoor weder te leur gesteld siende om de zaken na haar zin ter vergadering van H.H.M. met de andere 3 Provincien te dirigeeren, committeerden op een volgende vergadering 4 heeren, de H[r] pretense Burg[r] de Ridder, de Raad v. Dam H[r] v. Isselt, de pretense Raad Pronkert en den H[r] v. Ossenberg, pretense Burg[r] der stad Wijk, na 's Hage, om sessie te nemen in H.H.Mog. Deze 4 heren in 's Hage arriverende, gaven terstond hunne commissien over aan de President van H.H.Mog., welke HEd. ter vergadering binne bracht; dog de Staten v. Friesland niet vergaderd zijnde, hebben Gedeput. Staten v. Friesland de H[r] Bigot uyt Vriesland gecommitteerd na 's Hage, met last om geen verdere Gedeput. te erkennen, en 't verrigte van de Gedeput. v. Vriesl. omtrend de admissie der 3 vorige heeren pretense Gedeput. van Utr. gedesapprobeerd, waardoor het gebeurd is dat de 4 laastgen. Gedeput. van de pretense Staten van Utr. niet geadmitteerd zijn ter vergadering van H.H.Mog., maar zijn onverrigter zaak weder na Utrecht geretourneerd.

De Rhijngraaf v. Salm heeft gekregen den titel van Chef over de burgercorpsen, met een tractement weekelijks van *f* 600.

Ontrent de halve maand Junij hebben de pretense Utr. Staaten aan de 3 regimenten, ter repartitie van Utr. staande, aangeschreven en versogt, dat dezelve in de stad van Utr. met haare onderhorige manschappen onder hare gehoorsaamheid en eed zoude trekken, en dat de troupes ter repartitie van andre Provincien uyt deze Provincie terstond moesten marcheeren. Zulks is bij publicatie afgekondigd. Ook hebben zij, om de Utr. regimenten daartoe te permoveeren, aan dezelve te gelijk gezonden de wissels tot betaling van hare soldije; dog de regimenten hebben zig

cordaat gehouden, en nog aan de publicatie, nog aan de aanlokselen gehoor gegeven.

Het gebeurde van 't bataillon van 't regim^{t} van den Gr. v. Efferen (zie hier boven [1])) met een burgercorps uyt Utrecht, ontrent de Vaart voorgevallen, wierd door een daartoe expresse belegde krijgsraad van 7 Collonels, waarvan de Gen. Maj. v. Nijvenheim president was, en welke te Rheenen vergaderde, ondersogt. Op den 19^{en} Junij was de Gr. v. Efferen voor de eerste maal voor gem^{e} krijgsraad ter verhoring geciteerd, dog gem^{e} Gr. van Efferen heeft zig in stilte geabsenteerd en uyt Amersfoort getrokken. Daarna is gem^{e} Gr. v. Efferen door de krijgsraad, na examinatie, schuldig bevonden en gecondemneert, zijnde hij infaam en inhabiel verklaart, en ontzet van sijn post als chef van 't regiment, en indien hij geapprehendeert word, zal hij aan den lijve gestraft worden.

Capiteyn onder 't zelve regiment, Abbema, refuseerde tegens de stad Utr. te dienen, en versogt zijne dimissie, over welke weygering hij in arrest gehouden wierd en de zaak door den krijgsraad onderzogt. Geduurende zijn arrest presenteerde hij een request om wederom geemplojeerd te worden, 'twelk hem geaccordeerd is. Uyt zijn arrest ontslagen zijnde, vertrok hij na het campement, leggende zijn regiment te Bunnik.

Na den 16^{en} Sept. 1787, na de omwenteling van zaken in de republiek, is zijn demissie op zijn voorig versoek gegeven.

Op den 17^{en} Junij hebben de H^{ren} v. Tuyl, H^{r} v. Zuylen, Gecommitt. ter H.Hoog.Mog., en d'Averhoult, pretense Gecommitt. ter vergadering van H.H.Moog., geduelleert in 't Haagsche bosch, zijnde tusschen elkandere eenige oneenigheid ontstaan in gem^{e} vergadering, in welk duel de H^{r} d'Averhoult een ligte quetsuur gekregen heeft;

1) *Kroniek*, Jaarg. XXVI, bl. 463, 464.

voorts is de zaak in der minne bijgelegd (zie de advertentien dien aangaande in de Haagsche cour. 22 Junij 1787 n°. 99).

Den 18en Junij heeft de pretense Raad te Utr. geresolveerd, dat van dit jaar de ordinaris jaarmarkt niet zal gehouden worden, en heeft zulks bij publicatie laten bekend maken.

De wêttige Staten van Utr., te Amersft vergaderende, hebben een missive aan H.H.Mog. geschreven, daarin aantonende de onwettigheid van de pretense Staatsvergadering, te Utrecht bijeen komende. Ook hebben de pretense Staten, te Utr. vergaderende, een missive aan H. H.M. geschreven ter wederlegging van de missive van de wettige Staten, te Amersft vergaderende, en ter betoog van het wettige hunner vergadering en om (zoo zij 't noemde) de pretense Staten, te Amersft vergaderende, te rescontreeren; dog welke missive verscheide valsche gronden in sig behelsde. Ook hebben de onwettige Staten bij circulaire missive aan alle de bondgenoten kennis gegeven, dat weder de Staatsvergadering te Utrecht gehouden wierd.

Even na de rencontre van 't bataillon van 't regimt van de Gr. v. Efferen met 't burgercorps uyt Utrecht gemarcheerd na de Vaart, waren 2 Gecommitt. uit de Prov. Overijssel en 2 Gecomm. uyt de Prov. Groningen te Amersfoort gearriveerd, en hebben sig bij HEdm., te Amersfoort vergaderende, geaddresseerd, versoekende met Gecomm. uyt de Staten van Utr. in conferentie te treeden. Waartoe 3 heeren gecommitteerd wierden: uyt 't 1e Lid de Hr Perponcher, uyt de Ridders. de Hr v. Capellen, Hr v. Schonauwen, en uyt 't 3e Lid de Hr Burgr v. Bronkhorst, met last om geme heeren te complimenteeren, en met kennisgeving, dat HEdm. niets vuuriger verlangen dan de rust en eensgezindheid hersteld te zien, dog dat HEdm. zig in geene mediatien of schikkingen kunnen inlaten, ten zij gesamentlijk met alle de bondgenoten. Geme heeren Gecomm. uyt Overijssel en Gron. wierden door onse Gecomm.

grondig onderrigt van de ware geschapenheid der zaken in deze Provincie, hoe geweld en onderdrukking heerschte door de zogenaamdo patriotische cabaal, en hoe geen gehoor gegeven wierd aan eenige schikkingen, en dat alles wat verrigt was, op een onwettige wijse door geweld was doorgedrongen. Geme Hreh Gecomm., andersints de patriottische partij toegedaan, stonden versteld over al 't gebeurde, en konden 'tzelve bijna niet geloven, en betuygden nooyt ontrend de Utr. zaaken zo volkomen onderricht te zijn, insteerende ten volle op een onderhandeling en mediatie. Na te Amersfoort eenige weynige dagen vertoeft te hebben, begaven HEd. zig na Utr. en van daar na 's Hage, om aldaar te confereren. Van daar begaven zij zig weder na Utrecht, en versogten dat HEdm. de wettige Staten v. Utr., te Amersft vergaderende, met de pretense Raad der stad Utr. en met een commissie uyt de pretense gemeensmannen in conferentie te Utrecht of op een andere onzijdige plaats zoude treden, en dat HEdm. een andere Commissie, die de Utr. burgerije meer aangenaam was, zoude benoemen, willende dat buyten de Commissie zoude blijven de Hr Perponcher en de geremoveerde Raad en Burgr v. Bronckhorst. Dog HEdmog. bedankende te Utrecht te confereeren, sloegen voor het huys ter Heyde agter de Bilt, en gaven te kennen, dat HEdm. geen andere Commissie zouden benoemen; dog deze conferentie is naderhand afgebroken, en heeft geen verder gevolg gehad. Ook hadden geme Gecommitt. voorgeslagen, dat HEdm. maar moesten de thans fungeerende Vroeds. te Utrecht erkennen, en dan zouden de zaken ras gevonden zijn; dog door 't erkennen van welke Vroeds. HEdm. alles zoude legitimeeren en ratificeeren, 'tgeen op een onwettige wijse met geweld was zedert eenige tijd uytgevoert, 'twelk HEdm. op geene deele konden toestemmen.

Den 19en Junij 1787 waren de pretense Staten te Utrecht vergaderd. Zittens de vergadering kwam een officier van

'tregiment van Grenier, te Jutphaas gecantonneerd, de tijding brengen, dat een van de dienaars van de Maarschalk van 't Overquartier getragt hadde het laast gepubliceerde placaat van de pretense Staten, te Utr. vergaderende, af te scheuren en een ander van de Staten te Amersf[t] vergaderende, daar over heen te plakken, welke dienaar op last van de pretense Staten in apprehensie genomen is. NB. deze dienaar heeft op 't Stadhuys te Utrecht vastgezeten, van die tijd tot dat de stad op den 16[en] Sept. 1787 geevacueerd is.

Den 20[en] Junij is er een campement, op 't land agter de kerk te Nederlangbroek, in een seker weyland, aan de linkerhand van de weg na Doorn geformeerd, bestaande dezelve uyt elf compagnien van 't regiment Baden-Dourlagh, zijnde het hoofdquartier in het dorp Doorn, alwaar 3 compagnien gecantonneerd lagen; over welk campement de Coll. Commandant van gem[e] regiment de H[r] Quaadt commandeerde. Alle avonden wierd er een piquet van 1 capitain, 1 subalterne officier en 50 man na de Steenebrug gezonden, om aldaar post te houden. Een wagt was er op 't dorp Nederlangbroek en een picquet van 36 man had de wagt op Sterkenburg in de schuur van den hospes Nieukerk aldaar. Voorts patrouilleerden alle nagt een corporaal met 3 man cavallerye de hoge kley over en daar omstreeks.

Den 23[en] Junij 1787 brak het campement te Zeyst van haar legging op, en sloegen zig een quartier uur verder, tusschen Zeyst en 't Huys ter Heyde neder in de heyde, nabij de daar staande galg; bestaande nu het campement uyt 10 bataillons infanterie, 3 batt. Or. Nassau, 2 d[o] van den gewesen Coll. Gr. v. Efferen (nu van v. Dam), daar het andere batt. gecampeerd was te Bunnik, 2 batt. van 't regim[t] van den Gr. van Welderen. De cavallerye bestond uyt 2 esquadrons van den Gen. v. Tuyl v. Seroos-kerken, de carabaniers, een gedeelte van 't regim[t] kavall.

van den Gen. v. d. Hoop, een groot gedeelte van de guardes dragonders, hierbij eenige compagnien artillerie en eenige ingenieurs, welk campement de Gene[l] Monster commandeerde. Een menigte ammunitie van oorlog, als canon, houwitsers, kogels, bomben etc. waren uyt Gelderland te Zeyst gearriveerd. Het kruyd wierd bewaard in een huys in het dorp Zeyst, staande schuyns over 't Regthuys.

Te Bunnik, welk dorp en kerkhof rontom versterkt was met opgeworpen batterijen, waren gecampeerd 1 bataillon van 't regim[t] van Efferen (welke zig zo lafhartig in de actie, bij de Vaart voorgevallen, hadden gequeten, en welke nu, om haar eer te herstellen, aan S.D.H. bij req[te], door de officieren gepresenteerd, hadden versogt een poste d'honneur) en 1 bataillon van 't regim[t] van Stuart. Op zekere nagt de Capitain Menso, het picquet hebbende met een officier en 50 gemeene, dagt bij de maanschijn, dat op hun afkwamen een detachement housaren en scherpschutters van den Rhijngraaf v. Salm uyt Utrecht; dog zijn officier versekerde van het tegendeel, en dat het eenige garven koorn waren. De Capitain was op dat gezigt zeer confuus en geloofde zijn officier niet; hij stelde zig in staat van defensie in twee pelottons; hij, zeer bang en confuus zijnde, commandeerde het volk van vuur te geeven, waardoor het agterste pelotton twee granadiers uyt 't voorste pelotton dood schoten en het geheele campement, zo te Zeyst als te Bunnik, in rep en roer bragt. De Capitain heeft sig terstond door de vlugt weggepakt.

De cavallarie patrouilleerde dagelijks, selfs tot onder de rook van de stad en in 't gezigt van de auxiliaires en militairen, te Utrecht in guarnisoen leggende en agter hunne batterijen wagt houdende. Een onderofficier en 4 carabiniers hadden de stoutheid om ver beneden Vechten tot agter bij het bosch van Amelisweerd te patrouilleeren; in het Amelisweerdsche bosch leyden eenige scherpschutters agter de boomen, welke, zo dra zij de carabiniers verna-

men, op hun begosten te vuuren, waardoor het gebeurd is, dat zij een carabinier hebben dood geschoten en een paard van een ander hebben geschoten en die ruyter gevangen genomen, zijnde de overige carabiniers behouden in 't campement te Zeyst gearriveerd.

Bij de pretense Staten is aan alle ontfangers der Provinciale comptoiren aangeschreven, om binnen 8 dagen een precise staat van hunne comptoiren te geeven. Ook is er een publicatie gearresteerd en afgekondigd tegens de negotiatie tegens 3 pCt., door de wettige Staaten, te Amersf[t] vergaderende, gearresteerd, waarschouwende de geldschieters, dat zij nooit eenige aanspraak op de geschoten penn̄ zouden hebben.

Den 18[en] Junij wierden de mandemaker de Vaal, de gaarntwijnder de Bie Vroom, zullende met de postwagen na Amersf[t] rijden, op een brutale wijse van de wagen door eenige burgers en auxiliairen getrokken en wierden, onder pretext van ongeoorlofde correspondentie te houden, na 't Stadhuys gebragt. De boekverkoper v. Rossum en de witwerker Bruyninck, twee buuren, en de laatste 't opsigt hebbende over 't ledige huys van Mev. v. Lijnden, op de Oude Gr. bij de Viesteeg staande, en eenig geld aan brieven, pakjes etc. verschoten hebbende, hadden partij gemaakt om na de heerlijkheid Hoeflaken, boven Amersfoort, Mvr. v. Lijnden toebehorende, te wandelen, en om geen erg aan de burgerwagt aan de Wittevrouwep[t] te geeven, gongen zij 't Bagijnepoortje uyt langs 't Swarte Water; eenige burgers en auxiliares hun de poort hebbende gezien uytgaan, volgden hun van verre en naderden hun bij de zaagmolen van den H[r] Vianen, roepende hun toe met veele scheldwoorden en vloeken dat zij moesten blijven staan en terugkeeren. V. Rossum en Bruyninck niet tegens de gewapende manschappen zig willende nog kunnende versetten, gongen gewillig mede na de stad en wierden in de wagt aan de Wittevrouwenp[t] gebragt; van daar wier-

den zij door een detachement burgers en auxiliares gebragt na 't Stadhuys, moetende onder weg veele smaadheden en uytjouwen van patriotten en jongens verdragen. Op 't stadhuys komende, vonden zij gen^e^ de Vaal en de Bie Vroom op de hoofdwagt zitten, onverwagts, niets wetende dat hun hetzelve overkomen was. Geen van de burgers wilden voor hun bier ter verfrissing halen, de burgerofficier van de wagt graauwde hun toe, en zij wierden van een yder bespot. 'T Gerecht wierd geladen, en de pretense hoofdofficier behandelde hun op een ironique wijse; na verhoor wierden 3 van hun terstond ontslagen; dog de H^r^ de Vaal moest NB om ongeoorlofde correspondentie in naauwer bewaring genomen worden. Men lag hem te last, dat hij een brief aan den H^r^ N. Pesters geschreven had. Mr. de Vaal wandelende, gong voor hem uyt een boer, welke een ongetekende brief in zijn zak had, wanneer zij dagten dat die van Mr. de Vaal geschreven was; dog gesteld dat het zo was, vermag imand niet wat nieuws schrijven, 'tgeen publiek passeerd. Nadat Mr. de Vaal 3 dagen op gijzeling gezeten had, is hij als geheel onschuldig ontslagen. Zodanig wierd ter dezer tijd met de stille burgers gehandelt.

Den 20^en^ Junij 1787 is bij den pretense Raad bij publ. afgekondigd, dat dit jaar geen kermis of jaarmarkt zal gehouden worden.

26 Junij heeft de pretense Raad tot Prof. ord. matheseos philos. et astronomiae beroepen de H^r^ Petr. Nieuwland van Amsterd. en tot Prof. jur. nat. et gent. et publ. Germ., Prof. J. Valkenaar, Prof. te Franeker.

26 Junij hebben de pretense Staten, te Utr. vergaderende, uyt hun midden een collegie van Gedeputeerden benoemd, en 't regiment van den Coll. Gr. v. Efferen, als hebbende zig laten gebruyken tot het storten van burgerbloed in de actie bij de Vaart, gecasseerd; met dien verstande egter, dat die officieren en gemeenen, welke volgens HEdm. placaat van 13 d^o^ in tijd nog mogte herwaarts ko-

men, in 't nieuw op te rigtene regiment geplaatst zullen worden, zijnde 't zelve begeven aan den Gen[l] Maj. v. d. Borch, en tot Coll. Comm. en L[t] Coll. effectief aangesteld de Baron v. Renesse v. Wilp. Wijders hebben de pretense Staten besloten een corps uhlanen van 100 man op te rigten, onder directie van den Rhijngraaf van Salm.

Coll. v. Tuyll v. Serooskerken, commanderende de 2 esquadrons van 't regim[t] cavall. van den Gen[l] v. Tuyll v. Serooskerken, te Utr. guarnisoen houdende, van S.D.H. patent, met attaches van de wettige Staten, te Amersf[t] vergaderende, ontfangen hebbende om na Rhenen te marcheeren, gaf daar van kennis aan de onwettige Staten, te Utr. vergaderende, welke hem gelasten dien niet te respecteeren, gelijk dan ook gen[e] Coll. v. Tuyll aan die ordres geobedieert heeft.

Den 26 Junij is bij de pretense Staten gearr[t] een publicatie, waarbij geordonneert word, dat geenerhande ammunitie of oorlogstuyg, nog eenige voerage binnen de Provincie zal mogen worden ingevoerd, zonder voorsien te zijn van een billet van consent van de Gecomm. tot 't defensiewesen te Woerden of te Utrecht residerende, op poene van verbeurtverklaring der goederen, ten einde om te voorkomen dat de Staatsleden, te Amersf[t] vergaderende, daarvan niet voorsien worden.

Den 26[en] Junij is bij de pretense Staten gearr. een publ., waarbij verboden word de placaten, publicatien etc. van de pretense Staten, af te scheuren of te schenden, en geen andere publicatien dan die van haar geëmaneerd zijn, te publiceeren en te affigeeren.

Den 26[en] Junij is H.K.Hoogh. Mev. de Princes van Or. met derselver gevolg aan de Goverwelsche sluys aangehouden, tusschen Schoonhoven en de Vlist, door een detachement burger-schutters uit Gouda en een detachement cavallarije van Famars (nu Hessen Philipsthal), komende van Nijmegen na 's Gravenhage. Hierop vertrok een com-

missie van HEd.Gr.M. na H.K.H. en hielden een mondgesprek met de Princes, waarna H.K.H. onder een escorte ruyterije na Schoonhoven geretourneerd is. Tot welk bovengn[e] einde de Rhijngraaf van Salm 's nagts tusschen één en 2 uuren uyt Utrecht, met 200 houssaren, circa 300 fuseliers en jagers, nevens eenige stukken geschut met Zwolsche canoniers na Woerden op marsch ging, dog heden na de middag alhier weder geretourneerd is. Den .. Julij is de Princes van Schoonhoven over Leerdam na Nijmegen vertrokken en aldaar gearriveerd. Over welke violente daad en aanhouding van H.K.H. de Prins een nadrukkelijke missive aan H.H.Mog. heeft geschreven, versoekende dat H.H.Mo. effectueeren, dat H.K.H. ten spoedigste uyt hare detentie ontslagen worde, en dat de fletrissure aan H.K.H. aangedaan ten spoedigste gerepareerd worde. Waarop bij H.H.M. geresolveerd is op nieuw instantie te doen bij Holland, ten einde het leed H.K.H. aangedaan, gerepareerd, en zij verzogt worde hoogstderselver reys herwaarts voort te zetten, ten einde aan het door haar zelve gemanifesteerde oogmerk te kunnen voldoen, met betuiging alle kwade gevolgen voor rekening van Holland te laten. H.K.H. was tot die reys bewogen, met een prijselijk oogmerk, om namentlijk een mediatie tusschen de Staten v. Holland en S.D.H. te effectueeren. Ook hebben de Staten van Utr., te Amersf[t] vergaderende, een missive geschreven aan H.H Mo. over 't gebeurde met de Princes, 'twelk zij considereeren als een attentaat tegens de Princesse en een infractie op de vrijheid der ingesetenen. En daar de Koning v. Pruysen zo important door die zaak gelaedeert word, laten zij alles voor rekening van de meerderheid der vergadering van Holland.

3 Julij is bij de pretense Staten een publ. gearr., waarbij verboden word eenige eetwaren, wijn, bier of sterke drank na Amersf[t], in 't Overquartier, of Eemland, of Zeyst te voeren, op poene van verbeurtverklaring dier goederen.

3 Julij is bij de pretense Staten een publ. gearr., waarbij word bekend gemaakt, dat de verpagting der tiendens, behorende aan HEdm. conventen, op de Statenkamer te Utrecht zullen worden gedaan, en dat alle andere verpagtingen van voors. tienden, als t'Amersfoort of elders mogten worden ondernomen, zullen zijn nul en van onwaarde.

4 Julij is bij de pretense Staten een publ. gearr., waarbij 't regiment van den Coll. Grave v. Efferen wegens 't voorgevallene op den 9en May 1787 aan de Vaart, word gecasseerd, egter dat zodanige officieren en gemeenen, welke zig voor 16 Julij zullen aangeven om te dienen, zij in 't nieuwe regiment van den Gen. Maj. v. d. Borch zullen worden geplaatst.

Donderdag 's avonds, den 5en Julij, tusschen 9 en 10 uuren, trok in aller stilte het campement agter de Nederlangbroekse kerk leggende (zie hier voor) op, bestaande uyt 't regiment van Baden-Dourlag, en hier kwam nog bij het overgelopen bataillon van Stuart, te Amerongen gecantonneert liggende. Deze geescorteerd door eenige dragonders en met 2 veldstukjes en 1 houwitser, marcheerden direct op de stad Wijk aan, commandeerende de Coll. Quaadt de troupes. Precies om twee uuren 's nagts arriveerde de militie voor de poorte van Wijk, horende de klepper twee uuren roepen en hielden halte voor de herberg de Snoek, kunnende door 't canon niet beschoten worden, om dat zij agter 't huys stonden. Vooraf gong een bode met een brief van den Commandant, op welke in korte tijd antwoord moest gegeven worden. De brief wierd door den Commandant van de stad Wijk, de Nijs, geopend, en bevond dat dezelve inhield patent van de Prins, met attaches van HEdm., te Amersft vergaderende, om met zijn onderhebbende manschap binnen Wijk te trekken. Aanstonds vergaderde hierop de onwettige Raad, en wierd besloten de stad over te geven. De Hr Nijs kwam met betraande oogen buyten de stad in de herberg

de Snoek, en hield bevende een mondgesprek met de Commandant Quaadt, versoekende dat de burgerschutters en genoodschap met militaire honneurs mogte uyttrekken, en alle burgers die zulks begeerden, en dat zij dan de stad zouden overgeven. Dog de Commandant weygerde zulks en zeide, dat hij order had van HEdm. de stad zo als hij nu was, op te eischen. De Hr de Nijs wederom binnen de stad komende rapporteerde hetzelve. Na een korten tijd kwam hij wederom buyten met order om de stad over te geven. Intusschen wierpen verscheide burgers hunne geweeren over de wal, andere namen de vlugt door het bosch en doorwaadende de slooten; andere vlugteden uyt vrees en angst met schuyten de rievier de Lecq over; andere deeden nog aan de kant van de Lecq twee a 3 schoten uyt 't cannon, waardoor nimand gequest werd. De stad overgegeven zijnde en den Hr de Nijs binnen de stad gegaan zijnde, bleven nogtans de poorten gesloten, waardoor de Commandant genoodsaakt was om de bijlemans te ordonneeren de kleine deur van de poort open te hakken, 'twelk in een ogenblik verrigt was. De poort stond vol van wagens, karren etc., apparent om de poorten des te secuurder te sluyten, waardoor de grote poort niet konde geopent worden voor en aleer al dat spul geruymt was. Dus zo ging de stad zonder slag of stoot over. Voorheen hadden de zoogenaamde patriotten geroepen: *vrij of dood!* en dat zij de stad tot den laaste droppel bloeds zoude defendeeren etc. De stad was redelijk versterkt met verscheide canonnen, zo op de wallen als op de Leckendijk beplant. De militie trok er met alle bedaardheid in, en door de goede discipline en directie van den Commandant is de stad bevrijd van eenige plundering. Terstond wierd de Commandant van de stad, de Nijs, en de la Faille benevens de Remonstrantse Leydse predikant v. d. Kemp, uyt Gelderland gebannen, die zig te Wijk als auxiliair bevond en welke veel quaad aan de politiecque zaken, door opstokingen als

andersints, gedaan heeft, in arrest genomen op order van HEdm. De Nijs en v. d. Kemp wierden kort daarna na Amersfoort gezonden, alwaar zij in 't huys, de Pot genaamt, bewaard wierden, en la Faille wierd ontslagen, terwijl de zogenaamde borg[r] Schilge uyt de stad gevlugt was. Terstond wierden op last van HEdm., te Amersf[t] vergaderende, de oude Regenten, welke geremoveerd waren, in hunne posten hersteld, zijnde tot Burg[ren] aangesteld A. de Joncheere en IJsbr. Bruyn, en tot Raden de geremoveerde Raden Verzell, Frijkenius, v. Bern, de Ruyter en Curtius, en op nieuw aangesteld den Secr[s] van Schaick, Koningsvelt, Maas, Hey, J. du Bois en D. Bonebakker. Terstond na de aanstelling is er een publicatie gedaan om de voorn̄ personen als wettige Magistraat te erkennen, met afschaffing en vernietiging van 't onwettige gearresteerde regeringsreglement, terwijl dien ijgen avond een commissie uyt de wettige Staten uyt Amersfoort te Wijk gekomen is, bestaande uyt de H[ren] v. Westrenen, H[r] v. Sterkenburg, uyt 't 1[e] lid, de H[r] v. Lijnden, H[r] v. Lunenburg, uyt 't 2[e] lid, en de H[r] Verschoor, Raad der stad Utr., geadsisteerd door den Secretaris van de Ridderschap, Gobius, om de verdere rust in deze stad te herstellen. Er wierd een publicatie van eene generale amnestie afgekondigd, waarin selfs de Nijs en v. d. Kemp gecomprehendeert waren. Den 8[en] Julij wierd aan de predikanten een formulier van voorbidding opgegeven, en gelast te bidden voor de Staten dezer Provincie, te Amersfoort vergaderende, de eenige en wettige souverain dezer Provincie, alsmede voor den persoon en belangen van den H[r] Prins, Erfstadhouder, en voor de thans aangestelde wettige Magistraat dezer stad, en hun gelast een dankzegging te doen voor de herstelling der rust alhier. De geheele burgerij wierd ontwapent. Terstond gong men aan het werk om de stad, tot dekking, op een geregelde wijs te fortificeeren, waartoe den Ingenieur de Graaf uyt 't campement van Wijk was gear-

riveerd. Het bataillon van Stuart, na dat het 2 a 3 dagen te Wijk in guarnisoen gelegen had, kreeg order om weder na Amerongen te marcheeren, en de gearresteerde personen, de Nijs en v. d. Kemp, wierden na Amerfoort getransporteerd, alwaar zij, ter bewaring voor verder quaad doen, in 't huys, de Pot genaamt, wierden gezet, wordende dezelve zeer wel behandelt.

.. Julij 1787 zijn in alle stilte eenige hussáren van 't corps van den Rhijngr. v. Salm uyt Utrecht gereden, en zijn des savonds ten 8 uuren op de Ridderhofstad Hardenbroek aangekomen, ten einde de twee oudste zoons van den Genl van Hardenbroek, onder 't Holl. regim[t] dragonders van Bijland dienende, en aan den eed van de Unie, gelijk een braaf officier betaamt, getrouw zijnde, op te ligten en gevangen na Utrecht te transporteeren; dog bij alle geluk waren geen van de heeren t'huys, maar waren te Amersf[t]. De housaren hebben 't gansche huys gevisiteerd met ontbloot zijdgeweer; de oudste freule alleen t'huys gebleven zijnde, viel in flaauwte. Terstond reden de jagers na Amersf[t] om de H[ren] te waarschouwen van 't geval.

.. Julij is 't huys van den groefbidder Palant, wonende op 't Steenweg, geplundert, en de glasen van de huysen van den grossier Mulder en boekverkoper ten Bosch in de Korte Nieuwstraat, ingeslagen.

.. Julij is door een stads bode uyt naam van de pretense Raad aan de huysen der geremoveerde Raden afgevraagd, of die in de stad waren dan niet, en aangezegt, dat zij nog haar familie uyt de stad mogen gaan.

Zondag den 8[en] Julij is door een stads deurwaarder aan eenige familien der Staatsleeden, te Amersf[t] vergaderende, alhier huysarrest aangezegd.

Den 9[en] Julij is er alarm door de stad Utrecht geslagen, de poorten gesloten, de sainschoten gedaan; de geheele burgerij en 't guarnisoen kwam in de wapenen, om dat men berigt bekomen had, dat er eenige beweging in het

camp te Zeyst was en 'tzelve was opgebroken. Een gedeelte van 't guarnisoen trok uyt de stad om te patrouilleeren, en die van de Vaart, in geval van attacque, te versterken. Tot ruym 4 uuren 's morgens bleef alles in de wapenen, wanneer de uytgetrokken manschap retourneerde, zonder eenige militayren uyt 't campement te Zeyst vernomen te hebben.

Den 10en Julij is bij 't pretense Gerecht een publicatie gedaan, waarbij alle schutters, auxiliairen, kannoniers en militairen van de wagten komende, verboden wordt hunne snaphanen te lossen of met pistolen te schieten, op poene van *f* 100.

Op den 10en Julij is bij publicatie de geremoveerde Raaden, met derzelver familien en huysgenoten, verboden uyt de stad te gaan, zonder consent van den pretense Gouverneur Eyck. De pretense Raad heeft besloten de Hren geremoveerde Raaden en Ontfangers de Joncheere en Voet v. Winsen in hun huysarrest buyten acces te houden en door een wagt te doen bewaren, om reden dat de Hren de Nijs en v. d. Kemp op gelijke wijse behandelt wierden.

Zedert eenige tijd waren er op order van Holland eenige uytleggers in de Zuyderzee, aan den mond van den Eem geplaatst, ten einde de in- en uytvarende schepen van en na Amersfoort te visiteeren; hebben HEdm., te Amersft vergaderende, aan H.H.M. geklaagt. Er is bij H.H.Mog. geresolveert te proponeeren om de Admiraliteiten te gelasten eenige welgearmeerde schepen in zee te zenden, om die zeeschuymers te delogeeren en de Zuyderzee wederom veylig te maken.

Den 14en Julij 's avonds trokken 16 a 17 manschappen, zijnde jagers in dienst van de stad, onder 't geleide van hun Capitein van de scherpschutters, Petrus de Koning, de stad uyt. De meeste waren onwetende van de expeditie, zij sloegen de weg op na de Groenekan, en van daar na de Agterwetering, na de buytenplaats van den

geremoveerde Raad .... Ivoy. 'S nachts circa 12 uuren belden een a twee aan 't huys; de Hr Ivoy selfs opstaande deed zijn venster open en vroeg wie daar belden, waarop geantwoord wierd dat 't een brief was van den Hr Sadelijn, en dat SEd. hem liet waarschouwen dat hij van deze nagt zoude worden opgeligt door de housaren van Salm, waarop de Hr Ivoy antwoorde, dat hij geen correspendentie hield met de Hr Sadelijn. Waarop een ander riep: hij heeft abuys, 't is een brief van de Hr v. d. Does, geremoveerde Raad. Waarop de Hr Ivoy antwoorde dat hij geen correspondentie hield met dien Hr, bemerkende ras dat er verraad was. Toen begonnen zij op 't huys een geruymen tijd te vuuren, zo dat de kogels op de wieg van 't kind vielen, meenende den Hr Ivoy dood te schieten, waarna zij afgetrokken zijn.

17 Julij. Men pleegde hier wederom verscheide baldadigheden met vloeken, rasen en tieren op de Oranjepartije; ook sloeg men bij nagt aan deze en geene huysen, wier bewooners voor de oude constitutie waren, de glasen in. 'T pretense Gerecht een publicatie afgekondigd tegen de laast alhier gepleegde baldadigheden aan sommige huysen, en een premie van 100 dukatons gesteld op 't ontdekken van de dader of daders.

18 Julij is bij de pretense Staten een publ. gearr., waarbij 't comptoir van 't anderdeel, gehouden bij den Hr Voet v. Winsen, word overgebragt bij den Hr B. W. Visscher, en dat van de lijfrenten, gehouden bij den Hr N. Kien, word overgebragt bij den Hr J. P. v. Nes.

19 Julij 1787 zijn 's avonds ontrent . uuren de Hren geremoveerde Raden Mr. J. A. Martens en P. E. Voet v. Winsen, Hr v. Sevenhoven, met twee koetsen, door een piquet burgers in een der vertrekken van deze stads Latijnsche school, ten huyse van den Rector Reitz, in versekering gebragt, alwaar zij door een wagt van binnen en buyten bewaard worden. Zijnde zulks geschied ten einde wegens 't in bewaring houden van de Hren de Nijs en v. d.

Kemp te Amersfoort repressallie te nemen. Deze daad was zeer geweldadig en onregtvaardig. Dat deze 2 heeren niet tot 't arresteeren of ontslaan van de Nijs en v. d. Kemp konden af of toe doen, moesten zij als onnosele schultoffers gevangen genomen worden. Eenige dagen te voren waren de huysen dier 2 heeren met wagten voor en agter beset. Zij wisten te voren niets wat hun dien avond over komen zoude. De pretense Gouverneur en Burg[r] Eyck, beneffens de burgerofficieren Lidt de Jeude Junior, Thim, Liebeherr en du Ravee, kwamen met een koets ten huyse van die 2 heeren, geadsisteerd met een a 2 stads boden, en zeiden hun de genomen resolutie van de pretense Raad aan. Terstond wierden zij genoodsaakt zig in arrest te begeven en met de koets, geadsisteerd door bovengen[e] personen en een piquet burgers agter de koets gaande, na het Latijnsche school rijden. De H[r] Voet wierd het eerste overgebragt. Beide de H[ren] zaten op één vertrek bij elkander, buyten acces, zelfs haar naaste vrienden vermogten haar niet besoeken. Zij wierden bewaard door twee bodens van de compagnien 't Fortuyn, Arbo, en van de comp. de Pekstokken, v. Zutphen. 'T geweldadig gevangen nemen en in detentie houden der H[ren] J. A. Martens en Voet v. Winsen strekte, om, wanneer de Staten, te Amersf[t] vergaderende, de stad Utr. met geweld attacqueerden, zij als dan en de verdere in huys gearresteerde personen door het geschut zouden vernielt en verpletterd worden. Het rapport tot het arresteeren van de heeren Martens en Voet, met auctorisatie op de H[r] Eyck, was opgesteld en getekend door de pretense Raaden d'Averhoult, Marret, Bucquoy en v. d. Muelen, en het rapport tot de stadsarresten was getekent door de pretense Raden d'Averhoult, Marret, Bucquoy, v. d. Muelen, Voss v. Zijll, Kuvel en Normandie, op welke 2 rapporten de pretense Raad, die fraije en onrechtvaardige resolutien genomen hebben. De H[ren] Martens en Voet bleven zedert buyten

acces zitten tot den 15en Sept. 1787, wanneer de stad door een magtige en wonderlijke uytredding verlost wierd van de dwingelandij, komende de Hr Mr. Car. Constantijn Martens des snagts van de uitredding zijn broeder en germain neef verlossen uyt hare langduurige en onregtvaardige gevangenis.

Den 20en Julij bij de pretense Staten gearr. een publ., waarbij voor dit jaar verboden word de kermissen ten platten lande, en spelen in de herbergen, op poene van 100 ducatons.

Alvorens de bovengeme publ. van 18 Julij wierd 't geld uyt alle de 3 comptoiren van de Hren de Joncheere, Voet v. Winsen en Kien geligt en op de Statenkamer gebragt, als mede de boeken en rekeningen. Na dat 't comptoir van den Ontfanger Joncheere was geligt, zo was er geen geld tot betaling der obligatien: dus was 't comptoir gesloten. Evenwel wierd de Hr de Joncheere op order van de pretense Staten ƒ 20,000 opgedrongen. De Hr de Joncheere zeide, dat hij geen andere Staten konde of zoude erkennen dan die te Amersft vergaderd waren, en dat hij 't geld niet zoude aannemen, nogtans smeten de burgers 't geld in zijn huys, dog SEd. zeide dat hij 't geld niet zoude bewaren nog weg sluyten, latende 'tzelve voor risico van diegeene welke hetzelve gebragt of daartoe order gegeven hadden. Terstond wierd 't huys van voren en agter met 2 schildwagten yder beset en SEd. 't huysarrest aangesegt.

.. Julij zijn 600 waardgelders uyt Amsterd. met 15 schuyten en 1 jagt, waarin de officiers zaten, na Utrecht gevaren, om aldaar guarnisoen te houden.

Lijst van de stads arrest, geapprobeerd den 21en Julij 1787, onder aflating van den Hr en Mevr Grothe. Stads arrest: De Hren de Joncheere, D. I. Martens, Kraayvanger, Boddens, Dijkveld, Looten, v. d. Does, v. d. Dussen, Falck, met hunne huysgezinnen en bedienden. Verder alle de geremoveerde Raaden die nog in de stad mogten zijn of komen, ook met hunne huysgezinnen en bedienden.

Except de H^{ren} de Leeuw, Abbema en Daunis. Mev^{r} v. Beede van Nijveld en haar dogter, de H^{r} en Mev^{r} v. Muyden en dogters, H^{r} Wouter v. Muyden, de H^{r} Grothe de zoon, Adv^{t} Storm en Zoon, de jonge H^{r} v. d. Hoop, H^{ren} Engelbert agter St. Pieter, H^{r} Ontf. Feyth en huysv^{r}, Ontfanger Ivoy, Rentm$_{r}$ v. Voorst en zoonen, Mev^{r} Zaal en dogters, Ontf^{r} Kien en huysv^{r}, Piqueur Hofman en familie, Proc^{r} H. v. Dam en huysv^{r}, Secr. en Adv^{t} Gobius, Mev^{r} Croyé. Deze lijst was getekent door: P. J. v. d. Muelen, J. Voss v. Zijll, Ph. Kuver, A. C. de Normandie, J. A. d'Averhoult, P. Marret, Ab^{r} de Bucquoy.

Leden en Ministers van 't defensiewezen: Eyck, Rhijngr. v. Salm, v. d. Borgh, v. Senden, v. Haeften, Gordon, d'Averhoult, Prevot, v. Olst, Kelderman.

Maandag 23 Julij 1787 is bij de Generale vergadering der officieren dezer stads schutterije geresolveerd, om aan 't defensiewesen alhier te versekeren, dat de vergadering van officieren van geen overgaaf of capitulatie van de stad weten, vóór dat alles vernield en plat geschoten zal zijn, dat niets als puynhopen voor de vijand overblijven. In dit vast vertrouwen dat 't defensiewesen hiertoe ook alles zal aanwenden om deze stad en moedige schutterije en burgerlijke en militaire hulptroupen niet te exponeeren. Declareerende verder: en des noods wanneer er geen redding meer over blijft, dan liever de stad door de overschietende manschappen aan 4 hoeken in brand te steken, eer dat men voor binnenlandse dwingelanden zoude moeten succumbeeren. Was de resol. getekent J. A. v. d. Schaaf, Secr^{s}.

Dezer dagen heeft de pretense raad besloten om, in geval de stad vijandelijk aangevallen mogt worden, alsdan geweld met geweld te keeren en zig niet over te geven dan met concurrentie van 't defensiewesen en burgerije.

Den 25^{en} Julij is bij de pretense Staten een publ. gearr., waarbij verboden word 't dragen van oranjecocarden, linten of andere oranjeverciersselen.

25 Julij 1787 is bij de pretense Raad een publ. gearr. waarbij verboden word onbehoorlijke briefwisseling met de vijand te houden en de burgerij te verraden, zo door 't oplaten van vuurpijlen en luchtballen, afschieten van geweer, 't blasen op eenige instrumenten des savonds of 's nagts, op poene van de dood.

Actie te Zoestdijk voorgevallen.

Het was op donderdag avond den 26en Julij 1787, dat een detachement, bestaande de eene helft uyt een gedeelte cavallarij en infantrie, ten getale van 300 man met 2 veldstukjes, die de weg na de Bilt, en de andere helft, ook uyt een gedeelte cavallarije en infanterij, ten getale van 4 a 500 man, dog zonder canon, die den weg op na Zoesdijk gedetacheerd, ten 7 uuren des savonds uyttrok, waarvan de 1e helft zig met 't canon aan de Bilt posteerde, terwijl de andere helft na Zoestdijk trok, en ontrent 1 uur 's nagts te Zoestdijk arriveerden, hebbende reeds de voorpost dood geschoten. Het gehele cantonnement te Zoesdijk was te rust, behalven de wagten en picquet. 'T cantonnement bestond alleen uyt circa 80 man van 't regiment Hessen Darmstad. Op het eerste schot wierd terstond alarm gemaakt, en de soldaten, moedig zijnde om de patriotten te verdrijven, kwamen hals over kop bijeen, sommige zonder rok, alleen maar de patroontas over het hembd aan hebbende, met hun geweer en wapenen. Kort hierop raakten zij met elkandere handgemeen, de militie van Hessen Darmstad had sig geposteerd voor het hek van 't lusthuys Zoesdijk en retireerde tot agter 't hek, 'twelk zij terstond toesloten, posterende zig agter de muur of barriere van 't hek, van waar zij een seer sterk vuur gaven, met dat gevolg, dat zeer veele van de zogenaamde patriotten en vijandelijke militie uyt Utr. geblesseert, gesneuvelt en met een grote confusie verspreid en op de vlugt gejaagd zijn; wagens met geblesseerde en doden zijn te Amst., te Utr. en andere plaatsen aangekomen. Nooyt

zal men regt weten 't getal der geblesseerden. De vlugt was zo groot dat sommige over Amst., Naarden en Woerden te Utr. gearriveerd zijn. Ontrent 30 man is er maar te Utrecht in een geregelde order den volgenden dag gearriveerd. De overwinning was volkomen aan de kant van die van Hessen Darmstad. De Coll. Erpel, welke een schampscheut kreeg, en de Majoor Seyffaard, welke een kogel in den arm kreeg, commandeerden die van Hessen Darmstad, en hebben zig, gelijk alle de officieren en gemeene, bij uytnemendheid braaf gehouden, als men maar overweegt het kleyn getal van 80 man tegen ruym 400 man; 3 grenadiers van Hessen Darmstad zijn gesneuveld en 5 man geblesseerd. 'T detachement 't welk uyt de stad Utr. getrokken was, wierd gecommandeert door Coll. v. Kleynenberg. Dit corps marcheerde over de Blaauw Capel, Martensdijk, over den Dolder na Soestdijk, bestaande 't detachement der cavallarye uyt Houssaren, Curassiers v. Salm, en Dragonders van Bijland; de infanterie uyt de fuseliers v. Salm, 't regiment v. Pallardye, 't regim[t] Amsterdam en van 't opgeworpen regiment van v. d. Borch, en de jagers van Salm, van die v. Campen, van die v. Gelderland en v. Utrecht. Hunne voornemens waren om de militie van daar te verjagen en het lusthuys Zoestdijk in brand te steken. De gids, welke het detachemet leyde uyt Utr. na Soestdijk, was Joh. ten Hagen, hospes in 't tuchthuys steegje. 'Tgeen de Utrechtse courant van deze actie vermeld in n°. 91 en 93, den 30[en] Julij en 3 Aug. 1787, is bezijden de waarheid, en hebben die van Hessen Darmstad volkomen triumph behaalt en geen meer doden of gequesten, daar de vijand een onnoemlijk getal doden en gequesten gehad hebben. Een boer eenige weken daarna zijn koorn majende vond 2 a 3 man in 't koorn aldaar dood leggende, zijnde sterk geblesseerd. Circa 30 man, zo militairen als auxiliairen, zijn te Amersfoort gevangen binnen gebragt. Op het horen schieten te Amers-

foort is er een sterk detachement van de aldaar leggende militie na Zoestdijk afgezonden; dog eer zij kwamen, was de actie al geeindigd, en deze actie moest niet veel langer geduurt hebben, of die van Hessen Darmstad zoude kruyd en patronen gemanqueerd hebben, en zoude zo doende zig hebben moeten over geven.

Den 27en Julij is bij de pretense Gedeput. Staten een publ. gearr., waarbij gearresteerd word, dat alle ruyters en soldaten, zo onderofficiers als gemeenen, welke, ongezind tegens de stad of steden te dienen, zullen overkomen om de Staten, te Utrecht vergaderende, te dienen, boven hun handgeld zullen genieten een premie van 6 ducaten.

Den 31en Julij is bij de pretense Gedep. Staten een publ. gearr., waarbij een ygelijk word vermaand van nimand in zijn vrijheid te benadelen nog eenige molestie aan te doen ten platten lande.

Den 2en Aug. circa 11 uuren hoorde men te Amersfoort een aller vreeselijke slag. De Lieve Vrouwekerk, die tot een magazijn van kruyd en lood gebruykt wierd, is gesprongen, de glasen, de gestoeltens, 't orgel, alles is door 't instorten van 't gewelfsel vernield. 'T meeste kruyd in de kerk is onder de puynhopen behouden gebleven, als ook de toorn, die niets beschadigd is. Eenige cannoniers waren in de kerk bezig met werken, met het vullen van grenaden, en een derzelver door 't schrapen van een mes aan een vervulde grenaad een vonk veroorsaakt had, waar door 't buskruyd vuur vattede; bij dit toeval zijn 8 menschen omgekomen en twee a 3 haar vel deerlijk gebrand. Door de vigilantie der burgerije en militie, die terstond met brandspuyten en ander blusgereedschap toeschoten, is nog een aanmerkelijke voorraad van buskruid gesauveerd, en de nabijgelegen toorn met de naburige huysen behouden gebleven.

Den 2en Aug. zijn in de nabijheid van Woerden ettelijke burgercorpsen bijeen getrokken en campeeren in opgesla-

gen tenten. De H[r] Mappa, Commandant van 't Delfsche genoodschap, voert 't bevel over dit legertje, 'tgeen men ontrent 800 man sterk rekent, en is voorzien van alles wat tot den krijg behoort.

Te dezer tijd was bij 't defensiewesen geresolveerd om de Leckendijk door te steken, waardoor de gehele Provincie geruineert en onder water zoude gezet zijn, en dus de huyslieden, wier koorn op 't land stond, geheel geruineert zoude worden. Deze resolutie bekend geworden zijnde, hebben HEdm. de wettige Souverain, te Amersf[t] vergaderende, order gezonden aan 't regim[t] van Baden-Dourlag, om uyt de stad Wijck voor een gedeelte te marcheren na de Leckendijk, om het doorsteken van die dijk te beletten. Verwonderlijk was 't, dat 't water in de Lecq om die tijd toen 't doorgestoken wierd, zo laag was, dat 't geen schade aan de Provincie zoude kunnen doen, daar even na de tijd 't water begon te wasschen.

Den 7[en] Aug. is de verjaardag van de Princes van Oranje in het camp met zeer veel vreugde gevierd.

Den 9[en] Aug. is een corps infanterie en cavallerye uyt 't camp gemarcheerd na 't Vossegat bij de Minstroom, en heeft aldaar de werken en batterijen, welke die uyt de stad aangelegd hebben, opgenomen en besigtigd, wanneer tusschen de onse en de wagt van die forten, welke aldaar geposteerd lag, eenige snaphaanschoten gedaan zijn.

Den 10[en] Aug. is bij de pretense Gedep. Staten een publ. gearr., waarbij ter voorkoming dat geene goederen, 'tzij roerende of onroerende, welke toebehoren aan eenige Staatsleden, te Amersf[t] vergaderende, of aan eenige door de burgerij der stad Utrecht geremoveerde Raden, welke sig buyten dezelve stad of vrijheid verwijderen en de vergadering te Amersf[t] voor wettig erkennen, werden veralieneerd, goedgevonden te statueeren, dat geene donatien of cessien, beswaren of transporten van die goederen door geene gerechten zullen worden gepasseert of getransporteerd.

Den 15^{en} Aug. is 't burger-legertje van Woerden opgebroken en na Alphen gemarcheerd, waar 't dien nagt gecantonneerd heeft, en vervolgens is 'tzelve des ander daags met de artillerie en legerwagens door de stad Leyden tot Voorschoten gemarcheerd, en gisteren van daar in de nabijheid van 's Hage, een klein ½ uur gaans op de Delfsche weg, nedergeslagen.

Den 16^{en} Aug. zijn de gemaakte afdammingen aan de Kromme Rhijn en Minstroom gesloten, waar door de landerijen aan die kant van de stad meest onder water gezet zijn.

Den 17^{en} Aug. 1787 is te Utrecht 't 1^{e} bataillon infanterye van Bijland, 't geen te IJsselsteyn heeft guarnisoen gehouden, binnen gemarcheerd. Ook hebben die van Utrecht een aanzienlijke versterking van grof geschut uyt Holland bekomen, en den 18^{en} Aug. is een sterk detachement burgers van Amsterdam te Utrecht binnengetrokken. Men berekent dat 't guarnisoen te Utrecht bestaat uyt ongeveer 7000 manschap, zo burgers, auxiliaren, als militairen.

Den 17^{en} Aug. is te Zeyst, terwijl men bezig was met 't maken van scherpe patronen, eenig buskruyd gesprongen. Twee huysen zijn aldaar zeer beschadigd en ingestort; dog heeft geen verdere schade veroorsaakt.

Den 17^{en} Aug. is bij de pretense Gedeput. een publ. gearr., waarbij onder inhaesie van de publ. van 4 Julij, verboden eenige eetwaren of turf, steenkolen, traanolie, kaarsen etc., na Zijst, Amersf^{t} of 't Overquartier en Eemland af te voeren.

Maandag 20 Aug. is bij de pretense Vroeds. geconcludeert op 't voorstel van den H^{r} J. J. d'Averhoult, pretense Raad in de Vroeds. alhier, en door de Staten van Holland gedispicieert tot de post van Collonel en Chef bij een op te rigten Hollands regim^{t} artilleristen, versoekende dispensatie van 't art. van 't nieuw gearresteerde reglement,

waarbij bepaalt word, „dat nimand in den Raad mag geko„ren worden, die in eenige particuliere eeden of diensten „is van eenige Vorsten, Princen, Stadhouders of Gouver„nanten, H[ren] of Vrouwen, ofte van dezelve eenige pennin„gen geniet, ook niet, die eenige militaire charge bekleed." Hierop een volkstem gerequireerd zijnde, wierd 't versoek van den H[r] d'Averhoult geredelijk geaccordeerd en hem, schoon in militaire dienst zijnde, sessie in den Raad verleend; dog bij de pretense Raad is hierontrent gedifficulteerd.

Den 24[en] Aug. is 't 8[e] bataillon van 't regim[t] van Grenier uyt Schoonhoven in Utrecht gemarcheerd, om aldaar guarnisoen te houden.

Den 24[en] Aug. is bij de pretense Gedeput. een publ. gearrest., waarbij 't comptoir van Th. Adr. de Joncheere, als ontfanger van 't eene deel, te sluyten en over te brengen ten huyse van Mr. Lud. de With Hoevenaar; 't comptoir van de bisdomstienden bij E. A. v. Voorst, te verplaatsen bij Mr. N. H. Strik v. Linschoten, en W. A. v. Klinkenberg geauctoriseerd 't comptoir van 't zegel te houden.

Bij de pretense Staten, te Utrecht vergaderende, is geresolveerd, zijn Doorl. Hoogheid te suspendeeren in desselfs qualiteit als Capitain Gen[l] dezer Provincie, met inhouding van desselfs tractementen en emolumenten, tot zo lang S.D.H. zal kunnen goedvinden onse bevelen te respecteeren en aan onse intentie te voldoen. En hiervan is S.D.H. op den 24[en] Aug. bij missive geinformeerd, welke missive getekent was: G. M. Taets v. Amerongen en abs[t] Secr[o] H. H. Wesseling, geswore klercq.

Den 28[en] Aug. marcheerden de grenadiers, bestaande uyt xi compagnien, welke uyt alle regimenten bijeen getrokken waren, uyt 't camp te Zeyst, geadsisteerd door een sterk detachement cavallery, na de Bilt, en vatteden aldaar post. 200 man van de overgelopene Hollandse regimenten, staande onder 't bevel van den L[t] Coll. Grave van Bijland. Waren 's morgens uyt Amersf[t] na de Bilt getrokken, als-

mede 't regiment van den Coll. Gr. v. Efferen was uyt 't camp na de Bilt gemarcheerd met 3 stukken canon van 3 ℔. Alle de wagens omstreeks Zeyst waren gehuurt of geprest tot 't vervoeren van de reeds vervaardigde fascines na de Bilt. Om 't kerkhof van de Bilt is ook een batterije aangelegt, alsmede een aan de sluys op de weg na Oostbroek, gaande en uytkomende bezijden de herberg 't Rode Hart. De soldaten aan de Bilt komende hebben 't huys van den herbergier Amoureus geplundert. Terstond wierpen die van 't camp 2 batterijen op van fascines, aan weerskanten van de straatweg tusschen de Bildse kerk en de koornmolen, en teffens opwerpende een aarde batterije agter de batterije van fascines, gelijk ook dit werk deze avond tot een genoegsame hoogte gevorderd was. Die van 't camp hadden eenige stukken geschut en 2 houwitsers met sig gevoerd en terstond op de batterije geplaatst. De volgende dag 's morgens is een gedeelte van de Zeyster militie na 't camp geretourneerd, met agterlating van een sterke bezetting aan de Bilt van circa 500 man. In de agter middag trok een sterk detachement van militairen en auxiliairen, verzeld met eenige cannoniers met geschut en hauwitsers de Bildstraat op, dog blijvende zeer verre van onder 't geschut van die van de Bilt, en ontrustede de militairen van 't camp, aan de Bilt gecantonneerd, met sterk schieten; dog hetwelk wegens de groote afstand geen hinder toebragt.

In deze dagen wierd de stad Utrecht versterkt met 2 schansen, een agter de zaagmolen van den H[r] Vianen, en een voorbij 't zogenaamde Houtebeen aan 't Zwarte Water. Een meenigte van artillerie was uyt Holland gekomen en op de Gansemarkt gelost en aldaar geplaatst, zo dat de Gansenmarkt geheel vol stond. Circa 130 man Franse canoniers zijn successief, zonder geweer of wapenen, als particulieren in de stad gekomen, op een pas van den Koning van Vrankrijk, inhoudende dat zij voor 1 jaar ver-

lof hadden. In de maand Aug. is de stad onder water gezet; dog wegens 't verzakken van een der batterijen en 't geklag der warmoesiers is het water afgetapt. De Hr Raad Smissaert heeft desselfs huysvrouw en kinderen uyt de stad na Loendersloot gebragt en verscheide van zijne pretieuste goederen geborgen.

De Hr pretense Raad d'Averhoult, in Holland tot Collonel van de artillerie aangesteld zijnde, behoud sessie in den Raad, schoon direct strijdig tegens 't zogenaamde geintroduceerd reglemt. Zie hierover d'advisen van de Hren Smissaert en v. Haeften in de Utr. courant van 25 of 26 Aug. 1787. Hierover zijn de borger Comp. vergadert geweest en hebben bij dispensatie, om de uytnemende diensten door de Hr d'Averholt gepraesteerd, SEd. sessie in de Vroeds. laten behouden; dog de burger comp. waren zeer swak in het opkomen en weynig in getal.

Maandag den 27en Aug. 1787 hebben de geconstitueerdens van de burgers en ingesetenen van de stad Montfoort een aller hoonenst, zo voor de wettige Staten als voor de Stadhouder, en tot geheel renversement van de constitutie strekkende adres aan de regeerders dier stad ingeleverd, daarbij versoekende om de Hren Herm. de Ruever en v. Dam en den Secretaris Havick van hunne posten als Raden in de Vroeds., en als Secretaris dier stad te removeeren, en dat de Vroeds. dier stad ten dien eynde bij HEdm. de onwettige Staten, te Utr. vergaderende, mogen urgeeren. Waarover bij de Vroeds. gedelibereerd zijnde, is conform 't versoek besloten, en voorts begrepen, dat intusschen in plaats van den Secrs Havick een amanuensis zoude worden aangesteld, gelijk ook deze post door eene Schroot word waargenomen, en is gelijktijdig een missive aan de onwettige Staten, te Utr. vergaderende, geconcludeert. Dit infaam adres is ingesteld door Lidt de Jeude junior.

Vrijdag den 31en Aug. trok in de nademiddag een sterk detachement, zo paarde- als voetvolk, uyt onderscheidene

militaire regimenten, auxiliairen en burgercomp. (waar onder de theol. Prof^r^ Hamelsveld, gewapent met 2 pistolen), nevens de cannoniers verzeld, na 't nodige geschut uyt de stad Utrecht, de Bildsche steenstraat op. De Generaal v. d. Bosch bevond zig aan 't hoofd dezer manschap. Tot aan de Oostbroekse laan gearriveerd zijnde, sloeg een gedeelte voorn. laan op, en posteerde zig in de kromte met eenige stukken 24 ponders, terwijl de overige verder opmarcheerde tot aan de herberg de Bieschbos, plantende aldaar hun geschut op eene sints eenige dagen aldaar aangelegde batterije. Ontrent half 6 uuren begon de cannonade, die tot ruym 8 uuren aanhield, gedurende welke tijd ruym 400 kanonschoten door die van de stad gedaan zijn op de batterijen aan de Bilt leggende, dog waarvan geen eenige scheut geraakt heeft en geen de minste schade aan de Bildse batterije veroorsaakt is. De bomben, welke zij wierpen, sommige bereikten de batterije niet, andere sprongen in 't geheel niet. Des anderen daags hebben de soldaten, aan de Bilt leggende, verscheide bomben geheel opgeraapt, zonder dat deselve gesprongen waren, en de soldaten kregen een kleine premie voor yder bombe, die zij vonden. Ook schoten zij zo hoog uyt 't canon, dat zij in 't dak van de Vingershoedsmolen 1 a 2 schoten deeden. Ten minste geen een man van de onse is gesneuvelt of gequest. Door 't huys van de buyteplaats van de Raadsh^r^ van den Heuvel is een canonkogel gegaan, als ook door 't huys van de buyteplaats Sandwijk, van Mev^r^ Voet v. Winsen. Die van 't camp tracteerde deze rencontre en bagatelle en seer flaauw, slegts nu en dan een schot doende en een enkelde bombe werpende. Boven gen^e^ detachement trok ontrent halftien uuren na de stad terug.

Den 3^en^ Sept. hebben die van de stad Utrecht aan 't dorp de Blaauwcapel een batterije opgeworpen en aldaar post gevat.

Den 4^en^ Sept. is 't 1^e^ battallon van 't regiment van Oranje Nassau uyt Venlo in 't camp te Zeyst gemarcheerd.

.... Is de Gierbrug voor de stad Cuylenburg, op de Lecq leggende, na de stad Wijck getransporteerd, geëscorteerd wordende door een detachement dragonders, te Wijk in guarnisoen leggende, uyt vreese dat 't corps van den Rhijngraaf v. Salms, zo de inwoonders van Cuylenburg in 't sekere onderricht waren, de Gierbrug zoude veroveren en wegvoeren.

Den 4^{en} Sept. 1787 is het onwettig Synode, binnen de stad Utrecht gehouden; hierop verschenen uyt de pretense Staten, als Commissarissen politiecq, van wegens 't 1e lid de Hr van Amerongen, Hr v. Dijll en Renswoude; uyt de Ridders, de Hr Gr. v. Boetzelaer, Hr v. Langerack; uyt de stad Utrecht de pretense 1e Borgr Eyck. Preses van dit pretense Synode was Dus W. L. Krieger en deputatus Dus Weyland, predikanten te Utrecht, welke in deze ongelukkige tijden tegen haar wil genooddrongen wierden geme Synode bij te wonen. Uyt 't classis van Rhenen en Wijck verscheen de predikant van Hagestein Dus ......, uyt 't classis van Amersfoort verschenen Dus Rappardus, predikant te Nederhorst den Berg, en Gibbon, predikant te Vreland, welke predikanten geen commissie medebragten, want nog 't classis van Rhenen en Wijk, nog 't classis van Amersfoort, hadden commissie of credentialen verleent tot dit onwettige Synode, welke door de wettige Staten, te Amersfoort vergaderende, zedert een geruyme tijd was opgeschort en daartoe de brieven na de classis en na de naburige Provincien geschreven. Evenwel niet tegenstaande geme opschorting, quamen nog twee predikanten uyt Noord-Holland en een uyt de Provincie Overijssel, deze onwettige Synode bijwonen.

Den 10en Sept. 1787 werd de burgerij in hare respe compagnien of wijken opgeroepen, en haar kennis gegeven van den voorslag van 't zogenaamde gequalificeerd Collegie van Gecommitt. uyt de burgerij, aan de onwettige Raad tot continuatie van de zogenaamde Burgren en Schepenen

voor het aanstaand jaar, en van de daarop ontfangene resol. der zogenaamde Vroeds. conform deze voorslag, mits de burgerij daarin genoegen nam, waarmede de weynige aanwesende burgers uyt de comp. sig geconformeerd hebben.

Te Utrecht hadden lang in guarnisoen gelegen de twee esquadrons cavallarye van 't regiment van den Gen. v. Tuyl v. Serooskerken. Die lieden gedroegen zig zeer stil en voorbeeldig in alle deze troubles, en wierden daarom zeer getergt en gehoond door d'auxiliairen en andere heethoofden. Een gedeelte van 't corps van den Rhijngraaf van Salm hadde oneenigheid met bovengen^e ruyters; er vielen van tijd tot tijd gevegten voor tusschen die ruyters en die van 't corps van Salm. De auxiliairen kosen de partij van die van Salm. Eens op een tijd wierden de ruyters in haar quartier bij de Waardpoort, agter de wal zijnde, overvallen en in hare kamer beschoten, zo dat zij niet wisten waar zij zouden kruypen om de snaphaanschoten te ontgaan, want zij waren weerloos. De H^r Dierquens, L^t van de comp. 't Fortuyn, speulde hierin een voorname rol en commandeerde de burgers. Om alle onaangenaamheden en opschuddingen voor te komen, gaven de pretense Staten, te Utr. vergaderende, order, dat gen^e esquadron van Tuyll terstond zouden uytmarcheeren, gelijk zulks des nademiddags den 13^en Sept. geschiede, marcheerende na de stad Montfoort, obedieerende de Coll. Commandant v. Tuyll v. Serooskerken aan die ordres.

'T gerucht van de aanmarsch der Pruysische troupes vermeerderde hoe langs hoe meerder; dog men geloofde 'tzelve in 't geheel niet, en wist door schoonschijnende redenen zulks te verduysteren en in een verkeerd dagligt te stellen. 'T was op donderdag den 13^en Sept. 1787, dat de troupes van sijne Pruysische Majesteit, in Cleefsland bijeen getrokken, het grondgebied van deze Republiek inrukten, na dat alvorens bij de Staten van Gelderland, Utrecht en

Overijssel de vrije doortogt gevraagd en bij de 2 eersten bekomen was. Geme troupes bestonden uyt circa 20,000 man, marcherende deze troupes in 3 colonnes na Holland, twee over Arnhem en een over Nijmegen. De regerende Hertog v. Brunswijk commandeerde deze armee, en hadde bevorens een manifest laten voorafgaan. Gelijktijdig was ook van S.D.H. uyt Amersfoort een publicatie, zijnde een nader declaratoir uytgegeven. Zaturdag den 15en Sept. 1787 begon men te geloven niet alleen, maar ook men was van de waarheid overtuygd, dat de Pruysische troupen met rasse schreden naderden. Schoon dezelve niet tegens de stad Utrecht marcheerden, was de consternatie en de vrees onder de zogenaamde patriotten op aller aangesigte te leesen; 8 maal was het op dien dag en avond zogenaamde Vroeds., des avonds om 10 uuren vergaderde dezelve wederom. De pretense Raden hadden geen duur of rust, lopende den eene voor de andere na de raadkamer uyt, zo dat de Secretaris de Ruever op 't allerſaast zig alleen in de raadkamer bevond; 2 maal was het dien avond zogenaamde gedeputeerden. 'S avonds was mede de borgerkrijgsraad vergadert. Men zegt, dat er nog zes stemmen in de krijgsraad was om de stad in brand te steken, de kruydmagazijnen te laten springen en de geheele stad tot een puynhoop te stellen en dan dezelve te verlaten. In de namiddag kwam de Rhijngraaf van Salm van Woerden alhier terug met ontfangen ordres van 't defensiewesen te Woerden, om met alle Hollandse troupen en gewapende manschappen onverwijld uyt te trekken tot dekking van Holland, gelijk sulks geschiede in de volgende nagt. Om half 12 uuren 's nagts wierd de burgerij ongewapent opgeroepen en opening van zaken gegeven, met voorslag om gewillig de stad over te geven, en tevens vrijheid aan alle om de vlugt te nemen. Veele heethoofden pakten met overhaasting hunne goederen, zo veel zij konden, en zonden dezelve met schuyten en schepen ter stad uyt, daar reeds

zommige, die agter 't geheim waren, in de nademiddag en des savonds hunne goederen hadden ingepakt en verzonden. 'T vlugten wierd algemeen, waaronder de befaamde Prof[r] Hamelsveld en D[us] Blanck, die, schoon de volgende dag moetende prediken, egter zijn post verliet en vlood. Ontrent een uur 's nagts trokken de auxiliaren uijt de stad, deze werden gevolgd van alle de pretense Staatsleden, Vroedschappen, Burgerofficieren, Gemeensmannen, Geconstitueerdens en Gecommitteerdens etc. De meeste schutters ontdeeden sig ijlings van hunne geweer en wapenen, waarvan een meenigte in 't Stadhuys nedergeworpen wierd, terwijl een grote quantiteyt in de stads grachten gegooyd wierden. De Graaf Benjamin v. d. Boetselaar, H[r] v. Langerack, thans Ontfanger van de xx[e] en xl[e] penning zijnde, pakte al 't geld en de papieren van zijn comptoir in en nam het mede. De somma word berekent op circa 8 tonnen gouds. De pretense Gouverneur Eyck en de pretense Collonel van Utrechts schutterije, v. Senden, wierden zeer gescholden, voor verleyders en schelmen uytgekreten van de Utr. burgers, en naauwelijks zijn zij de poort uytgekomen en ontvlugt. Het vlugten was aanmerkelijk. Eenige trokken de Catharijne poort uyt na Woerden, andere de Weerdpoort na Amsterdam. Hondert guldens wierd voor een wagen met 2 paarden gepresenteerd. Zommige die niet lopen konden, waar onder de stads fabriek de Heger, huurden groenteschuytjes af om daar mede te vlugten. De boeren kort bij de stad wonende wierden geprest, met vloeken en bedreygingen genoodsaakt de vlugtelingen met wagens en paarden ten dienst te staan. In 't statenjagt vertrokken na Amsterdam: Eyck, de Ridder en Boetselaar met geld van zijn comptoir, voor welk geld hij naderhand recepissen te Amsterdam gekogt heeft. Eenige cannonen hebben zij alvorens vernagelt, dog niet veele, vermits de vlugt te haastig opgekomen was. De poorten bleven open staan en de batterijen onbeset. De vlugt was

te aanmerkelijker, te meer daar er geen vervolger was. Men moest zeggen, dat God onse stad op 't aller onverwagste door zijne magtige en weldoende hand heeft verlost, en Hem alleen komt daarvan de eer toe.

Van deze vlugt en uytredding en verlaten van de stad waren die van 't camp aan de Bilt en te Zeyst geheel onbewust; zij hadden wel eenig rumoer en gerey in de stad gehoord, dog vermeenden dat die uyt de stad wederom zouden uyttrekken om de militie van 't camp te komen ontrusten. Eenige burgers, welke de oude constitutie toegedaan waren, de horologiemaker Wiedeking, de grossier Mulder, de Commissaris Bor, Oltmans, Wijdom en Berkmeijer, castelein in de grote societeyd op den hoek van den Trans, liepen terstond na de Bilt, vindende onder weg 't fort Redelijkheid agter de Maliebaan verlaten en de barrieres wijd open, om die heugelijke tijding te communiceeren. De commandeerende Officier aan de Bilt wilde nog konde in 't eerst die heugelijke tijding niet geloven, en hield die burgers zo lang in arrest tot dat hij in 't zekere van de waarheid dier gebeurtenis overtuygd was. De commanderende Officier zond ter stond een expresse na Zeyst, om deze tijding aan den Generael v. Mönster, commandeerende 't campement, over te brengen en gaf direct ordres om de stad in te nemen en te bezetten. Ondertusschen zond gem[e] Generaal een expresse na Amersfoort om HEdmog. en de Prins van die heugelijke tijding kennis te geeven, daar de stad zonder slag of stoot op zondag den 16[en] Septemb. 1787, zonder bloedstorten, was overgegaan en verlaten en net van pas, vermits reeds heymelijke ordre was gegeven van HEdmog. Gecomm. van 't defensiewesen en van de Prinse Capitain Gener[l], om op aanstaande dingsdag de stad te attacqueeren. Op deze dag (zondag) zoude 't Avondmaal voor de militairen in 't camp gehouden worden.

Ontrent 7 uuren 's morgens trok een klein detachement

Prinse houssaren en grenadiers binnen de stad Utrecht. Eenige weynige hussaren bezetteden 't Stadshuys, terwijl de andere de weggevoerde goederen nazetteden. Terstond bezetteden de ingetrokken militie de poorten. Op de middag trok 't 1e regiment van Oranje Nassau binnen en in nademiddag een bataillon van 't 2e regiment van Or. Nassau en een bataillon van den Erfprins, benevens eenige cavallerije. Nog des voormiddags vergaderde de wettige Vroedschap alhier, leeden van de oude Regering, voor zo verre die in de stad waren, welke op den 2en Aug. 1786 op naam van de burgerij geremoveert waren en in HEd. Mog. protectie genomen waren, welke dien avond nog de 2demaal vergaderden. Die ijgen dag deed ook S.D.H. de Prins een keer uyt Amersfoort na Utrecht en nam sijn intrek in 't huys van den Grave van Athlone, Hoofdofficier dezer stad.

Maandag den 17en Sept. 1787 wierd te Amersfoort de laaste Staatsvergadering gehouden, en daarin besloten om dezelve wederom in de stad Utrecht hare oude residentieplaats te houden, zijnde de vergadering van HEdm. nu ruym een jaar geleden na Amersfoort verlegt. Deze vergadering, op dingsdag den 18en Sept., heeft S.D.H. de Prins Erfstadh. bijgewoond, wordende S.D.H. plegtig ingehaald door eene grote menigte heeren en burgers alle in 't swart gekleed, wordende opgewagt aan de Gildbrug en binnengeleid tot aan 't Duytsche huys en bij de aankomst van S.D.H. door den ontfanger N. Kien uyt naam van die burgers gecomplimenteert. S.D.H. gaf terstond audientie en ontfing de complimenten van felicitatie. Het dragen van oranje wierd algemeen, terwijl de Prince vlag van den Domstoorn waaide. De lugt weergalmde van gejuich der uyt den druk verloste burgers. Woensdag den 19en Septemb. wierden op order van de Vroedschap in den Dom- en Jacobiekerken dank- en bedestonden 's avonds ten 6 uuren gehouden, ten einde God te danken voor zijne

magtige en wonderlijke uytredding en verder zijnen zegen over 't lieve vaderland af te smeken. De collecte in die bedestond ingezameld bedroeg ruym 1800 gls. Woensdag nademiddag vertrok S.D.H. uyt deze stad na Holland. H.Kon.Hoogheid vertrok uyt Nijmegen na den Haag.

Onder dese heugelijke omwenteling egter heerschte een grote stilte en bleef de openbare rust en goede orde bewaard. Dat Utrechts burgeren nimmer vergeten Gods wonderdoende uytredding.

Op den 22en Jan. 1788 is de Coll. Erpel en den Majoor Seyffaard door HEdm. met een goude medaille beschonken, zijnde 't gehele guarnisoen in de wapenen. Op de Neude voor 't front van 't bataill. wierd de penning overgegeven door een commissie van HEdm., bestaande uyt den Hr Pesters, Gr. v. Athlone, en Burgr van Bronkhorst, welke met militaire honneurs wierden vereerd.

DERDE VERGADERING.

18 Februarij 1871.

BIBLIOTHEEK. — BETREKKINGEN VAN ONS VADERLAND VAN DE 8e TOT DE 11e EEUW. — MUNTVONDST. — STUKKEN RAKENDE DE QUADRUPLE ALLIANTIE.

BIBLIOTHEEK.

Ten geschenke ontvangen:

Van de Schrijvers:

J. H. Eichman, *Magdalena Moons, het behoud van Leyden in* 1574, met aant. en bijlagen. Leyden, 1868. 8°.

J. H. Eichman, *Eene bladzijde uit het verhaal van Leidens beleg en ontzet in* 1574, toegelicht en verdedigd. Leiden, 1870. 8°.

Dr. C. M. Kan, *Nederland en de kust van Guinea.* Utrecht, 1871. 8°.

A. Schimmelpenninck van der Oye, *Een kijkje in de registersleenen van „het Furstendom Gelre" en van „de Graafschap Zutphen"*, 1, 2.

In ruiling ontvangen:

Van den Künstler-Verein für bremische Geschichte und Alterthümer, te Bremen:

Bremisches Jahrbuch. V. Bremen, 1870. 8°.

Van de Redactie:

De Katholiek, Februarij, 1871. Leiden, 1871. 8°.

Betrekkingen van ons Vaderland van de 8e tot de 11e eeuw.

De Heer Mr. B. J. L. de Geer van Jutfaas geeft een overzicht van het verband tusschen de landen van ons Vaderland en Frankrijk en Duitschland, van de 8e tot de 11e eeuw.

Muntvondst.

De Heer Dr. Hulsebos wijst op een muntvondst te Bröhald uit de 10e en 11e eeuw, in eene Zweedsche brochure beschreven. Spreker vindt daarbij gelegenheid mededeeling te doen van de verschillende soorten van munten, die hij van Bernoldus heeft aangetroffen.

STUKKEN RAKENDE DE QUADRUPLE ALLIANTIE van 1718.

Medegedeeld door

Dr. J. A. WYNNE.

Dat. 2 / Rec. 8. } Januarii 1720. *Secreet.*

Den Heer Envoyé van Borssele.

WelEdele Gestr. Heer,

Mijn Heer,

Nadat deesen morgen verstaan hadde, dat den Lord Stanhope op morgen naar het Hof van Vrankrijk stondt

te vertrecken, soo hebbe geleegentheyt gevonden gemelden Lord voor desselfs afreyse noch te spreeken, en te vraagen, of reedts de goetheyt hadde van te besorgen, dat de commissarissen van het Lagerhuys met het examineeren der pretensien van den Staat eens een begin quaamen te maaken, en die schuldt tot liquidatie te brengen. Waar op mij iterativelijck en op het sterckste geliefde te seggen, dat ick haar Hoogh Mog. konde verseekeren, dat binnens tijdts die schuldt tot liquidatie soude gebraght zijn; dat reedts met eenige van gemelde Commissarissen gesprooken hadde, en eyndtelijck, dat den Lord Sunderlandt en den heer Secretaris van Staat, Craggs, geduyrende desselfs absentie het verdere souden besorgen. Den heer Craggs, die bij deese conversatie present was, geliefde daar op te seggen, dat hij sich daar meede chargeerde, en aennam te effectueeren, dat de meer gemelde Commissarissen met den eersten de voornoemde schuldt souden examineeren en tot liquidatie brengen; dat ick geduyrende de feesttijdt van Kerssemis, en dat het Parlement geadjourneert sal zijn, aan hem hetselve maar wilde indachtigh maaken. Waar omtrent niet in gebreeke sal blijven.

Den Lord Stanhope geliefde mij ter selver tijdt kennisse te geeven, dat dewijl de vreedens negotiatien met de Kroon Spanje tot Parijs een aanvangh stonden te neemen, sulcks het voornaamste subject van desselfs reyse naar het Fransche Hof was; dat men van deese zijde niet soude manqueeren van alles aan haar Hoogh Mog. communicatie te geeven.

Waar mede met de uyterste consideratie verblijve,

WelEdele Gestrenge Heer,

U WelEdele Gestr. seer ootmoedigen ende gehoorsamen dienaer.

Geteekent, P. van Borssele van der Hooge.

Londen den tweeden Januarii 1720 n. st.

Dat. 18 December 1719. *Secreet.*
Rec. 5 Januarii 1720.

Den Secretaris Ham.

Hoogh Edele Gestrenge Heer,

Mijnheer.

In gevolge van mijne gehoorsaemste laetste heeft den heere Cardinael Alberoni, jonghstleede Dinghsdagh 's morgens ten ses uuren, de reys van hier door Vranckrijck na Italien aengenomen.

De discoursen over desselfs vertreck rouleren noch al op het point in mijne voorige gementioneert. Die geene die de verstsiende meenen te zijn, stellen genoeghsaem vast, dat sijn Eminentie is gereserveert geweest als een pleghtancker voor de uyterste noodt, om te dienen voor een sacrifice aen de vreede; seggende men selfs, dat de Marquis Scotti te Parijs verstaen hebbende, dat des Cardinaels verblijf in het Ministerie alleen was een impediment aen de vreede, er immediaet na desselfs arrivement en rapport alhier, was geresolveert dit point over te stappen, edoch soo langh als mogelijck te reserveren. Dat eyndelijck na het overgaen der Citadelle van Messina, het ontschieten der resources in het Noorden, en de aenmaninge der Hoven van Florencen en Parma, representerende de gevaren die de successie van hare Majesteyts mannelijcke descendenten, bij verder dilay, waren immineerende, de executie van dese resolutie hadden verhaest, ende dat het opbreecken van de beleegeringe van Roses, het verlaten van Vigos en het cesseeren der verdere hostiliteyten daer van de effecten en gevolgen zijn geweest.

Sijne Majesteyt hebbende sich de voorleden weeck eenige dagen met de jaght gediverteert in het Pardo, is Vrijdaghs avondts hier geretourneert.

Het departement der buytenlandtsche saecken is door den Koningh bij provisie gedemandeert aen den heere Marquis de Grimaldo, die sich sedert veele jaren, daer toe met veel ijver ende succes heeft geappliceert.

Men kan als noch niet veel veranderinge sien in het plan bij den Cardinael geformeert, ende gaen de wervingen van alle kanten, te voet en te paerdt, noch niet alleen voort, maer zijn sedert desselfs vertreck noch verscheyde nieuwe loopplaetsen alomme geformeert, willende men oock dat dit Hof al noch blijft staen op de independentie der Italiaensche leenen van het Keyserrijck.

Wegens het vertreck van den Cardinael heeft men in de Gacette van dese stadt laten influeeren, hetgeene de vrijheyt neeme hier nevens te voegen; de courantier Genuees zijnde en van desselfs favoriten, was daeghs voor het vertreck mede in de antichambre; ende zijn er eenige van gedachten, dat dese periode eer gelijckt na de stijl van de Patroon als van de Favoriet, ende dewijl dese een seer voorsightigh man is, soo twijffeldt men niet of dese insertie is oock met goedtvinden van het Hof geschiedt.

Hoogh Edele Gestrenge Heer, mijn Heer, ick ben met diep respect u Hoogh Ed. Gestr. seer ootmoedige en gehoorsaemsten dienaer.

Geteekent F. Ham.

Madrid den 18en December 1719.

BIJLAGE.

Madrid 12 Diziembre de 1719.

Deseando el Rey anticipar a sus Vasallos el beneficio de la pas general, trabajando, desde luego, en ajustar tratados decorosos y convenientes que afiancen su permanencia, y queriendo, con este intento, desviar qual quiere estorvo, que pudiesse occasionar ni la menor dilacion en lo que tanto importa al bien publico, como tambien por

otros justos motivos se ha servido su Majestad apartar al Senor Cardenal Alberoni de los negocios en que intervenia, dando al mismo tiempo sus reales ordenes, para que, saliendo luego de estos Dominos, se pueda restituir a Italia.

Ambassadeur van Colster.

Rec. 5 Jan. 1720.

Hoogh Mogende Heeren.

Nae het vertreck des Cardinaels Alberoni op de voor dese gemelte tijdt, is de Coning met de Coninginne in de voorlede week drie daegen in het Pardo geweest.

De heer Marquis Scotty heeft mij d'eer gedaen van aen mijn huys te komen, en bij een seer obligeante ontmoetinge onder anderen versekert van de veneratie die den Hertog sijn meester altijd hadde gehadt voor de Republicq, 't welk in seer beleefde termen van mijn kant hebbe beantwoord, bij welke occasie sijn WelEd. hebbe gevraegt off 'er apparentie was, soo als het gerugt sig in den eersten hadde verspreyt, dat sijn WelEd. in het Ministerie aen dit Hoff wel soude kunnen worden geemployeert; en ten anderen, off dese schielijke retraite van den Cardinael wel ernst was. Het eerste point belangende het employ van sijn persoon wierd van sijn WelEd. seer ver gewurpen; en concernerende het tweede, seyde mij, dat niet anders hadde kunnen bemerken, off het was ernst, allegerende tot preuve van dien, dat het Hoff van Vrankrijk aen sijn WelEd. positivelijk hadde doen te kennen geven, in geen onderhandelinge met Spagne te sullen treeden alvorens die bovengem^e^ Minister soude sijn geremoveert, dat sijn eminentie sulx wel hadde geweeten, maer dat vertrouwde, het soo schielijk niet hadde te gemoet gesien.

Voor het sluyten deser word mij voor seker berigt dat den Hertog van Ormond in dese stadt is gearriveert.

Waermede .....

(get.) W. M. van Cats.

Ho. etc. Madridt 18 December 1719.

Secreet. Extract uyt het Register der resolutien van de Hoog Mog. Heren Staten Gen[l] der Verenigde Nederlanden.

Veneris den 5[en] Januarii 1720.

De heeren van Welderen en andere haar Hoog Mog. Gedeputeerden tot de buytenlandsche saaken, ingevolge en tot voldoeninge van derselver resol[ie] commissoriaal van den 4[en] deser, in conferentie geweest sijnde met den heer Grave van Cadogan, extr[s] Ambassadeur en Plenipt[s] van S. M. de Coning van Gr. Britt., hebben ter vergaderinge gerapporteert, dat gem. h[r] Grave van Cadogan aan haar heeren Gedept[den] hadde voorgedragen, dat hij overgesonden hebbende haar Hoog Mog. res[e] van 16 der voorleede maand, op het subject van de accessie van Staat aañ quadruple alliantie en aan de separate en secrete articulen van dien, hij heer Grave van Cadogan daarop ordre ontfangen hadde om haar Hoog Mog. te versekeren, dat voor soo veel aangaat de conditien, welke Groot Britt[en] in het particulier raken, completelijk soude werden voldaan, en voor soo veel die concerneren sijne Keyserl. Maj[t], dat aan den heer St. Saphorin, Minister van Groot Britt[en], aan het Hoff te Wenen, ordre was gesonden, om alle mogelijke instantien aldaar te doen, ten einde van wegen sijne Keys[e] Maj. gepraesteert mogen werden die conditien die deselve sijne Keyserl. Majesteit concerneren, soo ten aansien van de executie van het tractaat, ende de conventie over de

barriere, voor soo veel nog ietwes daaraan soude mogen manqueren, als andersints.

Dat in het besonder ten aansien van schuldvorderinge vañ Staat tot laste van Gr. Britt., sijne M^t^ aañ Commissarissen, gestelt om de pretensien vañ Staat te examineren, gelast hadde, om daarmede sodanig te spoedigen, dat voor de signature de schuld geliquideert, en voor de ratificatie die betaalt soude sijn. Waarop gedelibereert sijnde is goedgevonden en verstaan mits desen te versoekken en te committeren de heeren van Welderen, ter vergaderinge praesiderende om gem. heere Grave van Cadogan uyt den naam van haar Hoog. Mog. te bedanken voor zijne aangewende goede officien in desen, en denselven te versoekken, daarin te willen continueren, en aan S. M^t^ te willen betuygen, dat de versekering, door S. M^t^ aan haar Hoog Mog. door gem. heer Grave van Cadogan gegeven, aan haar Hoog Mog. seer aangenaam sijn, dat van het gunt voors. kennisse sal werden gegeven aan den heer van Borsselen, haar Hoog Mog. ext^s^ envoyé aan het Hoff van hoogstged^e^ sijne M^t^, om te strekken tot sijne narigtinge en gelijke betuyginge aldaar te doen, daar hij oordeelen sal sulx van dienst te kunnen wesen.

Accordeert met 't voors. register.

Secreet. Extract uyt het register der res^en^ van Hoog Mog. Heeren Staten Genl der Verenigde Nederlanden.

Veneris den 5^en^ Januarij 1720.

Op het gerapporteerde van heeren van Welderen en andere haar Hoog Mog. Gedep^den^ tot de buytenlandsche saaken, is naa voorgaande deliberatie goedgevonden en verstaan, dat den heer van Colster, haar Hoog Mog. extr^s^ envoyé aan het Hoff van Spagne, sal worden aangeschre-

ven, dat hij uyt haar Hoog Mog. res^e^ van 16 der voorl. maand sal hebben geremarqueert, dat haar Hoog Mog. hope hadden van nog te sullen verkrijgen den tijd van drie maanden, na dato vañ voors. res^e^, ten einde sijne M^t^ van Spagne binnen deselve soude kunnen accepteren de conditien van vreede, in het tractaat van quadruple alliantie geinsereert. Dat op den 18^en^ daar te vooren, tusschen den Keyser, Vrankrijk eñ Groot Britt^en^ geslooten is een conventie, waarbij de voors. tijd van drie maanden van den datum van de voors. conventie is gereguleert. Dat oversulx de tijd, gemeld in de voors. res^e^, en den tijd gereguleert bij de voors. conventie, een verschil is van omtrent een maand. Dat haar Hoog Mog. wel hope hebben van te sullen obtineren, dat de tijd van drie maanden gerekent sal werden vañ datum vañ voors. res^e^, dog dat die hope geen volcome sekerheid heeft, en dat daarom te wenschen was, dat S. M^t^ van Spagne gepermoveert moge werden om de conditien van vreede aan te nemen binnen den tijd in de voors. conventie uytgedrukt, welke sal expireren den 18^en^ Februarij eerstcomende; opdat over de maand langer, in haar Hoog Mog. res^e^ en brief aañ Coning vermelt, geen different moge rijsen. Dat hij heer van Colster derhalven sulx, en daar het van vrugt soude kunnen wesen, devoiren sal aanwenden, ten einde sijne Maj^t^ van Spagne, indien gedisponeert kan werden om de voors. conditien van vreede aan te nemen, sulx moge doen binnen de drie maanden, te rekenen vañ 18^en^ Novembr., liever als de drie maanden, te rekenen vañ 16^en^ Decembr. beyde lestl. En sal extract van dese haar Hoog. Mog. res^e^ gèsonden werden aañ heer van Borsselen, haar Hoog Mog. extr^s^ envoyé aan het Hoff van sijne Maj^t^ de Coning van Groot Britt^en^, om te strekken tot desselfs narigtinge.

Accordeert met voors. Register.

Dat. 23 December 1719. *Secreet.*
Rec. 6 Januarii 1720.

Den Secretaris le Plat.

WelEdele Gestr. Heer,

Mijn Heer.

Gisteren de occasie hebbende om met een persoon, in de publicque affaires verseerende, te discoureeren, onder anderen over de opinie van sommige, als of bij het sluyten van een vreede met Spanjen, het Rijck van Sicilien aen sijn Koninghlijcke Hoogheyt wel soude konnen gelaten worden; seyde hij mij, dat sulcks seedert eenigen tijdt een gemeen discours in Sicilien was; en voeghde daer bij in confidentie, en onder belofte van secreet, dat hij seecker wist, dat, op het aenkoomen van eenige brieven uyt het voornoemde Rijck, den Raedt van Sicilien, door sijn Koninghlijcke Hoogheyt alhier aengestelt, de voorleede weeck vergadert zijnde geweest, in deselve door den heere Pensabene, in qualiteyt van Regent, verscheyde saecken, de intressen van dat Rijck raeckende, waren geproponeert geworden, even op deselve wijse als ten tijde wanneer sijn Koninghlijcke Hoogheyt in de geruste possessie van het meergenoemde Rijck geweest is. Op het subject van het huwelijck van den Heere Prince van Piemont met de Aertshertoginne, betuyght hebbende dat ick van herten wenste hetselve voltrocken te sien, seyde hij dat mijn wensch seeker voldaen soude werden, soo eenige van sijn Koninghlijcke Hoogheyts eyge Ministers uyt particuliere insighten de saeck niet traverseerden en bedorven.

Den heere de Garbillon, die van sijn Koninghlijcke Hoogheyts wegen gedestineert is om bij haer Hoogh Mog. te gaen resideeren, bevindt sich noch in Savoyen, en volgens hetgeen sijn WelEd. mij schrijft, en ick van andere

kant oock verneeme, staet hij niet voor het laetst van Januarii hier te koomen, om sijne instructien en laetste ordres te ontfangen.

Verders alhier niets zijnde voorgevallen haer Hoogh Mog. attentie meriteerende,

Verblijve met seer diep respect,

WelEdele Gestrenge Heer,

Uw WelEdele Gestrenge ootmoedighste

en onderdanighste dienaer.

Getekent A. F. le Plat.

Turin den drientwintigsten December 1719.

Ambassadeur Colster.

Rec. 15 Jan. 1720.

Hoogh Mogende Heeren.

De Prins Infant Don Philippo, volgende op de Prins van Asturien, heeft in de voorlede week soo swaren overval gehadt, dat men van desselfs opkomste wanhoopte, dog bevind sig nu wat beeter. Den Hertog van Ormond, die nog hier is, soude, soo men voorgeeft, aen dit Hoff solliciteren om eenige penningen, en dan geresolveert sijn het spoor van den Pretendent te volgen en nae Italien oversteeken. Zeedert het vertreck van den Cardinael Alberoni hoort men weynig meer van sijn Eminentie spreeken. Men heeft hem een courier naegesonden, dewijl men seyde dat er eenige papieren aen het Hoff wierden vermist, om te verneemen off die mogt hebben mede genomen; dog hebbe daer van het bescheyt niet kunnen verneemen, hebbende dit voorval aen de gemeene menschen aenleydinge gegeven tot verscheyde calumnieuse dicourssen. Don Louis d'Acunna, Amb^r van Portugael, heeft mij gesegt dat de Coning van Spagne, twee daegen nae 't vertreck van den Cardinael, aen sijn Excell^e een billet hadde doen

behandigen, waer bij sijn Cat^e Maj^t aen den Coning van Portugael accordeerde desselfs pretensien, bestaende in 600^m Rijxd^rs, en dat ordre soude stellen om de voorsz. somme in convenabele termijnen te doen betaelen, sijnde den heer Amb^r voor desen telkens onder frivole pretexten van den Cardinael uytgestelt geworden. De vier gerelegeerde Grandes van Spagne, waer van voor desen d'eer hebbe gehadt aen U Ho. Mo. mentie te maeken, sijn gerevoceert, en den Hertog van Popoli, die een van de laetste is geweest, is door den Coning aengesegt om wederom in deselfde qualiteyt als Capitein van desselfs gardes te kunnen fungeren; dog hebbe tot nu toe niet gehoort, dat, gelijk voor desen, als gouverneur van de Prins van Asturien is herstelt.

Nae ick van ter sijden hebbe verstaen, soo soude men aen dit Hoff balanceeren, om het Ministerie in Spaense handen te stellen; dog gelove dit nog seer onseker te sijn.

Daer sijn hier gerugten dat Mylord Cadogan seer schielijk nae Weenen soude sijn vertrocken, alsmede dat den heer Baron Bentenrieder, Minister van den Keyser aen het Franse Hoff, in de eerste audientie van den heer Abbé du Bois niet seer satisfait scheen geweest te hebben; en men debiteert daer nog bij tijdingen uyt Italien te sijn ingelopen, dat de commercie tussen den Keyser en de Republicq van Venetien, bij openbaere trommeslag soude sijn verbooden, hetwelke stoffe fourneert tot verscheyde discoursen, onder anderen off den Keyser wel met regten ernst de vreede soude soeken, en genomen deselve al gemaekt hebbende, wel bestendig sal wesen; en aen de andere kant dat den Hertog, Regent van Frankrijk, sig in staet gestelt hebbende en het hoofd vol desseinen en ambitie, sig ook wel gerust sal kunnen houden; dog dit kan niet anders als voor raisonnementen worden aengenomen, die misschien niet veel fundament hebben.

Sommige sijn hier ook van gevoelen, dat het Hoff van

Parma de retraite van den Cardinael Alberoni uytgew hebbende, wel soude tragten eenig part off deel ae mediatie van de te maekene vreede.

Ick hebbe gisteren de contravisite aen den heer I quis Scotti gevende, die wel eerder aen sijn WelEd^e^ s hebben afgelegt, maer omdat mij versogt hadde dat ee daegen door veele affaires beset sijnde, ik soo schielij sijn WelEd^t^ niet wederom soude komen, bij dese oc getragt om sijn WelEd^t^ op dit bovenstaende subje brengen; dog een weynig geseten hebbende, wierd WelEd^t^ aengedient van aenstonts aen het Hoff te w komen. Off dit nu een gemaekt werk is geweest, ka niet weeten, hoewel sijn WelEd^t^ mij op dat moment se dat op dien selven morgen ook nog lang bij den Co was geweest, alle hetwelke mij wel soude doen praesı ren, dat niettegenstaende het voor desen seer verre h geworpen, egter evenwel in eenige affaires moet wo geemployeert. Ick hield evenwel sijn WelEd^t^ soo lan om te horen off van sijn WelEd^t^ op dit sujet iets k verneemen; dog sijn WelEd^t^ seyde mij daer niets va weeten, maer dat mij wel konde verseekeren, dat den tog sijn meester wel alles hetgeen in sijn magt was s contribueren, om de vreede te faciliteren.

Waermede .....

(Get.) Maurits van Ca

HO. J. Madridt den 25^en^ Decemb. 1719.

Ambassadeur Colster.

Rec. 19 Jan. 1720.

Hoogh Mogende Heeren.

De Prins Don Philippo, van welkers siekte d'eer h gehadt U Ho. Mo. met de laetste post kennisse te ge

heeft het tussen den 29en en 30en laatstl., tot groote droefheyt des Conings, afgelegt, sijnde desselfs lijk gisteren avond nae het Escurial gebragt, om aldaer in de Coninglijke grafsteeden bijgeset te worden. Het was een Prins van grote verwagtinge, hebbende nae sijn jonge jaeren, volgens aller getuygenisse, seer veel merites gehadt. Het Hoff staet over desselfs afsterven den rouw wederom voor drie maenden aen te neemen. Men is hier in het algemeen van gevoelen dat sijn Cathe Majt de voor desen geoffereerde propositien der geallieerden, behoudens eenige reserves, sal amplecteren.

Daer sijn mede tijdingen ingelopen dat den Cardinael Alberoni tot Barcelona soude sijn gearriveert.

Den Directeur Jacob van Dalen heeft mij heeden gesegt, dat sijn contract voor twee jaeren met den Coning gesloten hebbende, den 3en dezer nae Cadix stont te vertrecken.

Waermede .....

(Get.) W. Maurits van Cats.

HO. etc. Madridt den 1en Jan. 1720.

Dat. 5. Rec. 19. } Januarii 1720. *Secreet.*

Den Heere Ambassadeur van Cats.

Hoogh Mog. Heeren,

Mijn Heeren,

Hebbe de eer gehadt op den tweeden deser, des avondts tusschen de klock seve en aght uuren, door een afgevaerdighde expresse, te ontfangen beyde U Hoogh Mog. seer geëerde secrete, Resolutien de eerste in dato den sestiendien December laetstleden, en tweede van den negentienden derselver maendt, met de bijgevoeghde beslote missive aen sijn Catholijcke Majesteyt en de copie van dien.

Waerop des anderen daeghs sonder uytstel hebbe laten

versoecken een particuliere audientie bij den Koning, dewelcke mij op den vierden, zijnde den dagh daer aen volgende, des voordemiddaghs de klocke elf uyren wierdt geaccordeert.

Ter bestemder tijdt aen het Hoff gekomen zijnde, wierdt ick een weynigh daerna bij den Koningh ingeleydt door denselfden heer, genaemt de Rotges, een Franschman van geboorte, die mij de voorgaende reyse ter audientie van sijn Majesteyt hadde geintroduceert.

Ick vondt den Koningh ongedeckt en alleen staende, in het midde van een seer groot vertreck. De deur aghter mij toegedaen zijnde, nam ik de vrijheyt van na sijn Majesteyt te avanceren, te kennen gevende, dat door een afgevaerdighde expresse ordre van U Hoogh Mog. hadde bekomen om op het kraghtighste aen sijn Majesteyt te representeren en te renouvelleren de voorgaende instantien, om sijn Catholijcke Majesteyt te persuaderen tot aenneminghvan de voor dese geoffreerde conditien der Geallieerden, tot herstellingh van de gemeene en soo hoogh nodige rust in Europa, hebbende daer bij geallegueert de sterckste en aendringenste redenen, in U Hoogh Mog. resolutien vervat, om sijn Majesteyt tot het aennemen derselver te permoveren; daerenboven aen sijn Majesteyt bij overleveringh van U Hoogh Mog. missive voor oogen stellende de fermeteyt en standtvastigheyt tot dusverre van U Hoogh Mog. tot conservatie en behoudenis van sijne Majesteyts hoogh geëerde vriendtschap en affectie, ende dat sijn Majesteyt tot een versche preuve van dien in dese overgeleverde missive van haer Hoogh Mog. soude sien het uyterste effort, door de hoogh beroemde en getrouwen ijver van U Hoogh Mog. aengewendt, om noch een prolongatie van drie maenden, beginnende met de signature van gemelde missive bij de Geallieerden te obtineeren; doch dat ick, met sijn Majesteyts permissie, mij op ordre van haer Hoogh Mog. gedrongen vondt ter selver tijdt daerbij

te seggen, dat na verloop van de gestelde termijn geen verder uytstel of dilay te verwaghten was: dat derhalven het sijn Majesteyt eenmael moght behagen op dese soo heuschelijke en vreedelievende persuasie van U Hoogh Mog. de serieuste reflexien te maecken, om niet langer te willen uytstellen het amplecteren van de bewuste conditien door de Geallieerden geoffreert; dat er in de tegenwoordige situatie van tijden en saecken geen prompter nog ander middel voorhanden was, schoon het sijn Majesteyt soude toescheynen in desen al yets te sullen toegeven, en dat dit het eenighste middel was om aen een groot gedeelte van Europa de rust en vreede te geven, sijn Majesteyts onderdanen uyt een ruineusen oorlog te redden, en de Republicq uyt het predicament en embarras waerin sigh tegenwoordigh bevind; ende eyndelijck, dat ick hoopte en in verwaghtingh was, dat sijn Catholijcke Majesteyt, na een favorabel antwoordt op U Hoogh Mog. missive, mijn persoon soo geluckigh soude maken om een aengename en blijde boodtschap aen U Hoogh Mog. te kunnen annonceren.

Waerop sijn Majesteyt mij de eer deed van te antwoorden, dat geen ander but, maer deselve intentie gelijck U Hoogh Mog. hadt om tot de vreede te geraecken; dat haer Hoogh Mog. bedanckte voor desselfs soo vriendelijcke insinuatien en persuasien, ende dat altoos blijcken van sijn hooghaghtingh, opreghte ende sincere vriendtschap aen de Republicq soude geven. Zijnde dit in substantie, na mijn beste onthoudt, het antwoordt van sijn Majesteyt. Hebbende daer na, omtrent midder naght op mijn bedde leggende, van het Hof ontfangen dese nevensgaende brief en antwoordt van sijn Catholijcke Majesteyt op U Hoogh Mog. missive, met een seer groot bijgevoeght pacquet aen den Marquis Beretti Landi, sijn Majesteyts Ambassadeur in den Hage.

Voor soo veel hebbe kunnen penetreren en vernemen,

soo durf ick mij, onder correctie van U Hoogh Mog., verstouwten, om U Hoogh Mog. bij desen van harten te feliciteren, met het amplecteren van de bewuste conditien der Geallieerden bij sijn Catholijcke Majesteyt, onder seeckere clausulen en reservatien, van dewelcke den heere Marquis Beretti Landi, sijn Majesteyts Ambassadeur inden Hage, gelast is ter sijner tijdt U Hoogh Mog. openingh te doen.

Wenschende nu verder, dat den Hemel sal geven, dat U Hoog Mog. door hare goede officien, intercessien en hoogh wijs beleyt tot welstandt van den lande, dit heylsaem en hoog wigtigh werk mogen vereffenen en met de grootste luyster en eer ten eynde brengen.

Waermede,

Hoogh Mog. Heeren,

U Hoogh Mog. onderdanigen ende gehoorsamen dienaer.

Geteekent, W. Maurits van Cats.

Madrid den vijfden Januarii 1720.

P. S. Haer Hoogh Mog. gelieven de goedtheyt te hebben van aen den postillon, om de gevaerlijcke en seer moeijelijcke weegen, een extraordinaris recognitie ofte beloningh toe te leggen.

Ick hadde door de groote haest om den Courier wederom te depecheren, vergeten U Hoog Mog. te adviseren, dat seedert eenige dagen ordres van dit Hof zijn afgegaen aen de troupes die in Catalonien zijn, om te marcheren, en soo het mogelijk is, de troupes weder te doen delogeren uyt het kasteel van la Cividad, als mede uyt het district van la Concha de Tremp, op voorgeven, dat aen die kant seer weynigh Fransche troupes waren.

Dat men nu eergisteren een brevet na Rome hadde geëxpedieert, om den Bisschop van Osma in het Aertsbisdom van Seville, in plaetse van den heere Cardinael Alberoni, te doen succederen.

Dat den Hartogh van Ormont sich noch bij continuatie in dese stadt onthieldt, en dat men debiteerde dat voor hadde om in een buyten huys, vier a vijf mijlen van dese stadt gelegen, sijn verblijf te gaen nemen; anderen daerentegen, dat van den Koningh met een Viceroyschap soude werden gebenificeert.

Dat. 4. Rec. 19. } Januarii 1720. *Secreet.*

Missive van den Koningh van Spaigne.

Tres chers et Grands Amis. Monsieur de Colster, Vostre Ambassadeur, m'a remis la Lettre du seizième de Decembre, par laquelle vous me marques que l'interest, que vous prennez à maintenir l'amitié et la bonne correspondance avec Moy, et le désir que vous avez d'arrester les suittes facheuses de la presente guerre, vous ont porté à employer vos bons offices envers les Princes, qui contracterent la quatriple Alliance, pour obtenir un nouveau terme, afin de me laiser dans la liberté d'admestre les conditions, qui m'y ont ésté proposées, a cause que le premier, qui fut establi estoit déja expiré, mais que vous esperiez de negotier un autre de trois mois, a conter du jour de la date de vostre Lettre. Et comme a cet occasion vous m'exhortez, afin que je me conforme en ce tems aux conditions de Paix, qui sont declarées dans la dite Alliance, je dois vous asseurer de l'estime et de la reconnoissance avec laquelle je reçois cette nouvelle marque de vostre amitié et bonnes intentions, et que comme je m'interesse également à la paix et tranquilité de l'Europe, malgré le grand sacrifice que je devray faire pour y reussir, et souhaitant aussi condescendre a vos persuasions et instances réiterées, — J'ay consenti d'adherer au substanciel du dit Traité de la quatriple Alliance, avec quelques aditions et conditions, dont vous serez informez par Mon

Ambassadeur le Marquis de Beretti Landi, qui a ordre de vous en rendre conte, afin que vous puissiez les communiquer aux Alliez interessez dans ce Traité. J'ay lieu d'esperer de vostre amitié et de la sincérité de vos desirs pour le repos public, que vous écouterez favorablement mes propositions, que vous y fairez l'attention et les reflexions qu'elles méritent, et que vous continuerez à employer vos bons offices, afin qu'elles soient acceptées et approuvées, non seulement, parce qu'elles sont justes et équitables; mais aussi, parce qu'elles tendent a rendre plus solide et plus ferme la tranquilité qu'on va establir, et pour laquelle je suis l'unique, qui sacrifit et ses interets et ses droits. Surquoi nous prions Dieu qu'il vous ait, tres chers et grands Amis, en sa Sainte garde.

De Madrid le quatrième de Janvier 1720.

(Onder stondt) Vostre bien bon Ami,
(Was getekent) Philippe.
(Lager stondt) Joseph de Grimaldo.

Dat. 12. Rec. 17. } Januarii 1720. *Secreet.*

Den Ambassadeur Hop.

WelEdele Gestrenge Heer,

Mijn Heer.

Ick ben van goeder handt geinformeert, dat de reys van den Grave van Stanhope alleen veroorsaeckt is door dien den Grave van Stair sich wat sterck uytgelaten heeft wegens de ombrage, dat gantsch Europa moeste hebben over de considerabele arrangementen en etablissementen alhier, en waer over sich met dit Hof wat sterck hadde geëxpliceert gehadt, ende waer door vrij wat aigreur en animositeyt was veroorsaeckt geworden. Hetwelke den Grave van Stanhope sal traghten wederom te racommoderen, en,

is het mogelijck, die intime confidentie te herstellen, die sedert eenige tijdt tusschen dit Rijck en Groot-Brittannien is geweest. Werdende mij verseekert, dat voor de rest de vreede met Spanjen geen de minste deel in dese subite reys heeft. Doch of van het werck van het Noorden met eenen niet wel moght gesproken worden, heb ick geene reghte informatie noch kunnen bekomen. Het schijnt dat men hier niet al te wel voldaen is over de manier van behandelingh van die negotiatien geduurende de laetste zomer.

Waermede verblijve,
WelEdele Gestrenge Heer,
U WelEdele gestrenge seer ootmoedige
en dienstwillige dienaer,
Geteekent, C. Hop.

Parijs den twaelfden Januarii 1720.

Dat. 15. Rec. 19. } Januarii 1720. *Secreet.*

Den Heer Ambassadeur Hop.

WelEdele Gestrenge Heer,

Mijn Heer.

Voor soo veel ick meen van goederhandt geinformeert te zijn, soude den Graave van Stanhope niet qualijck in sijne negotiatie hebben gereüsseert, en de goede intelligentie tusschen de twee Hoven t'eenemaal herstelt hebben, en van den Hartogh Regent de aller sterckste verseeckeringh hebben ontfangen die soude konnen desireren; hebbende den Hartogh Regent op de allerkraghtighste manier geprotesteert te willen continueren bij de gemaackte alliantie en genoomene mesures. En hetwelcke eene voorname preuve is, dat die goede intelligentie t'eenemaal herstelt soude sijn, heeft den Hartogh Regent alsnu volkomen geapprobeert,

en belooft te garandeeren alle hetgeene de Engelsche in het voorleede jaar in het Noorden hebben genegotieert gehadt, en waar over eenigh misnoegen scheen opgevat te hebben, ende daarenboven aan deselve wederom gegeven seecker fortje in de West-Indien, waar-over eenigh dispuyt was geresen, soo dat het bij gevolge oock niet te twijffelen is, of de froideur die aan het Hof tegens den Graave van Stair moght geweest zijn, oock wel ten besten ingeschickt sal zijn geworden. Evenwel heeft den Grave van Stanhope tot nog toe geen middel kunnen vinden, om gemelden Grave van Stair met den Controleur Generaal van de Finantie, Monsieur Law, te r'accomoderen, doch hetgeen den Grave van Stair eenighsints heeft gemortificeert, is, dat den Grave van Stanhope eerst de visite heeft wesen geven aan den gemelden Controleur Generaal, en naderhandt bij denselven is wesen eeten, sonder alvoorens de contravisite van hem te hebben ontfangen, onder pretext dat aan het Huys van den Grave van Stair logerende, hij Controleur Generaal daar niet konde komen, en hetgeene soude schijnen als of gemelden Graave van Stanhope juyst niet soude approbeeren hetgeene door gemelden Grave van Stair soude zijn gedaan geworden.

De Ministers van den Keyser en Engelandt, twee a drie dagen geleden in conferentie aan het Hof zijnde, is daar oock bij geroepen geworden den Envoyé van Parma. Aan dewelcke versoght is geworden dat noch een nader courier naar het Hóf van Madridt wilde senden, ten eynde aan hetselve op het allerserieuste te recommandeeren, dat sich doch wilde declareeren vóór het expireren van de drie maanden, dewijle naderhandt seekerlijck alle hoop voor de investiture van de Staten in Italien voor de Branche van Spanjen afgesneden sal zijn, en heeft die Minister daarop oock een courier derwaarts afgesonden. Men heeft eghter tot noch toe geene de minste ouverture van vreede ont-

fangen; en werdt den Courier van haar Hoogh Mog. met impatientie te gemoet gesien.

Den Generaal Baron van Lutrum, die t' zedert eenigen tijdt alhier is geweest van wegens den Landt-Grave van Hessen, om de aghterstallige subsidien in te vorderen die dese Kroon aan Sweeden noch schuldigh was, en dewelcke Sweeden aan den Landt-Grave hadde getransporteert, ten beloope van ses maal hondert duysent rijksdaalders in specie, staat op sijn vertrck, hebbende in sijne Commissie naar sijn genoegen gereüsseert.

Ick hebbe soo even occasie gehadt den Grave van Stair te onderhouden, dewijle haar Hoogh Mog. op het versoeck van Groot-Brittannien tot de quadruple alliantie genoeghsaam waren geaccedeert, dat ick versoght dat wilde de goedtheyt hebben mij te communiceeren het subject van de subite reys van den Grave van Stanhope, dewelke niet konde nalaten de attentie van haar Hoogh Mog. te meriteeren. Gemelden Graave van Stair heeft mij daarop gelieven te verseeckeren, dat deselve voornamentlijck voor but heeft gehadt om van nabij de sentimenten van dit Hof te examineeren, soo ten opsighte van een particuliere vreede met Spanjen, als met relatie in het generaal van de Tractaten en Alliantien met hunne nabuyren; dat den Graave van Stanhope in allen opsighte temoigneerde seer voldaan te zijn door de kraghtige versekeringe die van den Hartogh Regent heeft ontfangen, en door openhartige manieren van doen, waar mede met hem de concert is gegaan, zijnde den gemelden Grave van Stanhope oock van gedagten in een dag of drie wederom na Engelandt te keeren, seer voldaan over sijne reyse en commissie herwaardts.

Den Grave van Stanhope komt mij soo aanstondts de visite geven, en heeft mij selfs geconfirmeert hetgeene den Graave van Stair, die hem accompagneerde, mij desen morgen hadde geseght, en hij verseeckerde mij dat men op geen kraghtiger manier noch favorabelder sich konde

expliceeren als den Hartogh Regent gedaan hadde omtrent de negotiatie van Spanjen, en wel particulier met relatie tot de investiture van de Staten in Italien, waar omtrent aan den Keyzer geen de minste oppositie soude toebrengen.

Waer mede verblijve,

WelEdele Gestrenge Heer,

U WelEdele Gestrenge seer ootmoedige en dienstwillige dienaar,

Geteekent, C. Hop.

Parijs den vijftienden Januarii 1720.

Dat. 16. Rec. 19. } Januarii 1720. *Secreet.*

Den Heer Ambassadeur Hop.

WelEdele Gestrenge Heer,

Mijn Heer.

Den courier die van wegens haer Hoogh Mog. ordres en depeches heeft gebraght naer Madrid aen den heere Ambassadeur van Colster, in desen naght ten twee uuren hier weder gearriveert. Ick hebbe daer van aenstondts desen morgen kennisse gegeven aen den Hertogh Regent en aen de Ministers van den Keyser en van Engelandt. Ick communiceerden oock aen den Hertogh Regent, dat den heere van Colster mij in het particulier adviseerde, dat geloofde dat den Koningh van Spanjen, op instantie van haer Hoogh Mog., eyndelijck de quadruple alliantie onder seekere clausulen soude accepteren, waer over deselve seer voldaen was; doch seyde met eenen, soo die clausulen het reght van de Investiture raeckte, dat den Keyzer pretendeerde te hebben, op diverse Staten van Italien, dat alsdan die clausulen de gantsche accessie souden tot niet brengen, want dat daer omtrent met den Keyser geen expedient te vinden was.

Ick hebbe verder sijne Koninghlijke Hoogheyt geseght, dat dese courier gechargeert was met een groot paquet voor de Marquis Beretti Landi, waerin ick hoopte dat de finale ordres en instructie voor deselve zoude vervat zijn, waarna ick versogt, of sijn Koninglijcke Hoogheyt wilde eenige ordres met deze courier aen sijn Minister in Hollant mede geven, dat anders denselven ten spoedighsten soude expedieeren, waer voor mij bedanckte.

Ick hebbe getraght den heere Abbé du Bois mede communicatie van het bovenstaende te geven, doch sijn Ed. niet kunnende vinden, hebbe denselven bij biljet daer van kennisse gegeven.

Waermede verblijve,

WelEdele Gestrenge Heer,

U WelEdele Gestrenge seer ootmoedige en dienstwillige dienaer,

Geteekent, C. Hop.

Parijs den sestienden Januarii 1720.

Exhibitum 23 Januarij 1720. *Secreet.*

Memorie van de heer Ambassadeur Beretti Landi.

Vous avez vu, Messieurs, la tres gracieuse et tres obligeante reponse, que le Roy mon maître a donné à vostre lettre. Sa Majesté prennant en bonne part les sentimens dont vous l'avez accompagnée, Elle est persuadée, que cette haute et puissante Republique n'a d'autre objet dans ses resolutions qu'une bonne et honorable paix. Sa majesté espere, qu'il en resultera une paix générale et stable pour l'Europe, et qu'en même tems Elle y trouvera un degagement convenable a son honneur. Vous voyez, Messieurs, qu'elle se sacrifie pour le bien publicq par des conditions moderées, en acceptant le projet dans les points les plus essentiels. Vous connoitrés tout cela clairement

dans le plan que j'ay ordre de vous presenter, et dont j m'aquitte avec tout le respect que je vous dois. Et je n doute point, que vos Seignrs ne l'apuyent par vos offices les plus efficaces, affin qu'ils soyent agrées par les puis sances alliées. Il vous plaira de leur communiquer d'abor comme sa Mté vous en prie. J'attendrais le resultat de ce que vous aurez eu la bonté de proposer et de persua der, pour pouvoir le mander à sa Majesté avec toute l diligence possible, afin qu'avec le secours de Dieu·on puisse mettre promptement la main à un si saint ouvrage. Et sa Mté vous en sera redevable.

(Signé) Le marquis Beretti Landi.

Fait à la Haye ce 22 Janv. 1720.

Exhib. 23 Januarij 1720.

Le Roy.

Marquis Beretti Landi, gentilhomme de ma chambre, et mon Ambassadeur en Hollande. Souhaitant de ma part de coöperer par tout ce qui depand de moy au repos et tranquillité de l'Europe, de donner l'estimable benefice de la paix à mes peuples et vassaux, afin qu'ils jouissent du soulagement dont ils ont besoin et qu'ils ont merité par leur amour et fidelité et par tout ce qu'ils ont contribué pour me maintenir sur le Throne, où la divine Providence m'a placé, tant par sa bonté infinie, que par les droits qui m' appartiennent. J'ay resolu d'accepter en substance le traitté, nommé quadruple alliance.

Signé a Paris le 18 Juillet 1718, avec les expressions, circonstances et additions que contiennent les onze articles suivants:

1. Qu'on me restituera toutes les places annexes et coënnexes que la France ou quelque autre puissance allié a pris ou occupé dans mes Etats, tant en Espagne, comme

aux Indes ou autre part, durant la presente guerre et ce dans l'état où elles etoient quand elles furent occupées.

2. Qu'on asseurera le transport de mes trouppes qui se trouvent actuellement en Sicile, comē aussy de l'artillerie, armes, munitions et toutes autres choses qui concernent l'equipage militaire.

3. Qu'on asseurera aussy, et qu'on me restitue les galères et vaisseaux pris à mon préjudice et principalement ceux du combat naval, survenu dans les mers de Sicile au cap Passaro le 11e Aoust 1718 et suivant, et nouvellement le vaisseau de l'escadre de Martinet, lequel, contre la bonne foy, a été conduit à Brest, venant de l'Amérique avec les effets appartenants à mes finances et toute sa cargaison, laquelle me sera rendue aussy bien que tout autre vaisseau ou batiment qu'on aura pris, ou qu'on prendra durant la guerre et jusqu'à l'etablissement de la paix dont on traite.

4. Que la cession du Royaume de Sicile en faveur de la maison d'Autriche sera faite et concedé avec les mêmes circonstances, que ce Royaume fut cedé au Duc de Savoye par le traité d'Utregt, specifiant expressement ce qui y a été stipulé à l'égard du droit de reversion à la couronne d'Espagne, dans le cas et de la meme maniere qu'ils ont été enoncés au susdit traité d'Utregt.

5. Qu'on verifiera et executera la restitution promise de Gibraltar, et qu'en même tems on rendra à l'Espagne port Mahon et toute l'isle de Menorque, à cause de l'immediation et voisinage de cette isle et de celle de Maillorque de la même façon qu'on a jugé convenir de ceder la Sicile à la maison d'Autriche par rapport au voisinage du Royaume de Naples.

6. Que je retiendray comme un domaine d'Espagne, composant ma couronne, l'Isle et Royaume de Sardaigne.

7. La restitution d'Orbitello, Porto Hercules sera expressement stipulée, et de toutes autres appendances et dependances qui ont appartenu à l'Espagne dans la Toscane.

8. Qu'on n'obligera pas à aucune investiture la succession aux Etats de Toscane et de Parme (dont la succession a été justement adjugée aux fils de la Reine, ma tres chere et tres aimée Espouse, par le susdit traité de la quadruple alliance au defaut de la descendance des princes qui possèdent actuellement ces etats et que ces Etats resteront dans leur libre système, sans qu'il soit permis de mettre dans aucune place des dits états aucune guarnison étrangère, mais bien des trouppes Espagnolles, et on stipulera pour la plus grande seureté de cette succession, que mon fils et de la reine, mon Epouse, l'Infante Don Carlos se rendra au plutôt en Toscane, afin que ce prince aprenne les coutumes du païs et que ses peuples ayent le plaisir de le voir des à présent ce qui devra s'executer d'accord et sous les conditions qu'on etablira gracieusement et de bonne foy avec le grand Duc, et les princes vivans de la maison de Medicis en Florence. Ne souhaitant, quant à cet article (après avoir assuré la juste succession de mon fils, de ma fille et des autres que Dieu voudra donner à la Reine) que d'éviter les troubles que pourroient survenir, lors que le cas de la succession arrivera, considerant que la maison d'Autriche entrera bientot en possession du Royaume de Sicile, et jouira promptement d'un si grand avantage.

9. On sollicitera la restitution de l'Etat de Castro et de Rossiglione, occupé par le St. Siége au préjudice du serenissime Duc de Parme et de sa maison, par raport qu'au defaut de la ligne masculine Farnese, les filles (et même les enfans naturels) sont substitués dans l'investiture et l'erection en Duché faite par le pape Paul III au nom du du St. Siege avec titre de supreme domaine. D'autant plus que la ligne mentionnée venant à manquer, il n'est pas juste que la Reine perde ses droits aux duchés de Castro et de Rossiglione, mais qu'au contraire on les luy assure des a present.

10. Que le domaine et commerce des Indes, et de tout ce que je possede en Amerique, me doit rester libre et sans dispute, de la même forme et manière qu'il a été arrêté et convenu par toutes les puissances aux traittés d'Utregt.

11. Que je me reserve à faire exposer par mes ministres au congres quelques autres choses à l'égard des sujets affectionnés à ma couronne, et tout ce qu'on est accoutumé de proposer dans des congres semblables. J'ay voulu vous faire scavoir tout ce que dessus, afin que vous informiez en mon nom Mess̃ les Etats Gen. de ma resolution d'accepter, sous les expressions et additions mentionnées, le susdit traité de la quadruple alliance, afin que ces mêmes Etats, qui pendant cette guerre ont temoigné de s'interesser non seulement au repos et à la tranquillité de l'Europe, mais aussy à mes aventages particuliers, exposent ma délibération aux puissances qui ont signé cette quadruple alliance, influent autant qu'ils pourront de leur coté, pour parvenir à une ferme, stable et véritable paix, à laquelle tous ont interets, pour laquelle je fais un si grand sacrifice, seulement dans la veue de procurer le repos et tranquillité de l'Europe, et en particulier le soulagement de mes peuples et vassaux. Je vous ordonne de m'informer exactement de tout ce que vous ferez et avancerez dans cette negotiation, vous avertissant que je nommeray mes plénipotentiaires, aussy tot que j'apprendray que le lieu du congrès aura été nommé, dont vous donnerez aussy connoissance à messieurs les Etats.

(Signé) Moy le Roy, et plus bas,
D. Joseph de Grimaldo.

Madrid 9 Janvier 1720.

Dat. 19.
Rec. 23. } Januarii 1720. *Secreet.*

Den Heer Ambassadeur Hop.

WelEdele Gestrenge Heer,

Mijn Heer.

Gisteren morgen bij den heere Abbé du Bois zijnde nam ick de vrijheydt om denselve te onderhouden over de komste van den Grave van Stanhope aan dit Hof, en d hoopte dat haar Hoogh Mog. wel soude willen mede dee-len, bij aldien eenige negotiatie moghte hebben geënta-meert. Waarop den heere Abbé du Bois mij rond uyt heeft verklaart, geene de minste negotiatie op het tapijt te zijn en dat den Grave van Stanhope alleen hier gekomen was, om te trachten den Grave Stair met den Controlleur Generaal van de Finantie te reconcilieeren. Ende ten tweeden, dat aan het Hof van Engelandt eenige ombrage was geweest, als of dit Hof niet meer met soo veel ijver en soo veel confidentie, de gemeene saack behandelde als voorheenen, ende dat men vreesde dat de oprechte harmonie die tusschen die twee Hoven 't sedert eenigen tijd was geweest, wel wat moght vermindert zijn, ende of men wel aan dit Hof over de vreede met Spaigne in het particulier moghte tracteren, dat om dese reden den Grave van Stanhope, gedurende de prorogatie van het Parlement van Groot-Brittannien, en dat de meeste leden gewoon zijn na hunne landgoederen te gaan, van den dienst geoordeeld heeft, sich in persoon te éclaircisseren op de voorverhaalde soubçons, en dat daaromtrent oock alle satisfactie heeft ontfangen, die eenighsints soude kunnen desireren.

Ick ben van goederhandt geinformeert, dat alle de augmentatie van de troupes deselve niet verder dan op die voet brengen, als geweest zijn bij het overlijden van den

laatstoverledenen Koningh, dat men deselve heeft moeten diminueeren, om de disordres die alsdoen in de finantie waren, dat men oock alsnu, nu de finantie sich beginnen te herstellen, reedelijck oordeelde de troupes wederom op die voet te brengen.

Waermede verblijve,

WelEdele Gestrenge Heer,

U WelEdele Gestrenge seer ootmoedige en dienstwillige dienaer.

Geteekent, C. Hop.

Parijs den negentienden Januarii 1720.

Secreet. Extract uyt het register der resolutien van de Hoogh Mog. Heeren Staten Gen[l] der Vereenigde Nederlanden.

Mercurij den 24[en] Januarii 1720.

De heeren van Welderen en andere haar Ho. Mo. Gedep[den] tot de buytenlandsche saaken, hebbende ingevolge en tot voldoening van derselver resolutie commissoriaal van gisteren, in conferentie geweest sijnde met de heeren Grave van Morville, Ambassadeur van Vrankrijk, Grave van Cadogan, Ambassadeur en Plenipotentiaris van S. M. van Gr. Britt., en Grave van Winditzgratz extr[s] Envojé van sijne Keys[e] Maj[t], — En aan deselve gecommuniceert hebbende de memorie, met de daarnevens gevoegde conditien, door den heer Marq̄s Beretti Landi, Ambassad[r] van Spagne, op gisteren in een conferentie overgegeven, hebben ter vergaderinge gerapporteert, dat gem. heeren Ministers van sijne Keyserl. Maj[t] en van haare Maj[ten] van Vrankrijk en van Groot Britt[en] op de voors. communicatie betuygt hadden haare grote surprise over den inhoud van voorgem. conditien, aangesien aan de eene sijde gestelt wierde, als of sijne Maj[t] van Spagne het plan van vreede, geinsereert

in het tractaat van quadruple alliantie aannam voor soo veel de substantie en het essentieel aangaat, en aan de andere sijde onder de voors. conditien de meeste waaren directelijk tegen de voornaamste art[len] van het voors. plan van vreede aanlopende, en in het geheel de voors. conditien niet als seer extr[s] geconsidereert konden werden en ook niet als seer desobligeant voor den Staat, naa dat haar Hoog Mog. op soo een vriendelijke wijse den Koning van Spagne versogt en geexhorteert hadden om het voors. plan aan te nemen, en te kennen hadden gegeven dat andersints genoodsaakt souden sijn, naa verloop van drie maanden, aan de quadruple alliantie te accederen. Dat sij heeren Ministers haar versekert hielden, dat haar Hoog Mog. niet souden afgaan van de res[e] daaromtrent genomen; dat bij deselve res[e] alleen gereserveert hadden den tijd van drie maanden, om binnen deselve de Coning van Spagne soo doenlijk te persuaderen tot het aannemen van het plan van vreede, volgens de quadruple alliantie, en bij ontstentenisse van dien vastgestelt hadden, na verloop van die drie maanden de quadruple alliantie mede te onderteykenen, en dat daarom den Staat moesten considereren als toecomenden geallieerde, ingevalle Spagne dat voorgem. plan niet aannam; dat derhalven vertrouwden, dat haar Hoog Mog. de voors. mem[e] en conditien aan haar communiceerden als vrunden en geensins als die sig met eenige mediatie tusschen de hoge Geallieerden en Spagne souden willen chargeren, of haar persuaderen tot het admitteren van eenige veranderinge in het plan van de quadruple alliantie; dat de voors. conditien sodanig waren, dat nimmermeer daarop in eenige negotiatie souden coomen; dat daarom de voors. communicatie blotelijk aannamen voor notificatie, en niet om daarvan te refereren, dog dat gem. heeren Ministers versogt hadden, geinformeert te mogen wesen van haar Hoog Mog. gedagten daaromtrent, en wat geresolveert hadden daarop te antwoorden en te

doen, om daarvan te gelijk aan haar hooge principalen kennisse te geven. Waarop gedelibereert sijnde, hebben haar Hoog Mog. gem. heeren Gedep^den voor de genomene moeite bedankt, en is voorts goedgevonden en verstaan, dat aan heer Marqs Beretti Landi sal werden gegeven het volgende antwoord: Is gehoort het rapport van de heeren van Welderen en andere haar Hoog Mog. Gedep^den tot de buytenlandsche saaken, hebbende ingevolge en tot voldoeninge van derselver resolutie commissoriaal van 19^en en 23^en deser geexamineert de missive van sijne Mt de Coning van Spagne van dato den 4^en daar te vooren, dienende tot antwoord op haar Hoog Mog. missive van 16 Decemb. j. l., concernerende de herstellinge van de gemeene ruste, de voors. missive van S. M^t van Spagne sig refererende tot hetgeene de heer Marquis Beretti Landi, sijne M^ts Ambassadeur, aan haar Hoog Mog. op dat subject soude voordragen, en daarnevens geexamineert hebbende de memorie van gem. h^r Marquis Beretti Landi, met het daarnevens gevoegde plan, houdende de conditien, waarop sijne Maj^t van Spagne genegen soude wesen het project in de quadruple alliantie vervat, aan te nemen. Waarop gedelibereert sijnde, is goedgevonden en verstaan, dat aan gemelde heer Marquis Beretti Landi tot andwoord op de voors. mem^e sal werden toegevoegt, dat haar Hoog Mog. met aangenaamheit uyt de voors. missive en memorie hebben gesien, dat sijne M^t aan haar die justitie doet van te geloven, dat de instantien, welke door haar sijn gedaan om sijne Ma^t te persuaderen tot het aannemen van het project van vreede, in de quadruple alliantie geinsereert, alleen voort coomen uyt een suyveren ijver en oogmerk om de herstellinge van de gemeene ruste te bevorderen en om met hoogstged^e sijne Mj^t in vrundschap te blijven leven; dat haar Hoog Mog. niet nagelaten hebben het plan, door gem. heer Marquis Beretti Landi overgegeven, aan hun Ministers van de hoge geallieerden, met

Spagne in oorlog sijnde, te communiceren, maar dat sij niet kunnen verbergen dat deselve betuygt hebben over sodanige propositien in de tegenwoordige situatie van saaken gesurpreuneert te sijn, oordeelende deselve soo verre geëloigneert van het project, vervat in de quadruple alliantie, dat in geenen deele acceptabel sijn, en dat die propositien geen subject van eenige negotiatie kunnen maaken. Dat haar Hoog Mog. daarvan aan hem, heer Marquis Beretti Landi, kennisse hebben willen geven, en gelijk sij hier bevorens bij haare missive aan sijne Maj[t] van Spagne hebben gerepresenteert, dat naa haar oordeel de naaste en in de tegenwoordige constitutie de eenigste weg was om tot de vreede te coomen, dat sijne Majesteit konde goedvinden het plan van de quadruple alliantie aan te nemen, en sijne Majesteit versogt hebben, daartoe te willen resolveren binnen de drie maanden, die sij hoope hadden nog te sullen obtineren, te rekenen van den 16[en] December laatstleden; dat alsoo nogmaals op het vrundelijxste en instantelijxste versoecken, dat hoogstged[e] sijne Majesteit het voorgem. plan wil aannemen, en dat bij heer Marquis Beretti Landi daartoe sijne goede officien wil aanwenden. Ende werden de heeren van Welderen en andere haar Hoog Mog. Gedep[den] tot de buytenlandsche saaken, mits desen versogt en gecommitteert van hetgunt voors. is, aan gemelde heer Marquis Beretti Landi voor te dragen.

Accordeert met voors. register.

Secreet. Extract uyt het register der resolutien van de Hoog Mog. Heeren Staten Genl der Vereenigde Nederlanden.

Jovis den 25[en] Januarii 1720.

De heeren van Welderen en andere haar Hoog Mogende

Gedep^{den} tot de buytenlandsche saaken hebben ter vergaderinge gerapporteert, dat sij ingevolge en tot vold^{e} van derselver res^{c} commissoriaal vañ 24^{en} aañ heer Marquis Beretti Landi, Ambassadeur van Spagne, kennis gegeven hadden van den inhoud van haar Ho. Mo. res^{e}, op gisteren genomen op het subject van het antwoord door de heeren Ministers van S. Keys^{e} Maj^{t} en van haare Con^{e} Maj^{ten} van Vrankrijk en van Gr. Britt. gegeven op de communicatie aan haar gedaan van het plan of de conditien, waarop S. M^{t} van Spagne genegen was aan te nemen het project van vreede in de quadruple alliantie vervat, en dat sij heeren Gedep^{den} gem. heere' Marquis Beretti Landi hadden versogt sijne goede officien aan te wenden, ten einde sijne Maj^{t} van Sgagne alsnog voor de expiratie van de drie maanden, te rekenen vañ 16^{en} Decemb^{r} jongstleden, moge aannemen het voors. project, vervat in de quadruple alliantie: — Dat gem. heer Marquis Beretti Landi daarop betuyght hadde sijne surprise over dat het plan of de propositien, door hem van wegen sijne Maj^{t} van Spagne overgegeven, door gem. h^{ren} Ministers soo verre wierden verworpen, met bijvoeginge dat hij aan hoogstged^{e} S. M^{t} daarvan kennisse soude geven. Waarop gedelibereert sijnde, is goedgevonden en verstaan mits desen te versoekken en te committeren de gem. h^{ren} van Welderen en andere haar Hoog Mog. Gedep^{den} tot de buytenlandsche saken, om van hetgunt voors. is communicatie te geven aan gem. heeren Ministers van sijne Keyserl. Maj^{t} en van haare Con^{e} Maj^{ten} van Vrankrijk en van Groot Britt^{en}.

Dat voorts extract van dese haar Hoog Mog. res^{e}, copie van het antwoord van den Coning van Spagne, ingecoomen den 19^{en}, van de meme^{e} en bijlage van de heer Marquis Beretti Landi, overgegeven den 23^{en}, en van de res^{e} daarop ten selven dage genomen, mitsgaders van het rapport en de resolutie van den 24^{en} deser lopende maand, gesonden sal worden aan de heer van Colster, haar hoog

Mogende extrs Ambassadeur in Spagne, om te dienen tot sijne narigtinge, en dat denselve daarnevens sal worden aangeschreven, dat hij om redenen, in haar Hoog Mog. resolutie van den 24en deser en in de voorige vañ 16en der voors. maand vervat, alsnog alle meest kragtige instantien sal doen en die verdubbelen, ten einde sijne Majt van Spagne, uyt liefde tot de vreede en de gemeene ruste, alsnog binnen den tijd van de voors. drie maanden moge resolveren tot het aannemen van het plan van vrede, in de quadruple alliantie ter neder gestelt, als na het oordeel van haar Hoog Mog. de korste en de eenigste weg om in den tegenwoordigen toestand van saaken tot de gewenschte vreede te geraken en voor te coomen de verdere onheilen; die uyt de langer continuatie van den oorlog te wagten sijn.

Ende sal mede extract van dese haar Hoog Mog. rese en van de voorgem. resen van den 23en en 24en deser, mitsgaders vañ voorgem. missive van S. Mt den Coning van Spagne, en memorie vañ heer Marqs Beretti Landi, en bijlage van dien, gesonden werden aan den heer Hop, haar Hoog Mog. Ambassadeur aan het Hoff van Vrankrijk, aan den heer Hamel Bruyninx, haar Hoog Mog. extrs Envojé aan het Hoff van sijne Keys. Majt, en aan den heer van Borsselen, haar Hoog Mog. extrs Envojé aan het Hoff van sijne Majt van Groot Britten, om te strekken tot derselver narigtinge, en haar daarvan te dienen sulx en daar het te passe soude mogen coomen.

Accordeert met 't voors. register.

Dat. 22. Rec. 26. } Januarii 1720. *Secreet.*

Den Heer Ambassadeur Hop.

WelEdele Gestrenge Heer,

Mijn Heer,

Met haar Hoogh Mog. courrier, die den vijfden van deese

maand van Madrid is vertrocken, is ook tegelijck gekomen een courrier van het Hof van Spaigne aan den Abbé Landi, Envoyé van Parma aan dit Hof, mede brengende een plan, waarop het Hof van Spaigne genegen soude zijn de vreede te maken, met ordre echter dat dat plan niet eerder zoude communiceren, als den Marquis Beretti Landi daarvan aan haar Ho. Mo. ouvertures zoude hebben gedaan; dogh gemelden Abbé Landi heeft echter, op stercke instantie van den Hertogh Regent, sigh niet kunnen onthouden daarvan copie te geven. Ick hebbe occasie gehadt hetselve te sien, het is gecoucheert in het Italiaans, en voor soo veel uyt een enckelde lecture hebbe kunnen onthouden, soo behelst hetselve in substantie:

Dat Sicilien soude cederen aan den Keyser, op deselve voet als bij het tractaat van Utrecht dat Koninghrijck aan den Hertogh van Savoyen is gecedeert geworden, namentlijck met het recht van reversie, ende dat den Marquis de Lede met sijn gantsche corps na Spanjen zoude werden getransporteert;

Dat Sardinien soude blijven aan de Kroon van Spanjen;

Dat men aan Spanjen soude restitueren Minorca ende Gibralter;

Dat men van de investitures van de Staten van Italien niet soude spreken, ende aan die Princen de faculteit laten om hunne successeurs te benoemen; en soo daartoe een Prins van Spanje moghten verkiesen, dat die alsdan van nu af aan derwaarts soude kunnen gaan, om in de maniere van die volckeren te werden opgevoedt;

Dat men soude restitueren alle genomene plaatsen geduurende desen oorlogh, en wel speciaal, dat de Engelsche souden restitueren de oorloghschepen, die sij in de bataille omtrent Syracuse op den elfden Augusti seventien hondert aghtien ende bij vervolgh op de Spaansche hebben genomen gehadt.

Deze propositien hebben soo weynigh ingressie gevonden,

dat immediaat daarop tusschen de Ministers van den Keyser, Vranckrijck, Groot-Brittannien en Savoyen een nadere conventie is getekent, waar bij zigh onderlingh verbinden, geene de minste veranderingh in het Tractaat van Londen te admitteren, maar hetselve in alle sijne pointen te souteneren, ende dat bijaldien voor het expireren van de termijn van de conventie, tusschen den Keyser, Vranckrijck en Groot-Brittanniën in den Haagh gesloten, het Hof van Spanjen zigh met deselve niet voeght, alsdan sonder verder uytstel sullen procederen tot het benoemen van successeurs van de Staten van Toscanen, Parma Placenza, met exclusie van de Princen uyt het Huys van Spanjen.

Deze conventie is door een billet van den Abbé du Bois aan den Abbé Landi toegesonden, en het een en het ander door een expresse na Madrid afgezonden, zijnde tegelijck derwaarts vertrocken den Secretaris van den Grave van Stanhope, Monsr Schaub, ten eynde hetselve mondelingh nader te presseren ende van nabij te sien wat aan het Hof van Spanjen passeert, zijnde den een en den ander laatstleden Vrijdagh naght van hier vertrocken.

Ick hebbe den heer Abbé du Bois bij billet versoght, dat soo goet wilde zijn mij copie te doen toekomen van de gemelde propositien, conventie en van zijn billet aan den Abbé Landi, ten eynde van het een en het ander haar Hoogh Mog. kennis te mogen geven. Hij heeft mij hetselve belooft, en hope die nogh voor het vertreck van de post te sullen bekomen.

Den Grave van Stanhope, die deze bovengemelde conventie mede getekent heeft, is Saturdagh avondt van hier wederom na Londen vertrocken, na dat mij alvoorens de eere hadde gedaan van aan mijn huys afscheydt van mij te komen nemen.

Den Cardinaal Alberony, tot ontrent Barcelona geavanceert zijnde, zijn hem door twee officieren op ordre des

Koninghs alle sijne papieren ontnomen, die hem selfs sijne sacken hebben gefouilleert. Waarover deselve soo gepiqueert is geworden, dat van Montpellier een brief aan den Hertogh van Orleans heeft geschreven, waarbij hem te kennen geeft, dat in staat is hem middelen aan de hand te geven om Spanjen t'eenemaal te renverseren.

Waer mede verblijve,

WelEdele Gestrenge Heer .....

PS. Ick hebbe van den heer Abbé du Bois de versoghte copie nogh niet bekomen; evenwel heb ick middel gevonden die door een andere wegh te krijgen, en nogh daarenboven een antwoordt van den Abbé du Bois direct aan de Marquis Scotty; hebbe geen tijdt gehadt de propositie uyt Italiaans te doen translateren, sende alle deselve hier nevens.

U WelEdele Gestrenge seer ootmoedige en dienstwillige dienaar,

Geteekent, C. Hop.

Parijs den twee en twintighsten Januarii 1720.

BIJLAGEN.

Propositioni della Corte de Madrid di 5 Genaro 1720. Mandate da Scotti à l'Abbate Landi inviato di Parma à Parigi.

Il Ré Catholico accetterà nel costanziale il noto progetto, con che però si aggiunghino ò si levino alcune cose à cotesti articoli del projetto stesso, e specialmente à quello risguarda le successioni della Toscana e Parma.

Ricerca dunque S. M. che sianno restituite tutte le piazze, annessi et connessi, occupate da Francesi, ò da altri de collegati in qualsisia parte di Ragione della Spagna, ed anche nell' Indie durante la presente guerra nello stato preciso, in cui si trovavano.

Il sicuro trasporto in Spagna di tutte le Truppe del Ré, che sono in Sicilia, o in qualsivoglia luogo, che S. M. dovesse cedere; le Artiglerie, attrezzi militari di qualunque genere, ed ogni altra cosa di sua ragione; le Gallere & Navi di Guerra, prese à di lui pregiudizio, principalmente quelle della battaglia navale seguita ne' mari di Sicilia à Capo-Passero il giorno 11 Agusto 1718, ò in altri giorni successivi, e il vascello della Squadra di Martinet passato ultimamente à Brest, comme anche altre Navi di guerra che potessero essere prese avanti lo stabilimento della Pace.

Che la cessione della Sicilia in favore della casa d'Austria siá concepita ne' termini stessi del Trattato d'Utrecht allor che fù ceduta alla di Savoya, con il jus di reversione alla Coronna di Spagna à norma dell' accennato Trattato.

La promessa restituzione di Gibilterra, come anco Porto-Mahone ò sia Minorica tanto vicina à Majorica con quel medesimo riflesso, che anno stimato ragionevole di far cedere la Sicilia alla Casa d'Austria per la vicinanza col Regno di Napli.

La ritenzione della Sardegna

Che ne' Stati di Toscana e di Parma, de' quali si lascia la giusta successione ai Figli della Regina in mancanza della descendenza de' Principi in oggi possessori de' medesimi Stati, pretende il Rè Catholico, che non vi si ponga alcun vincola d'investitura, mà restino bensi nel loro libero systema, e che non vi postino presidi forestieri, quando non fossero di Truppe Spagnole.

Si riflesse ancora essere necessario per cautione de' detti Figli, che prontamente si faccia passare in Toscana l'Infante D. Carlo con quei accordi e conditioni, che dovrano di bona grazia stabilirsi col Gran-Duca e altri viventi della casa Medicis in Firenze, per assicurarne perfettamente la successione ad oggetto di allevare colà un Principe con i costumi del Paese, e con il piacere de popoli, per scansare quei torbidi che la distanza degli anni po-

trebbe far succedere quando verrà il caso, considerandosi ancora, che all' istante la casa d'Austria si porra in possesso della Sicilia, e ne goderà un pronto vantaggio.

In oltre che resti al Rè di Spagna il comercio delle sue Indie sul piede del Trattato d'Utrecht. La restituzione d'Orbitella, Port Hercole con qualunque altra cosa ivi annessa di ragione della Spagna nella Toscana.

Si pretende lo stato di Castro e Ronciglione occupato indebitamente dalla Sta. Sede a pregiudizio del Sign. Duca di Parma col riflesso, che in mancanza della linea maschile Farnese sono nell' investitura ed erezzione del Ducato fatta dal Pontefice Paolo III à nome della Santa Sede, con titolo di supremo Domino sostituite le Femine & sino i Figli naturali, onde quando mai mancasse la detta Casa, non vuol perdere il suo jus, mà vederlo assicurato.

Si riserva ancora il Rè Cath. di far esporre da sui Ministri nel luogo del congresso di pace alcune altre cose, che riguardano personaggi ò altri impegnati à favore della di lui Corona, con quel di più che giustamente si suole ratticar in simili congressi.

Nous soussignés Ministres de sa Majesté Imperiale, de sa Majesté Tres-Chrestienne, de sa Majesté Britannique, et de sa Majesté le Roi de Sardaigne, declarons au nom de la part de nos Maistres, que nous avons vu avec une extreme douleur les propositions, envoyées de Madrid le cinquième de ce mois, parce qu'au lieu de s'approcher de la paix, comme on le devoit esperer, elles tendent à renverser entièrement les conditions du Traité de Londres, qui doivent servir de base immutable de la paix. Nous declarons aussi que les susdites Puissances ne peuvent admettre aucunes conditions qui puissent estre contraires à celles du Traité de Londres, & qu'elles persisteront dans leurs engagemens, et dans leur concert, jusqu'à ce qu'elles soient executées, en sorte qu'Elles procederont aussy en

vertu du même traité et de la convention nouvellement faite en Hollande, a nommer incessament les Princes qui doivent succeder aux Estats de Toscane & de Parme, à l'exclusion du Prince d'Espagne, en cas que le Roy Catholique differast au dela du terme stipulé, d'accepter les conditions du Traité de Londres; en foi de quoy nous avons signé la presente declaration.

A Paris le dix neufième Janvier, mille sept cent vingt.

A Monsieur le Marquis Scotti, de Monsieur l'Abbé du Bois. 19 Janvier 1720 Paris.

Son Altesse Royale desire aussi ardemment que vous, Monsieur, de voir le retablissement d'une union parfaite entre les deux Couronnes, mais on n'y peut parvenir que par la paix, et vous savez le seul chemin, qui peut y conduire, puisque vous êtes instruit des engagemens du Roy avec ses Alliez, dont il n'est pas possible de s'ecarter en aucun cas. Si sa Majesté Catholique veut bien avoir egard a cette situation, tout le reste sera facile. Il n'est pas possible de menager une suspension d'armes entre la France & l'Espagne, à l'exclusion des autres Puissances interessées dans la guerre, et il seroit inutile de le leur proposer, tant parce qu'elle seroit contraire à la resolution, qu'elles ont prises de ne pas poser les armes, que le Traité de de Londres ne soit accompli, que parce que l'on ne pourroit faire executer en meme tems cette suspension dans tous les lieux où la guerre a été portée. Vous savez presentement, que d'abord que son Altesse Royale a esté informée par l'expres que vous m'avez depesché, des dispositions du Roi d'Espagne à la Paix, et qu'il souhaitoit que l'on suspendît l'execution des Ordres donnéz pour la demolition des Fortifications de Fontarabie, Elle a envoyé par le meme courrier l'ordre precis de surseoir cette demolition, & certainement du jour que ce courrier sera

arrivé à Fontarabie, toutes choses seront demeurées dans l'etat ou elles se seront trouvées alors. Mais si les troupes du Roy Catholique font des entreprises, je ne puis pas vous repondre, que l'on ne continue à detruire les fortifications de Fontarabie, aussi bien que celles de St. Sebastien. Je prens la precaution de vous en avertir, afin que sa Majesté Catholique ne puisse pas dire que l'on a manqué à ce qu'on lui a promis, car il n'est pâs moins du droit de la guerre de detruire des forteresses que l'on a conquises, que de faire toute autre sorte d'hostilité, & il ne seroit pas raisonnable de demander des menagemens d'une part dans le tems que l'on n'en garde point de l'autre. Mais j'espere qu'une genereuse & prompte resolution du Roi d'Espagne pour la paix fera cesser tous ces inconveniens. C'est dans cette vue que son Altesse Royale à souhaité que Monsieur Schaub se rende aupres de vous pour vous representer naturellement la situation des choses & vous donner lieu par là de juger des veritables & pressans interets de sa Majesté Catholique. Monsieur Schaub est un homme tres vrai & tres bien intentionné, tres instruit de tout ce qui regarde les Traitez de Londres & de ce qui a esté fait en consequence. Il a une parfaite connaissance des dispositions des Alliez. J'espere Monsieur, que vous ferez usage des eclaircissements qu'il peut vous donner pour faire terminer promptement une affaire dont le delai ne peut estre que tres prejudiciable à sa Majesté Catholique. Je vous avoue que je verrois, comme vous, avec une extreme douleur perdre les seuls momens precieux pour conserver au Roy d'Espagne les avantages, qui lui ont este reservés. Je vous supplie de croire que je suis plus parfaitement que personne .....

A Monsr l'Abbé Landi & Monsr l'Abbé du Bois

Paris le dix neufième Janvier 1720.

Je n'ay pas manqué, Monsieur, de rendre compte à soı Altesse Royale de ce que vous avez bien voulu me con fier des intentions du Roy d'Espagne sur les moyens d parvenir à la paix. Elle a cru que dans une circonstanc où les Puissances interessées ont icy des Ministres distin guez, & particulièrement dans le temps que Mylord Stan hope, qui a la principale confiance du Roy de la Grand Bretagne se trouve à Paris, elle devoit le faire appelle pour deliberer avec eux sur les propositions du Roy Ca tholique, qui lui ont esté communiquées, & examiner s seroit possible de le faire servir à l'avancement de la paix Mais quelque desir que son Altesse Royale ait de contr buer a un bien aussy desirable, elle se voit encore privé de cette satisfaction, et elle m'ordonne de vous marque Monsieur, que c'est avec une extreme douleur qu'elle vu que les propositions du Roy d'Espagne, loin d'en fac liter les moyens, comme elle esperoit, tendent à renve ser entièrement les conditions du traité de Londres qui doivent servir de base à la paix, & dont il ne est pas possible de s'écarter; que c'est de cette maniè que les Ministres de l'Empereur, du Roy de la Gran Bretagne, & du Roy de Sardaigne, s'en sont expliqu avec elle, en lui declarant au nom de leurs maitre qu'ils ne peuvent admettre aucune modification sur que regarde l'accomplissement du traité de Londr Vous n'ignorez pas aussi que Son Altesse Royale ne pe refuser de concourir au nom du Roy avec ces memes Pu sances pour y parvenir, & pour proceder en vertu mesme traité & de la convention faite en Hollande, designer incessamment les Princes, qui doivent succed aux Etats de Toscane & de Parme, à l'exclusion du Prin

d'Espagne, en cas que le Roy Catholique differât au delà du terme stipulé à accepter les conditions du traité de Londres.

Il seroit triste, Monsr, que cet engagement formât un nouvel obstacle au retablissement de la paix, mais ce seroit un malheur inevitable, si le Roy d'Espagne ne le prevenoit pas par une resolution digne de sa pieté & conforme à ses veritables interets, & comme son Altesse Royale ne veut rien oublier pour donner à un Prince, dont elle respecte les vertus & auquel elle est etroitement unie par les liens du sang, de nouvelles marques de son attachement, Elle m'ordonne de vous marquer, que vous ne pouvez representer trop fortement tout ce que j'ay l'honneur de vous ecrire de sa part, ny faire de trop vives instances pour engager le Roy d'Espagne à ne plus perdre un instant à prendre & à declarer ses resolutions, parce que les avantages, reservez aux Princes ses Enfans, fils de la Reyne, en dependent absolument, *& seroyent pour toujours* perdues, s'il apportoit le moindre retardement à accepter les conditions du traité de Londres. Et pour donner a Monsr le Marquis Scotti & aux Ministers du Roy Catholique tous les eclaircissements qu'ils peuvent souhaiter sur le sentiment des Puissances Alliées, son Altesse Royale a cru qu'elle ne pouvoit rien faire de plus utile dans la conjuncture presente, que de luy envoyer Monsr Schaub, attaché au Roy de la Grande Bretagne, qui a une parfaite connoissance de tout ce qui regarde les traitez de Londres, et des dispositions presentes de tous les Alliez, & en qui ils ont tout egalement confiance. Je vous prie de marquer a Monsr le Marquis Scotti les bons motifs qui ont inspiré cette vue à son Altesse Royale, & de le prier d'en faire usage dans une occasion aussy importante, & aussy pressante que celuy-cy, & je vous prie d'etre persuadé, Monsieur que je suis entièrement a vous .....

Extract uyt het Register der resolutien van Ho. Mo. Heeren Staten Generaal der V eenigde Nederlanden.

Martis den 23en Januarij 1720

De Heeren Gedeput. van de Provintie van Zeel hebben ter vergaede voorgedraegen ende bekent gemae dat de Heeren Staten, haere Principaelen, haer had geauthoriseert ende gelast alhier ter vergaederinge bek te maeken en te declareren, dat in de Provintie van Z land op het publiceren, affigeren en executeren van afgesondene Placcaet tot verbodt van den toevoer van ren van contrabande nae Spagne ook de gerequiree ordre was gestelt, niettegenstaende bij haer Gedeputd 't arresteren van voornd placcaet niet was bewilligt, m hetselve ter deliberatie van de Heeren Staten haere Pr cipaelen overgenomen; dog dat sij Heeren Gedeput. h alsnog heel seer moesten beklaegen over de conduites, dese omtrent de Provintie gehouden in een saeck soo groote aengelegentheyt, sonder derselver concurren ter conclusie gebragt, die niet anders als met eenpaer bewilliginge van alle de Bontgenoten tot conclusie ha behoren gebragt te worden.

Dat de Heeren Staten van Zeeland, haere Principael uyt kragte van de nauwe verbintenisse, waerin den St is met de Coningen van Vrankrijk en Groot Britt., het menagement dat men behoorde te hebben voor d Keyser, wel van oordeel sijn, dat omtrent derselver vers in dese behoorde toegekomen te worden, en daerom, sie d'eenpaerige inclinatie van de Bondgenoten, daerin wel hebben willen consenteren, dog op geen andere voorsz. grond en sonder in eenige deelen hierdoor te av eren de genome conclusie, alhier bij de meerderheyt nomen omtrent de accessie van den Staet aen de soo

naemde quadruple alliantie, separate en secreete articulen daertoe gehorende, maer dat de Heeren Staten haere principaelen daeromtrent meinden te blijven in haer geheel.

Waerop geen resolutie is gevallen.

Ambassadeur Hop. *Secreet.*

Rec. 9 Febr. 1720.

WelEdele Gestrenge Heer.

Den courier, eergisteren uyt Spanjen gekomen, heeft ook een brief van den Secretaris van Staet, Grimaldo, aen den Abbé Du Bois mede gebragt, inhoudende onder anderen dat den Coning van Spanjen verhoopten, dat, uyt consideratie van de genereuse en resolute submissie aen de conditien van de quadruple alliantie, sijn Con^e^ Hoogh^t^, met en benevens haer Ho. Mo. hunne goede officien zoude willen passeren ende bij het aenstaende Congres van vredehandeling het daer heenen dirigeeren, dat omtrent de investiture van de Staten van Toscanen, Parma en Placenza, eenige modificatie mogte werden toegebragt; dat Gibraltar aen de Kroon van Spanjen mogt werden weder gegeven; dat alle de plaetzen, gedurende desen oorlog op de Spaenzen verovert, mogten werden gerestitueert, gelijk ook Castro en Rossiglione aen den Hertog van Parma; ende eyndelijck, dat, gedurende de negotiatie over de vreede, een stilstand van wapenen mogt werden vastgestelt. Wat de vier eerste pointen aengaet, dewijle deselve op het aenstaende Congres sullen werden geventileert, is daer over tot nog toe aen dit Hof weinig deliberatie gevallen, maer aengaende het laetste is door den heer Abbé Dubois aen den Abbé Landi, Envoyé van Parma aen dit Hof, een brief geschreven, met versoek die aen het Hof van Spanien door een expresse te communiceren, ten eynde het-

selve ten spoedigste gelieven ordre te stellen, dat den Marquis de Leede, de armee in Sicilien commanderende, moge werden gequalificeert, met den Generael, Graef de Merci, die het commando over het Keyserl. leger aldaer heeft, te convenieren over de evacuatie van dat koninkrijk, ende werd ook huyden een expressen gedepecheert naer Weenen, om gelijke qualificatie op den Grave van Mercy van dat Hof te versoeken, als kunnende de stilstant van wapenen imposeeren, zijnde alhier geoordeelt, het den Keyser niet te vergen te zijn de progressen van zijne wapenen te doen ophouden zonder de evacuatie voornoemt, dewijle deselve zig in staet bevind binnen die tijt het koningrijk van Sicilien te vermeesteren.

Den Envoyé van Toscanen, den Grave Corsini, heeft mij gecommuniceert dese nevensgaende memorie, ten eynde daervan onder behoorlijke secretesse aen haer Ho. Mo communicatie te geven. Waermede,

WelEdele Gestrenge Heer &c^a^.

Paris den 5^en^ Februarij 1720.

(Was get^d^) C. Hop.

Le Marquis Corsini, Envoyé extraor^de^ du Grand Duc de Toscane, represente humblement à V. M^té^ que le Grand Duc, son maitre, ayant eu connoissance des dispositions faites dans la nouvelle convention entre les puissances alliées, touchant la succession de la Toscane, au grand préjudice, ou plustot à l'entier anéantissement de la souveraineté et de la parfaite indépendance avec laquelle il possède ses Etats, à la reserve d'une petite partie, qui jusqu'à present a relevé de la couronne d'Espagne, et d'un très petit nombre de fiefs mouvants de l'Empire, luy a donné ordre d'exposer respectivement ses droits à Votre Maj^té^ et de luy faire les remonstrances et déclarations suivantes:

Le Grand Duc ayant lieu de se persuader que tout le

monde est suffissamment desabusé des suppositions erronnées sur lesquelles on a proposé dans le dernier projet de paix de donner un successeur dans la Toscane à la famille regnante, il esperoit qu'au lieu de suivre des veues si préjudiciables à ses droits et aux prerogatives de ses dignités, les Puissances contractantes seroient entrées dans les égards dus à son authorité souveraine, et auroient fait attention aux justes plaintes qu'il leur a fait porter par ses Ministres. Il avoit d'autant plus de raison d'attendre cette justice des puissances alliées, que bien loin d'avoir jamais fait naitre à aucune d'elles des soupçons sur la droiture de ses intentions, il leur a donné au contraire plusieurs sujets d'être satisfaits de luy, et que toutes les mesures qu'on peut prendre pour parvenir à une paix solide, peuvent se concilier parfaitement avec les sentiments du Grand Duc et du Grand Prince son fils, qui bien loin de vouloir troubler une action si louable, la desirent de tout leur coeur et sont prêts à y contribuer autant qu'aucun autre, mais seulement en faisant usage de leur liberté, et en suivant les formalités légitimes.

Quel que soit donc le prince qui doit succeder dans la Toscane à toute la famille regnante, le Grand Duc seroit obligé de declarer, comme en effet il déclare et proteste par ce present memoire, qu'à luy seul, au grand prince son fils, et non à aucun autre, il appartient de désigner et d'élire ce successeur avec les formalités accoutumées, et propres à un acte de cette nature, et que personne ne pourra jamais parvenir légitimement et avec justice au domaine et à la possession de la Toscane, l'acte par lequel on pretendrait y parvenir, ne pouvant être qu'abusif et violent.

En outre le Grand Duc, ayant reconnu qu'en vertu de la nouvelle convention, le prince destiné à la succession de la Toscane doit en prendre possession au defaut du dernier mâle de la famille regnante, et qu'ainsy, contre toute justice, l'acte solemnel, qui appelle l'Electrice Pala-

tine douairière à la succession pour sa vie durante, au cas qu'elle survive au dernier mâle, deviendroit inutile et comme non fait. Je prie Votre M^té^ de considérer que leurs Altesses n'y pourront jamais consentir, parce que ce seroit le vouloir faire forcer de renoncer à l'usage et à la possession de leur liberté, et du droit qu'Elles ont de disposer de la succession dans la forme, que requiert le bien de l'Etat, avec la concurrence du Senat, cette voye etant la seule, par laquelle on puisse transferer après l'extinction de la famille regnante, dans une autre famille, le domaine d'un Etat libre et independant, comme est la Toscane dans presque toute son étendue.

Si l'on considere d'ailleurs l'équité et la bienséance de de cet acte, on ne peut concevoir comment on a pu penser à le rendre inutile, car encore que selon les loix fondamentales de l'Etat les femmes ne sont point appelées à la succession, et que par cette raison elles ne puissent succeder en vertu d'un droit qui leur appartienne, faisant une élection particulière, — Cependant les lois de la bienséance et de l'équité veulent qu'on prefère à tout autre pour la succession la dernière princesse d'une maison qui a si bien mérité de la patrie: Vérité si bien reconnue par sa M^té^ Imp^le^, que lors de son couronnement à Francfort, il crut digne de son équité, de concourir en quelque sorte à cet acte, avant qu'il fut fait, en promettant des lors expressem^t^ à l'Electrice Palatine douairière (par un billet écrit de son ordre à l'Electeur Palatin par le comte de Zintzendorf) de luy donner l'investiture pour les Etats feodaux, dont on a parlé cy dessus.

Pour toutes ces considerations, et afin que ni l'indubitable et absolue authorité du Grand Duc ne soit lezée, ni la satisfaction, que tous les sujets ont montré de l'acte, dont il s'agit, ne soit troublée, Leurs Altesses declarent et protestent, qu'Elles ne pourront jamais consentir, qu'on y porte aucun prejudice.

Le Grand Duc qui a les interets de ses peuples à coeur comme les siens, et qui doit conserver leurs prerogatives, voit de plus avec un extreme regret, qu'on veuille que le domaine de Florence, qui a été tenu autrefois par la Republique, et depuis par les Princes de la famille regnante, en souveraineté et dans une absolue indépendance, sans qu'on ait jamais fait pour tout ce domaine aucun acte de sujection à l'Empire; qu'on veuille, disje, que ce domaine devienne tout d'un coup un fief de l'Empire, en la personne de celuy qu'on pretend désigner pour successeur. Et en effet sans faire remarquer a V. M. que par cette disposition-là meme on avoue ce qu'on vient de dire de la liberté de Florence jusqu'à ce tems, sans luy remontrer encore que sa Maj[té] Imp[le] reconnut bien cette liberté dans le billet écrit à Francfort, comme on le conclut avec évidence de sa téneur. Rien n'est plus dur que de disposer absolument des Etats d'autruy, sans en consulter le maitre, et de faire changer les Etats de condition, surtout lorsque ce changement n'est pas necessaire pour la fin qu'on se propose. Tous ces motifs, et d'autres également forts et convainquants qu'on pouvait produire, ne permettant pas au Grand Duc de dissimuler plus longtems, et de garder un silence qui pourrait passer pour un acquiescement aux torts inconcevables qui luy seroyent faits et au grand prince son fils, si les traitez et conventions pour ce qui concerne la succession de la Toscane avoient leur effet. Il se promet de la bonté et de l'equité de votre Majesté qu'Elle entrera pleinement dans les justes déplaisirs d'un prince qui luy est si devoué, et qu'Elle employera toute son authorité pour luy conserver le libre pouvoir qu'il tient de Dieu et de ses peuples, de disposer de ses Etats. Votre M[té] pouvant être persuadée, que ni le Grand Duc, ni le Grand Prince n'en feront jamais un usage contraire à ses bonnes intentions, et à celles des puissances alliées.

Secreet. Extract uyt het register der resolutien va de Ho. Mo. Heeren Staten Generael de Vereenigde Nederlanden.

Sabbati den 10en Februarij 1720.

De heeren van Welderen eñ andere haer Ho. Mo. G deput. tot de buytenlandsche saken, ingevolge eñ t voldoeninge van derselver Rese comm̃ vañ 9en deser, i conferentie geweest sijnde met den heere Marquis Beret Landi, Ambr van Spagne, hebben ter vergadering gera porteerd, dat gem. heer Marquis Beretti Landi aen ha heeren Gedeput. kennisse gegeven hadde, dat hij gister avond met een courier depesches hadde ontfangen v sijne Majt van Spagne, met een pouvoir om het proje van vreede, den 18en Julij 1718 te Parijs geärresteer alhier te teykenen; dat hij niet hadde willen nalaten da van aen haer heeren Gedeput. kennisse te geven; dat nu gereet was om te teyckenen in haere tegenwoordi heyd, eñ dat hij bezig was met alles daertoe in ordre brengen met de alhier sijnde heeren Ministers van de g allieerde Mogentheden, eñ hoopte gereet te sullen wes om morgen of uyterlijck aenstaende maendag te kunn teyckenen, eñ immediaet daer na een courier af te se den na Sicilien, ten fine van een stilstand van wapene dat gem̃ He Marquis Beretti Landi voorts daer bij geda hadde een beleefde betuyginge wegens de goede officie door haer Ho. Mo. in dese saek aengewend, om die d verre te brengen.

Dat sij heeren Gedeput. vervolgens van hetgunt voo is kennisse hadden gegeven aeñ heeren Grave van Mo ville, Ambr van Vrankrijk, eñ Grave van Cadogan, ext Ambr en Plenipotentiaris van S. Mt van Gr. Brittn, heer Grave von Windisgratz belet sijnde geweest om gelijk te kunnen boven komen, maer gem̃ Hren Amb

aengenomen hebbende aen hem daervan communicatie te geven.

Dat deselve haer heeren Gedeput. bedanckt hebbende voor de gegeven communicatie, daerbij gesegt hadden, dat met den heer Marquis Beretti Landi besig waren om de saken in orde te brengen tot de teyckeninge, dog daerbij te gelijck geïnsteert hadden, dat, dewijle sijne Majt van Spagne alsnu voor de expiratie van de drie maenden, de conditien van vreede aengenomen hadde, eñ daerdoor genoegsaem weghgenomen was alle bedencken, waer haer Ho. Mo. accessie aen de quadruple alliantie eñ secrete eñ separate articulen van dien was geretardeert, dat haer Ho. Mo. als nu mede de voorsz. quadruple alliantie eñ articulen mogen doen onderteyckenen, eñ alsoo aen dat werck een volle perfectie geven. Waerop gedelibereert sijnde, hebben haer Ho. Mo. gem̃ heeren Gedeput. voor de genomen moeyte bedanckt, en is voorts goedgevonden eñ verstaen, dat copie van het voorz. gerapporteerde gestelt sal werden in handen van de heeren van Welderen eñ andere haer Ho. Mo. Gedeput. tot de buytenlandsche saecken, om te visiteren, examineren, eñ van alles alhier ter vergaderinge rapport te doen.

Accordeert met 't voorz. register.

Devant donner une reponse dans une nouvelle conférence sur ce que Messieurs les Ministres des puissances alliées s'expliquèrent à Messieurs les Etats-Généraux Lundi passé, après avoir vu mon mémoire, que vous eutes la bonté de leur communiquer, j'ai fait reflexion que Messieurs les Ministres mentionnez se rapportent à ce qui a esté en dernier lieu resolu à Paris, et que sur cette déliberation là, monsieur Schaub a esté depesché et qu'à l'heure qu'il est, le Roy mon maitre peut avoir pris ses dernieres Royales résolutions.

Cependant sa Majesté m'ayant fait la grace de m'au-

thoriser pour traitter et conclure, de la manière que je me suis enoncé dans le dit mémoire, auquel je me refère entièrement, vous m'obligerez infinement, messieurs, de savoir, si messieurs les Ministres susdits peuvent donner une promesse par écrit et signé dans les formes, que Gibraltar sera rendu à l'Espagne, comme on l'a offert à sa Majesté, et qu'à l'égard des successions des Etats de Parme et Toscane, les princes nez et qui naitront de la Reine, mâles et femelles, y seront compris, afin que si on n'a point d'avis que la paix soit conclue en Espagne avant les termes requis, je puisse de mon costé accomplir icy les ordres et les bonnes intentions de sa Majesté.

(Estait signé) Le Marquis Beretti Landi.

Fait à la Haye ce 7 Fevrier 1720.

J'ay l'honneur de vous dire Messieurs, que j'ay vu la reponse que M^{rs} les Ministres des Alliés ont donné à Messieurs les Etats Generaux en suite de mon memoire que je vous ay presenté hier. J'ay remarqué que M^{rs} les Ministres vouloient bien envoier à leurs cours respectivement les demandes que j'ay faites touchant Gibraltar, dont la restitution a esté deja promise à S. M. de vive voix, et la comprension aux successions de Parme et de Toscane, des Princes nez et qui naitront, males et femelles, de la Reine d'Espagne, mais que je ne pouvais attendre aucune reponse desdits M^{rs} les Ministres sur mes demandes sans la préalable acceptation du traité de Londres. Puisque M^r les Ministres ont bien voulu se charger d'envoyer à leurs cours le contenu de mon mémoire, il me paroit que vous pourriez bien, Messieurs, avoir la bonté de leur faire instance de ma part que je voudrois à mon tour pouvoir depescher un courrier au Roy mon maitre, et qu'il seroit juste et de la plus grande politesse que pendant le temps que ce courier a besoin pour aller et revenir, les termes

requis dans les conventions n'expirassent point au préjudice de S. M. En cas qu'ils n'y puissent consentir, je vous seray redevable Mrs de la facilité qu'ils y auront apportée et d'en tirer d'eux une promesse dans les formes pour la seureté de la négociation. Tout cela ne tend qu'à avancer la paix que Mrs les Ministres disent que les Puissances alliées ont si fort à coeur, et que le Roy mon maitre souhaite avec une ardeur égale; et c'est l'unique but que j'ay aussi, tant qu'il peut dependre de moy et ensuite des ordres de S. M.

(Etoit signé) Le Marquis Beretti Landi.

Fait à la Haye ce 8 Fevrier 1720.

Ambassadeur Hop.

Rec. 9 Feb. 1720.

Hoogh Mogende Heeren.

Ick geve mij d'eere U Ho. Mo. op het alderootmoedigste te feliciteren met de aengenaeme tijding, die eergisteren morgen alhier is gebragt door een courier, den 26en Jan. laestleden van Madridt vertrokken, dewelke alhier heeft aengebragt een acte van den Coning van Spagne selfs ondertekent, waerbij sijne Cate Majt de conditiën van de Quadruple Alliantie suyver en eenvoudig accepteert, sendende daer benevens een volmagt op den heer Marquis Beretti Landi, om deselve uyt naem van geme Cate Majt te mogen tekenen, dog laetende aen het oordeel van den Hertog Regent om van 't een en ander soodaenig gebruyk te maeken als sal goedvinden. En heeft geme Hertog Regent convenabelst geoordeelt de volmagt op den heer Beretti Landi door een courier aen den heer de Morville af te senden en alsoo de geme Quadruple Alliantie door den Ambr van Spagne in den Haeg te doen teekenen.

De courier, die dese aengenaeme nouvelle alhier heeft aengebragt, is deselve die den 17^{en} Jan. van hier nae Madridt is gesonden met een brief van den heer Abbé du Bois aen den Abbé Landi, Minister van Parma aen dit Hoff, om het Hoff van Spagne te informeren van de waere sentimenten van de Geallieerden. Hij is den 24^{en} tot Madridt gearriveert en den 26^{en} met de voorn^{e} depesches wederom van daer vertrocken, en in 6 daegen en 9 uuren tot hier over gelopen. Hij heeft den heer Schaub in sijn wederkomst tot Bajonne gerencontreert, soodat het Hoff van Spagne dese goede resolutie genomen heeft, alvorens geïnformeert te wesen van de naedere conventie van den 18^{en} Jan. alhier tot confirmatie van het Tractaet van Londen gesloten. Ick hebbe voor dese goede tijding gisteren morgen den Hertog Regent mijn compliment wesen maeken, die daer over uytnement voldaen was, gelijk mede over de goede officien, die U Ho. Mo. daeromtrent hebben gelieven te passeren.

Eyndelijk is het arrest voor den dag gekomen, waerbij de monopoli van de toebak word vernietigt.

Bij een ander arrest is den uytvoer van de hennep op swaere straffe verboden.

Waermede, (Get.) C. Hop.

HO. etc. Parijs den 5^{en} Febr. 1720.

De l'Hermitage.

Rec. 10 Febr. 1720.

Hauts et Puissants Seigneurs.

Messeigneurs.

Le projet que la compagnie du Sud a fait pour la diminution des debtes n'a point encore été produit a la chambre des communes; Mr Aishley Chancelier de l'Echi-

quier, qui en estoit le porteur, se contenta vendredy d'en indiquer quelque chose qui parut etre assés gouté. Mais comme la banque avait fait connoître qu'elle vouloit de son coté faire des propositions, la chambre remit, comme il fut dit, à demain, mercredy, à déliberer sur cette affaire de la reduction des fonds. Mais si le projet de la Banque n'est pas plus avantageux pour le gouvernement, que celuy de la mer du Sud, il paroist plus de dispositions a donner la préference à la compagnie.

Les communes ne s'estant pas assemblées samedy et etant ajournées à hier, lundy, il fut ordonné ce jour là qu'il seroit communiqué à la chambre un etat du produit des droits appliqués au payement des debtes publiques, auxquels le parlement avoit pourvu depuis la St. Michel 1717 jusques à la St. Michel 1719, distinguant le produit de chaque année; comme aussy un etat des debtes dont le Parlement n'avoit pas pourvu jusques à la St. Michel 1719.

La chambre delibera sur les moyens de lever le subside, et remit à vendredy à déliberer encore la dessus.

La demande que l'Espagne fait de Gibraltar et du port Mahon, reveille fort les esprits sur cette affaire, mais devant que les conditions auxquelles cette couronne offre de faire la paix, eussent été rendues publiques, il avoit paru un petit livret, intitulé l'Independant Whig, qui etale fort l'importance qu'il y a de garder ces places, et principalement Gibraltar, ce qui faisant beaucoup d'impression a determiné pour scavoir quel seroit là dessus le sentiment de la chambre des communes. Et pour cet effet Mr Craggs, Secretaire d'Etat, y declara hier que le Roy n'estoit entré dans aucun engagement là dessus, et que pour le prevenir, si le Parlement le jugeoit à propos, il pourroit demander à S. M. que ces deux places fussent annexées à la couronne de la Grande Bretagne, comme cela se pratique lors qu'on a fait quelque conquete, ou que si l'on jugeoit que quelqu'une de ces deux places fut plus à charge

qu'avantageuse, on pourroit prier S. M. d'en procurer un aequivalent. Et s'estant expliqué de la sorte il finit en disant, que voyant que la chambre n'estoit pas fort remplie, il croyoit qu'il conviendroit à remettre à une autre fois à déliberer là dessus; ce qui fut fait, sans marquer de jour, chacun en attendant y pouvant faire ses reflexions.

Mr. Darcy, Frere du Comte d'Olderness, a eu la charge de maitre de la maison du Roy, vacante par la mort de Mr. Dunch.

Je suis (signé) De l'Hermitage.

Hauts etc. a Londres ce 6 Fevrier 1720.

Edele Mogende Heeren.

De alhyr anweesende Ministers van de Keiser, Engeland en Vranckrijck, hebben van haer Ho. Mo. versogh het huys van Prins Mouweris, hetwelcke haer is toegestaen, om aldaer te teikenen de conventien van Londen en Parijs met de Minister en Plenipotentiaris van de Koninck van Spanien, en staet het Tractaet van de Quadruple Alliantie, so ras in order sal sijn gebraght, door meergemelte Ministers met haer Ho. Mo. Gedeputeerden meede te werden geteekent, ten fine van ratificatie door hooghsgedaghte heeren Prinsipalen, sullende mij voor het overighe gedraegen tot het hyr neevens gaende uitgebraght rapport op dat subiect, als meede tot deese verdere nevensgaende bielaegen. Waer meede sal ick verblijven,

Edele Mogende Heeren,

U Ed. Mo. seer onderdanigen en getrouwen dienaer.

(Get.) E. Tamminga.

Hage den 17en Febr. 1720.

Secreet. Extract uyt 't Register der res^{en} van de Ho. Mog. Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden.

Veneris den 16^{en} Februarii 1720.

De heeren van Welderen eñ andere haer Ho. Mog. Gedeput. tot de buytenlandsche saken, ingevolge eñ tot voldoeninge van derselver resolutie commissoriael vañ 10^{en} deser, geëxamineert hebbende het versoeck van de heeren Grave van Morville, Ambassadeur van Vrankrijk, eñ Grave van Cadogan, extr̄s Ambassadeur en Plenipotentiaris van sijne Maj^{t} van Groot Brittanniën, op nieuws gedaen in de conferentie, waerin haer kennisse gegeven was van de notificatie van den heere Marquis Beretti Landi, Ambassadeur van Spagne, aen haer Ho. Mog. gegeven, van dat sijne Maj^{t} van Spagne geresolveert hadde aen te nemen de conditien van vrede in de Quadruple Alliantie geinsereert, namentlijck dat haer Ho. Mo. alsnu sonder langer uytstel souden willen accederen aen het voorsz. tractaet van quadruple alliantie en de separate en secreete articulen van dien, — hebben ter vergaderinge gerapporteert dat sij, heeren Gedeput., nevens het voorz. tractaet eñ secreete eñ separate articulen, nagesien hadden de projecten van articulen, voor een geruymen tijd op het papier gebragt, behelsende de conditien waerop haer Ho. Mog. voor desen goedgevonden hadden vooreerst aen het voorsz. Tractaet eñ naderhand aen de separate en secreete articulen te accederen: Dat die projecten, ten meesten deele nu voor ruym een jaer geleden geformeert sijnde, 't sedert in sommige saken sodanige veranderinge was voorgevallen, dat oock daer na de voorsz. projecten eenigsints verandert souden behoren te werden; dat sij heeren Gedeput. de voorsz. projecten na die veranderinge hadden geredresseert, welcke daernevens hebben overgelevert.

Waarop gedelibereert sijnde, hebben haer Ho. Mog. haer de voorsz. veranderingen laten welgevallen, eñ is voorts goedgevonden eñ verstaen, dat gem. heeren van Welderen eñ andere haer Ho. Mo. Gedeput. tot de buytenlandsche saecken sullen worden versogt eñ gecommitteert, sooals versogt eñ gecommitteert werden mits desen, om van de voorsz. veranderingen kennisse te geven aan de heeren Ministers van den Keyser, Vrankrijk eñ Groot Brittannien, de remarques, die deselve daerop souden mogen hebben, tragten in te schicken, eñ vervolgens de voorsz. articulen te adjusteren eñ die met de accessie van haar Ho. Mog. aen het Tractaet van Quadruple Alliantie eñ aen de separate en secreete articulen van dien te teyckenen. Daertoe voor deselve een pouvoir sal werden gedepescheert. Dogh dat gem̃ heeren Gedeput. vooraf benevens de onderteyckeninge sullen declareren, dat sij die teyckeninge doen in die onfeylbare verwagtinge, dat de bewuste praetensien van den Staet, ten laste van Groot Brittannien, nu ten allereersten ten genoege van haer Ho. Mog. sullen werden geliquideert en oock voldaen, eñ dat haer Ho. Mog. niet sullen wesen gehouden tot de ratificatie, voor dat die voldoeninge sal sijn gedaen. Ende dat gem. heeren Gedeput. van alles alhier ter vergaderinge rapport sullen doen.

Accordeert met 't voorsz. Register.

Rec. 16 Febr. 1720.

Amb. Colster.

Hoogh Mog. Heeren.

Hebbe de voorleede postdag laten passeren, omdat niets hadde te relateren, hetgeene U Ho. Mo. attentie eenigsints was meriterende.

In de voorleede week is hier een courier van het Franse Hoff gearriveert met depesches voor den heer Marquis

Scotty, dewelke door sijn WelEdl. twee dagen daar nae wederom derwaerts is geëxpedieert geworden.

Nae het arrivement van gemelde courier souden sommige hebben geremarqueert aan het gelaet van bovengem[e] Marquis Scotty, dat niet seer content over het aanbrengen scheen geweest te zijn, willende verscheyden hier uyt oordelen, dat den Generael Seissan, van welkers arrivement aan dit Hof voor deese de eer gehad hebbe U Ho. Mo. kennisse te geven, door den Cardinael Alberoni in stilte en expres nae Engeland afgesonden geweest zijnde met eenige commissien aan dat Hof, deese besending, sonder kennisse of weten van den Hertogh Regent van Vrankrijk geschiet, wel eenige ombragie bij sijn Con. Hoogh[t] soude hebben veroorsaekt en geen goede impressie gegeven aan de gesogte herstelling van goede harmonie en intelligentie wegens dit Hof met den Hertogh Regent. Dogh dat het nu soude schijnen, dat men nae het vertrek van den Generael Seissan nae Engeland, op het rapport en vertoog van den Marquis Scotty, van batteryen verandert was en sigh van het Hoff van Engeland hadde gewend nae dat van Vrankrijk; te meer dewijl seker heer, die veel influentie aan dit Hof heeft, sigh ten dien opsigte soude hebben laten ontvallen, dat den Cardinael met veel sottises hadde begonnen, maar dat het scheen met de grootste te sullen eyndigen.

Men hadde nae de disgracie van gemelde Cardinael wel een expresse den heer Seissan naegesonden, om hem wederom te doen komen, maar te laat, dewijl al van Bilboa in zee was gesteken, sijnde gem. heer Seissan uyt Engeland wederom hier gearriveert; dogh hebbe tot nogh toe van desselfs rapport niets kunnen vernemen.

Hebbe twee agtereenvolgende dagen gesogt den Marq. Scotty te spreecken, om te sien of ik op het bovenstaande subject yts soude kunnen hebben ontdecken, maar hebbe sijn WelEd. niet kunnen aantreffen, sijnde meest dagelijx

en continueel aan het Hoff, dewijl gesegt word dat hetgeene de te makene vreede concerneert, alleen in desselfs handen is gestelt.

U Ho. Mo. gelieven mij te permitteren, dat volgens sekere ingelope tijdingen, de eer mag hebben U Ho. Mo. te relateren hetgeene den Cardinaal Alberoni, zedert desselfs vertrek van hier, tussen Barcelona en Gironne is voorgekomen.

Eerstelijk tot Lerida gearriveert sijnde, wierd aan sijn Eminentie op ordre des Conings door een officier afgevraegt al de sleutels van desselfs coffers, dewijl sijn Eminentie eenige papieren van aangelegentheyt van het Hoff met sigh hadde genomen, dewelke men segt geweest te zijn een volmagt des Conings en eenige signées blanco. Zijn Eminentie sig daar tegen aankantende, repliceerde den officier ordre te hebben van geweld te sullen gebruyken. Waarop sijn Eminentie, siende dat het ernst was, resolveerde de sleutels over te geven, dogh meerder sleutels als coffers gevonden werdende, vroeg den officier waar de resterende koffers waren gebleven, dewelke zijn Eminentie zijde nae Alikanten gesonden te hebben.

Zijnde alle deese gerequireerde papieren aan het Hof wederom gebragt, beneffens de stucken van een wissel ter somme van vijff en twintig duysent pistolen, die in deselve tijd door sijn Eminentie was aanstucken gescheurd.

De tweede ontmoeting, die sijn Eminentie tussen Lerida en Gironne heeft gehad, is geweest, dat het escorte, 'tgeen van Madrid aan sijn Eminentie was meede gegeven, onder wegen is geattacqueert geworden van de Micquelets; dat zijn Eminentie sig genootsaekt vindende zijn koets te verlaten en op handen en voeten nae een bijgelegen bosch kruypende, sigh heeft moeten verkleden, en aldus gedeguiseert sijnde, het gevaer ontkomen en eyndelijk behouden tot Gironne aangeland.

Deese eerste stribbelingen van desen prelaet souden wel

door meer anderen kunnen werden gevolgt, werdende de oogen aan het Hof ten zijnen opzigte dagelijx meer en meer geopent.

Het laat sig aansien dat men aan dit Hoff seer verlangt nae het openen van een congres.

Nae dat desen al merendeels was afgeschreven, soo hebbe nogh occasie gehad om in passant met den Marquis Scotty te spreecken, die mij niet anders zijde als dat de terughkomst van een courier met eenigh antwoord was afwagtende, en dat dan misschien mij wel yts naeders soude weten te seggen.

Voor soo veel hebbe kunnen bemerken, sou men aan dit Hoff tragten te treden in confidentie met den Hertogh Regent van Vrankrijk, apparentelijk om daarnae in de te makene vreede eenige belangen van dit Hoff in handen van sijn Con^e^ Hoogh^t^ te stellen.

Waarmede ....

(Get.) W. M. van Cats.

Madrid den 29^en^ Jan^ij^ 1720.

Rec. 17 Febr. 1720.

Secretaris le Plat.

Hoogh Mogende Heeren.

Mijn Heeren. Uyt gebrek van stoffe hebbe voorlede Saturdag d'eer niet gehad U Ho. Mo. met mijne alder ootmoedigste op te wagten.

Voorleden Sondag arriveerde hier een expresse van Parijs, door den heere Grave van Vernon, sijn Con^e^ Hoogh^ts^ Amb^r^ aldaar, herwaerts gesonden; men hoort niet waerin desselfs depesches bestaen.

De recruten voor sijn Con^e^ Hoogh^ts^ regimenten worden seer ijverig voortgeset; men spreekt selfs seer sterk van

een considerable augmentatie der troupen, die van s
mige gepretendeert word in 40 man per comp[e] te su
bestaen, en dat dus de battaillons van 600 op 1000 ı
souden worden gebragt. Het is seeker dat aan alle
communautés in dese Staeten gelast is, een incompar
groter aental manschap als in vorige jaeren tot recr
ringe der Piemonteesche batt[ns] te moeten fourneren, soı
eenige van deselve uyt de provintiale battaillons lanc
litie te mogen neemen; men versekert ook dat dese la
gem[e] batt[ns] bijeen moeten komen.

Verders discoureert men hier sterk van de augment
der forces te lande en ook ter zee in Vrankrijk, en ı
assureert dat in de havens in de Middelandse zee
groot getal oorlogscheepen geëquipeert word: alle (
crijgspraeparatien, in een tijdt dat men den oorlog
Spagne soo goed als voor geeyndigt houd, baeren occ
tot veele speculatien en conjecturen.

Ick hebbe verstaen dat een considerable somme in gc
spetien, die aen den heere Hertog van Modena op r(
ning van 't huwelijx goed van mademoiselle de Valois
sonden word, uyt Vrankrijk door dese Staten gepasseer

Hier heeft sig eenig daegen bevonden een seeker]
tugees Abt, komende van Romen, die aen dit Hoff
distinctie is ontfangen geworden; men heeft gediscoure
als off eenige propositien van een huwelijk tussen
Princesse van Portugael en den heere Prince van Pier
soude gedaen hebben. Hij is voor twee à drie daegen
hier vertrocken.

Men spreekt hier niets van eenige tijding uyt Sicili
van Genua word mij ook niets uyt dat Rijk medegede
en alleen geschreven dat den Senateur Grimaldi een
leye van de Republicq verzogt hadde, om den Cardiı
Alberoni tot Antibes of Ventimille af te haelen; dat
galey den 27[en] deser ten dien eynde vertrecken moeı
en dat een appartement in het Franciscaner clooster \

dien Cardinael geprepareert was. Men seyde egter dat niet tot Genua passeren, maer tot Sestri de Levante debarqueren soude. Men heeft hier brieven van Nimes, medebrengende dat aldaer incognito gepasseert was.

Waermede ....

(Get.) A. F. le Plat.

Turin den 31en Jan. 1720.

Edele Mogende Heeren.

Van deese morgen heeft de Ambassadeur van Spagnien in een conferentie aan haar Ho. Mo. Gedeputeerden bekent gemaekt, als dat deselve met de Ministers van de drie Moogentheeden, waarmeede sijn meester in oorlogh was, de quadruppel alliantie hadde geteikent.

De anweesende gedeputeerden van de Provintien van Holland en Westvrieslant beneffens die van Vrieslandt, hebben ter vergaderingh van haar Ho. Mog., ingebraght de resolutien van derselver heeren prinsipalen, waarbij hebben geconsenteert in de negosiaetie voor de stenden van Oostvrysland, als meede in het placcaet teegens de geordene priesters, om deselve uyt den Staet te doen vertrecken en het weeren derselve, ook haar consent tot het vrie invoeren der magere Jutse ossen voor een jaer, hetgeene U Ed. Mo. breeder uyt resolutien selfs sullen gelieven te verneemen, waartoe ick mij, als meede tot deese verdere neevens gaende bielaegen, sal gedraegen en hyr meede in alle onderdanigheit verblijven,

Edele Mogende Heeren,

U Ed. Mo. seer onderdanigen en getrouwen dienaer.

(Get.) E. Tamminga.

's Hage den 20en Febr. 1720.

Rec. 19 Febr. 1720.

Envoyé van Borsselen.

Hoogh Mogende Heeren.

Mijn Heeren. Voorlede Saterdag avond ontfing men aen dit Hoff door een courier van den lord Stair, den 5en deser van Parijs afgevaerdigt, de aengename tijdinge, dat de Coning van Spagne geresolveert hadde de conditien der quadruple alliantie te accepteren; dat daervan kennisse hadde doen geven aen sijn Con^e^ Hoogh^t^ den Hertogh Regent van Vrankrijk, en een plein pouvoir voor den heer Marquis Beretti Landi gesonden, om die acceptatie nevens de andere ministers der hoge Geallieerden te teekenen, welk plein pouvoir ten eersten aen gem^e^ heer Beretti Landi voortgesonden was: van al hetwelke U Ho. Mo. reets naeder sullen geïnformeert wesen. Ondertussen heeft dese tijding alhier eene generale vreugde en satisfactie veroorsaekt. Heeden heeft men een messenger met een plein pouvoir aen den Lord Cadogan afgesonden, om, nevens de Ministers van den Keyser en Vrankrijk, met den heer Marquis Beretti Landi de bovengem^e^ acceptatie in den Haeg te teekenen.

Het Huys der Gemeentens is gisteren wederom in een groot committé in deliberatie geweest over de propositien, aen haer gedaen soo wegens de Bank als de Zuydzee-Comp^e^, om een gedeelte der schulden van de natie af te lossen en de interessen van 5 tot 4 percent te verminderen. De Zuydzee-Compagnie haere voorslaegen merkelijk verandert en verbetert hebbende, sijn die nae eenige geringe debatten, en sonder daerover tot een decisie te komen, door het Committé aengenomen. Men verwagt nu, dat deselve in weynig daegen publicq gemaekt sullen worden. Voor soo veel men daer van in 't generael hoort, staet de Zuydzee-Compagnie vier millioenen sterlings tot

aflossinge van schulden aen het Gouvernement te geven, en een millioen exchequer briefjes, sonder daervoor eenige interest te genieten, te doen circuleren. Hier tegens sal aen de Zuydzee-Compagnie de magt gegeven worden om alle de loterye en annuities en verdere fondsen, die niet aen de Bank off Oostindische Compagnie geëngageerd zijn, en omtrent 31 millioenen bedragen, onder zekere conditiën in de Stock der Zuidzee-Compagnie te laeten inschrijven, en aen diegeene, die daertoe ongenegen mogten wesen, haer capitael af te lossen, en sal de Zuydzee-Compagnie van alle de voorn^e^ fondsen, die alsoo aen haer overgegeven worden, genieten een interest van 5 percent 's jaers, alleen maer vast over vier jaeren, waer nae dien interest tot 4 sal gereduceert worden. De annuities voor 99 jaer, die niet losbaer sijn, sal de Zuydzee-Compagnie, voor soo veel de houders daer van sulx willen doen, mede vermogen te laeten inschrijven en sal nae proportie dat die ingeschreven worden, nog een considerabele somme aen het Gouvernement geven, wordende versekert dat hetselve door dit middel in het geheel ruym 7 millioenen sal profiteren, en de schulden van de natie van dit jaer voor soo veel kunnen vermindert en afgelost worden.

De actien van de Zuidzee-Compagnie sijn gisteren avond hierop 6 off 7 percent geresen en die van de Bank omtrent soo veel gevallen. Van de resolutie, gisteren in het Committé genomen, om de propositien van de Zuydzee-Comp^e^ te accepteren, heden rapport gedaen sijnde, is sulx bij het Huys geapprobeert en geordonneert een bill daer toe in te brengen.

Waermede ....

(Get.) P. J. v. Borsselen.

London den 13^en^ Febr. 1720.

Extract uyt het Register der resol[en] van de Ho. Mo. Heeren Staten Gen[l] der Vereenigde Nederlanden.

Mercurii den 21[en] Februarij 1720.

De heeren van Welderen en andere haer Ho. Mo. Gedeput. tot de buytenlandse saeken, in gevolge en tot voldoeninge van derselver resol[e] commissoriael van den 20[en] deser, in conferentie geweest sijnde met den heer Marquis Beretti Landi, Amb[r] van Spagne, hebben ter vergaed[e] gerapporteert, dat gem[e] heer Marquis Beretti Landi aen haer heeren Gedeput. kennisse gegeven hadde, dat hij met de heeren Plenipotentiarissen van sijne Keyserl[e] Maj[t] en van haere Majesteyten de Coningen van Vrankrijk en van Groot Brittannien geteikent hadde de conditien van vreede, vervat in de quadruple alliantie, volgens de conventien te Parijs en te Londen gesloten, met de separate en secrete articulen tot de voorsz. quadruple alliantie gehorende. Dat deselve daer bij betuygt hadde dat aen sijne Maj[t] aengenaem waeren geweest de goede offitien, die haer Ho. Mo. in dit werk hadden aengewent, met versekeringe van sijne Maj[ts] volstandige genegentheyt voor de Republicq, en met versoek dat haer Ho. Mo. bij het aenstaende Congres souden willen appuyeren de pointen, die sijne Maj[t] daer bij soude voorstellen om de vreede dies te vaster en bestendiger te maeken, gelijk sijne Maj[t] de interessen van den Staet in alle gelegentheeden soude ter herten nemen.

Waerop gedelibereert sijnde, is goedgevonden ende verstaen, dat gem[e] heer Marquis Beretti Landi sal worden bedankt voor de voorsz. gegeven aengenaeme notificatie, met versekeringe dat haer Ho. Mo. ten hoogsten verblijt sijn, dat sijne Maj[t] van Spagne geresolveert heeft de voorz. conditien aen te nemen, en door hem, heer Marquis Beretti Landi, die in alle gelegentheden soo veel ijver getoont

heeft voor den dienst van Hoogstged^e Maj^t en tot bevorderinge van een soo goed werk als de vreede is, te laeten teykenen de conventien en tractaten daer toe streckende. Dat haer Ho. Mo. niets meer wenschen als dat dit werk, nu soo verre geavanceert, door een prompte executie en door het voltrecken van hetgeene nog resteert, tot een volkome perfectie moge worden gebragt. Dat het haer tot veel genoegen streckt, dat haere aengewende offitien aen sijne Maj^t van Spagne niet ongevallig sijn geweest; dat gelijk sij de vrundschap van hoogstged^e sijne Maj^t ten hoogsten estimeren, sij ook door alle sorge deselve sullen tragten te conserveren, en soo op het aenstaende congres als andersints tragten te toonen, dat de interessen van sijne Maj^t aen haer ter herten gaen.

En worden de heeren van Welderen en andere haer Ho. Mo. Gedeput. tot de buytenlandsche saeken mits desen versogt en gecommitteert hier van aen gem^e heer Marquis Beretti Landi kennisse te geven.

Dat voorts Extract van dese haer Ho. Mo. resol^e gesonden sal worden aen den heer van Colster, haer Ho. Mo. extr̄s Ambr. aen het Hoff van Spagne, om te strecken tot sijne naerigtinge en om gelijke betuygingen aldaer te doen.

VIERDE VERGADERING.

11 Maart 1871.

Bibliotheek. — Oordeel van v. Treitschke over onze geschiedenis. — De Psalmberijming van 1773. — Zeldzaam portret van H. de Groot. — Overeenkomst tusschen Voorhout en Rhijnsburg betrekkelijk zekeren weg en vaarwater. — Stukken rakende de quadruple alliantie.

BIBLIOTHEEK.

Ten geschenke ontvangen:

Van de Schrijvers:

J. J. Backer Dirks, *De Nederlandsche Zeemacht in hare verschillende tijdperken geschetst. De Zeemacht na den Vrede van Nijmegen tot aan den val van de oude republiek in* 1871. 8°.

Mr. A. Schimmelpenninck van der Oye, *Een kijkje in de oude registers der leenen van „het Furstendom Gelre" en van „de Graafschap Zutphen"*, III, IV.

Mr. H. Gerlings Cz., *Beschrijving van het memoriaal van Cornelis Bartholomeussen betreffende het beleg van Haarlem in* 1572 *en* 1573. Overdruk. 8°.

Dr. H. Rump, *Literarischer Handweiser zunächst für das katholische Deutschland*, n°. 99.

In ruiling ontvangen:

Van het Indisch Genootschap:

Notulen van de algem. Vergadering van 31 *Januarij* 1871.

Van het Kon. Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië:

Bijdragen, 3e Volgreeks. V. 2. 's Gravenhage, 1871. 8°.

Van de Redactie:

De Katholiek, Maart, 1871. Leiden, 1871. 8°.

Oordeel van v. Treitschke over onze geschiedenis.

De Heer Brill vestigt de aandacht op hetgeen Heinr. von Treitschke in het IIe deel van zijne hist. und pol. Aufsätze heeft geschreven over de geschiedenis van ons vaderland, en deelt zijn oordeel daaromtrent mede. V. Treitschke haakt naar de duitsche eenheid, en betreurt, dat een zoo gewichtig deel, als ons vaderland, daarvan *door Duitschlands schuld vooral* is afgevallen. Wij worden door hem *en* zeer hoog, *en* van den anderen kant weder te laag geplaatst.

Spreker wijst op verschillende plaatsen van het aangehaalde werk en oppert ernstige bedenkingen tegen de daar te vinden beschouwingen.

De Psalmberijming van 1773.

De Heer J. Hartog heeft omtrent de geschiedenis van de Psalmberijming een paar bedenkingen, 1° tegen het beweren van de Heeren Janssonius en Ter Haar, dat de bezwaren tegen die nieuwe berijming zouden zijn ontstaan door het schrijven van Andriessen, predikant te Veere,

en toont aan, dat die tegenstand van veel vroeger dagteekening is; 2° bestrijdt hij de stelling, dat de nieuwe berijming aanstonds met algemeene goedkeuring ontvangen werd, met uitzondering van enkelen uit het volk, vooral in Zeeland. Spreker wijst het tegendeel aan uit geschriften van dien tijd, o. a. uit den *Spectator der studenten* 1773, waarin zelfs tot op zekere hoogte de voorkeur wordt gegeven aan de berijming van Datheen.

Zeldzaam portret van H. de Groot.

De Heer A. J. Nijland geeft ter bezichtiging het zeldzaam portretje van Hugo de Groot, behoorende bij de editie van Martianus Capella.

OVEREENKOMST VAN DIE VAN VOORHOUT MET DE ABDIJ VAN RIJNSBURG,

OMTRENT ZEKERE WEG EN VAARWATER GENAAMD DE *ZWETWEG*. 1545.

Gysberta van Waerdenburch, *Abdisse.*
Ermgaert van Boschuysen, *Priorinne.*

(*Met twee zegels.*)

Wy Ghysberta van Waerdenburch, Abdisse, eñ Ermgaert vã Boschuysen, Priorinne, ende anders tgehele ende gemeen cõuente vander lee, doen condt allen luyden ende bekennen mits desen, dat die gemene buyeren eñ ingelanden van Voerhout, ons tot onsen versoucke ende beede, gegunt ende geconsenteert hebben, dat wij den Zwetwech

after tusschen onsen cloester ende dat ābocht vā Voorhout opgrauen, openen eñ eenen sluyse mit schotdoeren daer inne doen setten eñ stellen mogen, om mit warmerschouwen ofte andē diergelycke cleynder maer geen groter schepen ofte schuyten doer te mogen passeren eñ vaeren. Soe ist dat wy Abdisse, Priorinne eñ gehele gemeeñ cōuente vāder lee voors., mits desen bekennen voer ons eñ onsen nacomelinge den voors. buyeren ende ingelanden vā Voerhout eñ elcken van hem bysondē, in goeder trouwen beloeft te hebben eñ mits desen alsnoch wederōme eñ in goeder trouwen belouē, den voors. sluyse eñ schotdoeren mit allen hoēn behouften, tot ewygen dagē eñ all buyten cost eñ scade vanden seluen ingelanden vā Voerhout, wel eerlick ende geheel guet al dicht en starck te zullen doen maicken, setten eñ stellen, ende alle tselue tot onse cost, last eñ perikele te zullen houden eñ onderhouden, eñ oeck tot ewygen dagē bij onse nacomeliñ te zullen doen houden eñ onderhouden, zulcx ende in sulcker manyēn, dat die vā Voorhout voors. daer deur geen cost noch scade tot ewygen dagen noch in geenrehāde manyēn en zullen mogen hebben ofte lyden. Ende voerts mit expresse voerw̄den eñ conditien dat die buyeren ofte ingelanden van Voerhout ende ygelick vā hem, tot allen tijden, alst hem belieuen sal, den voors. Zwetwech ofte sluyse wederōme stoppen, dāmen ende toedoen sullen mogen zonder belettenisse ofte cōtradictie vā yemant. Ende desen toerconde hebbē wy Abdisse, Prioriñe eñ gehele gemeen cōuente voors., desen brieff vuythangeñ bezegelt mit onsen gemeeñ cōuents zegele hier onder an gehangen vpten xvij[en] dach in Aprill, inden jaē ons Heēn duysent vyffhondert vier eñ veertich.

STUKKEN RAKENDE DE QUADRUPLE ALLIANTIE

van 1718.

Medegedeeld door

Dr. J. A. WYNNE.

Vervolg der vorige Vergadering, bladz. 151.

Edele Mogende Heeren.

Milort Cadogan heeft aan de Praesident van haar Ho. Mo. bekent gemaekt, dat op morgen desselfs reise over Berlijn na het Hof van Weenen stont an te neemen, met offerte van zijn dienst aan den Staat, en daar bij betuyght desselfs leetweesen, dat na een soo lange negotiatie over de quadrupel alliantie niet met den Staat deselve heeft moegen teikenen, niettegenstaende alle mogelijcke faciliteit van sijn kant hadde bijgebraght, en daarom gehoopt hadde, dat bij den Staat daartoe meer geneegentheit soude hebben bespeurt, en dat selfs in het laast overgegeeven artyckel, raekende de commercie van de ingezeetenen van den Staat in de Oost- en Noortzee, desselfs orders waar te buytten gegaen, en dat den Staat ze niet heeft gelieven aan te neemen, daar ook niet meer an gehouden wilde sijn. Waarop de ses Provincien alle mogelijcke instantien bij de Heeren Gedeputeerden van Holland hebben gedaen, ten einde sigh met deselve wilden voegen, en met dat artyckel genoegen wilden neemen, opdat de tekeningh voor het vertreck van de Graef Cadogan van hyr mag werden gedaan, tot voorkoming van alle onlusten en moeilijckheeden, die de Republyck bij de non accessie soude connen overkomen, waardoor niet gepermoveert sijn geworden. Mij voor het overige, met UEd. Mog. permissie,

sullende gedragen tot nevensgaande bielaegen, sal ick verblijven,

Edele Mogende Heeren,

UEd. Mo. zeer onderdanigen en getrouwen dienaer.

(Get.) E. Tamminga.

Hage den 19en Maart 1720.

Secreet.

WelEdele Gestrenge Heer.

In het begin van dese weeck is alhier een expresse gearriveert van Madrid, met brieven van den 2en deser aen den Heer Landy, Envoyé van Parma, ende, soo oock gelove, met brieven voor den heer Beretti Landi, bij dewelcke het Hof van Spagne soude voorslaen in den Haag te handelen over den stilstand van wapenen te landt, ende te gelijck over de evacuatie van Sicilien en Sardaigne, praetenderende het Hof van Spagne, dat oock ter selver tijdt Gibraltar, Fontarabien en St. Sebastiaen aen haer soude werden ingeruymt.

Men is over dit aenbrengen alhier niet wel voldaen, als oordelende de evacuatie van Sicilien en Sardaigne geen gemeenschap te hebben met de negotiatie, die bij het aenstaende congres over Gibraltar, Fontarabie en St. Sebastiaen soude kunnen werden ingestelt, ende dat het niet wel doenlijck is over die evacuatie te handelen elders, als op de plaets selve, waermede &ca.

WelEdele Gestrenge Heer.

(Get.) C. Hop.

Parijs den 15en Maart.

Secreet. Extract uyt het register der resoluti
de Ho. Mo. Heeren Staten G
der Vereenichde Nederlanden.

Lunae den 18en Maert 1

De heer Vegelin van Claerbergen, ter vergadering
siderende, heeft aen haer Ho. Mo. voorgedragen ende
gemaeckt, dat de heer Grave van Cadogan, extrs
sadeur ende Plenipotentiaris van sijne Majt van Groo
tannien sijn afscheyd nemende, om na Weenen te vert
daarbij gevoegd hadde, met versoeck om daervan a
Ho. Mo. kennisse te geven, dat het hem leet was,
werck van de accessie van den Staet aen de quadrup
antie voor sijn vertreck tot geen conclusie en perfecti
kunnen werden gebragt, maer bleef geaccrocheert aen
pressien, waerin ter neder gestelt soude worden het
va le separate articulen tusschen Groot-Brittannie
den Staet, concernerende de egaliteit van de voord
de commercie in Sweeden. Dat hij, heere Grave van
gan, laest overgegeven hadde een project van dat
ende dat hij uyt genegentheid om dese saecke tot ee
eynde te bevorderen, daerin verder gegaen was, al
ordres medebragten, ende sulx over hem hadde gen
in hope dat na een so langduurige negotiatie da
deselve tot wedersijds genoegen getermineert soud
den. Maer dat sulx alsoo niet sijnde, en het voorsz. p
articul niet aengenomen wesende, hij, heere Gra
Cadogan, sigh daeraen oock niet verder verbonden
maer dat hetselve als niet overgegeven gehouden
werden. Waerop gedelibereert sijnde, is goedge
ende verstaen, mitsdesen te versoecken ende te c
teren gem heere Vegelin van Claerbergen, ter v
ringe praesiderende, om gem heere Grave van C
valedicerende te versoecken, te willen continueren i

goede officien, ten eynde de difficulteit, over het voorsz. articul ontstaen, weggenomen moge werden.

Accordeert met 't voorsz. register.

Hoogh Mog. Heeren.

Op den 13en deser hebbe mij vereert gevonden met U Ho. Mo. secreete resolutien, in datis 23, 24 en 25 Januarij genomen, ten opsigte van het daarbij gevoegde copie-antwoord van den Coning van Spagne op U Ho. Mo. missive van den 16en Decemb. laestl., en daerop gevolgde memorie en bijlage van den Marquis Beretti Landi, den 23en Januarij aen U Ho. Mo. overgegeven. En alhoewel het geluck hebbe gehad, U Ho. Mo. bij mijne ootmoedigste van den 12en deser reets te adviseren, dat sijne Cate Majt, bij resolutie van den 26en Januarij daer te voren, niet alleen tot de quadruple alliantie was geaccedeert, maer oock de condition in het tractaet van alliantie, bij de hoge geallieerden gestipuleert, formelijk en sonder reserve of restrictie hadde geëmplecteert, — Soo hebbe nogtans, ter obedientie en in voldoeninge van U Ho. Mo. resolutien, mijn werck gemaeckt om met den heer Marquis de Grimaldo in een mondelinge conferentie te treden, welke van dien uytslag is geweest, dat wanneer ik sijn WelEdt de belangen, in de ordres van U Ho. Mo. vervat, hadde voorgedragen, sijn WelEdt mij volmondig heeft gelieven te betuygen, dat de Coning sijn meester in maniere, als hier voren gemelt, de quadruple alliantie geaccepteert hadde; hebbende ook ten selven dage occasie gehad, om met den Marquis Scotti te spreken, die mij het bovenstaende in al sijn deelen confirmeerde; egter daer bij voegende, dat dewijl de courier, met gem. resolutie nae het Hof van Vrankrijk afgesonden, nog niet gereverteert was, sijn Cate Majt geordonneert had dese saek soo lang te secreteeren.

De laetste adviesen van Cadix brengen mede, als dat de Francen Pensicola wederom hadden hernomen, en bij die occasie 3 à 4 van 's Conings scheepen, nevens eenige kleinder vaertuygen, geruineert ende verbrandt.

Waermede,

(Get.) W. Maurits van Cats.

HO. etc. Madridt den 19en Febr. 1720.

Rec. 6 Maert 1720.

Secretaris Le Plat.

Hoogh Mogende Heeren.

Mijn Heeren. Voorlede Sondag arriveerde hier een extra courier uyt Vrankrijk. Men heeft aen het Hoff gepubliceert, dat tijdinge medebrengt van het reguleren der preliminarien tot een vreede met Spagne. Men heeft mij willen versekeren, dat, voor soo ver d'interesten van dit Hoff aengaet, de cessie van Sardinien bij die preliminarien geconfirmeerd word, en dat op het te houdene congres gereguleert souden worden de overige praetensien van dit Hoff, soo tot een verder aequivalent voor Sicilien als anders. U Ho. Mo. weten sekerlijk, off dese mij gegevene informatie in allen deelen met de waerheyt overeenkomt. Dienzelfden dag passeerden hier twee andere expresses d'een nae Romen en d'andere (soo men wil) nae Parma. De gerugten, die hier gelopen hebben van een inte-ruptie in 't huwelijk van den Prins van Modena met m- demoiselle de Valois, sijn verdweenen. Den Marquis Mo- door sijn Cone Ht genomineert, om die Princesse op d- frontieren te begroeten, staet op sijn vertreck na Nice. Den Cardinael Alberoni is tot Sestri de Levante ae- gekomen, alwaer den Cardinael Fieschi hem een pacqu-

van den Paus heeft doen behandigen. Men meent, dat sig tot Borgo St. Donino, sijn geboorteplaats, sal gaen ophouden. Uyt Sicilien is niets ingelopen.

Waermede ....

(Get.) A. F. le Plat.

Turin den 14en Febr. 1720.

Rec. 9 Maert 1720.

Secretaris le Plat.

Hoogh Mogende Heeren.

Mijn Heeren. Zedert mijne laetste ootmoedigste van den 14en deser, is sijn Cone Hooght wederom soo seer door een swaere verkoutheyt overvallen geworden, dat niet in het publicq verscheenen is; en verder is hier niets voorgevallen.

Men segt aen 't Hoff, dat den heere Marquis de Martinengo genomineert soude sijn, om van sijn Cone Hooghts wegen met een commissie nae het Hoff van Portugael te gaen. Ick kan nog niet wel seggen off 'tselve gefundeert is, maer het is seeker, dat, soo een heer van dat aensien aen dat Hoff gesonden wordt, sijn Cone Hooght aldaer een saeck van importantie en luyster moet te verrigten hebben.

Ick hore niet meer spreeken van de terugkomste van den heer Marquis de St. Thomas van Weenen.

Ick ben van goede hand onderregt, dat een van de expresses, de voorleden week hier door gepasseert, nae Sicilien gesonden is om d'ordres te brengen tot een stilstandt van wapenen aldaer; andere seggen tot d'evacuatie van 't voorne Rijk door de troupen van Spagne.

Men verneemt dat de Paus, soo wel als den Groot-Hertog van Toscanen en den Hertog van Parma, swaerigheyt maeken, om den Cardinael Alberoni eenig verblijf in haere

Staten te vergunnen, soodat provisioneel in 't Genueesche sig sal moeten blijven ophouden. Den senateur Grimaldi hadde hem sijn fraije buytenplaets tot Chiavary tot sijn woninge geoffreert.

Waermede .... (Get.) A. F. le Plat.

Turin den 21en Febr. 1720.

Edele Mogende Heeren.

In de tekeningh van de quadrupel alliantie, die men hyr gehoopt hadde met eenparigheit van de seeven Provintien te doen, doordien de Provintien van Zeeland en Utreght daar meede toe waeren geautoriseert, heeft sigh een obstaekel opgedaen, doordien de Koninck van Engeland met de Croon van Sweeden een commersi tractaet heeft gesloeten, stridigh teegens het 4e artiekel van de bovengemelte alliantie, om deselve voorreghten voor de onderdaenen van den Staet te bedingen, als voor de Engelse naetie, en nu niet anders als goede offitien door de Koninck van Engeland werd geoffereert, so als UEd. Mog. uit de ingekoemen resolutie van mijn Heeren de Staeten van Holland in het breede sullen konnen verneemen, die ick mij verplight hebbe bevonden over te neemen, om ter delyberatie van U Ed. Mo. te brengen, om daarop U Ed Mo. ordres te moegen ontfangen.

De Resolutien, door U Ed. Mo. mij met jonghste post toegesonden, hebbe ick ter tafel van haar Ho. Mo. gebraght. Mij verders gedragende tot neevengaende bielaagen, sal ick de eere hebben van mij te noemen,

Edele Mogende Heeren,
U Ed. Mo. seer onderdanigen en
getrowen dienaer.
(Get.) E. Tamminga.

Hagé den 12en Maert 1720.

Exhib. den 11en Maart 1720.

Secreet. Extract uyt de resolutien van de Heeren Staten van Holland en Westvriesland, genomen in haer Ed. Gr. Mo. vergaderinge, op

Donderdag den 29en Februarij 1720.

De Raadpensionaris heeft ter vergadering gerapporteert 'tgeene in een conferentie met de heeren buytenlandse Ministers en de heeren haer Ho. Mo. Gedeput. was voorgevallen, over het sluyten ende teeckenen van de bewuste quadruple alliantie, ende specialijck over de optie, aldaer gelaten aen haer Ho. Mog., om het secours, bij het separaet articul aldaer gemeld, te geven in militie, oorloghschepen of in geld; sustinerende, dat de saecke zedert het concipieren van de periode sodanig waren verandert, dat de optie van voldoening niet meer te passe quam, ende daerin vervolgens veranderingh behoorde te werden gemaeckt, eñ alleen op schepen ende volck behoorde applicabel gemaeckt te werden. Waerop gedelibereert sijnde, is goedgevonden eñ verstaen, dat de heeren haer Ed. Groot Mog. Gedeput. ter Generaliteyt sullen worden geauthoriseert, sooals geauthoriseert werden mits desen, die en diergelijcke difficulteyten, die aen het teeckenen van de voorz. quadruple alliantie nogh souden mogen resteren, met de Gedeputeerden van de andere Provintien ter Generalityt ten besten van den Lande te helpen inschicken.

Accordeert met 't voorz. Register.

Project articul alhier geformeert.

Art. 4. Quandoquidem domini Ordines Generales in decreto de die 31 Januarii 1719 a Regia sua Majestate Brit-

tannica petierunt ut quam primum cum Regina Sı pacisceretur, tunc eadem pro subditis dominorum Orċ Generalium commercii et navigationis stipularentur moda, quae pro subditis suis stipulatura esset, ita Regia sua Majestas promittit huic conditioni omnino factum iri. Porro etiam sua Regia Maj[tas] Britt[a] se pı et paratam declarat ad consocianda cum dominis O bus Generalibus consilia et ineundas rationes et via quas utriusque gentis Brittannicae et Belgicae navigat et commercia in posterum in tuta collocentur contra rumcumque injurias.

Articulus ex parte Majestatis suae Brittannicae dominis Ordinibus Generalibus signandus de utilit commercii et navigationis pro illorum subditis obtin

Art. 4. Quandoquidem domini Ordines General decreto de die 31 Januarii 1719 a Regia sua majest[e] tannica petierint, ut quam primum cum Regina Su pacisceretur, tunc eadem pro subditis dominorum Ord Generalium commercii et navigationis commoda stipul tur, quae pro subditis suis stipulatura esset; cum Majestas sua Brittannica foedus suum cum Suecis ja pepigerit, serenissimo Regi placuit, quo liquidius cc ejus in praedictos Ordines voluntas, spondere ac promi sese officia amicissima apud Sueciae coronam enixe a turum, ut subditis dominorum Ordinum Generalium e commoda quoad commercia et navigationem concedat, subditis brittannicis jam concesserit.

Secreet. Extract uyt het register der resolutie de Hoog Mog[de] Heeren Staten Ger der Vereenigde Nederlanden.

Martis den 12[en] Maert 17

De heeren van Welderen en andere haar Hoog Ge

tot de buytenlandsche saaken, ingevolge en tot voldoeninge van derselver res^{e} commissoriaal van den 11^{en} deser, in conferentie geweest sijnde met den heere Grave van Cadogan, extrs Ambassadeur van sijne Maj^{t} van Groot Britt^{en}, hebben ter vergadering gerapporteert, dat sij heeren Gedep^{den} aan gem. heere Grave van Cadogan hadden gerepraesenteert, dat haar Hoog Mo., gesien hebbende het project articul, concernerende de egaliteit in de voordeelen van de commercie en navigatie in Zweeden, door hem heere Grave van Cadogan, den 4^{en} deser in een conferentie overgegeven, daaruyt met leetwesen hadden gesien dat het voors. project articul sig alleen borneerde tot beloften van goede officien, welke door sijne Majesteit van Gr. Br. souden worden aangewent, om aan ingesetenen van Staat te doen genieten deselve voordeelen in de commercie, welke S. M^{t} voor ingesetenen van Gr. Br. bij het laatste tractaat met Zweeden gesloten, bedongen hadde. Dat het voors. artl. sooveel verschilde van dat, hetwelk alhier te voorens geprojecteerd was, op den voet waarop haar Hoog Mog. geresolveert hadden aan de quadruple alliantie te accederen, dat haar Hoog Mog. in het project, door den heer Grave van Cadogan overgegeven, niet konden acquiesceren, en dat sij heeren Gedep^{den} gevolgelijk, met allegatie van redenen daartoe dienende, gem. heere Grave van Cadogan hadden versogt, het voors. articul te willen laaten sodanig als het project daarvan alhier was geformeert, voor dat hij hetselve naa Engeland heeft overgesonden om sijne Maj^{ts} ordres daarop te ontfangen; of bijaldien hij niet gequalificeert was om het voors. articul sodanig te passeren, als haar Hoog Mog. verlangden, dat hij alsdan sijne goede officien wilde aanwenden, ten einde hij daartoe gequalificeerd mogte worden.

Dat gem. heer Grave van Cadogan daarop aan haar heeren Gedep^{den} hadde te gemoet gevoerd, dat hij het voors. project uyt Engeland ontfangen hebbende, daarin

geen verandering konde maaken; dat geconsidereert moeste werden, dat het verloop van de tijd veranderinge in de saaken hadde toegebragt; dat waar was, dat haar Hoog Mogende in haar eerste resolutie tot accessie vañ Staat aan de quadruple alliantie, in Januarij van het voorl. jaar genomen, onder andere conditien ook dese gestelt hadden, dat sijne Majt van Groot Britt., wanneer sig met Zweeden soude accommoderen, aan de ingesetenen van den Staat soude besorgen en doen hebben deselve voordeelen van commercie en navigatie als sijne Majt soude stipuleren en verkrijgen voor sijne eige onderdanen; doch dat reflexie gemaakt moeste worden op de situatie waarin de saaken doenmaals waren.

Dat Groot Britt. soowel als den Staat veel redenen van ongenoegen tegen Zweeden hadden, ter saake van de troubles, welke door de Zweeden aan de navigatie en commercie van beyde de natien wierden aangedaan; dat het eigentlijke oogmerk alsdoen was geweest, dat de vrijheit vañ navigatie en commercie ten opsigte van Zweeden soude herstelt werden op denselven voet als die was geweest voor de voors. troubles, en sulx soowel voor de ingesetenen vañ Staat als voor die van Gr. Britt.; dat die vrijheid van navigatie en commercie in opsigte van Zweeden alsnu op dien voet volcoomen herstelt sijnde, en de ingesetenen van den Staat daarvan niet minder jouisseerende als die van Gr. Britt., gevolgelijk aan het voors. oogmerk en aan de voors. conditie albereyts voldaan was, en dat de egaliteit in de voordeelen van commercie en navigatie met Zweeden, welke men van wegen haar Hoog Mog. alsnu praetendeerde, was een nieuwe conditie, daaran hoogged. sijne Majt niet gehouden was. Dat het voor sijne Majt onmogelijk was, voor den Staat de gepraetendeerde egaliteit van voordeelen in de commercie van Zweeden te bedingen, soo omdat S. Mt zijn tractaat met Zweeden albereyds geslooten hadde, als omdat sijne Majt Zweeden niet konde

obligeren om aan den Staat deselve voordeelen te geven, S. M[t] van Gr. Britt. geen regt nog magt hebbende om ietwes te doen waardoor een derde soude werden verbonden, of om Zweeden sonder sijn toestemminge tot ietwes te verbinden. Dat sijne Maj[t], een Prins van goede trouwe en gewoon sijne beloften te praesteren, seer omsigtig was om ietwes te beloven, dat naderhand in sijne Maj[ts] [magt] niet soude wesen om te praesteren, gelijk de conditie, die haar Hoog Mo. tegenwoordig vergden, sijne Maj[t] soude engageren tot ietwes dat ten eenemaal van Zweeden afhing. Dat andersints S. M. genegen was, om aan den Staat hierin plaisir te doen; dat aan haar Hoog Mog. hadde laaten communiceren het artl., op het subject van commercie in het tractaat tusschen Groot-Britt. en Zweeden ter neder gestelt, opdat haar Hoog Mog. daaruyt souden kunnen sien wat van wegen S. M[t] op het stuk van de commercie eigentlijk voor sijne onderdanen bedongen was. Dat haar Hoog Mog. ingesetenen tegenwoordig in Zweeden genooten alle deselve voordeelen, die in dat articul voor de onderdanen van Gr. Br. bedongen waren; dat, hoewel het voors. artl. was provisioneel en sig refererende tot een nader te maken tractaet, het niet apparent was, dat daarover vooreerst geconvenieert soude werden, sodanige provisien doorgaans stant houdende; — dat niettemin, wegens sijne goede wille en genegentheit voor den Staat, bereyd was om sijne goede officien met kragt en nadruk voor den Staat tot het verkrijgen van deselve voordeelen in de commercie, indien daaraen ietwes manqueerde, te employeren; dat niet konde twijffelen of die officien souden van effect sijn; dat, indien het project artl. daaromtrent kragtiger gemaakt konde worden, daarin geen swarigheit soude wesen, maar dat sijne Maj[t] sig niet positive konde engageren tot ietwes, dat niet van S. M[t], maar van Zweeden dependeert; dat hij, heer Grave van Cadogan, geen apparentie sag dat hetselve geobtineert soude kunnen wer-

den; dat hij wel aannam te sullen overschrijven de instantie, die haar Hoog Mog. quamen te doen en die sooveel hem mogelijk was soude seconderen, maar geen hoope hadde dat hetselve van succes soude wesen; dat ook niets daar tegen hadde dat haar Hoog Mog. derselver extr^e^ Envoyé, den heer van Borssele, ordre gaven om ten selven einde instantien te doen, maar dat hij, heer Grave van Cadogan, sijne ordres en instructien hadde om sijne reise naa Weenen voort te setten; dat hij alleen nog een post uyt Engeland soude afwagten, en uyterlijk in het laatst van dese week soude moeten vertrekken.

Dat zij, heeren Gedeputeerden, aan gem. heer Grave van Cadogan hadden gerepraesenteert, dat naar het oordeel van haar Hoog Mo. de conditien, sprekende van de egaliteit van voordeelen in de commercie in Zweeden, niet konden lijden een soo flauwen sin als hij, heer Grave van Cadogan, daaraan quam te geven: want dat de woorden duydelijk mede bragten, dat haar Hoog Mog. daarbij bedongen hadden niet een bloote herstellinge op den ouden voet, maar dat S. M^t^ soude stipuleren en verkrijgen voor sijne eige onderdanen; dat haar Hoog Mo. op het effect van die conditie insisterende, niet konden gesegt worden ietwes nieuws te praetenderen; dat die conditie was geïnflueert in haare eerste resolutie, waarbij geresolveert hadden aan het tractaat van quadruple alliantie te accederen; dat die geinhereert bij de res^e^ genomen tot de accessie aan de separate en secreete articulen, en dat nog laatstelijk, wanneer geresolveert hebben om te accederen en te teykenen, ingevalle Spagne binnen drie maanden de vreede niet quam aan te nemen, bij die res^e^ gerepeteert is, dat haar Hoog Mog. accessie soude geschieden op deselve conditien, in de voorige res^e^ vervat, S. M^t^ in den beginne dese conditie toegestaan hebbende, nog voor nog naa daaromtrent eenige swarigheit is gemoveert als naa de acceptatie van Spagne, welke

haar Hoog Mog. vermeinen dese conditie niet te moeten veranderen nog haar van erger conditie maken. Dat sijne Maj^{t} te vooren, wanneer met Zweeden nog gebrouilleert was, geen swarigheit gemaakt hebbende om dese conditie toe te staan en sig te verbinden tot hetgene daarin is vervat, niet wel te begrijpen was, dat sig in hetselve engagement niet souden kunnen inlaten, nu met Zweeden gereconcilieert is, en nu Zweeden aan S. Maj^{t} van Groot Britt^{en} soo groote obligatie heeft, dat aan S. M^{t} met geen fatsoen nog billijkheid dit point soude kunnen weigeren, insonderheit doordien haar Hoog Mog. niets praetenderen als hetgeene gefondeert is op voorige tractaten tusschen Zweeden en den Staat aangegaan, volgens dewelke de ingesetenen van den Staat in Zweeden moesten gehandelt worden: „tanquam gens amicissima." Dat de liberteit en aegaliteit van voordeelen in de commercie en navigatie in de Oostzee een point was soo redelijk en daarbij soo essentieel voor den Staat, dat sij, heren Gedep^{den}, niet konden sien dat aan haar Hoog Mog. gevergd konde worden daarvan te desisteren naa alle hetgeene ten dien opsigte gepasseert is, en waardoor sij vermeinen daartoe regt verkregen te hebben, en dat sij heren Gedep^{den} daarom hadden geïnsisteert, dat dit artl. gepasseert mogte werden, soo als het voor de veranderinge, in Engeland gemaakt, geprojecteert is geweest. Dat hierover nog eenige debatten gevallen sijnde, gem. heere Grave van Cadogan wel aangenomen hadde hierover te schrijven, maar weinig of geen hope hadde gelaten, dat dese saake ter intentie van haar Hoog Mog. getermineert soude kunnen werden;

Waarop gedelibereert sijnde is goedgevonden en verstaan, dat copie van het voors. gerapporteerde gesonden den sal werden aan̄ heer van Borssele, haar Hoog Mog. extr̄s Envoyé aan het Hoff van S. Mt de Coning van Gr. Britt., en dat aan denselve daarnevens sal worden toegesonden copie van het artl., soodanig als hetselve hier is

geprojecteert geweest en van het project-articul, soda
als hetselve in Engeland is verandert, en dat gem. h
van Borssele sal werden aangeschreven, dat hij bij memc
aan S. M[t] van Gr. Britt., en voorts sulx en daar het v
vrugt kan sijn, sal repraesenteren, dat haar Hoog M
met leetwesen hebben gesien de veranderinge in Engel
in het voors. artl. gemaakt; dat haar Hoog Mog., het p
ject, in Engeland geformeert, geëxamineert hebbende,
vinden, dat hetselve seer veel verschilt van dat hetw
alhier was op het papier gebragt en door den heer Gr
van Cadogan is overgesonden, waarop men alhier g
gedagten heeft kunnen hebben dat eenige de minste
denkelijkheit had kunnen vallen, veel min dat daarin
notabele veranderinge soude werden gemaakt, want
bij de periode in 't overgesondene artl., alhier geprojecte
absolute toeségginge werd gedaan, en ten anderen,
die goede officien nog meer souden dienen om aan
ingesetenen van̄ Staat te procureren de voordeelen, die
Croon van Zweeden provisionelijk onde als bij een inte
aan de onderdanen van Groot Britt. heeft toegestaan,
niet mede die voordeelen van commercie en navigat
dewelke bij de volgende negotiatie te Stokholm voor
onderdanen van Gr. Britt. nader bedongen sullen werd
dat dit verre devieert van de conditie, onder dewelke h
Ho. Mog. hebben bewilligt in de accessie van̄ Staat
de quadruple alliantie, een conditie, die soo essentieel
dat die een van̄ voornaamste motiven is geweest om h
Hoog Mog. tot de voors. accessie te permoveren; dat
den Staat in desen niet behoorde te obsteren, dat dese
tot nog toe niet is geweest in de quadruple alliantie,
wijl sulx aan den Staat niet kan werden geïmputeert,
dewelke in Januarij van den voorleden jaare daartoe
res[e] heeft genomen gehad en aan de heer van Bors
ordre heeft gesonden om deselve alliantie te teeken
'tgeen ook sekerlijk soude wesen geschiet, indien door

geallieerden selfs daarin geen obstacul was toegebragt door het sustineren, dat gem. alliantie niet afsonderlijk, maar te gelijk met de separate en secrete artln. diende te werden getekent: daartoe haar Ho. Mo. doenmaals geen ordre hadden kunnen geven, alsoo daartoe alsdoen niet waaren gerequireert; dat aan haar Hoog Mog. niet kan voldoen hetgeene hiertegen geallegeert werd, dat dese saak voor Groot Britt^en niet doenlijk soude sijn, dewijl Groot Britt., met de Croon van Zweeden nog veele saken hebbende te verhandelen, gelegentheid genoeg sal vinden om haar van haare beloften te acquiteren en de Croon Zweeden in redelijkheid daartoe te persuaderen; dat haar Hoog Mo. te meerder hierop moeten insisteren, om dat over dit point (voor den Staat soo inportant) tusschen Gr. Br. en den Staat nooit quaestie is geweest, maar dat hetselve in tegendeel altoos is toegestaan geworden, selfs nog in December jongstleden, en dat den Staat mitsdien het regt heeft om op het effect van die positive en soo menigmaal herhaalde beloften te staan, temeer dewijl het notoir is, dat gelijkheid in voordeelen van commercie en navigatie altijd werd geconsidereert onder de favorabele saken en dat evident is dat de Staat niet ligt te bewegen soude sijn geweest om sig te embarqueren in het werk van quadruple alliantie, indien deselve, onder andere voordeelen, niet gesien hadde op dese gelijkheid van advantages van handel en zeevaart, welke gelijkheit, soo dikwils aan den Staat toegeseid, nu niet behoort gedisputeert, maar gepresteert te werden, te meer dewijl haar Hoog Mo. niet ongenegen zijn omtrent de optie van het secours van 3000 man in casu foederis te presteren in volk, schepen of geld, de keuse van geld, ter contemplatie van Groot Britt., uyt te laaten, hoewel hetselve alreede anders ter intentie van den Staat bedongen was;

Dat vervolgens gem. heer van Borssele op deze gronden hoogged^e sijne Maj^t ernstig sal versoeken, het voors. 4^de

artl., soo als het alhier met overleg vañ heer Grave van Cadogan is geprojecteert en na Engeland overgesonden, te agreëren, dewijl daardoor alle de difficulteiten, die het teykenen van de voors. alliantie tot nog toe hebben belet, sullen worden weggenomen en dat daar mede dat werk een gewenscht einde sal konnen erlangen, ten dienste van de gemeene saake en welsijn van geheel Europa.

Accordeert met 't voors. register.

Exhibitum den 11en Maart 1720.

Secreet. Extract uyt de resolutien van de Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, genomen in haar Edele Groot Mogende vergaderinge op

Saturdag den 9en Maart 1720.

De Raadpensionaris heeft ter vergadering gecommuniceert het rapport van de heeren haar Hoog Mogende Gedeputeerden tot de buytenlandsche saaken, ingevolge en tot voldoening van derselver rese commissoriaal vañ 4en deser in conferentie geweest sijnde met den heer Graaf van Cadogan, extrs Ambassadeur en Plenipotentiaris van S. M. den Koning van Groot Brittannië, houdende, dat gemelde Graaf van Cadogan aan haar heeren Gedepden voorgedragen hadde, dat haar Hoog Mog. voor eenigen tijd aan de heeren Ministers vañ Keyser, Vrankrijk en Gr. Br. hadden laaten communiceren de articulen behelsende de conditien, vervat in haar Hoog Mog. rese vañ 29en Januarij des voorl. jaars, op dewelke haar Hoog Mog. goedgevonden hadden te accederen aañ quadruple alliantie, waarvan sommige concerneerden den Keyser, Gr. Britt. en Vrankrijk gesamentlijk, andere Gr. Britt. en Vrankrijk, en nog andere Gr. Britt. alleen, met eenige veranderin-

gen, die door de veranderingen van de tijden en van saaken daarin waren gemaakt; dat op de twee eerste sig soude expliceren tegelijk met de ministers vañ Keyser en Vrankrijk, dog aanbelangende het laatste, namentlijk de articulen Gr. Britt. alleen concernerende, hij desen overgesonden hebbende naar Engeland, van daar ordre daarop becoomen hadde, en dat aldaar geoordeelt was dat in het vierde van die articulen, medebrengende dat sijne Maj^{t} van Gr. Br., met Zweeden handelende voor de ingesetenen vañ Staat soude moeten bedingen deselve voordeelen in de commercie, dewelke voor sijn eige onderdanen soude bedingen, eenige verandering moet werden gemaakt, aangesien die conditie geen plaats konde hebben, soo lange haar Hoog Mog. niet met 'er daat aan de quadruple alliantie waren geaccedeert ende het tractaat mede hadden ondertekent, hetwelk door verscheiden difficulteiten en incidenten tot nog toe geretardeert sijnde, die conditie hoogged^{e} S. M. ook tot nogtoe niet hadde kunnen verbinden; dat ondertusschen hoogged^{e} sijne Maj^{t} niet hadde konnen wagten om met Zweeden te tracteren en een tractaat te sluyten, het voor S. M^{t} niet doenlijk was geweest de voorgem. conditie in het tractaat te insereren ende deselve voordeelen van commercie voor de onderdanen vañ Staat als voor de sijne te bedingen, alhoewel ongetwijffelt de onderdanen van den Staat van deselve voordeelen jouisseerden;

Dat niettemin S. M., om te betoonen sijne genegenheit voor den Staat en de bereidwilligheit om de interessen van desselfs ingesetenen, soo veel doenlijk, te bevorderen, bereid was om alle meest kragtige officien aan te wenden, ten einde aan de ingesetenen van den Staat door Zweeden deselve voordeelen van commercie toegestaan mogen werden, die S. M^{t} bij desselfs tractaat voor sijne onderdanen bedongen hadde, ende dat de Ambassadeur van S. M^{t} in Zweeden ordre soude hebben om met de Ambassadeur

van den Staat daartoe te arbeiden en hetselve te seconderen; dat gemelde heer Grave van Cadogan daarbij overgegeven hadde een project, hoedanig men in Engeland meende dat het voors. vierde artl. naa de tegenwoordige tijdsgelegentheit geredresseert soude behooren te werden, alsmede een articul uyt het laatstgesloten tractaat tusschen Gr. Britt. en Zweeden, waaruyt haar Hoog Mog. souden konnen sien wat eigentlijk in het stuk van commercie gestipuleert en belooft was; dat ook eenige remarques waren gemaakt op het eerste van de voors. vier artln., als waarin geoordeelt was de reciprociteit niet genoeg geobserveert te sijn, alsoo sijne Maj[t] alleen, en niet den Staat, tot iets verbonden wierd, dog dat vermeinde dat hetselve met weinig verandering ingeschikt soude kunnen werden;

Dat wijders bekent gemaakt hadde, dat volgens sijne ordres, naar Weenen soude moeten vertrekken, sijne reise nemende over Berlijn; dat van sijne Maj[t] expresselijk gelast was de executie van het tractaat van barriere aan het Hoff van den Keyser te bevorderen, ende dat staat maakte aanstaande Maandag van hier te vertrekken, versoekende dat voor dien tijd het werk van accessie van Staat ten einde gebragt en het tractaat getekent moge werden. Waarop gedelibereert sijnde is goedgevonden en verstaan, dat de sake ter Generl[t] daarheenen sal werden gedirigeert, ten einde aan de heer van Borssele, haar Ho. Mo. extrs Envoyé aan het Hoff van Gr. Britt., moge werden toegesonden, niet alleen copie van het voors. vierde artl., soo als het in Engeland is verandert, maar ook van 'tselve articul, soo als het hier te vooren was geconverteert, en daar benevens aangeschreven, dat hij bij memorie aan S. Ma[t] van Groot Britt[en] in convenable termen sal representeren, ... [1])

---

1) Hier volgt eene herhaling van hetgeen gelezen wordt op bl. 170—172.

Dat wijders den heer Grave van Cadogan, extrs Ambassadeur en Plenipotentiaris van hoogstged^{e} S. M^{t}, in een conferentie moge werden versogt om dese haar Hoog Mog. intentie met sijne goede officien ten besten te seconderen.

Dat mede van dese haar Hoog Mog. te nemene res^{e} kennisse moge werden gegeven aan den heer Ambassadeur Hop en extrs Envojé Hamel-Bruyninx, met ordre om alle devoiren aan te wenden, ten einde sijne Keys^{e} en Cath^{e} Maj^{t} als mede S. M^{t} van Vrankrijk respectivel. gepermoveert mogen werden om hoogstged^{e} S. M^{t} van Groot Britt. te disponeren, om het voors. vierde artl. sodanig als hetselve alhier is gecoucheert te aggreëren en alsoo een einde te willen maken van dese groote saak.

En dat de heeren Graven van Windisgrätz en van Morville ingelijx in een conferentie mogen werden versogt, dese haar Hoog Mog. goede meeninge met hunne goede officien aan derselver resp^{e} Hoven ten beste te willen appujeren.

Accordeert met de voors. resolutien.

Edele Mogende Heeren.

Milort Cadogan heeft aan haar Ho. Mo. Gedeputeerden overhandight dit neevensgaende artikel, hetwelcke in plaets van het 4^{e} artickel in de quadrupel alliantie vervat, mag werden geïnsereert, raekende de commertie in Oostzee, hetwelcke alhyr eenpaerigh wert geoordelt van sterker engagement te sijn als hetgeenen deese Staat op dat subiet in de quadrupel alliantie heeft bedongen, so dat men niet en twijffelt of mijn Heeren van Holland sullen haar daar meede vergenoegen, en daarop de quadrupel alliantie voor het vertrek van Milord Cadogan naar het Hof Weenen, hetwelcke op anstaenden Maendagh of uitterlijck Dinghsdagh is vastgestelt, te sullen teekenen. Mij voor het ove-

rige gedraegende tot neevensgaende bielaegen, sal ic
eere hebben van te noemen:

Edele Mogende Heeren,
U Ed. Mo. seer onderdanigen
getrouwen dienaer.
(Get.) E. Tamminga.

Hage den 16en Maart 1720.

Art. 4us. Quandoquidem Domini Ordines Generale
decreto de die 31a Januarii 1719 à Regiâ sua Majes
Brittannica petierunt, ut quam primum cum Reginâ S
ciae pacisceretur, tunc eadem pro subditis Dominorum
dinum Generalium commercii et navigationis commoda
pularetur, quae pro subditis suis stipulatura esset; c
verò Majestas sua Brittannica foedus suum cum Sue
jamjam pepigerit, serenissimo Regi placuit, quo liquid
constet ejus in praedictos Ordines voluntas, spond
ac promittere solemniter, sese omnem operam confes
daturam neque ab eâ ullo modo destituram esse, do
conditioni in supra memorato decreto expressae omn
satisfactum erit, tam quoad commoda commercii et n
gationis, quae dicta sua Majestas jam pro suis subd
stipulata est, quam quae in Foedere Holmiae VI arti
12 tractatus inter dictam suam Majestatem et Regir
Sueciae pangendo stipulabitur.

Porro etiam Regia sua Majestas Brittannica se pror
et paratam declarat ad consocianda cum Dominis Ordini
Generalibus consilia et ineundas rationes et vias, per q
utriusque Gentis Brittannicae et Belgicae navigatione
commercia in posterum in tuto collocentur contra q
rumcumque injurias.

Rec. 15 Maart 1720.

Ambassadeur Colster.

Hoogh Mogende Heeren.

Men is hier nog met veel patientie afwagtende de courier met het antwoord der Geallieerden op de laetste resolutie des Conings van Spagne, den 26en der voorleden maend van hier afgesonden. Den heer Secretaris Schaub, die bij continuatie nog hier is, en sijn logement digt bij dat van den Marquis Scotti hebbende, geeft sulx occasie tot verscheyde en meest daegelijxe entrevues. De Baron de Capres, Marquis de Bournonville en de Marquis de Megorada komen aen dit Hoff, soo als men segt, in consideratie, om als Plenipotentiarissen van wegens den Coning gesonden te worden naer het Congres.

Waermede ....

(Get.) W. Maurits van Cats.

Madridt den 26en Febr. 1720.

Den Heer Envoyé van Borsselen. *Secreet.*

Rec. 28 Maart 1720.

WelEdele Gestrenge Heer.

Voorlede Saturdag hebbe met behoorlijk respect ontfangen haar Ho. Mo. missive en secreete rese van den 12en deser, waerop aenstonts getragt hebbe de voornaemste Ministers van dit Hof op te wagten, zooals dan ook gisteren morgen gelegenheid gevonden hebbe, den Secretaris van Staat, den lord Stanhope te onderhouden en achtervolgens haer Ho. Mo. beveelen en op de gronden, vervat in gemelde resolutie, te versoeken, dat het sijne Majt behaegen mogt het articul, concernerende de egaliteyt in de

voordeelen van de commercie en navigatie in Sweede
zoo als het in den Haag, met overleg van den heere Gra
van Cadogan, geprojecteert was en naar hier overgesonde
te agreeren; stellende terselver tijt eene memorie aen sij
Majesteit aen gem. Lord Stanhope ter hand, van dewel
mij d'eer geeve hiernevens copie [1]) aen U WelEd. Ges
te laten toecomen, verhoopende die agtervolgens haar H
Mo. intentie ingestelt zal zijn geweest. Den Lord Sta
hope seyde mij, dat zijne Majt niet zoude nogte wil
sig verder engageeren, als om alle mogelijke goede offici
bij de Croon van Sweeden aen te wenden; dat niet
twijffelde ofte die souden ook van succes zijn; dat m
ten dien eynde reets de nodige instructien voor den Lo
Carteret aan den Lord Cadogan toegezonden hadde,
die aen haar Ho. Mo. te communiceeren, waarbij ge
Lord Carteret gelast werd alle bedenckelijke instantien
concert met haar Ho. Mo. Ambassadeur aen het Hof v
Sweeden te doen, ten eynde de egaliteit der voordeel
in de commercie en navigatie voor de onderdanen v
Staet bij tractaet vastgestelt werde, en eyndelijck, dat z
Majt desselfs tractaat met Sweeden geslooten hebbend
het niet begrijpelijck nogte mogelijck was, dat men hetsel
accrocheerde, om alsnu nog daarin een articul conc
neerende de commercie der onderdanen van den Staat
doen influeeren. Ick representeerde hierop aen gem. Lo
dat sulx het geval niet scheen te weesen, en dat haer H
Mo. vermeenden, dat zijne Majt, nog vele saeken met
Croon van Sweeden hebbende te verhandelen, geleege
heit genoeg zoude vinden, om sig van desselfs belofte
acquiteeren en de Croon van Zweeden daar toe te per
adeeren.

Den Lord Stanhope antwoorde mij, dat S. Majt n

---

1) Dit stuk is hier niet afgedrukt, vermits de inhoud uit de den zant gegeven Instructie (bl. 170—172) bekend is.

meerder met de Croon van Sweeden te negotieeren hadde, ten minsten niets aengaande de commercie en navigatie met dat Rijck, ende dat hetgeene provisioneel geslooten en vastgestelt was, seekerlijk alzoo zoude continueren, dewijl men niet wel konde sien, hoe yets naders daaromtrent te convenieeren, ende daarover vooralsnog ook geen gedagten waren.

Gemelde Lord Stanhope geliefde in die conversatie te zeggen, dat men alhier vermeende veel reeden te hebben van sig te beklagen over de behandelinge bij den Staat, gedurende de gantsche negotiatie over de bekende accessie gehouden, ende dat het scheen den Staat alles wilde bedingen, zonder zig van haar kant genoegsaam tot yets te willen engageeren; dat men over ruym een jaar geleeden geinsisteerd hadde, dat S. M[t] de volgende soomer weeder een esquadre in de Oostzee zoude senden, zonder dat doenmaels een eenig schip van oorlog van weegen den Staat aldaar is geweest, en eyndelijk, dat haar Ho. Mo. sig tot nog toe in het minste niet omtrent de saken van het Noorden geconcerneert ofte ingelaten hadden.

U WelEdele Gestr. zal uyt al het bovenstaande kunnen afneemen, dat den Lord Stanhope mij geen de minste hoop gegeeven heeft, dat het voorz. articul conform haar Ho. Mo. intentie bij zijne Maj[t] geagreëert werde.

Ick hebbe nog occasie gehadt den heer Secretaris van Staat Craggs over hetselve subject te spreeken, die mij te kennen gaf, dat hij vermeende het meergenoemde articul, zoo als in den Haag geprojecteert was, alhier niet soude kunnen goedgekeurt werden, zonder zig daaromtrent verder uyt te laten, apparent omdat die saek van desselfs departement niet en is. Ik verhope nu morgen ogtent de eer te hebben den Lord Zunderlandt te sullen aentreffen, dewijl mij tegens dien tijt geappointeerd heeft; dog ik heb reeden om bedugt te zijn, dat de representatien, die aen gem. Lord zal doen, mede niet veel ingressie

zullen vinden, en zal hier verder alleen nog bijvoegen, dat den Lord Stanhope mij deese morgen aen het Hof geliefde te seggen, dat de memorie, gisteren aen hem ter hand gestelt, aen sijne Majt overgelevert hadde, dog dat voorsag daerop niet anders zoude kunnen geantwoordt werden als aen mij reets te kennen gegeeven hadde. Ik twijffele of dit antwoord voor het vertreck van gem. Lord Stanhope naer het Hof van Vranckrijk, hetgeene gesegt werd op aenstaende Vrijdag vastgestelt te zijn, nog zal kunnen bekomen. Waermede,

WelEdele Gestrenge Heer &a.

(Was geteekent) P. A. van Borssele van der Hooghe.

London den 19en Maart 1720, n. st.

Secreet. Extract uyt het register der resolutien va de Hoogh Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Veneris den 22en Maart 1720.

De heer Vegelin van Claarbergen, ter vergad. praeside rende, heeft aan haar Hoog Mo. voorgedragen en beken gemaakt, dat de heer Marq. Beretti Landi, Ambassr va Spagne, bij hem was geweest, om aan hem een memori over te leveren, en bij die occasie gesegd hadde, dat hij o gisteren een expresse hadde ontfangen met ordres op he subiect van de acceptatie van de vreede door S. Mt va Spagne, daarvan hij in een dag twee of drie aan haar H Mo. kennisse soude geven, nog besig sijnde met sijne brieve te ontcijfferen en translateren; dat S. Mts intentie was d conditien van vreede in allen deelen, sonder eenige reserve te executeren; dat de saeken soo verre gekomen sijnde het aan S. Mt aangenaam soude sijn, dat haer Ho. M meede accedeerden aan de quadruple alliantie, omdat ha

Ho. Mo. daardoor te meerder in staat souden zijn op het aanstaande congres en in de verdere negotiatien de interessen van S. M[t] in sijne billijke saeken ten besten te kunnen bevorderen, en opdat Sijne Ma[t] ook alsdan te meerder soude bequaam weesen om aan den Staat dienst te doen, specialijk wanneer gehandelt soude worden over het point van de commercie en de voordeelen daaraan geannexeert: want dat S. M[t] niet wel in staat soude sijn om de commercie van den Staat te favoriseren, als aan denselven geobjecteerd soude worden, dat haar Ho. Mogende buyten de alliantie zijn gebleeven en dat alsoo haar Ho. Mo. aan de voorsz. alliantie niet accederende, de ingesetenen van den Staat, soo in het Zuyden als in het Noorden, nadeel souden kunnen lijden.

Waarop gedelibereert sijnde, is goedgevonden eñ verstaan, dat de heeren Gedep[n] van de Prov. van Holland en Westvriesland sullen werden versogt, soo als versogt werden mits desen, te considereren, dat de accessie aan de voorsz. quadruple alliantie tegenwoordig werd versogt, soo wel van weegen de Coning van Spagne, als van den Keyser, Vrankrijk en Groot Britt[en]; eñ te willen reflecteren op de nadeelige gevolgen, die uyt de non-accessie van den Staat aan de voorz. alliantie sullen kunnen resulteren, soo wel tot praejuditie van den Staat, als van de commercie en navigatie van desselfs ingesetenen; dat derhalve haere goede officien willen aanwenden, dat deese saeke en de difficulteit, waaraan die nog blijfft geaccrocheert, waarop sij nog niet gereed sijn haer te verklaeren, door de Heeren Staten haare principalen in nader en serieuse overweeginge moge werden genomen en daarop hoe eerder soo beter geresolveert, soo als tot wegneeminge van de voorsz. difficulteiten en tot het finaal termineren van het werk van de voorsz. accessie meest dienstig sullen oordeelen.

Accord[t] enz.

Rec. April 1720.

D'Heer Amb^r Hop.

WelEdele Gestrenge Heer.

Den Grave van Stanhopen is zedert zijn aenkomste alhier verscheyde maelen bij den Hertog Regent ter audientie geweest en heeft het point van Gibraltar in zoo verre naar zijn genoegen weeten te schicken, dat den Hertog Regent daaromtrent voor tegenwoordig geene verdere instantien zal doen en sig vergenoegen met aen den Koning te doen sien de goede officien, die bij provisie daaromtrent bij het Hof van Groot Britt. heeft gepasseert, tevreeden zijnde die zaak ten principalen aen het aenstaende Congres te renvoyeren, als wanneer te hoopen is dat de dispositien in Engeland daeromtrent favorabelder zullen zijn.

Op het ontfangen van den courier van den Secretaris Schaub van Madrid zoude geresolveert zijn, den Collonel Stanhope derwaerts te zenden, en staat den Grave van Stanhope den gem. Collonel alhier af te wagten, alvorens den terug reys naer Londen wederom aen te nemen.

Waarmede,

WelEdele Gestrenge Heer &c^a.

(Get.) C. Hop.

Parijs den 1^en April 1720.

Rec. 9 April 1720. *Secreet.*

Heer Ambassadeur Hop.

WelEdel Gestrenge Heer.

Den Grave van Stanhope staat niet eerder van hier te vertrekken, voor dat den courier, die na Spagne is gesonden, van daar wederom terug zal zijn gekomen.

Den heer Abbé Dubois heeft mij versekert, dat de herwaardskomst van gem. Graaf van Stanhope geen andere oorsaak heeft als het werk van Gibraltar en de praeliminaire executie van de quadruple alliantie, ten einde het een en 't ander niet moge retarderen de aanstaande negotiatie van de vreede. Dat men nu most afwagten op wat manier het Hof van Spagne het zoude begrijpen, dat ten dien eynde den Colonel Stanhope derwaards ten eerste soude vertrecken.

Dien heer heeft mij daarenboven gesegt, dat gem. Graaf van Stanhope geen andere negotiatie aan dit Hof heeft, en wel particulierlijk, dat van 't Hof in 't Noorden niet heeft gesproken, waaromtrent ik van een andere kant ben geinformeert geworden, dat dit Hof zig nergens wil inlaten, alvorens te hebben gesien den uytslag van den Landdag in Zweeden, en wel particulierlijk met relatie tot het Hertogdom Sleeswijk, oordeelende dat het onredelijk zou zijn, dat den hertog van Holstein dat Hertogdom soude moeten sacrifieren, bij aldien niet te gelijk wierd vastgestelt de successie op hem van 't Koningrijk van Zweeden, zoo de Koningin zonder kinderen mogt komen te sterven, ende naar het overlijden van den Erf-Prins van Hessen, zoo denselve tot Koning mogte worden verkoren; dog dat het aan de andere zijde ook niet onredelijk zou zijn, dat, als de successie op dien Hertog van nu af aan wierd vastgestelt, ook iets van het zijne sacrifieerde om de vreede te bekomen.

Den Amb^r van Portugal is verscheide malen met de Ministers van dit Hof en Groot-Brittannen in conferentie geweest over de accessie van de Croon van Portugal tot de quadruple alliantie, dog hebbe tot nog toe niet kunnen vernemen waaraan hetzelve geaccrocheert blijft. Waarmede,

WelEdele Gestrenge Heer &c^a.

(Get.) C. Hop.

Parijs den 5^en April 1720.

Rec. 8 April 1720.

Resident Houwens.

Hoogh Mogende Heeren.

Mijn Heeren. Den 5en deser heeft sijne Coninglijke Majesteyt sijne laetste resolutie omtrent de quadruple alliantie nae het Hoff van Groot-Brittannien tot desselfs Minister aldaer afgesonden, en men voegt 'er bij, dat hetselve mede geschiet zij naer het Hoff van Vrankrijk. En 's daegs daeraen arriveerden op dese rivier twee oorlogscheepen van het Engelsch Esquadertje, onder den Commandeur Cavendis, komende jongst van Gibraltar, medebrengende, dat 'er voor veertien daegen uyt Cadix twee Spaanse oorlogscheepen van 60 stucken ieder, nevens eenige transportscheepen, ophebbende omtrent 2000 man militie, in zee gestooken waeren, sonder nogtans te weeten werwaerts deese expeditie gedestineert was. Maer vermits men hier inmiddels van Madridt tijdinge heeft, dat de Croon van Spagne nevens Vrankrijk en Groot-Brittannien in de groote alliantie was toegetreeden, en dat 'er niet te twijffelen was, off den Keyser soude sulx aggreëren, sal het indifferent wesen, werwaerts geme expeditie sijne reyse gerigt mag hebben.

Het vertreck van de Nederlandse Coopvaerdyevloot, onder het convoy van 's lands Capiteinen van Tol en Ossens, ten getalle van 60 coopvaerders, als 44 à 45 tot St. Ubes en 15 à 16 op dese rivier, vastgestelt wesende op den 9en deser, is door de heeren Capitainen geprolongeert tot den 18en daer aen volgende. Waermede ....

(Get.) L. Houwens.

Lissabon den 10en Maert 1720.

Rec. 8 April 1720.

Envoyé van Borsselen.

Hoogh Mogende Heeren.

Mijn Heeren. Eergisteren heeft dit Hoff door expresse brieven van den Lord Stanhope, die Dynsdag te voren tot Parijs aengekomen was en den volgenden dag een audientie bij sijn Con^e. H^t den Hertog Regent gehad hadde, ontfangen. Men betuygt ten Hove ongemeen voldaen te sijn over het goed succes, dat gem^e Lord Stanhope in sijne negotiatie ontmoet heeft, wordende versekert, dat in alles met het Hoff van Vrankrijk overeengekomen is, en dat die Kroon op het overgeven van Gibraltar aen Spagne bij de te maeken vreede niet sal blijven insteeren, en soude verder geresolveert sijn ten eersten een Minister wegens dit Hoff en een van Vrankrijk, te saemen naer het Hoff van Spagne te senden.

Den heer Collonel Stanhope, die voor twee jaeren tot Madridt geresideert heeft, hore daertoe gedespicieert te sijn, en staet binnen twee a drie daegen de reyse derwaerts aen te neemen, sullende den Lord Stanhope denselve tot Parijs afwagten, alvorens naer hier te retourneren.

Het vertrek van den heer Robbert Sutton, om in de plaetse van den Lord Stair aen het Hoff van Vrankrijk te gaen resideren, schijnt soo schielijk geen voortgang te sullen hebben, als men wel voor eenige daegen gesegt heeft; ten minsten is den dag, dat de reyse staet aen te neemen, nog niet vastgestelt; dog sal egter naer alle apparentie binnen korten tijdt vertrecken.

De Bill om de Zuydzee-Compagnie te authoriseren haer fonds te vergrooten, bij het inneemen van andere fondsen, volgens de proportie daertoe bij gem^e Compagnie gedaen, is gisteren voor de tweedemael gelesen, en ontstont bij

die occasie een debat, off die Bill aen een Committé soude gerenvoyeert worden off niet, dog wierd met 201 tegens 131 stemmen in de affirmative geconcludeert, en dat het gantsche Huys in een committée op morgen deselve soude examineren. Ondertussen heeft het publicq, sigh verseekert houdende dat de voorsz. Bille seekerlijk soude passeeren, soo groote verwagting van d'avantages die gem^e^ Comp^e^ daer bij staet te acquireeren, dat de actien van deselve zedert voorlede vrijdag omtrent 100 percent geresen sijn, sijnde gisteren en heeden van 280 tot 300 percent geweest, hetwelk de andere publique fondsen, als de Banck en Oostind^e^ Comp^e^ mede in prijs eenigsints heeft doen steygen. Dese subiete reysinge der actien van de Zuydzee-Comp^e^ en de groote winsten, die bij veele daer bij gedaen worden, verweckt een ieders attentie en maekt genoegsaem het subject van alle de conversatien. Men segt het bijna onbegrijpelijk te sijn, hoedanig een bewegingе en gewoel dit alles onder de actionisten bij en omtrent de Beurs van dese stadt zedert twee à drie daegen veroorsaekt heeft.

De Bill tot het straffen en voorkomen van duellen is gisteren in het huys der Gemeentens ingebragt, voor de eerste mael gelesen en een tweede lesinge geordonneert.

Men manqueert hier tegenwoordig drie posten uyt Hollandt. Je suis.

(Get.) P. J. v. Borsselen.

London den 2^en^ April 1720.

Rec. 12 April 1720.

Ambassadeur Colster.

Hoogh Mogende Heeren.

Hebbe mij op den 20^en^ deser vereert gevonden met U

Ho. Mo. resolutie, in dato den 21en Febr. daer te voren, concernerende het voorgedraegene ter vergaederinge van U Ho. Mo. door den heer Marquis Beretti Landi, Ambr van sijne Cate Majt, met de notificatie van het teekenen der conditien van het tractaet van de quadruple alliantie, breder in deselve U Ho. Mo. resolutie vervat. Ten welken eynde mij den dag daeraenvolgende hebbe vervoegt bij de heer Marquis de Grimaldo, eerste Secretaris van Staet, om, in gevolge van U Ho. Mo. hooggeëerde ordres en beveelen, een diergelijke betuyginge uyt de naem van U Ho. Mo., en conform den teneur van bovengeme resolutie, aen den Coning te doen. Hetwelke soo mondeling als schriftelijk gedaen hebbende, en voornaementlijk bij repetitie daerop aendringende, dat het werk van de vreede, nu dus verre geavanceert zijnde, hetgeen daernae nog aen ontbrak, door een prompte executie mogt worden voltrocken en ten eynde gebragt, welke betuyginge door de heer Marquis de Grimaldo in seer heusche en obligeante expressien van wegens den Coning, sijn meester, wierd beantwoord, maer op de laetste periode niet anders seggende als dat sulx sijn tijdt moeste hebben.

Hebbe mede terselver tijdt van dit bovenstaende aen de heer marquis Scotti, onder het welneemen van U Ho. Mo. kennisse gegeven, en wel speciael aen sijn WelEdt gerecommandeert de prompte executie van hetgeene nog ontbrack, om tot het gewenschte oogmerk van de vreede te geraeken. Dit point, als reflecterende op de evacuatie van Sicilien, scheen sijn WelEdt ter herten te neemen, dewijl mij seer schielijk daerop antwoordde, dat de billijkheyt wel vereyschte, dat de plaetsen, genomen van de Coning van Spagne, ter selver tijdt behoorden mede ontruymt en wederom gegeven te worden. Waerop repliceerde aen sijn WelEdt, dat ingevolge van het derde separaet art. van de quadruple alliantie wierd gesegt de waepenen niet ter neder te sullen leggen, alvorens het Coningrijk

ten behoeve van den Keyser soude sijn ingeruymt. Si WelEd[t] daertegen inbrengende, dat den oorlog tussen bey gekomen sijnde, dit point daar nu geen plaets konde he ben; daerbij niet duyster te kennen gevende, dat si WelEd[t] sig verbeeldde te kunnen voorsien, dat uyt h bewuste tractaet van de quadruple alliantie t'eeniger tij wel brouillerien en verdeeltheyt onder de Geallieerd soude kunnen ontstaen; hier nog bij voegende dat de R gent van Vrankrijk sig op dit bestaende point niet du delijk off positif hadde verklaert, soo is het seer appare dat men deswegen nogh naeder eclaircissement sal will afwagten.

Ick kan niet voorbijgaen U Ho. Mo. onderdaenigst relateren, dat de Marquis Grimaldo mij gevraegt hadd off haer Ho. Mo. ook al waeren geaccedeert aen de qu druple alliantie, van hetwelke ik antwoordde nog ge kennisse te hebben. Sijn WelEd[t] daerop replicerende, misschien sulx was geschiet ter oorsaeke dat 'er wel v te reguleren soude zijn met de naebuuren ten opsigte v de commercie. Waermede ....

(Get.) W. Maurits van Cats.

Madridt den 25[en] Maert 1720.

Rec. 12 April 1720.

Secretaris Ham.

Hoogh Mogende Heeren.

Mijn Heer. De Coninginne en de jonggeborene Pr vinden sig nae tijds gelegentheyt in seer goede disposit nemende haere Maj[t] daegelijx in kragten toe.

Den heer haer Ho. Mo. Ambassadeur heeft antwo bekomen op desselfs overgegeven mem[e], raekende 't sc de Stadt Rotterdam, den Vice-Consul te Gigon, alsm

sijne Maj[ts] adimpletie van 'tgeene nog resteert aen d'executie van 't tractaet der quadruple alliantie. In het laetstgem[e] antwoord belooft den Coning in alle deelen en gelegentheeden de commercie van haer Ho. Mo. onderdaenen te sullen favoriseeren, edog wordt 't andere point met stilswijgen gepraeterieert. Voor de overige antwoorden sal mij met U Ho. Mo. permissie refereeren tot de opgem[e] heer Ambassadeur. 'T scheynt dat men hier de saek soo wat draegende houdt, tot U Ho. Mo. sullen wesen geaccedeert en men siet op wat wijse en conditien, alsmede van wat effect 't protest des Groot-Hertogs van Toscanen wesen sal. Waermede ....

(Get.) F. Ham.

Madridt den 25[en] Maert 1720.

Ambassadeur Hop.

Rec. 16 April 1720.

Hoogh Mogende Heeren.

Mijn Heeren. Om te gemoet te komen aen de tegenwoordige duurte, die in alle de levensmiddelen alhier is, heeft den Coning verbooden geen calveren te koopen off slagten, die meer als tien weeken oudt sullen zijn, nog geen koeyen, die nog in staet sijn om te kalveren, en ook geen lammeren van nu tot Pinxteren van den jaere 1721.

Den Grave van Stanhope is laetstlede maendag tegens den avond van hier nae Londen vertrocken, nae dat kort te voren een expresse van daer hadde ontfangen.

'T zeedert twee daegen soude een courier hier door gepasseert sijn van het Hoff van Spagne met de ratificatie van het tractaet van Londen, vervat in de quadruple alliantie.

De Princesse van Modena heeft sig tot Lapalisse, ses

mijlen boven Moulins, eenige daegen moeten ophoude
omdat de Marquise van Simiane, die de tweede dame i
die haer wegens de Coning tot op de frontieren accon
pagneert, aldaer van een heete koorts is overvallen g
worden.

Voor de vacantie van Paesschen is aen het Parleme
gesonden een edict des Conings, waerbij alle de rente
geconstitueert off nog te constitueren, gereduceert word
tegens twee ten hondert, met verbodt van eenige hoge
constitutie te maeken; dog het Parlement heeft niet goe
gevonden dat edict te registreren en heeft daer over g
teren hunne remonstrantie en refuus bij geschrifte a
den Hertog van Orleans overgeven. Waermede ....

(Get.) C. Hop.

Parijs den 12en April 1720.

Dat. 12. Rec. 16. } April 1720. *Secreet.*

Den Heer Ambassadeur Hop.

WelEdele Gestrenge Heer,

Mijn Heer.

Terwijlen den Grave van Stanhope alhier is geweest,
verscheyden conferentien gehouden met den Ambassad
van Portugaal, aan dit Hof residerende, ten eynde
Croon mede te doen accederen tot de quadruple allian
dogh dien Minister heeft niet kunnen goetvinden dese
te teekenen, alvoorens men te gelijck soude reguleer
op wat conditie die accessie soude geschieden ende
secoursen die Kroon soude hebben te waghten, als
tijden en wijlen uyt hoofde van die accessie soude moet
ageren, waaromtrent de Geallieerdens niet raadsaam hel
ben geoordeelt sigh in te laten: waarom oock tot hierto
dese negotie geen succes heeft gehadt.

Omtrent Gibraltar, hetwelck de voornaemste en, soo men verseekert, de eenighste oorsaak is geweest van de herwaartskomste van den Grave van Stanhope, is niets anders nogh verders gepasseert, als hetgeene mij de eere hebbe gegeven U WelEdele Gestr. onder den eersten deser te adviseren.

Ick ben van goederhandt geïnformeert, dat den Grave van Stanhope seer content is geweest over de conduite van den Grave Stair; dat alhier alles soo heeft gevonden als gemelden Grave van Stair hadde gerelateert ende waarop sijne reyse herwaarts heeft ondernomen gehadt, ende dat, ofschoon den Koningh van Groot-Brittannien dien Minister goetgevonden hadde te rappelleren uyt complaisance voor dit Hof, deselve echter op een eclatante wijse zijn genoegen soude toonen over de conduite, bij hem, heer Grave van Stair, gehouden.

Den Lieutenant-Generaal den Grave van Maulevrier is benoemt om wegens dit Hof met den Collonel Stanhope naar Madrid te reysen, alleenlijck om aldaar een compliment te maken over 't begin van de herstellingh van de vriendschap tusschen de twee Hoven en over de geboorte van den jongen Prins: hebbende den heer Abbé du Bois mij verzeekert, dat met geen ander negotiatie altoos is belast, en buyten dat desen heer noyt in eenige negotie is geëmployeert geworden, is deselve ook niet van een caractère, dat men dit Hof daardoor soude kunnen verdenken, dat aan hem eenige negotiatie van importantie moghte sijn gedemandeert.

Het fort Pensacola, omtrent het beroemde Missisippy gelegen, ende waarover eenigen tijdt geleden soo veel vreughde wierd getoont, als hetselve door eenige Fransche schepen op de Spaansche wierdt verovert, werdt nu van geen de minste importantie geoordeelt, en is ook reeds gedemolieert en wederom geabandonneert, soodat daarover op het aanstaande congres weynigh difficulteyt sal vallen, gelijck oock niet over het restitueren van St. Sebastiaan

en Fontarabie, zijnde dit Hof wel te vreeden dat hetselv begrepen werdt in het eerste articul van het te maken tractaat, dogh oordeelt niet redelijck die plaatsen te ev cueren voor dat den tegenwoordigen oorlogh door een trac taat van vreede sal sijn getermineert ende dewelcke hae aght en veertigh millioenen heeft gekost.

Ick hebbe mij den vijftienden Januarii laatstleden d eere gegeven U WelEdele Gestrenge te communiceeren dat aan den heer Landgraaf van Hessen sesmael honder duysent rijksdaelders was betaalt geworden wegens eenig achterstallige subsidien aen de wisselbrieven op Hamburgh te betalen op verscheyden usós; [1]) dogh de Banquier waero die getrocken waren heeft niet goetgevonden die te accep teren, en zijn deselve bij gevolge met protest wederom geretourneert.

Waermede verblijve,

WelEdele Gestrenge Heer,

U WelEdele Gestrenge seer ootmoedige en dienstwillige dienaar.

Geteekent, C. Hop.

Parijs den twaalfden April 1720.

Edele Mogende Heeren.

Mijn Heeren. De Staeten van Holland sijn tot over 3 weeken reces gescheiden, en hebben een halve verpondingh van de landerien geremitteert en de verdere poincten gereserveert tegens derselver naestkomende vergaderingh, als wanneer men gelooft dat haer Ed. Groot Mo. haer meede tot accessie in de quadruple alliantie sullen verklaren.

De verkiesinge van de Erfprins van Hessen-Kassel tot de waardigheit van Koninck van Sweeden, sullen UEd.

---

1) Ital. *termijnen*.

Mo. uit de brieven van de heer van Burmania en de Redent Romph (Rumpf) nader gelieven te verneemen, waarick mij met UEd. Mo. permissi alsmeede tot de verdere bielaegen sal gedraegen en hyermeede verblijven,

Edele Mogende Heeren,

UEd. Mo. seer onderdanigen en getrouwen dienaer.

(Get.) E. Tamminga.

Hage den 20[en] April 1720.

Ambassadeur Colster. *Secreet.*

Rec. 19 April 1720.

Hoogh Mogende Heeren.

De Coning, in de voorlede goede week van Paessen aen het ordinaris getal der armen de voeten gewassen hebbende, heeft verders met het besoeken der kerken de gewonelijke devotie gepleegt; bevindende sig reedelijk wel naer den tijdt.

Mij is van ter sijden berigt, dat een courier van het Hoff is gedepescheert geworden naer Vrankrijk, met de ratificatie van sijn Cat[e] Maj[t] op het geteekende van den Marquis Beretti Landi, concernerende de accessie van den Coning van Spagne aen de quadruple alliantie.

Hoewel van desen morgen bij den heer Marquis Scotti geweest sijnde, die door indispositie tot nog toe sijn caemer had moeten houden, sijn WelEd[t] mij niets daervan had laeten blijken, en voor soo veel uyt desselfs discoursen hebbe cunnen afmeeten, soude men hier wel tragten, soo het mogelijk was, de saeken daerheenen te dirigeeren, om over de evacuatie van Sicilien en Sardinien eerst op het aenstaende congres te doen handelen, waer toe de Keyser naer alle apparentie nooyt sal willen verstaen.

De Coning van Spagne soude, soo als men wil, nog van intentie sijn den 25^{en} deser uyt Madridt naer Harangues te vertrecken.

De heer Louis d'Acunha, Amb^{r} van Portugael, staet, soo als mij heeft gesegt, als Plenipotentiaris van de Coning, sijn meester, van hier naer het aenstaende Congres te vertrecken.

De heer Marquis Scotti had mij ook op heden gesegt, als dat de Keyser wederom op nieuws van de Hertog van Parma, sijn meester, hadde geeyscht 5 à 6000 pistolen, hetwelk in dese toestant van saeken sijn WelEd^{t} seer vreemt voorquam. Waermede ....

(Get.) Maurits van Cats.

Madridt den 1^{en} April 1720.

Secretaris Ham.

WelEdele Gestrenge Heer.

Mijn Heer. De Coninginne daegelijx in kragten toenemende en de nieuwgebore Prins sig wel gedisponeert bevindende, hebben haere Maj^{ten} geresolveert 't landleeven te openen tegens den 25^{en} deser te Arangues, en 't overige van de lente en 't begin van de somer aldaer te passeeren, vervolgens te gaen nae 't Escurial, en de herfst te slijten te Balsam.

Tot nogtoe geen notificatie gegeeven sijnde van het overlijden der Keyserinne moeder, heeft 't Hoff geen rouw aengenomen.

Don Louis d'Acunha van Portugael heeft ordre van desselfs Hoff ontfangen, sig vaerdig te houden, om op 't eerste aenschrijven naer 't aenstaende congres te kunnen vertrecken. Den Secretaris Scaub bevind sig nog wegens de Geallieerden alhier.

De courier, gisteren uyt Italien gearriveert, soude niet

anders hebben mede gebragt als eenige pausselijke bullen voor den onlang gecreëerden Bisschop van Zamora, als andere nieuwelijx gebeneficeerde geestelijken.

Waermede, WelEd. etc.

(Get.) F. Ham.

Madridt den 1en April 1720.

Envoyé Bruyninx.

Rec. 22 April 1720.

Hoogh Mogende Heeren.

Mijn Heeren. Men verneemt alhier nog niet, dat de hoge Geallieerden van de quadruple alliantie het onder malkanderen tot hier en toe eens sijn nopens de plaets van het Congres, om de laetste hand aen de vreede met Spagne te leggen, daer men aen dese kant gaerne Brussel, Antwerpen off Aken toe verkosen sag, soo dat men supponeert, dat sulx wel meede een van de pointen van de negotiatie van den Grave van Cadogan aen dit Hoff soude kunnen wesen.

Het is tegenwoordig alhier stil van de saeken van religie, kunnende nog de Groot Britt., nog de Pruyssische, nog de Saxische, nog andere uytheemse Ministers tot hierentoe eenige naedere, als seer vague en generaele openinge krijgen van de laetst in de voorsz. materie afgegaene Keyserle rescripten naer Regensburg, Berlijn, Heydelberg, Mentz en elders, waervan iedereen het detail, 't effect en verdere vervolg van buyten is afwagtende.

Niemant van de Keyserle Ministers spreekt mij meer van U Ho. Mo. accessie tot de quadruple alliantie, alhoewel men weet, dat die saek sig tussen Groot-Britt. en U Ho. Mo. accrocheert.

De spraek gaet ten Hove dat het vertreck van de rege-

rende Keyserinne nae 't Carelsbadt weder wat verschoven soude sijn.'

De vergaederinge van de Landstenden schijnt nog tegens den 22[en] deser vastgestelt te blijven.

Den heer van Hespen heeft sig actuelijk met agrement van dit Hoff, als tweede Minister van Staet en geheyme Raed in dienst van den heere Hertog van Holsteyn-Gottorp geengageert in plaetse van den heer Ahlefeldt van Haselau, nae alvorens sijn decreet van Keyserl[e] Rijx-Hofraedt alhier vernieuwt te hebben gekreegen, onder belofte dat hem ook naer believen t' sijner tijdt de possessie daervan en de introductie in het Collegie sal geworden, schijnende inmiddels sijne D[ts] afreyse van hier in de toekomende week haeren voortgang te sullen gewinnen.

Waermede ....

(Get.) J. H. Bruyninx.

Weenen den 10[en] April 1720.

Dat. 17. Rec. 21. } Mei 1720. *Secreet.*

Den Heer Ambassadeur Hop.

WelEdele Gestr. Heer.

Den heer Lieutenant Generaal Lawles is 't sedert twee dagen alhier gearriveert van wegens het Hof van Spanjen ende heeft bij een wijdtlopige memorie overgegeven de redenen, waarom het Hof van Spanjen vermeynt de evacuatie van Sicilien ende Sardaigne niet te kunnen doen, als op sekere conditien en die Instructie, die deswegens al voor eenigen tijdt aan den Marquis de Lede is gesonden geworden. Dogh dese redenen schijnen geen meer ingressie te vinden als de conditien selve gevonden hebben, ende bij gevolge sal het Hof van Spanjen genootsaackt zijn die evacuatie ongeconditioneert te moeten doen,

of sal moeten afwachten, dat na verloop van de gestipuleerde termijn de Geallieerden door de quadruple alliantie sullen disponeren over de expectances van de Staten in Italien; dogh men is hier meest van gevoelen, dat het Hof van Spanjen het daarop niet sal laten aankomen.

Dezen heer Lawles, die een Yer is van geboorte, is voormaals in verscheyde voorvallen geemployeert geweest in de affaires ende intrigues van den Pretendent.

Waermede verblijve,

WelEdele Gestrenge Heer,

U WelEdele Gestrenge seer ootmoedige en dienstwillige dienaar.

Geteekent C. Hop.

Parijs den 17en Mey 1720.

Dat. 20.
Rec. 27. } Mey 1720.

Den Heer Ambassadeur Hop.

WelEdele Gestrenge Heer.

Mijn Heer.

Sedert het arrivement van den heer Lieutenant Generaal Lawles zijn tusschen deselve en de Ministers van de Geallieerden door de quadruple alliantie eenige conferentien geweest, waarbij die verklaart hebben geene andere conditien altoos tot de evacuatie van Sicilien en Sardaigne te kunnen admitteeren, als die vervat zijn in de gemelde quadruple alliantie en die den Koningh van Spanje heeft geaccepteert, blijvende gereserveert aan sijne Catholijcke Majesteyt op het aanstaande Congres soodaanige nieuwe propositien te doen, als sal reedelijck oordeelen en die alsdan aldaar sullen worden geaccordeert of gedebatteert. Waarop dan eyndelijck laatstleeden Saturdagh den gemelden heer Lawles in een conferentie heeft gedeclareert,

dat de ordres van den Koningh van Spanje aan den Marquis de Lede, om over de evacuatie met den Grave de Mercy en den Admiraal Bing te convenieeren, en die onder sich hadde, met een expresse courier aan den gemelden Marquis de Lede noch dien dagh soude afsenden, waartoe aan hem oock de noodige paspoorten zijn gegeeven, soodat dat werck eyndelijck sich schijnt sonder verder verwijderingh te sullen schicken, en waarop te meerder staat is te maaken, omdat de brieven van den seevenden deeser, door een courrier van den Secretaris Schaub van Madrid aan den Grave van Stair gesonden, deselve dispositie confirmeeren.

Verscheyde menschen, die sich inbeelden, dat de reys van den Hertogh de la Force naar Londen eenige verdere vuës heeft als simpelijck het maaken van een compliment over de reconciliatie van de koninghlijcke familie, en buyten hetwelck tot noch toe niet anders als door gissingen kunnen raisonneeren, trachten te doen gelooven, dat wel moogelijck een huwelijck tusschen den Hertogh van Chartres en de koninghlijcke Princes Anna het voornaamste object van sijne commissie soude sijn, te meer dewijle werdt geseght voor twintigh millioenen livres aan credit of aan brieven met sich te neemen.

Waermede verblijve,

WelEdele Gestrenge Heer,

U WelEdele Gestrenge seer ootmoedige en dienstwillige dienaar.

Geteekent C. Hop.

Parijs den 20en Mey 1720.

Edele Mogende Heren.

De Marquis Beretti Landy, gisteren bij de Heer praesiderende ter vergaderinge sijnde, seide dat binnen weinige

dagen eene conferentie van haer H. Mogende soude versoeken, waeruit te praesumeren is, of wel het werk van de quadruple alliantie wederom mogt levendig gemaeckt worden, hetwelk anders enigen tijd herrewaerts in opsigt van de republyque heeft geslapen.

De Koning van Pruisen is t' sedert voorgisteren avond incognito alhier, sonder dat men van enig particulier dessein of insigt heeft vernomen; alleen gist men, of sulks wel mogt sijn om met de Koning van Engeland op sijn passage te aboucheren. Verblijven,

Edele Mogende Heren,

U Edele Mogende seer gehoorsame en seer getrouwe dienaren.

(Get.) P. R. van Iddekinge en J. Clant.

's Gravenhage den 18en Juin 1720.

Extract uyt het Verbaal, gehouden bij Louis Houwens, haar Hoogh Mog. Resident aan het Hof van den Koningh van Portugaal binnen Lissabon anno 1720.

Maandag den 27en Mey.

Voor de middagh wierd mij door een heer van distinctie gecommuniceert, dat men ten Hove divulgeerde, dat de laetst gearriveerde expresse onder andere soude mede gebraght hebben, dat, dewijle dese Kroon was blijven hesiteren omtrent de acceptatie van de quadruple alliantie, de respective Hoven van Vrankrijk, Groot-Brittannien en Duytschland souden geresolveert zijn dit Rijck uyt te sluyten en niet te permitteren dat er op het aenstaende Congres yets, haer concernerende, soude mogen gebraght ofte geventileert werden. Hij seyde mij oock, dat sijne Majesteyt over de gehoude conduites aen het Hof van Spanje van Don Louis da Cunha niet wel voldaen soude wesen,

en dat men volmondigh ten Hove discoureerde, als of hij diversche bêvues soude hebben begaen, en de saken maer slepende hielt, om lange in die commissie en buyten s landts te continueren; de waerheyt van dit bovenstaende sal de tijdt nader moeten openbaren.

Ambassadeur Cats.

Rec. 28 Junij 1720.

Hoogh Mogende Heeren.

De tijdingen van den 4en Junij, op heeden uyt Cadix aangekomen, melden dat den Capitein van 't Engelsch oorlogschip de Canterbury, in 26 daegen aldaer van Palermo aengekomen, tijdinge hadde mede gebragt, dat de Keyserle genoegsaem meester van geheel Sicilien waeren, en de Spaense troupes in het korte stonden getransporteert te worden, met bijvoeginge, dat 'er eenig verschil tussen de Keyserle en Spaense Generaels was ontstaen, hetgene echter na het sluyten van de conventie van den 6en Mey wel soude schijnen geschiet te zijn.

De Franse en Hollandse brieven zijn voor het sluyten deser nog niet gearriveert, sijnde wederom 5 daegen laeter als het ordinaris, hetwelke word geattribueert aen de gerugten, die hier sijn van een considerable verminderinge aen de actien van Mississippy en geldspetien in Vrankrijk, en sulx soo sijnde sal het de ruine van verscheyden menschen veroorsaeken.

Waermede .....

(Get.) W. Maurits van Cats.

Madridt den 10en Junij 1720.

Envoyé Bruyninx.

Rec. 1 Julij 1720.

Hoogh Mogende Heeren.

Mijn Heeren. Vermits de overgave van Sicilien en Sardaigne en de apparentien van een aennaederende vreede, soo wel in het Suyden als in het Noorden, verneeme ik, dat bij dit Hoff in overleg genomen word het ondersteeken van een goed getal regimenten, om de overige daermede te completeren.

Tot het in possessie neemen van Sardaigne in naeme van den Keyser, heeft sijne Maj^{t} genomineert den Prins Octaviano, die bij gevolge in gereetheyt staet sig eerstdaegs ten dien eynde naer derwaerts te begeven; sijnde inmiddels uyt Sicilien alhier advertentie ingelopen, dat den 13^{en} Mey jongstleden binnen de Domkerk van Palermo soo wel die Magistraet als de overige geestelijke en wereldlijke Staeten van het Coningrijk den eedt van getrouwigheyt aen sijn Keyserl^{e} Maj^{t} in handen van den heere Generael, Grave Mercy, hadden afgelegt, en dat daegelijx aldaer verwagt wierde den Hertog de Monteleone, als gedestineerde Vice-Roy van dat Rijk met de opperste Crijgscommissaris, Grave van Nestelrodt.

Den 16^{en} deser heeft den heer Cardinael van Althan sijne reyse nae Romen voortgeset, om aldaer eenigen tijdt te verblijven.

Waermede ....

(Get.) J. H. Bruyninx.

Weenen den 19^{en} Junij 1720.

Ambassadeur Hop.

Rec. 16 Julij 1720.

Hoogh Mogende Heeren.

Het verbodt om geen goudt off silverwerk te mog mäeken, als van sekere kleine importantie, soo als su was gereguleert bij declaratie van den 18^{en} Febr. laet leeden, is bij arrest van den 6^{en} deser wederom vernieu

Laetstlede Dynsdag heeft de banck wederom begonn gelt te geven, en wel aen ieder persoon ter somme tien livres, in verwisselinge van een bankbriefje van waerde. Het gedrang is daer ongemeen groot en gebe daegelijx het een off het ander ongeluck, gelijck nog lae lede Woensdagh aldaer een man door de wagt is doo geschoten en een off twee andere gequetst geworden.

Het verbod om geen spetie hoger te mogen verhande tegens bankbriefjes als volgens de cours, is reets buy executie, en daer is groote praesumptie dat diergelij handelinge geschiet door de bediendens en ten voor van de Banck.

De onnoemelijke quantiteyt van juweelen, die men zed eenigen tijdt gesien en gedraegen heeft, sijn op een ment verdweenen en, soo men meent, alle aen vreem koopluyden verkoght. Den Hertog van Orleans selfs st de sijne ten spoedigste naer Engeland te senden.

Het werk van de constitutie vind bij continuatie v difficulteyt, en alhoewel den Cardinael de Noailles aeng nomen heeft sijn mandement van acceptatie aenstaen Sondag te doen publiceren, twijffelt men grotelijx off de selfs tegenparthij en het Hoff van Romen daeromtrent w volkomen vergenoegt sullen sijn.

Den Keyser heeft sig eyndelijk gedeclareert, dat wel wil dulden, dat het Congres tot de aenstaende vreede me Spagne word gehouden in d'een off d'andere stadt, onde

dit Coningrijk behorende, en is dienvolgende door de resp^e Ministers in dien oorlog geangageert, op het behaegen van hunne principaelen, Camerick daertoe aengenomen geworden, en sal sulx in het kort op een convenable wijse worden gedeclareert.

Waermede ....

(Get.) C. Hop.

Parijs den 12^{en} Julij 1720.

Heer Ambassadeur Hop. *Secreet.*

Rec. 19 Julij 1720.

WelEdele Gestrenge Heer.

Laetstleden Donderdag is door de Ministers, in den oorlog van Spanje geinteresseert, een soort van conferentie gehouden, om te sien op wat manier best het Congres tot Camerick soude worden gearresteert, eñ om te reguleeren 'tgeene verder tot openinge daervan behoord, en is alsdoen genoegsaem mondeling afgesproken, dat men aldaer tegens half October bij den anderen soude komen. Dog den Spaensen Minister, den heer Lawles, geen genoegsame authorisatie hebbende om daervan een acte te konnen passeren, en met de digniteyt van den Coningh van Spagne niet convenierende een plaets vast te stellen, van dewelcke tot hiertoe noyt eenige mentie is gemaekt geworden, — alhoewel genoegsaem te kennen gaf dat gem. Coningh daerontrent geen swaerigheyd soude maken, — soude men tot een expedient hebben uytgevonden, dat den Aerts-Bisschop van Camerick, uyt naem van den Coning van Vrankrijk door een circulair billet aen de Ministers van de hoge principalen, in dien oorlog geëngageert eñ alhier residerende, hunne gem̃ principalen souden versoecken om tegens half October tot Camerick hunne Ministers te willen senden, om het Congres over de vreede aldaer te openen, welck

billet nu in een dag of twee, naer alle apparentie, te werden geëxpedieert; dog het is egter niet apparent dat voor den 1[en] Nov. het Congres in gereetheyt sal kunnen sij.

De Graef Severini, die voormaels op het congres te Utregt is geweest, is van Parma reets hier aengekomen, om het Congres uyt naem van de Hertogh van Parma bij te wonen.

De Hertoginne van Brancas, die de Princes van Modena van wegens den Koning tot Genua heeft geaccompagneert, is alhier wedergekeert.

Men siet huyden eenige arresten en nieuwe operatien in de finantien te gemoet, dog twijffele off deselve tijdig genoeg sal kunnen bekomen om U WelEd. Gestr. die met dese post mede te kunnen deelen.

WelEdele Gestrenge Heer &[a].

Was getekent, C. Hop.

Paris den 15[en] Julij 1720.

Dat. 17. Rec. 22. } Julij 1720. *Secreet.*

Ambassadeur Hop.

WelEdele Gestrenge Heer.

Mijn Heer.

Hebben niet voor gisteren copie kunnen bekomen van het circulaire billet, dat den Aartsbisschop van Kamerycк heeft gesonden aan de Ministers van de hooge Machten, in den Spaanschen oorlogh geëngageert, ten eynde het Congres over de vreede den vijftienden October aankomende tot Cameryck te openen. Hetselve billet is, mutatis mutandis, gesonden aan de Ministers van den Keyser, Groot-Brittannien, Spanjen ende Savoyen, ende alhoewel men niet goetgevonden heeft eenige andere Mogentheden tot dat Congres te nodigen, als die actueel in gemelden oor-

logh zijn geëngageert, soo soude echter te gelijck goetgevonden zijn een yegelijck aldaar te admitteeren, die van hunne intrest souden vinden hunne Ministers derwaarts te schicken; apparent dat den heere Aartsbisschop van Cameryck hiervan aanstaande Donderdagh aan de andere vreemde Ministers, alhier residerende, eenige openingh sal geven; dogh hebbe ondertusschen geoordeelt niet te mogen afzyn, dit ter kennisse van U WelEd. Gest. te brengen.

Van wegens dit Rijck soude geprojecteert zijn, tot dat Congres te committeren den heere Du Bois, Aartsbisschop van Cameryck, Minister ende Secretaris van Staat tot de buytenlandtsche saacken, den heer de St. Contest, Raadtsheer van Staat ende voormaals gecommitteert geweest tot de negotiatie van Baden, ende den heere Grave de Morville, Ambassadeur bij haar Hoogh Mogende.

De Gedeputeerdens van het Parlement zijn sedert eenige dagen verscheyde malen vergadert geweest, soo ten huyse van den eersten Praesident als van den Cancelier. Soo men seght, soude de oorsaack daarvan zijn de propositien, die de Banck en de Compagnie van Indien gedaan soude hebben, om vijf hondert millioenen banckbriefjes ten haren koste te vernietigen, soo het Parlement soude kunnen goetvinden door hunne registratie te confirmeren de edicten, declaratien ende arresten, die tot het etablisseren ende de operatien van gemelde Banck en Compagnie zijn gegeven geworden. Het Parlement soude, alvoorens daarop te resolveren, versocht hebben te mogen weten de nette somme van de banckbriefjes die onder het publicq zijn, de manier door welcke die banckbriefjes souden werden vernietight, en eyndelijck wie daarvoor in het particulier borge soude willen sijn. Het soude seer difficiel zijn hun op dese pointen voldoende antwoordt te geven ende daarom schijnt men te gelooven, dat het Parlement bij continuatie de approbatie van dit werck sigh soeckt te onttrecken.

Gisteren na de middagh is oock een extraordinaris Conseil

de Regence gehouden, ende daarin soude besloten zijn de privilegie van de Banck ende de Indische Compagnie, die voor een sekeren langen tijdt gegeven zijn, voor altoos te continueren, mits dat de Banck en de Compagnie ten haren koste vijf hondert millioenen banckbriefjes sal vernietigen.

Waermede verblijve,

WelEdele Gestrenge Heer,
U WelEdele Gestrenge seer ootmoedige
en dienstwillige dienaar.

Geteekent, C. Hop.

Parijs den seventienden Mey 1720.

BIJLAGE.

A Paris le 14 Juillet 1720.

J'ai eu l'honneur, Monsieur, de rendre compte à Monseigneur le Regent de la conférence que nous avons eue avec Messieurs les Ministres des Puissances Alliées, sur le choix du lieu du Congres, et sur le temps qu'il commencera; son Altesse Royale á temoigné beaucoup de satisfaction qu'ils ayent concouru avec vous, pour convenir qu'il soit tenu a Cambray, et pour le fixer au quinzième d'Octobre prochain, & elle m'a ordonné de vous prier de remercier de sa part l'Empereur des ordres qu'il vous a donnés sur ce sujet, et de luy rendre compte de cette disposition, afin que sa Majesté Imperiale donne ses ordres pour le choix des Ministres qu'elle voudra y envoyer et pour les autres mesures qu'elle jugera à propos de prendre touchant cette Assemblée. J'ay esté très-sensible, Monsieur, à la part que vous avez voulu que j'eusse a la prédilection pour Cambray, et je vous supplie d'estre très persuadé que je suis très parfaitement.

Monsieur, Vostre &c.

Signé, Archevèque de Chambray.

A Monsr le Baron de Benterrider.

Dat. 19. } Rec. 28. } Julii 1720. *Secreet.*

Den Heer Ambassadeur Hop.

WelEdele Gestrenge Heer.

Mijn Heer.

Zijnde gisteren den ordinaire dagh dat de vreemde Ministers den Aartsbisschop van Cameryck hunne saecken kunnen voordragen, hadt ick gemeynt, dat sijn Ed. bij die occasie mij met relatie tot haer Hoogh Mog. eenige communicatie soude hebben gegeven van het gepasseerde ontrent het vaststellen van de tijdt en plaets tot het aenstaende Congres met Spanjen, gelijck mij de eer hebbe gegeven, u WelEdele Gestrenge den seventienden deser te relateren; doch gemelden heer heeft niet goedtgevonden van het gemelde Congres eenige mentie te maken. Weete niet, of dat is geweest à desseyn, of wel dat daer niet om gedaght heeft; soude wel haest geloven, dat à desseyn daervan niet gesproken heeft, omdat met gelijcke secretesse den Ambassadeur van Portugal heeft bejegent, alhoewel aen deselve niet langh geleden de nevensgaende actie is ter handt gestelt, waerbij, van wegens dit Hof, aen den Koningh van Portugal werdt belooft, hem in het aenstaende vreedenstractaet mede te begrijpen. Ick hebbe oock niet raedtsaem geoordeelt gehadt sijn Ed. op die materie te brengen, als niet geïnformeert zijnde, hoe de gedachten van haer Hoogh Mog. daerontrent zijn en welcke met alle respect sal afwachten.

Waermede verblijve,

WelEdele Gestrenge Heer,

U WelEdele Gestrenge seer ootmoedige en dienstwillige dienaer.

(Geteekent) C. Hop.

Parijs den 19ten Julii 1720.

BIJLAGE.

Sa Majesté voulant donner une marque de l'amitié s. cère qu'elle a pour le Roy de Portugael a déclaré et clare par ces présentes qu'en conformité et selon l'esp de l'article 8 du traité de la quadruple alliance, sign Londres le 2 Aoust 1718 entre Elle, l'Empereur et le E de Sardaigne, a accédé par acte des 8 & 18 Novemb ratifié le 5 Decembre du dit an, qui porte que le E de Portugal pourra .... la dite disposition, et en con quence promet de faire comprendre le Roy de Portugal Couronne, les États, Sujets et Droits dans les traitéz, interviendront au prochain congrès pour achever de r blir la tranquillité générale de l'Europe et de les comp dre aussy dans les garenties qui y seront stipulées.

Signé, Louis.

Et plus bas Du Bois.

Fait à Paris le 15 Janvier 1720.

Ambassadeur Colster.

Rec. 2 Aug. 1720.

Hoogh Mogende Heeren.

Op den 9en deser, daegs nae het vertreck van de laet post, sijn hier berigten ingelopen, dat op den 4en daer voren het eerste transport uyt Sicilien, bestaende in ruy 10000 man te voet en 500 paerden, in Catalonien wa aengelandt.

Den heer Don Louis d'Acunha, Ambr van Portugael de heer Stanhope, extrs Envoyé van Engelandt, en de Secretaris Schaub, sijn zedert 3 daegen uyt het Escuriae een tour in dese stadt komen doen, hebbende de hee Schaub reets afscheydt van haere Cate Majten genomen

en sullende, soo mij gesegt heeft, deze week nog de reys over Vrankrijk naer Hanover aennemen; sijn Ed[t] was door de heer Marquis Grimaldo, op ordre van de Coning, begiftigt met een fraye ring, die de Coningin van haer hand genomen hebbende, deselve aen de Coningh hadde gebraght, met versoek dat het sijne Cath[e] Maj[t] mogte behaegen aen voorgem[e] Marquis de Grimaldo te ordonneren, dese ring uyt naem van haere Majesteyten aen de heer Schaub te overhandigen, met bijvoeginge dat haere Maj[ten] van desselfs verrigtinge aen dit Hoff seer waeren voldaen.

De evacuatie van Sicilien en Sardinien nu soo te seggen geschiedt sijnde, en de Coning, gelijk als mij van goederhand word versekert, de renuntiatie van de dominien in Italien, die voor desen aen de Croon van Spagne onderhorig sijn geweest, ten behoeve van den Keyser, achtervolgens het tractaet van de quadruple alliantie, getekent hebbende, is het seer apparent dat de saeken sig verder tot een goedt eynde sullen schicken.

Men blijft hier nog geresolveert om een detachement van 3 a 400 man nae Ceuta te senden, om tegens de Mooren geëmployeert te worden.

De ingekome berigten van Cadix van den 9[en] deser brengen mede, dat men de vloodt, die uyt 21 of 22 scheepen sal bestaen, sterk besig met laeden was. Men segt dat de Compagnie van Mississippi reets over de 100 scheepen nae alle gewesten heeft afgesonden, behalve de geene die nog gereet gemaekt worden, soo dat te vreesen is dat se de negotie aen alle kanten sullen ruineren. Dese vloodt word wel ¾ met franse linnen afgelaeden, die men segt meest voor rekening van gem[e] Compagnie gelaeden te sijn.

Waermede ....

(Get.) W. Maurits van Cats.

Madridt den 15[en] Julij 1720.

Secretaris Ham.

WelEdele Gestrenge Heer.

Mijn Heer. De continuerende absentie van het Hoff maekt de schrijfstoffe soo schaers dat ik de voorlede postdag hebbe moeten passeeren laeten, sonder mij te quijten van mijne pligt.

Een der Adjudanten Generael van den Marquis de Leede, de afgelope week in het Escuriael gekomen, soude tijdinge hebben gebragt dat het eerste transport, bestaende uyt omtrent 12000 man, waeronder de Walse gardes uyt Sicilien, te Barcelona waeren gedebarqueert en dat men het tweede transport aldaer dagelijx te gemoet sag.

Den heer Amb^{r} van Portugael is nevens den heer van Stanhope en Secretaris Schaub voor eenige daegen hier uyt 't Escuriael geretourneert, en willen eenige advisen, dat men 't over een aequivalent voor Gibraltar nog niet d'accoord soude sijn, maer dieswegens een expresse nae Engeland hadde gesonden, welkers retour laetstgem^{e} Minister hier soude inwagten.

De recruteringen gaen hier van alle kanten nog al voort, en houd men nog al aen wat 'er komt, bevindende sig den Collonel Colin Lambert nog mede alhier, met acte als Collonel van Dragonders, en een pensioen van 18 pistolen ter maend voor hem en sijn soon, die sig te Bilbao ophoudt, tot dat beyde in actueele dienst sullen sijn getreeden.

Waermede, WelEd. etc.

(Get.) F. Ham.

Madridt den 15^{en} Julij 1720.

VIJFDE VERGADERING.

1 April 1871.

FRIESLAND EN NEDER-SAXEN. — PORTRETTEN. — PAUSELIJK HALVE FRANC STUK. — AANBEVELING VAN KAPITEINS TER ZEE. — ADVIES OVER DE W.-INDISCHE COMPAGNIE.

FRIESLAND EN NEDER-SAXEN.

Dr. W. G. Brill deelt eenige beschouwingen mede over de beteekenis en de onderlinge betrekking der namen *Friesland* en *Neder-Saxen* bij Melis Stoke.

De Heer de Geer van Jutfaas geeft eenige redenen op waarom, zijns inziens, de bewoners der bedoelde gewesten, die naar hunne nationaliteit *Friezen* heetten, *uit een politiek oogpunt* Neder-Saxers genaamd konden worden. Beide sprekers doen uitkomen, hoe zeer Melis voor Holland's Graven partij kiest.

PORTRETTEN.

De Heer Nijland geeft uit zijne verzameling ter bezichtiging eenige portretten van vermaarde Nederlanders.

PAUSELIJK HALVE-FRANC-STUK.

De Heer Dr. Hulsebos vertoont een pauselijk halve-franc-stuk, waarvan de beeltenis door bijvoeging en verandering der gravure, waarschijnlijk in Italië, tot eene spot-voorstelling is gemaakt.

AANBEVELING VAN KAPITEINS TER ZEE.

Medegedeeld door den Heer

P. A. LEUPE.

Opgave van personen, door het Bestuur der Steden Leiden, Monnikendam, Dordrecht, Rotterdam en Amsterdam aan de Staten van Holland en West-Friesland, als geschikt aanbevolen om in 's Lands dienst ter zee als Kapitein enz. gebruikt te worden, 1665.

Na den ongelukkigen afloop van den zeeslag tussche[n] onze en de Engelsche vloot op den 23en Junij 1665, wer[d] bij resolutie der Staten van Holland en West-Friesla[nd] van den 22en Julij 1665 bepaald, de Burgemeesters e[n] Regeerders der steden dier Provincie aan te schrijve[n] dat zij zoo veel in hun vermogen was informatien zoude[n] inwinnen omtrent mannen van kennis en ervarenheid i[n] den oorlog ter zee, bekwaam om tot Kapitein enz. [in] 's Lands vloot aangesteld te worden, en dat zij daarvan te[n] spoedigste aan hun Edel Groot Mogende kennis zoude[n] geven. Bij dezelfde resolutie werd bepaald, tevens aan d

genoemde Burgemeesters en de Collegien ter Admiraliteit te verzoeken opgave te willen doen omtrent personen, bekend met de kusten, gronden, rivieren, havens en zeegaten van Engeland en andere rijken en plaatsen daaronder behoorende, ten einde daarvan des noodig zijnde gebruik te maken.

Hierop kwamen achtereenvolgens brieven in uit verschillende steden, waarvan wij hier eenige mededeelen.

Edele Groot Mogende Heeren.

Wij hebben tot naerkominge van het versouk en begeerte van U Ed. Gr. Mo., ons bij missive van den 22ᵐ ons bekent gemaeckt, om ons binnen de stadt Leyden te informeren op mannen van kennisse ende ervarentheyt ontrent den oorlogh ter zee, U Ed. Gr. Mo. gaarne willen mededeylen, dat binnen dese stad is woonaghtigh eenen Nicolaas van der Aak, zijnde een wijnkoper, die van zijn kindsche jaeren aff in dienst van desen Staat ten oorlogh heefft gevaeren, als hebbende, maar dertien jaeren out zijnde, aengevangen 't Landt te dienen voor cajuytwachter bij Capiteyn Liefhebber, en voorts, continuerende in dienst van 't Landt, is gevordert geweest tot Constapelsmaat, Quartiermeester en Schrijver, onder de Capiteynen Hoppesack ende Waterdrincker, ondertusschen mede hebbende gedient de West-Indische Compᵉ. Eyndelijck schrijver zijnde op 't schip van Capiteyn Deyman, voerende een schip met 22 stucken en 75 koppen, en slaaghs geraeckt zijnde tegens den Admirael Colaert en nogh een Duynkercker, zijn Capiteyn in 't geveght verwont zijnde op zeven plaetsen, op ordre van denselven het commandement heeft aangenomen en sigh soodanigh daerin gedragen, dat hij, 't schip behouden t'huys gebraght hebbende, in recompense van zijn gedane dienst van de Admiraliteyt tot Amsterdam tot Lieutenant is gevordert, in welcke qualiteyt hij

't Landt den tijdt van vijff jaeren, onder de Capiteyn Veer en de Lapper, heeft gedient, ende den oorlogh teg den Coningh van Spaigne geeyndight zijnde, zijn dies afgeleght en tot een burgerlijck leven en de negotie v wijnkoper heeft begeven.

Wij en twijflen niet off den voornoemden onsen bur- soude, des versoght sijnde, hem gaarne ten dienste - 't Vaderland laeten gebruycken. Van hetwelke wij onsen plight geaght hebben U Ed. Gr. Mo. op 't spoedi sten bij desen te adverteren; sullende ondertusschen neerstigheyt aenwenden ons t'informeren op verdere ex rene zeeluyden, als mede sodanige personen die kond en ervaren souden mogen wezen ontrent de gronden, l den, havenen ende zeegaten van Engeland. Ende onder d Edele Groot Mogende Heeren, Godt almaghtigh vierig lijk biddende, U Ed. Gr. Mo. swaerwightige deliberati- te laten uytvallen ten besten ende tot welstant van h Vaderland.

Geschreven in Leyden den 23en Julij 1665.

(Onderstont) U Ed. Gr. Mo. dienstwillige Borgemee- teren ende Regeerders der stad Leyden. Ter ordonn. va deselve (was getekend) van Hogeveen.

Edele Groot Mogende Heeren.

In voldoeninge van U Ed. Gr. Mo. ordre ende aenschr vinge van den 22en deser lopende maand, vinden wij o verplight U Ed. Gr. Mo. bij desen met onderdanigh r spect te rescriberen, dat wij ons hebbende geinformee aangaende eenige mannen van kennisse ende ervarenthe ontrent den oorloge ter zee binnen dese stadt, ende sp cialijck aangaande den persoon ende de comportement van Gerrit Wijnantsz. de Vlaming onsen ingeboren burg ende poorter, hebben ondervonden, ende is gebleken d

deselve Gerrit de Vlamingh van jonghs aff in dienst van desen Staet, onder de directie van de Heeren Bewinthebberen van de West-Indische Compagnie, hem met goede reputatie ter zee heeft geoeffent, ende velerhande scheepsqualiteyten bekleet, als in den eersten, verscheyden jaren achter den anderen voor sleght matroos ende hooghbootsman, ende naderhand 't zedert den jare 1641 eenige jaren voor opperstierman, ende vervolgens ook ontrent den tijd van vier jaren voor schipper, soo in Brasil ende Guinea, als andere aangelegene kusten hebbende gevaren. Ende dat deselve in de voorsz. respective qualiteyten verscheyde batailles ende rescontres, soo ontrent de Bahia de todos los Sanctos, ende andere plaatsen in Brasil ende Guinea, als mede tegen verscheyde Duynkerkers heeft helpen doen, ende in deselve goede preuven van zijn kennisse ende ervarentheyt, mitsgaders vailjandise ende courage gegeven, waaromme wij alleenlijck uyt insighte van den dienst van den Staat ende sonder eenige andere remarques ofte speculatien te hebben, welke wij vermeynen dat, indien oyt immers in den jegenwoordigen toestant van tijden ende saken behoren te worden gepostponeert, nodig ende van onsen schuldighe plight geoordeelt hebben den voormelden Gerrit de Vlamingh ende desselfs comportement U Ed. Gr. Mo. voor te dragen, met vast vertrouwen dat, ingevalle U Ed. Gr. Mo. souden kunnen goetvinden denselven tot het commandement over een van de schepen van oorloge te gebruycken, de genoemde de Vlamingh, neffens andere goede patriotten ende mannen van ervarentheyt ende courage, onder de genadigc zegen van God almagtigh, soude kunnen zijn een bequaem instrument omme den bekommerlijken ende bedroefden toestand van ons lieve vaderland te helpen restabilieren ende in een betere te herstellen. Waar mede U Ed. Gr. Mo. intentie verhopende voldaan te hebben ende ons tot U Ed. Gr. Mo. hooghwijse dispositie gedragende,

Hier mede, Edele Groot Mogende Heeren, U Ed. Gr Mo. de beschermінge Godes bevelende, denselven bidde U Ed. Gr. Mo. deliberatien ende regeringe te wille zegenen.

Geschreven in Monnickendam den 24en Julij 1665.

(Onderstont) U Ed. Gr. Mo. onderdanige dienaren, Borgermeesters ende Regeerders der stad Monnickendam Ter ordonnantie van deselve (was getekent) D. Admira

Edele Groot Mogende Heeren.

Op de receptie van U Ed. Gr. Mo. missive van de 22 deser lopende maand, hebben wij in gevolge van d selve ons sonder eenigh tijdversuym geinformeert op sod nige zeevarende personen als binnen deser stede wonend sijn, gelijck U Ed. Gr. Mo. uyt de nevensgaende lijst haarder namen ende berightinge gelieven sullen af te nemen, ende daerop sodanigh reflecteren als U Ed. Gr. Mo naar haere hooge wijsheyt bevinden sullen te behoren. Waermede afbrekende sullen wij God almaghtigh bidden dat U Ed. Gr. Mo. heylsame regeringe met een langhdurige subsistentie magh werden gesegent, ende blijven onder des,

Edele Groot Mogende Heeren, naer aenbeveling van U Ed. Gr. Mo. in de beschermінge Godes.

Dordrecht den 24en Julij 1665. (Onderstont) U Ed. Gr Mo. dienstwillige Borgemeesters ende Regeerders der stad Dordrecht. Ter ordonnantie van deselve (was get.) J. Berk

Lijst van de namen van verscheyde zeevarende personen binnen de stadt Dordrecht woonaghtigh ende derselver bericht op de kennisse van de havenen van Engeland, Yerland ende Schotland

Claes Roelantsz. van Loffer seght den tijd van thien

jaren, soo in qualiteyt als schipper ende als stierman bij der zee gevaren te hebben, soo op Londen, Yerland, Schotland als andere plaatsen, ende specialijck op Harwits, Nieuwe Kasteel, Jarmuyen ende soo voorts met een boeyerschip, pinas ende ander kleyn vaertuygh.

Jacob Pauwesteyn, seyt 14 à 15 jaren bij der zee ende op Engeland ende andere plaetsen gevaren te hebben, eerst vier jaren als schipper ende voorts als stierman met vaertuygh als voren.

Jan de Kelk, seyt van kintsbeen aff ter zee gevaren te hebben ende over de drie en dertigh jaren in qualiteyt als schipper op Engeland, ende hem de sanden ende gronden langhs de kusten van Engeland ten merendeel bekent te zijn.

Lucas Macharis, seyt 25 jaren ter zee gevaren te hebben, thien jaren in qualiteyt van schipper ende somwijlen voor stierman, soo op Engelande als andere zeehavens ende plaetsen.

Willem de Keyser, seyt ontrent 20 jaren gevaren te hebben ter zee, soo nu ende dan met een smalschip, boeyerschip ofte galjot, op Londen en Engeland, ende nu ontrent negen jaren gedurigh aldaer gevaren te hebben, doch dat hem evenwel de gronden ende sanden niet heel wel bekent en zijn, als alleenlijck op Londen gevaren hebbende, ende daertoe soo veel mogelijk het ordinaris diep gebonden, daar niet anders als tot twee a drie mael, doch onwetend, in Coninx diep vervallen geweest te zijn.

Jan Huybertz. Neeff, seyt als voren.

Jan Pietersz. Sneuw, seyt als voren.

Laurens Carsseboom, Capiteyn op een commissievaerder, soo ons bericht wert, eenige jaren op de Engelsche, Schotsche ende Yrsche havens, soo van hier als uyt Engeland gevaren heeft ende hem de sanden ende gronden wel bekent souden zijn, ende nu oock eenige maenden met een commissievaerder op de quartieren van Engeland, Schot-

land ende andere plaetsen gevaren ende eenige schepen genomen ende opgesonden heeft, ende dat sijn persoon ende actien, soo ons mede beright werd, den heer Lieutenant Admirael Tromp wel bekent souden sijn ende in de vergevinge van de commandeurschappen ter Admraliteyt tot Rotterdam, in soodanige consideratie gekomen is, dat hij op weynigh stemmen naar een van deselve soude geemporteert hebben.

De naarvolgende zijn hier woonaghtigh ende hebben voor dees tijd niet gehoort konnen werden, namentlijck: Jacob Corthals, Cent Keyser, Joris Roelantsz., Dirck Huybertsz. van Leyden.

Actum den 24en Julij 1665.

(Onderst.) In kennisse van mij (ende was getekent) J. Berk.

Edele Groot Mogende Heeren.

In voldoeninge van U Ed. Gr. Mo. missive van den 22en deser, hebben wij onse gedaghten laten gaen en met ernst vernomen nae mannen van kennisse ende ervarentheyt ontrent den oorloge ter zee, als ook naar personen, ervaren zijnde ontrent de Engelsche zeekusten, en naer exacte informatie, bevonden op het getuygenisse van geloofwaerdige personen, opgestelt de lijste hier inne gesloten. Ende alhoewel wij int gemeen ende bij een yder bevinden een generale scrupule tot het voordragen van luyden, waerop men sigh in dese conjuncture van tijden ende saecken, ten opsighte van beleyt ende beproefde courage, sonder ommesien soude konnen vertrouwen, — Soo souden wij echter op verscheyde goede getuygenissen derven geloven, datter onder de personen in de voorsz. lijste gementioneert, ende wel bijsonderlijk onder de ses eerste, souden werden gevonden, die daertoe versoght zijnde, ge-

resolveert souden wezen den dienst van 't Land aen te vaerden, onder gewillige onderwerpinge van de rigoureuse straffe, aen d'eene ofte aen d'andere zijde, van eerlijcke recognitien, geproportionneert naer haere merite ende den dienst die zij den Staet souden komen te bewijsen. Waermede vertrouwende, U Ed. Gr. Mo. intentie te hebben voldaen, zullen wij,

Edele Groot Mogende Heeren, desen eyndigende, U Ed. Gr. Mo. in de bescherminge des alderhooghsten bevelen, God almaghtigh biddende dat zijne Goddelijcke Majesteyt derselver regeringe allenthalven met geluk en voorspoet gelieve te zegenen. Geschreven tot Rotterdam den 24en Julij 1665. (Onderstont) U Ed. Gr. Mo. onderdanige dienaren, Borgemn ende Regeerders der stad Rotterdam. Ter ordonnantie van deselve (ende getekent als Secretaris) A. Soumans.

Lijste van eenige personen die den Staat voor Capiteynen, Lieutenanten ofte andere bevelhebberen te water souden konnen dienen.

Jan Pietersz. van de Velde, waar van getuyght word dat hij is een gans nuchteren ende ervaren zeeman, van goet beleyt, out tusschen de 40 en 50 jaeren, die van jonghs op ter koopvaerdye eenige jaren herwaarts voor Commandeur op Groenland gevaren en goede ordre onder sijn volck gehouden heeft, oock voor desen eenige tochten voor schipper off stierman ten oorlogh gedaan.

Teunis Willemsz. van der Heyde, out als voren. Waar van getuyht word dat hij is een gans nughteren en ervaren zeeman, hebbende in den voorleden Engelschen oorlogh gevoert het advisjacht van den L.-Admiraal Tromp, en op desselffs aanwijsen een Engels scheepje van zijner groote en monture verovert en opgebraght.

Nicolaas Naalhout, out omtrent 36 à 38 jaren, waarvan

getuyght word dat hij is een gans nuchteren en ervaren zeeman, van tamelijcke middelen, die sich in verscheyde rescontres op de kaapvaart bevonden heefft in zijn jonckheyt, maar 't sedert zijn meesters als schipper met goed contentement gedient.

Cornelis Thomasz., out ontrent 34 à 36 jaren, waarvan getuyght word dat hij is een gants nuchteren en ervaren zeeman, die laatst voor coopman en schipper met het schip Yda Maria is geweest in Nova Spaigne.

Jan Paulsz., out tusschen de 50 en 60 jaren, waarvan word getuyght dat hij is een nuchteren ervaren zeeman, van seer goet beleyt en ordre, hebbende langh voor Commandeur gevaren op Groenland, ter tijd toe hij van zijn reeder is gemaeckt ordinaris veerschipper op Amsterdam.

Willem Willemz., geseyt Willem de Trompetter, out tusschen de 34 en 36 jaeren, waarvan getuyght wort dat hij is een seer gauw, nuchter ende schrander zeeman.

Cornelis Ariensz. Witsenburgh, out ontrent 50 à 6 jaeren, waarvan getuyght word dat hij in zijnen tijd i dienst van de Venetianen goede preuven van courage e beleyt heefft gegeven, nuchteren en van seer geposee leven is.

Van Willem Wiltschut wort getuyght dat hij een goe schipper is, out ontrent 40 à 45 jaeren, die lestmael i dienst van de West-Indische Compagnie het schip de Val uyt Guinea heeft herwaarts gebraght.

Van Jan Cornelisz. de Bruyn, out ontrent 36 à 3 jaeren, wort getuyght dat hij is een nuchteren en snedig schipper en stierman, die zijn scheepje laatst van de E gelschen voor Texel ontnemen is, naar dat hij eenige de voiren, soo met schieten als anders soude hebben tege (weer) gedaan.

Van Joris Hermansz., out als voren, wort getuyght d hij is een seer goet schipper en zeeman, nuchteren van seer goet beleyt.

Van Joost Gillesz., out ontrent 27 à 28 jaeren, wort getuyght dat hij 6 à 7 jaren gevaren hebbende voor harpoenier, preuven gegeven heeft van een onversaeghde moet en tamelijck beleyt.

Van Pieter Jansz. Kleyn wort getuyght dat hij langh ter zee gevaeren, en Lieutenant zijnde op het schip van Capiteyn Jan de Haas, in 't nemen van 't schip de Rosecrans, in den voorleden Engelschen oorlogh preuven gegeven heeft van groote moedigheyt en courage.

Van Laurens Kersseboom word in dese stad gesproken als van een persoon vol moet en courage, hebbende laastmaal uytgeweest op een commissievaarder.

Als ook:

Van Hedde Blom, in de voorsz. toght voor Lieutenant gedient hebbende.

Van ...... Oudewater word mede sonderlingh gesproken, ende van zijn bethoonde couragie op het schip van Johan de Liefde, Schout bij Naght in 't laatste zeegeveght.

Dirck Jansz. van Roon heefft zich aan Borgermeesteren gepresenteert voor Lieutenant, out zijnde ontrent 28 jaren, seggende op het schip van den Vice-Admirael de With, ten tijds hetselve in de Sont in de gront wiert geschoten, voor constapelsmaat te hebben gedient.

Jan Jacobsz. van Nesch, geseyt Boer Jaep, geeft voor dat hij genegen is metter daet te bethonen dat hij voordesen verkeerdelijck beschuldigt is en geresolveert zijn eer nogh voor zijn sterffdagh wederom te verkrijgen [1]).

Van de Engelsche stromen worden geseyt goede kennisse te hebben: Jan Reyersz. van Crimpen; Theunis Willemsz. voornt; Willem den Trompetter voornt, schipper; Jacob Davidsz., schipper; maar meest de visschers van Maassluys.

---

1) Bij sententie van 8 en 9 October 1652 werd hij bij verstek gedeporteert wegens wandevoir.

Edele Groot Mogende Heeren.

Aghtervolgende ende in voldoeninge van hetgeene U Ed. Gr. Mo. bij derselver missive van den 22en deser lopende maand ons gelieft hebben te bevelen, dienen wij bij de nevensgaande memorie van onse ondervindinge naar genomen informatie ende gedane enqueste ten aanzien van kennisse ervarentheyt ontrent den oorlogh ter zee, mitsgaders van soodanige personen, dewelke kundigh ende ervaren zijn ontrent de gronden, sanden, havenen, rivieren ende zeegaten van Engeland ende andere rijken ende plaatsen daaraan horende, zijnde de personen die ons van consideratie in desen voorgekomen zijn van soodanige qualiteyten als bij ieder is geannoteert, U Ed. Gr. Mo. gelieven naar derselver wijsheyt soodanige reflectie daarop te nemen, als deselve bevinden sullen te behoren. Waarmede,

Edele Groot Mogende Heeren, God almaghtigh biddende, U Ed. Gr. Mo. regeeringe te willen zegenen met alle prosperiteyt ende welvaren, zullen wij blijven ....

(Onderstont) U Ed. Gr. Mo. dienstwillige Borgemeesteren ende Regeerders der stad Amstelredamme.

Ter ordonnantie van deselve.

(Was geteekend) Wigbolt Slicher.

In Amsterdam den 27en Julij 1665.

In voldoeninge van het aanschrijven ende de ordres van de Ed. Gr. Mo. Heren Staten van Holland ende West-Vriesland, in dato 22 Julij 1665, hebben de Heeren Borgermeesteren der stad Amsterdam haar ten besten doenlijk doen informeren naar bequame menschen, die kennisse hebben van den oorlogh ter zee, als ook van de havenen, gron-

den ende zanden ende kusten van Engeland, die zigh ten dienste van 't vaderland zouden willen laten gebruycken, ende hebben de volgende personen gevonden:

Claes Dircz. Duysz, out veertigh jaren, heeft wel negen en twintigh jaren in verscheyde qualiteyten bij der zee, en nu laast ontrent twaalf jaren voor schipper, soo in West-Indien als in de Straat gevaren, dogh niet als onder de Spaansche ende Napolitanen gedient.

Jan Kistemaker, oud ses en dertigh jaren, heeft wel vijff en twintigh jaren in verscheyde qualiteyten bij der zee, ende nu laatst ontrent thien jaren voor schipper gedient, in zijne jeught op Oosten en Noorwegen ende laatst in de Straat gevaren.

Jacob Boom, out negen en twintigh jaren, heeft voor schipper al ses jaren ende van zijn elff jaar af meest om de West bij de zee gevaren.

Simon Fouquier, oud 27 jaren, heeft 4 jaren voor schipper ende van zijn dertiende jaar aff om de West gevaren.

Pieter Uylenburgh, out 35 jaren, heeft ontrent elff jaren voor schipper ende van zijn negende jaar aff soo om de Oost als om de West ende in Terre Neuf gevaren.

Hans Pietersz., oud 35 jaren, heeft van (zijn) veerthiende jaar aff bij der zee gevaren ende onder den Capiteyn David Jansz. Bont ende Barent Dorrevelt, het land voor schieman ende hooghbootsman gedient ende naderhand in de Straat onder verscheyde schippers.

Mathijs Cornelisz. van Flissingen, out .. jaren, heefft op Guinea ende in de Straat ende in den Sweetschen oorlogh tegens de Deenen gedient anno 1644.

Ide Symonsz., oud .. jaren, heeft lange voor schipper op Spaigne ende in de Straat gevaren, ende sigh in verscheyde occasien dapper wel gedragen.

} Dese personen hebben haren dienst al aan 't Collegie ter Adm. tot Amsterdam

Douwe Auckes [1]), oud .. jaren, heeft de Compe van Oost-Indien met groote reputatie gedient ende zeer goede preuven van zijn goed beleyt ende vaillandise gegeven.

gepresenteert, do[...] en hebben haar so[...] der van een va[...] Capiteynsplaats ni[...] willen engageren.

Cornelis Reyersz. Boonkauwer, schipper tot Hoorn word seer gepresen.

Ende zijn dese menschen meest alle welgestelde luyden die sonder goede conditien hen niet souden willen enga geren.

Lambert Bartelsz. van Flissingen, oud vijff en veertig jaren, heeft al sestien jaren voor Capiteyn, met commis sie ende van sijn 9e jaer aff ter zee gevaren, soo in West Indien, in de Straet, op Vranckrijck ende Engeland; heef in den anderen Engelschen oorlogh een schip in 's Land dienst gecommandeert; heefft in die tijd de tijdinge va swaren storm, die 's Lands vloot achter Hitland hadd geleden, aan haer Ho. Mo. gebraght, daervoren hem wies vereert de somma *ƒ* 750.

Deze volgende zouden op de kusten van Engeland, va de riviere de Theems, Noortwaerts tot Boujaenis (?) enc daerontrent wel bedreven zijn, dogh en heefft men desel om haar absentie niet konnen spreken: Pieter Jacobs t'Amsterdam; Claes Dircksz. Smit, tot Ackersloot; Ja Willemsz. Vijgh, tot Ackersloot; Aris Willemsz. Vijg tot Ackersloot.

Hooghe Mogende Heeren.

In voldoeninge van uw Ho. Mo. resolutie van den [...] deeses, houdende responsive op onse missive van den 8[...]

---

1) Zie over den dapperen Douwe Auckes, zoo ook over Ide Symo[...] *Kronijk*, XXIIe Jaargang 1866, bladz. 488.

der verleeden maendt, seynden wij deselve seer gedienstig toe twee distincte nominatien van bequaeme personen, om uyt deselve bij uw Ho. Mo. twee geëligeert te worden tot Cappiteynen, in plaetse van Jacob Bruyningh [1]) en Samuel Huysman [2]) respective. Te weeten, den aengestelden Commandeur Pieter Claesz. Wijnbergh ende Cornelis Gijsbertsz. Sleutel, beyde ervaerene zeeluyden en cloecke soldaeten; den persoon van Wijnbergh in Oost-Indien, in de Middellantsche zee en andere quartieren verscheyde batailles in diversche qualiteyten bijgewoont, ende den aengestelden Commandeur Johan Croock ende Fredericq Houtman [3]): beyde van gelijcke bequaeme mannen om den Lande in qualiteyt als Cappⁿ dienst te doen; den Commandeur Croock in meer dan ses batailles sich mannelijck hebbende gequeten, en voor stuyrman en schipper lange tijt gevaeren. Versoeckende seer gedienstigh dat uw Ho. Mo. uyt yder van de voorsz. nominatie één gelieven te eligeren en met behoorlicke commissie als Capⁿ te voorsien. Ende alsoo de voorsz. Commandeurs niet sonder de grootste ondienst van den Lande hun van scheepsboort en cunnen begeeven, als meede uyt vreese van het verloop van het volck, waervan ons bij experientie is gebleecken, souden wij uw Ho. Mo. seer onderdaenigh willen versoght ende gebeeden hebben, dat, in gevalle deselven souden cunnen goetvinden de voorsz. Commandeurs goetgunstelijck te eligeeren, dat de commissie daertoe dienende aen de heeren uwer Ho. Mo. gevolmaghtigden in

1) Bij resolutie van den Zee-Krijgsraad, den 13en Julij 1665, met den dood gestraft, wegens wandevoiren in den laatsten zeeslag tegen de Engelschen gepleegd.

2) Als voren, gedeporteerd van ampt en bediening en inhabiel om den Lande weder te konnen dienen: redenen als voren.

3) Kan dit een zoon zijn geweest van den beroemden Frederick Houtman, Raad van Indien enz., te Alkmaar overleden en aldaar in de Groote Kerk begraven?

'tNieuwe Diep wierde gesonden, om deselven onder den behoorlicke eedt te brengen ende de Commissie te overhantreycken. Waermede,

Ho. Mo. Heeren, bidden wij Godt Almachtigh, uw Hoogh Mogende te conserveeren in langduyrige gesontheyt ende voorspoedige regeeringe.

Actum Hoorn den vi^en^ Augusty 1665.

(Get.) Maerten Roos v^t^.

Uw Ho. Mo. dienstwillige de Gecommitteerde Raeden ter Admiraliteyt, residerende binnen Hoorn.

Ter ordonnantie van deselve,

(Get.) Willem van Neck.

Opschrift: Ho. Mo. Heeren, de Staten Generael der Vereenigde Nederlanden in 's Gravenhage.

Kennisgeving van de Admiraliteit te Amsterdam aan H. H. M., van het vereeren van eene goude keten met eene medaille enz., voor het veroveren van een schip op den vijand, op den 13^{en} Junij 1665.

Hoogh Moogende Heeren.

Door den Cap^{n} den Haen, in de laeste rescontre met d'Engelsche hebbende verovert gehadt het schip de Charité, gemonteert met ses en veertigh stucken canon, aen ons sijnde overgebracht volgens gewoonte twee groote vlaggen, hebben wij om de gepleeghde valereusheyt van den voorn. Cap^{n} te erkennen naer sijnne merite, ende andere des te meerder daer door te animeren, goetgevonden ende geresolveert hem te vereeren met een goude ketingh ende medaille, ter waerdye van ses hondert guldens, ende daer en boven hem uyt het getal van de extra ordin^{s} Capiteynen getrocken onder dat van de ordin^{s}, in plaets die door de doot van den Cap^{n} de Graeff zal^{r}, valereuselijck vech-

tende, is vacant geworden. Vertrouwen dat hetselve aen uw Ho. Mo. aengenaem sal wesen, als concurrerende met derselver intentie omtrent de publycke erkentenissen aen wel meriterende officieren te doen. Op welcke vertrouwen wij aen uwe Ho. Mo. oock van wegen den gemelten Capiteyn en sijn scheepsvolck presenteeren de grootste van van de twee bovengemelte vlaggen, als d'eerste wesende die op den jegenwoordigen vijandt is gewonnen, die Godt almachtigh bij langer continuatie van den oorlogh met meerder wil vermeerderen ende de wapenen van desen Staedt sijnnen segen bijwonen. In wiens heylige bewaeringe,

Hooge ende Mogende Heeren, wij derselver persoonen ende regeringe sullen bevelen.

In Amsterdam den 22en Julij 1665.

(Get.) J. van Leeuwen vt.

Uwer Ho. Mo. seer dienstwillige, de Gecommittde Raeden ter Admiralt ende t'hunner ordonnantie,

(Get.) H. de Wildtt.

Opschrift: Hoog Mogende Heeren de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden in 's Gravenhage.

ADVIES

TOT AANBEVELING VAN DE VEROVERING VAN BRAZILIË

DOOR

de West-Indische Compagnie.

Uit het Archief van HILTEN.

Naerder aduys dat de West-Indische Comp^e voor haer selven niet proffijtelycker, voor de Republique niet dienstiger, ende voor den Koninck van Spaengien niet schadelyker can doen, dan het Koninckrijcke van Brasil te conquesteren; als mede hoe en op wat wijse sulcx can geschieden tot groote eere en met proffijt, beyde voor de Republique en de Comp^e, en dat met weynich perijckel en swaricheyt en tot des Koninc̃ van Spaengien en sijn onderdanen groote schade. [1])

Eedele, Hooge ende Grootmogende Heeren, mijn Heeren de Staten Generaal der Vereenichde Nederlanden.

Hoog-geboren, wijtvermaerden ende aldercloeckmoedichsten Vorst, Mauritius van Nassou, bij de gratie Gods Prince van Orangien etc.

Mijn Heeren. Ick hebbe ouer eenige jaren aengetekent, doch onlangs eerst vertoont aen uwe H. M. en Ex^tie,

---

1) Dit stuk is gedagteekend 12 Sept. 1622 en aan den voet der eerste bladz. staat: recepta 19 Oct. 1622. Dus dient het in dien tusschentijd bij de Staten Generaal te zijn ingeleverd. In de Resol. van de Stat. Gen. van die dagen wordt niet gewaagd van de aanbieding van een advies. Wel wordt op den 8 Oct. 1622 vermeld, dat geraadpleegd is op een

sekere 12 nootsaackelickheden, dienende tot welvaert deser landen ende de goede ingesetenen van dien; tot vergrootinge haerder seevaert en trafyke, tot verougeringe van des Koninck van Spaengiens jaerlijckse schatten wt West-Indien, ya selfs sijnder landen van Noua España ende Peru; — tot verminderinge van Engelants, Schotlants, Vranckrijcks en der Henseesteden haer seevaert. Ende voor de tweede nootsaackelickheyt daerin gestelt het oprechten van een West-Indische Comp[e], ende dat deselue voor haar niet profijtelijker, voor de Republike niet dienstiger, ende voor den Coninck van Spaengien niet schadelijker can doen, dan te conquesteren het koninckrijke van Brasil, gevende ontrent 40 redenen daer van, int generael streckende tot voorgestelde eynden.

T'sindert hebbe ick met groote vreuchde verstaen ende gesien dat uwe H. M. en Ex[tie] mede verstont het oprechten van een West-Indische Comp[e] heel hoog nodich te sijn, octroyerende deselve met veel previlegien en vrijheden, met belofte van groote assistentie ende faveur. Maer ick hebbe ter contrarie met groot leetwesen en hartseer gesien, dat het formeren derselue langsaem voortgaet en daertoe flaulijck getekent wort, ja sulcx afgeslagen en geweygert, selfs bij veel personen die van wegen haere middelen 'tselue wel doen connen, en van wegen dat sij goede patriotten wilien genaempt sijn, oock sulcx behooren te

---

rekest van W. Usselincx, en besloten, dat men hem hooren zou, of hij eenig middel wist om meer kapitaals te vinden zonder verandering in het octrooi der West-Indische Compagnie. — De toon en stijl, de kennis van zaken en plaatsen, ten deele door eigen oogen verkregen, doen wel aan Usselincx als auteur van dit advies denken. Doch Usselincx was tegen de verovering van Brazilië. Zie Mr. O. van Rees, *Gesch. d. Staathuishoudk. in Nederl.* II, p. 182, 419. Maar wanneer was dit het gevoelen van Usselincx? In 1620. — Toen de oorlog in 1621 hervat was, kon het bezwaar der oorlogskosten niet meer gelden.

doen [1]), ende daerop aengesproken sijnde, geven gans g
redenen die haer inder daet connen excuseren. Oversı
soo heeft mijn gansch nodich gedacht yet naerders
uwe H. M. en Ex^tie^ te vertoonen, belangende dese sa
met hare dependentien, ende te wijsen wat noodich, n
saem, proffijtelijck en eerlick dient gedaen te sijn. E
gen geven voor redenen van hare weygering, dat c
niet anders mede gesogt wort ofte sal werden, dan
eenige nootdruftige vrienden aen proffitabele offitien
helpen, sonder aensien off deselue bequaem sijn alsı
ampten te bedienen, waer mede de proffijten ten d
sullen doorlopen. Tot wechneminge van dese lieden l
swaricheyt dienen uwe H. M. en Ex^tie^ sorge te dra
ende te ordonneren, dat de bewinthebbers derseluer Co
voor niet en wt liefde sullen dienen, en die laeten v
gaen die sulcx buytens lants sullen willen doen, ofte
minste soo lange, dat de capitalen wederom wtgedeelt s
ofte soo veel gewonnen is. Want om de waerheyt te
gen, daer sullen groote sommen van penningen jaer
wtgegeuen werden aen alle de bewinthebbers en an
officieren, die de Comp^e^ seer sullen beswaren, ende
welcke wel connen bespaert werden; ende daer en su
geen bequaeme persoonen gebreecken, die op dese co
tie, ya dies te liever het bewinthebberschap sullen wi
aenvaerden, en sullen alle dese flauhartige persoonen
door gansch gewillich tekenen ende de bewinthebbers
bemint werden, soo vande participanten, uwe H. M.
Ex^tie^ ende de gemeente.

Eenigen geven voor dat men te veel eersuchtige
soonen sal indringen in de offitien, soo buyten als
nens lants, niettegenstaende deselue gansch onbequ
sijn alsulke ampt te bedienen, 'twelke noyt voor de
bij ymanden hier te lande is bedient; waer toe wel

1) Vergelijk Arend, *Algem. Gesch. d. Vaderl.* D. III. St. III, bl.

ervarenste en alder cloeckste mannen int lant van node sijn, ende dat dan daer uyt niet anders als ongesonde resolutien ende quaede menage onder de bewinthebbers binnens lants ende ongeluckige executie door haer dienaers buytens lants, ende volgens dien den geheele onderganck der Comp^e^ can ontstaen, tot schande ende schade beyde voor de Republique en Comp^e^. Om sulcx alles voor te comen ende dese lieden haer swaricheyt te benemen, soo sal hoognodich sijn dat uwe H. M. en Ex^tie^ sorge draget datter tot bewinthebbers doch cloecke, wijse, verstandige en ervarene mannen gestelt werden, die oock met eene sijn religieus, conscientieus, liefhebbers vant Vaderlant ende vijant vanden Coninck van Spaengien; als mede cloecke, manhaftige, wijse en politike Generalen, Capiteynen ende andere Officieren, omme hetgeene rijpelijck is beslooten, wijselijck, mannelijck ende geluckelijck wt te voeren. Want wat batet of men al soodanige bewinthebbers heeft, ende goede resolutien neempt, ende bequaeme toerustinge doet, en men heeft geen bequaeme Generaels, Krijchsouersten en andere Officieren om hetselue uyt te voeren, soo moet evenwel de Comp^e^ daer door in schade comen eñ te niete gaen. Van gelijcke wederom off men al sodanige dienaers heeft ende het gebreeckt thuys aen al sulke bewinthebbers, als noodich en hier vooren genoempt sijn, soo can niet goets gedaen ende verricht werden. Daeromme staet uwe H. M. en Ex^tie^ daer goede sorge vooren te dragen, dat beyde dese 2 dingen betracht werden. Ende is daer aen niet te twijffelen ofte sullen dese flauhartige en swaerhoofdige persoonen hier door beweegt werden tot tekenen, als mede dat alles wijselijck sal werden aengeleyt eñ geluckelijck voltrocken.

Eenige persoonen vreesen en geven voor, doch int secreet, dat men geheel een politicq stuck daer af sal maken, haer excuserende int publick met d'eene frivole excuse off d'andere, omme de tekeninge t'ontgaen. Hier tegens dient

uwe H. M. en Ex^tie mede goede sorge te dragen, dat sulx niet werde gedaen, maer dat alle resolutien en actien daer op sien en gaen dat het proffijt vande Comp^e, de welvaert vande Republique ende de schade van den Koninck van Spaengien te samen bevordert ende in recommandatie gehouden wert, ende niet het eene sonder het andere. Ick twijffele niet ofte dese vreesachtige menschen sullen hier door gaerne en gewillich groote sommen in deselue Comp^e tekenen.

Eenige persoonen geven voor, dat de poincten op de welke dese Comp^e wert geformeert, niet en sullen onderhouden werden, voornamentlijck int stuck vande wtdelinge ende rekeninge te doen, maer nae goetduncken vande bewinthebbers verandert, vermindert en vermeerdert, ende allegeren tot dien eynde het exempel vande Oost-Indische Comp^e. Deese swaricheyt dient mede wt de hoofden en harten deser menschen wechgenomen te werden, mits gevende de dolerende participanten derseluer Comp^e goet recht en audientie, ende beueelende de bewinthebbers vande Oost-Indische Comp^e aen deselue te doen alle behoorlijcke satisfactie, oock met eene reformerende de abuysen, die daer souden mogen ingeslopen ende tot gewoonte gebracht sijn.

Eenige persoonen weygeren ofte begeeren niet te tekenen, overmits dat sij vreesen, ofte haer vastelijck inbeelden, dat men het stuck naer haere opinien eñ soo sijt goetvinden, niet en sal aenleggen. Deese persoonen can ick niet helpen. Ick can oock niet anders geloouen, ofte sij sijn voor geen oprechte liefhebbers vant Vaderlant te houden: want laet haer haer opinien schriftelijck overgeuen, ofte mondelinge openbaren, ofte communiceren aen de voornaemste die het bewint sullen hebben, ende soo hetselue goet ende gefondeert is en beter als wat anders, waeromme hebben sij te vreesen, dat men sulx niet en sal nacomen en volgen?

Eenige persoonen souden wel gaerne willen in dese Comp^e tekenen, maer laeten sulcx ten aensien van hare religie, dat sij int publick sulx voor haer geloofsgenooten ende leeraers niet en souden connen verantwoorden, ya daer door in swaricheyt comen, namentlijck de Mennisten. Uwe H. M. en Ex^tie can sulx voorcomen met deselue te gebieden, namentlijck de voornaemste van die religie, elck nae sijn staet daerinne te participeren, als mede de Martinisten, die int generael niet willen en wel mogen. Ick sie geen redenen waeromme sulcx oock niet soude geschieden, selfs met goet recht en redenen, want uwe H. M. en Ex^tie geuen deselue immers hier te lande vrije exercitie ende openbare plaetsen haeren goodsdienst te oeffenen naer haer eygen goetduncken, welke voorwaer een groote saake is ende in geen andere landen te crijgen; souden sij dan niet wederom helpen contribueren in een stuck, dat aengeleyt wert tot dien eynde, dat de welvaert deser landen bevordert, de vrijheyt bewaert en vermeerdert, de lasten vermindert ende eyntelijck de republike in volcomen sekerheyt werde gebracht, selfs met proffijt vande contribuanten ofte inleggers vandien. Ick versekere uwe H. M. en Ex^tie, sulcx doende, dat daer door geweldige sommen van penningen onder haerlieden sullen gevonden en opgebracht werden, ende mede sonder veel tegenspreken.

Dit sijn dan mijn Heeren, meest alle de swaricheden die gemaeckt werden ende die de oorsaken sijn datter soo veel flauhartige menschen gevonden werden die in dese Comp^e niet en tekenen, ende nochtans met recht ende redenen sulcx niet behooren nae te laeten, als mede de middelen die ick int corte hebbe aengewesen, waer door deselue tot de tekeninge connen en sullen gebracht werden, waer bij ick hetselue alsnu sal laeten blijuen om in mijn propoost voort te gaen. Ick hebbe gesegt in mijne genoemde 12 nootsaackelickheeden, dat de Comp^e van West-

Indien voor haer seluen niet proffijtelijker can doen het koninckrijke van Brasil te conquesteren, ende he daer van alleene dese redenen gegeuen, dat sij haere daene oncosten tot sulcx, haest ende selffs met prof wederom sullen hebben, ende dat wt de middelen en ef ten, die den Coninck van Spaengien ende sijne onderdan als mede de Geestelicheyt daer te lande hebben ende sitten, gelijck mede uyt de schulden die die van Br aen die van Poortegael schuldich sijn, welcke al te sai ten proffijte vande Compe soude connen aengeslagen v den, behaluen dit dat men wt de rijcste ende treffelij persoonen, ende dat wt crachte vande conqueste, met genadige schattinge een groote somma gelts soude con becomen, alle hetwelcke een veel grooter somma sal lopen als de oncosten sullen bedragen, die de Compe doen tot dese conqueste. Ende segge vorder dat, so 1 dat stuck opt nauste ende te rechte insiet, datter 1 min avance int besitten deses Konincxrijcx voor des Compe jaerlijcx te verwachten staen, als die int conq teren voor handen sijn, als gesegt: want het is seker uyt dit selue koninckrijcke jaerlijcx hier te lande gebra en wederom verhandelt ofte gedistribueert connen wer 60 duysent kisten suyckers. Deselue nu gerekent o blancos, ⅓ mascuvados, ⅓ panelos, yder kist op 500 ende deselue daer ingecocht de blancos tot 8, de mas vados tot 4 ende de panelos tot 2 groot het pont, gel die gemeenlijck daer gelden, ende hier deselue wede vercopende de blancos tot 18, de mascuvados tot 12 e de panelos tot 8 groot het pont, aftreckende 12 guld op yder kist voor oncosten, soo wert daer bij geproffit ontrent 53 tonnen gouts. Deselue kosten in Brasil e incoops ontrent 35 tonnen gouts, die men met coopn schappe can betalen, daer men 30 ten hondert op verdienen, is winst 10½ tonnen gouts. Het Brasilil is jaerlijcx waerdich 1½ tonnen gouts. Op diversche an

coopmanschappe die men van daer can brengen, sal de Comp^e jaerlijcx connen avanceren wel 4 tonnen gouts. Dat men wt de gemeente aldaer jaerlijcx can trecken met diversche goede middelen ontrent vijff tonnen gouts, is bekent genoech. Ten laetsten, soo sijn de thiende vande vruchten daer te lande wel waerdich 3 tonnen gouts, alle hetwelke te samen bedraagt ontrent 77 tonnen gouts. Hier af getrocken voor jaerlijcse oncosten tot den oorloge, soo te water als te lande, omme dit koninkrijke in gehoorsaemheyt te houden ende alle invasien van den Koninck van Spaengien te beletten, ten minsten de eerste 20 jaren, dat ick schatte op 27 tonnen gouts des jaers, soo rest datter jaerlijcx voor de Comp^e sal gewonnen werden ontrent 50 tonnen gouts, welke sij sullen verdienen met minder dan soo veel capitaels daer toe te gebruycken, soo verre met verstant ende goede ordre daer wert gehandelt.

Hoe nuttelijck dese conqueste de Republike sal sijn, can men ten eersten afmeten wt de proffijten die de gemeente derselue hierenbouen daer wt sal trecken; namentlijck voor vrachten eñ ander ongelden, die de Comp^e sal moeten betalen, sullen sij trekken ontrent de 8 tonnen gouts. Item wt de oncosten vanden oorloge, principalijck als men de soldaten, t'huys comende, haer meeste huyr eerst betaelt, en dat men soo weynig vreemdelinge haren dienst gebruyckt als mogelijck is, maer alsulke die met haer winst in de provintien blijuen: ten minsten 20 tonnen gouts. Item bij het verrefineren vande bruyne suykeren, voornamentlijck als uwe H. M. en Ex^tie ordonneren geen rouwe of bruyne suykeren wederom wt het lant te laeten gaen, maer dat deselue hier te lande alle te samen moeten vervrocht werden: ten minsten 5 tonnen gouts. Item bij de suykeren wederom te verhandelen, meest buytens lants, sal daerop geavanceert werden door de gemeente ten minste 8 tonnen gouts. Alle hetwelcke te

samen bedraegt 41 tonnen gouts, die de gemeente wt dese conqueste jaerlijcx noch daer eń bouen sullen trecken, behaluen alle arbeytsloonen die de hantwerkers mede sullen trecken voor het maken van de manufacturen en stoffen die derwaerts wt dese landen sullen gesonden worden. Ten 2en can men de nutticheyt van dese conqueste voor de Republike hier wt afmeten, dat door de negotie van Brasil veel duysenden van menschen eerlijck sullen connen onderhouden werden, soo datse niet van noode sullen hebben buytens lants te gaen woonen, haer kost en leuen soecken onder vreemde Princen en Potentaten, maer sullen t'huys blijuen ende de gemene lasten helpen dragen. Item en sal alsoo het wechreysen van veel ingesetenen deser landen na de landen van onse naburen ophouden, ofte meest cesseren; waer wt nootsaeckelijck dit sal volgen, dat de hantwercken, consten en practijken, die deselue persoonen met haar darwaerts voeren, daer te landen daer sij gaen soo gemeen niet sullen werden, maer eer vergaen als toenemen. Item, hier door sullen niet alleenlijck veel persoonen eñ capitalen van buytens lants in dese provintien invallen, maer sullen de ingesetenen selfs middel en occasie hier door hebben en becomen om haer middelen, ofte een groot deel derselue dat vruchteloos ligt, tot profijt connen aenleggen, ende eenige, die veel contanten buyten senden, bewegen, deselue wederom thuys te ontbieden en hier te lande te gebruyken, waer wt dan de gemeente haer proffijt mede sal trecken. Item, veel persoonen van cleyne middelen sullen haer geluck willen versoecken ende derwaerts gaen woonen voor sommige jaaren, en haer aldaer generen met suykerriet te planten, suykeren te maken, met taback te sayen, winckelneringe ofte hantwercken te doen, ofte eenige andere vocatie te nemen, om alsoo een capitael te vergaderen ende daer weder mede in haer vaderlant te comen, gelijck men siet dat de inwoonders van Poortegael ende Spaengien sulcx dagelijcx doen, waer

bij oock mede de gemeente dan soo veel sal verrijcken. Item, den handel van Cabo Verde, Guinea en Angola sal men alsdan eerst in perfectie hebben, also men dan den handel vande swarten in Brasil mede sal hebben, waer mede groot gelt gewonnen sal werden. Ende bij aldien de Comp^e^ dien handel selfs niet doen wilt, soo connen sij anderen sulcx consenteren te doen, mits treckende des Konincx tol, namentlijck 4 mileresen voor yder mensch die na Brasil wert gesonden, hetwelcke een groote somma gelts des jaers waerdich is. Item, de zeevaert sal hier door niet alleen vergaen van de Francen, Engelschen, Schotten en Oosterlingen, voor soo veel sij handelen op Poortegael, alwaer sij tegenwoordich starck varen, ende somwijlen oock vandaer na Italien en andere plaetsen meer, gelijck als ick in mijn discours vande 12 nootsaeckelicheden oock hebbe gesegt; maer soo veel sij daer inne afnemen en verminderen, soo veel moet nootsaeckelick de zeevaert deser Republike groeyen ende toenemen, ende meer, want alle de suykeren sullen dan niet alleenelijck door onse gemeente hier int lant gebracht, maer meest oock alle gelijck wederom vertransporteert werden na de landen van onse naburen, selffs na Vranckrijck, Engelant, Schotlant ende de Henseesteden, alwaer oock alle de refenaderijen sullen moeten vergaen, waer door dan den staet deser Republike te vaster sal werden ende voor haer naburen ofte vijanden meer en meer versekert, soo wel in tijde van oorloge als vrede.

Ten 3^e^, alsoo dese landen wederom sijn vervallen in oorloge met den Koninck van Spaengien, dewelke dit lant van Brasil is besittende, treckende daer jaerlijcx veel proffijten uyt, waer mede hij sijn oorloge onderhout, soo sal nootsaeckelijck hier uyt ende uyt sijn vordere schade dese landen groote nutticheyt trecken, namentlijck: sij sullen machtiger werden om haer seluen tegens hem te defenderen, ende hij swacker om haer te becrijgen, waer

uyt dan niet anders als een goet eynde voor de Republi
in haer oorloge te verwachten staet.

De schade die den Koninck van Spaengien door de
onse conqueste sal lijden, bestaet in dese 2 pointen. T
eersten, ten aensien vande capitalen en jaarlijcse prof
ten die hij sal verliesen, ende ten anderen, ten aensi
vande sware inconvenienten daer hij inne sal vervall
Doch alsoo ick in mijn discours vande 12 Nootsaeckel
heden sulcx alles hebbe gespecificeert, soo dunckt m
onnoodich 'tselue hier wederom te verhaalen. Soo het
ick dan uwe H. M. en Ex^tie na mijn oordeel genoe
saem aengewesen dat de Comp^e voor haer seluen n
proffijtelijcker, voor de Republike niet dienstiger e
voor den Koninck van Spaengien niet schadelijker
doen, dan het Koninckrijke van Brasil te conquester
Hier tegens sullen eenige sustineren, dat de Portugies
den Koninck van Spaengien in Brasil toegedaen, sie
den inval van ons aldaer ende het lant voor hem ver
ren, alle de suykerhuysen, molens ende voorts het suyk
riet t'eenemael in brant sullen steken om ons de be
fitie deseluer te benemen, ende dat volgens dien desel
conqueste voor de republike soo dienstich, noch voor
Comp^e soo proffijtelijck niet en sal sijn, als ick hier heb
voorgegeuen. Ick antwoorde, dat mijn meeninge is, d
men specialijck int conquesteren moste toesien dat sul
niet geschiede, ende soo hetselue int geheel ofte d
gebeurde, soo en sullen daer geen persoonen gebreek
om deselue wederom op te bouwen, als alle dese rebel
ofte konincxgesinde ouerwonnen ende wt den landen
sonden sullen sijn, ende voorts het lant met goede for
en garnisoenen beset. Enige personen proponeren v
eerst de Hauana in te nemen, eenige een fort int se
eylant van Cuba op te werpen, ende daer des Koni
vloote waer te nemen. Anderen raden nieuwe Colon
te maken ter plaetse daer den Koninck niet is ofte

weynich. Veel seggen voor eerst nodich te sijn eenige plaetsen in Spaengien in te nemen en vast te maken ende alsoo Spaengien op de been te brengen ofte werck te geven 'tselue wederom te winnen, ende interim na West-Indien te gaen om 'tselue te conquesteren. Menich persoon raet de engte van Panama en Nombre de Dios in te nemen. Alle hetwelke wel goet soude sijn in hem seluen, maer gansch ongeraden voor uwe H. M. en Ex^tie, als mede voor de Comp^e van West-Indien, hare saken alsoo te beginnen, gelijck dan sulx met veel goede redenen soude connen bewesen werden, die ick om de cortheyt voorbij gae.

Hoe ende op wat wijse dese conqueste int werck can gestelt werden ende geschieden tot groote eere ende met proffijt, beyde voor de Republike ende de Comp^e, ende dat met weynich perykel en swaricheyt, ende tot des Konincx van Spaengien ende sijne onderdanen groote schade.

Mijn Heeren. Sulcx sal ick oock met eene verclaren, uwe H. M. en Ex^tie biddende mijn daer op met patientie te aenhooren; want ick ben genoechsaem versekert, dat veel met mijn wel sullen toestaen, dat aen dese conqueste de Republike veel soude gelegen sijn, dat deselue voor de Comp^e proffijtelijck, voor de Gemeente nuttelijck ende voor den Koninck van Spaengien seer schadelijck soude sijn; maer sullen daer tegens wederom allegeren, dat hetselue onmogelijck is in effect te brengen, ten minste dat het sal sijn periculeus, kostelijck ende apparentelijck de totale ruine vande West-Indische Comp^e. Ick ben soo slecht niet, dat ick niet met eene soude weeten, dat tot een goede aenslach soo wel nodich is mogelicheyt om doen, als een goet beleyt, neerstige executie, ende dat men alles secreet

hout en int werck stelt. Ick hebbe mede over veel
gehoort de parabel vande rotten, die tot dien eynde
maeckt, welke eens op een tijt vergadert waren (
onder malcanderen te beraatslagen, hoe sij best vande s
overvallinge ofte verrassinge hares vijants, de kat, sc
connen bevrijt werden eñ dat onder haer geconclu
wiert ende voor de eenige remedie gevonden, dat m
kat een bell om den hals soude binden, om dat
compste door het geclanck derselue ontdeckt ende l
aenslach geopenbaert soude werden; waerouer oock g
vreught en blijschap onder haer ontstont, als hebl
gevonden den eenigen middel om van haeren vijant v
aen bevrijt te sijn, ende consequentelijck sijn verderff
onderganck. Maer als men daer na bevondt, dat
aenslach wel goet, maer niet mogelijck was int wer
stellen, ende niemant gevonden conde werden om d
om des kats hals. te hangen, soo bevont men, dat de
positie eñ voorslach periculeus ende de executie onı
lijck was int werck te stellen. Ick hebbe mijn og
soo wel gehadt op de executie als op de saake s
ende op het eene sonder het ander niet geconclude

Eerstelijck dan, gelijck alle aenslagen een goet be
als gesegt, van node hebben, soo is mede gansch
saackelijck, dat deselue niet alleene secreet werde g
den, maer oock mede, dat de preparatien soo doors
en haestich gedaen werden, dat den vijant wt deselue
niet can besluyten ofte presumeren wat men in
heeft. Ja deselue dienen soo aengelecht ende gemaec
worden, dat men geheel wat anders daer waerschijn
uyt moet besluyten omme het principaelste secreet te
den, om dat den vijant daer tegens niet en voorsie,
soo hij sulcx wilde doen, dat hijt ter onrechte plaetse
Sulx moet mede in alle deelen in dese saacke geobser
werden, namentlijck dese resolutie moet secreet geho
worden eñ de preparatien soo doorsteken ende doorn

dat den Koninck van Spaengien wt deselue niet can besluyten dat de Comp^{e} sulx int sin heeft; maer ter contrarie dat sij haer ogenwit op wat anders heeft, om hem alsoo te abuseren. Ende alsoo den Koninck van Spaengien alle neersticheyt sal doen, sonder aen te sien wat costen hij daer toe doet, omme de secrete resolutien te weeten, soo salt heel nodich sijn, dat eenige weynige persoonen wt de heele Comp^{e} gecōmitteert werden om neffens die van uwe secrete Rade van State ende sijn Ex^{tie} te resolveren wat men sal doen, hoe ende wanneer men 'tselue int werck sal stellen. Ende connen dese Gecommitteerde wt de Comp^{e} somwijle verandert werden, op dat de Comp^{e} versekert mach sijn, dat met der tijt deselue ofte eenige van dien niet en sullen gecorrompeert werden door de Spaense practijke. Die seluige moeten mede met eede verbonden werden de resolutien secreet te houden. Dese persoonen dienen te sijn extraordinaerlijck begaaft ende bequaem ende wtmuntende in wijsheyt ende goet ouerleg te maken ende dagelijcx yet goets te practiseren. Van gelijcke mosten die vande secrete Rade van State met denwelke de Gecōmitteerde vande Comp^{e} souden concluderen, mede soodanige mannen sijn en mede met eede verbonden de resolutien secreet te houden, ende generalijck met de Gecōmitteerde verbonden in alle hare resolutien dat ogenwit te hebben, dat het proffijt vande Comp^{e}, de welvaert deser Republike ende de schade vande Koninck van Spaengien betracht werde, ende dat te samen ofte gelijckelijck, niet het eene sonder het andere.

In dese secreten Rade dan dient geconcludeert te werden: Eerstelijck, desen aenstaenden somer Viana en Port a Port in Poortegael af te lopen, te plonderen ende voort te verbranden ende alle hare schepen te nemen, ende dat na dat de Brasilsche vloot met suykeren daer sal gearriveert sijn, die gemeenlijck daer meest inne compt in May off Junio, medebrengende wel 20 à 25 duysent kisten

suyker ende andere coopmanschappen, omme deselue buyt harwaerts te senden. Item de stadt van Lixboa gelijcke sien te overvallen, te plonderen eñ voorts in groote somma gelts te brantschatten. Ende off sulcx wel wilde vallen of gelucken, de voorstede, houen, h sen, dorpen en cloosters daer rontomme gelegen sulc doen. Ende soo die van Lixboa deselue niet willen r soeneren, dan die al te samen mede af te branden. Ite alle de schepen der Portegiesen voor de stadt liggende veroveren, de bequaemste mede te nemen ende de rest verbranden. Item, van daer te gaen na het eylant Teneriffa, in de eylanden van Canarien gelegen, e hetselue sien te conquesteren, ende soo sulcx niet co te wege gebracht werden, dan het eylant vande Gom een vande voors. eylanden, in te nemen. Item, daer in Teneriffa de heele vloot en macht te refrescheren, e van daer te gaen na de Baya, int Koninckrijke van Br gelegen, ende hetselue te veroveren. Van daer na I nambuco en hetselue van gelijcke in te nemen. Van d na Rio de Enero ende andere plaetsen hetselue doen ende voorts generalijck het heele Koninckrijcke in te men, de vijanden daerinne te vermeesteren ende daer te senden ende met garnisoenen en forten wel te besett Item dat de oncosten tot sulcx dragen sullen uwe H. en Ex^{tie}, soo lange tot dat de vloot van Teneriffa ofte Gomera naer Brasil sal t'seyl gaen, mits hebbende a de buyt, soo van suyckeren, brasiliehout en andere co manschappen, als schepen, geschut en brantschatting die tot daer toe sullen verovert sijn, ende dat de vord oncosten sal dragen de West-Indische Comp^{e}, mits sij oock geheel ende alleene sullen behouden wat sij len conquesteren.

Dese resolutien genomen eñ beslooten, dienen alleene secreet gehouden te werden, maer is nodich men geheel andere geruchten laet gaen ende onder

van stroyt, namentlijck, dat men de vloot die tegenwoordich int Goereesche gat legt, dese toecomende somer sal senden nae de straet van le Meire en langs de kusten van Peru en Noua España, om den Koninck van Spaengien daer alle afbreuck te doen ende de zeecusten, ist mogelijck, af te branden, ende dat die vloot tot dien eynde sal mede nemen 1000 soldaten, ende dat daerinne sal herideren uwe H. M. en Ex^tie ⅓ part, de Oost-Indische Comp^e ⅓ part ende de West-Indische Comp^e ⅓ part. Ten 2^en dient gedivulgeert ende onder de gemeente gestroyt te werden, dat de West-Indische Comp^e dit aenstaende jaar een seer groote vloot, soo van fluyten als slechte gemonteerde schepen na West-Indien sullen senden om sout, als mede een vloot met 2000 soldaten, omme daer mede eenige plaetsen op de sout-cust te besetten ende in verseckeringe te nemen, mitsgaders eenige plaetsen daer ontrent, ofte eenige eylanden in West-Indien in te nemen, off yet anders. Ende op dat sulcx ende anders niet, selffs vande alder subtilste geesten, vastelijck gelooft werdt, soo dienen uwe H. M. en Ex^tie de voors. vloot int Goereesche gat opt voorjaer wederom gereet te laeten maken, te versien met een Admirael en Vice-Admirael en alle andere Officieren, mede met 1000 goede soldaten, die daer toe oock nieuw mosten aengenomen werden, ende ordonneren gereet te sijn tegens den 1^en May toecomende. Ten 3^e, de West-Indische Comp^e dient vroech opt voorjaer te huren 50 schepen, soo fluyten als slecht gemonteerde schepen na Pointe de Ree om sout, off daer ontrent; doch mosten bij de maent gehuyrt werden, met de clausule, daer mede te gaen waer 't de Comp^e sal gelieuen, eñ mosten de reders haer schepen voorsien van goede touwen, seylen, anckers en andere nootdrufticheyt voor een jaer. Voorts dient deselue Comp^e die schepen te voorsien met schippers, bootsvolck en victualie, ende deselue te huren haer te dienen te water ende te lande, daer sij haren

dienst van node sullen hebben, ende haer haer hoofc
sullen voorgaen. Dese vloot dient haer rendevous v
't eerste int Texel te hebben, ende voorsien te sijn me
schepen van oorloge, namentlijck 2 groote ende 2 cleyı
item, met een Admirael en Vice-Admirael ende Comm
deur over het crijchsvolck te lande, eñ seylreet te
den 10en May, ende bequaem geprepareert de 2000 sol
ten in te nemen, die oock in tijts nieu aengenomen m
ten werden, ende deselue te fournieren, tot welken eyı
in tijts bequaeme solderinge daerinne mosten sijn gemaec
ya, om 5000 bequamelijck te bergen ende over te voer
doch dat dient heel secreet te blijuen. Ten 3e dient
selue Compe opt voorjaer een andere gelijcke vloot te
ren van 50 schepen, om mede te gaen simpelijck om sa
doch datse de Compe sal mogen gebruyken daert haer
belieuen, gelijck als de ander vloot. Ende dient dese
voor haer eerste rendevous te hebben het Vlaeck v
Vlissingen, eñ daer te sijn den 1en May, ende voors
met 4 gelijcke oorlogsschepen als d'andere, mitsgaders
een Admirael, Vice-Admirael ende andere Officieren, e
gereet sijnde, dient inder haeste bequame solderinge da
inne gemaeckt te werden om eenige soldaten over te v
ren. Ten 4e, soo dienen uwe H. M. en Extie veel schep
opt voorjaer, van oorloge toe te rusten, van middelba
grootte, onder pretext dat deselue int Canal, de Noo
see, voor Duynkercken en Oostende haer sullen ontho
den, ende ontrent 20 derselue extraordinaris wel te laet
voorsien van veel volck, āmunitie ende victualie, en
met besloten brieven ofte andersints secretelijck te ordo
neren den eersten Junij onder het eylant van Wicht
sijn. Ten 5e, dienen uwe H. M. en Extie te resolvere
6 ofte 7 duysent van haere ordonnaire soldaten, doch he
goet volck, tot dese conqueste te gebruyken, neffens
andere 3000 nieuwe, op de vloot van Goree en Tex
zijnde, als hier vooren geseyt, ende tot een generae

Overste en Hooft een braef krijchsman te stellen, ende deselue tegen den 1en May in Vlaenderen met sijn volck in te quartieren, onder pretext van een aenslach ofte tocht in Vlaenderen te doen. Ten 6e, dienen in tijts eenige bequaeme gereetschappe ende provisie vaerdich gemaeckt te werden, om geschut te lande ende wederom aen boort te brengen, eenige bequaeme wielen om eenige vande stucken op de schepen liggende, soo wel te lande als te water te gebruyken. Item, eenige lichte ende bequaeme stucxkens als haere Hoog M. en Extie onlangs hebben doen maken, met haer gereetschap, en soo toegemaeckt, dat die met volck te lande connen gevoert ofte gecruydt werden. Item eenige duysenden hoeden met brede randen, fleskens en knapsacken voor soldaten, doch alles onder pretext om alle hetselue in hare oorloge hier te lande te gebruyken. Dese dingen aldus gedivulgeert ende int werck gestelt, sullen niet alleene de principalen aenslach, namentlijck de conqueste van Brasil, verdonckeren, maer sal daer door den Koninck van Spaengien te vergeefs op groote oncosten gebracht werden, soo hier in Neerlant als in Indien, om tegens de compste van ons voorsien te sijn. Ten 7e, alle dese 3 vlooten seylreet sijnde, voorsien int generael voor 6 ofte 8 maenden voor al dat volck, doch de vloot int Goereesche gat int particulier, voor ontrent 3 jaer. Om alle presumptie wech te nemen eñ de gemeente inde uytgegevene geruchten te stijven, dient de West-Indische Compe inder haest in Hollandt ende Zeelant 200 schuyten te huren, yder bequaem om 25 mannen teffens aen lant te voeren ende wederom aen boort te haalen, die sij genoechsaem naer haer contentement op een ofte 2 dagen sullen becomen, ende daer van 100 senden na Texel, onder pretext om het krijchsvolck daer mede aen boort te brengen, ende 100 na Zeelant, onder pretext om eenig goet derwaerts te voeren. Ten 8e, ende dese schuyten in Texel, als in Zeelant sijnde ende de windt goet wayende,

dienen deselue inder haest de soldaten met haer bulsacke
aen boort te brengen, en deselue inde schepen overges
te werden, namentlijck in yder schip 2 schuyten, om da
mede op den tocht de soldaten te landen ende wederom
te schepen. Ende mogen de Bewinthebbers vande We
Indische Comp^e deselue aende eygenaers van dien betale
Ten 9^e, dienen uwe H. M. en Ex^{tie} de vloot uyt het
reesche gat t'seyl gaende, den Admirael van dien sec
telijck te ordonneren onder Wicht 'tselue wederom
setten, ende daer op vordere ordre wachten, ende d
gecomen synde, met d'eene off d'andere excuse sulcx ex
seeren voor de heele vloot. Van gelijcke moet uwe H.
ende Ex^{tie} ende West-Indische Comp^e ordonneren aen
2 Admiralen in Texel ende Zeelant, dat sij onder Wi
wederom ten ancker comen. Ten 10^e, dient de vloot
uyt Texel sal gaen, voor het Sluysche gat comende, da
te setten ende inder haest in te nemen noch 2000 sol
ten vande 7000 die uwe Hoog M. en Ex^{tie} daer tot di
eynde gereet sullen hebben, als hier vooren gesegt. T
11^e, ter deser tijt als nu dese 3 vlooten onder Wic
sullen sijn met de 20 oorlogs schepen, daer ick te voor
van gesproken hebbe, dienen uwe Hoog Mogende en Ex
mitsgaders de West-Indische Comp^e haere Gecōmitteer
daer te hebben, omme daer alle de Admiralen, Vice-A
miralen ter zee, ende de Generalen eñ Capiteynen
lande int particulier vooren te houden, hoe dat de m
ninge van uwe H. M. en Ex^{tie} is, dat sij alle te same
onder een Admiraelschap ende onder een Admirael en
Generael sullen staen ende varen, deselue met eene oo
nominerende, mitsgaders de andere voornaemste Officiere
soo te water als te lande. Van gelijcke salt nodich sij
daer te ordonneren een Scheepraet over het varent volc
ende een Crijchsraet over de soldaten te lande, mitsgader
een secreten Raet wt die beyde, ende die met de opperste
macht en autoriteyt te versien omme te resolveren wa

men int generael sal doen ofte laeten, daer den Generael het hooft van dient te sijn, ende den Admirael ter zee de tweede naest hem. Aen dese 2 persoonen eñ voort aen de voors. secreten Raedt dienen dan de voors. Gecommitteerde in besloten brieven over te leveren de resolutie daer wij hier vooren van mentie gemaeckt hebben, met speciale last ende instructie van tijt tot tijt niet meer daer van aen alle de andere Capiteynen te openbaren als 'tgeene voor handen sal sijn, ende ten laetste den eedt door de heele vloot vernieut sijnde, deselue te ordonneren hare reyse in de name Godes te vervolghen. Ten 12e, onder dese vloot dienen eenige weynich schepen geladen te sijn met deelen, balcken, sparren, masten en touwerck, om de vloot te water, ende te lande het leger daer mede te dienen. Haer cours, als gesegt, dient dese vloot te setten ontrent den 1en Junij recht na Viana in Poortegael, alwaer sij met een redelijcke goeden wint in min dan 14 ofte 20 dagen sullen sijn, eñ met een goede wint binnen 10 dagen van het eylant van Wicht. Ende voor het gat comende, sonder eenich beraet ofte dreyginge daer binnen te lopen, de schuyten te water te brengen ende daer mede het krijchsvolck te lande te setten, dewelcke oock onder het beleyt van haeren Generael de stadt op staende voet dienen aen te tasten ende te overvallen, ter wijle de Admirael ter zee met de oorloogs schepen de Portegiesen schepen voor de stadt liggende vermeestert. De stadt ingenomen sijnde, dient aende soldaten en bootsgesellen prijs gegeuen te werden, met last ende beuel niemant te dooden, noch het vrouvolck te schenden, doch alle de suykeren ende Bresilie coopmanschap, schepen ende ām̄unitie voor uwe H. M. en Extie reserverende, dewelke oock dadelijck inde beste veroverde schepen aldaer dienen geladen te werden ende voor retour na huys gesonden, neffens den anderen buyt vande soldaten. Daer naer de stadt in brant gesteken ende vertrocken; doch men moste in recomman-

datie houden de vreemdelingen daer sijnde, noch haer goede noch haer schepen en persoonen yet te misdoen, om diverssche redenen, hier te langh te stellen. Eenige uren het krijchsvolck toegelaten hebbende de stadt te plonderen, soo dient dadelijck bij den Generael en Admirael mitsgaders bij den secreten Raet geresoluceert te werden; hoe ende op wat maniere dat men Port a Port, niet verde van daer gelegen, van gelijcke best sal overvallen ende vermeesteren, 'tsij dan te water ofte te lande, ofte te water ende te lande beyde sulcx te beginnen, en moet men oock daer mede dadelijck int werck gaen en sien te voltrecken sonder eenige tijt verquistinge, latende de stadt van Viana beset met een duysent soldaten ende 1000 bootsgesellen met eenige schepen van oorloge, die welcke, ter wijle de meeste macht na Port a Port is, de stadt van Viana op haer gemack voort wtplonderen mogen ende alles aen boort brengen, ende voorts de stadt aen brant steken, ende wederom haer bij de gansche macht tot Port a Port vervoegen. Tot Port a Port dient van gelijcke gehandelt te werden; doch moste alles met een seer groote neersticheyt, ernst en dapperheyt toegaen ende in min dan 8 dagen voltrocken. Hetselue gedaen sijnde, dient dese armade van daer te seylen na de revier van Lixbon, ende daer mede sonder eenig dreygen met een mannelijck gemoet, sonder eenige vreese, in te lopen, den Generael met sijn krijchsvolck te landen; daer mede voorts na de stadt te trecken, de voorstadt in te nemen ende sijn beste te doen de binnenstadt in te crijgen; den Admirael alle Spaense en Portugiese schepen, voor de stadt liggende, te veroveren, ende soo haest de schepen voor de stadt, de voorstede, buyten hoven, huysen ende cloosters sullen ingenomen sijn, dient gelijckelijck een proeve gedaen te werden de binnenstadt te becomen, 'tsij dan met gewelt ofte lieuer met compositie, bedingende een groote somme gelts ende andere nootsaakelicheyt, en dat voor de plon-

deringe en afbrandinge van deselue, ofte ten minsten vande voorstede, alle de cloosters, hoven, huysen ende dorpen daer rontomme gelegen, waer vooren ick niet en twijffele ofte men sal daer voren niet veel min dan 1½ milioen ducaten, dat sijn 45 tonnen gouts, vooren in contant becomen, behaluen alle de suykeren en andere coopmanschappen, die men in de schepen en de konincx tolhuys, dat mede buyten de muyren van de stadt staet, sal vinden. Van gelijcke dient mede met den staet van Poortegael ende die van Lixboa geaccordeert te werden binnen sekeren tijt wt Poortegael te vertrecken, ende wat sij daer vooren sullen geven, doch wel lettende dat sulcx niet eer geschiede dan na dat de heele macht haer wel gerefrescheert sal hebben. Soo de binnenstadt niet is te becomen, noch met gewelt noch met compositie, en sij de buyten-stede, hoven, huysen, cloosters ende dorpen, daer ontrent gelegen, niet willen rantsoeneren, soo dienen deselue, van daer vertreckende, in brant gesteken te sijn, ende eer de vloot haer reyse vervordert, soo dient aff ende na huys gesonden te werden al den buyt, die men tot die tijt heeft becomen, met de veroverde schepen, behoudende daer van soo veel als nodich sal sijn op de reys.

De nutticheyt van dese tocht in Poortegael sal seer groot sijn, namentlijck ten eersten: hier door sullen uwe H. M. en Ex^{tie} met Godes hulpe wel ontrent 100 tonnen gouts conqueste becomen, soo aen suykeren, schepen, ãmunitie van oorloge, als brantschattinge, ende dat binnen den tijt van 3 maenden na dat de vloot van Wicht t'seyl sal gegaen sijn. Ten 2^{e}, soo sullen de soldaten ende matroosen hier door niet alleene geexperimenteert en gecourageert werden, maer oock mede voor haer seluen goeden buyt becomen, van gelijcke willich, graich, begerich en bequaem werden 'de voyage te vervorderen en haer geluck vorder te versoecken. Ten 3^{e}, de heele macht sal haer aldaer buyten haere koste connen refrecheren ende

van alles versien tegens den aenstaende en voorgenomen reyse. Ten 4e, Poortegael sal hier door berooft werden van een groot deel van haer schepen ende 2 steden, soo dat den Koning van Spaengien aldaer van dat jaer geen vloot sal connen toemaken om Brasil te assisteren, als hij verstaet ofte presumeert dat wij derwaerts sijn. Ten 5e, Poortegael sal hier door in een gestadige koortse vallen van een vreese dat sulcx wel meer mochte gebeuren, en volgens dien in groote oncosten om daer tegens te voorsien. Oock sullen veel inwoonders onlustich werden om meer ter zee te handelen ofte in dese zeesteden te woonen. Ten 6e, ende sal den Koninck van Spaengien eñ sijne grooten ontrent hem, oock selffs eens sien ende smaken de bitterheyt vanden oorloge tot haer rechtveerdige straf, schade, schande ende oneere. Ten 7e, den Koning van Spaengien, hoorende desen inval in Poortegael, sal nootwendich dat heele koninckrijck en Spaengien in de wapenen moeten brengen, voor haerlieden gansch vreempt, eensdeels dat de Portegiesen souden mogen rebelleren en haer bij ons vervoegen, ofte om vordere inbreeck, soo in Spaengien als Poortegael te beletten, ende ons te doen vertrecken, ende sal tot dien eynde in geweldige oncosten vervallen. Ten 8e, van gelijcke sal den Koninck van Spaengien in excessiue oncosten moeten treden om drie dobbelde assistentie te senden, soo na Brasil als West-Indien, alsoo hij niet sal weeten waer heenen dese macht gevaren is, ende sal ongetwijffelt noch al te laet comen. Ten 9e, alsoo dit staet te geschieden in Junio ende Julio, ter tijt als hij apparent wederom hier te lande te velde sal trecken omme uwe H. M. en Extie aen te tasten, ende de ordre wt Spaengien sal moeten commen, soo sal hier door de resolutie verandert werden eñ achterwegen blijuen, alsoo in Spaengien en Poortegael dan selfs werck genoech sal sijn en dat voor sal moeten gaen, ende sal 'tselue tot een proeve dienen om uwe H. M. en Extie sich namaels daer naer te reguleren.

Dese armade vertreckende wt de revier van Lixboa, dient haren cours te nemen int gesichte van die van Poortegael na West-Indien, doch den eersten ofte tweede nacht veranderen ende na het eylant van Teneriffa te seylen ende hetselue proeuen in te nemen, te plonderen ende voorts te besetten met eenige forten ende garnisoenen; ende alhoewel hetselue seer volckrijck is eñ van nature starck, soo salt nochtans, na mijn oordeel, met weynich bloetstorten ende perijkel connen gedaen werden. De redenen waeromme sulcx nodich is, sijn dese: Ten 1e, Teneriffa is het eenigste eylant daer de canariewijnen groyen, die men na West-Indien, Cabo Verde, Guinea, Angola, Brasil, Engelant en Neerlant sent, ende dat met groote menichte, en een grooten handel mede doet. Ten 2e, overmits dat het voors. eylant gansch dienstich ende heel nootsaeckelijck voor Brasil is ende niet te missen, ten aensien vande goede wijnen die daer vallen: want Brasil alle jaren wel nodich heeft ontrent 10 duysent pijpen, die men dan bequamelijck van daer met goede winst derwaerts soude connen senden ende Brasil alsoo van sijn nootdrufticheyt provideren. Ten 3e, uwe H. M. en Extie sullen uyt het voors. eylant jaerlijcx connen trecken, de oncosten vant garnisoen afgetrocken, wel 3 tonnen gouts. Ten 4e, de andere eylanden sullen daer door ofte vanden Koninck van Spaengien verlaeten werden, ofte hem op groote oncosten yagen, wt vrese van deselue te verliesen. Want het is genoech bekent, dat dit eylant het hart ende siel is van alle de andere eylanden, ende dat het deseluige genouchsaem moet voeden ende onderhouden, gelijck men sulcx oock genoechsaem can afmeten daer uyt, dat dit eylant jaerlijcx can uytleueren bij de 20 duysent pijpen wijn, behaluen veel suykeren en andere coopmanschappen, ende daer tegen de andere eylanden sonderlinge niet met allen. Ten 5e, hetselue eylant ligt seer bequaem voor alle de schepen en booten die uyt dese landen na Oost- ende West-Indien,

Cabo Verde, Guinea, Angola en Brasil willen lopen aldaer te ververschen en van alle nootsaeckelicheyt h daer te versien, gelijck op alsulke voyagien gansch n dich is. Ten 6e, welcke gelegentheyt den Koninck Spaengien sal verliesen, behaluen sijn domeynen en ja lijcxse proffijten die hij wt het voors. eylant treckt. T 7e, hier door sullen de Oost- ende West-Indische Co jaerlijcx veel duysenden versparen, die sij aen wijnen m ten uytgeven: want aldaer aenlopende, can men de wijns eens soo goeden coop becomen als hier te lan behaluen de laccage, die tot daerentoe op de wijnen len, als mede dat sij te meer goet en volck daer door haer schepen sullen connen doen, alsoo sij haerlieden wijn en water daer sullen connen ofte sullen prouider Ten 8e, dese uwe armade sal haer aldaer wederom conn ververschen ende het volck buyten eenich perijkel rust ende haer seluen prepareren tot de voyage na Bras alwaer sij alsdan met Godes hulpe met lief ende goe gesontheyt sullen arriveren.

Dit eylant ingenomen sijnde, dienen de inwoonders te samen ontwapent, des Konincx officieren en de gee telickheyt haer goet geconfisqueert ende uyt het eyla gestelt te werden; voorts de rijcxste aldaer geschat, Gemeente onder den eedt, mitsgaders onder een Gouue neur ende Raet gestelt te sijn, ende het eylant met eni forten versien, ende deseluige met garnisoenen, ten minst met 1000 a 1200 man beset, om hetselue in gehoorsae heyt te houden. Doch soo verre dit eylandt niet can g wonnen werden, ofte dat uwe H. M. en Extie sulx ongerad dunckt te beginnen, ofte na dat hetselue al gewonnen sijn, ofte oock bij aldien den tocht in Poortegael voo bij uwe H. M. en Extie niet can geresolueert werden, ma wel de conqueste van Brasil selfs, soo sal gansch nodi sijn dadelijck het eylant van Gomera in te nemen, en dat om veelderhande redenen. Namentlijck, ten 1en, om

armade wederom te refrescheren buyten perijkel en sonder sorge, om cloeck ende gesont volck in Brasil te brengen. Ten 2e, om hier namaels sulcx van gelijcke te doen: want sonder soodanige plaetsen te hebben, daer men verversinge ende water can becomen, ist niet wel mogelijck met eenige vloot daer heen wat goets wt te rechten. Ten 3e, om dat aldaer een wtnemende schoone bay is ende wtermaten bequaem voor de schepen daer te leggen sonder eenich perijkel, ya de eenichste ende beste plaetse daer toe in alle de eylanden. Ten 4e, omme soo verre Teneriffa niet wert geresolveert aen te tasten, ofte aengetast zijnde niet can gewonnen werden, hetselue eylant van Teneriffa ende alle d'andere eylanden te bedwingen, ten deele onder contributie te houden, ende de wijnen die men wt Teneriffa van doen heeft daer bequamelijck te crijgen, als liggende dicht bij het voors. eylant. Ende soo het voors. eylant van Teneriffa gewonnen wert, om den Coninck van Spaengien de gelegentheyt te benemen.

Het voors. eylant vande Gomera is licht om te winnen, want het heeft weynich inwoonders, mits het cleyn ende maer dienstich is om vee te voeden; ende gewonnen zijnde dient daer een fort op gemaeckt ende met 200 man beset te werden, om van hetselue versekert te sijn.

Alhier in dese Bay dient de armade haer eerste rendevous te hebben om na Brasil te gaen, mede haer te ververschen ende van varsch water te voorsien, oock, als gesegt, moste uwe H. M. en Extie alle de oncosten dragen die tot hier toe sullen sijn gedaen, ofte ter tijt toe dat deselue vaerdich sal sijn om na Brasil t'seyl te gaen, ende daer vorder de Compe van West-Indien mede belasten, ende dat om diversche redenen, hier te lang ofte onnodich om te stellen.

De armade wt dese eylanden ofte bay t'seyl gaende, dient haer cours te setten recht naer de Baya in Brasil gelegen, wel lettende niet beneden deselue plaets te ver-

vallen ende inde nacht onder het lant te comen, om des smorgens te landen al het volck. Want soo deselue int gesicht vant lant aldaer bij dage compt, soo sullen de inwoonders aldaer inde wapenen comen ende groote neersticheyt doen het landen vant volck ende innemen vande stadt te beletten, soo veel sij connen, hetwelke niet wel can geweert werden, maer sal meerder bloet costen, dat men soo veel moet excuseren als men can. Dese plaetse gewonnen sijnde, sullen de cloosters voor eerst dienen voor bequame forten ende starckten, omme het garnisoen daer in te fourneren tot bewaringe van de plaets, tot dat men daer andere starcke forten heeft gemaeckt. De stadt dient door de soldaten wtgeplondert te werden tot vertroostinge van haer groote reys. De Geestelickheyt ende Konincx officieren wt het lant gesonden, haer goederen geconfisqueert, de Gemeente ontwapent ende onder eedt, Gouverneur en Raet gestelt, doch de suykermolens ende de suykerrietackers, mitsgaders de meesters van dien, moeten int minste niet beschadicht werden ende oock bij haer religie ende previlegien gelaten, ende deselue in bewaringe of protectie genomen te sijn, tegens alle diegeene die deselue souden willen schade doen. Hier dienen in garnisoen te blijuen ontrent 2000 a 2500 man, ende over deselue eñ de stadt met de forten een Gouverneur ende Raet gestelt te werden, met last ende commissie alles wijsselijck, voorsichtelijck, cloeckelijck ende discretelijck te regeren, gelijck dan sulcx in alle nieuwe conqueste van node is. Daer dienen mede eenige schepen van oorloge te blijuen tot bewaringe vande plaets.

Dit alles inder haest volbracht, dient de armade van daer naer Pernambuco te loopen, om deselue stadt mede in te nemen ende te behouden, als wesende de principaelste plaetse van geheel Brasil, hetwelcke met Godes hulpe niet en sal failleren: want off wel swaerlijck daer is bij te comen, mits de casteelen so na het gat liggen,

soo is doch daer ontrent een bequaeme plaetse omme te landen ende na de stadt te marcheren, latende de casteelen liggen, die vande lantsijde gewonnen ofte ten minsten metter tijt wtgehongert konnen werden. De stadt verovert sijnde, sal van noode sijn daer mede te handelen als in de Baya gehandelt is, ende voorts int generael op alles goede ordre te stellen ende van die plaetsen hem wel versekeren, daer na doort heele Conincrijke tegens de rebellen te procederen naer behooren, ende hetselue tot goede ruste ende vrede te brengen ende onder goede wetten ende politien, besettende hetselue met behoorlijke forten ende garnisoenen.

Het is niet te twijffelen, dit aldus aengelegt sijnde, ofte dit voors. Koninckrijcke sal geconquesteert ende den Koninck van Spaengien ontnomen werden, gelijck als een ygelijck sulcx can afmeten wt de redenen van mogelicheyt, die ick daer van gestelt hebbe in mijn 12 nootsaackelickheden, hier voren meermalen gedacht.

Hier mede, mijn Heeren, sal ick afcorten ende uwe H. M. ende Ex^tie^ niet langer ophouden, biddende mijn lang discours ten goede te nemen, ende te gelouen dat de liefde tot het vaderlant en de voortplantinge der waerheyt, als mede den haet die ick drage den Koninck van Spaengien (te meer om dat ick door hem ende sijne dienaers extraordinaerlijck ben vercort) mijn hier toe gedrongen heeft, ende dat ick niet laten sal, soo lange ick leve, te practiseren de welvaert uwer Republike, als mede het verderff ende schade des Konincx van Spaengien, soo lange hij onse vijant is. Ten laesten uwe H. M. ende Ex^tie^ biddende mijn te vergeuen, soo ick alhier buyten redenen ende sonder slot hebbe gesprooken ofte yet gesegt dat u onaengenaem is om hooren. Ick verclare uwe H. M. en Ex^tie^ wt alle de redenen ende discoursen, die ick met voordacht hebbe gehadt in Poortegael, Spaengien ende de eylanden van Canarien met diversche goede verstanden,

mitsgaders wt alles wat ick daer te lande met opmerckinge gesien, gehoort, van andere verstaen ende wt diversche schriften gelesen heb, dat ick na mijn verstant geen beter noch proffijtelijcker conclusie en hebbe connen maken als dese, welke ick alhier hebbe geproponeert.

Hier mede, mijn Heeren, bidde ick God almachtich, uwe H. M. en Ex[tie] te nemen in zijn heylige bescherminge, uwe regeringe te segenen ende te bevestigen.

In Amsterdam den 12[en] Septemb. a° 1622.

ZESDE VERGADERING.

15 April 1871.

BIBLIOTHEEK. — DE ALOUDE AUTONOMIE VAN HOLLAND. — CONSIDERATIEN VAN HANDELAARS OP DE KUST VAN GUINEA. — MEMORIE VAN BEWINDHEBBERS DER OOST-INDISCHE COMPAGNIE. — REMONSTRANTIE EN VERTOONING DER GELEGENHEYT DES CONINCKRIJX VAN SIAM.

BIBLIOTHEEK.

Ten geschenke ontvangen:

Van de Schrijvers:

A. Schimmelpenninck van der Oye, *Een kijkje in de oude Registers der Leenen van het „Furstendom Gelre" en van „de Graafschap Zutphen."* V. 8°.

A. Schimmelpenninck van der Oye, *Kronijk, Huis en Geslacht Wilp van* 1200 *tot* 1595, *met genealogie Wilp — van der Oye.* 8°.

A. Schimmelpenninck van der Oye, *Genealogie der Steenbergens tot Nyenbeek.* 8°.

Dr. H. Rump, *Literarischer Handweiser für das Kath. Deutschland*, 100, 101. Münster, 1871.

In ruiling ontvangen:

Van het Indisch Genootschap:

Notulen van de algem. Vergadering van 1 *Maart* 1871.

Van de Redactie:

Messager des sciences historiques 1870. 3, 4. Gand, 1870. 8°.

Van het Institut archéologique Liégeois:

Bulletin, X. 2. Liége, 1870. 8°.

Catalogue descriptif du musée provincial de Liége, première suite. Liége, 8°.

Van de Société archéologique de Namur:

Annales. XI. 2. Namur, 1871. 8°.

Rapport sur la situation de la Société en 1870.

Van het historisch Verein für Steiermark:

Mittheilungen, 18es Heft. Gratz, 1870. 8°.

Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen, 7 Jahrgang. Graz, 1870. 8°.

Van de K. K. Geograpische Gesellschaft te Weenen:

Mittheilungen, Jahrgang 1870. Wien, 1870. 8°.

Van de Redactie:

De Katholiek, April, 1871. Leiden, 1871. 8°.

De aloude autonomie van Holland.

De Heer Dr. W. G. Brill zet de denkbeelden uiteen, welke mede zijn opgenomen in een opstel te vinden in zijne *Voorlezingen over de Gesch. der Nederl.* D. II, St. II, bl. 90—95. Hij steunt thans die denkbeelden met getuigenissen als van Phil. a Leidis (Imperium scissum est et quilibet hodie in suis imperat partibus) en van Hugo de Groot, en met uitspraken van Hoogd. Geschiedkundigen uit onzen tijd. Zoo leidt de Baron von Hammerstein-Loxten (*der Bardengau, eine histor. Untersuchung* enz.) de

Gravenrechten der Billungers van de grondeigendommen af, die dezen bij de groote veranderingen, welke het grondbezit in den tijd van het verval van het Karolingische Rijk moet hebben ondervonden, verworven zullen hebben, — op dezelfde wijze als de spreker zulks van het Huis van Holland beweert. Voorts haalt de spreker eene plaats aan van Dr. Fr. Wegele, waar hij zegt: „Het Rijk was in de 13de eeuw nog slechts in de Vorsten vertegenwoordigd, en de Rijksmacht had geen andere beteekenis meer, dan dezen haar toekennen wilden." Voorts spreekt Wegele met geringschatting van dezulken, die wanen, dat Keizer en Rijk eenig bindend gezag uitoefenden: hij noemt de zoodanigen „Rijksschijnheiligen, die meenen, dat de Vorsten zich in dien tijd bezondigden tegen het Rijk." Zij toonen (zegt hij), dat zij weinig begrip hebben van de zeer weinig ideale politiek, die men in die eeuw onder den dekmantel vande Rijksjustitie in praktijk bracht: in die tijden (verzekert hij) kan er van geene Duitsche Staatsjurisprudentie sprake zijn.

De Heer de Geer van Jutfaas oppert tegen deze beschouwingen zijne bedenkingen.

CONSIDERATIEN VAN HANDELAARS

over het belang van den handel op de kust van Gui[nea]

Uit het Archief van HILTEN.

Redenen ende Consideratien die de Bewinthebbers ende Traficquanten opte custe van Guinea en Aphrica de Heeren Staeten-Generael remonstreren, omme in consideratie genomen te werden in deese aenstaende vreede-handelinge [1]), tot verseeckeringe vande traffycque in deese Vereenigde Nederlanden ende proffijt vant gemeene beste.

Alhoewel de voorschreue Bewinthebberen ende Trafficquanten niet en twijffelen ofte haere Ed. Mo. hebben volcomen kennisse vande groote nutticheden ende proffijten, die de goede ingesetenen van dese landen vuyt dese traffycque hebben genoten, soo hebben nochtans deselue nyet connen naerlaten haer Ed. Mo. memorie bij desen te veruerschen, verseeckert sijnde vande vaderlijcke sorge ende affectie die haere Ed. Mo. tot propagatie vande n[e]gotien ende weluaeren tot den lande draegen, ende oue[r] sulcx int corte te verthoonen de voors. nutticheden v[an] desen handel bij dese naevolgende poincten.

Eerstel., dat de voors. trafficquanten, geconsidere[ert] hebbende eñ tot haere groote schaede gevoelende [de] molestie, die den Coninck van Spangien de onderdaen[en] van uwe Ed. Mo. van tijt tot tijt aendoende was, soo [...]

---

1) Te weten de vredehandeling, die tot het twaalfjarig Bestand ge[leid] heeft. In dit stuk worden de Staten-Generaal met *Ed. Mo.* aangesp[ro]ken, hetgeen een bewijs is, dat de titulatuur toen nog niet zoo bepaald was.

arresteren ende confisqueren van hun schepen ende goederen binnen sijne rijcken, waer door den handel in dese landen van daege tot daege was aeffnemende, tot groot interest vant gemeene lants weluaren ende veele haere manifactueren alomme daer ouer quaemen stille te staen, tot merckelijcke schaede vande goede ingesetenen deser landen, hebben de voors. trafficquanten de handelinge opte custe van Aphrica langs Guinea tot Maniconguo toe bij der handt genomen.

Ende aleer de voors. trafficquanten hebben connen comen tot vreedsame handelinge mette Negros ende Barbaeren van die quartieren te exerceren, sijn deselue trafficquanten door onbekentheyt vande swarte tot onse natie, ende special. door de instigatie vande Portugysen, die alomme de Negros vuytsonden omme den onsen bij alle natien van die quartieren te denegreren, oock onder anderen den swarten gesubborneert het goudt te verualschen, omme ons alle middelen van handelinge te benemen, waer door sij traffycquanten diuersche van haer chaloupen ende oock eenyge schepen met volck ende ingelaeden coopmanschappen vanden voors. Negros int eerste affhandich sijn gemaeckt, tot excessiue schaede van henluyden.

Hebben sijluyden des nyettegenstaende met een mannel. couraigie de voors. handelinge gecontinueert, ende deselue gepropageert ende vermeerdert tot het Coninckrijcke van Benyn, Capo de Lopo Consaluo, tot het Coninckrijcke Maniconguo toe. In welcke neuterale rijcken d'ingesetenen, syende de cinceriteyt van onsen handel, ende beuindende die ciuiliteyt van onse natie, recht contrarie als de vianden door haere gesubborneerde swarten in dye coninckrijcken ende landen hadden laeten stroyen, sijluyden alomme ons een open vrijen handel hebben verleent tot de natien van dese landen, dat sijluyden diuersche contracten metten Coninck van Benyn in het stuck vande negotie ouer eenige jaeren gemaeckt hebben, dewelke tsedert altijt seer

wel vande voors. Coninck sijn onderhouden geweest, met goede mutuele correspondentie, volgende de memorie daer aff sijnde.

Ende es den voors. handel metter tijt sulcx geamplieert, dat opte voors. quartieren ende rijcken vuyt dese landen sijn affgesonden, tsedert de vijftien jaeren herwaerts, ouer de twee hondert gequalificeerde schepen, waer op sich erneert hebben ouer de thyen duysent zeeuaerende luyden sonder Generaels, Commysen ende onder Commysen.

Behaluen de neringe ende proffijten die vuyt saecke van soodanige treffel. toerustinge bij de ingesetenen van dese landen sijn geproffyteert ende genooten.

Alle twelcke hoewel seer dienstel. voor dese landen es[illegible] geweest, soo dient sonderlinge geconsidereert, ende dese[illegible] landen dies te hooger te achten ende van meerder impor- tancie estimeren, ouermits deselue schepen affgelaede[illegible] werden met manifactueren van deese landen, als linne[illegible] waet, smallen, noppen, Leydtsche deeckens, wolle lae[illegible] kenen, sayen, gewroocht cooper, tinnen, ijser ende dierg[illegible] lijcke, sulcx dat bij een gemeen schip bij de twee honde[illegible] duysent ellen linnewaet, veertich duysent pont cooperwer[illegible] ende bij de hondert duysent pont madrigetten affgelaede[illegible] werdt, welcke madrigetten voor desen te Venetia allee[illegible] plagen gemaeckt te werden ende als nu door het oprech[illegible] ten van desen handel in deese Vereenichde Nederlande[illegible] in groote abondantie werden gemaeckt.

Ende gelijck kennel. is dat de wtgaende coopmanschap- pen, die opte voorschreue custe gesonden werden, de landen alhyer sonderlinge proffijt aenbrengen, soo sijn oock de retouren, die van daer hier gebracht werden, van immers soo grooten importancie; als huyden van groot ende cleen bestiael, gommen, manigetten, olyphants tanden, ende dat in soo grooten meenichte, dat niet alleen de manifactueren, die in yuoir werck bestaen, dese landen daer mede ver- neucht werden, maer oock vuyt dese landen veruoert werdt

naer Vranckrijck, Italyen, Engelant, Duytslandt, Moscouien ende in andere plaetsen van Europa, tot in Oost-Indien toe.

Ende es voornemel. te considereren de merckel. sommen van fijn ongemundt Guineas goudt, monterende alle jaeren ouer de twee duysent pondts gewichts hyer te lande commende, die in U E. Mo. munte, volgende desselffs ordonnantie, werden gemundt.

Hebben, noch bouen den voorschreuen rijcken goudthandel, wt het Coninckrijcke van Benyn in dese landen gebracht Benynsche peper, maer oock begost te brengen pastel: de pastel, vuyt de Vlaemsche eylanden passerende, sijnde van soodanigen fijnte, dat den trafficanten aengedient werdt van eenige hem dies verstaende, die te sullen refineren, datse sal passeren amil ofte indigo. Insgelijcx oock alreede monsteren becommen hebbende van greyn, om daer mede schaerlaecken te verwen, passerende de conchenille, waeraff sij goede informatie hebben van abondantie te becommen ende dien eynde expres schepen derwaerts gesonden hebben. Waer mede men sal connen deruen de pastel van Spaingien, den amil ende conchenille van West-Indien, ende dien handel den Spagniaert eenichsints ontrecken, waerwt dese landen seer grooten dienst ende proffijt souden trecken.

Ende alhoewel de Bewinthebberen uwe E. Mo. dese Remonstrantie veel breeder souden hebben cunnen extenderen, hebben nochtans in dese gelegentheyt goet geuonden int corte te stellen, omme uwe E. met lange lectuere niet te beswaeren, verseeckert sijnde U E. Mo. seer wel nae haere gewoonl. wijsheden sullen connen affmeten de proffijten ende nutticheden, die haere Ed. Mo., soo van vuytgaende als incommende conuoy, als oock bij het munten vant voors. gout in massa, sonder andere penningen te breecken, genooten ende geprouffyteert hebben; dat oock den Hongerschen ducaet veele hooger soude geloopen heb-

ben, tot grooten nadeel van Oosterschen handel, ende oock meerder confusie inden cours van uwe Ed. Mo. goude penningen soude gecauseert hebben, bij soo verre het voors. goudt jaerlicx nyet gecommen waere.

Hebbende de voors. trafficquanten deselue handelinge tot noch toe op haere eygen costen gedaen, sonder vant gemeene landt oyt eenige subsidye off vrijheyt versocht ofte genooten te hebben, ende de custen aldaer soo gefrequenteert ende bevrijdt, dat alle de ingesetenen vande Vereenichde Nederlanden daer hebben mogen handelen, waer door den handel vande Portugysen aldaer bijnae te nyete ende in Portugael de munte vergaen es.

Sonder nochtans den Coninck van Spaengien in sijne gebyedt eenige inuasie gedaen te hebben, maer gehandelt met vrije Coningen ende luyden, hem int geheel ofte deel nyet erkennende nochte subiect sijnde. Waer ouer de voors. trafficquanten hem verseeckert houden, dat haere Ed. Mo. volgende haere gewoonlycke sorge en lyeffde tot hunne onderdanen, geensints sullen gedoogen, dat de voors. traf-ficquanten eenige preiudicie ofte beletsel bij tractaet van aenstaende vreede sal werden aengedaen, maer veel ee in haeren gewoonl. handel werden gemaincteneert, end alsoo gepatrocineert, dat den voors. handel voortaen bre del. mochte werden gedreuen ende gecontinueert, sond eenige offentie, tot weluaert van dese uwe Ed. Mo. heere Vereenichde Nederlanden ende meerder verseeckeringe va toecomende vreede, alsoo door dese ende andere versche den vaerten en traffycquen op vreemde landen des te mi der volck, schepen ende goederen in Spagnyen sullen g pericliteert.

Behaluen oock dat door continuatie van voors. hand nyet alleen de voors. Conincrijcken ende luyden sull meer continueren met de ingesetenen van dese lande maer oock andere Coninckrijcken, die haer vrientschap en handel alree gepresenteert hebben, mette welcke tot re

tatie ende grootachtinge van dese Republycke, haere Ed. Mo. sullen cunnen maecken in sulcke verbonden, als tot verseeckeringe vañ staet eñ neringe van dese landen sullen proffytel. achten.

MEMORIE

VAN BEWINTHEBBERS DER OOST-INDISCHE COMPAGNIE

OVER HET BELANG VAN DE CONSERVATIE VAN DEN OOST-INDISCHEN HANDEL.

Uit het Archief van HILTEN.

Redenen en motiuen die de Beuelhebberen vande Oost-Indische Compe den Ed. Mo. Heeren Staten in bedencken stellen, ten eynde deselue daer op inde voorgenomen vrede handelinge[1]) sullen regard gelieuen te nemen, als de inportantie ende consequentie vande saecke is vereysschende.

Hoe wel dvoors. Bevelhebberen voor seecker houden, dat haere E. Mo., naer haere gewoonlicke wijsheyt, seer wel connen considereren, dat de conseruatie ende vermeerderinge vanden Oost-Indischen handel, tot dienst, welvaeren ende verseeckeringe van deese landen is streckende, soo achten nochtans de voors. Bewinthebberen van haere devoir te sijn, U E. Mo. bij deesen sommierlick te verthoonen de principaelste redenen dye nopende den voors. handel in consideratie mogen comen.

Eerstelick behoort int bedencken te comen met wat groote costen, moeyten ende periculen den voors. handel

---

1) Het stuk dagteekent uit het jaar 1608.

is begonst, vercregen ende tot nochtoe gecontinueert en gemainteneert, ende tgeene haere E. Mo. daer toe gedaen ende belooft hebben.

Ende, ten tweeden, den tijt ofte saysoen wanneer den voors. handel is aengevangen ende wat nut ende prouffyt alsdoen ende tsedert dye tijt de landen daer van genoten hebben ende noch verder connen genieten, mitsgaders de schaede dye dselue bij het verlies vanden voors. handel zullen lijden.

Nopende het eerste poinct es notoir dat, hoewel haer E. Mo. vuyt het publyck tot het intameren vanden voors. handel geen costen hebben gedaen, dat nochtans tselue den goeden ingesetenen deser lande (dyet voors. stuck aenvanckel. met een goede couragie ter handt hebben genomen) eenige hondert duysenden heeft gecost.

Ende hoewel het begin nyet ten besten en succedeerde soo hebben zijluyden nochtans haere couragie nyet verlooren, maer de saecke met meerder costen hervatt.

Waer deur oock andere ingesetenen deser landen zijn geincourageert omme het begonste werck te secondere

Ende alsoo dye tweede voyagie beter als deerste wa succederende, ende dat daer deur een yder dvoors. hande elcx tot zijn particulier prouffyte was nemende, ende da haer E. Mo. naer haere gewoonlicke wijsheyt seer wel considererende dat tselue nyet anders als tot bederff van den voors. handel conde strecken, soo hebben dselue, eensdeels bij inductie, ende voorts bij haere authoriteyt, alle dye Compangien dye hen den voors. handel eenichsints bemoeyt hadden, vereenicht, ende daer beneffens geordonneert ende geoctroyeert, dat den voors. handel vuyt deese Vereenichde Nederlanden nyet anders als bij directie ende tot proffyte vande Vereenichde Compangie en zoude werden gedaen, versiende denseluen met goede ordre ende Regenten ofte Bewinthebberen.

Waer naer dvoors. Bewinthebberen vuyt het rapport van

haere Officieren, die sijluyden van tijt tot tijt inde Oost-Indien gesonden hebben, bericht sijn dat de Portugeesen (in eenige quartieren van Oost-Indien residerende) zelffs ende deur haere geallieerde, inden voors. handel met gewelt ende practijcquen sulcken empechement deden, dat den voors. handel met geene seeckerheyt en mocht werden gecontinueert, ten waere dselue met gewelt van wapenen te water ende te lande werden gemaincteneert, hadden zijluyden alle tselue haere E. Mo. verthoont, omme ten eynde dselue soo inportanten stuck gelieffden te behartigen ende de Bewinthebberen daerinne met raet ende daet te assisteren. Waer op haere E. Mo. denseluen geraeden ende geincourageert hebben, dat zij dsaocke tegens de practijcquen ende gewelt vande Portugeesen ende haere adherenten zouden mainctoneren, nyet alleen defensiue maer oock offensiue, authoriserende denselue omme van wegen haere E. Mo. alliantien te mogen maecken met alle Coningen, Princen ende Republycquen van Oost-Indien, dyen de dominatie ende regieringe vañ Spangiaerts eñ Portugeesen suspect waeren, ende vrundtschap van deese landen eenichsints requireerden, belouende tzelue werck met alle faueur ende mogelijcke assistentie te seconderen.

Dyenvolgende hebben dvoors. Bewinthebbers, hem betrouwende op den voors. raet, belooffde faueur ende assistentie, haere schepen, dye zij van tijt tot tijt naer Oost-Indien gesonden hebben, gemonteert, gemandt ende geprouideert met dubbelt geschut, wapenen ende munitien van oorloge, volck ende viures, sulcx dat henluyden dvoors. equipage ende vuytrustinge eens zoo veel gecost hebben als zijluyden anders, vaerende te coopvaerdije, te costen gehadt zouden hebben.

Hebben, oock volgens dvoors. last ende authorisatie, inden naeme ende van wegen haere E. Mo., gemaeckt verscheyde alliantien met diuersche Coningen, Princen

ende Republycquen van Oost-Indien, als namentl. met de Coningen van Bantam, Grissici, Tuban, Johor, Petani, Siam, Tarnate, Tidor, Borneo, den grooten Samoron, Coninck van Malaber ende Calicut, de Republycke van Banda ende Ambonia. Alle welcke Coningen, Princen ende Republycquen dvoors. Bewinthebberen in den naeme van haere E. Mo. belooft hebben, alle mogel. assistentie tegens het gewelt vande Portugeesen, Spangiaerden ende haere adherenten.

Ende hebben dvoors. Bewinthebberen met het doen vañ voors. seer excessiue costen ende het maecken vande voors. alliantien, haere saecken eñ handel in Oost-Indien nyet alleen gemainctenеert maer oock seer merckelicken vermeerdert, tot groote afbreuck vande neeringe ende authoriteyt vande voors. Portugeesen.

Waer deur haere E. Mo. zeer groote eere, glorie eñ reputatie vercregen hebben, nyet alleene bij de ingesetenen van Oost-Indien, maer zelffs bij alle Coningen, Princen ende Republycken van Christenrijck.

Want alhoewel alle tselue bij directie ende tot costen ende periculen vande voors. Bewinthebberen ende haer Comp^e^ is te wege gebracht, soo wert nochtans alle tselu haere E. Mo. wijsheyt ende verstandt ende beleyt (nae Godt) toegeschreuen, der welcker constantie ende magnanimité onder anderen daer deur ten hoochsten geexalteer ende verheuen werdt, dat dselue, naer langduyrige swae oorloge, de couragie gehadt hebben ende gethoont dat haere ondersaeten alle handel op Spangien, Portugae ende andere landen, onder tgebiet vanden Coninck va Spangien staende, verboden sijnde, haere E. Mo. echt soo periculosen ende importanten handell bij der han hebben deruen nemen, in zoo verre landen, daer den Coninck van Spangien ende zijne ondersaeten soo langejaren gedomineert hadden, ende dat dselue tegens tgewe der Portugeesen, Spangiaerden eñ haere adherenten s mannelick is gemainctenеert eñ vermeerdert.

Dat sijn sommierlijck de consideratien, dye nopende het eerste poinct in bedencken behooren te comen, waer vuyt haere E. Mo. seer wel zullen connen besluyten, dat noch eerlick noch redelick can zijn, dat dvoors. handel gequeten ofte eenichsints in perickel gestelt werde.

Want behaluen dat onredel. zoude sijn, dat dvoors. Bewinthebberen ende haere Compe, die deur den raedt ende faueur, mitsg. dassistentie van haere E. Mo. soo excessiue groote costen in de voors. extraordinaris oorloghs-equipagien hebben gedaen, ende dye bij authorisatie ende op de naem van dezelue, soo veel alliancien mette voors. Oost-Indische Coningen, Princen ende Republycquen hebben gemaeckt, niet alleen vande voorschreue belooffde faueuren ende assistentie, maer selffs vanden voors. handel directelick ofte indirectel. zouden werden gefrusteert.

Soo zoude oock de eere ende reputatie van haer E. Mo. grootelijcx gecrenckt worden, nyet alleen bij alle dvoors. Oost-Indische Coningen, Princen ende Republycquen, dye, nyet tegenstaende de voors. alliantiē, sonder eenige redenen verlaten ende ten appetijte vande Portugeesen ende Spangiaerden geabandonneert zouden worden, maer zelffs oock bij alle Coningen eñ Princen, mitsg. Republycquen van Christenrijck (dye nyet en sullen connen begrijpen dat haere E. Mo. wettige ende suffisante redenen gehadt hebben om dvoors. alliantien ende zoo zeeckeren importāten handel ende neeringe te verlaeten), sonderlinge als zij considereren, hoeveele deese landen daermede zullen werden geswackt eñ den Coninck van Spangen versterckt.

Wat aengaet het tweede poinct, dunckt den Bewinthebberen dat dyesaengaende in consideratie behoort te comen, dat den voors. handel hyer te lande bij der handt genomen is, ten eynde als den Coninck van Spangien eerst met een generael arrest ende daer nae bij openbaere placcaten den ingesetenen deeser landen alle nauigatie ende handel op Spangien, Portugael ende alle andere landen

verboden hadde, met intentie omme dselue landen daer mede van alle trafycque eñ het merendeel van haere zeevarent volck te priueren ende dezelue daer deur te verswacken ende te accateren.[1])

Ende soude apparentel. den voors. Coninck mette voorschreue proceduyren seer naer tot sijne intentie gecomen sijn, ten waere de coopluyden ende tseevarent volck deeser landen deur het aenvangen van deesen nieuwen handel ende de apparente hoope van het goet succes ende vermeerderinge van dyen, waren gecourageert omme hyer te lande te blijuen.

Ende het voors. succes, opte voorseyde hope gevolcht, heeft nyet alleen de oude coopluyden ende haer gelt en neeringe in deese landen gehouden, maer oock de persoonen ende het gelt van veele andere coopluyden in deese landen gelockt.

Ende is dvoors. nauigatie ende handelinge binnen soo weynich jaeren zulcx geamplieert ende vermeerdert, dat inde vuytrustinge vande leste vloote, naer Oost-Indien gesonden, geemployeert zijn tusschen dye twee ende drye milloenen guldens ende omtrent twee duysent mannen.

Bouen soo signalen dienst, dye deese landen in soo bequamen tijt deur den aenvanck ende continuatie vanden voors. handel hebben genoten, hebben dselue noch getrocken deese nauolgende voordeelen, te weeten: eerst dat dye gemeene saecke merckelicken heeft genoten ende geprouffyteert int verbeeteren van het incōmen ende vuytgaende licenten, convoyen ende gemeene middelen. Item met des lants gerechticheyt in soo merckelicken prinse als dye vanden voors. handel tot laste vande Portugeesen gedaen hebben.

---

1) Is het afschrift juist, dan zou men aan verwarring van het Ital. *accattare* (*borgen*) met *accasciare* mogen denken: het laatste, dat *ontzenuwen* beteekent, geeft hier een gepasten zin.

Dat oock het landt met zoo groote ende stercke schepen van oorloge, ende met zoo veele stucken geschuts als tot laste vande Compangie gemaeckt eñ gegoten sijn, in alle occurrentien gesterckt ende grotelicx verseeckert.

Dat de voors. handelinge ende trafycque van zulken importantie is bevonden, dat men daer deur ende deur tgevolch vandyen de handelinge op West-Indien nyet en heeft gemist, want behaluen dat metten seluen handel directelick in dese landen sijn gebracht alle soorten van specerien ende drogen, dye vuyt Oost-Indiën zijn comende, sulcx dat dselue vuyt deese landen deur het meerendeel van Europa werden gedistribueert, twelck te vooren alleen vuyt Lixbona ende Portugael plach te geschieden, dye nu eenige soorten van specerien van hyer treckende zijn, soo sijn sij oock bouendyen vuyt dselue landen alhyer gebracht, veele gemaeckte ende zonderlinge oock veele rouwe zijde.

Waer deur deese landen opgestelt is het maecken van diuersche soorten van zijde manufacturen ofte zijde laeckenen, lampers, fluweelen, satijnen, taffen, organsinnen werck, sijde, ende andere soorten, die men all vuyt Italien plach te haelen.

Ende bij continuatie vande voors. nauigatie ende trafycque sullen alle dvoors. voordeelen ende proffyten, nyet alleen gecontinueert maer oock merckel. vermeerdert ende verbetert worden.

Wandt de nauigatie ende handelinge bij de voors. continuatie verseeckert zijnde, zullen dye vanden voorschreuen Comp^e haeren handel oock cunnen vuytspreyen tot in China, Japan ende Peru, doende nyet alleen haeren handel ende prouffyt tusschend voors. Rijcken, maer oock met het transport van alle soorten van goederen op deese landen, die voorts van hyer deur geheel Europa gedistribueert sullen worden.

Ende soo dye vande voors. Comp^e haer voorgenomen handel op China mogen doen, gelijck zij seeckerlick ver-

hoopen, soo sullen zij apparentelick alle ofte imm
't meerendeel vande handel ende manufacturen van s
soorten van zijde in deese landen stabileren ende vi
Italien diuerteren.

'Twelck hoe important ofte dienstich voor deese lan
zoude zijn, can daervuyt geoordelt worden, dat inden h
del ende manufacturē vañ voors. zijde de principale n
ringe, welvaeren van een groot deel van Italien is bestaen

Ende met de manufacture van deselue sijde souden me
gebeneficieert worden de landtsteden, daer de wooning
ende lijffneeringen binnen deese landen costelicxt zijn.

Waerop haere E. Mo. sonderlinge behooren te lett
nyet alleen ten opsien dat deur de eerste veruolginge er
troublen veel manufacturen, als van draperijen, tapisserij
linneweuerijen ende andere, in Engelandt, Duyslandt er
sonderlinge inder Slesie zijn gediuerteert, maer oock
cessatie vanden oorloge veele ledich volcx inde lande s
blijuen, dye notelick met eenige ambachten ofte manuf
turen onderhouden sullen moeten worden.

Men laet staen dat deese landen vuyt Oost-Indien o
voorsien connen worden van gengber eñ suyckeren,
in plaetse van ballast, sonder groote interest vande vord
ladinge, met redelick prouffyt ouergebracht zoude con
worden.

Doch bouen alle dvoorschreue commoditeyten eñ voor
len, dye de Gevnieerde landen ende ingesetenen van dy
bij continuatie ende mainctenneren vañ voors. handell s
len genieten, comen noch in consideratie twee and
redenen, dye haere E. Mo. alleen behooren te beweg
omme alle directe ende indirecte cessatiē ofte besnijdin
eñ interruptien vande voors. nauigatie ende negotiatie
weeren ende aff te slaen.

Te weeten, eerst om dat deese handelinge nae alle s
parentie zoo verseeckert is, dat dzelue den participant
niet alleen goede winst can geuen, maer datse oock de

landen bij den Coninck van Spangien ende zijne ondersaten niet lichtel. can worden ontrocken ofte beleth, soo wanneer haere E. Mo. de voors. Compangie met haere faueur ende assistentie sullen willen seconderen.

Daer ter contrarie alle de trafycque, die in cas van vreede op Spangien, Portugaell eñ andere landen, onder tgebiet vanden Coninck van Spangien wesende, van onseecker gewin ende tot discretie vanden Coninck van Spangien staende is, zulcx dat dselue t'allen tijden deese landen ende de goede ingesetenen van dyen, oock met confiscatie ofte aenslagen van haere goederen eñ schepen ontrocken can werden, in welcken gevalle deese landen bij cessatie ofté corruptie vanden Oost-Indischen handel bij nae geheel neeringeloos geconstitueert zouden worden.

Ende dat men alsdan den voors. handel op Oost-Indien ende het oorloch op de voors. Portugeesen eñ Spangiaerden aldaer zoude willen vervatten, soude geheel difficyl, jaa ganschelick te vergeeffs zijn. Nyet alleen om dat den Coninck van Spangien mette eerste occasie, ofte ten minsten als hij den vreede zoude willen breecken, jegens soodanige inconvenienten vollkomelick zoude voorsien, maer oock voornamentelick om dat die Indianen, dye jegenwoordelick om onsent wille tegens de Portugeesen vianden geworden zijn, met ons, dye haer sonder redenen verlaeten ende ten proye vañ Portugeesen ende Spangiaerden gegeuen zouden hebben, van nieuws niet en zouden willen contracteren, zulcx dat deese landen met haere neeringe ende traffycque tusschen twee stoelen inde assche zoude geseth werden, als men gemeenl. zeyt.

Dye tweede redene, dye haer E. Mo. oock voornamentelick behooren te beweegen, is, dat den Coninck van Spangien ende zijne ondersaeten alleenlick affgaet alle tgeene deese landen eñ ingesetenen vandyen metten handel van Oost-Indien tot noch toe geprouffiteert ende noch vorder sullen prouffiteren. Want dat den principaelen welvaeren

van Portugael bestaet met nauigatie ende negotiatie c
Oost-Indien is notoir, gelijck oock notoir is dat dye inge
setenen vant Coninckrijck van Napels eñ Cicilien, mits
gaders vant Hertochdom van Milanen, haere voors. manu
facturen eñ handelinge conserueren ende verbeeteren; end
dye van Portugael zouden haeren beduruen ende verualle
handel op Oost-Indien restaureren ende vermeerderen
gelijck oock alsdan cesseren sullen alle de andere impo
tante voordeelen ende verseeckerheyden van desse landen
hyer vooren breder verhaelt, dye all tsamen den Coninc
van Spangien ende zijne ondersaeten sullen aenwassen.

Men laet staen dat den Co. van Spangien daer mee
sonder eenige contrauentie gemaeckt zall worden absolu
meester, zoo well van Oost- als van West-Indien, ende di
hem oock sonder breeckinge van eenige vreede in hande
gestelt sullen worden middelen omme dese landen te p-
ueren van een groot deel van haere manufacturen eñ van
nauigatie eñ trafycque, dye zij daer door op Spangien en
Portugael plegen te hebben.

Want in plaetse dat alle manufacturen van sijde, linn
ende wollen vuyt Spangien naer West-Indien plach ge
voert te worden, dye voor een goet deel vuyt dese land
op Spangien werden gebracht, soo sijn, althans tsedert
eenige jaeren herwaerts, de West-Indien met allerhande
Chineesche zijdewercken vuyt de Philippynen geprouided.
Ende naerdyen inden Coninckrijcke van Cambya en
op de custe van Choromandel, beyde in Oost-Indien, ge
maeckt worden alderhande catoenen liwaten, soo als grof
cruysbeelt ende generalick alle ander soorten van lywaten
soo is zeer apparent, dat den Coninck van Spangien
m[r] geworden sijnde vande Oost-Indien, ordre stellen sal
dat dye West-Indyen oock vandaer voorsien sullen worde
van alle soorten van lywaten, ende tselue sall oock app
rentelick in alle andere waeren, dye hyer voortijts van de
landen getrocken ende naer West-Indien gevoert zijn, g

practiseert worden, ingevalle deelue elders gevoechlijck becommen connen worden.

Ende consequentelick en sall oock dye vaert op Spangien eñ Portugael daer veel het och op hebbeñ, voor deese landen nyet anders dienstich zijn, dan omme bij dierte, ofte apparentie van dyen, greynen derwaerts te voeren, ende omme henluyden van masten ende andere Noortsche waeren, totte equipagie van heurl. schepen te voorsien, ende daer tegens sullen wij die van Spangien eñ Portugael accõmoderen metten afftreck van haere vruchten eñ ouertallige goederen, die wij seer well connen ontbeeren, ofte elders tot gelijcke ofte mindere prijse recouureren, gelijck de experientie vande naeste tijt jaeren heeft geleert.

Men laet staen dat bij eenige merckelicke dierte in Spangien ofte Portugael, deur begeerte van winste (dye de menschen gemeenlick bedriecht), seer lichtel. zoude connen gebeuren, dat het principael gewelt van dese landen te water in de macht vanden Coninck van Spangien soude werden gestelt, twelck hoe dangereux voor deese landen soude zijn, can nyet alleen vuyt dvoorgaende experientie, maer selffs vuyt de redenen geoordeelt worden.

Vuyt alle welcke redenen ende consideratien met handen te tasten is, dat de verlaetinge ofte restrinctie vande voors. Oost-Indische handelinge notorie strecken soude tot verminderinge van deese landen, traffycquen, manufacturen ofte innecommen, ende dat ter contrarie den staet ende het inneco͂men vanden Coninck van Spangien, mitsgaders de handelinge eñ welvaeren van sijne ondersaeten, seer gestabilieert eñ merckelicke verbetert sullen werden.

Twelck geensints cesseren soude al waert dat bedongen ende geaccordeert wierde, dat de voors. Comp^e eñ haeren handel op Oost-Indien vrijlicken souden mogen continueren geduyrende den tijt van haere vereregen octroy.

Wandt behalven dat hetzelue inder tijt van xv jaeren sall expireren, ende dat deese landen daer int eynde zoo

18*

wel van neeringe ende welvaeert sullen dienen voorsien als jegenwoordich, soo is oock apparent, jae geheel seec- ker, dat de Indianen daer van deur de Portugeesen ende apparentel. oock deur eenige van onse natie metten eer- sten sullen worden berecht, eñ sullen de Indianen daer deur ontwijffel. beweecht worden omme hen weder met de Portugeesen te reconcilieeren, ende dye aliance eñ vrundt- schap vande Nederlanders te verlaeten, waermede de ge- heele handelinge geinterrumpeert eñ beduruen zoude werden.

Sulcx dat tot verseeckeringe van denseluen handel be ende dienstich waere geconditioneert, dat de Oost-Indische Comp[e] van deese landen haeren handel zoude behouden ter plaetse daer dselue tot nochtoe heeft, te weeten in eylanden van Jaua, Sumatra, de eylanden vande Molucca Ambona, Borneo, Banda ende andere eylanden daer om- trent, mitsg. Petani, Chiam ende Johor, — ende de Por- tugeesen daer tegens op alle plaetsen, daer zijluyden comanderende, ende dat op alle andere plaetse daer d'een ofte d'ander nyet en gebiet, soo wel deur de straete Ma- gellanes als iude Oost-Indien, een yder vrij sall staen handelen eñ te trafycqueren, sonder dat deen dander passagie ter zee ofte lande eenichsints zall mogen beletten, beswaeren ofte elck anderen anderssints molesteren. Dat oock de natien van d'een quartier geen hostiliteyt nochte bij d'een off bij d'ander parthye sall mogen aengedaen wor- den, ende dat alle den geenen dye ter saecke van deesen handell bij de Spangiaerden ende Portugeesen sullen zijn gevangen, tzij ofte dezelue zijn in dienste vande Comp[e], ofte datse zijn Indiaensche Coningen, Princen, eedelen ofte particulieren, vrij sonder rantsoen sullen werden ont- slaegen, ende dat daer tegens van gelijcken vrij ende ont- slaegen sullen werden alle Spangiaerde, Portugeesen ende haere geassocieerde, die die vande Oost-Indische Comp[e] gevangen sullen hebben.

De voors. Bewinthebberen laeten hun beduncken, dat 't geene voors. is met recht en redenen bedongen mach worden, ouermits deese landen int voors. tractaet oock bij confessie van p̄thije erkent zullen worden voor vrije landen, zulcx dat den Coninck van Spangien ouer dese landen de Regeringe ende ingesetenen van dyen niet en heeft te gebieden.

Te meer alzoo dye vande Oost-Indien insgelijcx vrije landen sijn, dye onder den Co. van Spangien niet en staen, maer bij haere respectiue Princen naer eygene wetten geregeert worden.

Sonder dat den Coninck van Spangien met eenich fondament hem behelpen mach met het pretens decreet vañ Paus van Rome.

Want behaluen dat hetzelue alleen gegeuen is tusschen den Co. van Spangien eñ Portugael, ende dat ouerzulcx het voors. decreet nyemandt anders en can prejudicieren; soo is oock notoir, dat noch de Oost-Indien, noch de West-Indien ten tijde vant pretens decreet des Paus jurisdictie, noch int geestel., noch int waerlick erkent, sicut notorie extra et praeter jurisdictionem suam jus dixerit, ideoq. ei impune non paretur, gelijck veel van zijn eyge theologanten eñ canonisten verstaen hebben.

Ende daerom en can tselue tegens ons, ofte dye van Oost-Indien, dye des Paus decreten als noch niet en kennen, oock jegenwoordel. niet geappliceert worden.

Ende soo weynich can dvoors. Coninck hem met eenige possessie ofte prescriptie behelpen, want hoewel de ondersaeten vanden Coninck van Portugael zeer lange jaren alleen vuyt Christenrijck op Oost-Indien souden mogen gehandelt hebben, soo en can daer vuyt met recht niet gesustineert worden, dat zij recht vercregen hebben omme andere zulcx te verbieden ende te beletten.

Jaa al waert dat deese ende voorgaeñ Coninck van Portugael tselue bij placcaete opentel. hadde verboden, soo

soude dvoors. Coninck tegens deese landen echter g recht meriteren, alsoo nyet beweesen en sall worden, dselue vant voors. verboth eenige kennisse hebben geha eñ dat hij ter contemplatie vandyen het gebruyck va nauigatie eñ handelinge opte Oost-Indien soo lange jae soude hebben toegelaeten.

Vt enim acquiratur possessio juris negatiui, veluti mihi non esse altius tollendi, requiritur, quod aduersa probet se prohibuisse et me aedificare volentem ejus pr bitioni acquieuisse.

Twelck in desen notorie cesseert, alsoo aen deese lan noyt particuliere prohibitie is gehouden, men laet staen dselue zoo lange jaren zoude zijn geacquiesceert, dat d vuyt eenige prescriptie soude connen werden gederive

Adde quod maris nauigatio et cõmercij libertas et fa tatis et juris naturalis sint, sulcx dat dselue naer rech noch verboden noch geprescribeert en mogen worden.

Mits welcken oock genouch verthoont is, dat de Co Spangien geen recht en heeft omme int voors. trac van deese landen te vorderen, dat dselue haeren vo handel op Oost-Indien sullen verlaeten, twelck dselue c tegens den Coninck van Vranckrijck eñ Engelandt, i tractaten metten seluen gemaeckt, niet en heeft bedon

Gelijck den Coninck ofte zijne Portugeesen deselue l del oock vrijlijck toegelaten hebben aeñ Engelschen, aldaer hebben negotieert, mitsg. aen verscheyde heyde eñ mahumetischen, dye vuyt Arabien, China, Gusa ende andere plaetsen aldaer zijn handelende.

1608.

VERTOOG

VAN

DE GELEGENHEID DES KONINGRIJKS VAN SIAM.

(Recepta 14a Oct. 1622.)

Uit het Archief van HILTEN.

Remonstrantie ende verthoninge der gelegentheyt des Coninckrijx van Siam, mitsgaeders haeren handel ende wandel, ende waer de negotie meest in bestaet etc.

Het Coninckrijck van Siam is gelegen in Asia tusschen Pattay (sic) ende Cambodya, beginnende nu van Sangora, gelegen op de vj graden tot de xv toe, van het Westen tot het Noorden, ende vande xv tot de ix graden bij Noorden de linie Equinoctiael, van het Noorden tot het Oosten, daer den hoeck van Cābodya begint, streckende met eenen bocht ofte inwijck armswijs ontrent 190 ofte 200 mijlen langs de zeecust, ende t' lantwaerts paelt aen Pego, Aua, Gangemey, ende langh paelt Lanwey [1]), sijnde 4 diuersche Coninckrijcken etc.

Vant incommen ende de gelegenth. der rieuiere van Siam, mitsg. wat costumen, toll ende licenthuysen daer zijn etc.

De reviere ofte incomminge van Siam leyt (als geseyt is) op de hoochte van 15 graden bij Noorden de linie

---

1) Hier schuilt een schrijffout: men verwacht den naam van het vierde Koningrijk. Beneden is van een grensrijk van Siam, met name Langjander, sprake, voorzeker hetzelfde land, dat *Langhs-Jangh* heet in de *Beschrijvinge van de Regeeringe*, *Macht*, *Religie*, *Costuymen*, *Traffijcquen*, *ende andere remercquable saecken*, *des Coninghrijcks Siam*. *Gestelt in den jaere* 1636 *door* Joost Schouten, *Directeur weghens de geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie aldaer*. (Achter Hagenaer, *Begin en Voortgang* enz.)

Equinoctiael ende der stadt Judea (twelck de hooftstad van Siam is), streckt Noorder ende Zuyden 20 Hollantsch mijlen off een graet noortlicker, zijnde een vande schoonst ende bequaemste rieuieren in Indien om met schepen va 150 a 200 lasten (ofte diep gaende 12 a 13 voeten) t gebruycken, alhoewel inde rieuiere water genough voo een schip van 1000 lasten is, evenwel geen diep gaende als 13 a 14 voet ten hoochsten in connen commen, end dat mits een santdroochte, die voor de mont van ditt reuiere leyt, streckende Oost ende West een cleyne mi vande wal recht voor de mont vande voornoemde reuier soo dat men van geen van beyde de poincten (ouermit de haestige opdroochte ende 't naerderen vande wall) in commen can. Ditto reuier is op het wijtste meer als twe roerschoten ende op het alderengste twee steenworp wij doch de enghte continueert niet bouen een cleyne ha mijlle, sijnde voorts weynich min ofte meer als twee roe schoten tot aen de meuren vande stadt Judea (ende no wel 10 mijlen opwaerts), al waer men met schepen o joncken dicht aen de wal, gelijck men in Nederlant in hauenen doet, mach leggen lossen ende laeden, son perijckel ofte vreese van scheeps schade te lijden. En voorts vande mont van ditto reuier tot omtrent 30 mij opwaerts bouen de stadt Judea ende meer andere inw ken, met veel schoone boomgaerden, lustige landou ende ontelbare dorpen, cloosters, vlecken ende diergelij lusthouen versien; zijnde een seer schoon ende wtneme vruchtbaer lant van cley- ende zantaert, gansch vla soo dat men naulix geen geberchte sien can, anders van hooghe toorens ofte piramides, die alhier in gro menichte ende ontelbaer zijn. Ontrent 5 mijlen in d reuier leyt een cleyn bemeurt stedeken op een driespro van een reuier, genaempt Banckock, alwaer des Conin eerste thol-huys is, genaempt Cannon Banckock, daer joncken ofte schepen (tzij oock wat natien het sijn e

van wat plaetsen sij commen) moeten anckeren ende aendienen tot wat intentie ende van waer sij commen, hoe veel volck, geschuth ende wat coopmanschappen zij mede brengende zijn om te vertollen, ende nae vertolt sijnde crijgen eenen toll- ofte licentbrieff, daer mede zij naer belieuen mogen opwaerts vaeren tot omtrent een mijl bij de stadt Judea, daer het tweede tol- ofte licenthuys int incommen (ende int vertrecken het eerste) is, genaempt Cannon Batenauw, alwaer zij andermael moeten anckeren ende vertollen sonder yet te betaelen, streckende alleenlick totte meerder seeckerheyt op dat den h^r ende vremdelinck niet werde gefraudeert ofte te cort geschiet. Ende nae sijnen tolbrieff verthoont hebbende mach voorts vaeren tot aen ofte binnen der stadts mueren, ende sijne negotie naer belieuen int werck stellen, sonder van yemant daer in verhindert te worden. Wel verstaende, dat zij int vertrecken van gelijcken als int incommen vertollen ende een licentbrieff om te vertrecken hebben moeten, naer vertolt sijnde deselue aeñ Cannon Banckock (dat int vertrecken het tweede ende laeste tolhuys is), gelijck int opcommen aen de Cannon Bantenauw verthoonen moeten, sonder yet vorder te betaelen, twelck alle praukens, tzij oock hoe geringh sij souden mogen wesen ende van waer sij commen ofte waer sij heenen willen, tsij ofte gelaeden sijn ofte niet, onderworpen zijn ende behoorlicke visitatie moeten lijden, op verbeurte van prauwschip ende ingelaeden goederen, die sonder licente ofte aenleggen der voornoemde Cannons ofte thollhuysen passeert ofte sonder aenspreecken verbij loopt etc.

Hoe veel ende wat voor Steden gelegen zijn int Coninckrijcke van Siam, mitsgaeders de gelegentheyt der hooftstadt van dien, genaempt Judea.

'T voornoemde Coninckrijcke bestaedt in 5 bemeurde

ende onbemuerde steden met ontalbare vlecken eñ dorpen daervan de stad Judea de hooftstadt is, sijnde ongevee lijcken 2½ a 3 Hollantsche mijllen int ronde groot, me een stercken muer bewalt, meest op de oude wijse me ronde bolwercken, seer magnificq ende prachtich op har wijse ende maeniere gebouwt, met kercken, cloosters end vergulde toorns versiert, rontsom lopende een groote revie als geseyt is van 2 roerschoten wijt, in plaetse als bij o de vesten ofte grachten vande steden zijn, die op vi plaetsen seer rijckelicken ende ouervloedich vant geberch op ditto stadt compt afflopen, alwaer den Keyser of Coninck van Siam sijn Hoff eñ residentie is houdende een magneficq ende treffel. palleys met mueren gesepareer binnen de voorñ stadts mueren seer ordentelicken ge donneert ende sonder costen te spaeren getimmert, e verwonderinge bij onse natie om te aensien; niettege staende [1]) is een machtich ende rijck Coninck, zoo v volck, oliphanten, gout, gesteenten, scheepvaert, han el ende wandel ende vruchtbaerheyt des lants, passereñ e de trotserende eenige [2]) plaetsen in Indien (except Chi). Het sijn heydens ende affgodendienaers, leuen seer ger st ende vredelicken in hare religie ende onder de regeringe haeren Coninck ende Gouvernement, des lants Heeren tc.

Vande vruchtbaerheyt, schoonheyt ende ouerv e-
dicheyt des lijfftochts vant Coninckrijcke van Si m.

Siam is (als ick geseyt hebbe) een wtnemende sch en ende vruchtbaer lant van rijs ende ander coornsaet, vee ende bestiael in grooten ouervloet, als ossen, koei en, bocken, verckens, buffels, hasen, conijnen ende inson er

---

1) Dit woord wordt door den auteur hier en beneden meer da eens ten onpas gebruikt.

2) *eenige*, in den zin van het Eng. *any*.

heyt harten ende hinnen, die jaerlix alhier bij 100 .. ¹) gevangen werden, alleenl. om hare huyden, gelijck bij de negotie, door ons daer in gedaen, is blijckende, daer van jaerlix meer als 300 .. stucx harteuellen bij diuersche natie wt Siam nae Jappan gevoert ende verhandelt worden; een saecke bijcans ongelooffelicken, niettegenstaende den handel van Compe van alhier op Jappan daer inne meest bestaet, alsoo hier niet vreempt is, vermits als ick geseyt hebbe, vande ouervloedicheyt ende menichte vieruoetighe dieren, als oliphanten, renosters, luypaers, tijgers ende diergel. meer, mitsgaeders allerleye aert van vliegende dieren ende voegelen, die op den aertbodem souden mogen wesen, in grooter menichte ende ouervloet; behaluen de swaen ende nachtegael hebbe ick hier niet vernomen. Vis, oesters, mosselen, creeften ende crabben zeer abundant, ende van alle soorten in groten ouervloet, insonderheyt rochen, die mede, gelijck die harten, om haere vellen meest gevangen ende bij 100 .. nae Jappon gesonden worden, daer de Japponders veel van houden ende somtijts voor een vel (naert schoon en goet is) 50, 60 jae 100 ducaten geven, gelijck in mijn presentie geschiet is, een rochevell voor 100 realen van achten vercocht sijnde, daer ten contrarie van 3 a 4 rd pr cto sijn, die voor cargason goet in groten menichte nae Jappon gesonden werden. De cockdril ofte cayman is alhier inde riuier oock ouervloedich, die van d'inwoonders alhier voor medecijn gegeten wort, slangen, achedissen, schorpioenen ende andere diuersche fenijnige dieren van gelijcke veele. In somma, van alderleye vee ende dieren seer ouervloedich. Suycker, sout, olieboemen, groene cruyden, fruyt ende duysent diergelijcke lantvruchten seer abundant ende tot 's menschen nootdruft niet ontbreeckende, ende melck ende ho-

---

¹) Achter het getal staat een teeken, hetwelk hier, en meermalen hierna, de waarde van *duizend* schijnt te hebben.

nich is hier genoech, zoo dat in tijde node hem selffs [illegible] rijckel., zonder andere landen hulpe, tot voldoeninge d[illegible] menschen leuens ende nootdruft can behelpen etc.

Vande menichte des volx ende inlantschen hand[illegible] van Siam ende hoe een yeder hem geneert e[illegible]

Siam is machtich ende ouervloedich volckrijck, van [illegible] zeer goeden aert ende conditie; 't zijn heydenen en[illegible] affgodendienaers, behelpen haer seer rijckel. met nerin[illegible] ende alderley hantwercken, insonderheyt met den inla[illegible]schen handel, daer bij 100 .. menschen haer rijckel. me[illegible] generen, ende eenige ambachten die alhier niet gem[illegible] cunnen worden, gelijck huys ende scheepstimmerluyd[illegible], vermits beeltsnijders, gout- ende siluersmeden, metsela[illegible]s, goutslagers, steenhouwers, schilders, coper- ende met[illegible]l-werckers, weuers, lootgieters, coperslagers, drayers, ste[illegible]n-ende pottebackers, hout- ende balcksagers, kist- e[illegible]de kassemaeckers, mun'tslagers, ende bij duysenden lijw[illegible]t- ende andere cremers. In somma, hebben alles wat n[illegible]l tot 's menschen behouuen dient, als mede barbiers e[illegible]de bij duysenden doctoors, aduocaten ende rechtsgeleerde [illegible] hare wijse, soetel- ende handelaers die met viures eñ [illegible]-den van d'een stadt ende 't een dorp int ander, bij d[illegible]y-senden haeren handel ende neringe drijuen, woneñ j[illegible] wt, jaer in, in hare prauwen, niettegenstaende de ste[illegible]en ende dorpen sijn soo voll volcken, dat se grimelen e[illegible]de wemelen van mans, wijffs ende kynderen, visschers e[illegible] de lantbouwers aldermeest. Want een yeder, tzij oock [illegible] groot van state hij sij, bouwt ende hebben eygen l[illegible]nt ende visserijen, insonderh. rijs- ofte coornlant, mitsga[illegible]ers seer treffel. cooplieden ende negotianten, daer yeder [illegible]ijn cost ende nootdruft seer rijck ende vredelicken mede w[illegible]nt. Arbeyders ende gemeene slauen sijnder bij menich[illegible]en, die alle wercken, 'tzij oock wat het soude mogen we[illegible]en,

oor de somme van 8 st. des daechs gewillichlijcken doen, vaer bij men can vermercken dat alle lijfftochten alhier teer goede coop zijn, want een man can met 8 st. des daechs in cost ende dranck rijckelijcken toecomen etc.

Vande regieringe ende policien des lants ende steden van Siam.

Inde stadt wert geregeert bij een Gouuernr, daertoe bij den Coninck gestelt, die alle ciuile ende criminele saecken met sijnen raedt (die gemeynel. in meer persoonen bestaet) affhandelt ende des Coninckx domeynen, incompeten, tollen ende rechten doet ontfangen, daer van zij alle drie jaeren ten Houe reeckeninge commen geuen, miteg. sijnen raedt alle drie jaeren veranderen ende vernieuwen, gelijck oock ten houe ofte binnen der stadt Judea geschiet. Alle questien, querelen, misverstanden, kijuen, vechten, slaen, bedriegerie, stelen, rouen, moorden ofte duysent diergelijcke meer, tzij oock hoe men hetselue soude cunnen noemen, werden bij den Rechter ende Gouuernr van yeder stadt, miteg. sijnen Raedt (hem daer toe van sConinx wegen geordonneert) affgedaen, naer de pthyen wel verthoont ende schriftelicke informaetie van genomen sijnde, daer toe geen schrijuers, procureuren ofte aduocaten en mancqueren, die daer mede (gelijck sij bij ons doen) haere cost winnen ende daer toe gepreuiligeert moeten wesen, alsoo datter geen recht ofte saecke bij den rechter offgehandelt mach worden ofte moet eerst bij notarisen beschreuen ende door aduocaten geprocedeert ofte verweert wesen, anders vermogen de delinquanten voor den Coninck (sijnde den Hoogen Raedt) te appelleren, wel verstaen dat stelen, rouen, moorden, verraderije ende andere criminele saecken hier te lande meest ende opt rigoreuste sonder dissimulatie gestraft worden etc.

Vande staet eñ macht des Keysers ofte Coninck van Siam.

Den Keyser ofte Coninck van Siam hout ende voert zoo magnificquen ende prachtigen staet, als een Coninck in gansch Indien doet. Hij en betreet geen aerde, wert altijt, als hij ergens wil wesen, sittende op een gouden stoel gedragen, ende compareert eens des daechs voor sijne Edele ende Lantsheeren binnen zijn Hoff, met sulcken magnificentie dat hij eenige [1]) Christene Coningen daer inne te bouen gaet. Wert seer eerbiedel. gesaluteert ende geobedieert van sijne Edele slants Heeren, die ten Houe commende op haere knieen gaen leggen, met gevouwen handen ende het aensichte ter aerden slaende, sijne Mat haeren Coninck aen spreecken ende int eynde van hare relaes ofte propoost altijt hem tituleren Jaoua tiauw perreboede tiauwe: jaoua is, verduyts: Heer der Heeren ende Coninck der Coningen. Hij sith op eenen gouden stoel, piramideswijs gemaect, daer hem niemant can zien opcommen. Aen beyden sijden vanden stoel staen sommige monsters ofte dieren van gout, bijnaest op de maeniere als den tempel ofte stoel Salomonis ons affgebeelt staet; met eenich hondert soldaten in wapenen ende ordre gestelt, als oock eenige oliphanten aen beyden zijden van zijnen stoel tot sijnen staet, met gout ende siluer behangen seer opgepronct staen. Ende wt sijnen hoff commende, ende dat gemeenl. 2 a 3 mael int jaer geschiet, om hem te vermaecken ofte eenige closters ofte kercken te besoecken, volght hem een seer grote suite van adel, ende meest alle de heeren des lants, mitsg. sijn wijuen ende bijwijuen, die seer veele in getale zijn, sittende op oliphanten; ofte soo hij te water gaet, volgen hem met costelijcke ende groote vergulde prauwen, daer 98, 99 jae 100 persoonen

1) Wederom in den zin van het Eng. *any*.

opsitten roeyen, met ontalbare soldaten inde wapenen ende ordre nae haere wijse marcherende, sijne Ma[t] volgen met veelderleye instrumenten, pijpen ende trommelen, maeckende een seer groot geraes. Daer op een yeder, tzij boer, borger, vreemdelinck ofte edelman, oock wie het soude mogen wesen, wt sijn huys met wijff eñ kynderen, jonck eñ out commen moet, ende hem, leggende met het aensichte opter eerden, eeren ende reuerentie moeten doen, op poene van een seer groote straffe, gelijck ick gesien hebbe eenige met de doot straffen, die sijne Ma[t] niet tijdel. genoech ofte behoorlick gesaluteert hadden, dat de rechters, daer toe gestelt sijnde, vermogen datel. sonder dilay te straffen ende nae merite boeten affnemen sonder appel ofte vorder aenclaginge jegens yemant te doen. Ten Houe van sijne Ma[t] werden tot eet- ende drinckvaeten als andersints anders geen als van louter gout ende siluer gebrayckt, niettegenstaende ongelooffl. schijnt te wesen, nochtans in der daet zoo is, mitsgaders den witten oliphant ende eenige andere meer, die binnen sConinx Hoff huyshouden, gelijck alhier eenige 5 a 6 beneffens den witten oliphant zijn, die haer seruitie van gout ende siluer tot haere drinck- ende wateruaeten, beneffens eenige edelen binnen sConinx Hoff sijn hebbende, mitsgaeders haere juwelen ende pomperien, daer mede zij seer costelicken voor den dach commen ende jn eenige feesten opgepronct werden. In somma, een staet seer prachtich ende pompeus, niet om te warderen ofte gelouen voor den ghenen die sulx niet gesien ende heeft, niettegenstaende, alhoewel ick deselue dickwils ende menichmael soo binnen als buyten het Hoff gesien ende bij sijne Ma[t] genoot geweest hebbende, nochtans niet ten vollen en can beschrijuen etc.

Van het chrijschvolck, amunitie van oorl wapenen eñ maeniere sij meest ten c bruycken etc.

Den Keyser ofte Coninck van Siam, nu omt jaeren geregeert hebbende, heeft binnen zijne derlingh geen oorloge gevoert; dan bij tijden va vaeders heeft het Coninckrijcke van Siam oorl die van Pegu, Aua ende Langjander gevoert, deele om den witten oliphant, die die van Si ende die van Pegu begeerden, ten anderen wt om het een Coninckrijck onder het andere te mitteren; doch sijn jegenwoordich in stilstant end met den anderen. Año 1615 was den Coninck door assistentie vañ Langjander, den Siammer lijff gecommen, hebbende al eenige dorpen en ingenomen, voor ende al eer die van Siam l werden. Niettenstaeñ is den Coninck selffs in alder haeste int eerste van Februario haer me ouer de 200 .. man tegen getrocken ende hem o halff mijl van zijn vijant gelegert, ende alsoo o mijlen malcanderen als 2 quade honden, sonder ren veel schade ofte affbreucke te doen, aenges ten laesten de Aua, siende dat hij geen vordel c ende dat hem vermits hongers nooth (alsoo het velt was) den meesten p^rti^ vande Langjandres terugge getrocken is, sonder eenich prouffyt of te haelen. Tot welcken oorloge ende assistenti die van Pattani hadden gepreparееrt ende geho duysent man, doch quaemen niet tijdel. genoec uen wederomme te rugge wierden gesonden, ve alsoo den Coninck int opbreecken met sijn leger ontrent 15 a 20 dagen daer nae volgende seer f tot Judea in sijn Hoff van alle sijne edele L werde ontfangen, als off hij een groote velts

teure wtgerecht hadde. Tot behoufte vant voornoemde leger wierden in alder haeste ouer de 20 .. prauwen geprest ende aengeslagen, die het chrijsvolck ende bagagie, mitsgaeders hetgeene tot het legers behoufte noodich was, te voeren. Tot voldoeninge vañ voors. legers wierden door mandament des Coninx meer al 50 .. borgers, behaluen ordinare soldaten, geprest, die int leger van sConinx wegen niet anders als rijs genieten; de reste moeten sij selffs becostigen. Daer waren tot defencie 20 stucken groff geschuth, daer toe twee experte ende wel geoeffende coñestabels, mitsgaeders 5 .. oliphanten, 2 .. peerden; piecken, roers, schilden, boogen, pijlen, sabels, haer voornaemste wapens, in grooter menichte ende oueruloet, die altijts in des Coninx atteleryhuys gereet leggen ende veerdich gehouden worden. Cruyt ende puluer wasser niet gebreck, vermits alhier seer goet buscruyt ende in oueruloet gemaect wort, soo dat bij den Siammer tot defentie tegen sijnen vijant, ende om oorloge te voeren, zeer weynich ofte niet gebreeckt, als alleenl. een stout ende mannelick harte, zijnde seer voorsichtich ende archlistich om haeren vijant te attrapperen, ende langsaem int offenceren.

Vande macht, incompsten des Coninx van Siam, ende in wat maenieren het chrijsvolck onderhouden wort etc.

De incompsten ofte middelen des Keysers ofte Coninckx van Siam bestaen meest wt pachten, tollen ende licenten van wt- ende invaerende goederen, mitsgaeders tlant, visserien, vruchtboomen, die (geene wtgesundert) tollen ende rechten betaelen moeten. Daer beneffens heeft het Coninckrijcke van Siam gout- ende lootmijnen, oock ouervloedich bossen Sappangh, sijnde hout soo schoon ende root als bresilienhout, dat hier in grooten ouerloet valt ende wtgevoert wert, soo nae de cust Cormandel, Aboslichijns

ende Jappon. Bouendien is den Coninck van Siam erffgenaeme ende testateur van een yeder die in sConinx dienst is gebruyckt geweest, ofte eenige bedieninge des lants hebben gehadt, die binnen de jurisdictie van Siam commen te steruen; weluerstaende, dat de vrouwen ende kynderen van affgestoruen een eerlick onderhout ende tractement daer van voorwt, ofte ten wtersten het rechte derdepaert moeten genieten; desgelijx eenige wtheemsche ofte vreemde coopluyden (gelijck alhier veel derseluer zijn) commen te afflijuen, de tweederdepaert van alle haere goederen ende haue is eruende. In somma, de middelen ende incompsten des Coninx van Siam importeren ofte commen te bedragen jaerlix 20 . . catty Siams siluer, soo ick die hebbe zien reeckenen, is ongeveerlick xxv tonnen gouts, het eene jaer door het andere gereeckent, daer hij jaerlix van contribueert omtrent ende niet meer als xv tonnen gouts ende de rest in sijne schatcamers doet bewaeren, gelijck sijn voorouders mede plachten te doen, soo datter in Siam een grouwel. schath versamelt ende in schatcamers bewaert wert. De oncosten, die den Coninck van alhier doet, bestaen meest in bouwen ende timmeren van godshuysen, tempels, goden, kercken ende thoorns, die alhier ter eere van hare goden seer costelicken gemaect ende bij duysenden gebouwt werden, mitsgaeders andere onnodicheden tot sijnen state en suite, daer veel gelts in verquist wert, als oock in alle sorteringe van ammunitie van oorloge ende scheepsbouwinge, daer toe hij geen gelt is spaeren; doch de soldaten moeten haer selffs meest bedropen, behaluen den rijs, die sij van sConinx wegen crijgen, mitsgaeders alle buyten van haere vijanden verouueren den rooff hebben. Niettegenstaende moeten haer continuel. als slauen, gelijck sij oock gehouden werden, in alle diensten gewillichlicken laeten gebruycken; ende den borger, ofte om best te seggen, eygeluyden, dat, alhoewel geen verocchte euenwel int generael Coninx slauen sijn,

moeten de steden ende vlecken helpen onderhouden ende repareren, een yeder nae haere staet ende macht bewaeren ende in tijde van noode beschermen. Niettegenstaeñ ende bouen al dese excessiue ende sware lasten der borgeren ofte ingesetenen der Landen ende Coninckrijcke van Siam, soo leuen zij euenwel seer subiect ende vredelijcken onder de regieringe van haeren Coninck ende ondersaeten des lants. Item, bouen alle oncosten, haerluyder van slants ende Coninckx wegen opgeleyt, verquisten daerenbouen noch veel gelts ende ouervloedige middelen aen harer goden, godtshuysen ende tempels, dat ongelooffel. schijnt te wesen, niettegenstaende ick selffs van een van d'opperste papen hebbe hooren ende sien reeckenen, dat jaerlix ouer de 2 tonnen gouts ten behoefte vander goden, godtshuysen ende diergel. in de jurisdictie van Siam door de gemeente geoffert ende tot erff vande geestelich. geprouffiteert wort, behaluen dat den Coninck is commende; soo dat de papen alhier seer rijck, machtich ende grooten staet voerende zijn, mitsgaeders oock seer geacht ende in weerden gehouden werden, hoewel datter ontalbaer ende menich duysenden zijn, niettegenstaeñ in grote estime gehouden worden etc.

Vande religie ende godtsdienst der Siammers, mitsgaeders haere kercken, priesters, sermonien ende hoe sij haer tegen ons int stuck vande religie zijn drageñ etc.

Den Keyser ofte Coninck van Siam, mitsgaders de gansche gemeente ende tgeheele lant is heydens, zijnde zeer grote ende grouwelicke affgodendienaers, twelck sij oock al ouer eenige hondert jaeren hebben geweest, blijckende ten deele bij de oude speloncken, cluysen, cloosters, oude papen ende hare heydensche beschrijuinge, soo geestelijcke als wereltse, daer sij haer in haeren godtsdienst ende wet-

ten seer neerstel. ende vlietich nae reguleren. Zij hebben ende bouwen noch dagelix ontalbare duysenden kercken, cloosters, piramidees ende andere hare godtshuysen van seer costelijcken ende goeden fatsoene, groot ende cleyn, meest met gout ende siluer bestreecken, ende andere costelickheyt, soo van binnen als buyten versiert, spaerende daertoe geen costen, moeyten ofte arbeyt, d'eene breeckende ende d'ander maeckeñ. In somma, nimmermeer eynt ende rust hebbeñ, sijn zij wttermaeten seer yvrich ende neerstich in haeren godtsdienst ende hebben ontalbare duyzenden papen ofte leeraers, die met geele cleden gecleet gaen, ende het haer, baert ende winbrauwen tallen tijden der maene cael ende geheel affgeschooren werden. Vermogen nae haere weth geen gelt ofte vrouwen te handelen ofte met haer te converseren, op poene van seer groote straffe. Niettegenstaende leuen seer rijck ende weeldrich, ende werden als Princen ende Grauen gedient ende van een yegelicken geëert, behaluen dat zij geen vrouwen en mogen hanteren, ofte werden daerom̃e (gelijck ick eenige gesien hebbe die met vrouwen geconverseert hadden) leuendich verbrandt ofte opt gracelixste [1]) alle haer leuen gebannen ende wt de geestelickheyt gestoten. Haere cost, cledinge ende nootdruft wert haer seer delicaet, rijck ende ouervloedich toegebracht van een yeder, soo cleyne als groote, die groote sorge voor haer geleerde ofte paepen (ende meer als die van onse landen voor haer leeraers doen) dragen, sijnde een grote verwonderinge voor onse natie, siende de heydenen soo groten lieffde tot malcanderen hebbende. Belangende haeren godtsdienst, bestaet meest int vermaenen der gemeente ende voordragen van eenige sermonien, die de papen op alle tijden ende quartieren der maene met opene deuren der kercken ende clooster int gñale ende 't gemeen voorlesen, ende de ge-

---

1) d. i. wanneer hun de meeste gratie bewezen wordt.

meente voorhouden alles goets ende wel doen te volgen, ende insunderheyt veel ende goede offeren aen hare goden doen, daer meenich duysent menschen ter dier tijden haer in gout, siluer, cleeden, cost ofte andere diergelijck commen brengen ende zeer devotich haere offerhande doen, twelck dickwils in onsen ende haeren presentie vande papen wech genomen wort, ende seggen 't selue tot maecken van een nieuwen godt te sullen gebruycken. Zij doen oock gewoonl. in de kercke des morgens ende des auonts haere gebeden onder malcanderen ouerluyt, dat het een yeder wie wil mach commen aenhooren ende zien, mitsgaeders besoucken crancken ende bidden voor affgestorue ende dergel. menschen (met) modesticheyt ende reuerentie. Niettegenstaende ende alhoewel men haer niet wel verstaen can, vermits zij meest Pego ende Brameens spreecken, zoo is euenwel haere maniere van godtsdienst heel maenierl., moestgens (sic) om aen sien ende te hooren, gelijck ick duysent verscheyden reysen gesien hebbe. Zij hebben oock veel factien ouer haer, gelijck bij ons de papisten doen, met het eeren, cussen ende lecken der goden ofte beelden, die sij bij houdert duysenden hebben van hout, steen, coper, loot, tin, siluer ende fijnen goude, als oock lampen te ontsteecken, wijwater ende diergelijcke factien meer te gebruycken, gelijck afflaeten, bévaert ende pelgrimasie te doen, soo voor haerluyder ende andere menschen, daer mede (zoo sij seggen) den hemel verdienen, twelck sijluyden int discoureren met ons vande religie dickwils voor mij hebben willen doen. Houden ons voor de naeste nae haer, de zalichste van alle natien, ende dat, vermits wij den oppersten Godt kennen ende alle goede ende rechtveerdige wercken beminnen ende lieff hebben, mitsgaeders niemant in haer religie ofte gelooff moueren, ende insonderheyt haer in hare presentie niet verfoeijen ofte verachten, verdommen ende vervloecken, gelijck veel andere secten ende natien, als Machomettisten doen, die gansch

bitter ende valsch tegens andere buyten hare gesinde zijn etc.

Vande huysinge, timmeragien ende huysraidt der Siammers, mitsgaeders wat cledinge ende cieraet sij gebruycken.

In Siam is goede bequaemheyt van materiaelen tot bouwen van steden, casteelen, cloosters, kercken, huysen, schepen off diergelijcke, als calcq, steen, hout, loot ende wat meer tot bouwen van huysen, schepen ofte diergelijcke noodich is, te becommen, ende oock seer goeden coop. Haere huysen werden meest van hout, riet, ende weynich van steen gemaect, alhoewel de steen alhier wttermaeten goeden coop is, die meest tot bouwen van haere kercken eñ piramidees gebruyckt wort, ontrent een vadem off 1½ bouen d'aerde met pannen ofte tichels, meest op onse maeniere gedect ende binnen met schutsels nae dese lants wijse van seer goeden fatsoene gebout. Sij hebben weynich huysrait, soo dat sij bij die van onse landen in dien deele niet en sijn te compareren, soo van bancken ofte stoelen ende dergel., want sij sijn niet gecostumeert op diergel. maenieren huys te houden. Het gansche huys ende alle camers zijn met matjens gespreyt, daer sij om de reynicheyt ouer gaen, ende een goet vrunt haer commende besoecken, leggen, in plaets van een stoel te stellen, een ander fijn matien off een arabis tapeets cleet, nae het luyden van vermogen zijn, daer zij haeren vrunt ofte gast bidden op te willen sitten; ende geseten sijnde, stellen hem water in goude ofte siluere vaeten, ende een sierepinangh voor, dat haer voornaemste tractement ende eerbiedinge is, twelck den eenen vrunt den anderen can bethoonen ende 't eerbiedelickst onder haer is. Hare eet- ende drinckvaeten tot huyshoudinge zijn van schoon fijn geel coper, zeer reyn ende aerdich gemaect, ende in haere slaepcaemers zijn sij seer cuys ende renich, passerende

daerin eenige van onse natie, als oock ouer haer lichaem, dat sij continuel. 2 a 3 mael des daechs wasschen ende reynigen van het hooft tot de voeten met claer fonteyn- ofte reuierwater, ende bestrijcken haer alsdan met eenige rieckende cruyden, niet met bobory, gelijck de morsige Jaevanen doen, maer met seer costelicke medecijnen, als daer is sandelhout, callanba, amber grijs, met rooswater ende muscus vermenght, mitsgaèders andere, ende diergelijcke meer, geuende een seer goede ende lieffelijcke reucke. Haer aldus, soo wel mans als vrouwen, wel gereynicht ende toegemaect hebbende, ende genegen sijnde om te vermeijen ofte haere goden te visiteren, ofte yemant te gaen besoucken, doen haere gewoonlicke ciraet ende cledinge aen, bestaende de mans in goude ringen om haere vingers, bijcans de gansche handen vol, met een catoene cleet, lanck 7 asta ende breet 10 a 12 span, aen haer ouerlijff zeer aerdich ende subtil gebonden, van diuersche coleuren tsamen geweuen ofte geschildert, mitsg. een badjou, van fijn wit, root ofte ander coleur, catoene lijnwaet aent bouen lijff met halue ende wijde mouwen, voor gansch open ende lanck tot de knieden, bijcans gelijck de turckse rocken, van seer goeden fatsoene, ende voorts bloots hoofts ende berrevoets. De vrouwen van gelijcken haer parerende, binden haer haer op haer hooft recht achter op de cruyne in maeniere van een ronden boll ofte cloot, ende steecken daer door een gouden naelt van ontrent 1½ vinger lanck ende als een swaenpen dick. In haere ooren hebben sij groote ronde gaeten, daer in sij tot haere voornaemste ciraet mede goude plaeten, van omtrent een vinger lanck ende de ronte van het gadt, dat sij in het lelleken van haer oore sijn hebbende, insteecken, sijnde zeer aerdich gesneden ende met edele gesteenten, als diamanten, peerelen, robijnen ende esmaralden beseth, mitsgaeders haer handen mit costelicke ringen verciert, soo van gesteente als fijnen goude, ende goude armringen om haere armen.

Haere cledinge is mede een catoene cleet van 8 asta lanck ende vj a viij span breet, geschildert ofte van diuersche coleure, als root, blauw ofte wit, met een gouden gebourduerden rant ofte boort van ontrent 1½ a 2 vingeren breet ende twemael soo lanck als haer cleet is, om tlijff zeer aerdich ende net gebonden. Haer bouenlijff is gansch naeckt, behaluen een doeck van cattoene lijwaet ofte fijne zijde, van wit, root ofte ander coleur, lanck eñ breet 5 a 6 span, daer sij hare borsten mede bedecken ende de haecken op beyde hare schouderen achter ouer laeten hangen, ofte in grootte hitte ende sonneschijn haer hooft mede decken, bij naest op de maeniere als bij ons de joffers met hare sluyers doen. In somma, de dracht van mans, vrouwen ende kynderen is alhier van seer goeden fatsoene, ende de persoon van goeden gestalte, witachtich doch cort van persoon, soo wel mans als vrouwen. Die van eenige vermogen ofte staet zijn, voeren grote pracht ende gaen seer costelicken opgepronct, passerende in state veel natien alhier in Indien; ende ouer straet gaende hebben sij een groote suite van van haere slauen ende slauinnen achter haer gaen, tot haeren dienste seer vlietich ende neerstich bereyt, die oock seer curieusl. naer vermogen van hare m[rs] gecleet zijn etc.

Vanden houwelicken staet ofte vereenonge der Siammers, man ende vrouw, het opvoeden van haer kynderen, tverbranden van hare dooden ende hoe dat zij haer in den echten staet houden etc.

De Siammers, alhoewel zij heydens ende affgoden dienaers sijn, hebben niettegenstaende mede groot onderscheyt int converseren der vrouwen, tusschen den houwelicken staet ende hoerrerije, ofte buyten denseluen, hoewel ende nochtans de hoerrerije (buyten denseluen, ofte vereenichden staet) alhier weynich nut is, niettegenstaende haer van

beyden zijden soo wel mans als vrouwen haer in den echten staet seer cuys ende zuyuer zijn houdende, passeren̄ in diergel. eendracht, lieffde, getrouwh., neerstich. ende opvoeden haerer kynderen eenige onser christenen ofte die ten minsten christenen willen wesen. Die hem alhier onder de Siammersche natie ten houwel. wil begeuen, moet de ouders ofte naeste vrunden, ende niet den geenen die hij bemint ofte begeert, vrijden ende aenspreecken, ofte door andere van sijnent wegen laeten berichten, sonder dat hij de vrouwpersoon die hij bemint ofte begeert, oyt aengesproocken ofte wel gesien heeft, kennende haer meest van hooren seggen ofte doort verseren met hare ouders, die veeltijts het houwel. sluyten dat het de dochter ofte jongman nauwel. en weet; gelijck alhier veele geschiet, dat int verseren ende discoureren met den anderen dickwils te passe compt, dat den eenen vrunt ofte geallieerde tegens den anderen seght: „Ick hebbe een dochter ofte zoon, nicht ofte neeff, maecht ofte knecht, die haest dienen te hylicken", ende insunderheyt de gevrunden tegens malcanderen: want sullen selden yemant wthylicken aen vreemde ofte onbekende persoonen, alwaert schoon datse noch soo rijck waren, maer aldermeest onder maechschap, tzij oock hoe nae van bloetvrunden het soude mogen wesen, behaluen susters eñ broeders; doch broeders ende susters van sonderlinge moeder hebbe ick hier wel weten te hylicken, ende insonderh. susters ende broeders kynderen. Men siet hier oock veel nae de schoonheyt ende rijcdom vande persoonen, doch niet soo seer nae de deucht als men in onse landen doet. In somma, het flatteren, schoonspreecken ende andere diergelijcke veynsingen, gelijck in onse landen in de vrijagie veel geschiet, werden alhier niet geacht ofte gehoort. Soo het de oude besluyten, moeten de jonge tevreden zijn, gelijck alhier oock veel geschiet, datter bij de ouders ofte vrunden van beyde zijden een houwel. gemaect ende gesloten wort, dat het paer

noch geen 10 jaeren tsaemen out en zijn, ofte veel jonger, ende noch sonder verstant sijnde tsamen gevoecht ende nae hare wijse getrouwt worden, gelijck ick gesien hebbe, die noch niet bouen twaelff jaeren out waeren, openbaer trouwen ende ontrent een jaer a 2 all kynders hadden, tot onser aller verwonderinge. Niettegenstaende 20 a 24 jaeren, soo man als vrouw, out sijnde, ende met niemant in verbont ofte bespreck zijnde, vermogen, soo wel vrouwen als mannen, een te nemen ende met malcanderen huys te houden soo lange alst haer belieft, sonder dat die vande wet ofte hare vrunden haer cunnen scheyden, schaeden ofte hinderlick wesen, soo dat den houwel. staet bij haerluyder in soo groter weerden ende verplichtheyt niet (als bij ons) gehouden wert. Zij vermogen malcanderen alst haer belieft, ende insonderheyt de mans hare vrouwen, om cleyne oorsaecken verlaeten, gelijck ick genoch gesien hebbe, die, vermits zij geen kynderen bij den anderen en cregen, als andere cleyne differenten, van malcanderen gescheyden zijn, ende nae belieuen den man een ander wijff, ende het wijff een ander man te nemen. Haer trouwen geschiet selden off weynich bij papen; dan in hare feesten ofte bruyloften zijn gemeenl. eenige papen ofte leeraers, die haer wat goets nae haere wijse voorhouden ende eenige offerhanden den goden opofferen. Zij reguleren haer meest nae de houwel. voorwaerde bij haer ofte hare ouders gemaect, die beschreuen ende besegelt werden. Volgende voorts in hare regieringe, huyshouden ende kynder opvoeden, meest ofte ten deele de weth der natueren; castijden ofte slaen haer kijnderen selden ofte zeer weynich, werden euenwel seer modest ende gehoorsamel. opgebracht. Hare scholiers, die zij hebben, zijn haere papen, daer kynderen eenige jaeren bij woonen ende in alle goede manieren gestileert worden, mitsg. leeren leesen, schrijuen ende veelderley hantwercken, consten ende diergelijcke meer, daer toe zij bequaem bevonden worden om haer te

. ende voorts te geneeren. Dan den meestendeel
›tuderende ende houden haer bij de paepen, om de
laegen, die sij bij haer hebben, daer zij van een
sij groot ende cleyn, geacht ende geeert worden,
ən natie, die haere priesters ofte geleerde ende
n in groter weerden houden ende haer seer eer-
›bedieren, passereñ daerin eenige van onse natie.
oden begrauen zij niet, maer verbranden deselue
ıpeus ende met grooten state nae haer vermogen,
ck diuersche gesien hebbe, seer costelicken toe-
ende nae haere doot verbranden, daer ouer de
len van achten ende meer oncosten int verbran-
werden gedaen, mitsg. noch de jaerlixe rente, die
›rs noch eruen, ende het timmeren ofte bouwen
kercke (zoo haer geslachte geen is hebbende) off
›s, daer sij de assen vande dooden onder begrauen,
le voor een die sulx noyt gesien heeft, ongelooffel.
ı. Dan de arme luyden ende slauen, die niet ouer
n, maer alles den goden geoffert hebben, die wer-
ıde cloosters middelen verbrant ende nae haeren
costicht, dat met een cleyntjen offloopt ende be-
wort; doch eenige die van onreyne extraordinarise
, als daer sijn kinderpocken, cortsen, ende binnen
ntsche dagen commen te steruen, mogen niet ver-
'erden, maer werden in de reuiere geworpen ofte
gebracht, opdat daer de visschen ofte vogelen des
souden commen eten, seggende pleyn wt dat al-
›fte diergelijcke siecten des doots, die sij voor on-
uden, niet weerdich zijn te verbranden ende haeren
daer ouer te spreecken; ende kynderen, omdat
geen verstant hebben gehadt om hare goden te
ıde te bidden, mitsgaeders andere ende diergelijcke
deerde redenen meer. In somma, dese menschen
'nen dat sij een wel geregeerde ordre ende weth
maer volgen veel, ende insonderheyt wat tot hare

salicheyt is belangende, de wet der natueren, hoewel sij papen, onderwijsers (die sij oock naer schijn groot gelooff geuen), kercken ende goden, jae bij 100 .., van coper, steen, hout, fijn gout ende siluer genoech hebben, euenwel haer niet helpen can etc.

Vande aert ende conditie der Siammers, mitsg. hoe deselue tot ons genegen zijn, insonderheyt den Coninck, ende het succederen van d'een in d'anders plaetse etc.

De Siammers sijn wtter natueren ende conditie seer goet ende vruntlicken van aert, insunderheyt jegens de vreemde ende wtlantsche natien, als Nederlanders, Engelsen, Portugeesen, Mooren ofte diergelijcke, die de Coninck alle wellecomme heet ende in sijn lant vrij laet commen ende voor haer open is settende, zijnde bij haer groote eere, ende maect bij andere Coningen ende potentaten een groten naeme, veel vremdelingen in haere landen te hebben; derhaluen een yeder vreemdel. vrij laet comen handelen ende wandelen nae haer belieuen, sonder in haere geloue, secte, gootsdienst ofte andersints gemolesteert te werden. Niettegenstaeñ geeft d'eene meer vrijheyt als den anderen, ende is tot d'eene natie meer als tot d'andere genegen, gelijck ick bij experientie sulx inder tijt van 5 jaeren dat ick alhier gelegen ende verkeert hebbe, genoechsamel. verstaen ende bevonden hebbe, insunderheyt t'onswaerts seer sijnde genegen, gelijck int handelen ende converseren met den Coninck dagelix heeft gebleecken, gevende ons meerder vrijheyt ende vordeel als eenige van sijn eygen natie, soo int handelen, copen ende vercopen, toll- ende licentvrij, als andersints, mitsgaeders den vrijen in- ende toeganck te Houe, als 't ons maer heeft belieft, dat geenige andere vreemde natie, als Engels., Portugesen ofte Mooren noyt is toegelaeten geworden, noemende ons kynders

van sijnen broeder ende seggende dat sijne Princel. Ex^cie etc., hem noemeñ sijnen broeder ende geswooren vrunt is etc. Int affiijuen des Coninex compt de outste broeder voor den soon int Rijck, bij geualle ende soo den zoon noch geen 15 jaer out en is, ende soo hij bouen de 15 jaeren is, succedeert hij in sijn vaders plaets, soo dat den broeder des Coninx als dan achter staet. Van gelijcken succedeert een soon in sijn vaders plaetse, die in eenige bedieninge des Coninx gebruyct is geweest, weluerstaende soo de zoon vanden ouerleden out ende verstandich genoech bij den Coninck ende de gemeene heeren bevonden wort; anders wert een vreemde ofte out ende bedaecht borger tot eenige ampten ofte diensten des Coninx beroupen ende gebruyct etc.

Vanden coophandel, traficque der Siammers, ende in wat ende hoedaenige waeren deselue bestaet, waer heen ende waer van daen die commen ende geuoert worden, welcke de beste ende prouffijt geuende zijn, mitsg. wat scheepvaert zij hebben etc.

De principaelsten handel ende negotie van Siam ende hetghene alhier valt, bestaet in hartevellen, rochevellen, loot ende sappangh, beniuyn, gomlacka, gout ende eedele gesteenten, daer Jappon de harte-, rochevellen, sappangh ende loot is treckende, geuende yeder voyagie, die in 8 a 9 maenden wt Jappon op Siam ende van Siam in Jappon gedaen can worden, bouen alle oncosten 50 p^r c^to avance is geuende, ende den beniuyn, gommelacka ende gout wert vande Mooren nae de cust van Coromandel, Souratten ende Daboll gevoert bij seer groote parthijen. De Portugesen schepen oock diergel. waeren, mitsg. gout ende robijnen, die hier veel tot Pegu gebracht werden, van alhier ouer Tamassaryna, de cust Goa, Cotchin ende Mallacca, soo dat in deselue goederen, die alle in

Siam vallen ende wtgevoert mogen werden, een treffel ende importante negotie wort gedaen. Hier vallen oock veel oliphantstanden, renoster ende buffels, die de Chinesen, beneffens sappangh ende loot, van alhier voor retoer naert China voeren ende goede prouffijten opdoen. De goederen, die van buyten gebracht worden, bestaen in duysenderley sorteringe, daer van tvoornaemste ende tprincipaelste prouffyt geuende sullen wtsonderen, als daer sijn cathoen, lijnwaten, vande cust Coromandel, Souratten ende Daboll, bestaende in hondert ende meerderley sorteringe, die alle fijn, schoon, wel geschildert ende met kennisse ingecocht sijnde, niet te veel kunnen gebracht worden; jae al bracht men der jaerlix voor 100 a 150 .. gulden in capitael, soo soude men deselue met goede auanche cunnen verteeren. Sandelhout, callamba, muscus, girofelnaegelen, noten ende foly, root carmosijn ende swart laecken, spiegelen ende alle sorteringe van cleyne waeren, ijser, coper ende metael, daer den Coninck geschut van doet gieten, wert alhier oock ten duersten betaelt, mitsgaeders eenige andere cleynicheden, dat van d'omleggende landen, als Pattany, Johoor, Jamby, Malacca, Couthien, China, 't Jampa, Cambodia, Borneo ende Jappon alhier gebracht ofte vañ Siammer gehaelt wert, die op voornoemde plaetsen groote scheepsvaert ende insunderheyt op China hebben, daer de Coninck jaerl. selffs 3 a 4 joncken derwaerts is deputerende ende Ambassadeurs aen den Coninck van China ouer Guantongh is sendende, te samen grote aliance ende vruntschap zijn houdende etc.

Vande munte, gewichte, elle ende mate in Siam, ende hoe men deselue in den coophandel gebruyct.

De munte van Siam is gefineert siluer, fijnder van alloye als realen van achten, van fatsoen als een musquetcogel, met een merckxken daer op geslagen, daer vande 80 stux

een catty Siams sijn wegende, netto 42¼ reael van achten, ende werden voor 48 r[l] v. achten p[r] catty gewisselt, ende dat vermits, als ick geseyt hebbe, taelue fijnder siluer is. Weluerstaende dat ditto catty Siams, sijnde 80 stx., ofte op haere talle bats, is 20 tayll ende een tayll 4 bats, ofte 16 maasen, soo dat yeder batt is 4 maes, ende een maes 2 foon, sijnde gangbaer ende gemunt siluer, daer men alle coopmanschappen mede coopt, reeckent ende te meret gaet. Haer gewicht is grooter als Chinees gewicht, want 51 catty Siams maecken 100 catty Chinees gewicht ofte een picol, soo dat een catty Siams wel 2¼ ℔ Hollants, daer Chinees maer 1¼ ℔ Hollants is. Haere elle is ontrent een duym ende twee vingers minder als onse Nederlantsche elle is, daer nae sij haer int copen van laecken ende cathoene lijnwaten nae reguleren. Haere cleden, die daer op geweuen ende geschildert werden, moeten ten minsten 5¼ haerer ellen, sijnde netto 5 onse ellen, lanck sijn, ende niet minder, ofte cunnen deselue niet vercopen, ende dat vermits int opbinden van haere cleden niet te passe compt, daer sij seer curieus op sijn, ende int copen seer op letten. Haere mate off lasten zijn gemeynel. 640 gantangh, yeder gantangh wegende een catty Siam, is ongeveerl. 1600 ℔ Hollants p[r] last, Siams coyen, dat, als schoone, witte ende wtgelesen rijs is, compt te costen ende ten deursten te staen 12 r[l] van achten, sijnde 30 't last, soo dat een pont Hollants schoone blancken rijs compt te costen ¼ van een st. off vj peñ p[r] pont etc.

Vanden bequaemsten tijt des jaers om van Jaccatra op Siam ende van Siam wederomme na Jaccatra t' vaeren, mitsg. op Jappon, ende in hoe veel tijts hetselue can worden gedaen.

Van Jaccatra op Siam is den besten ende bequaemsten tijt vant gantsche jaer (alhoewel men het gansche jaer

door hetselue vaeren can) in Julio, van Jaccatra op 6 graden bij tZuyden, tot Siam op 13 graden bij tNoorden, op Siam te zeylen, ende van Siam wederomme in Septemb. nae Jaccatra, soo dat de reys niet bouen de 4 maenden sal commen te deuren, sijnde bouen dien noch gestadich ende int midden vant mouson, gel. de Malleyers ende Siammers gemeynel. vaeren. Nu van Jappon op Siam is den bequaemsten tijt in December van Jappon op Siam, ende van Siam op Jappon in Maio, soo dat een voagie van Siam op Jappon ende van Jappon op Siam 8 a 9 maen̄ gins ende weder compt te tarderen, twelck de Siammers ende Japponders jaerl. int negocieren met den anderen continueren etc.

Verthooninge der gelegentheyt des Coninckrijx van Cambodia, mitsgaeders haeren handel ende wandel etc.

De reuiere ofte incomminge van Cambodia leyt op de hoochte van 10 graden bij Noorden de linia equinoctiael, tusschen Siam ende tJampa, een seer schoon ende vruchtbaer lant. De bandaer, ofte daer den Coninck van Cambodia sijn Hoff is houden̄, genaempt tJurremock ende Leweeck, strect Noorden en Zuyden 60 Hollantsche mijlen vande mont vande voornoemde reuier, sijnde geen bemeurde ofte vaste steden, alleenl. maer dorpswijs langs de reuiere gebout; een vruchtbaer coorn- ende veelant, van alles tot smenschen nootdruft ouervloedich ende beter coop als in Siam te becommen. Int incommen van ditto reuier leggen twee santplaeten, daer opt hoochste waeter niet dieper als drie vadem schars is, zoo dat men met schepen van 250 a 300 lasten, ofte diepgaende 15 a 16 voeten, daer in commen can. Het is een seer schoone ende groote reuier, voll ontalbare eylanden ofte gebroeckelant, op sommige plaetsen een gotelingh-schoot wijtte, bouen bij

bandaer weynich min ofte meer, ende doorgaens van
n eden tot bouen toe niet bebout ofte bewoont, als alleenl.
nige cleyne dorpgens, die niettegenstaende verre, eenige
ecken invaeren, vande groote reuiere leggen. Het volck
n alhier zijn seer bevreest voor rouers ende dieuen, die,
van Borneo, Jampa ende Coutchenchina hier comen
uen, derhaluen op de reuiere alhier (als in Siam doen)
et en wonen, soo dat alhier op de reuier weynich han-
l gedreuen wort, zijnde in desen deele oock in rijckdom,
acht, in- ende wtlantsche handel bij Siam niet te com-
reren, niettegenstaende in ouervloedicheyt des lijfftochts,
hoon- ende vruchtbaerheyt des lants en behoeft Siam niet
wijcken. Haere policie, regeringe ende godtsdiensten
n een, ende dat vermits zij mede heydenen zijn, die
n een seer goede conditie ende aert zijn, vruntlick met
s, passerende daer in veel andere Indiaenen, insunder-
yt int tracteren ende vruntschap houden met onse natie
bouen gaen. Haere bouwinge van huysen, cloosters,
rcken, piramides, beelden ende schepen zijn meest van
lijcke fatsoene als die van Siam, daertoe haer oock
enige materiaelen, maer gelt ontbreeckt, derhaluen soo
stelicke ende menichte van kercken ofte haere godts-
nysen niet en timmeren als die van Siam doen, zoo dat
papen ofte hare leeraers alhier in soo grooten menichte
iet behouven ofte als in Siam zijn, vermits een arm volck,
loch van een seer goede conditie schijnen te wesen, ende
als ick gesseyt hebbe seer bedienstich ende vruntlick tot
onse natie zijn etc.

De negotie, ofte die in Cambodya gebruyct wort, bestaet
meest in beniuyn, gommelacka, gittegom ende duysent
diergelijcke droogen, die alhier wel soo goet ende beter
coop is als in Siam ofte eenige plaetsen van Indien sijn
vallende, mitsgaeders oock in grooten oueruloet, ende in-
sunderheyt den benniuyn, die heel schoon, blanck ende
wit ongevalst is, gelijck ick hier eenige ingecocht hebbe

voor 20 a 24 r[l] van achten p[r] picoll, gansch groot, blanck ende schoon, daer deselue in Pattani bij groote partijen 30 a 36 betaelt ende ingecocht is geworden, sijnde een groot verschil op soo corten vaerwater. Hier vallen oock oliphants tanden, buffels ende heel schoone renosterhoorens als op eenige plaetsen van Indien te becommen zijn; die de Chineesen zeer soecken ende lieuer als die in Siam vallen, copen, mitsg. oock menichte van hertevellen ende sappangh, dat, vermits de cleynte, soo niet getrocken ofte als die van Siam begeert sijn. Hier commen oock jaerl. 2 a 3 Chineesche joncken, doch brengen niet sonderlings als groue porceleijen ende andere dienstige waeren voort lant alhier, vermits alhier weynich coopluyden ende vaert is, dat bij Siam int honderste niet is te compareren, want in Siam sijn hondert coopluyden daer der hier niet één en is. De natie vant lant geneeren haer meest met lantneeringe ende zeer weynich met wtlantsche coopmanschappen; daer gaet oock weynich gelt om. De cleden ofte goederen, die sij copen, willen lieuer tegens rijs, wasch, honich, speck, vleysch, arrack ende andere lijfftochten, die hier in grooten ouervloet ende zeer goede coop zijn, ruylen als met gelt betaelen, daer ter contrarie in Siam soo wel gelt als coopmanschappen int handelen gereet is. Hebben oock weynich scheepvaert, alleenl. van eenige wtgesunderde plaetsen, die alhier om den beniuyn, rijs ende andere droogen commen, gelijck die van Pattani, Johoor, Mallacka, mitsg.. als ick geseyt hebbe, vande Chinesen, die alhier oock jaerl. commen handelen, als meede eenige Japponders ende andere.

Den Coninck van Cambodia neempt geen tollen ofte rechten van in- ofte wtbrengende goederen, maer alleenl. een schenckagie, die hem de vreemdelingen ofte andere natie, alhier commende handelen, naer haer goetduncken sijne Ma[t] presenteren, ende ten respectte der handel ende frequentie vereeren, sonder daer in gehouden ofte gedwongen te zijn etc.

Aengaende de gewichte, munte, elle, mate ofte dergelijcke, werden alle, gelijck in Siam, gereeckent een picol 500 catty chinees. De munte van alhier is oock gefineert heel fijn siluer, van fatsoene als een Nederlantsche penninck, daer op staet een vligent peert, daervan de 80 stx., sijnde een catty, ende de 4 een tayll cambodyaes, wegende netto 21¼ r[d] van achten, van gelijcke alloye als dat van Siam, alleenl. dat een catty Siammees twee catty Cambodiaes siluer maecken ende wert 24 r[d] van achten p[r] catty, eñ Siams tot 48 r[d] gewisselt. De maete ofte lasten zijn als de Siammers, te weten, 640 gantgangh p[r] last ofte coyen, ofte 40 satt, ende yeder satt 16 gantgangh. In somma, meest gelijck Siam, behaluen de spraecke, die geheel different is. Hare dracht ende godtsdienst is een, sij doen de beelden mede eere aen en verbranden hare dooden etc.

Om Cambodia op de rechte tijt vant gantsche jaer te bevaeren, tsij van Jaccatra ofte eenige andere plaetsen, soo moet men maecken in Majo voor de reuiere te zijn, ende dat vermits het opperwater, dat in Julio ende Augusto vant geberchte seer sterck compt offlopen, zoo dat ditto reuiere in dien tijt niet gebruyct en can worden. Niettegenstaende, van Jaccatra in Mey vertreckende ende p[r] ofte halff Junij in de rieuier van Cambodia commende, can men alles berichten dat men te berichten heeft, ende in Septemb. een seer goeden ende bequaemen tijt wederomme nae Jaccatra vertrecken, zijnde ontrent vj maenden gins ende weder, gelijck ick diuersche Chinesen ende inwoonders van Cambodia hebbe weten doen ende zeer goede prouffijten op haere goederen maecken, jae somtijts van een 10 geauanceert hebbe, gelijck eensdeels te gelouen is, want alle dingen is alhier in ouervloet ende goeden coop ende tot Jaccatra extraordinare duer, als p[r] preco coranto [1]) sullen aenwijsen etc.

---

1) *prezzo corrente, prijscourant.*

Mijn gevoelen is, dat men ten dienste der geoctroyeerde Oost-Indische Comp[e] de plaetse in de bocht, ende insunderheyt het comptoir in Siam (onder correctie), niet en behoorde te verlaeten, als door hoochdringende noot, vermits de schoone gelegentheyt ende goede middelen die de Comp[e] aldaer heeft, om de Portegesen, Dabolders ende andere natien in hare negotie te verhinderen, die ter contrarie floreren ende aennemen sullen, gelijck alrede geschiet: want wij hebben jegenwoordich anders geen vaert als van Mallacca op Pattany, Lugoor, Siam, Cambodia. Mede soo sou men doort gestaedich negotieren ende treffelicken handel op Siam drijuen̄, de groote schatten ende rijckdommen allenskens t'onswaerts cunnen trecken, gelijc Philippe de Bruito bij sijnen leuen aen den Coninck van Spaignen heeft geremonstreert; mitsgaders groote vrucht tot behouwinge ende assistentie van alle plaetsen, forten ende steden, die wij in Indien besitten, soo in de toeuoer van viures, volck, amunitie van oorloge, alderleye mateaelen ende insunderheyt de coophandel, daer den gemenen man bij leuen ende de cost winnen moet, ouermits dat ick geseyt hebbe, Siam geen arm, maer een wtnemen rijck ende vruchtbaer lant te zijn, daer Sumatra, Java, Maccassor ende andere diergelijcke omleggen̄ plaetsen n bij en zijn te compareren, hoewel deselue, ofte voornoem mede vruchtbaer ende peperrijck zijn, euenwel bij Siam niet en zijn te vergelijcken. Daer valt oock jaerl. peper ende ongelijck schoonder als op eenige plaetsen van Indien, daer eenige wtheemsche persoonen, in dienste van andere heeren ofte potentaten, haer derwaerts lichtelicken, tot groote schaede ende naedeel der gen[r] Comp[e], souden comen te begeuen, gelijck alrede bij de twee coopluyden, die a° 1612 die Engels. Comp[e] quaemen te dienen, gebleecken is, die niet alleenl. het vet voor onse neus wech haelden, maer̄ de negotie oock seer ende ouer al becladden, dat

alsnu veel spuls ende moeyten neempt om wederom op een rechten ende behoorlicken voet te bringhen. Niettegenstaende, ende soo lange wij de Portegesen ende andere buyten de Generaliteyt op soodanige ende treffelicke negotie, als de gansche bocht van Siam is, niet wt en fonderen ofte beletten te traficqueren, is onsen arbeyt ende practica te vergeeffs, ouermits sij maeyen hetgeene wij met vliet sayen, daer (mijns goetdunckens) wel op dient geleth.

Memorie vande goederen van Siam vallende, haeren prijs, ende waer deselue meest met goede auanche getrocken werden etc.

'T sappangh ofte root hout a 55 eñ 60 p^{il} p^{r} catty siluer.

Voor Jappan:		
Loot	4 a 5 t^{l} p^{r} bhaer	„
Hartevellen van 3 soorten	5 a 6 t^{l} p^{r} c^{to}	„
Dittos de groote soorte	7 a 10 t^{l} p^{r} c^{to}	„
Rochevellen	1½ a 2 t^{l} p^{r} c^{to}	„
Ditto stx. vellen	5 a 10 t^{l} p^{r} stx.	„
Voor Arraby, Souratte, de cust Dabol eñ 't Patria.		
Beniuyn, de groote	10 a 12 t^{l} p^{r} p^{l}	„
Ditto, cleyne	5 a 6 t^{l} p^{r} p^{l}	„
Gommelack	6 a 7 t^{l} p^{r} p^{l}	„
Wachx	10 a 12 t^{l} p^{r} p^{l}	„
Guttemondo	5 a 6 t^{l} p^{r} pl	„
Peper	14 a 15 t^{l} p^{r} baer	„

Voor de gants. Indies etc.

Gout cost in Siam een gewicht siluer, te weten: 1 once gout, 4, 5, 6, 7, 8, 9 tot 10 oncen siluer, naert fijn eñ schoon is etc.

Oliphants tanden van 3 tot 8 maes p^{r} c^{ty}, te weten van 2, 3, 4 a 5 int picoll etc.

Viures in Siam, als geseyt hebbe, in grooter abundantie ende ouervloet, mitsg. seer goede coop, te weten:

Voor de forten eñ schepen:

Rijs, den witten	3½ a 4 t^l p^r coijen.
Ditto	2 a 2½ t^l p^r coijen.
Pady	1¼ a 1½ t^l p^r coijen.
Koeije ofte osse vleys, suyuer	1½ a 2 t^l p^r picoll.
Verckens vleys, suyuer	1 a 1¼ t^l p^r picol.
Arrack	4 a 5 t^l p^r legger.
Arrack apy	12 a 15 t^l p^r legger.
Oly, cokos oly	30 a 40 t^l p^r legger.

Alle andere eetbaere waeren nae advenant zeer goeden coop, ende door gansch Indien, insunderheyt op forten ende schepen wel begeert, commen oock veel minder als de prouande van onse landen te costen, gelijck wel te considereren ende calculeren is etc.

Memorie vande goederen in Cambodya vallende ende haeren prijs, ende waer deselue meest getrocken worden.

Voor Jappon.

Sappangh ofte root hout	6 a 8 m̄s p^r p^l.
Herte vellen van 3 sorteringen	5 a 6 t^l p^r c^{to}.
Beniuyn { de groote	16 a 18 t^l p^r p^{il}.
Beniuyn { de middele	8 a 10 t^l p^r p^{il}.

Voor Arabi, Souratte, de cust Dabol eñ 't Patria.

Gommelacka	8 a 10 t^l p^r p^{il}.
Gutte mondoo	6 a 7 t^l p^r p^{il}.
Carda moemyca	7 a 8 t^l p^r p^{il}.
Wachx	8 a 9 t^l p^r p^i.

Viures zijn in Cambodia, als ick geseyt hebbe, in grooter abundancie ende ouervloet, ende oock beter coop als in Siam, te weten:

Voor de forten eñ schepen:

Rijs, de witte	4 a 6 t^l p^r coijen.

tto rooden 2 a 4 t[l] p[r] coijen.
dy 1 a 1½ t[l] p[r] coijen.
ey vleys, suyuer 1 a 1½ t[l] p[r] picoll.
rckens vleys, zuyuer 5 a 5½ t[l] p[r] picol.
rack 16 a 18 t[l] p[r] legger.
rack appy 16 a 20 t[l] p[r] legger.

Voorts alle andere lijfftochten seer abundant ende nae uenant goeden coop, mitsg. op Jaccatra eñ andere plaetn van Indien seer wel begeert etc.

Memorie vande catoene lijwaeten, nodich ende dienstich voor de bocht Siam ende Cambodya, mitsgaders wat quantiteyt aldaer jaerl. getrocken ende met c[to] p[r] c[to] auans cunnen verteert werden, ende wat deselue alhier geldende zijn, te weten:

Eerstelicken van alle sorteringe van witte catoene lij-ten, haere lengte ende breette etc.

00 stx. fijne witte cassen bengala, lanck 40 asta, breet a 6 span, cunnen vercocht werden 4 a 5 t[l] stx.

00 stx. salvos, lanck 32 asta, breet 5½ a 6 span, cos- 2 a 2½ t[l] stx.

00 stx. salampoerijs, lanck 30 asta, breet 5½ a 6 span, ten 1 a 1½ t[l] stx.

.00 stx. moerijs, lanck 42 asta, breet 4½ a 5 span, ten ¾ a 1 t[l] stx.

.00 stx. parcallen, lanck 16 asta, breet 5½ a 6 span, ten ¾ a 1 t[l] stx.

400 stx. ballatchos, lanck 28 asta, breet 5½ a 6 span, ten 1 a 1½ t[l] stx.

200 stx. aweny tamouver, lanck 30 asta, breet 6 span, ten 1¼ a 1½ t[l] stx.

100 stx. tgerete ofte goelangs van 28 asta, breet 4½ n, costen ¾ a 1 t[l] stx.

100 stx. samas, lanck 30 asta, breet 5½ a 6 span, cos- 1½ a 2 t[l] stx.

100 stx. tjouters, lanck 28 asta, breet 4½ a 5 span, costen 1¾ a 2 t^{l} stx.

100 stx. cannekins, lanck 20 asta, breet 4½ a 4 span, costen ¾ a 1 t^{l} stx.

100 stx. „ lanck 20 asta, breet 4 a 4½ span, costen 1 a 1½ t^{l} stx.

200 stx. betillyes, lanck 32 asta, breet 5½ a 6 span, costen 2 a 2½ t^{l} stx.

400 stx. dongeris, lanck 30 asta, breet 6 a 6½ span, costen ¾ a 5 t^{l} stx.

Volcht alle sorteringe van roode lijwaten, daer op ende insunderheyt op de coleur wel dient geleth etc.

100 stx. fijne rode cassen, lanck 40 asta, breet 5½ a 6 span, costen 5 a 6 t^{l} stx.

200 stx. ditto cleyne, lanck 30 asta, breet 4½ a 5 span, costen 2½ a 3 t^{l} stx.

200 stx. betillges, lanck 32 asta, breet 5½ a 6 span, costen 2 a 3 t^{l} stx.

100 stx. salvos, lanck 32 asta, breet 5½ a 6 span, costen 1½ a 2½ t^{l} stx.

200 stx. p^{r} callemi, lanck 16 asta, breet 5 a 5½ span, costen 1 a 1½ t^{l} stx.

100 stx. zerams, lanck 16 asta, breet 5 a 5½ span, costen ¾ a 1 t^{l} stx.

100 stx. carricams, lanck 16 asta, breet 5 a 5½ span, costen ¾ a 1 t^{l} stx.

Volcht alle sorteringe van blauwe lijwaten etc.

500 stx. cangans, lanck 16 asta, breet 4 span, costen ½ a ¾ t^{l} stx.

200 stx. bastaes, lanck 16 asta, breet 4 a 5½ span, costen ¾ a 1 t^{l} stx.

100 stx. salasons, lanck 8 asta, breet 5½ a 6 span, costen ⅝ a ¾ t[l] stx.

Volcht de sorteringe die op haere behoorlijcke lengte ende breette, coleure, schilderije, fijnte, als andersints ingecocht moeten worden etc.

Socketocken sijn caijen, goelongh, dragams, malleijo, sammadregum, arrifsodes, man- ende vrouwendracht etc.

200 stx. dittos ofte caijen goelonghs sijn cleden van diuerse fijnte, moeten lanck zijn 8 asta ende niet minder, vermits haere dracht, ende niet corter gebruyct cunnen worden, doch voor die van Jaua is 5½, 6 a 7 asta meer als genoch; behooren oock 5½ a 6 span breet te zijn, sijnde vander voors. sorteringe ende coleure met hooffden ende boorden, als swart, wit, root, geel, groen, blauw ofte diergelijcke, weluerstaende de hooffden ende boorden verscheyden coleure als de lijuen. De hooffden moeten 1½ asta ofte 3 span lanck zijn ende de boorden 2, 2½ a 3 vingeren breet; een goede sorteeringe voor Siam ende Cambodia costen 8 maes a ¾ t[l] stx.

1000 stx. dragams, sijn meest socketocken van een lengte ende coleur, doch loopen eenige met streepen, als peta frangy onder, sonder genaempt dragam salalou, costen ⅝ a ¾ t[l] stx.

1000 stx. dittos arrifsodes, sijn meest met streepen van diuersche coleur, doch de hooffden verscheyden, costen ⅝ a ¾ t[l] stx.

1000 stx. dittos sammadramoerijs, sijn meest alle aritsodes van een lengt eñ fijnte, costen ⅝ a ¾ t[l] stx.

1000 stx. socketocken, als de bouen staende sorteringe, voor jongers, lanck 4, 5 en 6 asta, breet 4, 5 a 5½ span, costen ⅝ a ¾ t[l] stx.

200 stx. tape serrassen, 2 a 3, 4 eñ 5 asta, breet 3½ a 4 span, costende ⅝ a 4 t[l] stx.

200 stx. tapechindeys van 4 ende 5 asta, breet 3½ a 4 span, costende ⅘ a 5 tl stx.

400 stx. dittos groue, van beyde de voornoemde sorteringen, lanck 4 a 5 asta, costende ⅜ a ½ tl stx.

Volcht de sorteringe der vrouwencleden, haere lengte, brete ende coleure etc.

200 stx. egentam packeeur, zijn geschilderde cleden van diuerse sorteringe, coleure, blomme ende fijnte, lanck 8 asta, breet 5½ a 6 span, de hooffden 5½ asta lanck ende den rant ofte boort 3, 4 ende 5 vingers breet, zeer in Siam eñ Cambodya getrocken, costeñ 1½ a 2 tl stx.

200 stx. tampy pagulacody, sijn van gelijcke fijnte ende lengte als de egentam packeeuros, van 5- eñ 6derley sorteringe, als de lijuen wit, swart, root, blauw, groen, de hooffden ende boorden als de packens met diuerse coleuren versiert, costende 1 a 1½ tl stx.

200 stx. sarrassa malleijos van diuerse sorteringe, langh 8 asta, breet 5½ a 6 span, costen 5½ a 5½ tl stx.

1000 stx. genes, sijn cleden van 4 a 4½ asta lanck, breet 6 a 6½ span, sijnde pegous langans ende brameens dracht in Siam ende Cambodia, onder de lauwen zeer getrocken. Daer zijn diuersche sorteringen, soo geschilderde als ongeschilderde, bij mij seer wel bekent. Dient int incopen derseluer beneffens ander fijne cleden, op de cust Coromandel vallende, wel op geleth, de hooffden moeten ontrent een asta lanck zijn ende de randen 4, 5 a 6 vingeren breet, costende ¾ a 1 tl stx.

1000 stx. sebeijen, sijn opper cledereu tot vrouwen, van hondertderleije sorteringe, lanck 5 asta, breet 4, 5½ a 6 span, de hooffden 1 asta lanck, ende den rant ofte boort 1, 2, 3 a 4 vingeren, van diuersche sorteringe, als wit, swart, groen, root, blauw, paers, geel ende diuersche van schilderen, moeten met kennisse ingecocht zijn, costende ½ tot 5½ s. 2 tl stx.

Volcht de sorteringe der mannendracht, haere lengte, breette, coleure ende schilderatie, genaempt dupety ofte songpack etc.

1000 stx. agentan callamcary, sijn geschilderde cleden van diuerse fijnte ende sorteringe, moeten lanck zijn 15 asta ofte twemael 7½ asta, met 4 hooffden, yeder 1½ asta ofte 3 span breet, ende twee boorden ofte randen van 4, 5, 6 a 8 vingeren breet, moeten met kennisse ende wetenschap van fijnte, lengte eñ schilderie ingecocht zijn, vermits in Siam 15 a 20 t^{l} stx. connen costen, d'ordinaire costende 4½ a 6 stx.

1000 stx. ditto callamcarijs, wat grouer, van lengte ende breete als de voorgaende, costen 2½ a 3½ t^{l} stx.

200 stx. phaem, sijn heel bonte geweuen cleden, van diuers coleure, lanck ende breet als de callamcarijs, van diuerse sorteringe, meest met kercken ofte thoorens, piramidees wijs geschildert, costen 2½ a 3 t^{l} stx.

100 stx. codia cangy, sijn meede bonte cleetjens als phaems, behaluen de randen ende hooffden niet geschildert, daer de hooffden, boorden vande phaems geschildert moeten zijn, dan de hooffden ende boorden van dese cleden moeten wit, swart ofte root wesen, costeñ 1 a 5½ t^{l} stx.

100 stx. poepelijs, sijn cleden van gelijcke lengte ende breete, met viercante vlecken, als bij ons de damborders sijn, sijn root ende wit, groen ende swaert, de hooffden ende randen geschildert, oock eenige ongeschilderde, costeñ 1¼ a 2 t^{l} stx.

100 stx. dittos, sijnde als de voorgaende, daer de hooffden ende randen niet geschildert, maer alleenl. root ofte wit zijn, costende ¾ a 1 t^{l} stx.

100 stx. jullebaffs, sijn cleden vande voornoemde lengte ende breete, met viercante vlecken van ontrent vier vingers int viercant groot, van diuersche sorteringe ende coleure, de hooffden ende boorden geschildert, costeñ 5½ a 2 t^{l} stx.

100 stx. mattafous, sijn van gelijcke lengte als de voornoemde cleden, met cleyne ruytjens als een stroobreet int viercant, ende sommige met strepen doorlopende, moeten met kennisse ende wetenschap ingecocht zijn; de hooffden ende randen geschildert, van gelijcke lengte ende breette vande egentam, callamcarijs, costen̄ 1½ a 2¼ stx.

100 stx. tallanijs, sijn cleden van 3- a 4derleije sorteringe, als with; root, groen, swart ende licht blauw, de hooffden ende randen geschildert, van gelijcke lengte ende breete als de voorn̄ cleden, costen̄ 2½ a 3 t^{l} stx.

100 stx. poepanijs, sijn cleeden meest als tallapins, van diuerse sorteringe ende gelijcke lengte ofte coleure, hebben sommige, hartwijs wt yeder hoeck vande hooffden, een blom ofte geschilderde vleck staen, de boorden moeten niet breder als 1½, 2 ofte drie vingeren wesen, costen 1¼ a 2 t^{l} stx.

100 stx. talous, sijn cleden vande voors. lengte ende breete, met viercante vlecken van 5 vingeren breet, bijcans als de paems; sommige met cleyne witte streepkens doortogen, midden inde vlecken, gelijck den mottegur; den rant ende hooffden geschildert ende sommige ongeschildert, costen 1¼ a 1½ t^{l} stx.

100 stx. motteguers, sijn cleden van gelijcke lengte als de voors., van 3 ende 4 sorteringen, met cleyne sprickeltgens ende streepgens, viercant door den anderen lopende, bijcans als salpicades, behaluen de strepen, die de ruyt maecken, van de voors. sorteringe ende coleur, costen̄ 1¼ a 1½ t^{l} stux.

100 stx. marsapoerijs, sijnde cleden met viercante vlecken van 4 vingeren int viercant, de hooffden ende boorden ongeschildert, een sorteeringe seer getrocken, costen̄ ¾ a 1 t^{l} stx.

100 stx. babocx, sijn cleden, bijcans marsapoerijs van een lengte ende fijnte, doch bonter van vlecken ende de hooffden en̄ rant geschildert; de vlecken ofte percken sijn

mede op sommige cleden geschildert, daer de marsapoerijs niet geschildert, maer gestreept zijn, costeñ ¾ a 1 t^l stx.

100 stx. salpicades, sijn gespickelde cleden, van gelijcke lengte als de voorñ, hooffden ende boorden geschildert, costen 1 a 2¼ t^l stx.

100 stx. socketocken, sijnde cleeden als bedragams, doch lanck 15 a 16 astaes, met hooffden ende boorden van differente coleuren als de lijuen, een sorteringe zeer getrocken ouermits een yeders dracht is, costende ½, ¾ eñ 1 t^l stx.

100 stx. tchelas, sijn cleden bijcans mattafous, eenige het lijff geschildert ende eenige het lijff ongeschildert, daer de hooffden ende boorden van geschildert sijn, costen 1½ a 2½ t^l stx.

100 stx. dittos ongeschildert, costen 1 a 1¼ t^l stx.

100 stx. dittos groue, sonder hooffden ofte randen, wel getrocken, ½ a ¾ t^l stx.

100 sarrassen gabers, als deselue wat langer als de jauanse soorteringe zijn, ofte ten minsten 15 astaes lanck ende 5½ a 6 span breet sijn, wit van lijff ende gevlampt van hooffden ende randen, oock sommige groen ende root, blauw ende swart, costen 4½ a 5 t^l stx.

100 stx. dittos, van gelijck lengte ende fijnte als die na Jaua gesonden werden, heel geschildert gelijck de sarressen 't jerre malleijo ofte 't chere jaua, hier ende in Cambodija, nae die lanck ende fijn zijn, zijn wel getrocken ende begeert, costen 5 a 6 t^l stx.

Volcht de soorteringe van andere goederen dienstich voor Siam, te weten:

200 p^il sandelhout, dat groot eñ schoon is, costen 12 a 15 t^l tpicoll.

10 p^il agelenhout ofte callambach, costen 10 a 20 t^l tcatty.

20 p^il giroffel nagelen, costen 20 a 25 t^l tpicol.

20 p^il foely ofte maffes, costen 12 a 15 t^l tpicoll.

20 p^il notemuscaten, costen 12 a 15 t^l tpicoll.

100 p^{il} rouw coper in coppen, vallende in Jappan, costen 4½ a 5 t^{l} tpicoll.

100 p^{il} fijn ditto in staven, vallen̄ in Jappan, costen 6 a 7 t^{l} tpicoll.

100 p^{il} rouw ijser, vallende in Jappan, costen ¾ a 1 t^{l} tpicoll.

100 p^{il} fijn ijser van Jappan, costen 1 a 1¼ t^{l} tpicoll.

100 p^{il} Jappansche campfer, costen 95 a 10 t^{l} tpicol.

500 ellen Engels laecken, root, wit, swart, groen, blauw ende weynich geel, costen 2½ a 3 t^{l} p^{r} ? .

100 ellen carsey van̄ voorn̄ coleure, costen ¾ a 5½ t^{l} p^{r} ? .

5000 stx. spiegelen van diuersche sorteringe, nae deselue schoon en̄ goet zijn can van een tot tien gemaect worden, sijnde hier wel begeert en̄ getrocken, als mede eenige brillen etc.

In alle de voornoemde cleden ende andere goederen, besteden̄ ende emploijerende jaerlix, soo voor Siam, Cambodya ende bevocht [1]) aldaer de somma van 80 oft 100 .. gulden, soude bouen alle oncosten commen te auancheren 50 a 60 persento, behaluen de ritoeren, die men jaerlix van aldaer nae Patriam, Jappan ende andere plaetsen soude cunnen senden, die ongeveerlicken bouen alle de oncosten oock wel 50 a 60 p^{r} cento soude commen te auancheren, zoo dat, naer ick mijn beste reeckeninge ende calculatie gemaect hebbe, het comptoir Siam jaerl. in auance van des Gn̄aliteyts middelen soude met 150 a 160—0 florinen verstercken, als op den handel ende negotiatie aldaer wel worde geleth.

1) Waarschijnlijk eene schrijffout. Misschien moet er gelezen worden: *de bocht.*

ZEVENDE VERGADERING.

29 April 1871.

Bibliotheek. — Brieven van Prins Willem III. — Historieplaten. — Rapport van personen komende uit Oost-Indie, 1622. — Brief van den Koning van Aracan aan den Gouv. Gen. Pieter Both. — Extract uit een brief van 17 April 1618.

BIBLIOTHEEK.

Ten geschenke ontvangen:

Van Burgemeester en Wethouders der stad Utrecht:

Verslag van den toestand der gemeente Utrecht over 1870. Utrecht, 1871. 8°.

Van de Kon. Bibliotheek, te 's Gravenhage:

Verslag van de aanwinsten der Kon. Bibliotheek gedurende het jaar 1870. 's Gravenhage, 1871. 8°.

Van den Schrijver:

H. W. T. Tydeman, *Drie brieven van Prins Willem I*, voor het eerst uitgegeven. Overdruk.

In ruiling ontvangen:

Van de Kon. Akademie van Wetensch., te Amsterdam:

Verslagen en mededeelingen, afd. Letterkunde, 2e reeks, I, 3. Amsterdam, 1871. 8°.

Verslagen en mededeelingen, afd. Natuurkunde, 2e reeks, V, 2. Amsterdam, 1871. 8°.

Jaarboek 1870. Amsterdam, 1871. 8°.

Programma certaminis poetici ex legato Hoeufft, 1871.

Van het Indisch Genootschap:

Notulen der algem. vergadering van 4 April 1871.

Brieven van Prins Willem III.

De Heer Dr. P. J. Vermeulen vestigt de aandacht op eene verzameling van origineele brieven, gewisseld tusschen Prins Willem III en Koning Karel van Engeland, die thans moeten berusten in eene private verzameling te Leiden, en welke brieven, naar kopijen, zijn uitgegeven bij Costerus, *Hist. verhaal*, en onlangs op nieuw naar de oorspronkelijke door Dr. Schotel in de *Bijdragen van wijlen den heer Nijhoff.* Hij zoude gaarne aanwijzing hebben, hoe hij van die origineelen inzage zou kunnen krijgen om daarmede de kopijen, onder hem berustende en die waarschijnlijk voor de uitgave van Costerus gebruikt zijn, te kunnen vergelijken.

Historieplaten.

De Heer Nijland vertoont de plaat van het doorbreken van den St. Antonisdijk van Pieter Nolpe, ook op den catalogus van Fred. Muller voorkomende, die meent dat zij een deel uitmaakt van eene andere prent. Voorts een prentteekening van het oude stadhuis van Amsterdam, volgens de wijze van Ploos van Amstel door A. van den Bos bewerkt, en daarbij de plaat van den brand van dat gebouw.

RAPPORT VAN PERSONEN KOMENDE UIT OOST-INDIE.

1622.

Uit het Archief van HILTEN.

Rapport gedaen bij verscheyden persoonen comen vuyt de Oost-Indien, die in den jaere xvj[c]xxij tot Amstelredam gearriveert zijn [1]).

Wat belangt vant stuck van Indien, daer van heb ick d'opinie van schippers, coopluy, commandeurs en andere persoonen wel perfectelijcken ondervraeght, zoodat ick vant gepasseerde, tzedert mijn vertreck van daer, yetwes sal verhaelen.

Wat belangt vande vloot, die voor mijn arriuement op Jaua naer Jappan ende Manila was gelopen, ist naeruolgende gepasseert: Naementlick, dat vijff van d'onse ende 5 van d'Engelsche derwaerts souwen gaen, ende dat de conquesten halff ende halff souwen gaen, als oock dat de Engelsche voor desen mael (gemerct het de eerste voijagie onder der twee Compā [2]) beleyt was) de vlagge voor souwen laeten waijen, dat soo geschiet is. Zoo ist dat opt vertreck den Commandeur Willem Janss. vanden Generael

---

1) Hoogst belangrijk is dit stuk, dat ons een blik doet slaan in de gruwelen en ongeregeldheden in de Oost-Indiën gepleegd, en een stout oordeel over den Generaal Coen behelst. Wij geven het naar een afschrift, den 8den Nov. 1622 door de Staten 's Lands van Utrecht ontvangen. Wij hebben ons onthouden van verandering in sommige uitdrukkingen en in de soms zonderling schijnende spelling van eigennamen als anderszins.

2) Te weten, der Engelsche en der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, welke bij traktaat van Juli 1619 vereenigd waren (zie Arend, *Algem. Gesch. des Vaderl.* D. III. St. III, bl. 278).

Coen wel expresselick belast is, met veel omstandicheden, dat men d'Engelsche in geen deelen, hoedaenich het oock souw mogen wesen, yets toe souw geuen, al sou men tspel t'onderste bouen helpen, daer bij den Commandeur op gelet souw worden, waer voor den Generael niet behoeffde te vresen. Nu de vloot in Jappan gearriueert sijnde, zoo hebben dEngelsche een van haer schepen moeten elders senden, soo dat zij één min als wij hadden. Hebben ouersulx goet gevonden, dat ons schip, de Engelsche Swaen, halff tot last vande Engelsche souw gaen, waermet alles wederom wel was, ondertusschen, soo nu als dan, de stucken malcanderen in de hant geuende, als wanneer alree ten deele de mondelinghe ordre vanden Generael naergecommen wert. Nu in de Straet van Manila gearriueert sijnde, zoo is den eersten prijs, commende van Borneo, door onse, off die vant schip Enckhuysen, aengehaelt, daer sij oock met hun schuyten eñ boots naer toe roeyden, doch te laet quaemen, ende d'onse d'Indianen hun geweer al off hadden doen leggen, ende alles in stilte gestelt, roeyende met de prijs naer ons boort. Des niettegenstaende sijn sij ouer gecomen ende groote moetwil bedrijuende, ruckende ende pluckende waer zij conden, zoo dat den grooten buyt die daer in was, namentl. den meesten campher, daer van een pont meer als 100 japans waert is, onder de matrosen ende soldaten is geraeckt. Doch op dese fout is geleth ende geremedieert, want haest grote confusie onder tgemeen volck ontstaen was; ende is vorder goet gevonden dat yeder zijn aengehaelde prijs souw aen boort brengen ende alleen bewaeren. Hier door begon den haet noch meer te rijsen, ende den Commandeur, dat eenen grovaert ende dronckaert is, sijne superbiteyt als mondelinge commissie meer naer te comen. In somma, naer datum sijn noch vijff Chineesche joncquen genomen ende eenige geschapeert. Dese, off gedeelte der voorñ joncquen, gelost sijnde, off soo veel als daer voor de Compā wt begeert

wiert, wert de rest, soo aen de Engelsche als Nederlantsche bootsgesellen, die die aengehaelt hadden, ten rooff gegeuen, omme deselue voort te plonderen, dat wel ende ordentlick toe ginck. Onder andere was bij resolutie goet gevonden, dat een van onse schippers (den naem van hem ende tschip vergeten) den grooten mast vañ joncq souw hebben, alsoo men hem van doen hadde. Ouersulx belasten den Commandeur, dat ons volck denseluen souwen gaen haelen ende haer handen oock souwen reppen (dat men haer niet en behoeffde te commanderen). Oock gaff hij haer bouens dit in den mont, dat hij haer niet en belaste eenich geweer van musquetten, piecken off sabels met te nemen; maer yeder matroos droech een mes. In somma, matroos voor hen aen off in de joncquen commende, lucht [1]) de Engelschen, zoo mennich daer waeren, buyten boort, die gesamenderhant in hun schuyten ende boots vielen, daer soo sterck met branthout, steen, pannen ende ander goet ingeworpen wiert, dat sij haer salueren mosten achter haer rasayltges, die zij aen boort met de schoten vast maeckten, anders souw er eenich volck om hals geraect hebben. Dit en hieuw niet op voor ende al eer dat al de Officieren aen boort vande joncquen quaemen. Voorts op malcander wrockende blijueñ zonder dat daer, volgens tversouck vande Engelsche, recht op gevolcht is: dat qualick geschieden kon, gemerct het ten deel commandement was. Ouersulx noch diuersche questien gepasseert sijn, ende daer naer nae Japan vertrocken, naer welcke tijt noch eenige joncquen gearriueert zijn. Wie weet off dese oneenicheyt daer geen oorsaeck off is geweest.

In Japan gearriueert sijnde, is wederomme nieuw tumult geweest, in voegen dat alle het scheepsvolck meest aen den anderen is geraect, wtgesundert het volck van Haerlem ende een Engels schip, den naem mij vergeten, die

1) Hier schijnt (in plaats van *lucht*) *jaecht* gelezen te moeten worden.

aen wedersijde vrunden bleuen. In somma, aen weder sijden sijn diuersche persoonen in de stadt Firanda doot gebleuen, ende daer naer een vande onse onthalst ende een vande Engelsche gehangen. Dese persoon wist mij niet meer te seggen, alsoo hij, sijnen tijt geexpireert sijnde, niet langer blijuen wilde, ende meent dat noch wat vreempt van dese vloot gehoort soude worden.

Van daer souwen wederom 10 schepen derrewaerts gaen; nu souwen d'Engelsche haer getal vol hebben; de schepen wierden hier meest al versien ende verdubbelt, daert gegebreck der Japaersche plancken oorsaeck off is geweest: want het gansche verouert cargasoen in verdubbelinge der schepen ende wtreddinge tot de voorgenomene reys geconsumeert is, soo dat voor onse reeckeningh daer ouer de zesthien tonnen gout gebleuen zij, zoo dat men daer alles, jae tot rouwe sije (alsoo contant gebreck was), heeft moeten vercopen. D'Engelsche hebben ongelijck meer gespendeert als wij.

Wat belangt de Vloot, gegaen nae de cust van Goa eñ de quartieren daeromtrent, bestaende in de 3 Engelsche ende 6 Neerlantsche schepen, als oock 3 jachten, soo van d'Engelsche als ons, — deselue equippagie is in vooriger maenieren. Zij dragen soo wel als wij den last vander oueriger schepen, als gagie vant bootsvolck, soo dat daerin in alles egalick gaen, ende wij haer volgens reden int minste niet voor sullen geuen. Komende ten propooste van dese voornoemde vloot, zoo ist dat sij te laet zijn tzeyl gegaen, ouersulcx niet bouen Seilon hebben connen komen, ende de Cath[1]) de Commoryen beseylen. Ouer sulx door den Commandeur Dedel ende de Engelsche geresolueert is, gelijck sij hebben laeten weten door een onbeseylt jacht, genaempt Enckhuysen, dat weerom gesonden hebben, haeren cours sullen stellen naer Madagascar, Mosambiecquo

---

1) Lees: *Cabo* of *caep*.

ende Majottes, alwaer sij de Portugeesche schepen meynen te vinden, niet twijffelende off den roep is langs de gansche cust, gelijck sij daer oock verstaen hebben, dat onse schepen bouens de Caep geraect zijn ende daer omtrent het lant int gesicht houwende, bijhouwen om te passen op de commende schepen. Ouersulx meenen, dat naer Mosambiecquo ende Maiottes aduisen gesonden hebben sich daer te onthouwen. Desen voorslach is wel goet, maer onseecker, zoo dat ick vrese dit wel een lange periculose reys mocht vallen, sonder weynich wt te rechten. Zij hadden al veel siecken op haer schepen, die van dach tot dach sullen vermeerderen ende noch langh sal aenloopen, eer sij verversinge becomen sullen. Het souw wel mogen wesen dat den vijant in Mosambiecquo en Maiottes op sijn onuersienst gevonden wiert, maer te auontureus soo een reys op den wilden boff aen te vangen. Godt geeft hun geluck ende gesontheyt, d'wtcomste sullen wij verwachten. Zij sijn doch lj cloucke schepen ende twee jachten, daer, zoo sij aen den man raecken, vrij wat mee wtgericht sal worden.

Van Ormus was tijdingh op Sourat ende van daer voorts ouer lant op de cust van Corromandel gekomen, dat d'Engelsche met hulp vanden Persianen de stadt ende 't eylant Ormus in hadden genomen ende dat het casteel belegert was; hier van was in Indien seeckerheyt. Dit is voor de Engelsche een groot stuck werx ende den Portugees eenen groten affbreuck.

Onlanx naert vertreck vant schip Schoonhouen ende den Oraignen-boom, soo souwen ten minsten 12, doch wiert gemeent 14 cloucke ende wel gemonteerde schepen, naer het eylant Mackauw ende de cust van China gaen, tegens welcken tijt sich de 10 van Maniella daer oock sullen laeten vinden, waermet sonder fout wat goets wtgericht sal worden, soo 't maer met goet beleyt int werck gestelt wort, daert aen onse sijde wel ten deel aen mocht

gebreecken, want desen Commandeur soo wel een schipper geweest is als den ghenen in Maniella. In somma, ick heb weynich gesien dat bij sulcke grovaerts eenich beleyt is, anders als om touw ende taeckels aen te halen. Mijns bedunckens souw dese saeck ende beleyt een vande principaelste ende bequaemste Raden van Indien vereyschen, jae den persoon vanden Gñael seluer, die in alles goede ordre souw konnen stellen, alse wanneer oock beter contract ende conditien souwen gestipuleert konnen worden. Oock souw, mijns bedunckens, des Generaels presentie veroorsaecken dat anders wel naergelaeten souw worden. In somma, dese gewichtige saeck, daer de Comp^e soo veel aen gelegen is, vereyscht eer den ganschen persoon vanden Generael als een lit, want ick vrese dat veel fouten gecommitteert sullen worden. In aller maenieren sal nodich geleth dienen dat men de Chiennen (sic), niet verhindert maer ter contrarie alle faueur doet, dat ons eenen goeden naem sal maecken; beter waert matroos ende soldaten den ganschen rooff, die ontallicke groot sal zijn, toegestaen, dan dat in foute souwe vallen van de Chiennen soo wel als Portugesen te verhinderen. Ick meen, soo ouer langen tijt dit eylant van Mackauw aengetast waer geweest, dat men daer meer als twee capitalen ende meer in buyt van daen becomen souw hebben. Eenige jaeren herwaerts, namentlick t'sedert dat wij schepen op Maniella hebben gesonden, zijn sij veel van daer naer Malacca, Goa ende andere plaetsen vertrocken, gelijck sij noch dagelix doen, zoo dat van sommige, die daer kennis van hebben, verstaen wert, dat de helft vande principaelste coopluyden van daer vertrocken zijn; want sij eer voor ons gevreest hebben, eer wij de couragie gehadt hebben van haer daer te comen besoucken ende hun de plaetse affhandich te maecken. Godt geeff dat dit wel succedeer, dat mij vreest tvoorverhaelde sal beletten: want op onse schepen in Maniella soo quaeden ordre was, dat den Engelschen Commandeur

seyde, soo onsen Vice-Commandeur, die oock op sijn vertreck stont, gemerckt sijnen tijt geexpireert was, niet blijuen ende metgaen wilde, dat hij naer Bantam wilde keeren ende de voorgenomen reys staecken, zoo dat mij een vande Raetspersoonen gesecht heeft denseluen persoon om dier oorsaeck most blijuen, want dit een ciuil ende bequaem persoon is, die mij seer wel bekent is. Ick vrees dat het met deesen Mackauwsen Commandeur oock wel slecht offlopen mocht. Zoo mij dunckt, sou men bequaemer persoon tot dit werck gevonden hebben; doch den tijt sal leeren.

Ick heb de Commandeur vande Moloucquo gesproocken eñ met hem gediscoureert vant licht ende springen der forten in d'Moloucquo, daer hij een quaet genoegen in heeft; hadt hij met den last vanden Generael voortgegaen, de Tarnataenen souden al tsamen door gegaen hebben. De Spaignaert bedancken haer de coop niet weynich vant springen vant fort Mariecque eñ teylant Tidoor, dat sij nu wederom vrij hebben. Denseluen dach als wij 't verlieten, maeckten sij 't weerom op ende sanderdaechs wast geschut weerom op de punten, daer sij ons tot spijt eerschoten met schoten. Ontboden ons, soo wij meer forten wilden laeten springen, sij souden ons daer toe cruyt senden; nu heeft men roucoop eñ wēscht men dat men daer wederom in ware, daer men met groot verlies van volck quaelick toe sal connen komen.

In Amboyna daer ist noch in eenen doen, als oock in Banda, werwaerts veel borgers gaen, haer gansch capitael in slauen ende slauinnen bestedende, omme deselue tot plucken der noten ende folie te gebruycken, waermet sij groot gelt sullen winnen, ende middelertijt d'eylanden van Banda sonder costen der Compaignie sullen bewaert worden. Door sulcke middelen sal de Comp^e^ mettertijt groot prouffyt connen doen: want dus voortgaende sal mettertijt geen last te dragen hebben ende euenwel de vruchten

genieten, tot sulcken prijs als eens geraempt sal worden, ende daernaer wederom vercocht worden tot prijs so men sal begeeren.

In Soloor gaet oock alles noch wel, maer op Timor gaet het met den handel slecht. D'ouw leggers heeft men om een treus neus laeten gaen ende de nieuwe hadden met twee jachten geene handel becommen. De Portugeesen handelen sterck van Macassaer op Timor. Den Coninck van Macasser versouckt onse vruntschap ende vrede, maer becompt noch weynich gehoor. Coen moet meenen, dat hij te veel vrunden heeft.

Op Baelli hebben wij noch een comptoir, maer op Biemma geen. Op Borneo dat is noch in esse, soo dat ick daer in geabuseert ben geweest; doch vande rest sullen wij wat verhaelen, te weten wegens den handel die daer nu omgaet.

'T comptoir op Grecee is gelicht, waerom, mij onbekent, ende kan anders geen bescheyt becommen, dan dat het de Compaignie niet prouffytelick is geweest. Kan dit comptoir sich niet vrij winnen van oncosten, zoo mach mer wel meer lichten, die mijns bedunckens min prouffyt geuen. Ick meen, soo 't gelicht is, dat het om een ander oorsaeck is, dat men ter gelegener tijt sal hooren.

Met Japarra sijn wij (Godt loff) in vreede; 't is met hem beter ten haluen gekeert als heel gedoolt, zoo dat wij nu (Godt loff) de brootcamer wederom open hebben; mogen hoopen 'tselue lange te dueren, want ons aen dese plaets meer gelegen zij als sommige meenen, gelijck genoechsaem aengewesen is.

Tot Icatra gaet het oock wel; de stadt wort dagelix vergroot ende verbetert, diuersche schoone ende wel gemaecte huysen worden daer gebout, soo dat, naert seggen van sommige, t' zedert mijn vertreck deselue seer verbetert is. Buyten de huysen int lant, een stuck vande stadt, sijn sommige steene redouten gemaeckt. Den grootsten punct-

vant fort, genaempt den punct Deamant, daer op leggen 28 stucken, waervan 14 cortouwen zijn. Desen punct is noch niet voltrocken; aen den tweden wort begost. In somma, dit fort mocht wel in 20 jaeren niet volbouwt zijn. Tot Icatra wort wederom een galey gemaeckt, dit mocht (nae ick hoor) oock wel een verdoruen houtien sijn, gelijck de 3 fregats geweest sijn, die tusschen Amboyna ende Java omgeseylt zijn: soo ranck waeren sij gemaect. Ick twijffel, off wij de beste galeymaeckers al sijn.

Op Icatra zijn onlanx veel lieden om hals gebracht, namentl. 13 oranglays van Banda; 9 sijn leuendich gevierendeelt ende 4 onthooft, door oorsaeck dat sij eenige conspiratie met de Javaenen hadden gehadt. Sij meenden hun het ouer ons te wreecken, alles te vermoorden, de stadt in den brant te steecken ende soo haer personagie te salueren; dit wiert door een van haer wtgebracht. Vorder [illegible] sijn de rest van manspersoonen geboeyt ende haer [illegible]n gecondemneert te wercken als slaeff; vorder heeft [illegible] haer hun vrouwe ende kinder affgenomen ende naer Banda gesonden. Dit sal noch al een drollich veruolch hebben. Vant ende van dese geboeyde mans, vrouwen ende kinder sal men noch hooren, al waert ouer hondert jaer = soo sullen sij 't wreecken; want sij dickmaels een hart gelach hebben moeten wtstaen, dat zij nimmer vergeten sullen.

Noch is een Nederlander zijn vrouw in eenen sack gestoken ende verdroncken; noch bouens dat 3 Javaenen van Sorrabon gehangen ende een gebrantmerct, door oorsaeck dat eyner van deselue dese vrouwe gesoent hadde, daer sij dagelix seluer op studeren: oock soo had dese vrouw geconsenteert met haer door te gaen, gelijck sij noch ander vrouwen tot wechlopen beweecht heeft gehadt, die al te saemen gerelaxeert sijn.

Noch waeren twee soldaten, een persoon van Enckhuysen ende een van Vtrecht, twee cammeraden, gecondemp-

neert te hangen, door oorsaeck dat sij in eenen Chinees sijnen thuyn pattattas hadden gestolen. Den Chinees vervolchden haer, onder andere naer veel woorden hebben malcander geslagen ende zij den Chinees gequetst, waer ouer dese sententie is gestreecken. Doch den Generael willende genaede prefereren in plaets van rigeur, heeft geordonneert twee brieffkens te maecken, een met de galch ende een met de wip; in somma, den Enckhuyer wiert gehangen ende den Vtrechtsman gewipt. Dat was d'wtcompste van dese twee. Een vreet stuck om eenige wortelen te moeten hangen.

Van Jacatra vaeren oock eenige vrijbuyters, die eenige vrij coopluy wtreeden, off seluer met gaen. Versoeckende commissie vanden General, zoo ist dat haer commissie is gegunt; naementlicken eenen Sr Steyns, Sr Piteiu eñ noch een ander, mijn onbekent, welcke persoonen hun commissie hielt, te mogen nemen alle joncquen commeñ ende gaende nae Malacca, tzij van waer deselue oock souwen mogen wesen. Ouersulx is haer vrage geweest aen den Generael, naedemael haer last wiert gegeuen een yegelick aen te tasten, off sij sulx souwen mogen doen soo wel aen ons vrunden, die van Japara, Grese, Joortan, Sorrabon, Patani, Jambi, Pallamban ende Siam, als andere van onse vrunden. Daerop gaff hij haer tot antw^t, dat bij veele bevesticht wert: „Maeckt het soo, dat sij niet en commen clagen." De andere verstonden, gemerckt dat hij in sijn commissie „alle joncquen" secht, sonder eenige wt te sonderen, dat sij deselue de voeten souwen spoelen: dat zoo geschiet is. In somma, dese coopluy voorñpt, als oock den derden persoon, hebben eenige joncquen voor de Straet van Sincapaura verouert, namentlick van Patana, Pallamban, Jambi ende andere plaetsen, waer van sij 't volck ouer boort hebben geworpen. Óff sij met dese 3 jachten in compã zijn geweest, off elx op een bijsonder auantagie, dat en weet ick niet. 'T is altijt soo, dat sij veel Indianen

buyten boort hebben gesmeten, waer ouer vande Coningen derseluer clachten sijn gecommen ende de comptoiren risicquo hebben geloopen, ouersulx dese coopluy off capiteyns in hechtenis genomen, ende sijn gesententieert te hanghen tot 30 vande principaelste int getal; doch was noch niet geeffectueert als dese leste schepen van daer gingen: want het recht noch opgehouwen wert. Den derden persoon off Capiteyn, wiens naem ick niet en stel, wert denseluen dach onthooft; desen man had veel quaets gedaen eñ veel volx om hals geholpen. Hij beriep hem, gelijck sij oock alle deden, op de commissie vanden Generael ende sijn mondelinge last; maer 't mocht haer niet veel helpen. Met het woort: „Maeckt dat sij niet comen clagen", meende ick (zeyde hij) dat men haer wel tracteren souw. Hoe kan men die wel tracteren die voor vijant verclaert wert, ende ten rooff gegeuen? Hij maeckt altijt dat hij een achterdeur open hout; zijn Italiaensche trecken heeft hij niet al vergeeten. In somma, dese man was voort, ende met d'ander alst hem gelieuen sal. Hij behoort wijser te wesen, dan al sulck volck diergelijcke ende duystere commissien te geuen. Mijns bedunckens ist hem lieff, dat sij soo procederen, zoo hij 't anders begeerde, souw haer beter onderrichten, daer hij verstants genoech toe heeft. Naer mijn gevoelen meen ick dat hij maer naer d'wtcompste van sulcke saecken wenscht. Ick wensche van harten dat hem Godt ander zinnen wil geuen; zoo niet, mochten wij wel haest wt hebben, daer niemant als hij met sijn onbehoorl. proceduren oorsaeck van is; ende de saecke qualick wtlopende, weet alle sijn fouten op den gemeenen mans hals te schudden ende haer dan van cant te helpen om vañ naerclap verhoet te zijn.

Ick segge, dat het soo noodich is als broot in den mont, dat een off meer Aduocaten in faueur vanden gemeenen man naer Indien gaen, omme deselue haer stuck te verantwoorden. Het gaet daer soo leelick, schelmachtich ende

moordadich toe, dat het bloet vande arme menschen wraeck in den hemel roept. Hier op dient nootwendich geleth.

Den coopman vant schip Schoonhouen heeft mij verhaelt, dat tot tweemael vanden Generael tot Bantam aen den Pangoran van Bantam is gesonden geweest, om hem tot vreede te versoucken; die tot antwoort creech voor de laeste reys, soo hij weerquam, dat hij hem doot souw laeten smijten, ende soo langh Coen daer was, geen vrede met ons begeerde te maecken; maer soo ras als hij vertrocken was, dat men alsdan aen hem souw senden: souw met ons in alle billicheyt handelen ende nieuw contracten maecken. Voor Bantam leggen ordinaris twee schepen, een van ons ende een vande Engelsche, soo sij eenige hebben, daert haer dickmaels aen onbreeckt.

Ticko Prionian is gelicht; dat van Aitchien daer toe is ordre gegeuen, Anderregiry is oock gelicht; dat van Jambi sal noch blijuen, soo 't daer houwen connen, dat ick vrees de ouer boort werpinge vande Indianen wel mocht verhinderen. Wat hij met dit lichten der comptoiren voor heeft, weet men niet; hij becleet het daermet, dat deselue tot grooten last vande Compaignie strecken. Dit sijn al peperplaetsen. Naer mijn gevoelen is zijn oochmerck also: wanneer sij Mackauw hebben, alle Chineesche joncquen met den oorloch van daer te weeren. Nochtans connen met de Chiennen niet handelen, sonder peper, off hij moet alle negotianten, jae Coningen, Princen ende Potentaten, dwingen willen tot Jacatra te commen. Dit sal, mijns bedunckens, spay bij comen, want sij lieuer een resolutie sullen nemen ende slaen ons gelijckerhant te lant wt, dan de negotie naer onsen wil ende welgeualle te transporteren daert 't ons gelieft. Dit meen ick, is sijn voornemen, ende die sulx niet doen wil voor vijant te verclaren, omme door sulcken middel peper sonder gelt te coopen. Dit souw wel prouffytel. zijn, maeroft Goddel. wesen soude, en weet ick niet.

Omme 't comptoir Patane, Sangora ende Bordelion, Siam ende Camboia te lichten, was een jacht derrewaerts gegaen, soo dat al eenige plaetsen gelicht waeren; andere daer bleuen assistenten, omme de schulden vande Comp^nie^ te innen. Mijns bedunckens wort dese man dol, rasent ende wtsinnich. Ick kan niet bedencken, wat hij voor heeft, off hij moet de gansche Indias te rooff willen stellen, dat ons swaer sal vallen, van den dach de nacht te maecken.

De Coninginne van Patani heeft geen coopmanschap vande Comp^e^ willen laeten van lant gaen, ende heeft gesecht, naedemael dat sij siet dat zij haer als vijant willen verclaren, dat betoonen met het lichten vant comptoir, zoo wil sij eerst, eer dat wij vertrecken, vlees ende bloet van haer onnosele onderdaenen, die door d'onse in de Straet van Sinckapoura ouer boort gesmeten zijn, voldaen hebben. Het veruolch moge vorder verwachten, tot naedeel der Compaignie behoorde men van rechtswegen dit comptoir eer te houwen dan te lichten. De Coninginne ontschuldicht haer hier ouer, secht dat sij gedwongen is soo te moeten procederen.

Den Coninck van Siam, daer ons oock soo veel aen gelegen is, heeft vruntlick versocht, dat wij met hem in vruntschap ende eenicheyt wilden leuen, ende daert comptoir in esse laeten. Hij heeft met een sijner joncquen aen den Generael doen vereeren een schoone goude croon ende een goude boesiet, wegende in claer nobels gout ouer de twaelff pont Hollants. Off dese croon wat goets wtrechten sal, sal men noch hooren.

Langhs de cust van Chiam ende Cambodia waeren sich eenige jachten onthouwende, omme daer te handelen, als om een ooch int zeyl te houden. Zoo ist gebeurt, dat twee Portugeesche nauetten, koomende van Mackauw, door onse jachten sijn genomen ende verouert; dit waeren meest Portugesen, die sich met all haeren schath van Mackauw naer Malacca off Goa wilden begeuen. In somma, dese

twee scheepkens worden ouer de twintich tonnen gouts weert geestimeert, maer veel vanden principaelsten rijckdom is gespilt: de coopluy ende schippers, 6 int getal, hebben malcanderen, daer op de cust sijnde, eenen buyt toegelecht elx van 30 duysent guldens, bestaende in gout, behaluen dat elx noch int particulier achterom gehaelt heeft. Dese baeckens sijn wtgebroocken, waer van de gheene die tot Japara gearriueert waeren, in hechtenis sijn. Het mocht met haer wel qualick offloopen. Men secht, dat in dese nauetten ouer de hondert pont gewicht in gout geweest is. Mij is verclaert van coopluy, dat sij nu bootsgesellen met gebracht hebben, die voor haer hooft 9 ℔ gewicht in gout hadden ende hier int lant gebrocht hebben, waervan hij de bewinthebbers gewaerschout heeft.

Alle dese Chineesche zijde, confijten, muscq, campher, radich, china ende andere Chineesche waeren sijn al wt dese twee prijsen gecommen, gelijck oock doet de Sibori. Met dese gevangens sal men de rest inne de Maniella connen lossen.

Wt Maniella waren ontrent 30 van onse gevangens met een nauet in de Moloucque gearriueert, die al te saemen tegen ander Spaignaerts ende Portugeesen gelost sijn. Souden meer met gebracht hebben, ten waer de vrees van haer meester te worden, soo dat met de naeste gelegenheyt meer souwen volgen, dat Godt geue, want sij een swaer ende langdurige gevangenis gehadt hebben. Dese verlossinge is door den Gouuerneur van Farnabocque, die op Amboyna met sijn wijff ende kinder gevangen was, te wege gebracht, daer hij voor mijn vertrek, gelijck 't niet vreempt en was, zeer in arrebeyde. Noyt voor datum hebben de Portugesen, veel min de Spaignaerts, tot de verlossinge, alhoewel dickmaels 2 voor één gepresenteert hebben, verstaen, ouersulx onse instructie melde, alle Portugeesen eñ Spaignaerts, die wij bij suyden de Linie verouerden,

buyten boort te smijten, naementlick die bouen de acht jaeren out waeren, dat al eenige reysen geschiet is.

Twee a 3 dagen voort vertreck van Schoonhouen ende den Oraignenboom, soo was tot Jacatra een Chineesche joncq gearriueert, met brengende eenige rouwe sijde, schoone stoffen, wtwijsende die damasten ende monsters, die verthoonden oock eenich porcolayn ende andere waeren die daer van daen commen. Oock soo gaff desen schipper van sich, dat noch vijff joncquen achter waeren, die gesamenderhant 150 picol rouwe sijde in hadden ende andere schoone waeren ende stoffen. Vorder en wist mij desen coopman niet te seggen: want hij op stont van daer vertrocken is; dan wel, dat hem ontrent de grote reuier tusschen Jacatra, Bantam, 3 groote joncques ontmoet sijn, stellende haeren cours naer Jacatra, soo dat dit, Godt loff, een goet begin sal wesen eñ tveruolgh daer van sullen wij wachten. D'ander twee sullen oock wel opdonderen. Dese joncquen waeren van Quanton.

Van Arabien ende Sourat waeren wij oock een schip verwachtende, dat hij meent voor de Straet gesien te hebben, alsoo het dagelix tijt was omme te komen. Godt geeff, dat wij van dese plaetsen goede retouren becomen.

Tot Jacatra werden noch twee schepen claer gemaect, namentl. 't schip Alckmaer ende den Gouwen Leuwe, daermet hoop ick eenige van deese nieuwe begonnen negotie sullen vernemen, ende quantiteyt rouwe sijde sullen becommen, zoo dat mettertijt de vruchten noch sullen smaecken. Soo quantiteyt rouwe sijde ende andere waeren wt de joncquen voorñpt becomen, als oock een goet cargasoen wt Arabien ende Sourat, zoo mocht de Generael wel seluer t'huys comen; maer wederom doet mij duchten, dat hij wel na 't succes van Macauw mocht wachten. Den tijt sal leeren.

Ick heb V E. voorgaende verhaelt, dat eener van Vstelle op de cust van Cormandel de plaets vande Gouuern^r Souri

souw becleden. Souri is tot Jacatra ontboden geweest ouer eenige clachten, om dat hij anders persoonen wijff off soende, daer een persoon tot Jacatra in sijn dootbedde wraeck ouer riep. Tot Jacatra heeft hij hem weten te excuseren ende den pais gemaeckt; daerbouen seggen, daer quamp een cargasoentgen van 150 caraet deamanten met. In soma, Souri is wederom gekeert ende sal van daer (alsoo sijnen tijt geexpireert is) naert patria vertrecken, mits den voorn van Vstelen in sijn plaets latende.

Op Borneo off Suckadana daer siet men nu oock soo nauwe niet, gemerckt den deamant int patria in soo grooten estime niet en is als plecht, soo dat particuliere daer gaen handelen, ouersulx den tolm^r Tymon Michiels. te weeten was gecommen, dat door eenen Dirck den Boer een partij met was gebrocht, sijn gerechticheyt begeerde, die hij niet geuen wilde. Ouersulx aen Gnael ende Gouuerneur Carpentier clachtich was, die desen Boer excuseerde, daermet Tymon weer door ginck, blijuende van geuoelen dat den Generael en Carpentier reders vant cargasoen waeren. Dit is mij van loffweerdige persoonen verhaelt; zommigen meenen, waert hij naer zijn cargasoentgen niet en wachte, souw wel thuys gaen. Voorgaende souw men een Compaignes dienaer gehangen ende gebrant hebben, die eenen deamant van een caraet off een halff gehadt hadde.

D'Engelsche hadden op haer vertreck tot Jacatra maer een schip, ende quaemen met twee van haer tot onder Engelant in compaignie, als wanneer sij vanden anderen geraecten, gelijck oock dede den Oraignenboom, die voor Playemout werom bij haer raecten. Des sauonts te vooren quaemen twee Duynkerckers bij haer, die de bloetvlagge wtworpen, doch en schoten niet, door oorsaeck soo naer Playmouien waeren. Des smorgens sagen tot geluck den Oraengienboom, die in Seelant inliep ende Schoonhouen in 't Essel, waer van Godt gedanckt zij.

D'Engelsche ende d'onse lietten de vlagge beurt om beurt wayen ende belooffden malcander als een Compaignie te assisteren; doch hebben niet ontmoet, anders als bij Noorden de Linie quamp een Portugees scheepken, gelaeden sijnde met tabacq ende andere snuysteringh, dat sich onder de Engelsche bescherminge gaff, daer wat questie door ontstont, maer eyntelicken geslist, ende op de hoochte van Lisbona wederom laeten vaeren. Vorder de reys als vrunden volent.

Aen de Cap de Bone Esperanca vonden 't schip 't Wapen van Rotterdam, eñ Mauritius, Walcherry was al vertrocken. Dese twee schepen hadden veel siecken ende dooden, namentl. op Mauritius waeren all 60 doot, ende op Rotterdam 50, ende veel siecken daer geen veruarssinge voor te becommen was, ende souwen genootsaect sijn soo met hun siecken te vertrecken, soo dat dees schepen in grote miserie sullen geraecken. Ouersulx geeff V E. te bedencken, hoe noodich daer off daeromtrent op een bequaem plaets een fortgen gemaect dient, om daer alles tegens de compste van schepen van beestiael gereet te hebben, als oock bequaeme huysinge voor siecken, ende de siecken daer te laeten; wederom de gesonden, die voorgaeñ daer sieck gelaeten waeren, in hun plaets te stellen, ende soo voorts van schip tot schip leuende. Dit souw mijns bedunckens een goet christelick werck zijn, ende sonder dat sal men dagelix een groesaem volck om den hals brengen. Die van dese schepen hadden een lanttocht gedaen, maer geen beestiael cunnen becomen, want de wilde sulx siende, vluchtten te lañde waert in, zoo dat men dan van beestiael versteecken is. Maer met daer te blijuen, meen ick, sou men metter tijt tot sijn voornemen raecken ende de vruntschap van haer becommen.

Ick heb mennichmael roucoop gehadt dat ick niet een inwoonder vande Caep met gebracht heb, daer ick niet naerlaetich in geweest souw hebben, waert dat sij eenige

hostiliteyt tegens ons hadden getoont, ende soo een had kunnen becomen. Mijn oochmerck is dat men met soo een persoon veel goets souw hebben cunnen te wege brengen, met soo een wel te tracteren ende dan wederomme daer te brengen. Dit heb ick in Indien wel voorgestelt, dat wij soo op alle vreemde plaetse ende landen behooren te handelen, waer door de secreeten vañ Landen te weten souwen comen ende de vruntschappe vande inwoonders, soo wanneer een persoon wel getracteert waer geweest. Aen de Caep heeft men noyt sulx begeeren te doen, daeromme, soo langh als van haer vruntschap genoot, geen vijanden wilden maecken, ouerdenckende dat deghenen die naer quaemen tgelach souwen betaelen: ouersulx naergebleuen is; nochtans noodich int werck gestelt, soo wij geen fort daer en willen maecken, omme door sulcken middel den handel beter te becomen.

In somma, dit voorverhaelde is soo veel mij in de memorie lecht; yets meer bedenckende, off naermaels hoorende, sal tselue V E. ter gelegener tijt aduiseren. Soo 't blijckt, cant quaet beleyt, soo wel daer als hier, veel te weghe brengen: want daer yets qualick gaende, kan van hier niet berispt worden, alsoo de Bewinthebbers (Godt betert) weynich vanden stant van Indien weeten, ouersulx daer een yeder sijn personagie speelt ende alles maeckt, soo lange hij daer te commanderen heeft, naer sijn welgeuallen, zonder eens te dencken dat de Comp^e den last dragen moet. De Compaignie, segge de Bewinthebbers, weten weynich vañ stant van Indien, nochte en soucken daer van niet te weten, par foute van met schippers off coopluy buyten propoost te praten. Soo sijn sij naerlaetich de van daer commende persoonen te deeghen te ondervragen. Ondertusschen blijuen blint in de saeck, soo ick verstaen, hebben alle de coopluy ende schippers al tsamen effen veel gevraecht, doch belasten voortaen alle coopluy, gelijck ick

haer oock gecommandeert hebbe in mijn discours, verclaringh vande plaets te doen daer sij gelegen hebben, daer door sij nu ten deel kennis sonder vraegen cunnen becommen.

BRIEF VAN DEN KONING VAN ARACAN

AAN DEN GOUVERNEUR GENERAAL

PIETER BOTH.

Uit het Archief van HILTEN.

Translaet wt eenen brieff vanden Coninck van Aracan aen den heer Generaell Pieter Both.

Deesen brieff sij alle de werrelt kennelick van een seer machtigen Coninck, wiens faem alle de werrelt sij bekent, genaempt Sultaen Ho-chent, ja Keyser van het landt gelegen aen̄ Suytzij, dat alle de werrelt is kenbaer, daer oock geen schoonder in de werelt is, en̄ dat alle edelle gesteente geeft.

Ende is 't beste dat de sonne beschijnen mach, soo claer en̄ suyuer als gout, in onse spraeck gen' hauge Sabodyn, en̄ de geheelle werelt Pago, Coninck van Aracan en̄ veel andere plaetsen, Hertoch vant landt Abodi, Dedabed, Bensaly, Rammapora, Mawathin, Rabathin, Chachanna, Vettipoura, Prince vande stadt en̄ plaetse genaempt Satigan, dat alle de werrelt is bekent, met alle het landt daer onder gelegen aen de sijde van Bangaelle, als Siripoura, Bachlebaer, Fachabat, Welkybrajepoer, Welbahaar. Soo machtigen Coninck, dat ick tHoff ben van alle de Coningen der werelt, Heere vanden goude Settel, vanden witten Oliphant, die soo stoutmoedich is, dat hij in cortten

tijt de geheelle werelt bedwingen kan, eñ vañ goude Senebrero, met het gouden Huys, met sulcken eedel gesteentten beseth, soo claer als de sterren, die aen den hemmel staen, eñ die de geheelle werrelt regeerren kan.

Ick, die alle onder mij hebbe eñ alles can wtrechten, gen[t] Sultan Sr Chentra, Godt wil mijn landt bouen de geheelle werelt bewaeren, ten respecte ick goede justitie administreer. Ick, die sulcken machtigen Coninck ben, hebbe dit geschreven aen den Coninck van Hollandts vassael, welcken Coninck [1]) soo machtich is, dat hij in cortten tijt alle sijne vijanden ouerwint, voor wiens aengesicht niemant en mach bestaen, en is soo verstandich, cloeck van raedt eñ soo melt als iemant ter werrelt, den grootsten van geheel cristenrijck, de geleerde bouen alle geleerde, wiens woort in alles waerachtich is, de hoochste boouen alle hoochden ende ouerwinner van alle sijnne vijanden, die een hart geeft eñ bereyt is te helpen de geheelle werelt. Dit alles is ter eerre vanden Coninck van Hollandt, wiens landt altijt floreren moet.

Tot teecken dat ick metten Coninck van Hollant altijt in vrundtschap will weesen, sende desen brieff, met alsulcken eerbiedinge, in plaetse van een Conincklick geschenck, met den Capt. vant jacht de Duyue, Jacob Dirricxs. Corttenhouff eñ den Schipper, eñ ten respecte van desen brieff soo bidde, deselue ouer alle eere mogen aengedaen worden.

In goeden tijt heb ick den brieff van V E. Ex[e] ontfangen, den inhout seer wel verstaen, eñ ouer de vruntschap die V E. Ex[e] mij aenbiet eñ om dat oick bespeure U E. Ex[e] hart eñ de mijnne oprecht sijn, ben seer verblijt geweest, om dat de maniere vande werrelt is tusschen twee Princen, verscheyde sijnde, oprechtte vruntschap te onder-

1) In die ver gelegen oorden stelden onze landgenooten den Prins van Oranje als den Vorst of Koning van hun land voor.

houden; daeromme oick vast gelooue eñ betrauwe tvolbrengeñ vanden brieff van V E. Ex^e, oick dat onse vruntschap deur niemant ter werrelt en sall worden gebroocken.

Nota. Hier begint den brieff aeñ Generaell.

V E., die Capitayne Generaell sijt, sijt kennelick, hoe dat de Portugiesen eñ ander vijanden mijn Conickrijck eñ landen soecken gewelt aen te doen; die eerst met vruntschap in mijn landt quaemmen als mijnne onderdaenen, met grootte belooffte de vruntschap confirmeeren, van mij tegens de Mogols, mijnne vijanden, te assisteeren eñ deselue te helpen verniellen eñ vuytroyen, waertoe mij oock ostagiers hebben gegeuen, soo well in tijt vande Mogolsche oorlooge als daer naer. Niettegenstaeñ alle hun beloofte eñ ostagiers, sijn, ten tijde als ick int velt was, met den Mogoll toegevallen, hun beloofften gebroocken eñ gesocht mij eñ mijn landt tonder te brengen, alsoo blijuende vijanden van mijn Coninckrijck. In welcken tijt de vermaerde Hollanders met het jacht de Duyue in mijn lant sijn gearriueert, als wanneer mij weder wt het velt in mijn stadt hebbe begeuen; eñ alsoo op dier tijt met de Hollanders op mijne vijanden de Portugeesen meeñ vuyt te trecken, sijn de Portugees. aldaer in Arracan gekoomen, versoeckeñ de nouo Aliantie, tot dien fyne een ostagier van ansien bij mij laetteñ, ter tijt de Mogolse oorloge soude wesen gedaen.

Welck ick niet begeerde te geloouen off aen te nemen; doch alsoo de Hollanders mij hebben verclaert, weynich volck bijt jacht hadden, oock veel siecken, eñ bij soo verre ick eenige tijt wilde wachten, toecoommende jaer well Hollanders souwen koomen; op welcke woorden mij verlaetten hebbe eñ den oorloch vuytgestelt ter compste vande Hollanders.

Want op sulcken trouweloosen natie, als de Portugeesen

sijn, wij ons niet en willen vertrouwen, eñ V E. mach vastelick geloouen, dat ick eeuwich vijandt vande Portugeesen blijuen sall, eñ sweer bij mijnnen Godt, dat ick de stadt Diang met sijn landt eñ incoomen schenck den Coninck van Hollandt, welcke stadt de beste van Bangaellen is, eñ dat ten respecte V E. Ex^e naem alhier eeuwich dueren mach, waer mede V E. Ex^e mach doen sijn wellgevalle, alsoo altijt voor V E. Ex^e sall blijuen. V E. Ecx^e will dese woorden niet vergeeten, maer altijt gedachtich weesen, ende V E. Ex^e volck derwaerts senden tot 150 mannen toe, tot bewaringe ende peupelatie der voors. stadt, d'welck V E. Ex^e metten aller eersten gelieff int warck te laeten bestellen.

Alle tollen eñ incompsten van V E. Ecx^e eñ vassaelens goederen alhier in Arracan hebbe V E. Ecx. mede geschoncken, eñ geordonneert den mijnnen, mijnen will daer in naer te coomen, waer toe ick Jacob Dirricxs. voors. aen V Ex^e hebbe gesonden, met den aller eersten antwoort van V E. Ex^e verwachtende. Ges. den eersten Decemb. 1619.

EXTRACT UIT EEN BRIEF

van 17 April 1618.

Uit het Archief van HILTEN.

Extract vuyt een brief ges. in Amsterdam den 17^en April 1618.

'T jacht de Orangieboom is tot Hoorn van Bantam gecomen, is in Zeell^t vertrocken, brengt van alles wat, soo nagelen, noten, foly, peper, ebben hout, wert op 600 ... gulden geestimeert. Sr de Koene aduiseert van capitael

wel versien was, en meent noch ses of seuen schepen aff te senden, waer van de 4 meest met nagelen, foly en noten sullen geladen comen, seggen van ontrent 1700 baren nagelen a 500 de ambonse, en dander a 600 ℔ zijn te rekenen, loopt nae de 3000 .. toe, alsoe dat men vast houdt, de schepen in saluo comende, dit jaer 't capitael sal ouercomen. De standt van Indien was ouer al wel, en door Verhagen Ambona in rust en vrede gebrocht was met de omleggende eylandekens. Twee swaericheden waeren daer. D'eene is met de Engelschen op Banda, die Poleway geassisteert hebben gehadt met 2 schepen, en tvolck, geschut, munitie aen landt gebracht, tegens danck en protestatie van donse baterijen gemaeckt, met intentie om d'Engelsche 't landt op te dragen. D'onse daer nae comende met 2 schepen en een jacht, hebben tselffde niet connen beletten; ouermits haer 2 schepen onder haer baterije leggen, zijn d'onse nae tfort vertrocken met grote doleancie, also de Bandesen door hongersnoot haer mosten ouergeuen. Daer nae is tgrootste Engels schip voorbij d'onse comen seylen, hebbende om water geweest off elders; ende d'onse schietende met loos kruyt off vergeeffs, is bij d'Engelsman in d'onse geschoten en soo handtdadich geworden, ende nae datter eenige doden waeren, heeft den Engelsman opgegeuen en daer nae hebben tander schip mede gecregen. Tvolck is gevangen en den Comis schrijft selffs, dat hij wel getracteert werdt, ende aen die van Bantam, dat men de saeck behoorde bij te leggen: datter bloets genoech is vergoten. D'onse presenteren de schepen, goederen, weder te geuen ende de schade te repareren, mits datse vertrecken: meer en can men oock nyet doen. Tis niet tollerabel, dat wij forten houden, lieden die tegensrebelleren, belegeren, ende door hongersnoot gebrocht worden ad jubem [1]) te comen, door een darde ge-

1) Misschien heeft er in het stuk waarvan wij hier de kopie geven, eene verkorting van ad submissionem gestaan.

secondeert sullen worden. Exempel van dEngelsche selffs in Groenlandt, daer sij noch geen gebiet hadden. Tweede is, dat onse 10 schepen in de Manilhas voor dese gegaen, daer lange tijt hebben geweest en haer verdeelt hebbende om de joncken van China waer te nemen, doch een naer Tarnate gesonden sijnde, zijn met haer sesse op de 14 April 1617 besocht off beseylt geworden vande armade van West-Indien, wesende 9 galioenen, galleyen en schepen tot 17 off 18 in tgetal, en alsoo onse schepen vuyl waeren, kregen de Spaeniaerden de loeff, en dien dach wat geschoten; maer d'onse, nyet willende lopen, hebben tsanderen daegs dapperlijcken gevochten; is een van onse schepen in de brandt geraeckt; een ander siende, dat hij moste sincken, heeft een galjon aen boort gesmeten ende de brandt daer in gesteecken, sijn soe beyde gereyst. Jan Dirck Lammen zijn schip is mede gesoncken, en wist door geen middelen bouen te houden, hoe wel tschieten ophiel, om dat de schepen soe vol doden lagen en soe gematteert waeren, dat geen van beyde de parthijen geweer boot. Dat de schepen soo sijn doorgeschoten geworden, is datter grote galleyen telcken naer de galjoënen om boechseerden als sij de eene sijde gelost hadden, en soe ons eene schip, dat met een jonck aen quam, niet wech gelopen hadde, eñ den jonck, dien hij doch liet drijuen, d'onse te hulpe gecomen hadde, sij hadden de gehele vlote te schande gemaeckt, wandt tegen den auont liepen 2 gallioenen nae de wal, die schenen te sincken. Men heeft de hooffden vande wechlopers in Tarnate in de boyens gestelt.

Royal schrijft van 16 tonnen gouts aen sijde gesalueert is, en men hout datter wel 50 tonnen gouts gesnevelt is, alsoe dat de Spaignaerden grote schade geleden hebben. D'ander drie schepen acht men naer Japon gelopen sullen wesen. Haer affscheyt off beschrijuinge was, den 22en April alsamen wederom bij den anderen te wesen, alsoe dat die rescontre so weynich dagen te vroech is geweest.

Carga vant schip den Oraengienboom, op primo Septembris 1617 van Bantam geseylt.

103271 ℔ nagelen, 5834½ catty folye, 983 catty folye, 200 sacken peper van Jacatra, 4640 catty peper van Maurits, 702 sacken oude peper, 1446 sacken nieuwe peper, 140 sacken priamante peper, 15314¾ ℔ noeten, 93688 ℔ ebbenhout, 171 catty draeckenbloet.

ACHTSTE VERGADERING.

13 Mei 1871.

BIBLIOTHEEK. — HET OORDEEL DER STAATSCHGEZINDEN OVER DE HOEKSCHE PARTIJ. — GRONDIG VERHAAL VAN AMBOYNA.

BIBLIOTHEEK.

Ten geschenke ontvangen:

Van de Schrijvers:

J. G. Frederiks, *Ysebouts ontfanc en uitgheven* (1345). *Eene bijdrage tot de geschiedenis van Graaf Willem IV*. Overdr.

J. G. Frederiks, *Elselina van Houweningen*. Overdr.

A. Baron Schimmelpenninck van der Oye, *Kronijk van het slot Nijenbeek aan den IJssel*. Overdr.

A. L. Lesturgeon, 1567—1867, *Menso Alting, de eerste hervormingsprediker in Drenthe na* 300 *jaren herdacht*. Koevorden, 1867. 8°.

A. L. Lesturgeon, *Koevordens verlossing in* 1814, *herdacht in* 1864. Koevorden, 1864. 8°.

H. Rump, *Literarischer Handweizer, zunächst für das katholische Deutschland*, n°. 102.

In ruiling ontvangen:
Van de Redactie:
Messager des Sciences historiques, 1871. 1. Gand, 1871. 8°.
De Katholiek, Mei, 1871. Leiden, 1871. 8°.

Het oordeel der Staatschgezinden over de Hoeksche partij.

De Heer Brill deelt mede, hoe de Staatschgezinden in Holland de Hoeksche partij als hunne voorgangers beschouwden. Zij hadden hunne theorie over de grafelijke regeering en zagen in Floris V den voorganger van de stadhouders. Dit blijkt bijv. uit de „Gerard van Velsen" van Hooft, en evenzoo uit de „Gijsbrecht van Amstel" van Vondel. Toch kon men de Edelen en de Steden niet tegen over elkander stellen: daarom wil Gerard van Velsen bij Hooft ook de Steden hooren bij het vonnis des Graven. Deze voorstelling was evenwel niet de juiste.

De geschiedenis van Floris V verdient alleszins een nader onderzoek, waartoe men de noodige kennis van den toestand van Europa, en in het bijzonder van Engeland en Frankrijk, tot welke rijken Floris zich beurtelings in betrekking stelde, zou moeten medebrengen.

GRONDIG VERHAAL VAN AMBOYNA.

1621.

Uit het Archief van HILTEN.

Grondigh verhael van Amboyna ende de dependentie van dien, namentlijck dewelcke Christenen, Heydenen, Mooren sijn, ende wat apparentie datter is tot reformatie der Christelijcker religie, als oock wat superstitien sij hebben, haer oorloge, handel ende wandel, ende alles watter aen dependeert, sijnde gestelt door den Commandeur Aert Gijsels, geweest Oppercoopman ouer de Comptooren derselver. Adij 8 Mey 1621, op tscip van Walcheren, bij Zuyden de linie, Tropicus Cancer.

Omme eenen inganck te maken soo dunckt mij noodich voor eerst te tracteren vande Amboneesche Hiettesen. omme reden alsoo gedurende mijnen tijt van drie jaren, ick het Oppercoopmans ampt aldaer bedient hebbe, wat meer onder haer bespeurt heb als elders, ouersulcks waerdich om annoteren; derhalven sullen van Hietto eerst beginnen.

Hoeveel steden die van Hittoe onder haer hebben ende wiet tmeeste gebiet heeft.

Die van Hietto hebben onder haer gebiet 32 stedekens ofte bewoonde plaetse, waer ouer Cappitijn Hietto het meeste gebiet heeft, hoe wel sij een Coninck hebben, die de wijsten van sijne vrienden niet en is. Hare regeringe bestaet in vijf Orangcays beneffens den Coninck, namentlijck Cipaty Touwban, Cappitijn Hittoe, Hatib Caelbouw eñ Toutouw Hatouw, bij dewelcke trecht wert geadministreert ende 's lands saken verricht, waerinne nimmermeer

volcomentlijck en wort gebesongieert, wanneer Cappitijn Hiettoe absent is; ja al waert hij sieck te bedde lagh, soo sullen sij met hare saecken tardeeren, off wanneer sij iets gebesongieert hebben, hem selve tsijnen huyse gaen aendienen, daer hij sijn stemme eerst over geeft, eer dattet effect sorteeren sal. Hittoe wort onder hen gehouden ende gerespecteert, in voegen als men den Advocaet Barnevelt in patria plach te doen, ja respecteert hem al offt haren Coninck ende heere ware: tgene hij segt wort geament.[1])

Hoe den Coninck ende Orangcays naer haer qualiteyt achter straten gaen.

Wanneer sij achter strate gaen, offt om iets te pitsiaren naer haer Baleeuw, dat is het Raethuys, soo gaet den Coninck voor (want sij niet besijden malcanderen en gaen, maer al achter den anderen). Deesen Coninck eeren sij na haren doen, wterlijck betoonen sij hem de meeste eer. Daer naer volcht Cipaty Touwban, dat quanshuys haren Gouverneur wilt weesen, een oudt goet knecht, die alles op Cappitein Hittoe laet aencoomen ende ondertusschen de schappen scheert. Ten derden volcht Cappitein Hittoe. Ten vierden Hatib Caelbouw, sijnde haren oppersten paep ofte paus, eenen argen vos. Te vijfden ende ten laesten Toutou Hatou, sijnde eenen jongman, die der voriger raet meest ament.

Den rechten Coninck van Hietto is onlancx aent fort gestorven, alsoo hij christen was.

Desen rechten Coninck van Hittoe is wonachtich geweest op 't Casteell Amboyna, in 't Campan Halou, doch nu onlangs gestorven. Sijn dochter is ondertrout, vóór mijn vertreck, met den soon van Raedja Soya, die nu mede int Patria brenge.

Waer door doversijde van Amboyna den naem Hietto heeft gecregen, ende maer een dorp is dat Hietto genaemt wort, pleecht voorgaende niet Amb. te heeten.

Dese voornoemde Orangcays hebben tlandt onder haer in vier delen gedeelt, wel verstaende dat van Hittoe, of soo verre haer gerechticheyt streckt, sijnde tegen over het Casteel Amboyna. Doch dit Hittoe magh oock met recht Amboyna genaemt worden, gemerckt hem door lanckheyt van tijden, terwijlen wij daer genegotieert hebben, den

1) d. i. daar zegt men amen op.

naem ontvreemt is, door oorsaeck dat haer of der Mooren stadt soo genoemt sij, alwaer door d'onse met haer d'eerste contract gemaeck is, ende alsoo desen Capitein Hittoe genaemt was Orangcay Siniupaty, ende sijn vader door d'onse den naem van Cappitijn Hittoe is gegeven, alsoo sij sagen dat hij wel 't meeste gesegh hadde, ouersulcks door lanckheyt van tijden d'oversijde vande Bay van Amboyna, daer meeste Mooren woonen, tlant van Hittoe genaemt wert, dat noyt bij de Portogysen tijden geschiet is; ja dat meer is, sij hebben boven d'Amboynsche eylanden Nousselaw, Sorresorry, Ommen ofte Hattewao ende Moelauw, als oock Louho Cambello, Lyssy di Erang ende alle hare omleggen plaetse, Amboyna genoemt; in somma, dat dit misbruyck door d'onse eerst ingevoert ende noch gecontinueert woort. Omme nu wederomme te comen tot het voorrige verhael van des Orangcays gebiedt, gelijck te vooren geseght is, yder Orangcay heeft onder sijn gebiedt 7 off 8 dorpen, alsoo het lant bestaet in 32 dorpen, daer den Coninck het opperste gebiedt soude ouer hebbe, wanneer hij bequaem tot hetselve waere, soo dat nu anders niet en doet als eeten ende drincken om de cost, daer hij hem met ge..... [1]) wel te vreeden is.

Hoe veel dorpen dat yder Orangcays onder hem heeft.

Wat proffyt dat d'Orangcays van de boeren int Mousson hebben.

De profyten off d'inkomen, die dese Orangcays vande cleene stedekens hebben, is weynich, dan wel wanneer het tegen 't mousson, ofte gewas van nagelen, gaet. Siende datter een goet gewas op de plaetsen onder haer gebiet staende is, komen alsdan wel in onse loges bij den coopman om seker partie cleeden, gongen ofte andere waeren te hebben. Deselve becomende, alsdan aen de boeren van haere dorpen op een centgen doen, dat sij soo temets off meest jegens wille ende danck moeten aennemen, enden hare rekeninge maken om te betalen, off per faute van dien 't naest jaer een centgien te geven, oversulcx sij alle

1) Eenige letters weggescheurd.

tijt aenwenden om te betalen ofte anders, soo het van jaer tot jaer verhoogt, loopen risicquo van met vrouw ende kinders slaven te worden, wel niet soo, dat haer volcomentlijck naer haer trecken, maer wanneer den Orangcays verlegen is, yewert tot sijnen dienst met een corrocor[1]) moeten royen; wanneer een maeltijt geeft, met eeten assisteren, soo huysen off Baleeuwen maeckt, te helpen. somma, in all voorvallende saken haer tot sijnen dienst bruyckende, soo dat genoechsaem een slaeff is, wtgesondert datter den naem aen ontbreect, ende soo lange ...rt, tot dat hij sijn partije voldoet.

Soo sij haer schult niet aff connen betalen, moetense haer ten dienste staen.

Wanneer dese Orangcays in de dorpen comen onder ... gebiet staende (als oock in d'ander), soo wordense ...geert op de Baleeuw off in eenige vande principaelste ...ne huysen, alwaer haer des smorgens, 's middachs eñ ...onts eeten wort gegeven, dat het geheele dorp moet ...ostigen. Den eenen brengt visch, den anderen hoende... , den derden bladeren om op te eeten, die sij gebruyc... in plaets van ammelakens eñ servetten, die sij na dat ...eten is, wech werpen, ende soo voorts: datten eenen ... dach niet en brengt mach den anderen dach bren... . Te mets moeten de vrouwen vant heele dorp comen maken een ronden dans voor des Oranghcays logement; ... duert vanden avont tot des smorgens dat de sonne ...aet, wanneer sij wederom doorgaen. Den Orangcay ... affairen verricht hebbende, gaet wederom wegh, haer in ...taling gevende een tabea, dat is: „danck hebt"; 't moet selden bijcomen dat hij een vereeringe aen de negrij ...eft van een cleetgen off meer; sulcks geschiedende, ver...opent selve, de penningen desselfs bestedende in cost ende dranck, dat de mans op de Baleeuw op smetsen, ja kost haer dicmael dry off vier mael meer; in somma, smetten malcanderen cael.

Wanneer dese Orangcays in de dorpen comen, wat eer haer aengedaen wort, ende wat recompense sij daer voor geven.

---

1) korra-korra.

Wanneer d'Orangcays tgemeen volck te gast nooden, dienen te mets selfs de tafel.

Gemeenelijck sullen de Orangcays gesamenderhant, oock wel particulier, jaerlijx dOrangcays ende principaelste een maeltijt ofte 2 geven, in teecken van danckbaerheyt; dit geschiet in de hooftsteden, daer sij alsdan vrolijck zijn met danssen, singen, springen, schermen, trommelen ende andere vreucht bedrijvende; in somma, loopt meest op rekeninge van 't gemeen gepeupel, dier tot allen tijden 't haere inschieten ende nemmermeer yets in recompense becomen. Om dit volcx herte te trecken, soo dienen d'Orangcays vande hooftsteden selve de tafel, dat ick Capiteyn Hittoe selfs hebbe sien doen.

Waermet haer dOrangcays erneren.

Dese Orangcays trecken gants niet ter hant dan vañ ochtent tot den avont achter straet te gaen met een slaef achter haer, somwijle met schilt ende swaert, in plaetse van een lijfschut. Sij gaen oock selve in een prauw omme te visschen met een worpnet, doch weynich, sommige en doent niet; sij laten haer slaven eñ slavinnen coubons, dat sijn tuynen, maken, daer sij alles in planten, erten, boonen, rijs ende andere; seynden ooc slaven om te visschen, soo dat haer lichtelijck weten te erneren etc.

Coopen de vruchten op de boomen, soo veele als slaven hebben om werck te geven.

Haere meeste profijten sijn de nagelen, hebben selve nagelbosschen; sijn eenige die soo veel slaven hebben, dat int haere niet alle werck connen geven, soo gaense in de negrijs onder haer gebiet, wanneer het tijt is om nagelen te plucken, ende koopen soo veel boomen vande boeren voor cleeden, als met malcanderen connen accorderen, daer sij voor dat gewas de vrucht af laeten haelen. In somma, dus doende weten den cost te winnen, sonder dat sonderling ander vervallen hebben.

Orangcays deelen onder haer de boeten vande condempnatie.

De boeten, daer den Coninck ende de vier Orangcays de gemeenten ofte imant die in faute vervalt, condemneren, dat weynich gebeuert ende vreemt is onder soo een natie, wort onder haer gepaert ende gedeelt, alsoo sij geen armen nochte reparatie van steden ofte forten en hebben t'onderhouden, gemerckt sij in den tijden van noot haer

leege off op strange [1]) gelegen plaetsen verlaten ende int geberchte vluchten bij de boeren, alwaer de plaetsen wt de natuer sterck sijn, ende soo ver noch eenige opene plaetsen sijn, daer sij vreesen eenige entreprisen op gemaeckt souden mogen werden, deselve worden door haer gesamenderhant met mans, vrouwen ende kinderen voorsien; soo daer geen steen ontrent ofte bijderhant en is, soo ist de vrouwen haer portie die deselve vant strangh moeten halen ende boven brengen, ja al waert noch soo hooch; daer niemants vrouwen in verschoont en werden, ja des Conincks ende princepaelste Orangcays vrouwen moeten voor aen. In somma, dat sij geen oncosten van oorloge of reparatie van hare steden en hebben te becostigen.

Dragen geen oncosten van armée off reparatie van hunne steden.

Jaerlijcks, off wanneert int nagel-mousson is, soo moeten alle de cleene dorpen, yder naer dat haer gewas groot is, opbrengen seecker quantiteyt van nagelen, van 900 ℔ ende oock wel min eñ meer; deselve ontfangen dOrangcays vande hooffstat. Hier met worden d'oncosten dieder somwijlen voor vallen betaelt, als oock 'tgene dat aen de Comp^nie^ in de logie wegens de stat schuldich sijn, welcke oncosten sij maecken wanneer eenige generale vergaderinge geschiet, oock soo haer vreemde gasten overcomen, als Corrocorren van verre. Dit volck geeft de stat gedurich door de cost, oock op haer vertreck eenige vereeringe van cleeden. In somma maeckent soo dat haren rentmeester meesten tijt een platte buers heeft ende sij drie jaren te vroech geboren sijn.

Den tol ofte tiende, daer de cleene dorpen in gehouwen sijn int Mousson op te brengen, worden extraordinarie oncosten met gedaen.

Sij ontfangen oock tol van alle die arriverende joncquen, soo Javanen, Macassaren ende Malayen. Den selven tol wort oock geemployeert als vooren, daer dese Orangcays ongetwijfelt met al een vette mont off hebben.

Den tol vande joncquen wort geemployeert als voren.

Wanneer dOrangcays voor haer off de stat eenich vaertuych coopen, die betalen dOrangcays meest selver; doch

1) d. i. het strand.

soo, dat d'arme boeren altijt yets tot de betalinge desselfs moeten opbrengen. In somma, hoet gaet off niet, sij ringelooren den boer soo veel alsse connen, soo dat het schijnt dat de boeren door alle contreyen des werelts de fock moeten wt houwen.

De boeren en vermoegen haer nagelen aen de vremdelingen ofte ons niet vercoopen.

Deese arme boeren en vermogen niet, wanneer haer nagelen gepluckt hebben, in onse logie deselve te coomen vercoopen: sulcks doende, geschiet met groote vreese; noch veel minder aen de vremdelinge, die daer met eenige joncquen coomen, off loopen risicquo van thaer te verlisen, gemerckt de Orangcays de profijten selve liver hebben: want soo rasch si contant hebben, senden daedelijck haer slaven naer boven met gelt, cleeden ende andere coomanschap dat bij de vremdelingen is te vinden ende daer dienstich waer op sij dicmaels meer off min als 25 percento advance hebben, soo dat de arme boeren niet weynich van haer geplaegt en sijn, dat sij al geduldich lijden, niet anders wetende of 't en hoort soo.

D'Orangcays doen de boeren fruyt ende caypinang op de merckt geven.

Wanneer dese arme boeren te merkt comen op de hooftplaetsen, daer gemeennelijck een baleew staet, daer de Orangcays op sitten, alwaer meede mogen sitten off compaereren gemeene lieden van aensien, als dan worden gemeennelijck de Marnignes, dat sijn haer boden, gecommitteert, ofte imant van de Orangcays kinders, omme de ronde te doen over de merckt met een wan, in voegen of sij met de bedelsack loopen; eyschen wat van ider mansende vroupersoon op de merckt sijnde, soo van fruyt, siry, pinangh ende taback, dat sij dan gesamenderhant met maelcanderen sitten opeeten ende daer met haren buyck vullen.

Haer manierē van doen int administreren van hare rechten.

Over dewelcke meeste rechte wort geadministreert.

Weynich worter onder haer recht geadministreert, ja wanneer op haer maniere recht doen, mach ment met recht

wel onrecht noemen. De meeste justitie die sij doen, is over swangies ofte toovenaers, die sij der onder haer veel hebben; man ofte vrou, wiet is die met sulcks belast wort, gaender seer licht meede door; namentlick, sooder int minste opsprake op is, ofte voor een swangie befaemt, sonder haer daer weynich over te informeeren, strijcken sententie, sonder hier over de pen opt pampier te setten ofte veel woorden den hals te breken.

Den delinquant dus verwesen sijnde, gaen met hem naert strant; aent water sijnde, smijten hem alsoo een sagosagow ofte twee int lijff, daer naer den delinquant voorts van leven ter doot brengende met hunne swaerden. Dit gedaen sijnde brengen s'hem met een plau in zee, laten hem drijven of sincken, soo 't dan gevalt; hier toe en is geenen beul off scerprechter, maer een ider die wil, ja des Orangcays kinders schenden hun handen aen dees misdadige; namentlijck sijn partij seer wreet ende tyrannich. Den misdadigen, dat wonder is om sien, met een goet gelaet, tsij schult heeft ofte niet, naer een geordonneerde plaetse gaet, daer hij sijn recht ontfangt, hebbende een dubbelt oortgen taback in de mont; tselve op sijnde, eyscht wederom een ander tot dat sijn ure gecomen is.

Dooden de misdadigen meest op straten.

D'Amboynesen hebben geen beuls.

'T meeste en 't wonderste is vande vrouwen, die weynich ofte geen mentie en maken van ter doot te gaen, gelijck tot diversche reysen bij mijnen tijt geschiet is, datter vrouwen om hals sijn gebracht over diergelijcke beschuldinge, die seer vrijmoedich naer der doot ginge als oft nieuwers vrees voor en hadden, die gemeenelick in een prawe worden geset, alwaer haer steenen omt lijff worden gebonden eñ setten haer op 't boort vande prauw, wanneer haer met een cris van achteren in den rugge douwen, daer met sij se buyten boort smijten ende te gronde laten gaen. Dese arme luyden sijn dickmael van twintigh niet één schuldich; wanneer haer sulcks opgelegt wort, weten sij selver niet beeter of sijn swangies.

Vrouwen gaen seer gerust ter doot ende worden in zee gesmeten.

Eenen teneber wort betuycht een swangie ofte toovenaer te wesen.

'T is soo gemeen onder d'Amboynesen, dat sij meenen niemant sieck en can worden sonder toedoen van swangies, gelijck is gebleken eenige jaren geleden dan den outsten zone van Capp. Hittoe, genaemt Aerrigoene, sieck was geworden, dat eenige tijt duerde eer wederom op sijnen dreef conde coomen, oversulcks hem van d'eene of d'ander tooversche gesegt wierde, dat het hem de swangies gedaen hadden, dat sijnen vader te kennen wiert gegeven. Waermeede belast wert eenen Tenember, sijnde cosijn vanden voornoemden Hittoe, een seer fray jongman, ja de frayste ende beleefste van Hittoe, die hier op aengesproken wiert van Hittoe, hij hem excuseerende soo veel als mogelijck was. Ten corsten geseyt, hij is eenige dagen naer datum, sonder daer over te pitsiaren, door last van Hittoe vastgeset, doch soo niet, of hadde wel connen los coomen ende ontvluchten; doch wilde niet, seggende: ben ick een swangie, soo wil ick liever sterven als langer leven, soo dat sij malcander mal broeyen ende haer selven inbeelden te weesen datse niet en sijn.

Teneber wort doot gesmeten.

Desen Tenember, dat een cloeck jongman was, een voorvechter vande stadt ende naer haer vier off vijff Amboynesen niet veel gevraecht en soude hebben, heeft Capp. Hittoe laten weeten dat hij gereet was, wanneer hij den minsten slaeff sont, omme te sterven, doch wt niemant anders naem als van hem. Soo ist gebuert, dat Hittoe op seeckeren tijt, wanneer hij lach en sliep, hoewel begeert hadde men hem niet verrasschen en soude, door een slaeff van Cappitein Hittoe int lijff geworpen ende soo voorts ommegebracht, hem tlijff opsnijdende, daer sij 't hert wthaelden, dat Hittoes soon t'eeten wiert gegeven naer dat het gecoockt was. Sijn lychaem, alsoo hij een man van aensien was, ja vande principaelste, ende hunne maegschap, is begraven. In somma, veel van desen sijn Mooren, daer soo weynich deucht bij gevonden wert als bij eenige heydenen.

Arigoenna eet Tenebers herte.

Desen voorgenoemden Arrigoena, sone van Cappiteyn Hittoe, is eenigen tijt voor datum deser achter een vrou komen gaen, vergeselschapt sijnde met eenen Jan Dircks., Ondercoopman op Hietto, seggende tegens hem: „ick moet eens sien of mijn swaert oock scherp is", dat hij verhieff ende de vrouw hieuw, dat sijder bij neer bleef leggen. Dit sijn hun rechten. 'T gaet met hun (Godt betert) soo, datter geen persoonen off vrouwen van aensien sterven off sieck worden, daer moeten gemeenelick twee ofte drie arme luyden met hun reysen, ja dat meer is, daer maer tminste op hebben, mogen rekeninge maken dat meede moeten, gelijck oock dese vrouwe, die ongetwijfelt van d'een off d'ander harer vijanden voor een swangie gescholden, oversulcks voor een swangie sterven moeste.

Arigoenna, Cap. Hittoes soon, smijt een vrou op straten doot.

Onlangs voor ons vertreck van Hittoe, is des voornoemden Arrigoena vrou sieck geweest. Sij hebben oock dadelick een vrou vande cleene steetgens beticht, dat sij haer betovert hadde, waerover haer datelick doot smeetten, sonder veel woorden te maken; hebben haer oock thert wt lijff gehaelt, tselve wiert gecoockt, ende haer te eten gegeven.

Arrigoennas vrou eet een vrouwen hert.

Dese voorgenoemde vrou haer suster, sijnde getrout met den soon van Cipaty Cambello, deselve heeft niet lang geleden haer vrucht vergeven, dat haren man wel dagelijcks verwijten dorst, door oorsaek dat, soo sij seyde, vande Manipe een vrouw neffens haer van daer soud' halen. Hier most men recht over doen, desulcke thert wt lijff halen ende koken. Dit sijn Tarnataensche vrouwen, naer maeghschap vanden Coninck van Tarnaten.

Een vrou verwijt haer man dat se haer vrucht vergeven heeft.

Diergelijcke exempelen sou men veel connen verhalen. Mij is kennelijck, datter op Louho ende Cambello Orangcays off haer vrouwen sieck sijn geweest, waer over datter tot diversche reysen een, twee, drie persoonen eñ meer, op eenen dagh sijn omgebracht. Dit gebeurt soo dickmael dat m'er geen werck van en maeckt.

Wanneer d'Orangcays ofte haere vrouwen sieck sijn, worden veele lieden omgebracht.

Swangies purgeren haer wel.

'T gebeurt oock wel, dat haer dese swangies purgeeren, so sij de doot vreesen; presenteren haer hant int heet loot ofte olie te steecken, waer door altemets wel vrij coomen, als oock mede d'mattekauw te drincken; doch dit gebeurt so selden, datter wel hondert sterven, eer der een vrij geraeckt door den vorigen middel.

Die vant casteel ende d'eylanden doent selve.

Dat men souw meenen dese ende diergelijcke fauten aen tcasteel ende in onse eylanden oock niet gecommitteert en worden, dat sij verre; 't gebeurt (God betert) onder haer niet meer als al te veel; dat het niet meer en geschiet, is door louter vrees vant fort. Eenighe fauten, bij haer gecommitteert, sullen wij hier naer aenwijsen.

Van hunne afcomste ende religie namentlijck.

Capiteyn Hietto is affcomstich van Lisbatta ofte Seran.

Cappitein Hittoe is met den sijnen vant geslachte vande Serauders ofte van die van Lissabata, sijnde gelegen aent N. O. eynde van Seram, soo dat sijn vader opt voornoemde Lissibata in aensien is geweest, sijnde heydenen op dien tijt als sij in Amboyna quamen. Sijn soo voorts in qualiteyt gebleven, gemerckt sijn vader een persoon van aensien was, een verd' siende man, daer sij groote hulp van hadden in d'oorloge tegens de Portugeesen.

Cipati affcomstich vaut casteel Amboyna.

Cipaty Towban is van afcoomste vant casteel Amboyna, daer noch meest alle sijne vrienden woonen, dat Christenen sijn. Dit is een seer degelick man, ende heeft ons altijt groote vriendschap betoont, is getrout aent geslacht van Cappitein Hittoe.

Den Coninck Raedin ende Hatib Callebouw sijn van Jauuanen gesproteu.

Den Coninck ende Hatib Callebouw sijn gesproten van Javaensche affcomste; haer moeders sijn Amboynesche vrouwen geweest, waer door de Moorsche religie eerst op Amboyna ingevoert is, hebbende hun voorouders oock eenige jaren met hulpe vande Javanen gevochten tegens de Portugesen, als wanneer sij die van Attive, dat de principaelste Christenen sijn, aen d'over sijde hebben gedreven.

Touw Touw Ha-

Touw Touw Hatouw is een Ambonees van ouden her-

comen, sijn vader sijnde een man van aensien onder hunlieden geweest; doch hij is weynich geacht door oorsaeck dat het den snedichsten niet en is. toe is een Amboynees.

Dese Amboyneesen oft Hitteesen sijn van ouden hercomen heydenen geweest, sonder eenige kennisse Godts, dienende den duyvel oft int gemeen de duyvelen. Amboyneesen sijn heydenen van outs.

Gelijck gesegt is, sijn sij al t'samen affcomstich vande heydenen, gelijckt noch meest sijn, alhoewel sij veel den naem hebben van Mooren; nochtans geen grooter Mooren als eenige off veel casteels Amboynesche Christenen sijn. Weynich sijnder die rechte proffessie vant Moordom doen, anders dan met wterlick gelaet.

De Mooren, dat rechte Mooren willen wesen, sijn soo superstitieus, datse de rechte Mahometisten ofte Arabiors in haer superstitie te boven gaen. Sij doen dagelicks groote neersticheyt om haer religie soo veel voort te palen alst immers mogelijck is, daer sij nacht ende dach in wercken met eenen goeden ijver, alsoo datse de Christenen te boven gaen. 'T waer te wenschen, dat soo goeden voorsichticheyt bij de onse gebruyckt wiert, bij dewelcke (Godt betert) de sloffieheyt niet meer als te groot en is, ende soo veel met hun eygen affairen te doen hebben, dat men om tgoddelicke weynich denckt. Groote superstitie der Mooren ende haeren ijver.

Ick sal goet doen, hoe wel datter veele meenen, ja van den geenen die langen tijt op Amboyna door hebben gebracht, dat het al Mooren sijn, die onder tgebiedt van die van Hittoe staen, dat recht contrarie is, ende staende houw, datter geen zoo oprechte Mooren op d'oversijde van Amboyna off Hietto en sijn; so segge ick, dat de reste al heydenen sijn, daer wij sekerheyt ende kennisse van hebben; doch door de Mooren onder haer seer gearbeyt omme deselve soo veel moors te maken alst mogelick is, ja hebbent soo verre gebracht, ende in eenige dorpen wel expresselick gecommandeert, dat wt yder huys een mans persoon most proffessie maken van haer religie. Geen dry hondert Mooren op geheel Hietto; meest heydenen.

Soecken dagelijcx jongelingen ter school te trecken, diese daer naer met een kerckelijck ampt versien.

Sij soecken dagelicks alle aencomende jongelingen in de moorsche schoole te trecken, namentlijck des Orangcays kinders, die sij, wanneer sij een weynich kennis hebben vande religie off 't moorsdom, datelick met eenige qualiteyt versien, 't sij dan met een modimschap, imman, kassys off yets anders; dewelcke in alle pitsiaringe geroepen worden, ja dickmael 't meeste seggen hebben; die alle d'aencomelingen tot het moorsdom aenporren, ende soo iemant in gebreck valt van niet te compareren, daer weten sij dan de boete van te eyschen, soo dat sich ider vreest van t'absenteeren. 'T gaet soo slecht toe met haer leeraers, dat dickmael niet een a voor een b en connen, doch werden des niettemin gerespecteert, wanneer de naem van soo een ampt hebben. Ondertusschen worden noch dagelicks selve geleert ende sijn al voor goede leeraers geacht, die int haere worden gemaintineert, door hanthavinge vanden Orangcays. Hebber gekent die geen letter op pampier en connen setten, ja veel sijnder die gansch of niet en connen lesen.

Doen alle vlijt om Javaensche schoolmeesters te becomen.

Javaensche meesters sullen sij gemeenelick maken te hebben, omme hare kinderen in de studie te onderrichten, gemerckt de Javanen gemeenlick alle lesen ende schrijven connen. Soo maecken sij op 't vertreck der joncquen eenige persoonen te houden omme haer tot schoolmeesters te dienen. Dewelcke ondertusschen, soo noch eenich overschot van haer cargasoentgen hebben als mede d'overblijfsel van haer vertreckende complicien bij haer houden, dat sij tot groote advance middeler tijt quijt worden, dat wel ende volcomentlick op den gesetten tijt doen betalen, daer de Orangcays haer in assisteren ende maecken dat sij naer haer wil gecontenteert worden, daer meer sorge voor dragende als voor haer particulier. Voorders 't proffijt dat deselve schoolmeesters van de school hebben is heel weynich, soo dat haer tvorige verhaelde proffijt meest doet blijven; doch wel dat, soo wanneer het int mousson is, van ider

Wat proffijt dat dese schoolmeesters hebben.

jongen een barot, oock sommige een half barot, dat is 5¼ ℔ nagelen crijgen, dat sij versamelen ende dan wederom na Java vertrecken, soo dat vande Javanen bij haer int eerste 't moorsdom ingevoert is ende noch gecontinueert wort.

De Mooren sijn geen beter Mooren als onse Amboynesen aent casteel Christenen.

Dat men souw meenen, dat veel van dese Mooren beter Mooren sijn als Amboynesen aent casteel Christenen, dat sij verre: want sij meer genegen sijn tot het eten van vercken vleesch, als de Christenen tot haer superstitien, die sij daerenboven oock soo weynich naerlaten als d'ander. Ick hebbe gesien dat d'Orangcays vande cleene steetgens in mijn presentie vercken vleesch hebben gegeten; dese gingen noch voor principale Mooren deur, sij mogen moors worden hoese willen, en sullen 't vercken vleesch niet licht verlaten, datse naer mijn gevoelen veel doen wanneerse int bosch sijn.

Raedja Bouckit in Java, die sij voor haeren paus houden.

Op Grecee off een half mijl van daer int geberchte, dat sij noemen Bouckit, daer haren paus woont, die sij Raedja Bouckit heeten, van daer wort d'Orangcays ende opperste papen, wanneer de joncquen wt Java comen, eenige brive gebracht met seeckere Javaensche mutskens, daer hij eenige heylicheyt (soo sij meenen) op schrijft, tot recompense. Wanneer de joncquen wederom vertrecken, soo sendense desen Raedja Bouckit ofte paus een bhaer nagelen off twee, ten minsten soo veel als haer van ons geconsenteert wort, gemerckt sij geen nagelen sonder onsen weten en mogen vervoerren offt verschepen, waer bij haer een pas wort gegeven vande quantiteyt desselffs, op oft haer eenige scheepen rescontreerden in zee, dat haer deselffde niet affgenomen worden. Sij houden wt der maten veel van desen paus, ja beelden haer in dat hij de doode menschen levendich can maecken, neffens andere beuselingen meer, te vreemt om te verhalen.

Doen geschencken aen Raedja Bouckit in nagelen.

Ontfangen brieven, haer gesonden van paus.

Wanneer dese brieven van den voorgē paus sullen worden gelevert, soo maecken sij van weder sijde, soo Javanen

als Amboynesen, groote preparatie ende triumphe. Voor eerst comen de Javanen met alle man aen het landt, op haer best gecleet, met hunne spiessen, trommelen ende gongen, hebbende des paus brieven in een groot becken, sijnde met een geborduert cleetgen overdeckt, wordende een kittesol daer over gehouden. Ondertusschen d'Amboynesen die op strant voor den dagh sijn met haer geweer en wapenen, maecken immers soo grooten getier ende gebaer met trommen, gongen, bommen eñ schieten, met vlaggen ende vanen, in somma, heel pompeus naer haren doen; sij setten wel imant op eenen stoel, van des Orangcays kinders, die den brief ontfangt ende soo gedragen wort ter plaetse daer hem begeeren. D'Amboynesen nu de brieven ontfangen hebbende, wort wt de champan met bassen geschooten, die daertoe gereet leggen; d'Amboynesen antwoorden met hun roers. Dit dus geeyndicht hebbende, gaen sij, Javanen ende Amboynesen, gesamenderhandt naer de mausquyt off kerck, daer sij de brieven openen ende lesen, als wanneer oock eenige eerscheuten met bassen ende roers worden geschooten. In somma, dese pompeusheyt geeyndicht sijnde, keert ider wederom naer huys, soo dat ick hier bij wil seggen, datse veel van deesen Raedja Boukit houwen, die dese Amboynesen ende veel Mooren voor haren affgodt houwen, geloovende dat haer leven ende sterven in sijnen handt staet.

Openen brieven in haere kercken.

Gusaratten laten haer Sariffs noemen.

Hebbe mede gesien datter eenige Gusseratten in Amboyna sijn gearriveert, soo met Javaensche als Maccassarsche jonquen, die de sommige haer voor sariffs wtgeven: dat sijn die vant geslachte van Mahomet, daer sij wtter maten veel van houwen ende voor seer heylige mannen geacht worden, oversulcx meest al geloven wat dat sij seggen, meenen, soo iemant dese menschen hinder off leet doet, sonder eenige genade de doot sal sterven. Dit sijn gemeenlick de grootste guyten ende schalcken vande werelt, ja desulcke hebben dickmaels eenige jaren bij de Por-

tugysen voor bootsgesel gevaren, ende wanneer de werelt wat gesien en gehoort hebben, haer dickmael na dese plaetse begeven, daer de lieden wel superstitieus sijn, maer weynich kennisse van haer gelooff hebben, ende soo verblint, datse dese sielen in alles gelooff geven. Dese quanten sijn gemeenlick de meeste dronckaerts van de werelt; alhoewel wij Nederlanders de naem hebben van groote suy*pers*, soo segge ick dat dese Gusaratten ons nochtans te oven gaen, want sij het wttermaten wel konnen, gelijck ock gebleecken is aen eenen Sariff, die int jaer anº 1618 › Cambello is gecomen vant eylant Maniepo, daer sij yden dat hij een man (so sij geloofden) vander doot opweckt hadde. In somma, worden daer geacht als oft ahomet selfs waer geweest. Des Orangcays kinders dienn hem als slaven. Desen quant heeft hem eerlanck soo off ende lelijck te buyten gegaen met droncken drincken, tse de walgh van hem begonden te crijgen. Hij dit nde, dat wel haest eenendertigh soude hebben, heeft m van daer na Louho vervoecht, daer hij niet minder als mbello wiert geacht, hoewel dat nochtans dese plaetsen en drye mijlen van malcanderen en leggen, ende sijn ncken genoech verstaen hadden, nochtans hem voor een ylligh man hielden, om dattet een sariff was, waer met meenden bewaert te sijn. Niet lange geleden, hij sijn wederom lustich vol hebbende, dat meest alle dage geurde, soo dat, wanneer binnen shuys niet en hadde, l in de Logie conde comen, daer dese Amboyneesen ser als eenige natie, die ick gefrequenteert hebbe, eenen ooten affkeer van hebben; doch hebben des Sariffs droncnschap al int goede genomen. Eenige andere Guseratn, op Louho wonachtigh sijnde, heeft dit verdrooten dat en soo veel van hem hielt; hebben hem gedreyght lusch aff te smeeren, dat al eens geschiet was, soo dat hem vreese heeft doen vertrecken naer Hittoe, daer hij soo llecom was als op eenige plaetsen daer hij te vooren

Sariffs sijn van Mahomets geslacht: sijn groote dronckaerts en guyten.

Door sijn dronckendrincken moet van d'een plaets op d'ander loopen.

Andere Guseratten willen hem afsmeren; vlucht op Hittoe.

geweest was, alhoewel alle sijn rancken haer genoeghsaem bekent eñ van ons, datse niet en wisten, aen Cappiteyn Hittoe gesegt; gaff voor antwoort: tis waer dat hij een dronckert is, doch niettemin een heyligh man. In somma, is langen tijt tot Capp̄ Hittoe op sijn Baleeuw gelogeert geweest, daert wel fray met alle zijde cleeden ende borduerwerck behangen was, meer als desen guyt meriteerde. De kinders van Hittoe moesten hem dagelicks dienen. Hier heeft hijt soo lange gehart, dat hij oock begon te stincken, soo dat eenigen tijt daer naer met een Javaensche joncque naer de Moloucques is vertrocken, daer hij, soo ick verstaen hebbe, met des Conincks van Tarnaten suster is getrout ende niet weynich spels heeft aengericht. In somma, dit sijn haer papen ende heylige vaten daerse soo veel van houwen. Sij glooven in Mahomet eñ en weten selve niet wat se gelooven, soo dat het arme Mooren sijn, vol superstitie, daer alle haer dingen in bestaen.

Vertreckt na de Molnques, trout met des Coninex suster.

Van haere poasse ofte vastendach: denselven duert een maent, wanneer bij dach niet en mogen eeten.

Haren poasse, dat is eenen jaerlicxen vasten- ende biddagh, wanneer sij een maent gedurende (van dat de nieuwe maen begint tot dat deselve verloopen is, off de nieuwe maen wederom sien) bij sonne schijn niet en sullen eten off drincken, nochte oock hunne vrouwen, ja veel min haer speecksel inswelgen, eñ datse altijt sullen wtspouwen, en mogen niet eer eten voor alleer datte trom drye mael in de kerck heeft geslagen, dat is gemeenlick een ure ofte anderhalf na sonneschijn; dan treckense met alle man aent eten. Jegens den dach, soo wort een half ure voor dach wederom in de kerck getrommelt, wanneer sij wederom aenvangen, daer sij den heelen dagh op moeten vasten. In desen tijt eten sij vrij wat beter als door tgeheele jaer. D'Orangcays, naer datse hun gebet gedaen hebben ende tgemeen volck wegh is, laten dickmael den cost van hunlieder allen in de kercke brengen, daer sij met malcanderen eten ende vrolick sijn. In somma, haer kercke wort veel ende dickmaels gebruyckt voor een raedhuys,

brasplaetse ende bidthuys. In dese poassa magh hem niemant absenteeren wter kercke, daer sij abstrectelick op letten, ende soo iemant bevinden niet te compareren, moet een grootte boet opbrengen, soo dickmael sij in gebreecken vallen, daer sij seer nauw op letten: dat is des paeps verval, die haer oock niet quijt en schelt. **Van haer kercke makende een brasende raethuys.**

Haer vrouwen en behoeven in geen kerck te comen, die sij daer niet waerdich toe en kennen. Dat haer dickwils over gevraecht hebbe, waerom dat haer vrouwen niet in de kercke mogen comen, off sij soo wel geen ziel te verliesen hebben als de mans; daer op antwoorden dat het de vrouwen niet noodich en is, ende dat sij voor haer bidden, daer op veel te argueren soude vallen. **Geen vrouwen comen ter kercke.**

Haren sonnendagh houwen sij, als al de Mooren. Voor den middagh en sullen sij gansch niet ter handt trecken, anders niet dan te kercke gaen omme te bidden. Op haren sondagh en sullent gemeene volck niet seer molest vallen, gelijck wel doen in de poassa. Den middagh gepasseert sijnde, en weet men van geenen sonnendagh meer, soo dat een yder alsdan doet wat hem gelieft. **Haeren sondach duert maer voor den middaeh.**

Dese kercken sijn gemeenlijck gemaeckt vierkant, hebbende int eene vierdepaert eenen preeckstoel, die achter wt getimmert is, gelijck een sekreet huys, sijnde van binnen setelsgewijs, off gelijck een schoolmeesters stoel, rondomme behangen met wit linnen. In den preeckstoel hangt gemeenlijck een bardeken van twee voeten langh ende één breet, daer eenige gebeden int Arabis op staen, die sij tvolck voorlesen; ja haer meeste sermoonen geschieden int Malays, segge Arabies, dat de papen van tien één selve niet en verstaen; oock al dat de jongers in school leeren is Arabies, soo datse niet en weeten watse leeren ofte connen, alsooser te licht wtscheyden. De kap van hen kercke is gemeenlick twee, drie ende meer kappen boven den anderen, naer dat sij der hoveerdigh op sijn, in voegens als de clockgaten van onse torens, soo dat ser van **Van wat gedaente ende fatsoen haer kercken sijn.** **Haere sermonien geschieden int Arabies, dat sij selver niet en verstaen.**

boven licht door becoomen, alsoo beneden de sommighe heel toe sijn; van binnen houdent redelick puntich. De beneden dorpen, aen den zeekant gelegen, sullen gemeenlick den vloer met keykens bestroyen. Boven int geberght sijnse meest, of alle, een voet twee ofte drie vande aerde getimmert omme de vuylicheyt te verhoeden, doch des niet te minder en stincken, alsoo de bocken 's nachts daer onder logeren. Voor haer kerckdoor hebbense een ofte twee groote potten met water staen, daer sij, aleerse in de kercke gaen haer voeten eerst wasschen. Sij hebben oock een koster, die op haer kercke past ende deselve havent, dat gemeenlick een bedelaer is ofte worden sal.

Bestroyen haere kercken met steentgens om op te sitten.

Wanneer haer kerck vervallen is ende gerepareert moet worden, off wanneerse een nieuwe kerck willen maecken in een hooftstadt, soo moeten alle de boeren vant gantsche landt daertoe helpen, welck werck alsdan verdeelt wort ende yder weet wat hij te brengen heeft, soo dat eyntelijck (doch duert dickmael veel jaren, dat geene maende behoefde an te loopen) voltoyt wort, waer dese arme boeren maer den buyck eten voor en hebben, off oock wel niet, voor al eer dat het werck volmaeckt is.

Wanneerse een kerck willen maken, soo moeten alle boeren helpen.

Op hare kerckhouen en begravense geen dooden: deselve begravense meest in hare houen bij haer huys, soo dat men niet seggen can datse kerckhoven hebben; rontom de kercke maeckense 't somwijlen int jaer eens off tweemael schoon, op dat in 't laeste geen bosch en soude worden.

Begraven geen menschen op kerchoven.

Van haer huyshouden, handel ende wandel.

Haere negerijs sijn redelijck versien van huysgesin.

Haer negerijs, dat sijn steden ofte dorpen, sijn in Amboyna naer der swarten aert ende manier redelicker wijs wel versien van huysgesinnen, soo datse gemeenlijck al weynich min off meer als hondert ende hondert vijftich huysgesinnen sterck sijn, wtgesondert de hooftplaetsen, daer gemeenlijck de merckten gehouwen worden, sijn wel

van 300 ende meer huysgesinnen, soo dat alle de plaetsen niet effen groot en sijn.

Haer huysen sijn redelick wel geproportioneert ende gefabryckt, daer haer alles seer dienstich toe is, ende alle materialen daer toe dienende de natuer geeft, soo datter weynich moeytens met hebben om een goet ende bequaem huys te maken; sij en hebben steen, kalck noch pannen van doen, maer connen alles wt het bosch met cleene moeyten becomen.

Behoeven geen steen, calck noch pannen tot haer huyse.

Ter plaetse daert mercktdagh is, comen d'inwoonders van allen canten, soo met prauwen, die eenighsins verre gelegen sijn, als andere te voet wt het geberchte, dat seer hooch is, daer sij dicmaels met soo geringen waer van daen comen, dat men om twintich mael soo veel waerde den wech niet en soude willen gaen. Somma, een ider brengt dat hij te vercoopen heeft, soo van visch, hoenders, clappers, bannannes, touwack, arack, kielang, diversche fruyten. Dammers off hare kaerssen, sijn groene bladeren gevult met een gomme, seer wel rieckende, die ongetwijfelt in Patria wel begeert souden wesen; vorts erten, boonen, limoenen van alle sorten, dunnen suycker off goela, sierij pynangh, diversche vremde cleeden ende andere waren, te lanck om verhalen; in somma, van alles dat daer valt opt 't lant, soo dat een huyshoudende persoon daer genoech sijn gerieff can becomen, soo maer gelt heeft.

Wat de Amboynesen op de merckt brengen.

In dese contreyen sijn de vrouwen lastdragende esels; comen met heele troupen van boven tgeberghte naer de merckt, sijnde een part soo geladen met pynang, potten, pannen, visch ende van alles, dat wonder is hoe sijt dragen connen, soo int gaen als int keeren; ja hebben dicwils een mande sagouw op den hals, dit is haer broot, sijnde noch meel gelijck, wegende wel dertich ofte veertich pont swaer, daer sij de bergen mede op ende aff moeten. Met desen last en bemoeyen haer de mans niet, gaen maer slechts achter haer vrouwen, diese bewaren met schilt

Wie het goet op de merckt brengt ende lastdragende esels sijn.

ende swaert voor schelmen off roovers; doch al ist dat het plaetsen sijn daer men geen vrees voor en behoeft te hebben, soo volgen sij dese sleur effenwel, soo niet mochten anders gedeelte van desen last op haren hals crijgen etc.

Wat de mans op de merckt brengen ende waerom se daer comen.

De manspersoonen gaen off coomen mede wel op de merckt, doch veel ende meest tot bewaringe van hunne vrouwen, oock eenige om een praetgen te maeken, sommige om te kijcken ende te gapen, gelijck het in Nederlant oock geschiet. Sij brengen oock veel met prauwen visch aen de merckt, oock van boven vant geberchte touwack, sagouweer, kielang ende arack, oock wel verckens gecoockt, gedroocht ende levent, als mede couthen, dat geen Mooren cost en is, over sulcks tselve sonder wete vande Orangcays eñ papen moeten brengen off soude in boeten vervallen. Dit sijn diegene die men al meent dat Mooren sijn, daer hier naer breeder af sullen spreken.

Wat muntte d'Amboynesen hebben: van waer deselve comt.

Sij en hebben geen eygen munt om mede ter merckt te gaen, soo datse haer moeten behelpen met vreemde munte. In alle dese quartieren sijn de Chineesche Caskens, die hier over eenige jaren door de Macassaren, Javanen ende Malayen bij grooter mennichte wierden gebracht, gaende 4000 in eenen reael van achten. Dese caskens clemmen van jaer tot jaer op ende aff, door oorsaeck dat de vreemdelinge liver silver hebben, soo dat d'Amboynesen als dan wel vijf ende ses duysent geven voor een reael. De Javanen soecken oock de grootste wt om in Java bassen eñ basskamers aff te gieten; hoewel hier toe ondienstich door oorsaeck dat het een slechte substantie is, soo doent nochtans, soo dat dit Chinees gelt seer begint te minderen.

Sijn seer genegen tot de realen van achten.

De realen van achten sijn hier wel begeert ende gangbaer, die hier geduerende onsen tijt eerst kenbaer sijn geworden, want de Portugesen alle hun negotie met cleeden pleechten te doen, ende haer alsdoen geen realen voor den neus en quamen. In somma, wij weten raet om alle

quade gebruycken in te voeren, die men daer naer met geenen middel en weet te remedieren.

Wij hebben int jaer anno 1618 begost in te voeren de betalinge aen de soldaten, als andere persoonen, te doen in dubbele stuvers, dat heel wel gaet ende beter als wel gemeent hadde; doch worden voor als noch nieuwers begeert als aent casteel Amboyna, daer deselve soo gangbaer sijn als in Nederlant. Int begin heb ick oock een partij op de comptoiren van Hittoe, Loules, Cambello ende Wackx Sieuwa wtgegeven onder de Mooren, dieder daernaer soo graech niet om en sijn geweest als int eerst, alsoo bevonden hebben dat minder in valeur waren als de realen, als oock soo sijnse boven dit vande Chinesen seer bedrogen geweest al eerse dit gelt kenden; want sij deselve aen de boeren vande dorpen ider dubbelde stuyvers voor $\frac{1}{8}$ r. van achten hebben gegeven, om betalinge van hoenderen, die sij bij menichte opcoopen ende aent casteel brengen; dit is de Chinesen wel expresselijck belast, haer voor sulcks soude wachten, datse niet nagecomen hebben.

Nederlantsche dubbelde stuyvers worden ingevoert tot betalinge der soldaten ende andere.

Dit heeft de lieden een weersin in dit gelt gemaeckt, doch sal door lanckheyt van tijden wel comen, alsoo een gewenscht gelt bij haer kaskens te gelijcken is; twaer goet datter jaerlijcks een partij gesonden worden, soo dubbelde, enckele als halve stuyvers.

De Chynesen geven dubbel stuyvers voor enckele realen wt.

Sommige sijn van meeninge dat het goedt waer dat men een munt van root cooper sont in deuten als oortgens. Mijns bedunckens sal dese munt, die alreede in treyn is, alsoo goet sijn, door oorsake dat meer genegen sijn tot het silver; hoewel dat het slecht is, soo salt nochtans geconsumeert worden tot erm- ende beenringen, tot oorhangers ende ringen aen de handen. Wel is waer, dat het coper oock wel soude voortgaen, ten waer 'tselve de duerte belette, ende alsdan sout noch maer cooper wesen, daert anders silver sal sijn, ende al ist schoon van stuvers, soo salt nochtans de naem hebben van realen van achten,

Copere munt dient niet gesonden.

want de Amboynesen arm ende hooveerdich sijn; oock sou men dese munt cleender connen maken tot oortgens ende duyts; waert mogelijck, 't waer goet, al soud' m'er int midden een gat in maken om aen een snoer te rijgen, als sij de caskens doen.

Wat de vrouwen ter hant trecken, binnen shuys ende buyten.

De vrouwen weven wanneer se t'huys sijn.

De vrouwen wanneer se t'huys sijn, trecken gemeenlijck wat ter handt, 'tsij cattoen spinnen off basten van boomen te bereyden, daer sij cleeden af weven; oock cleetgens van cattoen wt raeffelen, die sij met den voornoemden bast van boomen onder 't weven vermengelen, daer sij voor haer mans casacken af weven ende voor haer hoetouwten off rocken, dat, naer haeren doen ende 't gereetschap sij daer toe gebruycken, redelijker wijse wel gemaect is, sijnde 'tselve langdurich ende wter maten sterck.

Wat linnen dat sij nayen en 't maeckloon van dien.

De sommige connen oock heel aerdich nayen, daer se seer langsaem in sijn; doch latent haer wel betalen: connen voor een hemdt, dat wel gemaect is, twee ofte dry realen doen betalen; dit is alsdan curieus gemaeckt, dat het met eeren een Prins soude mogen aentrecken. Voor de slechte een halven reael, meest door den banck een reael van achten; weeten oock heel aerdich linnen cussenbladen te sticken met loofwerck.

Wat de vrouwen doen moeten, alst in den tijt is om vruchten te planten.

Wanneert int mousson is om tuynen te maecken, soo moeten de vrouwen oock met, weluerstaende de vrouwen vande gemeene lieden, die haer handen dan wel 't meeste moeten wtsteken. Soo wanneer de man de boomen ende struycken met een lang mes, daertoe dienende, heeft omgehouwen, soo moet sij de plaets voorts suyuer ende claer maecken. Deselve ruychte wort bij haer meest gebrant in de tuynen, daer met het ongedierte verdreuen wort ende d'assche daer naer dient tot mist. Dit lant alsoo geprepa-

reert sijnde wort besaeyt ende beplant; laetent alsoo leggen tot dat de vrucht, t'sij dan wat dat het is, erten, boonen, rijs off eenige andere wortelen, rijp sijn ende 'tselue daer van daen halen; int weder keeren naer huys moet de vrouwe eenen bosch hout op den haels nemen, soo groot alsse dragen can.

Wat de vrouwen doen, alst in den canari tijt is.

Wanneer de mans int bosch gaen om canarie, dat sijn amboysche amandelen, te plucken, daertoe hij bouen in den boom climpt ende deselue mette tacxkens aff snijt, gelijck men in Europa de nooten pluckt, soo moeten de vrouwen deselue benede waer nemen ende vande steel plucken ende daer naer onder d'boom craecken, soo der noch eenige in den bolster blijuen, gelijck sij se dickwils met nemen om lang goet te houwen ende soo in den roock hangen; deselve moeten de vrouwen oock naer huys dragen, dat haer vrij wat swaer valt, wanneert in desen tijt is, gemerckt al vrij wat lange duert; in somma, dat de vrouwen werck genoch hebben ende weynich leedich wt 't bosch comen.

d'Amboneesche vrouwen sullen weynich gaen clappen en snappen.

Voorder wanneer sij int bosch niet te doen hebben, soo blijuen se bij huys, gouneerneren hun huys, kinders ende slauen. Men sal d'Amboynesche vrouwen weynich hier ende daer vinden clappen ende snappen ofte wtgaen, anders dan dat se des morgens ende sauonts naer de reuiere gaen om haer lichaem te wasschen ende te reynigen, dat sij weynich off nimmermeer en sullen versuymen. Dit is ten deele van der vrouwen handel.

Wat de mans ter hant trecken.

De manspersoonen maken selve hare huysen.

De manspersoonen maken selver hare huysen, daertoe sij alles dienende wt het bosch halen, sonder dat hun de vrouwen daer int minste toe helpen; oock maken deselve sonder hulpe van iemant, ofte ten sij dat hij slaven heeft. Tot dese bouwinge der huysen wetense haer selven

wel te voegen, 'tselue maeken oock becnopt ende wel, daer sij langh met besich sijn, sij binden ende pinnen theele huys aen malcanderen, gelijck se oock doen hare corrocorren ende prauwen.

Wat de mans op de merckt brengen.

Ter merckt en brengen sij sonderlinge niet, off 't en sij touwaeck, arack, kielang, verkens, als oock wel sagouw ende visch met prauwen, anders en wete ick niet dat se sonderlinge iets op de merckt te vercoopen brengen.

Maken professie van visschen.

Sij maken oock daegelicks, soo wel die vant geberchte als die vant strant, professie van visschen. De boven gelegen dorpen leggen meest, dat men daer wt in zee sien kan. Haer visschen bestaet int volgen̄:

Waerin dat haer visschen bestaet.

Den clip- ofte grontvisch vangense meest met korven, sijnde eenige wel soo groot ende grooter als een legger, oock op die mannier, maer onder plat gebogen, op datse wel ende vast sullen blijven leggen; visschen oock met den houck, des avonts met fackels gaende langs strandt, steecken ende houwen den visch; dus doende vangense oock zeegarneel ende crabben. Wanneer iewerts met haer prauw varen langs den wal, weten den visch met rieten callewayen int lijf te worpen, al royende, daerse seer goede handelinge van hebben. Voorder met den angelroede, 't worpnet, beter als in Nederlant: dese sijn wat cleynder ende worden van een man geregiert, die sij meest wt een prauw worpen, daer sij achter off voor op staen, datse heel aerdich weten te claren; gebruyken oock seegens als in Nederlant; oock maken sij seegens opt selve fatsoen van clappes bladeren, die sij aen malcandren cnoopen, ende wanner op drooch coomen, lopense achter daer den den kuyl behoort te weesen, daer eenen korf houden, daer den visch in loopt. Gebruycken oock schuttinge in zee, daer den visch in loopt, gemaeckt sijnde van riet twee ofte drie vadem hooch, soo datse visch met leeg water moeten wthalen. In somma, hebben noch ander diversche manieren van visschen, soo dat in Amboyna

Maken segens van clappes bladeren.

weynich visch gebreeckt, doch nu op het thiende part soo veel niet als ouer acht jaren.

Haer lantbouwerij is heel klijn, daer wij ten deele van verhaelt hebben, doch noch wat breeder sullen extenderen. Sij hebben hun eygen geweste van landt, doch al meest wilt woest bosch, want sij d'een jaer haer tuynen hier maken ende 't ander jaer op een ander plaets, alsoo dickmaels plaetse soecken daer groot geboomte staet, dat sij voor vet lant houden. Naer dat de boomen omgehouwen sijn, wort door de vrouwen, kinderen ende slaven gesuyvert eñ besayt, daer te mets wel eenige vruchtboomen geplant worden, die sij dan daer, wanneer so groot sijn, wederom int bosch gaen soecken, soo dat dickmaels haer vruchtboomen mijlen van malcanderen staen, ja temets wel eenen boom twee mijlen ende meer, int bosch alleen staet; hier ouer sijn sommige verwondert, hoe dat daer een vruchtboom comt eñ soo een man eygenaer van denselven sij, niet eens ouer denckende. Der Amboynesen aert, die ongetwijffelt haer voorouders oock over haer gehadt hebben, dat is dat sij alle jaer off t'meesten tijt een ander plaetse sullen nemen om haer tuynen te maecken, waer temets fruyten off fruytboomen planten, die sij daer naer, off naer haer doot de kinders eñ vrinden, weten te vinden. Oock soo planten de vogelen veel vruchten, soodat yder eygent dat op sijn lant wast.

Wat lantbowerij dat sij doen en wat voor vet lant houden.

Waer door dat soo veer int bosch vruchtboomen staen.

't Plucken van alle vruchten van de boomen wort bij de mans gedaen, alsoo se seer hooch sijn, namentlijck canarien, durioens boomen; wanner daer in willen wesen, so nemense een lang tou, binden d'eynde eenen steen, dat sij over een tack smijten ende soo bij op palmen. Durions boomen sijn een partij soo hooch, dat het ongelooflick is; diergelijcke boomen sijnder bij menichte, daer haer fruyten aen wassen ende soo hooch sijn.

Wat middel dat se gebruycken om in hooge boomen te climmen.

De manspersoonen moeten oock dickmaels ter weeck naert sagouw bosch om sagouw off hun broot te maken,

De mans moeten de sagou maken.

daer groote moeyte eñ arbeyt in steeckt, welcke sagou, naer datse gemaeckt is, sij selve wt het bosch moeten halen, dat wel 't swaerste ende moeyelijckste is: want seer swaer ende nat is, soo lange niet gebacken en is.

De mans plucken de nagelen vañ boomen.

De manspersoonen haelen ende plucken oock de nagelen vande boomen, in taxkens die sij van boven neerwaert werpen, diese vande vrouwen voorts vande stelen laten plucken, drooch ende bereet maken om te connen leveren. Dit alles, vooren verhaelt, is wel 't meeste dat de mans voor haer huys doen, soo datse voorts leech gaen eñ geen werck en zullen soecken daert niet en is, gemerckt dit eenen luyen hoop is.

Wat lijftocht op Amboyna is, soo van fruyten, aertfruchten, vee, gevogelte ende visch, als boschgedierte.

Watte kanary sij, daerse coecken van maken.

Canarye wilt wesen eenen spetie van amandelen, die men hier in de omliggende landen in groote menichte heeft. Deselve hangense met den bolster in den roock, om lang goet te houden. Groen gegeten, smakense als een ockernoot, ende drooch als een amandel; hier van wort schoonen soeten oly gemaect, oock backen der diversche soorten van coecken aff, die sij met sagouwmeel vermengen, oock in den roock leggende lang goet blijven.

Vande durioens.

Durioens sijn hier bij grooter menichte; hoe grooter gewas van nagelen, hoe der meer sijn, sijnde van buyten gewapent als een egel; de korrens smaken als gebraden ajuyn, seer aengenaem om te eeten, doch vierich; dese sijn somtijts soo goeden coop, dat m'er vijftich voor een reael van achten ofte quart coopt.

Van der annanas goeden smaeck.

Annanassen heeft men hier bij groote menichte, sijnde 't fatsoen bijnaer gelijck een pijnappel, van binnen vol sap, al off men eenen dronck wijns dronck. Dit is een heerlijcke ende schoone vrucht, mijns beduanckens geen beter

in Indien als dese, doch vierich, maer niet soo seer als Jan Huygen van Linschoten schrijft.

Lansaps sijn hier oock bij groote menichte. Dese vrucht reguleert haer mette nagelen int wasschen: hoe meer nagelen, hoe meer lansaps. Dese vrucht is wit van gedaente, als een pruym, seer goet van smaeck ende verkoelende, doch niet soo gesont als veele wel seggen. Vande lansaps

Appelen van oraengien sijnder diversche soorten, soet ende suer, seer schoon van smaeck. Diversche limoenen ende citroenen, groot ende cleen, seer dienstelijck om te confijten; eenige sijn soo groot als een hooft. Granaetappels sijnder oock bij groote menichte, doch niet soo goet als degene die wt Spaengien comen. Orange appelen limoenen, citroenen eñ granaten

Manooa, sijnde een vrucht soo groot als een winterpeer, van coleuren als een mispel, van binnen deselve oock soo gelijck, soet van smaeck, met een serpachtige geur, een delicate vrucht, heeft correls gelijck een waterlimoen; binnen dry jaeren hebben dese boomen vrucht. Vande maoos.

Sijn oock diversche fruyten, ons appels bijnaer gelijck, namentlijck jamboes, die heel met de clapstaerten overeen comen. Sijnder van deselve wel 2 ofte 3 soorten, cleen ende groot. Goiavas, sijnde bijnaer als groote mispels, hebbende mede vier ofte vijf korrels, doch grooter, ende oock bouen een croontgen, groen van coleur. Gaetsia, sijnde, wanneer rijp is, gelijck een gele peer, doch saecht int handelen, treckende int eeten; onder daer de bloom behoort te staen, daer is een groote boon, waer van 't pit seer heerlijck smaeckt, ja beter als een haesneut: dit is de correl, alsoo van binnen geen en heeft. Diergelijcke ende andere vruchten sijnder vele etc. Fruyten bijnaer int fatsoen onse appels gelijck.

De vrucht genaemt Nam Nam, die sij oock noemen, onder reverentie gesproken, een honts cous, door oorsaecke 'tselve qualijck natuerelijcker soude connen afgemaelt worden. Dese vrucht is van buyten als een olycoeck, serp van smaeck, een groot korrel van binnen. D'Amboynesen Nam nam ofte honts cous.

maken malcanderen wijs, soo men dese korrel met een nagel eet, dat m'er aff borsten souw. Ick hebbe vande korrel wel ghegeten, doch niet met nagelen, soo dat ick niet en weet, watter af is, ende haer bij dat gevoelen laet blijven etc.

Vande jan pedaes, socke gajang ende bonannes.

Jan Pedaes, Janckos, Socke Gajang, Gajang en Bonnannas sijn hier bij menichte, waer van de lieden meest leuen ende binnens huys in plaetse van broot eeten. Dese voornoemde jan pedaes ende jackos hebben van binnen korrels, in forme van castaignen, die sij braden, gelijck men de castaignen doet etc.

Vande billimbingh ende carambolo.

Een vijffhoeckige vrucht met een vlies overtrocken, genaemt caramboles, seer schoon om te comfijten; van gelijcken oock billimbingh, dat mede diergelijcke fruyt wilt wesen, eenens tanden eggich sijnde, ende van dese vrucht gegeten, gaet strax over, sonder dat ghij geen hinder meer daer van hebt.

Vande druyuen drimael int jaer vruchten.

Druyven sijn op dese plaetse geen anders als aen de logies ende 't casteel van Amboyna. Dese druyven sijn wit ende goet, dragen dry mael int jaer vrucht, de rancken wasschen seer vruchtich ende licht, gelijck ick selver bevonden hebbe ende in den tijt van twee jaer naer dat een ranck in de aerde hebbe gesteken, daer van vruchten gegeten, nochtans wort er niet aengeplant, soo wel van Nederlanders als van swarte; van gelijcken wasschen alle boomen oock seer licht.

Wat aertvruchten daer sijn, namentlijck:

Vanden wortel oebij.

Den wortel Oebij, die sij in plaetsen van broot eeten op sommige plaetsen, sijnde een seer voedende wortel wanneer denselven gesoden ofte gebraeden is, schijnt lardeert te wesen, alsoo van binnen vol aderen is, in groote van een raep; sijn bladeren sijn seuen ofte ac... van gedaente als een groot cools blat etc.

Den wortel Clady, Namjavos ende Combilie is van buyten in de gedaente van een aerdaker. De combilie is deselve in den smaeck meest gelijck, d'ander twee wortels sijn grooter ende vetter, namentlijck den Namjavo is wel soo lanck als een voet, ende soo dick als een kints been; de Clady, cleender ende smakelijcker. Dese wortels sijn goet ende smakelijck etc. Vanden wortel cladi, namjavos ende combily.

Pattattes sijn hier oock bij grooter menichte; dit is wel den besten wortel van alle, seer soet van smaeck, oock niet soo drooch als d'ander, sijnde roodachtich van coleur, de sommige vande dickte als een groote radijs. Vanden wortel patattes.

Men heeft hier oock quantiteyt van water limoenen, comcommers, miloenen, pompoenen van diversche soorten, calebassen, dienstich om t'eten, neffens andere diergelijcke vruchten meer etc. Diversche vruchten.

Rijs wortter oock gewonnen, die seer vet ende goet is, doch weynich, door oorsaeck der Amboynesen groote luyicheyt; sij hebben liever vijftich of sestich realen voor 't last te geven, dan denselven te planten, daer haer landt op sommige plaetsen seer dienstich toe is. Schoonen, witten ende vetten rijs.

Dyversche arten ende boontgens hebbense mede, deselve sijn seer cleyn; de boontgens willen bijnaer 't fatsoen sijn gelijck cleyn turcksche boontgens, van diversche coleuren, als wit, groen, root ende blau, doch al een soorte; sijn goet van smaeck; soo sijn oock haer erten, ende niet grooter als de wicken, die in Nederlant in de haver wast. Wat voor soorte van erten ende boonen dat hebben.

Radijsen sijn hier meede; het saedt derselver is eerst wt China gekomen; deselve sijn goet ende sterck van smaeck; doch d'onse sijn beter, alsoo deese raepachtiger sijn in smaeck ende fatsoen; sij sijn meest door den banck cort ende dick, gelijck de lange rapen, die men des winters de beesten geeft; doch verstrecken hier voor goede radijsen, alsoo men geen beeteren heeft. Hoe ende dewelcke hare radijsen sijn.

Trong off Fockie Fockie is een vrucht bij den Portugeesen Bringeelas genoemt; dese heeft men hier twee soorten, Vande trong off fockie fockie.

namentlick een soorte soo groot als een corte dicke commcomber, de andere soorte is cleender, vander groote als een cleyn appeltgen; dese sijn bleeck groen, in plaetse dat de groote violet sijn. Dese vrucht is seer goet ende bequaem om met eenige spijse te coocken, daertoe d'Amboynesen deselve meest gebruycken; oock eten sij deselve rauw, ende d'Portugesen meest geconfijt.

Turckschen terw, milie ende wijdje.

Turcxschen terw wort hier mede gewonnen, doch weynich, die men wel 't meest in d'eylanden vindt; milie mede: dit sijn beyde goede greynen. Den Turcxschen tarw is bijnaer in smaeck onsen tarw gelijck, ende de milie den geers, doch beter. Hier wast oock een graen genaemt wijdjou, daerse mede meel off maecken; wast in huyskens gelijck 't saet van taback.

Vande goloba, haer smakelijcheyt.

Golooben is een schoone wel smaeckende vrucht, die hier bij menichte int bosch wast, sonder datter iemant eygenschap aen heeft. Dese fruyt is seer aengenaem om te eeten, hebbende eenen serpen smaeck, ontrent een lidt van een vinger langh, niet soo dick, driekantich met eenen harden bast ende van binnen vol korrels; wast boven d'aerde in eenen bol eenen vuyst dick, van fatsoen als eenen worptol; dit looff off sijn spruyten sijn lange tacken, gelijck op de pinang boomen wassen.

Van haer vee ofte bestiael.

Veel bocken, die duer sijn.

Haer vee is weynich, 't meeste datse hebben dat sijn bocken, daer sij wel van versien sijn, doch heel deur, soo dat men voor eenen goeden bock wel vijf ofte ses realen van achten soude moeten geven.

Dorven geen verckens houwen.

Verckens en houwen de Mooren niet, noch oock de boeren vande cleene steetgens, door vrees der Orangcays, soo dat men weynich ofte geene tamme vercken bij haer vint, ofte ten sij datse altemets een jonck verckxken in een hoeck hebben van haer huys staen.

Hoenders hebbense oock weynich, door oorsaecke datse weynich graen planten, daer de hoenders bij leven moeten, soo dat men hier voor een goet hoen een quaert reaels ende meer moet betaelen. Weynich hoenders.

Eentvogels hebbense oock weynich, ontsien haer deselve de cost te geven, alhoewel dat haer goet proffijt souden geven, want men voor acht eenden-, als hoender eijeren een quaert reaels moet geven, ende voor den vogel een reael van achten. Weynich entvogels.

Buffels heeft men hier oock, maer niet onder de gemeene man, want een buffel wel tachtentich reaelen van achten can gelden, soo dat deselve d'Orangcays toecomen ende niemant anders. Sij hebben buffels.

Hoornbeesten sijnder oock onder haer geen, als op Lauhocambello eñ Lissydy mogender tien off twaelff sijn, die d'Orangcays binnen drie ofte vier jaer herwaerts vercocht ende geschoncken sijn. Op Hietto sijn wel dertich off veertich stucx, Capiteyn Hietto ende sijn broeders toebehoorende; oock heeft de Compñie op Cambello ende hier eenige beesten, die nu 't jonexte jaer gecomen sijn, soo dat dese plaetse metter haest seer vermennichtvuldigen sullen ende ongetwijffelt eerlanck seer aengeteelt sal worden. Wat hoornbeesten dat sij hebben.

Paerden sijn op Amboyna oock, doch nieuwers op ander plaetse als op de comptoiren, diese int wilt laeten loopen, alsoo daer niemant op rijden en mach als die principaelste: want den gemeenen man anders hooger boven der aerden soude wesen als sij, dat bij haer soo niet wesen mach: oversulcx weynich bereden worden als door ons. Dese paerden sijn bij haer eerst vande Javanen ende Macassaren gebracht, soo datse nu voort teelen. Hebben oock paerden, die int wilt loopen.

In somma, dit is al haer bestiael, datse wel meer souden hebben ende daer gene weyde toe ende gebreeckt, want het gantsche lant om beesten te weyden gemeen is, ende maer alleenelijck ontbreeckt dat sij te karich ende te Amboynesen sijn karich ende te nauw beset om bestial te coopen.

nauwe beset sijn om int begin bestiael te coopen, alsoot haer niemant geven en wil.

Van haer geuogelte int wilde.

Sij hebben geen middel om gevogelte te vangen.

d'Amboynesen hebben gansch geen middel om eenich bosch- als zeegevogelte te schieten ofte te vangen; de sommige hebben wel een roer, daer altijt yets aen sal gebreeken, soo datse het gevogelte weynich connen becomen; met stricken van paertshaer vangense wel snippen op strant maer anders niet.

Van de snippen.

Langs de strant vint men veel groote grittos, als oock cleene, vande groote van een snip, doch heel wilt, dat m'er quaelijck schoot op can crijgen.

Diversche soorte van rijgers.

Diversche reygers heeft men hier oock, die men seer veel vint opt strant aen de kanten vande soete rivieren, de sommige wit, blau ende ros; weynich sijnder soo groot als in Nederlant; hebben oock soo schoonen vederen niet op 't hooft.

Pittor.

Hier heeft men oock eenen vogel, den pittoor gelijck, doch niet soo groot; comt seer wel met gedaente van beck, vederen, pooten, clauwen ende alles over een, doch hebben hem niet hooren roepen.

Entvogels.

In den mont van dese riviere vint men oock veel wilde eentvogels, als oock in de binne wateren; dese eentvogels sijn bont, van fatsoen d'onse gelijck; vliegen oock in seer hooge boomen, daerse haer des nachts rusten.

Teelingen.

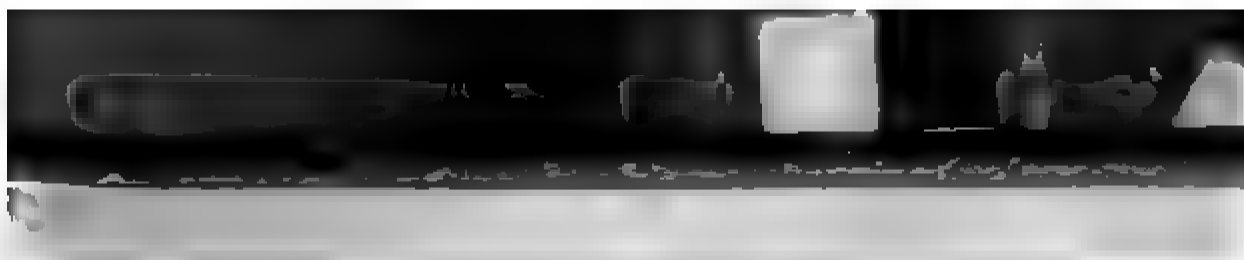
Teelingen vint men hier oock, die haer te mets onder dese vogels vermengen; sijn van de gedaente als een smeet, hebbende op de vleugels blinckende vederkens.

Kocmeeuwen.

Diversche soorten van krombecken vogels vindt men langs de strangh, die haer generen met visch vangen; de sommige sijn soo sterck datse eenen gemeenen bonyt wt het water opvatten ende daer meede door vliegen.

Meeuwen ende den rabo forcado.

Diversche soorten van meeuwen heeft men hier, soo

groot als cleyn, van diversche coleuren, als oock den rabo forcado, ongelijck grooter als men aen de Caep ende daer ontrent siet.

Vant bosch geuogelte.

Wilde duyv

Wilde duyven sijnder twee soorten, een soorte bont, d'ander blau, die wel de grootste sijn, de noot eters van Bands heel gelijck; dese duyven sijn goet van smaeck, wanneerse jonck sijn, ende sijn vande groote als een gemeen hoen.

Groen kacke-wen.

Diversche soorten van kacketouwen, die sij. wt de nest alen ende tegens de comst vande Javanen bewaren, die eselve opcoopen ende met voeren. Dese kacketouwen eeren seer wel spreken, daeromme wel getrocken sijn. ese kacketouwen sijn de groene West-Indische vogels el gelijck.

Papegayen

Diversche soorten van papegayen met swarte ende roode oofden, doch soo goet niet als de Tarnataensche vogels. iergelijck isser een slach met lange staerten, dat maer erquiten en mogen verstrecken, die seer wel leeren spreen, dan seer sacht.

Diversche c vogeltgens.

Cleen gevogelte en isser maer vijf off ses soorten, dat en meest aest met vliegen ende sommige saet van gras, ant hier weynich koren gesaeyt wort, ouersulcks daer iet veel clijn gevogelte en is; oock heeft men hier tuynluyperkens gelijck in Nederlant.

Subtyle nest

Dit cleyne gevogelte weet hem soo subtylijck te behelpen voor 't ongedierte, dat wonder is ende ongelooffelijck; maecken hunne nestgens aen de wterste puntgens vande tackxkens, soo subtyl dat vremt om sien is, latende maer alleen een openinge daerse pas in connen

Vande voge groote beck

Daer sijn oock vogels vande groote van eenen eentvogel, sijnde swaert met eenen witten steert; denselven heeft eenen beck van meer als eenen hout voet lanck, daer bo-

ven op haeren ouderdum staet, met cnobbels als de coehoernen; connen met hunnen beck een canary craecken; dit mogen met recht vogels met becken heeten. Wanneerse vanden eenen boom naer den anderen vligen, maecken sulcken gerucht int bosch, al ist dat daer maer eenen alleen is, hoewel datse meest met hun tween vligen, dat men meent dat het bosch vol duyvels is, soot yemant hoorden diet niet bewust en was.

Vogels haer groote nesten.

Eenen swaerten vogel vander grooten als een gemeen hoen, 'tselve oock seer gelijck, dan grooter beck ende sonder staert, maeckt eenen nest van aerde, meer als twee ofte drie wagens vol, dat selve bij malcanderen draecht ende schrapt, daert sijn eijeren in leyt en wtgebroyt te worden. Desen nest is ront; daer sijn sommige gaten in, als conijns hollen, daer in en wtcruypen. Dese eijeren, hoe wel datse van eenen cleynen vogel gelecht worden, sijn nochtans soo groot als een groot pauwen ey, eene verwonderinge hoe seyt quijt connen worden.

Krombecte vogels.

Diversche krombeckte vogels sijn mede int bosch, bastaert, valcken, sperwers, clemvogels, wlen ende andere diergelijcke vogels, die weynich sijn, door oorsake dattet haer aen aes ontbreeckt: want hier weynich cleen gevogelte is.

Swaluwen eñ d'amb-nachtegael eñ quicstaerten.

Sommige swaluwen, als men in 't Nederlant heeft, sijn hier oock, twee sorten, huysswaluwen ende aertswaluwen; oock komt er tegens 't drooge mousson, ongevaerlijck een maent te vooren, een vogeltgen vande groote van een lijster, dat seer fray singt, ende vervliecht daer naer sonder dat men meer hoort; oock isser een slach van quicstaerten, die fray fluyten. Dit sijn all de singende vogels mijns wetens.

Wat soorten van visch datse hebben.

Vande seylvisch.

Diversche soorte van visch heeft men hier, daer dese eylanden alle gelijck mede begaeft sijn, namelijck den seyl-

ĳnde bĳnaer vande groote als een cleene ofte halff-
n bonyt, segge tonyn, ende grooter oock. Dese heb-
zeyl, in forme als een besaen, bouen opt lĳf, lanck
en elle ende wel soo hooch. Heeft bouen op den
een groef daer 't seyl in sluyt als in een galeycoker.
nder, achter den navel, een lange vin, met eenen
cop ende snedich van lĳf; ick heb hem met dit
ee sien drĳven. Desen visch is goet van smaeck.
tvisschen worden hier oock gevangen, die de som- Vande swaertvisch.
er swaert wel vier ofte vĳf voeten lang sĳn geweest.
sch is heel goet om eeten.
isschen heeft men hier oock, maer weynich; worden Vande walvisch.
i d'Amboynesen niet gevangen, oock sĳn beschroont
deselve te komen.
yen sĳnder oock, daer d'Amboynesen grooten list Seckoyen.
i om te vangen, alsoot een heerlĳcke cost is, daer
el kunnen van varen, wanner 't vleesch in den roock
it is.
coninckvisch dorada, souvisch, seesnoeck, bobara, Diuersche groote visch.
lo, albecoret, bonyt, seer groote schoone steen-
s ende andere soorte van groote visch wortter veel
n.
ios, cavalinguo, gotchie, cardiu, malacka, sardin-
ck schoone salmonet ende hondert ander soorten
h, die met de houcken gevangen wort, wtgeson-
ersche soorte van clipvisch, die hier bĳ sulcke me-
is, dat het ongelooflĳck schĳnt te wesen; oversulcks
hier bĳ laten.
sĳn seer groote geepen, meer als eenen halven Groote geepen en hare cracht.
lanck ende dick naer advenant; deselve sĳn soo
le sterck int wtschieten vant water, dattet onge-
schĳnt. Ick hebbe selver gesien, dat den beck van
p door een planck van een prauw was geschooten
lerhalve vinger dick, hebbe mede voor waerachtich
seggen, dat een geep door een prauw was gescho-

ten in de dije van eens mans been, die 'r in sat ende oock af gestorven is; dat schijnt ongelooffllijck, nochtans ist waerachtigh, soo als vooren verhaelt hebbe.

Revier visch ende louw. In de reviren is oock diversche soorte van visch, doch altsamen cleen, den groosten is coubros genaemt, sijnde niet grooter als een louw, oock bij naest soo van smaeck; de reste is al katte visch.

Den volgende visch is gewapent ofte in schulpen.

Groote garneelen in de reviere. d'Garneel in de versche wateren sijnde is heel groot bij naest als een half wasschen kreeft, hebbende twee scheeren voor wt, voorts de reste als een ander garneel. Worden in de revieren gevangen in croffkens, daer gebrad klappes off iet anders in leggen.

Zeegarneel. In zee sijn oock garneelen, groot ende cleen, d'onse in Patria gelijck; deselve worden meest t'savonts met licht geschept ende gevangen, in grooter abondantie en sijn se er niet.

Diversche kreften. Diversche kreften worden niet gevangen, eenige met twee scheeren als oock sonder, sijn soo goet van smaeck als degeene die in Patria gebracht worden.

Krabben. Krabben sijn der van diversche soorte, die sij t'savonts met licht, halff eb off vloet sijnde, gaen vangen, oock hier ende daer wt holen halen aen de cant van de see reviere; worden oock wel gevangen in de Ceros.

Vande beurscrabben. Een soorte van krabben, bij ons genaemt beurskrabben sijnde vande groote als een kreeft, hebbende achter on den staert een groote beurs, daer den dreck en gedermte in is; dat seer goet ende deftich om eten is, sijnde heeren cost. Den darm moet men wel wt doen, alsoo d'Amboynesen seggen dat vergift is. Voor hebben sij twee groote scheeren, daer haer gewelt in bestaet: want sij op de canaryboomen climmen ende haer becomste eten, eerse afcomen; den oly vergadert sich al t'samen achter in de beurs,

Krabben climmen op de boomen.

dat soo machtich is, dat qualijck om eten sij, voor en aleer dat getempert sij met asijn ende peper. Dese crabben maecken haer hoolen in de clippen, daerse met stricken genoech gevangen worden.

Seeschiltpadden worden veel gevangen, die de Mooren, wanneerse deselve vangen, voor geringh gelt geven alsoose selven niet en mogen eten. Schiltpadden.

Mosselen, als men int Nederlandt heeft, sijn hier oock, doch niet soo abondant, maer wel een ander slach, sijnde wit van schulp, vetter ende beter, van binnen gelijck een pluym: worden wt sant gegraven. Vande mosselen

Hoorentgens sijnder bij groote meniehte op tstrandt, die d'Amboynesen oprapen, koocken off bradense ende eten tbinnenste; van gelijcken soeckense ende (eten) oock kreeckels, die sij met een rietgen wt het hoorntgen weten te crijgen, gelijck in Nederlant met een spelt geschiet. Vande hoortgen ende krekels.

Oesters sijnder twee soorten; een sort groeyt aen de taecken vande boomen, aen seros, oock aen staecken vande visscherien; dese sijn soo goet niet als degeene die geduyckt worden vande gront, met seeckere steenen, daer sij aen groien; dese sijn heel groot ende vet. Oesters.

Hier heeft men oock van die oesters, off denselven visch, daer Jan Huygen mentie van maeckt in sijn journael, ende aenwijst dat twee mannen met eenen boom genoeg te dragen hebben aen de schelpen; van deselve heb ick menichmael gegeten, doch niet van soo grooten, soo dat één man dese schulpen wel soude connen dragen; 't kan wesen datter soo groote sijn. Vande groote schulpen.

Ikan bibij is eenen visch bijnaest rondt, denselven can hem slap ende dick maken; is van buyten als een iseren vercken, doch de pinnen boven een nagel niet lanck; desen visch is goet gegeten, wanneer men hem weet te rijnigen, want de dermen vol vergifs sijn. Int jaer 1617 isser een Nederlander ende twee slaven van gestorven; waren noch dry ofte vier slaven daer van geholpen wor- Ikan bybij vergift.

den. Wij willen te mets de swarten haere praetgens niet achten ende worden dan dus bedrogen. Op Hittoe sijn niet lang te vooren oock soo twee swarten bij de visscherije doot gevonden etc.

Vliegende visch in boomen.

Ick heb mij laten wijs maken, ende weet niet beter of heb van eenen visch gegeten, die vande Tijffdoors int casteel was gebracht, ende seyde datse denselven in de clappesboomen hadde gevangen in een rietgen daer den touwack in loopt, daerse hem in verraest hadden. Denselven hadde twee vleugels, hij was ros van coleur ouer 't lijf, vande groote van eenen harinck, dick van kop, bijnaer de gedaente van een seehaen. Denselven wort van Amboynesen Ikan Antony genaemt. Sij seggen altesamen, dat seker is dat dese visschen haer bewijlen, namentlijck int regenmousson, in de boomen houden ende haer soo droncken drincken in den touwack datse bij blijven liggen, waer door dicmael gevangen worden.

Visch drinckt hem droncken.

Vliegende visch in zee.

Sommige souden mogen seggen: dit is een vligende visch die men in zee vint; denselven wort hier dagelicx gevangen ende op de merckten vercocht, oock en is geen gelijck bij den anderen, oock en can denselven soo verre niet vligen dat hij ouer 't werme lant een gotelinckschut sal vligen, want sijn wiecken dadelijck droogen, wanner nederdaelt.

Kickvorschen.

Wie soude in Nederlandt gelooven, dat de kickvorschen boven op de boomen climmen, boven wt de vorsten vande huysen vallen, jegen eenen muer oploopen; nochtans ist waerachtich; dese sijn d'onse gelijck in spraeck en al, doch grooter.

Van haer bosch- ende veltgedierte, namentlijck:

Vande wilde verckens. Sijn wilde beesten.

De wilde verckens hebbense in haer bosschen seer veele; de sommige hebben slachtanden in den mont van een spanne lanck ende dick naer advenant. Dese sijn seer groote ende wreede beesten, hebben dickmaels de lieden seer be-

schadicht, als oock om hals gebracht. Anders als verckens en is bij haer sonderlinge niet te vangen, alsoo de beste Edele nu niet en sijn, gemerckt daer sonderlinghe geen prof-fessie van en maecken; wel is waer dat de boeren vande boven gelegene plaetsen, oock wel eenige van beneden, te mets een vercken met haer honden vangen, doch meest met springen van riet, die sij in de sagou bosschen setten. Dese verckens, wannéerse int bosch sijn, eten sij heymelick, sonder weeten vande Mooren; brengense oock somwijlen ontrent de merckten, daerse deselve int bosch bergen ende alsoo aen ons vercoopen; oock brengen sijse genoegh bij avont ende ontije in de logies, als aen de scheepen.

Koessen vangen sij mede veel. Dit is een vreemt gediert; sijn drie soorten, grau, wit ende rootbont, vande groote als een cat, dicker ende corter, eenen scherpen muyl, bijnaer als een vos, cleen ooren, leelicke oogen, eenen langen steert, daert hem meede vast weet te houwen, wanneer van den eenen tack op den anderen springt. Den staert is als een rottestaert, aen 't eynde heel kael, sijn huyt is wollich int aentasten, als een mol, siet oock des daegs soo wel niet als des nachts, stinckt drie ellen in den wint, onthout hem int geboomte, eet bladeren. Wanneer sijn jongen geworpen sijn, berchtse die onder sijnen buyck in een tas, daer deselve wt ende in cruypen; dit is geen Mooren cost, theeft eenen wilden smaeck, doch wel om eten. Vande koesse, een vreemt gediert.

Jegens de compste der Javaensche joncken vangense soo veel cyvetcatten alsse connen becomen, diese aen de Jauanen vercoopen voor eenen halven ende heelen reael, oock wel minder, 't stuck. Van dit goet ist bosch vol, vangen deselve meest in vallen, die sij op haer loopende paden maken. Dese katten meent men dat lam sijn, connen nochtans wel op de huysen climmen ende hoenders daer afhalen. Daer is noch een ander diergelijcke soorte, dan swarter, secr stynckende, geven geen cyvet. Dese twee soorten van catten vangense met honden. Vande civetkatten.

Vande cocodrillen. Kocodrillen sijnder veele in alle rivieren, de sommige van twee ofte drie ende meer vademen lanck. Ick hebbe gesien die rudsen en schelpen op tlijff hadden. Wanneerse bij de Mooren gevangen worden, latense die wederom loopen; de sommige vande Christenen ende Heydenen etense; sijn goet van smaeck, hebbe 'r dickmaels aff gegeten. Dese cocodrillen halen menschen, bocken, verckens bij nacht ende ontyde vant strant.

Leguwanen. Leguwanen, een soort van cocodrillen, sijn cleyn ende niet langer, met den staert, als een vadem. Dese heeft m'er veel, onthouden haer meest in holle boomen, als oock boven in den top, generen haer met gevogelte te vangen, soecken eijeren ende ander eten; sijn soet van smaeck.

Kamekoens ende haechdissen. Kammekoens heeft men hier, maer niet soo groot als in Barbarije, doch fraeyer van coleur; haechdissen van diversche soorten sijnder oock, namentlijck groot en cleyn, de cleyne sijn van diversche coleuren. Gene van dese haechdissen sijn soo fenijnich als in vaderlandt.

Groote slangen. Slangen bij menichte, de sommige wel soo groot datse een halfwassche vercken connen inslocken, oock kabrytgens, hoenderen, eenden ende duyven, de sommige sijn wel drie vadem lanck ende meer.

Diversche soorten van mieren. Mieren sijn hier in alle dese plaetse bij grooter menichte ende van diversche soorten, swart ende root als in Nederlandt, daer men int velt, als in de huysen, seer van geplaegt is, ja qualijck can men yets (ten sij dat ment in sout water set) voor haer bewaren. Vliegende mieren sijn der met, die wt seker hout groeyen; dit sijn eerst witte wormen, daer naer becomen vluegels ende vliegen wech.

Groote roode mieren. Op de wegen vint men oock groote roode mieren, die in de bosschen veel houwen; wanneer daer yemant af gestoken wert aen de bloote voeten, schijnt of met een gloeijende priem door tvleesch gestoken wiert, dese mieren sijn groot, maer niet soo als Jan Huygen schrijft.

Groote spinnen. Spinnecoppen sijn hier, soo groot als eenen halven dop

van een eende-ey; twijffel of men haer hier met soude connen bedecken; hebben gemeenlijck een witte vlacke onder tlijff, die men met de breette van een duym qualijck soude connen bedecken. De Mooren sullen geen van dese spinnen dooden, soo datse hier op sommige plaetse goet quartier hebben.

Kyckvorsschen sijn hier soo groot als in ons landt drie ende meer, onthouden haer int water als op tlandt, ja dat meer is, climmen op de toorens ende boven in de cappen vande huysen, loopen tegens de steyle muer op in de huysen, boven in de boomen ende elders, daerse haer onthouden, maecken soo wel gerucht buyten als in het water. Dit is ongelooflick, als aen de ander sijde verhaelt hebbe, nochtans waerachtich; sijn groen van coleur, d'onse heel gelijck. **Kickvorsschen klimmen op huysen.**

Ratten ende muysen sijnder bij groote menichte, d'onse gelijck, wtgesondert een soorte van muysen, die blint sijn, hebbende twee cleyne oochskens als cleyne gitte coraeltgens; konnen, mijns beduunckens, bij nacht beter sien als bij dach. Dit goet ruyckt snel, hebben een langen caelen muyl, wollachtigh haer, korten staert, haer vel is seer riecken̄, gelijck muskes; dit goet is seer fel int bijten. **Ratten en muysen.**

Vleermuysen sijnder diversche soorte, als int Patria, eene wel soo groot van een vadem lanck met hun wiecken; oock een soorte gelijck in Nederlant, maer hebben bouen haeren mont, in plaetse vande neus, een lit dat op ende toe gaet, soo datse twee monden hebben. **Vleermuysen.**

Sprinckhaenen ende krekels sijnder van diversche soorte; een soorte van sprinckhanen, die sij koedas noemen, dat sijn peerden; dese soorte sijn van een span lanck, hun beenen soo lang als eenen vinger ende twee lange vlegels; 't lijf is ront, bijcans eenen vinger dick, achter ende voor effen dick; dit is een koddich goet, seer vreemt van gedaente. **Diversche sprinckhanen.**

Koorn- ofte puystebijters bij menichte op sommige tijden, **Korenbijters ende joffers.**

als oock een cleynder soorte, die men bij ons joffrouwen noempt; in dese soorte is gantsch geen onderscheyt tusschen d'onse; kappellen eñ schoelappers van gelijcken, ende muggen bij groote menichte, onverdraechlijck voor de nieuwelingen, namentlijck in den regentijt.

Wat haer broot sij ende hoe sijt bereyden.

Sagouboomen, seer groot.

Der Amboynesen broot is genaemt sagouw; 'tselve wast in seer groote boomen, hooch twee picquen lengde, vande dickte als een biertonne, sommige dunder ende corter, naer datse out sijn. Dese houwense om, wanneer datse volwasschen sijn, cortten den boom bouen aen den top aff, diese alsdan in twee stucken clooven; 't binnenste is als meel, doch vermengt met aderen als ofter seÿlgaren door liep. Wert in denselven schors te morsselen gehouwen, dat daer naer gecleynst wort door een bast van een clappesboom, sijnde in de gedaente van een net ofte teems, daer de blomme door loopt ende in een oude prau, die daer onder staet ende daer toe gebruyckt wort, opgehouwen, daer sijt water af laten loopen ende alsdan in manden doen, dat soo staende strijff ende wit wort als fijn meel. Sommige sijn oock wel ros, maer dat onstaet vande riviere off water ontrent haer sagou boschen, daer sij de sagou in kleynsen. Dese sagoubosschen staen meest in moerassige plaetsen, daer den sagou wel den besten tier heeft. Sommige persoonen hebben bosschen van meer als een halff mijl int ommegaen, de sommige geene, eenige wel drye ofte vier sagoubosschen, eenige seker getal van boomen; in somma, die veel sagou- eñ nagelboomen heeft is rijck, sijnde een Orangcay genoemt.

Hoese de sagou toemaken.

Sagouboomen wasschen traech.

Dese sagou wast seer langsaem, deselve moet wel twintich ofte meer jaren out sijn, dan salder te mets wel geen twintich manden sagou af comen, ende yder mande wort op de merckt niet hooger als eenen halven reael van ach-

ten vercocht, soo dat eenen boom, volwasschen sijnde ende verkocht wert, bouen vier ofte vijff realen van achten niet gelden en sal, alsoo daer veel moyten in steeckt eer geprepareert wort.

Harde sagou.

Van dit meel wort hart broot gebacken als ons biscuyt, van fatsoen als eenen esterricksteen, dat eerst in aerden vormen bouen 't vier gebacken wort ende daer naer in de son gedroocht. Hiermet wort groote negotie gedreven, wort vervoert ende vande vreemde natie gehaelt, alsoot lang dueren mach; 't sommige is soo schoon ende fijn, al waert veel jaren out, soude in eenens mont smelten.

Versch gebacken sagou.

d'Amboynesen eten weynich drooge sagou, backen des daechs maer soo veel alsse connen eten. Dese sagou, wanneerse versch is, is van fatsoen als brootsuycker, sacht om bijten ende goet van smaeck; de nieuwelingen hebben meer treck na dese sagou als na 't scheepsbroot.

Vande pappeda

Van dese meelsagou koocken sij brij, sijnde bijnaer als een boucweytenbrij int Nederlant, off stijfsel, doch soo taey ende lijmachtich, dat m'er wel vogels met soude vangen; dit heeten sij pappeda. Diet niet gewent en sijn te eten (als onse natie), souwer aen sticken, want ment achter noch voorwaerts can crijgen, blijft een aen allen canten aen mont, lippen ende tanden hangen. Van desen brij sullense eenen melcknap achter malcanderen inswilgen sonder of bijten, dat met de lippen geschieden moet, sonder hulp, want anders sou men verlegen raecken. Desen brij, wanneer soo een partij willen inslingeren, doopense eerst in een sopken daer toe bereyt.

Haelen de sagou meest van buyten.

d'Amboynesen sullen soo weynich boomen op haer lant ombouwen alst immers mogelijck is; haelen dese sagou, wanneerse noch meel gelijck is, met prauwen vande cust van Seran, daer deselve ouervloedich te becomen is. Wat sij hiermet voor hebben, is mijn onbekent, oft moet wesen datse voor inlantschen oorloch vreesen ende alsdan gebreck soude moeten lijden; wel is waer dat op haer

plaetsen omgehouwen wort, doch soo weynich datse het vierde paert wel van buyten halen.

Wat haren dranck sij.

Touwack wt de calappesboomen.

Den touwack wort getapt wt de cocosboomen, die hier op allen plaetsen bij duysende sijn, ja dat meer is, ontelbaer. Desen boom krijcht bouen aen den top eenige spruyten, die sij ofsnijden ende toe weten te maken, daer den dranck wt comt geloopen in een rietgen van anderhalve voet lanck. Dusdanige rietgens hangen aen elcken boom twee, dry ende vier, naer dat den boom veel scheuten krijcht. Dese boomen en crijgen geene calappes door oorsake, dat de vrucht jonck sijnde afgesneden wort; eenen boom geeft omtrent anderhälve canne towack in d'etmael: denselven is heel soet als suycker. Omme te maken dat men droncken van denselven wort, als oock om goeden arack van denselven te hebben, doender een seker wortel in, die voor hoppe verstreckt.

Den sagouero.

Den sagouweer is wt eenen boom, niet halff soo hooch, getapt (off getyffert soo sij seggen). Desen boom en is nieuwers toe nut ofte bequaem, anders als desen dranck wt te tijfferen; oock soo heeft hij rontsomme haer, als paerthaer, daerse haer touwerck ende cabels van maken. Desen dranck wort op de maniere als den vorigen gewonnen; doch desen boom geeft soo veel als andere thien; daer tegens loopt hij wederom soo lang niet, want desen booms struycken soo lange niet en loopen, ende oock soo lang ofte ras niet en wasschen als die.

Waerdoor de calappesboomen langer loopen als de sagouerboom.

Vanden touwack off calappesboomen, die wederom nieu spruyten crijgen, tegen dat d'ander verdroocht sijn, ouersulx langen tijt, ja jaeren gebruyckt worden, daer den sagouboom bouen twee maenden ten langsten niet en loopt, als wanneer wederom een ander moeten soecken tot dat hij wederom nieuwe spruyten crijcht; desen dranck is heel vercoelende ende heel bitter als mom.

Desen voorgenoemden boom meenen sommige, omdat men den dranck sagouweer noemt, wt den sagouboom compt. Dit is eenen boom op sijn selven, die ander niet en geeft als desen dranck; denselven comt wt een spruyt van een wilde vrucht, die aen den boom hangt als een rijstaiuy. Dese vrucht wort afgesneden als de vorige callappesvrucht, soo dat hij anders niet en geeft als dranck ende 't voorgenoemde haer. Den sagouboom geeft anders niet als sagou. Den sagouweerboom geeft anders niet als dranck ende haer.

Van dese twee voorgenoemde soorte van dranck wort en soorte van brandewijn gebrant, dat bij haer arrack noemt wort. Die vanden clappestowack is den besten, et oock vier schellinge de flapkan ofte 't sioep, daer die nde sagouweer maer twee schellinge de kan gelt; van lijcken oock dengenen diese van rijs gebrant hebben, gemeenlijck neffens die vanden sagouweer eenen suesmaeck heeft. Van haren arrack ofte brandewijn.

Maecken eenen schoonen dranck, die kielang genoemt rt. Dit is eenen seer fellen ende stercken dranck, sijnde coleur als Spanschen wijn; denselven is goet ende akelijck om drincken, doch soo crachtich dat een sterck ncker geen canne van denselven soude connen nutten. ort gemaeckt van water ende suycker, vermengt met agber, lanckwas ofte galigio, pepernoten, foely ende dere cruyden, soo dat niet vreemt en is crancke hoofn maeckt ende dagelicx niet meer als te veel aen de daten ende bootsgesellen wort gesien. Den touwaeck, gouweer ende arrack is op verre na soo hoofdich niet dien dranck; soo hier brouwers opt lant sijn, soo mon dese brouwers genoemt worden. Vande kielang, dat eenen stercken dranck is.

De Mooren drincken noch coopen voor haer genen stercn dranck, off ten sij touwaeck, daer geen oebat off hop en is; dit sijn wortelen, oock wel basten van boomen, e den dranck sterck maeckt ende de smaeck geeft, anders is heel soet. De Heydenen eñ Christenen drincken Vanden Inhaag.

desen dranck als onse natie, doch niet soo sat. d'Amboynesche vrouwen drincken anders niet dan water, sijn gansch tot geen drincken genegen.

Wat olyen dat sij hebben.

Vanden calappes olye.

Den meesten oly die sij hebben off meest gebruycken om ytes mede te coken, backen eñ anders te besigen, dat is den calappesoly, die sij veel hebben, wanneert in de tijt is dat de calappesen rijp sijn, doch deur: yeder kan twee schellinge off een quaert reael.

Canari oly.

Canary oly wort er bij haer oock gemaeckt, wanneert in de canary tijt is, doch vercoopen denselven niet, off weynich. Desen oly is heel soet ende aengenamer van smaeck als den anderen.

Oly om haer te smeren.

Sij maecken oock diversche olyen om haer lichaem met te strijcken ende te smeren; denselven vermengense met welrieckende cruyden ende bloemen, specerijen ende andere drogues; dese makense weynich om te vercoopen, maer een yder versiet hem selven hier mede.

NEGENDE VERGADERING.

27 Mei 1871.

BIBLIOTHEEK. — FLORIS V EN DE VROUW VAN VELSEN. — GRONDIG VERHAAL VAN AMBOYNA.

BIBLIOTHEEK.

Ten geschenke ontvangen:

Van den Schrijver:

J. G. Frederiks, *Spinoza en de weduwe van Werve.* Overdr.

In ruiling ontvangen:

Van de Kon. Akademie van Wetensch., te Amsterdam:

Verslagen en mededeelingen, afd. Natuurkunde, 2e reeks, V, 3. Amsterdam, 1871. 8°.

Van de Académie royale des sciences des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique:

Bulletins, 2e Série, 29 et 30. Brux., 1870. 8°.

Annuaire de 1871. Brux., 1871. 8°.

Compte rendu de la Commission d'histoire, 3e Série, Tom. XII, 1, 2, 3. Brux., 1870. 8°.

Cartulaire de St. Trond. I. Brux., 1870. 4°.

Les ducs de Bourgogne. I. Brux., 1870. 4°.

Van den Oudheidkundigen Kring van het land van Waes:

Inhuldiging van het standbeeld van Geeraard Mercator (Buitengew. uitgaven, n°. 8). St. Nicolaas, 1871. 8°.

Van de Société scientifique du Limbourg:

Bulletin, XI. Tongres, 1870. 8°.

Van het Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande, te Bonn:

Jahrbücher, 49. Bonn, 1870. 8°.

Ernst aus'm Weerth, der Grabfund von Wald-Algesheim. (*Winckelmanns Program*, 1870). Bonn, 1870. 8°.

Van het historische Verein von Oberpfalz und Regensburg:

Verhandlungen. I, VI—XXVII. Regensb., 1831—1871. 8°.

Regensburg in seiner Vergangenheit und Gegenwart. Regensb., 1869. 8°.

Donaustauf, *Kurzer Auszug aus der Geschichte der Burg*, 1869. 12°.

Floris V en de vrouw van Velsen.

De Heer Brill spreekt over de traditie van het overspel van Floris V en van Velsen's vrouw. De oudste sporen van zekeren blaam van dien aard op Floris naam klimmen op tot den tijd van zijn' dood, althans terstond na zijn dood. Dit blijkt uit van Velthem en uit den Epiloog achter Melis Stoke. De dan volgende autoriteit is het Goudsch *Kronijkske* uit de 15e eeuw. Doch juist uit die berichten blijkt, dat het bedoelde feit tegengesproken en ontkend werd, zoo dat ook Stoke er van zwijgt. Wat gaf nu aanleiding tot die aantijging? Zijne losse levenswijze en de invloed, dien hij zich schijnt veroorloofd te hebben op de huwelijken der Edelen uit te oefenen. Het voorstel van een huwelijk met eene vroegere beminde van den Graaf is dus waarschijnlijk aan van Velzen gedaan. Daarbij het overige te verzinnen, was licht: want wij moeten niet voorbijzien, dat de moord des graven zwaar drukte op de partij der Edelen, en dat deze dus naar eene rechtvaar-

ing van hunne daad zochten. Tegen het Floris toegehte feit pleit echter de chronologie. Ger. van Velsen h is getrouwd in 1287, dus lang voor den dood van oris en in dien tusschentijd is er vriendschap en vrede sschen den Graaf en hem. In dien tusschentijd zou dus Velsen die wrok bij zich gedragen hebben, — en dat van zijne vrouw niet gescheiden geleefd heeft, blijkt truit, dat hij een dochter gehad heeft, die ongeveer in 38 moet geboren zijn. De verdere ontwikkeling van de litie vinden wij in het lied uitgegeven door van Lelyin Huidekopers *Proeve*, IIe deel, uit de 15e eeuw. r is nog de vrouw van Velsen eene dochter des Gravan Bentheim; eerst later wordt zij eene dochter van rden, door welke verdichting ook de andere Edelen ntschuldigd moesten worden. Maar het blijft onzeker, de vrouw van Velsen was; alleen weten wij, dat zij egardis heette; zeker was zij geene van Woerden.

GRONDIG VERHAAL VAN AMBOYNA.

Uit het Archief van HILTEN.

Vervolg der voorgaande Vergadering.

Wat voor bloemen dat het lant geeft.

Een soorte van bloemen, genaemt canangen, sijn bleeck Bongo canangen.
l, sijnde van fatsoen, doch wat langer van bladen, als starren die men vande pruymschellen maeckt; dese emen sijn niet cierlijck maer heerlijck van rueck. Dese emen wassen op hooge boomen van twee off drie picen lengte, haren rueck is soo crachtigh dat men deselve er van den boom sijnde can ruycken.

Bongo tampacka; sijnde d'coleur van schoon geel; dese Bongo tjampacha.

bloemen wassen op eenen boom als een peerboom, sijnde de bladeren recht van fatsoen, gelijck de star van een pruymschel, doch onder aen thert niet so scherp; thart ofte saet is goutgeel; dit hert moet m'er wt trecken, anders is te sterck van rueck. Desen bloem can een camer met haren rueck vervullen.

Bongo raya. Bongo raya; dese wasschen aen boomkens ontrent eens mans lengde off anderhalff hooch; sijn root ende onse koorenroosen heel gelijck; hebben gansch geen rueck, doch cierlijck in een hoff, ende goet om schoon coleur van sijn te maken; wassen te mets dubbelt ende enckelt aen eenen boom. Dit goet wast seer licht, als men een stocxken in de aerde steeckt van een voet lanck: een maent ofte twee daernaer salt roosen hebben.

Eglentier en witte roosen. Witte roosen heeft men hier oock; sijn op deselve manier als vooren verhaelt, sonder rueck; oock twee soorte van eglentier, bijnaer den onsen gelijck van bloem ende boom, doch niet soo sterck van rueck als d'onse.

Bongo jantong. Bongo jantongh is een fatsoen van een bloem bijnaer een ader van turckschen terw gelijck, niet vermakelijck int aensien, want is wat liesachtich, in voegen ofse half verdort waer, doch soo schoon van rueck als ick eenige bloemen in dese quartieren geroken hebbe; wort bij haer oock een hartbloem genoemt, om dat het 't hert ende geest vermaeckt. Dese bloemen senden de jongelieden malcanderen wel, in teecken van vruntschap.

Bongo manora. Bongo manora is oock een wit bloemmeken, wast boven geen twee voeten vander aerden, sijnde van fatsoen bijnaer als een fiool, doch sneeuwit ende wat langer van hals; dese bloemen sijn wtermaten welrieckend. Hier van maeckense kettingkens, wetense te rijgen dat de bloemen al in melcanderen sluyten. Met dese bloemen hebbense wonder apenspel, mochten met recht, in plaetse van monora, wel hoeren bloemen heeten.

Soorte van bla- Int bosch vint men noch sommige soorten van bloemen,

ch weynich, oock sonderlingh niet van rueck, soo dat se vooren verhaelt de meeste ende beste sijn. Sij hebben el diversche soorten van bladeren, die seer vremt gecourt sijn, wonder om sien, die sij in plaetse van bloemen ebben, soo int dragen van heur haer als achter d'oor. ders ende bloemen.

Wat specerijen ende drogues datse hebben.

Nagelen can dit comptoir van Hitto in een groot ges ouer de 400 bhar leueren, dat allen drie jaren maer as en comt, dit gewas schrickt te mets wel een jaer, k comen wel twee diergelijcke moussons achter malcanen, soo dat men qualijck rekeninge can maecken opt was; doch naer gissinge wort van dit comptoir, 't een jaer r d'ander, naer gescheept tusschen de 2 en 300 bhaer. Leueren d'een jaer door d'ander 400 bhaer nagelen ende meer.

Dese Hiettesen hun nagelboomen sijn vele; wanneer die Louho ende Comb. 300 bhaeren nagelen leueren, moet n rekeninge maecken dat die van Hittoe daer 100 vande re onder hebben, want die van Louho alle hare clijne rpen (?) De Ternatanen, Cambellesen, Lissiders, die van ang ende alle haeren onderdanen comen alle moussons desе plaetsen handelen, en sij gaen nieuwers, soo dat r veel nagelen ontuoert worden, dat sij met goede oogen sien ende haer dese profijten laten ontrecken, sonder lve voor te comen, dat door louter vrees vande Ternaen ende ander plaetse naerlaten. Laten haer de nagels ontvoeren.

De sommige van dese Hiettesen hebben wel 10, 20, 30, 100, 200 meer ende min boomen, oock wort noch chlijcx seer aengeplant, soo dat eerlang groote menichte nagelen sullen hebben. Die vande beneden plaetsen, nachtich aen den seekant ofte hooftsteden, hebben ynich boomen, wtgesondert d'Orangcays, soo dat veel rsoonen, wanneert int mousson is, met hun slaven naert berchte gaen, daer sij meest wasschen ontrent de dorpen, nemende eenige cleeden met ende coopent gewas ande boomen, dat sij laeten plucken en droogen. Wat boomen dat yder heeft.

Plucken nagelen en drogen deselve.

Dit plucken der nagelen ende 't droogen heeft heel veel snaps in, de boomen sijn teer ende swack, deselve bijnaer in de gedaente van eenen peerboom, met teere tacken, soo dat de tacken, naer dat sij 't onder den boom eerst wel cael ende schoon hebben gemaeckt, bij malcanderen sorren ende dan van binnen in klimmen, als wanneer de nagelen met de stelen afplucken ende naer beneden smijten, die dan noch andermael vande vrouwen ende kinderen gepluckt worden. Daer naer maeckense een vierkante stelling, daer sij een horde van riet opleggen, daer se de nagelen op storten ende alsoo droogen, met roock ende smoock daeronder te stoken tot datse drooch sijn; dit dus gedaen sijnde, worden naer huys gebracht ende daer naer aen ons gelevert.

Hoe sij deselve droogen.

Sijn beter in de son gedroocht.

De nagelen sijn beeter in de son gedroocht als over 't vier; sommige meenen, wanneerse in de son gedroocht worden, datse soo swart niet souden worden; dit en sal daerin geven nochte nemen, ende sullen door lanckheyt van tijt bruyn genoech worden. Worden dickwils, met boven 't vier te droogen, verbrant ende de cracht wt gedroocht; dit isser wedrom, tegen dat, wanneerse in de sonne gedroocht worden, de lacagie grooter soude vallen, oversulcx soo goet, dat men den ouden sleur hout.

Nagelboomen wasschen op strant.

Jan Huygen schrijft, dat geen nagelboomen soo dicht opt strant staen, dat men de zee can hooren ruysschen, dat recht contrarie is; staen heel bosschagien geen musquetschoot vant strant, ja in veel dorpen ende vlecken, soo dat hij daerinne geabuseert is geweest, ende apparentelijck niet geweest en is daer sij wassen.

Noten ende foely.

Op Hietto, een dorp Wackel genaemt, als oock op Mammale ende Attechiuw, Hul, de dorpen van Cambello ende Lissidy vallen diuersche noten muscaten, soo goet ende dick van foely als in Banda. d'Amboynesen willense niet plucken, off ten sij dat ment haer expresselijck belast, anders en sullense niet brengen. Wanneer haer gevraecht

wert, waeromme deselve niet en plucken ende vercoopen, geuense voor antwoort: Godt soude haer straffen, door oorsake Hij haer lant nagelen gegeven heeft. Die van Wackel en hebben selue geen nagelen: moeten de moussons waer nemen ende elders gaen handelen, om haer schult aen den coopman te betalen. Plucken geen noten.

Dese voorgenoemde nootenboomen hebben soo wel hier als in Banda dri mals int jaer vrucht, ende immers soo schoon van foely ende noten als daer; wassen noch dagelickx aen, door oorsake van 't gevogelte veruoert ende versleept worden, die maer den bolster en eten. Hebben dry mael int jaer vrucht.

De nagelen, wanneer de Amboynesen deselve niet en willen vercoopen, begravense die in de aerde, daerse lang tijt in goet connen blijuen sonder te bederven. Sulcke nagelen hebben wij dickmael ontfangen, sonder te connen bespeuren dat slimmer sijn als d'ander; dit hebben sij op sommige plaetsen dickwils gedaen, wanneerse een mousson ouer hebben gehouden, tegens de comste van d'Engelsche. Met desen middel connen sij deselue oock beurijden voor brant, alsoo se anders groote risiquo loopen, want alle hunne huyse van hout ende een spetie van lies is tsamen gebout. Begrauen nagelen.

Gengber is hier genoch te becomen, doch wat haerachtich; is soo goet niet als den Jappanschen ofte Chyneschen, is passelijck groot van clauwen. Een soorte, bij haer genaemt Alia Padi, is cleender, 't looff bijnaer van rijs gelijck, daerom oock soo genoemt. Houden desen gengber voor medicynael ende gebruycken denselven tot veel accidenten, is veel stercker dan den anderen; sij seggen dat bouen op den berch van Hietto rooden gengber wast, doch en hebbe die niet gesien. Groene nagelen.

Lanckoas is eenen wortel, den galiga heel gelijck; denseluen wort hier meest gebruyckt int brouwen vanden kielang, die door desen wortel een goede geur becomt. Den wortel galiga.

Den wortel coeniut ofte coening, dats geel; denseluen verwt bijnaer als soffran, wort veel gebruyckt in de spijs, Den coeniut.

oock maekenser gecoockten rijs mede geel; verwen cleeden met desen wortel, soo dat se tot veele dingen gebruyckt wort.

Den wortel tere. Teere is eenen schonen wortel van reuck, den smaeck bijnaest als een Javaensche ayuyn. Desen wortel wort bij visch gecoockt, oock met touwack, verwermt seer; sijn looff is lanck, wascht bij groote bossen, tlooff heeft eenen goeden rueck na de wortel.

Cyly off peper. Cyly off aritsie castelle is haren peper; denselven hebbense genoegh, maer niet meer als voor haer nootdruft. Suyckerriet hebbense in overvloet.

Kattepoetse, een purgatie. Kattepoetsia is een seker boontgen, half soo groot als een turcksche boon, sijnde meest drie in eenen bast. Dese boonen is purgatie, seer periculeus voor degene die 'r te veel van innemen, soo dat men hem wachten moet van meer als men behoort in te nemen. Dese boontgens sijn wtdermaten heet, soo dat een thinderste schijnt te branden; thout van den boom is goet ende medecinael, namentlick voor barbero ende andere verkouwende accidenten.

Tammerindo. Tammerind' boomen sijn hier op dese plaetsen oock eenige, maer niet in abundantie, doch soo datse haer daer met connen behelpen.

Wilde nagels ende nooten. Wilde nagelen ende nootenmuscaten boomen heeft men bij menichte int bosch; sijn genoechsaem wt malcanderen te scheyden. Van gelijcken heeft men diversche fruytboomen int wilde, de goede bijnaer gelijck (doch met onderscheet).

Hare verwen. Diversche hout, wortelen ende bladeren hebbense, die sij weten te prepareren tot haer verwen, waervan sij goede coleuren maecken, maer niet vasthoudende.

Vande bast coelit lauan genaemt; denseluen heeft schoonen reuck. Hier valt groote menichte van coelit lavan, sijnde den bast van sekere boomen, dat vele eeten tot conservatie vande gesontheyt. De Javansche joncken pleechten 'tselve bij grooter menichte van de cust van Seran, als oock wt d'eylanden, te halen; desen bast houwen sij seer medicy-

nael, gebruyckense oock in de bobory, door oorsaecken dat verwermt en schoonen reuck geeft.

Douwen houtot is een stinckende blat, van gelijcken oock sijnen ranck; is seer medicinael voort hinderste en de naturere (sic). Diergelijcke wortels, ranken en blaeden hebben vele mij genoechsaem hare viertuyten ende eygenschap bekent, maer de namen onkunbaer, oversulcx naerlaetich moet wesen om hier te stellen. Diversche cruden.

Ongetwijffelt sijn hier schoone ende heerlijcke wortels, oock cruyden te becoomen, soo yemant hier van sijn werck wilde maecken ende sich daer een weynich op verstont. Schoone cruyde

Ciry ende pynang is oock medicinael, oversulcx sullen hier mede een weynich van verhaelen hoe deselve wassen. Ciry bova is bijnaer een rottenstaert gelijck; denselven is heet ende crachtich, schoon van reuck, suyvert den mont en 't lichaem, sijn blaederen bijnae de weechbreen gelijck, doch worden niet gegeten als bij gebreck van andere. Cyri bova.

Ciry dauwen, dat sijn blaederen, bijnaer de vorige gelijck, doch schoonder van coleur ende effender; heeft eenen schoonen geur, is mede van nature als de vorige rotstaerten. Wast als de vorige aen eenen ranck, gelijck de hop, en haect hem hier ende daer in den boom, daer hij op claut. Dese ciry heeft oock cleene rottestaertgens, die worden niet gegeten als de ander sijn bladen. Cyry dauwen

Pinang wast op dunne hooge boomen, wel van drie ofte vier picquen lengde hooch, die seer recht sijn; boven in den top comen bossen van 100 stuckax ende meer wtgesproten. Daer sijn diversche sorten van boomen, d'een ongelijck beter als d'ander; sij laeten de sommige heel out ende hart worden, wanneer oock medecijnaelder is als anders. Pinang.

Ciry ende pynang, t'samen gegeten met calck, suyvert den mont ende maech, verwermt de borst; vele gegeten voor dengeene diet niet gewent en is, ist quaet. Den pynang wort root als bloet int eten, soo eenich van drie Ciry, pinang verwarmt sic soo een van dr gebreeckt.

eee

soorten ontbreecken, salt niet verwen, off moet altsamen bij malcanderen wesen, dat vremt schijnt t'sijn: nochtans ist soo.

Cyri outang. Cyry outang, off bosch cyry, wort vande gemene lieden veel gegeten ende int bosch gepluckt; dese is oock van twee soorte, waerin de lieden haer wel vergist hebben, d'een voor d'ander gepluckt ende gegeten, waervan sommige gestorven sijn, alsoo eenige bladen, deselve gelijck, vergiftich zijn.

Van haer trouwen ende wat huys dat sij met haer vrouwen ende kinderen houwen.

Hoeveel vrouwen datse hebben. d'Amboynesen hebben meest door den bant één vrouw, oock de sommige meer, ja de Mooren alhier 1, 2, 3, off soo veel als sij houwen ende de cost geven connen, waer onder gemeenlijck één vrouw is, die ouer de andere te seggen heeft ende haer commandeert. De versamelinge des mans met sijn vrou, soo hij meer als een heeft, can een yder affmeten, alsoo hem apparentelijck d'een liuer is als d'ander.

Hoe sijt met haer kinders claren. Wanneer sij bij dese vrouwen kinders hebben geprocreëert, soo achten sij se al tsamen effen veel, van wat vrouwen dat het is; doch de soontgens houdense wel 't waerdichste, alhoewel datse 't meeste proffijt vande dochters hebben, die sij genochsaem, wanneerse dat manbaer sijn, vercoopen voor gongen, gout ende andere waer.

Hoe de jongmans achter straten gaen pronccken. Haer soonen worden in alle weelde opgevoet, die weynich, soo haer ouders yts van aensien sijn, ter hant sullen trecken, anders dan dagelicx fray opgepronckt achter straet gaen, ende bij de buert te gaen clappen en snappen, gaende gemeenlijck met een faueur van haer maistresse in de hant, 'tsij dan sekeere blomkens, wt der natuer, als van flos sijde gemaeckt, — kettingskens van welrieckende bloemen, die sij ouer 't hooft smijten, in voegen als eenen

romeynschen laurieren crans, — fray gecoleurde taexkens van papegays veeren aen d'wterste van hunne swaerden, ende gestickte neusdoecken, aen haer crissen, waer met sij heel fray opgepronckt sijn. Wanneer off soo lang noch jongelinck sijn ende ongetrout, soo wel dochters als jongmans, soo en ist haer geen schande, en vermogen met malcanderen te conuerseren int stuck van bijslapen, waer door sij haer dickmael ende meest bederven, soo dat wanneer op haeren besten tijt eñ bequaemsten sijn, ofte behooren te wesen, daer onnut toe sijn.

De jonge lied... boleren met m... canderen.

Dit godloos leven wort niet alleenelijck gepleecht bij de voornoemde jongelingen, maer oock bij de moorsche papen ende leeraers, die meer als onder 't gemeen volck, al ist schoon dat sij vrouwen hebben; ja men geeft de Ternataensche papen na datse het minstrum, met reverentie gesproken, van haer maistresse aen haeren tulbant dragen, dat dus in der waerheyt is. Men soude veel sulcke ende diergelijcke dingen connen verhaelen, dat bij den duysensten mensche niet gelooft en soude worden, off ten waere hem desen handel ten deele bewust was.

De Ternatae... sche papen hun... factien.

De jongelingen, wanneerse malcanderen willen besoecken ofte vrintschap betoonen, soo sendense malcanderen voor eerst een krieman, dat is een vereeringe van tabac, siripinang ende anders, dat gemeenlijck gebonden is in sekere bladen, die sij daertoe gebruycken ende boven toe binden, alsoo 't blat dickmaels groot is, boven met veel crullekens ende cnopkens, dat is teecken van vruntschap.

Wat favoren... malcanderen seynden.

Hare brieven, soo sij verre van malcanderen sijn ende geen slaven off slavinne connen seynden omme hunne bootschap te doen, soo gebruyckense, wanneert gelegen comt, yemant van kennisse, die sij alsdan kriemans off sulcke bladen, als boven verhaelt is, met geven, hun dienende tot brieven, daer sij malcanderen met weten te groeten en te verstaen, ja hunne meeninge te kennen gevende. Voor eerst sal men hier in vinden tabac, pinang

Wat brieven ... aen malcandere... seynden.

Waerin den brief bestaet en malcanderen genoechsaem verstaen.

ende ciry, die sij fray weten te graveeren op de schel; eenige latense heel groen, geel, wit, den bolster afdoende, sommige die laten de stelen an ende eenige aff, latende gemeenlijck twee pynangs onder den hoop aen een steel. De ciry sullen sij gemeenelijck bij malcanderen binden ende een alleen laten, off soo niet, soo makense dat m'er altijt een alleen sal vinden en soo 't ciry dauwen is (dat sijn bladen) sullen een ciry toemaken, daer calck van binnen in rollen en dan een blom van eenen granaetappel ouer strijcken. Sijn gemeenelijck eenige gemaecte dubbel oortgens bij, die met goutdraet ende sijde bewonden sijn, waeronder altijt een sijn sal dat halff wt is gedroncken; oock sal daer een gekaude pinang in sijn, als mede een armbandeken van haer gevlochten, om aen den arm te binden; in somma, veel andere beuselingen meer, daer sij malcanderen genochsaem bij weten te verstaen.

Sommige sotten sijn blint in liefde.

Daer sijn sommige gecken, die dese voorgemelte kriemans bewaren als oft gout waer, dat sij altemael op sullen eeten sonder yemant wat mede te deelen, al wisten sij datse daer aen bersten souden. De gekaude pinang, die soo drooch als een stock is ende alle de substantie wt, sullen sij noch kauwen, ter eeren harer alderliefste. Soude hier van noch meer connen verhalen, dat mij onnoodich dunckt.

De jongmans schencken de dochters weynich.

De jongmans geven off schencken de dochters weynich in recompence, off ten sij datse haer seer beminnen ende lieff hebben eñ vastelijck voornemen van met haer te trouwen. Sulcx sijnde, seynden haer altemets wel een cleetgen om aen haer onderlichaem te dragen, oock wel een lap fijn of grof lijnwaet, naer haer vermogen, om voor haer baedions off amboynsche lijffkens aff te maken. Dit is wel 't meeste datse tot recompense crijgen, gemerckt door haer luyheyt ende leechgaen dicmals const is gelt te crijgen, ende de ouders niet seer scheutich en sijn, soo dat van haer niet te verwachten en hebben voor en aleer datse trouwen willen, wanneer sij hun een wijf coopen.

De dochters en genieten van haer patrimony gantsch niet, worden oock soo seer niet geacht off geëert als de soons. Wanneer een jongman naer een dochter staet, soo moet den jongman aen de ouders van de dochter soo veel geven tot dat sij gecontenteert sijn, 't sij in gongen, cleeden, gout ofte iet anders, yeder na sijn vermogen, tot dat sij vernoecht sijn, daer toe oock des jongmans vrienden moeten assisteren, soo dat sij aen malcandren verplicht sijn; daer naer moet hij des vrienden kinderen oock helpen wthieliken; dit en geniet niet alleen des dochters ouders, maer oock haer vrinden ende magen.

Wanneer een jongman een dochter coopt, soo helpen sijn ouder vrienden oock tot het houwelijck.

Van des dochters sijde en gaen de ouders ende vrinden oock niet heel vrij, alsoo sij moeten vereeringe geven reciproquelijck aen des jongmans ouders, vrinden ende magen sijde, doch niet te vergelijcken bij des anders sijde. Dit bestaet meest in outouwten off Amboyneschen vrouwenrocken, porceleyn, matgens, houte schotels, siry pinang, beckens ende anderen huysraet, als oock een tafel met sijn toebehoorte; hiervan hebben de nieu gehouden haer portie.

Van des dochters sijde wort oock gegeven.

Sij hebben oock haer ordre onder haer; soo wanneer van des jongmans sijde hondert gongen, weynich min off meer wort gegeven, dat dickmael na de schoonheyt, deucht off afcomst vande dochter bij comt, ende ouersulcx wat dulder als den gemeenen ganck vercocht wort, soo ment wel heeten mach, dan moeten des dochters vrinden haer versien met diuersche fray cleeden, eenen gouden ketting ende een off twee slauen; dit naergecomen sijnde, wort de bruyt bij haeren bruydegom gebracht, als wanneer op Amboynesen wijse getrout worden.

Waerom dat de dochter een gouden ketting ende slaeff ten houwelijck crijgen.

De vrouwen met haer mans getrout sijnde, hebben gemeenlijck de broecken aen, soo dat de mans qualijck yets sullen doen sonder raet ende daet van haer vrouwen ende kinderen. Int vercoopen van een sode visch, waerdich sijnde een quaertgen, soo eenen halven stuyver minder

De vrouwen hebben de broeck aen.

wort geboden, ende haer kint bij haer hebben, sullen dat sijn advys vragen, al waert maer een jongen van vijff off ses jaer. Ontrent hun huys sijnde, loopen 't haere vrouwen vragen, soo dat de vrouwen haer in veel dingen onder 't sim hebben, ende buyten haren weten niet doen dorven.

De vrouwen loopen licht vande mans.

Soo haer de mans dreygen ofte slaen, loopen dickmaels naer haer ouders; soo deselve doot sijn, bij haer naeste vrinden en bloetverwanten, daer sij dan blijft tot dat haer janstroost wederom comt halen, die alsdan een vereeringe moet doen van 1, 2, 3 gongen seran, yder weert sijnde 1 reã van 8ten; hoewel dit de vrouw ende haer kinders soo schadelijck is, als haeren man, soo en wort hetselve bij haer daeromme niet nagelaten.

De schoonsoon moet aen de schoonmoeders een vereeringe geven.

Wanneer den man met de vrouwe getrout is, soo en vermach hij met de schoonmoeder niet te eten, maer wel metten schoonvader, voor ende aleer dat haer een cleetgen tot vereeringe heeft gegeven; dit volbrocht sijnde mogen met hun huysvrouwen ouders eten; van dese gerechticheyt en verstekense haer niet geerne. 'Tselve wort op 't casteel Amboyna oock onderhouwen, al ist schoon dat haer dochters met Nederlanders trouwen; dat wil quansuys een bruygoms stuck zijn.

Soo haest d'eerste kint sterft, moeten aen den schoonvader een gong geven.

Wanneer de gehoude kinderen bij malcanderen crijgen, ende soo 't geviel, dat het eerste outste kint quame te steruen, soo is de vader vant kint gehouwen aen den schoonvader te geuen een gonge van 15 reã van achten: dese gonge sullense soo stout comen eyschen als off een erffrente waer. Men souw mogen vragen, wat reden datse hebben om sulcx te pretenderen; sij antwoorden: 't heeft gebleken dat onse dochter vruchtbaer is, haer eerste saet is nu doot, waer voor soo veel moet wtkeeren; hoewel dit slot noch reden en heeft, soo ist nochtans onder haer een gebruyck, ende soo malcanderen niet en voldoen, wetent ouer thien jaer naer datum met recht te eysschen.

Wanneer des

Soo wanneer den man comt te steruen, comen des mans

n ende ouders, die de kinders (soo daer sijn) naer
əmen, slauen eñ slavinnen en al watter is, dat sij
nalcanderen verdeelen, sonder dat het de kinderen
moeder mogen eruen; de sagouboomen, bosch ende
sijn voor de soonen, sonder meer. 'T gebeurt sel-
tse de vrou een slaeff ofte twee laten, off ten sij
ieer veel ingebracht hebben, soo dat de vrouwen
anders niet en behouwen als 'tgene dat tot haren
əhoort off datse heymelijck met de doot van haren
ın versteken, soo datse altemet in de voorbaet sijn.
ys mach sij blijuen woonen, ofte gaet wederom naer
ıders ende vrienden. Wanneerse wederom hertrout,
t op de vorige maniere offse jonge dochter was,
ıach op verre soo veel niet gelden.

vrouwen man sterft, comen sijn vrienden, nemen kinderen ende al naer haer.

ıboynesen hebben veel voor een gebruyck, soose bij
'ouwen geen kinders en crijgen, datse deselve dan
)en, ende versoecken soo lang een ander jonge vrouw,
tse daer kinders bij crijgen, dat sij eerst 't chera
ı besoecken, alsoo het haer seer costelijck soude
soudense soo dickmael ander vrouwen coopen ende
n. De verstoote vrouwe houdense te mets wel, ende
et, mogense weder naer hun ouders senden met
dat hun toecomt; doch soose veel moeten wtkeeren,
uwen sijse bij haer, dat dan hoeren worden ende
ın andere laten soenen.

Soose geen kinderen en crijgen, soeckense andere vrouwen.

haer een vrouwe met een ander man verloopt, soo
se een wonderlijck apenspel met malcanderen. Ge-
vrouwe meer schult als den man; seggen datter de
)rsaecke aff is: mocht haer beenen bij malcanderen
ı, ende andere exempelen die sij voor den dach bren-
ıer bij voegende: daer een hont een kuyl vint, steeckt
en muyl in, ouersulcx den man heel ontschuldigen
e vrouwen belasten, waer ouer des mans vrienden,
ːlijcken oock die van sijn vrou, veel cleeden, gon-
.de costelijckheyt bij malcanderen brengen. De clee-

Wanneer de vrouwen haer te buyten gaen, watter op volcht.

den bindense aen stocken, in voegen als vaendels, daerse soo gelijcker hant met heen trecken, slaende op gongen ende boommen, sterck sijnde 100 ofte meer vrouwen, verselschapt met mans ende jongens, die 't goet dragen ende brengent aen de Orangcays vant Campon daer de vrou woont, versoeckende recht over de vrouw. Dat goet schijnt een schenckasie te wesen aen de Orangcays, doch wort heymelijck wederom gedragen, soo datse haer met d'eer laten contenteren ende met cleender geschenck vernoegen. Dese saeck wort bij de hant genomen ende bij de Orangcays ouerlecht, daer gemeenelijck op volcht dat sij een seekere boete van gongen ende cleeden moet opbrengen, daer de vrou vande voornoemde man met gecontenteert wort. d'Orangcays maecken oock, dat sij daer eenen vetten mont van hebben, soo datse hier naer weder goeden vrinden worden ende sonderling geen been in en vinden.

De vrouwen moeten aen des anders mans vrouwen een amende geven.

Wanneer haer der Mooren vrouwen te buyten gaen, maeckense daer somwijlen seer licht een ende off, gelijck wel gebeurt is datse deselve in zee worpen, binden haer steenen om 't lijff; doch geschiet weynich ende meest aen degene die Moors sijn; anders konnen 't soo wel als d'heydenen ouer comen, want sij geen werck en maecken van een alle mans hoer te nemen voor haer vrou, ende op duysenste soo wel niet en kennen als dese diese alreede hebben, daer van hier naer sullen aenwijsen.

Wat de Mooren doen, sulcx gebeurende.

Der Amboynesen kinderen, wanneerse out beginnen te worden, en vermogen met haer ouders niet te eten, die sij dienen als slauen; oock en sullen haer niet verstouten te gaen sitten bij hare ouders ende naeste vrinden, gelijck wij in onse logie genoech gesien hebben van des Cappetijns Hittoe soon ende andere Orangcays kinderen, dat onder haer een gemeen gebruyck is, soo wel aent casteel als hier, ja al ist dat hare kinders lange jaren getrout sijn geweest. In corrocorren ende prauwen moeten sij haer oock apart houwen ende vervoegen, als oock int slapen ende eten.

De kinders en vermogen niet bij haer ouders te gaen sitten.

Hier boven verhalen wij van 't chere boudjangh, dat is gelijck gesegt is, wanneerse noch jonck van jaren sijn bij malcanderen loopen, dat bij haer geen scande en is, soo lange sij niet getrout en sijn. Hier op souw veel te vragen vallen, off sulcke jonge lyeden geen kinders crijgen; waer op antwoorde: ja, doch weynich, waer sij deselve laten, of hoe sijt daer met claren, sullen wij oock verhalen, soo veele ons bewust is.

Als dese jongelingen boeleeren, offtse geen kinders en crijgen.

Sij beginnen dit weywerck van beyden sijden dickmaels vroech, dat een poinct is dat sij niet licht bevrucht worden, gelijck oock bij veel slavinnen te mercken is, die te met van vijftich niet een kinderen sullen crijgen, als blijckt bij al die hoeren en verckens van slavinnen, daer onse natie soo in Amb., Banda, Moloucques ende Java met getrout sijn, nochtans van twintich niet een, daer de Nederlanders kinderen bij crijgen. De oorsake desselfs is, mijns bedunckens, om datse haer te vroech ende te veel hebben laten gebruycken. Bij exempel wort anders bevonden bij d'Amboynesche vrouwen, die, met de Nederlanders getrout sijnde meest alle jaren een kint crijgen.

Waer door sij niet licht kinders crijgen.

Dese jongelingen blijven dickmael met malcanderen converseren, tot datse out genoech sijn ende raet weten omme de cost te winnen, als wanneer sij hunne kinderen bij hun houden, volgens rede ende recht; sij en sullen geen vrou licht verlaten, soo sij b'speuren datse kinderen sal crijgen.

Soose bespeuren dat de vrou kinderen sal crijgen, sullense niet verlaten.

Sij weten oock middel hun soo lange onvruchtbaer te maecken alsse begeeren, waer voor sij dagelicks sekere wortels met pinang eten om 'tselve voor te comen.

Maecken haer onvruchtbaer.

Soo een jonge dochter een kindt krijgt, ende tot 'tselve geen vader heeft noch en weet, 'tselve voet sij off haer ouders op, sonder daer weynich swaricheyt in te maken, gelijck oock den geenen doet, die daer mede trout, dy er oock geen been in en vindt; doch geloove wel dat sij het liever anders sagen; hunne eergiericheyt is soo groot niet als d'onse, oversulcks haer licht te vreden stellen.

Maecken geen swaricheyt, al hebbense een kint.

d'Orangcays ende andere coopen slavinnen tot hare vrouwen.

Sij maecken hier soo weynich wercks aff, dat hare Coningen, Gouverneurs, princepaelste heeren ende treffelicke mannen haer niet en ontsien slavinnen te coopen, wanneerse schoon sijn, al sijnse van verre gebracht, sonder te weten van haer comportement off afcomste; doch slachten alle de hoeren, sijn altijt van grooten huyse ende sijn dickmael van twintich ende meer natien gesoent; want den geenen die haer coopt, soo langh hijse heeft, voor sijnen bultsack gebruyckt, ende ondertusschen haer niet weynich van andere ende van slaven laet soenen; dit is al goet voor dese Orangcays ende Orangcays kinderren.

De princepaelste ende hare kinders en schamen haer niet allemans hoere te wesen.

Mij is oock kenbaer, dat d'Orangcays ende hun kinderen getrout ende tot haer vrouwen genomen hebben seeckere weduwen, slavinnen off bijsitten van Clingen, Guseratten ende andere natien, dat groote vuyle allemans hoeren sijn geweest, haer genoegsaem bekent. Soo weynich beens vinden sij er in, wat willen of behoeven wij dan soo curieuselijck te stellen van haer eygen natie.

d'Amboynesen vrouwen vergeuen haer vrucht niet als de Tarnataensche.

Dese eer moet men d'Amboynesche vrouwen oock naergeven, dat men weynich hoort sij haer vruchten vergeven, hoewel dat ick gelooff het wel meer als te veel geschiet, doch niet soo als onder de Tarnatanen, die 't scandelijcker maecken, daer wij hier maer een weynich van sullen aenroeren van tgene ons bewust is, ende wat ick van hun o[illegible] de comptoiren van Amboyna gehoort, verstaen ende gesie[illegible] hebbe, gemerct sij daer als in Tarnaten hun manier[illegible] onderhouwen.

Van haer slaven ende slavinnen.

Sijn seer genegen tot het coopen van slauen.

d'Amboynesen sijn seer genegen tot 't coopen van slaven, dat niet vreemt en is, alsoose hun 't werck te voren doen, daer sij niet seer graech toe en sijn, want sij het sel[illegible] soecken als den hont den cluppel. Sij hebben liever jonge als oude lieden, alsoose deselve naer hun handt connen

setten. Coopen haer slavinnen, op datse mogen genereren. De kinderen van de slaven daer houden sij seer veel off, doch crijgender weynich, door oorsaeck als vooren verhaelt.

Vande slauen buyten haers meesters huys.

Dese kinderen door de slaven geprocreëert heeten annack maes, dat is gouwen kint; groot sijnde coopen hun een partuer, soo vande joncken off elders van een ander man. In somma, dit volck en teelen soo voort, soo dat den meester sijn kinderen oft geslacht eenen grooten omslach crijcht. Naer lange tijt werden dese slaven, als offse half vrij waren, moeten hun eygen huys voorstaen ende alles waernemen ende versorgen, sonder datse van den meester yets hebben te verwachten; maer ter contrarie moeten hem alles geven wat hij begeert ende hem assisteren in alle voorvallende dingen, als timmeren, varen, vletten ende alles.

Sommige slauen hebben groot credict bij ons.

'T gebuert wel dat eenige van dese voornoemde slaven subtyle vogels sijn ende haer met de coopmanschap weeten te behelpen. Deselve sien yeuwerts soo schoon te praten datse gelooff crijgen, soo datse middeler tijt credyt crijgen ende beter gelooft worden als hun meesters; daer ick, als mede de gene voor ende na mij, kennisse van hebben, dat in onse boecken slaven van Cappit. Hittoe ende andere, als sijns broeders, meer als 20 bhaer voor haer hooft schuldich sijn geweest. Ja een van dese slaven, dat meer is, heeft in één mousson in onse logie 25 Portugesche bhaer nagelen gewogen, yder bhaer als doen 600 ℔. In somma, de sommige van deze slaven sijn beter te vertrouwen als hare meesters; hebbe hun wel gelangt, dat ick Cap̄ Hittoe ende d'ander Orangcays geweygert hebbe. Die in Amboyna comptant heeft ofte middel, ende snedich is, namentlijck voor een Amboynees, can met der haest rijck worden.

Wanneerse steruen, comt alles aen de heer.

Dese slaven sijn oock boeren quelders, dat haer d'Orangcays toelaten, dat niet vreemt en is, want een yder na sijn slaeffs doot sijn goet aenslaet, soo dat vrouwen, kin-

deren, goet ende des slaeffs slaven wederom aen den heer comt, ja den m[r] neemt dickmael des slaeffs vrou voor sijn bijsit.

Vande slauen binnens huys.

Sij hebben oock noch slaven ende slavinnen binnens huys, die onder malcanderen loopen als eenen hoop coeyen ende schapen; daervan en hebbense sonderlingh geen proffijt anders dan dat haer geordonneert is in te brengen, 'tsij dan visch, vrucht wt de coubons, groensel om warmoes aff te maken, of wat het soude mogen wesen.

Slauen beslapende malcandren buytens huys, watter op volcht.

Het gebeurt wel dat des Orangcays slave hier of daer bij eens anders mans slavinne hout, daer hij dan des nachts gaet slapen, te mets oock wel bij daech, wanneer niet te versuymen en heeft; waer meede d'Orangcays het volck, soo 't gemeene luyden sijn, seer ringelen, in voegen dat, wanneer dit een jaer geduert heeft of meer, de slavinne soo lange tot harent doen comen, daerse blijven moet ende dienen reciprokelijck, soo langh haren vrijer tot haren meester heeft gecomen.

Coopen goeden coop slauen.

Dit verdriet de arme lieden int gemeen, waer over dickmael haer slaven aen Orangcay voor halff gelt presenteren ende den coop eens worden; in somma, dese arme lieden worden niet weynich geplaecht.

Slauen loopen wel wech.

Alhoewel dat hun slaven goede dagen bij haer hebben, ongelijck beter als bij ons, ende met haer wel weten om te gaen, soo loopense nochtans dickmaels wech, waer door groote schade comen te lijden.

Van haer negotie ende vaertuych.

Van haer nagelen en waer sij deselue tot hoogen prijs connen vercoopen.

Hare negotie is cleen, alsoose anders geen coopmanschap ter werelt en hebben als nagelen, dewelcke sij volgens de contracten gehouwen sijn te leveren in handen vande dienaers der vereenichde Compaignie, dat sij oock naercoomen, doch te mets met dwanck, alsoose deselve aen de vreemdelinge duerder weeten te vercoopen, soose

ie willen brengen op de Manippo Boerro ende Amblau, fte eenige andere plaetsen, daer de vremdelingen, sonder chade te lijden van de Nederlanders, van daen connen omen. Alsdan crijgen sij voor de bhaer van 550 ℔ de waerde van tachtentich realen van achten ofte meer, ten vare hare luyicheyt, die tselve belet; dat goet is, anders ouden 't dickwils int werck connen stellen en de heeren neesters schadelijck sijn. Doch geschiet bij die van Cam-ello, Lissydi, Gerang ende Louho niet meer als te veel, oo dat ongetwijfelt jaerlijcks nagelen vervoert worden, loch weynich van Hittoe ende Louho.

'T gebeurt wel dat sij met champans, die sij van groote rauwen ofte corrocorren op boeyen, met het oostelijck nousson naer Bangayen varen, van waer sij slaven bren-gen. Oock varen mede naer Bouton, Salayer ende Tocke-esche, neffens eenige andere eylanden, dat gewest wt, an waer sij slaven, ijsere parrangs, swaerden ende sagou-gows brengen, neffens tgeene datter meer te becomen Tot dese reys, die pas vier maenden duert, alsoose int ite vande moussons van huys varen, gebruycken sij Ja-ansche stuerluyden, oock wel bootsgesellen, die meest schapen scheren ende sij de verckens. Dit is al haer otie die sij buyten slants drijven ende soo armelijck, dat yder plaets, te weeten Hittoe, Louho, Cambello, dy ende Gerang geen twee champans ofte cleene xkens en varen; tot in Java en vliegen haers moe-hoenderen niet, oock soo weynich in Macassar, soo al bij honck blijven. *Op wat plaetsen dat sij gaen negotieren ende watse van daer brengen.*

ene dat van buyten comt, soo van rijs, cleeden ende vremdicheden, wort door ons met de schepen, als e Javanen ende Maccassaren gebracht, dat luyden haer te zee ende met de coopmanschap wel weten ren, soo dat, waer 't dat de Amboynesen haer ter len begeven, als andere natie, voor een reael sou-nen crijgen, daerse nu te mets acht voor moeten *Van waer alles comt, alsoose van haer selven niet en hebben.*

geven. Dit alles weten sij soo wel wij, nochtans en willen niet van honck, ende hebben nochtans geerne wat moys voor cleen gelt, alhoewel datse meer vier off vijff centgens geven als een.

d'Amboynesen en staen eenen niet gaerne ten dienste voor loon.

Desen hoop is soo traech van yets te willen buyten haer ordinaris doen, dat wonder is; ja al waer 't den geringhsten man van hun allen, te weten, soo men haer een reael van achten sdaeghs wilde geven voor geringh werck, soo hebben sij liever drie ofte vier mijlen int bosch te gaen ende daer den heelen dach sagou te maecken, dat swaer werck is, denselven sagou dien lange wech wt 't bosch te dragen, ende wanneer sij thuys comen, sal op verre geenen reael van achten waert sijn; in somma, sagou en den arbeyt daerin geschoten, daerenboven noch moede leden gehaelt, soo datse het vorige met mindere moeyten souden hebben connen doen. tSchijnt de Amboynesen een affkeer hebben van andere ten dienste te staen; in somma, arm ende hoveerdich, een quade plage: stellen haer te mets aen offse sot waren.

Der Amboynesen proffijte sijn cleen.

Haer daechlijcxe profijten sijn weynich, off ten sij altemets de boeren wat snuyten, met d'een off d'ander te vercoopen; oock soo connen sij, al ist datse weynich weeten te winnen, hun seer nau behelpen, soo dat haer teringh naer haer neringh setten ende wel te vreden sijn connen. Wel seggen dat het goet onsen Godt is, hoe wel sijt soo seer beminnen als wij.

Negotieren oock op Seran ende in de eylanden van Amboyna.

Sij varen oock veel na de cust van Seran, soo wel aen de Oost als aen de West zijde, daer sij sagou gaen coopen ende ruylen voor cleetgens ende andere waeren. Varen mede, doch meest met cleyn vaertuygh, dat van drie man geregeert wort, naer d'eylanden van Amboyna, dat is Ommen off Hatouwa, Sorresorry ende Noussalaw, daer meest hoenderen, clappesen, sagou ende andere eetwaren van daen brengen: want sij haer sagou soo weynich affhouwen alst mogelijck is.

Wanneer sij nu alle rijck sijn, hebbeneer weynich wille an, alsoo hun goet meesten tijt in der aerden legt, dat iet vreemt en is, alsoo hare huysen de stercxste niet en jn, als oock den brandt seer licht onderworpen sijn. [aren rijckdom bestaet in gout, dat slecht is, alsoot haer outsmeden seer vervalschen. Realen weten sij oock wel at niet en verscimmelen. Voorts de reste in gongen ende leeden, dat sij tsamen packen ende int geberchte, onder lippen ende andere drooge plaetsen, sullen t'schuyl steken, aer sij soo weynich hulpers toe sullen roepen alst mogejck is; dickmaels blijft dit goet in den aertschen afgront oor versterven versteken ende verdelget.

d'Amboynesen begraven haer goet in de aerde.

d'Amboynesen sijn sonderlinge niet diefachtigh, waer ver weynich off geen clachten en comen. Al waert, dat ımant met een sack vol gout bij dach off bij nacht bij e straet gingh, so en sal niemant den minsten penninck, ff een greyn desselfs, daer van vermindert worden. Sij en ıaken oock geen aenslagen van hier off daer bij nacht in e huyse te breken, off binnen de paggers te gaen stelen, aer men int minste niet over te clagen en heeft. Dat ick oude seggen, dat haer de wroeginge der conscientie sulcx oet naerlaten, en doen ick niet, maer geloof eer, dat de rees van geattrappeert te worden haer in sulcx naelatich ıaeckt. Oock soude men mogen seggen, datse hun souden ergroten met haer nagebueren goet, gemerckt hetselve ıt geberchte ende niet in besloten kisten wordt bewaert; iervan wort soo weynich gehoort sulcxs te geschieden, dat et ongelooffelick schijnt; van malcanderen te verminderen at en doen sij niet.

Sijn niet diefachtich, hoewel datse arm sijn ende dickmael gebreck lijden.

Wanneer dit vaertuych in see is, daer met sij gaen neotieren, soo op d'een als op d'andere voorgenoemde plaeten, laten sij haer vrouwen thuys, die ondertusschen voor aer sorge dragen met bidden ende offrande te doen, dat et haer wel ga ende goet proffijt mogen doen. Maecen dickmael cleyne praukens, eenen voet groot, van gab-

De vrouwen doen offrande voor haer mans wanneerse van huys sijn

begabben; oock nemense wel de buytenste bolster van een calappesnoot, in forme als een prau, in somma, yets dat drijft, ende bijnaer een prau gelijck wil sijn, dat sij int water setten bij avont, steeckende daer eenige dammer-vierkens in op, waerbij sij te mets wel eenige correls rijs leggen, wat sagou of broot, eenige kaskens, dat haer gelt is; dit stieren sij soo in zee ende latent metten lantwint in zee drijven: dit meenen sij haren goetgunstigen goet sal doen op hun reys. Dit sijn wel heydensche superstitien, maer nochtans meest Mooren, die 't int werck stellen. Van sulcks ende diergelijcken sullen wij hier na breder verhalen.

Van haer goetheyt ende quaetheyt ende van haren aert.

Haer cleenher-icheyt ende loff er goeder solda-en.

d'Amboynesen sijn wt der maten vreesachtich; weynich vint m'er onder haer dat goede soldaten sijn, daer sij dan veel off houwen, ja soude desulcke op hunne handen dragen; deselve verheffense met hun daechlicxs loff ende eer na te geven, tot in den hemel toe, daerse oock niet weynich moets op en dragen.

De mans en laen malcande-en niet licht.

Wanneerse met malcanderen questie crijgen, ja, al is deselve heel groot, soo en sal 't tusschen haer int particulier met geen geweer off vuystslagen gewroken worden, maer kijven tegens malcanderen als vrouwen, daer sij haer mans nochtans verre in te boven gaen.

De vrouwen ne-en haer mans uestie op.

De vrouwen sullen dickmaels haer mans questie opnemen ende met sijn partij's vrouwe gaen kijven, waer dan sulcken batementspel omgaet, dat wonder om sien is. Sullen malcanderen niet licht ofte weynich slaen, soo datse anders niet en doen als kijven, staende een steenworp van malcanderen, danssende ende springende als offse wtsinnich waren, loopende somwijlen tot malcanderen in met een groote furie, sonder datse den anderen raecken, steeckende d'eene handt voor wt, slaende op haer gat ende

›l meer bedrijvende, deysende wederom achter r weder in loopende, ja al wat se van malc-n off gehoort hebben, sullense voor den dach duert te mets wel eenen halven dach of meer, alcanderen, naer dat de questie groot is, langh

Haer maniere van kijven.

•

rsonen sijn van statuere cleynachtich, corter ›ne lieden in Nederlandt; houwen veel van ›n. Naer haer corte sijn corpulent, vol van geproportioneert, hooch van borst ende groote ›ft vroupersonen waren, grof van gebeente, r, plattachtich van neus, dun van kuyten, t. Wanneerse out worden begint haer huyt te oorsaecke van het strijcken met den oly, soose nueren.

De manspersoonen wel geproportioneert.

n sijn beter besneden van troigne als de mans, ›o langh als de manspersonen, teerder van van gebeente, dick van cuyten, meest ge-somma, alsoo wel, off beter, geproportioneert , liefftallich int spreken ende seer vleyende; hebben de broeck aen, ringelooren de mans ›elver willen.

De vroupersoonen beter geproportioneert als de mans.

soo lange sij niet Moors en sijn, als wanneer ›n ander conditie aennemen, is heel gemeen-iendlijck met ons. Om ons bij dit volck hatich ›eyden de Javaensche, Maccassarse, Clingse, ende andere Moorsche papen dach en nacht.

De vremde papen maecken ons wars bij de luyden.

.s soo goetaerdich, dat het de natuer te boven aer veel ouer verwonderen sullen, gemerckt hebben van veel Nederlanders datse ons in ck sijn, ja dat goet ware dat Cap̄ Hittoe den cop off ware ende diergelijcke meer. Off en weet ick niet off dan beter soude gaen, n spreeckwoort segt: dat geen nieuwe d'oude ı; dat ongetwijfelt oock stadt soude grijpen.

Veele achten voor goet, dat Cappiteyne Hittoe ende eenige andere groote off principale doot waren.

Van Kimelaha Sabadyn, stadhouder vanden Coninck va[illegible] Tarnaten, pleecht men oock sulcxs te wenschen; tselve gevolcht, in sijn plaetse is provisionelick gestelt gewee[illegible] Kimalaha Daya, oom van den Coninck van Tarnaten, si[illegible] Hockom van Moloucques; dit is den rechten man om vo[illegible] ons recht crom te maken. Hier over veel te discoure[illegible] dunckt mij ongeraden, off ten ware die 't aengaet d[illegible] breeder kennisse van wilde hebben, soo dat ickt hier [illegible]ij sal laten blijven, ende alleenlick stucxwijs verhalen [illegible]t haer van ons wedervaren is, oversulcxs niet vreemt da[illegible]e in alles onsen wil niet en volgen.

In plaats dat wij over haar clagen, mochten sij met recht over ons clagen.

Int jaer anno 1612, int begin vant jaer, als ick in Amboyna arriveerde, alwaer vooreerst vanden E. heere Laurens Reael op 't casteel wiert geordineert te blijven, ende 2 jaer daernaer van mijn superieurs op 't comptoir Hietto wierde geordineert, omme de plaetse aldaer te becleeden, ter welcker tijt ick die plaetse ende d'ander comptoiren Louho ende Cambello mette dependentie van dien (leggende op de cust van Seran, alhoewel dat mede Amboyna genoemt wort), genoechsaem hebbe gefrequenteert, soo dat niet vreemt en is, mij alles wegens hunnen handel bekent is, oversulcks te vrijpostiger verclare tgene mij bewust is, gemerckt daer meer als acht jaren doorgebracht hebbe, soo opt casteel Amboyna als d'andere comptoiren. Oversulcks soo segge ick, dat sij met recht over sommige poincten over ons souden mogen clagen, in plaetse van wij over haer, off ten ware datse ons te naer quamen in de religie, daer aff wij hier naer sullen tracteren.

Vande contracten tusschen ons ende de Hiettesen gemaeckt ende wat sij haer onderworpen.

't Blijckt dat int begin vant veroueren van Amb. door den E. heere Admirael Verhagen, seeckere conditien sijn gestabileert met die van Hietto, te weten datse hunne nagelen al tsamen in onse handen soude leveren ende aen niemant anders, dat sij doen, ende sonderlinge niet over te clagen is, neffens andere conditien meer te verhalen, doch onder andere dat wij een huys op strant souden

maken omme onse coopmanschap inne te bewaren, waer over is goet gevonden dat van yder dorp de helft vande huysgesinnen beneden soude seynden in de hooftstadt van Hittoe (die cleen was, alsoo tmeeste volck voor de Portugeesen gevlucht waren) tot bewaringe van des Compaignys goederen. Oock dat dese lieden, wanneer wij haerder van doene hadden, soude aenspreken, 't waer om naert casteel te gaen, daer cleeden van daen te halen, als oock om hier ende daer te vaceeren tot onsen dienst; een groote servituyt voor dit volck, dat men met acht slaven in alles soude hebben connen voorcomen. Nu geeff ick een yder te bedencken off dit soo schappelijck toegegaen heeft, en of men dit volck niet te veel geringelt en heeft, daer aff ick een weynich sal verhalen, doch niet al, soo dat hun vele sullen verwonderen van der Amboynesen goetheyt ende wtermaten groote patientie.

Wat sij do[…] moeten voor al de comptoire[…] soo wel v[…] d'overgelegen a[…] de hare.

't Is in treyn geweest vant jaer aº 1604, dat 't casteel vande Portugeesen verouert is, tot aº 1615, dat wanneer als de coopluyden yet voor haer comptoir van doen hadden, twas comptant ofte cleeden, oock dat meer is, die comptoiren Louho ende Cambello, die 't maer aen den coopman van Hietto adviseerden watse vant casteel ontboden, opdat oversulcks hem mochte reguleeren int seynden vant volck, als wanneer dan rekeningh maeckte wat volck van doen hadde. Oversulcks wiert gemeenlick een assistent off logie knecht belast naert casteel te gaen, omme de bootschap te verrichten, ende te halen tgene bij den coopman, off den genen die 't bewint aldaer wegens de coopmanschap hadde, ontboden wert. Desen persoon most dan sijn werck maecken, als oock d'ander assistenten, omme naer de stadt te gaen ende soo veel volcx te vatten als hem belast was, ofte van doen hadde.

Assistenten va[…] ten tvolck om t[…] gebruycken.

Dese arme lieden moesten in dit vatten te vrede wesen, ja, scose voor haer huys waren, laet staen wanneerse seer verre van daen waren, en wiert haer niet toegestaen, eerst

bij haer vrouwe ende kinderen te gaen om hun aen te dienen datse de Nederlanders voor een dach twee ofte drie, oock te mets wel langer, ten dienste moesten wesen, ende waer naer sij haer in hun wtwesen souden hebben te reguleeren. Dese bootschappen hebben sij dickwils aen andere Amboynesen, die haer int gemoet quamen, belast.

De lieden worden gevat, soose met haer vrouwen aen tafel sitten.

Naer dat dit voorich verhaelde eenige jaren geduert hadde, begost het haer te verdrieten, soo datse, wanneer des Logies volck op ongewoonlijcke plaetsen sagen, begosten te vreesen, soo datse doorliepen, en wanneer men haer van doen hadde, niet crijgen en cost, soo dat men haer bij avont en ontijden wt den huys haelde, ja van haer taffel, daer sij met haer vrou en kinders saten en aten, dat gevoechlick cost geschieden sonder voorweeten, alsoo weynich off geen deuren en sluyten. Naer desen, soo wanneer des avonts off bij ontijden Nederlanders sagen comen, eñ maer van yemant, ja al waert maer een kint, gesien worden, wisten malcanderen te waerschouwen met roepen, soo datse dickmael slip hadden.

De lieden worden gevat ende van haer vrouwen getrocken.

Hier naer heeft men haer beginnen bij nacht te vatten, wanneerse meest al sliepen, wanneer men aldan de deure stil open maeckte ende haer op de slaeplaets vernestelde ende vatte; ja 't is gebeurt dat de mans van hun vrouwen geruckt sijn, soose met hun werck besich waren; die soo al met moesten, sonder eenige verschooninge van goet met te laten nemen, om haer in regen ende vuyl weder te verschoonen.

Soose wegloopen, houwense haer goet.

Wanneer dit volck nu in de Logie waren, hebbense haer op het jonexste verstout door te gaen, waerin haer d'Orangcays ongetwijfelt voet gegeven hebben, off oock misschien int eerste wel niet, maer alsoot op 't leste te lange duerde, ja, nu omme dit wechlopen voor te coomen, soo heeft men haer, soo rasch sij in de logie waren ende indiense verschooninge van cleederen bij haer hadden, met hun houmes, datse altijt meest bij haer hebben, affgenomen, dat

soo wanneerse wech liepen door den coopman ofte assistent aen den geenen wiert gegeven, die in sijn plaetse ginck, off oock wel aen een ander; weynich gebeurden 't dat sijt weder cregen ofte 't en was door faveur vande Orangcays wanneerder die voorspraecken.

Nu ist naer langen tijt gebeurt, dat men haer beneden qualijck meer cost becomen, maeckten oock heymelicke deuren in hare huysen, daer door sij ons ontslopen, soo dat men haer op de wegen, wanneerse wt haer tuynen quamen, waer moste nemen, haer verrasschende wt de ruychte, latende haer goet, 't was calappes, sagou ofte yet anders, op den wech neder setten, wanneerse ontrent de straet waren, gaende met hun buytenom naer de logie, soo dat de luyden, haer rescontrerende, dickwils 't goet van haer met naer huys genomen hebben off ten minste de wete aent huys gedaen hebben. Worden waer nomen ende vat, soose uit bosch comen.

Door dit daechlicks ende veel quellen, alsoo se alle der comptoiren last op den hals hadden, heeft haer taelve beginnen te verdrietten, waeromme sij van langerhandt wederomme naer haer dorpen sijn vertrocken, soo dat wij dickmael verlegen sijn geweest, ja hebben moeten wachten tot op den mercktdach, die alle vijf dagen comt, want wij selve niet meer in yder logie als eenen swarten oock ende jongen hadden, daer met niet wt costen rechten. Wanneer de boeren op de merckt quamen, spraken wij Cap Hittoe om volck aen, die ons dan soo veel volck door den Marnigno liet geven als wij begeerden, welcke personen dan wel bewaren mosten off gingen andere deur, dat sij veel tijts claerden, ende derhalven verlegen waren; waeromme op 't leste genootsaeckt sijn geweest volck te hueren, daer in ons de Tarnatanen ten dienste staen, die men voor eens aen 't casteel, als op Louho te varen, een r. van achten ende meer moet geven; soo dat d'Amboynesen nu meest ofte heel van deselve slavernye verlost sijn, doch staen ons te mets noch wel ten dienste. Dit sijn de d'Amboynes verloopen Hietto, soo men haer op merckten vaiten.

quade Amboynesen. Dus doende soude men ons oock wel quaet maken.

Men neemt oock haer prauwen ende gebruyckt deselve tot onsen dienst.

Wanneer dese lieden dus tot onsen dienst stonden, daermede wast noch niet genoech; maer men heeft noch haer prauwen vant strant genomen om mede naert 't casteel, als Louho te varen, ja wanneer een assistent yewerts pleecht te willen wesen, of als de coopman eens op Louho off elders wilde gaen spaceren, en begeerde met geen prau van drie off vier pangayers te varen, maer hebben ter contrarie arangbays genomen van veel roeyers, al wast datse maer om een buerpraetgen op Louho wilden gaen. Den Gouverneur, oppercoopluyden ende andere qualiteyt bedienende personen, connen 't nu wel met een prau vande helfft minder pangayers aff sien, soo dat sij de weelde genomen hebben, dewijle het haer heeft connen gebeuren; in somma, door sulcx en diergelijcke souw veel connen ontstaen op sommige plaetsen, doch door dit volck int goede genomen.

Soo wij haer prauwen breken off verliesen, en weet men haer niet te wil.

Soo wanneer haer prauwen gebroken ende geschent worden, alsose altijt aen mosten houwen (gemerckt de Comp̄ geen en hadde) ende dickmaels Nederlanders over voerde, die daerin stampen eñ treden offse in een boot waren, dat dit vaertuych niet lijden en mach, waer voor men haer niet te wil en heeft geweten. 't Is noch niet lange geleden, datse ons gemaent hebben van prauwen, soo sij seggen door ons over langen tijt verloren ende om den hals gebracht; in somma, wort dickwils op 't hinnen ey gesien eñ 't gansen ey ontloopt.

Wat last dat die van Hietto over de bergen ende wegen moeten dragen.

Als wanneer dit volck nu aent casteel van Amb. waren om goet te halen, soo wierdense vastgehouwen ende en mochten niet buyten 't fort gaen, voor en aleer dat de coopmanschap gereet was, wanneer geladen worden als de esels; ja een man heeft dickmaels 800 reā van 8ten over de hooge bergen ende diepe dalen moeten dragen. 't Is wonder datse niet dickwils het goet op den wech en heb-

ı laten leggen ende door sijn gelopen. Oock, alsoose
ch int gaen eñ loopen sijn, geschiet het dickwils dat sij
l een half mijle eer ende voor op 't strant sijn, daer sij
on en wachten om gelijckerhant in de prau te gaen; noyt
heeft men vernomen, dat eenige van dese Amboynesen
ofte de heeren meesters den minsten penninck heb-
ben vermindert, maer alles geduldichlick hebben gedaen.
nneerse nu desen wech ten eynde sijn, soo gaense op
ant in de prauwe, als wanneer dan noch wel drye mij-
moeten roeyen, soo dat wanneerse thuys comen, moede
e mat sijn. Ja mosten somwijlen des anderendaechs
eromme voort, ende soo 't ontvluchten wilden, smeerden
haer wel dicht aff met een rottang; ja 't is gebeurt
d'assistenten haer den cop opgehouwen hebben int
olgen, wanneerse in de negrij wech liepen, daer son-
inge niet op gevolcht is.

Worden vande assistenten geslagen ende gequest.

ese groote travaille der Amboynesen had men genoech-
a met seven off acht slaven connen voorcomen, daer
e superieurs in de eerste drie ofte vier jaren, gedu-
le mijnen tijt, qualijck toe hebben connen verstaen off
lveren soo veel slaven te coopen, ontsiende haer soo
contant wt te geven; ja dat meer is, souden 't hert
hebben gehadt een slaef te coopen tot sulcken prijs
d'Amb. off onse borgers eñ soldaten. Op Amb. sijn
erlanders die 10, 12 ende meer slaven hebben, ende
soo een Compaignys comptoir ontsiet men hem 6 off
coopen, die haer in twee jaren vrij gewonnen souden
oen. Dit is noch al in treyn, sonder dat men eens denckt
oncosten het is de Comp^nie selve geen slaven en heeft.
nneer men yets van 't eene comptoir opt ander met de
nste prauwen wil seynden, moet men drie man hueren;
somma, drie realen voor eens varens, dat dickwils ende
elicks gebeurt, als d'oncostboecken vande plaetsen
rijsen.

Dese travaille der Hiettesen had men met 7 off 8 slaven te coopen connen voorcomen.

Over dese onbehoorelijcke bejeginge der Amboynesen en

Ick en ontschul-

dige mij selven niet heel over dese travaille.

wil ick mij niet geheel ontschuldigen; doch heeft niet langen bij mijnen tijt geduert, daer een yder gelooff in stellen magh, niet seer met gedient en ben geweest, soo dat, hetgeene ick gedaen hebbe, door dwanck geschiet is, alsoo de Compnyes affairen verricht mosten wesen, dat sonder hulp deser Amboynesen niet en conde int werck gestelt worden, alsoo geen slaven en hadden, soo dat te mets de noot wet breeckt. Naerdat ick daer een jaer geweest was, sij genootsaeckt geweest drie ofte vier slaven te coopen, dat ons seer gestijft heeft; doch hebbe ondertusschen noch Tarnaten moeten hueren: oversulcks is met der tijt, als voren verhaelt, der Amboynesen slavernij offgeraeckt.

Dese reeden, vooren verhaelt, schijnen strijdig tegens hare tyrannie, nochtans ist aldus waerachtigh.

Omme nu wederomme te comen ten propooste vant vorige, soo segge ick, dat eenige deser poincten, waerinne verhale hare goetaerdicheyt ende groote patientie, strijdich schijnen te wesen jegens de poincten vooren in dit discours verhaelt, waer aengewesen wort haer tyrannich hert, dat genoechsaem blijckt wt lichtveerdich ombrengen van eenige, die sij Swangiers seggen te sijn, ende des dooden hert eten, dat niet alleen de mans en doen, maer oock de vrouwen. Nochtans ist inder daet soo, ende verclare dat hier geen leugenen in verhaelt en sijn. Sij obedieren ons wtdermaten seer, toonen ons een seer goet gelaet ende groote vrindtschap ende submitteren hun geerne onder hare meerdere, namentlijck onder blancken, soo dat het schijnt, haer een plaech is van Godt Almachtich opgeleyt ons te willen ende te moeten verdragen, datse van haer eygen natie op 't honderste part niet en souden willen verdragen.

In hare dorpen comende worden wij getracteert als Orangcays.

Wanneer wij in haer dorpen comen, beschickense datelick eten; al waert dat wij daer acht dagen over eenen bouch bleven, soo en souwer niet ontbreken; in somma, brengen van alles dat in de negrij is, sonder daervoor den minsten penninck te betalen, anders als eenen danckhebt. Doch wanneer sulcxs geschiet, wort haer yets in

recompense gegeven, soo datse ons vrij wat liever sien comen als haer Orangcays.

Soomen met een prau langs de strant vaert, wanneer men van d'een comptoir naer d'ander wilt, ende soo sij haer vischcorven lichten, eyscht men haer een soo, soo men siet dat sijs hebben; en sullent niet weygeren een soode naer haer vanghst over te leveren; somwijlen verborgen sij den visch ende seggen: wij hebben niet gevangen. Soo men lange onderwegen is geweest, dat wel gebeurt door contrarie wint, ende eenen de mage jeuckt, also men hier geen herberge te lande en vindt, worden haer korven van ons wel gelicht, daer sij met haer prauwen aen d'onse sijn, nemen daer den visch wt sonder eens danck hebt te seggen, waer geen woort tegen en sullen hebben, soo men haer korven wel legt ende niet beschadicht. Troosten haer gemeenelick met te seggen 't is Orangraedja Hollande, dat is: 't is des Conincks off Prins van Hollands volck. Dit nemense niet allen ons int goede, maer oock onse slaven, doch haer wort oock wel yets in recompense gegeven, soose daer bij sijn. Dit soude men hem oock wel wachten aen die van Louho, Cambello ende Lissydy te doen. Waer sal men in Nederlandt sulcke boeren vinden, die gedoogen sullen dat men haer visscherie lichte, namentlijck wanneerse daer present sijn? Dit sijn al van dese quade Amboynesen. Wel is waer, wanneerse Moors worden, soo beginnen sij wel wat te veranderen, daertoe haer de vremde papen constringeren, ons geen goet te doen; doch hebben mijns bedunckens noch weynich over haer onbehoorelijcke proceduren te clagen, anders dan datse hare palen wat te verre wtstellen, oock dat de Mooren seer arbeyden in hunne religie, daer wij ons moeten voorstellen ende behouden dat ons is, oock haer geven dat hun sij, soo doende salt wel gaen.

Wij lichten ha[...] viscorven en[...] nemen daer [...] visch wt in ha[...] presentie.

Waeromme [...] haer troosten, s[...] men haer ni[...] voor de visch geeft.

De sommige stellen 't soo licht, ende meenen dat het goet is, wanneer int minste verongelijckt worden, daer dadelijck

Vele sijn van g[...] voelen, dat m[...] alles met den o[...]

loge behoort ter neder te leggen, dat mijns beduncken seer schadelick sal wesen.

mette wapenen tegen te wesen. Dit is naer ı (doch geef 't mijn om een beter) een quaet ende weynich wortter gedacht wat middel ' dat sij hebben, daerse niet met versien en wa vande Portugysen, die sij nochtans genoch t In somma, off sulcx gebeurde, dat ick hope n voorsij, alsoo 't tot groote schade vande E. hee soude strecken, alhoewelt wel licht gestelt w 't nochtans jonge Banda worden, dat alle h (mij bekent) genoch wtwijsen, die onmogeli gewelt te veroueren, ofte mosten wtgehong ende tien vande haren sullen haer soo nau als een van onse natie, ende ouersulcx h vast is.

d'Amboynesen sijn seer trouweloos.

De Amboynesen sijn seer trouweloos, name die al Moersch sijn, soodat men desulcke trouwen mach. De boeren, dat sij belouen, ter naer, die de minste conditien met haer heeft, isser best aen; sij en vertrouwen malc niet; in somma, en maken geen werck van en weynich te geuen.

Waeromme sij trouweloos sijn.

Dat d'Amboynesen trouloos sijn, is niet vree sij lesen noch schrijuen en connen, ouersulcx gebruyckelijck (wanneerse eenige conditie m ren ouercomen off coopmanschap doen), malcan acten, obligatien ofte quitantien geven, de wat sij met den anderen verrichten, met b geschieden, waerdoor den eenen dicmaels den driecht, want een yder gelooven moet dat dit r meesters en sijn, soo dat het niet te verwon datse trouweloos sijn. Ende oft geviel, dat sij wierden, ende al schoon getuygen hadden, s wel door de daechlijcksche ervarentheyt, dat l de Orangcays crom gemaeckt can worden, niemant van den haren en gelooven. Doch s

el 1000 realen betrouwen ende hare natie geen 1000 wegens; doch sijn liever betaelt als datse lang borgen.

Van haren eet, op wat maniere die geschiet.

Wanneerse malcanderen eenen eet van getrouwicheyt beloven, als oock haer te purgeren wegens 'tgene men haer te last soude mogen leggen, soo nemen sij een porceleyne kop, daer water in gedaen wort; daer naer doopender een sootgen aerde in, dit beduyt d'aerde sal haer verderven; — nemen gout, datse daer van gelijcken in doopen, ende geen heer sullen worden; — sout, dat is haer eten, sal verstincken ende vergaen; oock stekense int water een tromp van een roer, worpen daer een cogel in, een poinct van een swaert, degen, hasegaey ende andere wapenen, die haer sullen ombringhen ende schenden. Hier over wort een wtspraecke gedaen, ende dit water gedroncken, op sulcke conditie dat, soo wanneer contrarie is off doen haer belofte, dat alles wat int water geweest sij, haer schenden sal ende bederven, daer sij vastelijck gelooff in stellen.

Haer maniere van eedtsweeren, wat denselven is ende watse daertoe gebruycken.

Desen eet heeten sij Mattekauw, dat mijns bedunckens eenen quijven moet wesen. Wanneer men haer yeuwers met belast, suyuer sijnde, omme haer te purgeren, soo sullense dadelijck presenteeren een Mattecau te drincken; doch soose eenichsins twijffelen aen 'tgene men haer te laste legt, soo en sal men hun om die doot tot het drincken van dese Mattecau niet crijgen. Sij vreesen, soose iet op hare leden hebben, van desen Mattecau te drincken ofte hooren praten; souden den duyuel lieuer wt der hellen halen, als van desen Mattecau drincken.

Sij vreesen den Mattecau wt der maten seer, soose eenichsins twijfelen.

Sij heeten oock Mattecau 'tgene dat sij besweren, hangen ofte leggen, aen boomen, tuynen off yvers anders, datse niet begeren verhindert te hebben, daer sij oock gelooff in stellen; soo wie sulcx aenraeckt, daer dese Mattecau bij is, dat die geschent ofte geplaecht sullen worden,

Wat ende wie sij oock Mattecauw heeten.

dat wel gebeurt ende hun naer gelooff geschiet. Oock heeten sij een out, leelijck, mismaeckt mensch Matteca namentlijck soo hem sijn oogen loopen off leelijck siet.

Sweeren bij d'aerde ende bij de locht.

Sij sweeren oock bij de locht, seggende: Lainta, maekende eenige cerimonien met de hant; oock sweeren bij d'aerde, nederbuckende nemen wat aerde in de hant, die dadelijck wederom neder smijtende, sonder anders te seggen als: d'aerde bederft mij soo 't soo niet en is.

De Mooren sweeren op haer boecken.

Die Moorsch sijn gebruycken besweringe op haeren Moussaffy, Alcoran off Citap, dat haer boecken sijn, daer sij niet garne en comen; sidderen ende beven als een joffer hontgen, wanneer datse sullen beginnen, dat ick haer wel hebbe laten doen over diferentie in rekeninge, alsoo wanneer met den boeck heel opt strant gaen, soo ver alse connen. Eer datse sweren, wassen sij eerst hun tronje ende handen, daer naer loopense heel int waeter met al datse aenhebben ende wasschen haer van boven tot beneden. Wanneer de questie niet groot en is, soo hebbense liver den last op haer te nemen als te sweeren, 'tsij op wat maniere dat het sij.

De Mooren sweeren op de Mattecau.

De Moren gebruycken de besweringe off indrinckinge vande Mattecau daechlix mede, ende meer als het sweeren van haer Alckoran. Sij hebben neffens de Heydenen noch andere eeden, doch mij niet alle bekent.

Wanneer eenige steden off landen eenen eet doen, wort eenen boom tot getuygenis geplant.

Wanneerse desen eedt sweeren, namentlijck soo hij van importantie is, ende eenige landen off plaetsen haer met malcanderen verplichten off trou belooven, als wanneer gemeenelijck eenen bonnanas boom planten, tot teecken ende gedachtenis van denselven. Dit sal meest een bonnanas boom wesen, door oorsaeck hij rasch op schiet ende d'ouwtste scheut haest vergaet, gemerckt hem altijt voorsette ende lange jaren wascht, so hij gade geslagen wort. Si hebben hare reden, waerom sij desen boom meer neme als een ander: d'oorsaeck als vooren verhaelt. Oock connen hem met eenen slach omhouwen; oock wanneer de boom vruchten draecht, dat seer haest geschiet, soo se

ense die aen malcanderen, in teecken van vrundtschap, aer dan over gesmetst wort. Dese boomen plantense gemeenlijck ontrent haer pitsiaer baleew, die sij ronsomme betuynen, op dat de vercken en de bocken hem niet licht en sullen beschadigen.

'tGebeurt wel dat desen boom omgehouwen wort; dit sal door yemant geschieden van des Orangcays kinderen, off oock wel door haer, ende is, wanneerse met haer partij in oorlogh willen treden, soo dat daer over eerst gepitiaet wort ende met malcanderen op de baleew eeten. Wanneer gesackelit wort, dat is op haer manier schermen, onderwijlen dat dus schermen, wort dese omhouwinge volbrocht, waer mede haer partij voor vijant verclaert wort, welverstaende die desen boom aengaet off raeckt, daer sij malcanderen vervolgens den oorloch op aen doen, soo dat gemeenlick de minste de fock wthouwen moet.

Houwen den banannas boom om, waer met sij malcanderen voor vijant verclaren.

Wanneerse haren eedt niet nagecomen en sijn ende haer conscientie begint te wroegen, loopense dadelick naer haren duyvel, soo wel Mooren als Heydenen, denselven doende groote offerhande, hem belovende veel geschencken, dat hij haer niet hinderlijck wil wesen, om datse haer vergrepen hebben, die haer dan voort vande wal in de sloot helpt; in somma, alle hare dingen sijn meest bestaende in den duyvel, dat niet vremt en is, alsoo haer anders niet geleert en wort. De Javanen, dat haer principaelste papen sijn, gelooven selve (alhoewel datse Moors sijn) in den duyvel, soo dat apparentlick dese Mooren van 't jock des duyvels nimmermeer verlost sullen worden, of ten ware God Almachtich gave door de reformatie der Christelicke religie, daer ick moet toe hebbe, soo daer veranderinge quame, dat hun noch eenmael sullen bekeeren.

Soose haer eet niet naercomen, doense haer duyvels offrande.

Van haer oorlogen en d'ordere van dien.

Haer oorlogen beginnen sij dickmael seer lichtelijck, ja

Doen malcande-

ren oorlogh aensonder insinuatie.

't is gebeurt veel ende meest, dat d'een eylant teg der oorlogh voert, ja doen malcanderen den oorl maal aen sonder insinuatie, soo datse malcanderen een cans aff sien ende den onnoselen tgelach moet

Smijtent al 't hooft aff, mans, vrouwen ende kinderen.

Sij en ontsien niet doot te smijten noch te vange vrouwen ende kinderen; wanneer sij yemant doot houwen haer thooft aff, 'tsij dan man, vrou oft dat sij soo over zee in hunne corrocorren brengen, haer oorlochschepen sijn.

Hoese met de hoofden ende gevangens leven.

Soose een exploot te lande hebben gedaen, 't hooft op den rugh aen eenen stock tot datse th men in haer dorp; steecken onder door de kiñe en een tou daer sijt met vast binden, soo dat sij al genoechsaem beuls sijn. Wanneerse nu eenigen sijn geweest, lieden doot hebben gesmeten ende g met brengen, levenser met in maniere als volcht.

Wat gebruycken datse onder haer hebben, alsse met haer oorlochschepen hebben wt wesen vechten.

Wanneer de corrocorren ontrent haer stadt (best genoemt) comen, blijvense gemeenlijck leg een rivier daerse haer ververschen ende wassen.] de corrocorren achter ende voor met meyen, oo omme met groente behangen. Ondertusschen wort e hare naert dorp gesonden, die daer adviseert wat passeert is ende wat beuyt dat sij met brengen, alsdan de vrouwen van alles ende wel 't eten cla jegens hare compst; maken oock rijs in katoep rijs in dauwen off clappesbladeren gesoden. In tegens dat dese preparaten gemaeckt sijn, maeck de corrocorren aeñ wal te wesen, comende met t bommen ende singen aengepangaeyt, hangen de achter ende voor aen de corrocorre. De gevanger gebonden ende wit bestreken; oock gebeurt wel, w sware oorloge met malcanderen hebben, de gevang

Smijten sommige gevangen in de corrocorre 'thooft aff, alsse voor haer dorp comen.

in de corrocor setten, die sij soo rasch de corrocor raeckt, de cop affsmijten, worpende tlychaem buyte ende de hoofden neffens d'ander aen tlant brengen

alder een groot meester is, senden 't hooft, naer dat sij 't in eenen schoonen witten doeck gewonden hebben, wel wederom daer den persoon van daen is (dit is een groote eere die sij malcanderen daer met doen). Wanneer de corcorren aen de wal is, springense daer met alle man wt; de vrouwen verwachtense opt strant, smijten de pangayers ende de reste vande corcorre niet weynich met de voorgnoemde catoepes, die sij datelijck op rapen ende eeten; de dootshoofden brengense naer de baleeuw op de merct, daer de gevangens oock vast gebonden worden ende daernaer vercocht, tot voldoeninge vande oncosten: schiet er wat ouer dat wort onder haer gedeelt.

Datelijck wort op de baleeuw eeten en drincken gebracht, daer de nieuwe gecomen soldaten op gaen sitten eten; d'ander manspersoonen, die de plaets bewaert hebben, moeten haer dienen; de voorvechters, off die gevangens off hoofden gecregen hebben, worden op een plaets alleen geset, die wat hooger is, dat haer tot eer streckt. Hier wort dan gefackeliet ende wonder apenspel bedreuen.

Hoe datse de voorvechters ende soldaten tracteren, wanneer sij wederom gecomen sijn.

Gemeenelijck staet op de plaets bij de baleeuw eenen steen, daer de hoofden op worden geset, ja, al ist datter de majen met halff wech loopen; sijn altemets wel soo out, datse maer het backeneel met en brengen. De vrouwen comen oock voor den dach gelijckerhant, die daer voor de baleeuw eenen ronden dans maken ter eeren van dese herauts, daer sij bommen, trommen, gongen ende singen, dansende rontomme den steen daer de hoofden op staen, die sij veel schimp, spot ende smaet aendoen, bespouwen dezelve, slaense ende wt sperij gevense pinang in den mont ende op noch veel andere manieren daermet leuende. Dit spel dus geijndicht sijnde, dat dicmaels dagen lang duert, naerdat den buyt off de victorie groot is, in somma, gedaen sijnde, soo 't niet geschiet en is, coocken sij de hoofden 't vleesch af, de beckeneels daernaer hangende aen de baleeuwen. Dese oorlocht duert

De hoofden worden op eenen steen geset.

De dootshoofden setten sij op eenen steen, waeromme de vrouwen comen dansen.

soo lang tot datse met malcanderen vereenicht sijn, dat geschiet in maniere als vooren verhaelt is.

Al eer sij yewers landen op vijands bodem, off haer aenslagen int werck stellen, sullense eerst mavien.

Voor ende aleer datse eenich exploot int werck stellen, soo sullen sij gemeenelijck eerst mauien, dat is een pinang opsnijden, daerouer eenige woorden ende prommelingen gebruycken, sijnde duyvelsche superstitien; in somma, ten corsten gesecht, soo sij verstaen vande duyveljager, dat haer saken wel sullen succederen, gaen de voorgenoemde sake int werck stellen, ende soo niet (gelooven daer de duyveljagers volcomelijck in), sullen hare reys opschorten ende staken tot op een ander tijt. Hier naer regulerense haer oock, wanneerse om coophandel te drijven wtvaren; hebben op hare corcorren gemeenelijck van dese duyveljagers die dat mayuien int werck stellen, eerse landen zullen; van dese superstitien sijn sij vol ende gebruycken veel diergelijcke manieren.

Soo wanneer sij eenige dooden op vijands bodem becomen, sullen die daer niet geerne begraven, soose haer hooft noch hebben.

Soo wanneer sij eenige dooden crijgen op de reys, begravense dezelve yewers aen lant, doch niet geerne op haers vijants lant. Soo sijn hooft niet af en is, soo smijten sij malcandren 't hooft af, wel wetende dat het een dootwonde is, gelijck sij oock aen den dooden souden doen die int graff leyt, soo hij haer vijant ware geweest. Sij meenen 't haer geen eer en is, ymant doot geslagen off geschoten te hebben, soose zijn hooft niet en hebben.

Hoe stil sij haer houwen, wanneer een groot meester doot is.

Wanneer een groot meester doot gebleuen is, soo en makense gantsch geen getier van trommen, gongen ofte bommen, wanneerse aencomen, maer alles is off doot waer, al waert schoon sij oock veel buyt becomen hadden, als wanneer geen gongen off trommen int heen en weer varen voorbij de stat, daer hij t'huys hoort, mogen geslagen worden, noch oock mette pangayen tegens 't boort vande cleyne prauwen cloppen, dat sij veel tot een cieraet doen.

Halen hoofden om groote meesters rou aff te leggen.

Wanneer men dese Orangcays rou off sal leggen, gelijck sij voor een manier hebben, al sijnse niet in den oorloge gebleven, soo gaen eenige corrocoren wt om hoofden, daer

sij dicmael vijanden om zullen maken, bij arme lieden, cleen van vermogen, om seker te gaen, als wanneer 't vorige apenspel bedrijven; in somma, met de groote moeten hier arme lieden sterven om haer t'accompaigneren, soo naer als voor haer doot.

De dooden beweenense als de Joden, seer rasende ende tierende.

Hare dooden beweenense als de Jode, niet natuerlijcker wijse, als bij ons geschiet, vande vrienden ende magen, maer rasen ende tieren als wtsinnige ende dulle menschen, wonderijcke ende vremde vragen tegens haer gebruyckende, waeromme datse gestorven sijn. Wanneer sij se begraven, soo leggen sij de dooden mette voeten naer 't Westen, bij naer op haer sijde, kijckende naer 't Oosten, leggen een eynde planck op haer lijff; wanneer 't graff gevult is, hebbense daer 't volgende spel mede.

Hoese haer dooden begraven, ende wat superstitien sij daer mede hebben.

De dooden sullense gemeenlijck op haer huyserven begraven, alsoose geen manier en hebben van deselve op haer kerckhoven te leggen. Over de graven sullen sij dack maken voor den regen; de groote meesters maecken daer heele huysen over, behangen de graven met gestreepte cleeden, wompels ende vaenen, bestroyen de graven, diese rontomme met steenen opsetten, boven op met sant. Hare papen, wel verstaende die naer 't Moorsdom hangen, bidden ende singen over de graven, dat int eerst 40 dagen langh duert, ende dan daernaer van jaer tot jaer, wanneer den dach comt dat den dooden overleden is, als wanneer d'arme luyden hare graven, vande geene die hier ende daer int bosch ende ruychte leggen, schoon maecken, rontsomme met steen beleggen ende sant op stroyen. Des nachts brandense daer dammers of Amboynesche keerssen op, sullen daer oock riekende oly in copkens op setten, neffens andere bueselingen meer, meenende dat dit de dooden in d'ander werelt, daer sij seggen datse gevaren sijn, goet sal doen.

Branden kaersen op 't graf, setten daer oly ende wieroock op.

Gagieren geen soldaten, maer sijn al vrijwillige.

Omme wederomme ten propooste te coomen van haer oorlooge ende maniere van dien. Soldaten en hebben sij

geen die sij gagieren, waertoe oock geen middel en hebben; maer moeten, des noots sijnde, ende wanneerse gecommandeert worden van haren Coninck ofte Orangcays, gelijckerhant op, soo dat sij vrijwillige sijn ende haren heere voor niet dienen. 't Gebeurt oock wel, dat wanneer sij te swack tegens haer partij sijn, wel yemant vande naeste bueren te hulp roepen, dat haer costelijck valt.

Watse hare hul-ers voor recom-ense geven in en dienst.

Wanneer hare hulpers eenige aenslagen verricht hebben ende wederom gecomen sijn, soo wort haer vande stadt eeten gegeven, als wanneer dan niet weynich vrolijck en sijn; crijgen oock eenige geschencken van gongen, bassen ende ander goet, daermet sij naer huys varen. Dese gasterij moet de stadt dragen, ende wort betaelt van den tol der nagelen, die de boeren op 't gewas moeten geven, daer de penningen van in handen van de Orangcays blijven, off sulcxs soude mogen voorvallen.

Een yder moet jn selven van ost en dranck oorsien.

Wanneer sij met hare corrocorren wtvaren, off soo te lande gaen oorlogen, moet een ider hem versorgen va[n] montcost ende dranck, want sij van niemants yets te verwachten hebben. Wanneer haren met genomen cost bijn[a] op is, leggense wel yewers aen, als wanneer gelijckerhand[t] aen 't sagou maecken trecken. Deselve wort dan 's daechs, soo lange als duert, omgedeelt; daernaer mogen weder ander soecken; in somma, yder moet sijnen eygen cnapsack besorgen, want den cock en schaft bij haer niet.

Wat handtwa-enen datse heb-en.

Haer geweer is meest bestaende in schilt ende swaert, hasagayen van ijser, hout en riet, seer boos geweer, daerse seer recht met worpen; oock caleweyen, diese wt een riet recht in de locht worpen ende daer naer neder vallen, temets worpen 3, 4 a 5 tseffens. Dit sijn rietgens daer onder los eenige houtgens met weerhaecken gesneden in steken, oock wel hoender-, visch-, roch- ende andere beentgens; dit goet blijft een int lijf steken, wanneer men den pijl wil wttrecken; dit geweer gebruyckense meest op haer corrocorren en champans ende groot vaertuyche.

Wat schutgeweer dat sij hebben ende waervan sij tmeeste houwen.

Sij hebben oock roers, diese meest vande Nederlanders wt de schepen, daer de sommige van haer soo wel met schieten als onse natie; doch sijnder soo moedich niet op als op haer schilt ende swaert, als oock hunne stormhoeden, die altijt soo blincken, met hunne swaerden, dat men sich daer inne soude spiegelen, daer sij ter contrarie haer roers laten vergaen eñ verroesten; dat goet is ende te wenschen waer, datser geene in dese landen hadden, alsoo wij van deselue gantsch geen voordeel en hebben te verwachten.

Wat bassen ende groff geschut dat sij hebben.

Sij hebben mede bassen van metael gegoten, die de Jauanen hier veel brengen, sijnde van seer slecht stof, soo dat qualijck van thien een doocht. Sijn oock seer beschroomt deselve in brant te steken, daerse weynich quaet met wt sullen richten, alsoo 't de beste constapels niet en sijn. Wanneer een bas int brant steken, isser twee ouer besich. Den eenen hout den staert ende sieger of, den andren steeckter vier in; soo rasch sij 'tselve int cruyt sien comen, treckense de cop wech, soo dat daer met beter crayen wt de boomen soude schieten, als menschen die ouer d'aerde gaen, soo dat beter is sij 10 bassen hebben als een roer. Grof geschut hebben sij geen, als een metalen stuckxken van ontrent 6 off 8 voet lanck, schietende 2 pont ijser; dit voerense somwijlen op de corrocor, doch meest haer bassen.

Hoe veel bassen datse op een corrocor voeren.

Wanneerse met de corrocorren wt gaen vechten, soo hebbense gemeenlick drie bassen op, namentlick een voor, een in de midden ende een achter, waer toe palen gefabryckt ende vast gebonden sijn, daerse met de pinnen in staen. In de cleene corrocorren worden meest maer twee gevoert, oock wel een, naer datse verdragen connen.

Dewelcke vechten moeten op de corrocorre.

Hebben mede rontsomme de corrocor Javaensche pycken ende Portugyse hellebaerden steken, voorts soo moet yder Orangcay ende opsitters ende al degene die geen pangaey waernemen, haer geweer met brengen, tsij dan

wat het soude mogen wesen, daerse malcanderen geen wetten in en stellen: dese verstrecken soldaten, alst daer op aen comt. De Pangaeyers brengen oock wel geweer met, maer niet al, want sij haer nieuwers met hebben te moeyen als met pangaeyen, of ten waer de noot aen de man comt. Oock moeten int aen landt gaen wel met; soo geen vrees hebben van eenige corrocorren, laten daer maer sommige in om de corrocor vlot te houwen.

Van haeren ambachten ende hantwercken.

Wat ambachten dat sij onder haer hebben. d'Amboynesen hebben weynich ambachten off hantwercken, anders als timmerluyden, smits, goutsmeden. Kleermakers sijn hier niet; cleeden worden bij haer weynich off geen gemaeckt, anders dan der vrouwen binnens 's huys maken voor tijt verdrijf, ende te mets wel een stuck 5 a 6 maenden op 't getou blijft, soo dat yder vrouwe niet meer als haer huys can versien, ouersulcx 'tselue weuen. Hier bij sullen laten berusten ende van d'ander ambachten spreken.

Van hare corrocorren, hoe lanck dat deselve sijn. Haer corrocorren dat sijn oorlochschepen, sijnde groot ende cleen van alle soorte, de sommige sijn wel 30 vademen lanck, oock eenige van 10 off 20, dat haer cleynste vaertuych ten oorloch is. Dese corrocorren sijn redelijck fraey van fatsoen, smal ende lanck, soo datse met wtstekende wiecken, daer op 't eynde rieden aen maken, gevoert moeten worden, tot versekeringe van 't omvallen, alsoose op de roey ende met een kiel gemaeckt sijn. Dese corrocorren sijn van bouen tot beneden met plancken opgeboeyt, die dese timmerlieden soo net weten te voegen, dat men tusschen de naden geen punt van een mes en soude connen crijgen; welcke plancken sij met pinnen op malcanderen setten, gelijck de cuypers in Nederlant de bodems vande vaten doen. Dit is heel aerdich ende net werck, glat ende effen van buyten, als of van een geheel

ȝemaeckt ware. Van binnen wordense met inhouten
a, die daer in gebonden worden met swarte touwen,
oock haer cabels van maken. Dese substantie is als
haer swart ende oock soo dradich, wast rontsomme
boomen, daer men de sagouwer wt tapt. De tou-
onnen lang goet int water blijuen. Dit binden ende
n weeten sij heel aerdich ende net van binnen te
ı. Dit dus heel dicht gemaect sijnde, dat niet veel
: vande kiel af en is, als tot een gemeen mans mid-
ılsoo met pangayen (sijnde in forme als een spaey)
voorgeschept off getrocken, sonder datse riemen ge-
ten. Dit vaertuych kan door dit scheppen seer licht-
ch voortgehaelt worden, alsoo gemeenlick tot de
te verre over de hondert scheppers sijn. Buyten op
gies off vlercken is van achter tot voor een sitplaetse
ckt, in forme als een leer, daer oock gemeenlick veel
op sit, twee ende twee besijden malcanderen, steec-
haer voeten voorwt, daer dan weder twee ander
ıen tot den eynde toe. Dese lieden pangaeyen van
sijde, den eenen van de rechte ende d'ander over
ıcker hant, soo dat een yder sijn plaets weet. Die
ı de corrocor sitten, sijn meest geringe lieden ofte
, moeten in regen ende wint sitten, daer d'ander
ooch sijn; boven de binnenste roeyers haer hooft is
erdeck gemaeckt off een solderingh van riet, daer
Orangcays op sitten: dese plaets is gemeenlick in
eelen gedeelt ende affgeschut.

De inhouten van de corrocorren worden daer in gebonden.

Hoe deselve corrocorren voort gepangaeyt ende getrocken worden.

Sommige van dese roeyers sitten in regen ende wint.

oorste ende eerste deel, daer op sitten degeene die
trommen, gongen ende bommen spelen, dat altijt
wanneerse voortvaren, ende soo wesen moet door
nichte vant volck die op dit cloppen passen ende
erhandt aenpangayen, waerover sij oock singen ende
t houwen met dit geluyt vande trommels, dat niet
ualijck en gaet.

Waer de trommers ende bommers haer plaetse hebben.

tweede deel vande corrocor daer sitten degene die

Van haer mast ende seyl, dat

t is, ende eselve haer e hebben seyl regie-

seyl ende treyl regeren, als de gene die de mast cla ende bereyt houwen; welcke mast van drie dicke ried is gemaeckt, boven bij malcanderen vergaert, in voegen de driestallige leeren int patria, daer men de fruytten m van de boomen pluckt. Den eenen voet settense voor den steven, die seer hooch is, achter als voor, d'and voet comt bij de eerste vlerck, off daer bij ons de mas banck is, al waer dese beenen vast worden gemaeck Boven in den top, bij de vergaringh, comt een cattero waer het val door comt, dat aent midden vande ra is va gemaeckt, ende so op halen. Dese seylen sijn van matte gemaeckt, hebbende onder eñ bouen een ra van riet, da de brassen eñ d'ander touwwerck aen vast is gemaeckt.

r dat des Co- s gewoonlic- laetse in de cor is.

Int derde deel van de corrocorren daer sit haren C ningh off Orangcay, sonder iemant bij hem te hebben, ten sij datse iemant roepen, die alsdan op de handen en bockende aencomen gecropen. In dit quartier is oock slaepplaets, waer somwijlen wel een catell gestelt is (niet, slapen op de lantte ofte solderinge neer), daer sij matras off matjen op leggen met haer hooftcussens.

er dat de sol- en voor- ters ofte de een Orang- sitten.

Het vierde deel ende het achterste daer sitten gem lick de minder Orangcays ende voorvechters, dat q huys hare Capnen willen wesen; doch wanneert d aen comt, moeten alle d'opsitters vechters sijn e roeyers op 't haer passen, waer in goede ordre houd reste mogen een plaetse soecken op den ommeloop corrocor, dat quansuys als een galerij is ende van ste nasie tot de achterste comt.

e ende waer- het over de corre ge- kt is.

Over dese geheele corcor, namentlijck soo ver venste vier deelen off syn gesloten, is een dack rieden, vast gemaeckt voort wechwaeyen. Dit d lies gemaeckt, dat wanneert niet en regent, pla ders setten 't op kapsgewijs.

aer dat de rlieden haer lentie hou-

De stuerlieden, dyer gemeenlijck twee of dri ben malcanderen haer heerlickheyt bij 't roe

ɔge verheven plaetse is gemaeckt, omme ouer het voor-
ɔemde dack ende voorsteven te connen kijcken, die hooch
ende daer noch voor een draeckhooft off yets anders tot
eraet op gestelt is; van gelijcken achter eenen langen
aert. Onder dese plaets comen sij, wanneerse willen voor
n regen bevrijt sijn.

Degeene die in de voorsteven sitten om te pangaeyen, ɔeten passen op het ancker, datse wanneert tijt is, moe-
n laten vallen. Dit ancker is van hout ende de cabels
n 't voorgenoemde haer der sagouweerboomen; aen de
men vant ancker bindense eenige steenen opdat het wel
gronde sal gaen.

Hoe haer ancker ende cabeltouw is.

Van voren tot achter gaet eenen koker, onder aen de
lderingh vast gemaeckt, daerse haer goet in bergen;
:hter ende voor, int middelste vande corrocorre, is een
ɔttelrijen afgeschut daerse haer eedtwaer in bergen om
ɔor twater beschermt te sijn. Watervaten en hebbense
iet van doen, ter oorsaecke sij meest langs de wal varen,
f ten sij datse te mets 5 ofte 6 mijlen over steken, soo
ɔtse dan eerst aen de wal vaeren ende halen soo veel
aters wt de riviere in de rieden diese 'r toe mede hebben,
sse bergen connen.

Waerse haer goet bergen, hunne bottelrijen ende watervaten.

Dit is tgeene dat ick hebbe weeten te verhalen van haer
tsoen ende gebou der corrocorren of haer oorloghsche-
en, te weeten hoe deselve van fatsoen sijn ende hare
rdeelinge, als tgeene dat daer aen soude mogen depen-
ren.

Over dese corrocorren, daer nochtans soo veel himp-
mpen, als blijckt aen tgeene vooren verhaelt, aen vast
n, sullen dickmaels boven twee off drie manspersoonen
et aen wercken, daer seer swaren arbeyt aen gedaen
ɔrt ende veel plancken aen sijn, die van achter tot vo-
n raecken, soo dat een yder aff meten can 'tselve groote
ɔomen moeten wesen, daerse dickmaels niet meer als
vee plancken van eenen boom connen crijgen, gemerckt

Aen sommige corrocorren wercken maer twee ofte drie timmerlieden, soo dat sij daer lang mede besich sijn.

Tot de corrocorren gaen seer groote planckeu, diese 'r maer twee wt eenen boom en crijgen.

sij geen sagen hebben off en weten te gebruycken. Eers cloovense den boom midden door, als wanneer van yder helft een plancke wort gehouwen, daer sij van binnen clockens aen laten ende gaten door beytelen, omme de inhouten met vast te maecken. Een yder overdencke eens wat swaren arbeyt dese lieden doen, eer soo een corrocor gemaeckt is; naer haer gereetschap, dat weynich is, sou 't een meer verwonderen. Hun bijlen sijn beneden breet als een palm van een hant, boven met een pin, die sij door een quastich hout steecken, dat haer eenen dissel verstreckt, wanneerse deselve wat verdraeyen. Hierbij hebbense gemeenlick vier of vijf beytels. Haer boorijsers sijn onder als een halfmaen gutsgewijs, die in een blockske steken, daer int midden een houtgen door is als een halve morgenstar. Wanneerse een gat willen maecken, cloppen sij daer met een stuck swaer hout op ende draeyen 't elcke slach om, daer toe dit cruyshoutgen dient. In somma, alle half ure een gat geboort, dye 'r veel duysenden in een corrocor moeten gemaeckt sijn, want de houte nagels, die sij van een seker root hout als brasilyhout maecken, twerck bij malcanderen eñ dicht houwen moet, soo dat alle vier vinger breet van malcanderen een gat is ende pin aen pin coomt.

Van wat fatsoen ende gedaente dat haer gereetschap is.

Hoe veel de timmerluyden een corrocor vercoopen.

Wanneer dese timmerlieden soo een corrocor gemaeckt hebben, lanck sijnde 25 of 26 vadem, connen sij daer dan pas 300 realen van achten voor crijgen; dese betalinge moetense dan noch in gongen ende cleeden aennemen, daer sij malcanderen gemeenlijck met betalen.

Van hare champans, dat is vaertuygen, daermet sij gaen negotieren.

De champans, waermet sij haren coophandel drijven, diese gemeenlijck groot ende cleen hebben, de grootste van 8, 10 ende 12 last, worden door de timmerlieden gemeenlijck van dese corrocor opgeboeyt, soo verre hare stevens reycken. Wanneer dit soo verre gebracht is, vertuynen deselve te mets op 't fatsoen vande Javaensche off Macassarsche joncken, wantse altijt andere fatsoentgens beter

als de hare. Datse hare corrocorren voor ende
oo hooch van steven maecken, dat ontstaet, mijns
:ens, alhoewel haer niet en mismaeckt, om dese
ende meene der timmerluyden oochmerck is, off
it van sijne corrocor off arangbay een champan ge-
begeerde, dat dickmaels geschiet en gedaen wort,
; selve hechter werck te connen maecken.

timmerluyden maecken oock diversche soorte van
ı, een soorte genaemt talletalle, die gepangaeyt
van drie man, seer aerdich ende wel gemaeckt,
› 't fatsoen van corrocorren, seer vaerdich int schep-
.e seylen. Al haer vaertuygh is met vluegels. Op
tuych, daer men nochtans geen half last swaerte
voeren, gebruycken sij matte seylen, gelijckt al
oter als een sceeps boot, soo dat vreemt is sij niet
ste boven en raecken, dat selden gebeurt door oor-
ıer de vleugels stijven.

Maecken prauwen, genaemt talletalle, een seer aerdich fatsoen.

maeckense een soort genaemt mahoubas, door de
en last groot, doch d'een wat grooter als d'ander.
n als de vorige wt eenen bodem gemaeckt met een
als d'ander van eenen voet hooch, maer niet soo
an steven, achter ende voor plomp, sijnde mede
ıaeckt, maer niet soo net als de talletallen, die
ieucx gemaeckt sijn; op dese voerense weynich off
yl, steecken daer oock niet verre mede in zee.
auwen sijn gemeenlick 5, 6 vadem lanck ende int
3, 4 voet breet, daer d'ander maer 4, 5 vadem
ıde int midden 2½ voet breet sijn, loopende achter
or als een half maen toe.

Maecken prauwen, genaemt mahoubas, sijn van een last groot.

en mede prauwen, die sij boniets ende oock wel sa-
emen, sijnde heel langh ende ront gelijck den boom
:h gewasschen is, sonder boeysel daer op te heb-
ıer met sij gaen visschen ter plaetsen daer geen
er en gaet. Hier en can qualijck een man varen,
ater loopter in allen canten in, soo datse meest,

Vande prauwen genaemt saboa off boniets.

wanneert een weynich kabbelt, met 't gat int water sitten; voeren op 't selve oock weynich seyls, of ten sij datse langs den wal varen. Dese prauwen gaen boven twee voeten niet diep.

Voor eenige der voornoemde prauwen connense geen tien realen van achten crijgen.

Wanneer dese praumaeckers off timmerlieden dit vaertuych gemaeckt hebben, datse te mets int geberchte een mijl ofte twee wt het bosch halen, daer sij deselue eerst wt den rouwen behouwen ende daer naer hulp roepen omme van daer te dragen. Over dese prauwen heeft een man dickmaels lange gearbeyt ende en connen deselve geen tien realen van achten vercoopen. Dit is 'tgene wij van dese schipstimmerluyden weten te verhandelen.

Wie dat huystimmerluyden sijn ende wat sij maecken.

Huystimmerluyden en sijnder niet, want yder Amboyneers sijn eygen huys maeckt, daerse naer haren doen heel sinnelijck op sijn, want hetselve al ende meest van ront hout gemaeckt wort. Doch soo wanneer yemant een fray baleew gemaeckt wil hebben, ofte een kercke in haer stadt ofte dorp, daer sullense gemeenlick viercant hout toe nemen, soo dat 'tselue alle mans werck niet en is. Oversulcs gebruycken sij hier toe de voornoemde timmerluyden, soo dat sij van alles waernemen ende hun in beyts laten gebruycken.

TIENDE VERGADERING.

28 October 1871.

BIBLIOTHEEK. — OUD FRIESCH HANDSCHRIFT. — BIBLIOTHEEK VAN HET PREDIKAMBT IN SPANJE. — OUDE BEELDJES. — GRONDIG VERHAAL VAN AMBOYNA.

BIBLIOTHEEK.

Ten geschenke ontvangen:

Van de Schrijvers:

Dr. K. Sybrandi, *Lettres au comte de Leycester, suivies de quelques lettres de Henri de Navarre.* Haarlem, 1871. 8°.

P. A. Leupe, *Stukken betrekkelijk de verdediging van Ternate door W. J. Cranssen*, 1800—1801. Overdruk. 8°.

Jhr. W. J. C. Rammelman Elsevier, *Het trekpad van Leiden over Woerden naar Utrecht.* Overdruk. 8°.

J. Hartog, *Levensberigt van Jacob Honig Jz. jr.* Leiden, 1871. 8°. Overdruk.

J. G. Frederiks, *Mr. Jacob de Riemer.* Overdruk.

„ *Brieven en onuitgegeven stukken van Johannes Wttenbogaert.* Overdruk.

H. Q. Janssen, *De Synode te Emden in* 1571 (N°. 3 uit *Voor drie honderd jaren*, 1871). Harderwijk, 1871. 8°.

W. van Beuningen, *Brief aan den Heer C. Hooyer over het geestelijk kantoor van Delft en zijne legende.* Overdruk.

A. W. P. Weitsel, *Het leven van den Ridmeester J. P. Weitzel.* Breda, 1871. 8°.

R. Chalon, *Curiosités numismatiques*, 17e *article; extrait. Valeur intrinsèque du Florin de Brabant, depuis le milieu du quinzième siècle jusqu'en* 1794. Brux., 1871. 8°.

Fr. von Hellwald, *Ueber Colonien und über die holländische Niederlassungen in Ostindien ins besondere.* Wien/Amst., 1871. 8°.

M. F. Essellen, *Anhang zu der Schrift: Geschichte der Sigambren.* Hamm, 1871. 8°.

Ch. Rahlenbeck, *Les juifs à Anvers; extr.* Brux., 1871. 8°.

Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg, *De gedenkteekenen in de Pieterskerk te Leiden.* Slotaflevering. Leiden, 1871. fol.

H. Rump, *Literarischer Handweiser, zunächst für das kathol. Deutschland*, n°. 103—107. Munster, 1871. 8°.

Van de Commissie van bestuur van het museum van oudheden in Drenthe:

Verslag aan de Gedeputeerde Staten over 1870. Assen, 1871. 8°.

Van Mevr. de Wed. Millies geb. Strick van Linschoten:

H. C. Millies, *Recherches sur les monnaies des Indigènes de l'Archipel Indien et de la Péninsule malaie.* La Haye, 1871. 8°.

Van de Heeren J. G. van Terveen en Zoon:

Volledige dichtwerken van Mr. Hieronymus van Alphen. Volksuitgave, 1871. 8°.

Van Alphen's kinderzangboek, liedjes met klavierbegeleiding door Richard Hol, eerste zestal. Utrecht, 1871. 4° oblong.

Feestgeschenk van Mr. Hieronymus van Alphen aan de Nederlandsche jeugd. Utrecht, 1871. 4°.

Van de Commissie tot opsporing enz. van overblijfselen der Vaderlandsche kunst uit vroegere tijden:

Verslag 1871. Amsterdam, 1871. 8°. Overdruk.

In ruiling ontvangen:

Van de Kon. Akademie van Wetenschappen te Amsterd.:

Verhandelingen, afd. Natuurkunde, XII. Amst., 1871. 4°.

'erhandelingen, afd. Letterkunde, VI. Amst., 1871. 4°.
eorgius Everardus Rumphius, *Amboonsch natuurkundige der eeuw*, door P. A. Leupe. Amst., 1871. 4°.

'an het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid-Taalkunde, te Leeuwarden:

Catalogus der Bibliotheek, 2e vervolg. Leeuw., 1871. 8°.
Worp Tyaerda van Rinsumageest, *Vijfde boek der Kroken van Friesland.* Leeuw., 1871. 8°.
Friesche oudheden, 1e aflev. Leeuw., 1871. 4°.
43e *Verslag*, 1870/1. Leeuw., 1871. 8°.

Van het Prov. Utrechtsch Genootschap van Kunsten en 'etenschappen:

Aanteekeningen van het verhandelde in de Sectievergaderingen, 70. Utrecht, 1870. 8°.
Verslag van het verhandelde in de algemeene Vergadering op Junij 1871. Utrecht, 1871. 8°.
'. Theod. Bergman, *Memoria Ludovici Caspari Valckenarii.* raj., 1871. 8°.
. J. H. Baudet, *Leven en werken van Willem Jansz.* . Utrecht, 1871. 8°.
aamlijst der leden op 1°. *April* 1870.

an het Kon. Instituut voor de Taal-, Land- en Volkunde van Nederlandsch Indië:

ijdragen, 3e Volgreeks. V. 3. VI. 1. 's Gravenhage, 1. 8°.
Bloemlezing uit Maleische geschriften, 2e Stuk, door G. K. emann. 's Gravenhage, 1871. 8°.
R. C. Millies, *Recherches sur les monnaies des Indigènes de Archipel Indien et de la Péninsule malaie*, *oeuvre posthume.* a Haye, 1871. 4°.

Van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Weschappen, te Batavia:

Tijdschrift, XIX. Zevende Serie, I. Batavia, 1869/70. 8°.
Notulen van de algem. en bestuursvergaderingen, VII. 2—4. II. 1, 2. Batavia, 1869/70. 8°.

Van het Indisch Genootschap:

Notulen van de algem. vergad. van 25 *April en* 30 *Mei* 1871.

Naamlijst der leden, *Mei* 1871.

Van de königl. bayerische Akademie der Wissenschaften, te München:

Sitzungberichte, 1870. II. 3, 4. 1871, 1—3. München, 1871. 8°.

Almanach für das Jahr 1871. München, 1871. 12°.

Abhandlungen der historischen Classe, XI. 2, 3. München, 1869—1871. 4°.

Dr. Martin Hauch, *Brahma und die Brahmanen.* München, 1871. 4°.

Van het Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Ober-Schwaben:

Verhandlungen, Neue Reihe, 2, 3. Ulm, 1870/1. 4°.

Van het germanische Museum, te Neurenberg:

Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, 1870. Neurenb., 1870. 8°.

Van de oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz.

Neues lausitzisches Magazin, XLVIII. 1. Görlitz, 1871. 8°.

Van het Harz-Verein für Geschichte und Alterthümer, te Wernigerode:

Zeitschrift, 1870, 2. 1871, 1, 2. Wernigerode, 1870. 8°.

Festschrift zur dritten ordentl. Hauptversammlung am 7 und 8 *Juni* 1870. Wernigerode, 1870. 8°.

Van de Redactie:

Messager des Sciences historiques, 1871. 2. Gand, 1871. 8°.

Van de Smithsonian Institution, te Washington:

Contributions, vol. XVII. Washington, 1871. 4°.

Annual report, 1869. Washington, 1871. 8°.

Second annual report. Board of Indian Commissioners, 1870. Washington, 1871. 8°.

Oud Friesch handschrift.

De Heer Vermeulen geeft ter bezichtiging de facsimiles van het veel besproken handschrift, dat door den Heer Ottema wordt vermeld als H.S. uit de 13e eeuw en kopie van een H.S. van vóór onze jaartelling, over de oude Friesche geschiedenis. — De leden wisselen van gedachten over de authenticiteit dezer Kronijk, welke meer dan twijfelachtig voorkomt. De Heer Brill, die echter de zaak nog niet opzettelijk onderzocht heeft, vermoedt, dat het HS. is opgesteld in den tijd der kritiek, door eenen Ubbo Emmius op de fabelachtige historie van Friesland toegepast, en wel door iemand, die deze fabelen door een schijnbaar authentiek geschrift wilde gehandhaafd zien. Een verdichter uit onzen tijd zou eensdeels geen belang bij zulk eene misleiding hebben; anderdeels zich een juister voorstelling van de oude taal maken.

Bibliotheek van het predikambt in Spanje.

De Heer Hartog doet eenige nadere mededeelingen omtrent de vroeger reeds besproken Bibliotheek voor het predikambt in Spanje (De mededeelingen zijn opgenomen in de *Studiën en Bijdragen* van Prof. Moll).

Oude beeldjes.

De Heer Dr. Hulsebos geeft ter bezichtiging eenige beeldjes, vroeger gevonden bij het afbreken van de wallen van Utrecht. Hij meent, dat die beeldjes eene voorstelling zijn van Jezus als kind.

GRONDIG VERHAAL VAN AMBOYNA.

Uit het Archief van HILTEN.

Vervolg en slot der voorgaande Vergadering.

Van haer gout- ende silversmeden.

Van het gout- ende silversmeden, als oock hoe datse het gout en silver vervalschen.

Sij hebben oock gout- ende silversmeden, dat meest vreemdelingen sijn. Men vindt weynich Amboynesen die haer op dit ambacht verstaen; oock soo en latent sijt haer kinders niet leeren, alhoewel dat een goet gout- ofte silversmit hier meer in eenen dach souw winnen als in acht dagen int patria. Al watse doen, hebbense wt de nature, ende de diepsinnichste en sijn sij oock niet, waer bij af te meten is wat meesters het sijn; oock gebreeckt haer mede aent gereetschap. In somma, sijn groote botterickeu, die anders geen wetenschap en hebben, dan 't gout ende silver te vervalschen ende 't soudure soo dick op te lappen, dat het te grof ende te lelick is; daer haer dese Amboynesen in laten payen ende wel te vreden sijn, al ist half vervalscht, wanneerse maer wat moys hebben.

Soo sij eenich gout off silver laten maecken, wat sij voor fatsoen moeten betalen.

't Meeste dat sij maecken laten off de meesters oock maecken connen, sijn ryngxkens, boven vol kerffkens gevijlt, ende driedubbelde suffen kettinge van ronde ende platte schaeckelen, ende oorhangers. Van silver latense anders niet maecken als ermringen, plaetgens voor der kinderen scaemte, ende calck dooskens, oock wel kettingskens voor de boerinnen. Van tfatsoen des silverwercx moet men meest, soot net ende wel gemaeckt is, geuen als het silver weecht. Vant gout wort naer advenant betaelt, doch soo veel niet, soo dat ick seggen wil, alles wat men hier laet maecken driedobbelt voort fatsoen moet betalen. Ende dat noch 't minste ende wel over te comen waer, soo

sij geen sinistre middelen en gebruyckten in 't vervalschen van 't gout ende silver, dat onder haer niet meer als te veel in treyn en is, ende 't gansche landt vol vervalscht gout ende silver is, want de lieden geen toutsteen en gebruycken, ende soo den touts daer van begeeren, connen haer haest wat wijs maecken.

Wie hier eenich gemaeckt gout heeft off brengt, can daer goet proffijt aen doen, namentlijck soot goet van alloy is, als eock hoe lichter ende subtylder werck hoe beter: want men de meeste advance op 't fatsoen heeft ende op 't gout maer een half centgen geamailljeert gout, hoewel dat het haer costelijck valt door tgewicht vant amaus, soo sijn sij daer nochtans seer toe genegen ende sullen voor 'tselve 2, 3 a 4 centgens geven. Dit sal wel gevent worden, wanneerder maer een stuck 20 a 30 is, soo sij sien datter veel van waeren ende in dekadentie raeckten, souden op verre soo veel niet geven, gemerckt dit eenen caelen ende hooveerdigen hoop is, ende gaerne den eenen voor den anderen 't fraeyste heeft; wat men daer brengt om goet proffijt te doen, moet men van yder soorte weynich brengen om licht aff te comen ende wat anders venten. Aen wat juweelen dat goet proffijt te doen soude wesen.

Ontrent 4 maenden vóór mijn vertreck van Amboyna sijn de cooplieden vande comptoiren gewaer geworden, namentlijck die van Hittoe, datter valsche realen van achten, halve ende quaerten, onder d'Amboynesen waren omgaende ende wtgegeven, als oock door hen ontfangen, waer over sij malcanderen adviseerden een yder sijn casse naer te sien ende op sijn hoede te wesen; in somma, hebben bevonden op allen plaetsen diversche realen ontfangen te hebben. Hier naer is scherpelijck vernomen, off men den valschen munter soude hebben connen atraperen, dat op ons vertreck noch niet geschiet en is geweest, doch wel presumtie op eenige Javanen ende Gusaratsche goutsmeden. 't Waer goet dat men daer achter conde comen, off anders sal 't landt vol valsch gelt comen, daer ongetwijfelt d'erme In Amboyna is valsche munt onder de inwoonders wtgegeven. Den valschen munter heeft men naer veele gedaene moeyten niet connen vinden.

luyden vande dorpen niet weynich met bedrogen en sijn, die van dit gelt veel in de handt is gestopt, alsoose de beste kenders niet en sijn. Soo dit lange continueert, sonder dat men daer in versie, sal 't heele landt vol van dese valsche munt geraecken, ende wij op 't laetste de naem crijgen dat het door ons ingevoert sij. Dit stuck moet door ons aengedreven worden, want de Amboynesen te slap sijn in sulcx wt te voeren, oock soude haer genoechsaem laten corrumperen met giften ende gaven, soose daer al achter quamen. 't Can oock wel wesen dat sij hier selve inven-teurs van sijn. Dese realen sijn int smelten half silver ende half cooper, bovendien seer licht om kennen, alsoo se sonder stemper gemaeckt worden. Het fatsoen vol co-mentlijck als andere, doch de munt niet, daer men hier en daer maer wat teeckens aff siet, in voegen als degene die den stempel door haer ongelijckheyt niet wel en heeft geraeckt. Dit offt diergelijck en heeft men noyt voor desen op Amboyna meer gehoort: oversulcx de lieden dat gelt sonder achterdencken ontfangen hebben, daer ongetwijfelt veel van onder de man is.

Van haer grof- oft ijsersmeden.

Haer grofsmeden en hun ijser. Sij hebben oock groff- off ijsersmeden, die haer oock weten te behelpen met cleyne ende geringe gereetschap, als oock slecht ijser, dat sij hier ende daer van matroos ende schepen crijgen. Oock soo wort wel eenich van Tor-kebessy, een eylant, sijnde gelegen ontrent Celebes, ge-bracht, doch weynich ongewrocht, soo dat 'tgene hier meest gemaeckt wort, van oude parangs, swaerden, hoepen van vaten off ander licht ijser is.

Hoe haer blaesbalcken sijn. Haer blaesbalcken sijn gemeenlick twee heele boomen, een halff mans lengte hooch, die een half voet van mal-canderen vast gemaeckt sijn, daer sij de wint door maec-ken. Comen twee stocken in, die onder met lappen en

ander goet, daer toe dienende, sijn bewoelt, op dat slot in dese holle houters soude hebben, waer toe een man geordonneert is die dit op ende neer treckt, hebbende in elcke hant eenen stock.

Haer aenbeelt is een bascamer van een groote bas off falckoen, oock te mets wel, par faute van dien, eenen grooten harden steen, daer bij hebbende een cleyn hamerken, dat sij yewers van de schepen, Javanen off andere natie hebben becomen, soo dat een yder wel can affmeten dat men hier geen anckers off ander swaer werken maekt. In somma, weten haer te behelpen ende maecken datse van doeñ hebben, soo van parangs, hasagayen ende ander cleyn ijser werck, daer van sij haer wel laten betalen; doen voor een houmes van een en een half voet lanck 4 schellingen betalen. In Nederlandt sou een goet smit 12 stucx op eenen dach maecken. Wat haer beelt en ham Wat sij ma off smeden.

Stael om yewers in te leggen ende 't ijser snede te geven, en hebben sij geen; doch behelpen haer met 't volgende: in de parangs daer leggen sij somwijlen eenige stucken van lemmers in, die sij van de soldaten off onse natie becomen, oock soo gebruyckense, bij faute van 'tselve, stucken van Chinese gegoten ijsere pannen; dit is wel goet, doch wetent niet wel te temperen, soo dat veel wt valt, wanneer daer yet harts met gehouwen wort. Watse in p van haer sta bruycken.

D'welcke 't netwerck maecken daer sij met visschen.

Sij hebben weynich handelinge van vischnetten te maecken ende te breyden, soo datse deselve meest gemaeckt coopen. De sommige nemen wel voor, een worpnet te breyden, dat dickmael soo lange in den maeck is, dat het bovenste verrot is, eer dat het onderste voleyndt sij; oversulcxs wel wetende haer eygen luyicheyt, coopense liever netten vande Javanen, doch soose int besigen scheuren, wordense door haer geboet. Wie haer v netten maec

Wie haer segens maecken.

Wanneerse segens willen maecken, sullense de Chineesen tot hulpe roepen. Dese netten doen d'Orangcays maecken, ende weynich door gemeene lieden, alsoot haer te costelijck valt, oversulcks aen de Orangcays haer slaven tot hulp geven, die het net, wanneert te water gaet ende gescheurt wort, moeten boeten. Dit breyen van dese segens is oock soo lange onderwegen, dat m'er de kouwe pis wel van crijgen soude.

Maecken netten van witte sijde.

Sij maecken oock schietnetgens van een vadem diep ende 30, 40, 50 ende meer vadem lanck; dese worden van nayoff sticksijde gebreyt. Hier met vangense veel visch, door oorsaecke dat het een subtyl net is; wort meest in de nacht geschoten, omme canaillios mede te vangen.

Wie de seros van riet maeckt ende de korven.

Hoe datse de seros maecken ende waervan dat se gemaeckt sijn.

Daer sijn oock sekere persoonen, die seros, ofte visscherijen, van riet maecken, waer toe sij slaven houwen, omme het riet ende staecken, die daer aengeset worden, wt het bosch te haelen, als oock de rottang, dat sijn lange rancken, daer met dese rieden aen malcanderen worden gebreyt. Dese seros, ofte vischerijen, sijn ontrent drie vadem hooch, ende worden gebreyt met dese rottang, naerdat het wel drooch is, eenen vinger breet van malcanderen, in voegen als men in 't Nederlant de teenen schuttinge vande visscherijen ende aelkorven maeckt. Dit dus gedaen sijnde, wort dese seros int 't water gestelt en aen staecken vast gemaeckt. Voor eerst maeckense een groote driecant, als een punt van een gemeen schans, hebbende voor een opening naer lant, in sulcker voegen. Achter dit viercant comen noch twee, d'achterste cleender alst middelste; deselve sijn alle met kelen aen den anderen gemaeckt, soo dat een visch int achterste wort geleyt, die daer met leech waeter wt wort gehaelt. Dit is een seer goede inuentie ter plaetse daer 't waeter op ende neder valt ende stil is. Nu vóór van

Hoe dat de seros gestelt worden omme den visch inne te vangen.

se openingen tot ontrent 't lant, dat gemeenlijck wel 50 ' 60 schreden ver is, loopt een tong ofte schutting, die visch, die langs de wal loopt, in dit groote viercant leyt, de daer naer de diepte soeckt, soo lang tot dat hij op oncxste in de wterste gevangenis is, daer hij dan soo alijck wt can raecken als ael ofte visch wt eenen korff. Dese ende diergelijcke seros, daer veel moeyten aen vast doch 't meeste omme de preparaten, daer toe dienende, het bosch te halen, soo dat twee man een maent werk eft om een te maecken, dewelcke sij vercoopen connen, er datse lanck ende hooch is, 18 ende 20 realen van hten. Watse een sero vercoopen connen.

Haere korven, daer van ick ten deele hier voren aengeroert hebbe, hoese van fatsoen sijn ende wat groote datse bben, dese maeckense weynich op den koop, soo dat m een yder voor sijn huys versiet. Doch soose daer coopden toe hebben, vercopense oock 't stuck voor 1, 2, 3 de meer realen, daer sij onder malcanderen wel soo veel or niet geven sullen, dan worden onder de Nederlanders andere vremdelinge, diese niet maecken en connen, cocht; in somma, alsoo den eenen van den anderen wat bben wil, moet het ten diersten betalen. Watse haer vischcorven vercoopen.

Welcke haer pot- ende panbackers zijn.

Potten, pannen, baxseepen, schotels, sagouvormen ende nck kannekens, neffens 'tgene dat meer tot de ceucken n doene is, mach een yder niet backen; dit sijn previlien die eenige dorpen aen haer hebben; deselve mogense rvoeren met prauwen ter plaetsen en op alsulcke merckn als sij willen. Potten en pannen te backen, dat sijn privilegien.

Alle de plaetsen, die van dit potten te mogen backen rsteken sijn, sijn soo graech wanneer een prau off camn met potten aencomt, dat hetselve in eenen dach voort , oversulcx een ieder om 't eerste loopt ende de vrou- Potten en pannen sijn op alle plaetsen seer getrocken.

wen malcanderen niet weynich wtmaecken om dese potten eñ pannen.

De vrouwen sijn de pottebacxsters.

De vrouwen van 't dorp, die de previlegien hebben van deselve te mogen backen, maecken hier haer werck off; worden gansch niet hart gebrant ofte gebacken. Soo men dese potten langen tijt int water set, gelooue niet, off souden wederom aerde worden, waer door de lieden diese coopen, deselve datelijck harder branden en bovens den roock leggen.

De aerde daer men de potten aff backt, is met een substantie als gout vermengt.

Dese potaerde is root, fijn ende schoon, daer men in ons lant goet werck van soude maecken, ende is doorgaens gemengelt met een geele substantie, als off santgout ware. Van gelijcken vint men oock eenige rievieren, daer 't sant met deselfde substantie vermengt is. Men soude hem wel laeten voorstaen gouwen potten gekocht te hebben, gelijck ick wel gesien hebbe aen nieuwelingen, die met hun vingers crabden, meenende dat het gout was.

Wat cleermaeckers dat sij hebben.

Cleermaeckers hebben sij weynich off geen; mij souw mogen gevraecht worden off se naeckt gaen, daer op antwoorde ick: neen, alsoose meest met cleetgens om 't lijff gaen, ende haer bovenrocxken, als oock de broecken, die sij dragen, maecken de vrouwen. Selden gebeurt het, wtgesondert d'Orangcays, ofte moeten al heel sinlijcke jongmans wesen, die haer cleeren aen Guseratten ofte Chynesen, dat onse cleermaeckers sijn, laeten maecken, dewelcke oock niet gerne voor haer wercken, alsoo sij in jaer ende dach niet connen aen haer gelt geraecken, soo noode gevense gelt wt voor het maecken hare cleederen. Vande linnen naysters is voren verhaelt.

Wat brouwers sij hebben, is voorgaende bij de drancken aengewesen.

Dewelcke hare brouwers sijn, heb ick hier voren aengewesen, soose soo genoempt mogen worden. Dese brouwers souden al veel hantwercken bedienen, want boven den dranck, soo maeckenser oock azijn off van touwack, ende een zyroop, diese in plaetsen van suycker besigen, hoe wel datse oock suycker van suyckeriet maecken; in somma,

hier niet in vervat en is, sal mijn bedunckens elders ;ewesen sijn ende noch gedaen connen worden, soo wij van d'ambachten op sullen houden.

Welcke haer dooctoors ende chirugijns sijn.

arbiers, om hunlieder haer ende baert aff te scheren, 1ebbense niet, waer in sij malcanderen helpen, soo men achter strate, off door haer huysen gaende, siet sij malcanderen scheren, soo wel den baert als 't hooft. emment haer meest achter ouer in den neck, alsoot cruyst wanneer sijt lang dragen, soo dat sijt veel in neck laten ronden. De sommige trecken haeren baert :r wt met een tangsken, daertoe dienende, behouwend r alleen de kneuels; in somma, connen haer genoch- ı sonder barbiers behelpen.

Sij hebben geen barbiers van doen om haer ende baert te scheren.

aer sijn oock mans, doch meest vrouwen persoonen, ɔrofessie maecken vande wonden te cureren, soo wel oude als van nieuwe acxidenten, daerse haer dingen lijckerwijs wel in doen, hoewel sij niet gestudeert en en. 't Schijnt Godt almachtich dese menschen de na- › te baet heeft gegeuen ende coude naer de cleede- verleent.

De vrouwen sijn hier de meeste chirurgijns.

k hebbe diuersche leelicke accidente bij haer gesien, eer mismaeckt ende verlemt waren, ende hebbe diuer- persoonen gekent, die de beenen heel int gat gecrom- waren, waer van alle hope bij onse barbiers verworpen Sulcke ende diergelijcke accidenten sijn, mijns wetens, (in een jaer) in vijff maenden tijts gecureert, ende soo ɔ gebracht, dat de twee wederom, sonder hulpe van ĸ off yts in de hant te hebben, gaen costen waer e wesen wilden. Het derde was een vrou, die noch een stocxken ginck, doch van daech tot daech be- worde. Een van die manspersoonen had ouer de jaren met geplaecht geweest ende in twee jaren geen

Wat accidenten sij cureren in corten tijt.

drie treden vertreden. Sulcke ende diergelijcke cueren worden bij haer veel gedaen. Sommige lieden sijn soo gestelt, dat niemant geloouen en soude datse haer leuen lanck wederom te recht souden geraecken. Dese drie voornoemde persoonen sijn Comp'nys slauen geweest, die van Jaua daer gesonden waeren.

Verminckthеden daer en weeten sij sonderlingen geen raet toe.

Tot verminckthеden off beenbreucken en weten sij soo wel geenen raet, soo dat men hier te lande veel menschen vint met gebroken armen ende beenen, die seer scheeff ende mismaeckt genesen sijn; dan tot de reste wetense meest al raet, soo datse haer genochsaem connen behelpen, ende sonder raet van anders meesters haer accidenten cueren.

Sij verbinden meest alle accidenten met versche cruyden.

Tot alle accidenten, hoedanich deselve oock souden mogen wesen, gebruycken sij meest groene cruyden, die sij gemeenlijck op verscher daet, wanneerse den patient sullen verbinden, wt het bosch off rondsom haer huys gaen soecken.

Sij gebruycken oock wortels en bladeren van boomen.

Beneffens dese groene cruyden hebben sij oock veel ende diuersche wortels van boomen, als oock van cruyden, ende bladers van boomen, daerse haer patienten met cureren, voor wat accident dat het soude mogen wesen.

Veel Nederlanders gaen bij swarten ende laten onse barbiers varen.

Weten oock seer goeden raet voor den bloetganck, daer sij malcanderen licht van connen helpen, soodatse veel fray dingen ouer haer hebben, ouersulcx veel Nederlanders naer d'Amboynesen loopen ende onse barbiers laten varen, daer ick oock allen van ben geweest ende meer Amboynshe medicamenten hebbe gebruyckt als Nederlantsche, waerbij mij niet qualijck beuonden hebbe.

Hier vallen schoone cruyden, daer sij lieffelicke drancken van maecken.

Sij weten seer lieffelijcke drancken te maecken van groen cruyden, die den patient soo niet en crencken als degene die door onse barbiers gemaeckt sijn. Deselve maeckense oock van bladers van boomen, houtvrucht ende wortels, daer sij de eygenschappen aff weten. Dat onse barbiers liefhebbers waren, souden daer schoone dingen aff connen be-

nen; dan slachten all de reste: hebben soo vele met
r droncken drincken te doen, datse op 'tgene haer aen
t niet en dencken.

Wanneer men hem maer qualijck beuoelt in den buyck, en sij een dadelijck cirypinnang in geuen, pinauwer, soo heeten. Dit sijn diuersche cleene stucxkens hout, daer vat off schrabben met een mes, datse alsdan vermen- met wat ingo, twee ofte dry correls peper ende on- t eenen haluen nagel, dat men soo t'samen ineet. n het geneest, ende oock soo bij experientie bevonden. Van haren pynauwer, seer goet voor buyckpijn.

ocken ende lemten daer weten sij oock raet toe, soo e haer genoch ende in alles connen behelpen. Dese :e cureren sij meest met radix china ende een groote t, sonder datse dach off locht mogen sien anders als ne de seven daghen, wanneerse haer mogen gaen was- n in de reviere, soo ick mij hebbe laten wijs maken. der daechs moeten sij wederom beginnen voor seuen n, soo dat het cureren desselfs gemeenelijck maer thien dagen off ten langsten dry weken duert. Hier en spreke ick niet als bij experientie, maer wt den t van andren, die hier met ommegegaen hebben etc. Hare cure der francoisen ofte pocken.

en wortel china gebruycken sij tot hondert accidenten, denseluen goet voor is, alhoewel dat Jan Huygen vreemt ende anders van discoureert in sijn Journael. Chinesen gebruycken hem, gelijck sij mij gesecht heb- , voor diuersche accidenten, soo dat Amboynesen met daerin van gevoelen ouer een comen ende geloof- zij. 't Gebruyckt des wortels china.

ij hebben onder haer een plaech van pocken, die on- alle d'omliggende natien Amboynsche pocken wort oemt, nochtans in veel plaetsen, soo wel ende meer in Amboyna onderworpen sijn, ja tot in de Moluques, ida, Macassar, Jaua, Solor, Malacca ende de vaste t, weet men van deselve te spreken. Dese plage we- se met reynigen des lichaems ende sekere oebat, daer Van d'Amboynesche pocken, een quade ende besmettelicke plage.

toe dienende, te verdrijuen. Onder haer crijgense de kinders meest, wanneerse 2 ofte meer jaren out sijn, gelijck in Nederlant de kinderpocken krijcht, doch grooter eñ leeliker, gemeenelijck hebben sij een moer pock, die wel soo groot is als een reael van achten int ronde. Dit is een besmettelijcke sieckte ende de grootste plage die sij, mijns wetens, hebben. Soo yemant van d'onse dese plage krijcht, cander jaren aen gaen, door oorsaeck haer niet soo wel als d'Amboynesen eñ weten te behelpen en te reynigen.

Van hare coppen.

Sij gebruycken oock diversche manieren van koppen, dat sij meest met hoortgens doen, in plaets dat men in Nederlant gelaeskens neemt; doch en gebruycken tot hetselve geen vier off eenige brandingen, maer suygen 't bloet bij malcanderen.

Door een blad suygen sij eeners bloet uit de lichaem.

Suygen oock door een blayken 't bloet wt 's menschen lichaem, dat sich onder 't blat als geronnen bloet versamelt. Op dusdanigen manier connen sij eenen soo veel bloet ontrecken als men quijt wesen wilt, soo dat dit een fraye vont is ende haer genochsaem connen behelpen.

Sij en gebruycken geen aderlaten.

Gebruycken geen aderlaten, alhoewel veele in ons lant sijn die meenen, wanneer men 't pluris heeft en op stont niet gelaten wiert, dat ment met de doot soude besueren; dit accident gelooff ick datse oock onderworpen sijn, nochtans weten daer raet voor sonder laten.

Laten eenen int voorhooft.

Wanneer men pijn in 't hooft heeft, beuatten sij 't vel vant voorhooft met twee rietgens, daer eenen kerff in gesneden is, wanneer door 'tselve vel ende vleesch soo diep snijden tot dat het op 't kerfken aen comt; dit wilt wel eenige gemeenschap hebben met laeten, dan suygen 't meeste bloet wt dese openinge.

Geswellen verdrijven sij met branden.

Wanneerse eenige geswellen int lichaem hebben, sullense deselve met branden soecken te verdrijuen, dat haer veel ende meeste wel geluckt, ende door denseluen middel veel patienten gecureert worden.

Wanneer sij sieck ofte suchtich sijn, sullen sij haer lichaem vanden hoofde tot den voeten met vercoelende cruyden off wortelen smeren, waer toe sij veel gebruycken 't sandel hout, dat bij haer seer aengenaem is, door oorsake dat het seer vercoelt.

Wanneer sij sieck sijn, bestrijcken sij haer lichaem met specerijen.

Wat sieckten dat sij onderworpen sijn.

In Amboyna en hoort men sonderlinge van geen diuersche sieckten anders als vande naervolgende. Vande pest en weet men hier gantsch niet te spreken; doch veele vande bloetloop, daer men hier seer met gequelt is in al dese Indische landen. Anders sijnder geen pestelentiale sieckten, of ten waere dat men d'Amboynsche pocken daer mede onder rekende, door oorsake dat besmettelijck is ende seer ras aen cleeft, namentlijck dengenen dieder noch niet aen geweest en is.

Met den bloetganck is men hier meest besmet.

Heete coortsen regneren hier wel als oock in de Moluques ende Banda, daer men hier seer met gequelt is, namentlijck tegen 't mousson vande nagelen: hoe grooter gewas hoe stercker, soo datter op sulcken tijt dicmaels veel lieden steruen.

Heete cortsen regneren hier veel.

Ordinaris ende door den bant sijn de lieden gequelt met natuerlijcke sieckten, waer door wel de meeste haer leuen eyndigen. Alhoewel dese plaets dicht onder linie gelegen is, op de hoochte van 4 graden eñ minuten, daert seer werm is, soo isser nochtans een gesonde locht, daer onse natie seer wel can aerden; doch haer veel verderuen door oorsake des menichfuldigen dranex.

Natuerlicke sieckten, alhoewel maer op 4 graden legt ende min.

Vele sij hier in dese quartieren, als oock door heel Indien, gequelt met een plage genoemt berobero, sijnde een verlemtheyt in de senuwen, ja verstijft ende vercout in de senuwen en 't lichaem, datse daerin gantsch geen gevoelen en hebben alwaert dat men haer met een mes door het lichaem stack en soudent niet voelen. Dit dunckt mij

Wat de berobero sij ende waer door sij veel ontstaet.

te wesen gelijck een beroertheyt int Patria, da
ontstaet door koud en ongemack ende bij nacht on
te leggen, alsoot hier 's nachts coel is; de sommig
hier aen 4 ofte 5 jaren en meer gaen.

Waer mede sij de boreboro verdrijven.

Wanneer men sich in handen der Amboynesen
geven ende men haren wil volcomentlijck volcht, i
seer licht of geraken, waertoe sij meest heete med
ten gebruycken, het hout vanden boom daer de ca
sie aen wast, genoemt pijnaaber, ende andere c
daertoe dienende omme de vergaderde ouertollige
die door de openinge der sweetgaten ontfangen
doen verdwijnen.

Men vindt in dese quartieren veel oude lieden, soo wel onder mans als vrouwen.

Oude lieden vint men veel in dese contrije,
onder de vrouwen als manspersoonen. Dese natie
hart van natuer. Al sijn sij noch soo warm eñ h
gaen, wanneerse bij de revieren comen, die daer v
alhoewelt warm is, nochtans cout int water, door
dat de revieren hart loopen ende met boomen bedec
soo sullense daer datelijck in vallen om hun te w
eñ van 't sweet te reynigen. Dit alles en crenckt l
minste niet, doch de gewoonte is met haer de
natuer.

Hoe sij haer laten treden, dat bij haer ramasse genoemt wort.

Sij laten haer voorstaen dat sij hun leven verleng
hunne leden rap maken, al ist schoon datse out si
sekere inuentien die onder haer gebruyckelijck s
mentlijck met het dagelijcx useren van haer te lat
pen, treden, douwen eñ cornuffelen; ja laten so
slauen eñ slavinnen bouen op haer lijf staen tred
offse broot kneden.

Vander vrouwen harde nature int baren.

Vrouwen sijn seer sterck van natuer.

Alsoo wij hier vooren verhaelden van haer harde
soo en connen wij niet naerlaeten te stellen 't ba
vrouwen, waerinne sij haer seer cloeckmoedich l

dese contreyen, als oock door geheel Indien, sijn de
uwen wel soo sterck van natuer als de manspersoonen,
datse haer seer lichtelijck, namentlijck int kinder baren
ten te behelpen, daer sij weynich hulp over roepen,
ten sij dat het vrouwen sijn die wat meer als al den
h willen wesen.

Hij is kennelijck dat een vrou met haren man wt de nen is gecomen bij een rivier, als wanneer haer des ens noot overquam; 't schijnt datse haren man bij dit ck niet en wilde hebben, veel min hem begeerde te ruycken, oversulcx hem wijs maeckte te moeten gaen, r sij niemant senden cost, soo datse eyntlijck een kint aert heeft, dat sij in de rivier heeft gereynicht, neffens r selven, ende daer naer den man gebracht ende gelangt, 't kint t'huys droech. Van sulcken ende diergelijcke men veel connen verhaelen. Een vrouwe comt wt de tuynen ende baert aen de riviere een kint.

st oock niet gebeurt dat eenige vrouwen, swanger sijnde, r vercloeckt hebben in d'wterste van haren tijt van n plaets op dander te gaen, dat soo slimmen wegen als yemant soude mogen gegaen hebben, van climmen, n ende scherpe steenen. Dese wegen hebben die vrou-, gelijck gesegt is, niet geschroomt, alhoewel sij tijt h stont en hebben geweeten; over sulcx hebben op den h gebaert, sonder daer eenich werck van te maecken; h geloove wel, dat hetselve sonder smert niet geschiet is, dan niet te vergelijcken bij onse vrouwen. Vrouwen baeren dickmaels op de wegen, alsso van d'een plaetse op d'ander gaen.

Dus haestich ende met soo weynich smerts worden veel ders ter werelt gebracht; oock sijnder sommige die met ote pijn en smert baren, ja de sommige sullen wel 5 6 dagen in de pijn sijn, eerse tot baren connen geraec-, als oock wel eenige min ende meer, soo dat men t seggen moet dat alle vrouwen dus licht van kinde eyden; doch meer int kort, als voren aengewesen is, int lange. Alle vrouwen scheyden niet effen licht van kinde.

Wanneer de vrouwen dus lang in smerte leggen, soo Barende vrou-

wen bidden om vergiffenis.

bidden sij seer aen haere mans vrienden en andere goede vrienden, die sij daer (niet sijnde) laten haelen, om vergiffenisse, soo sij haer yewerts in tegen hun vergrepen hebben, opdat haer baeren te lichter soude vallen. Dit geeft noch eenigen schijn van deucht ende leetwesen.

Sij hebben oock vroevrouwen.

Wanneer dese vrouwen gebaert hebben ende van vrucht verlost sijn, maeckense weynich werckcx vande nasmert, ja sullen het kindeken selve, soo se geen mabia, dat is vroemoer, hebben, op der verscher daet selve gaen reynigen. Waerwt blijckt datse niet alle van kint en scheyden als een hinne van het ey, door oorsaeck datse hier vroemoeders hebben, die daer van hun werck maecken, sonder yet anders te doen.

d'Eerste gebaerde kinders reinigense in kout water.

Dese kinders sullense weynich in werm water reynigen, veel min de moeder, die haer datelijck vanden hoofde tot den voeten int kout waeter wast, al waert int midden van der nacht, wanneert hier kout is, soo datse tot haer lichaem geen warm water sullen besigen, maer maecken ter contrarien soo weynich wercx van haer selven, datse geen ure naer datum sullen wachten wederom doort huys te gaen en haer werck doen, in voegen off se niewers off wisten en geen kint gehaelt en hadden, dat haer vidimus ende bleecke coleur nochtans wtwijst. Eenige lieden van vermoegen, als oock de kinders door onse natie geprocreëert, daer wort ongelijck meer werckxs van gemaeckt.

Eenige vrouwen houwen veel van haer selven ende kinders.

De sommige, namentlick der welgestelde lieden vrouwen, als oock degene die met onse natie getrout sijn, connen haer naer den tijt wel reguleeren, soo datse van haer selven ongelijck meer houwen, als oock hare kinders, als de gemeene lieden; in somma, eenen gemeenen plaech: niet te hebben doet wel sparen, die 't hebben mogen het gebruycken.

De kinders worden niet gecleet voor ende al eer datse drie ofte vier jaren out sijn.

Dese kinderen en worden niet gecleet voor ende al eer datse drie ofte vier jaren oudt sijn ende groot off schaemachtich beginnen te worden. Hangen hun maer alleen een

silveren plaetgen voor de schamelheyt. Van jonex off blijvense naeckt en onbewoelt, soo datse seer rasch leeren loopen, gemerckt haer niet in de weech en is, ende vande moeder hier en daer, wanneerse yets doet, bij haer op d'aerde worden neergelecht; sij wasschen de kinders te mets twintich mael ende meer op eenen dach, al sijnse noch soo cleyn.

Wanneer men haer vertelt, dat onse vrouwen in Nederlant soo langh in de craem leggen, ende watter alsdan omgaet, sij lachen daer met ende seggen: de vrouwen maecken u wijs wat sij willen; leggense in de craem wanneer sij 't kint quijt sijn ende vande sorgh, vreese ende de meeste smerte verlost ende ontslagen sijn, sij moghen liever int bedde gaen leggen, eert soo verre comt, ende dan wel eten ende drincken, omme haer tegen den aenstaenden stoot sterck te maecken, waer mede 't kint oock gevoed soude worden ende cloecker soude sijn als anders; daer naer kosten sij oock des niet te minder nutten, daer sij lust toe hadden. Wat gelijck sij hier in hebben, laet ick den leeser oordeelen, omme wt der vrouwen mont te blijven ende haer geen partij te sijn. Zij en houwen daer gansch niet aff, dat men naer het baren soo veele wercxs van sich selven maeckt.

Wat antwoort dese vrouwen geven, als men segt dat de Nederlantsche vrouwen 5 off 6 weken in de craem leggen.

Sij verstaen oock niet dat het goet is, dat men de kinder soo bewint ende bewoelt, als men in Nederlandt doet. Wanneer men segt dat het goet is tot preservatie van 't kints leden, soo vragen sij off haer natie meer lam ende creupel gaet als d'onse; in somma, hebben daer oock wat tegen, doch en weten niet dat in Nederlandt cout is.

Sij en houden daer oock niet aff dat men de jonge kinders seer perst ende bewint.

Alle Amboynesen ende meeste swarten sullen haer beenen wtwaerts wtstaen, door oorsaeck dat sij de kinderen altijt schrijlings op haer heupen setten. Dus loopen de slaven en slavinnen meest den heelen dach met de kinders slingeren, sonder deselve anders te dragen, oversulcks

De jong kinders worden op de huepen gedragen.

de beentgens van de jonge kinderen door lanckheyt tijt wtwaerts wennen, dat haer niet en mistaet.

In wat gedaente dat haer bergen, bosschen, valeyen ende rivieren zijn.

Hier sijn hoge bergen ende diepe valeijen.

't Geberchte is seer hooch, met diepe valeijen ende loopende revieren, rondsomme vol van bosschagie, groote ende cleyne boomen, creuckelbosch, ruychte, lanck gras off lies, ende voorts inder manieren als volcht:

Van wat substantie ende gedaente dat de bergen sijn.

De bergen sijn niet alleen clipachtich, maer oock cleyachtich; santbergen en vindt men hier gansch niet. 't Strant is op sommige plaetsen sandich, maer voorder niet als tot den oever, off soo verre als de zee opt wterste comt. In dit geberchte vind men op sommige plaetsen speloncken, soo groot dat men daer heyrlegers van 10m man in soude bargen, seer eysselijck ende vreemt om sien, al waer men oock swavel ende salpeter vind, doch weynich.

Eenige bergen geven cristal de montaingne.

Op sommige van dit geberchte vind men oock cristal de montaigne, namentlijck op eenen bergh ontrent Sooya, sijnde in stucxkens van een lit van eenen vinger, oock de sommige cleender ende grooter, maer niet soo dick. Dese stucxkens sijn meest al cantich, 5, 6, 7, 8, 9 ende 10 cant, in voegen offse geslepen ende gepolijst waren, soo dat daer anders niet als 't gaten aen en soude gebreken, soo men daer kettings van wilde maecken. Dese substantie is seer hert ende snijdich.

Sommige bergen geven den steen mackasieta.

Daer sijn oock seeckere bergen die een seeckere soorte van steen van haer geven, bij de Portugesen off Spangiaerts marckasieta genoemt, waer bij gemeenlijck wel eenige metalen willen gevonden wesen. Heele clippen ende bergen heeft men van desen steen; denselven berst ende splijt in viercante stucken, als teerlingen, wanneer hij van de clippen gesmeten wort. Deselve hebben een fraye luyster al offse gepolijst waren, siende wt den gelen, als een gout

ır. Dese steenen laten d'Amboynesen veel in ringen
ın, in plaetse van ander steenen, dat ick in Java ende
ndere natien meer hebbe gesien.

ineralen en heeft men in dit geberchte niet, wtwij-
e 't volgende: alhoewel dat vele van gevoelen sijn ge-
t, gout- ende silvermijnen op 't landt waren. Dit en
niet alleen gemeent den heer Gouuerneur Houtman
andere Nederlanders, die over eenige jaren seeckere
ters, soo vande voorgenoemde steen marckasiet, als
ıt wt de rivier, dat wel schijnt met santgout vermengt
jn, naer 't Patria gesonden, doch onvruchtbaer be-
en.

Mineralen en vindt men in dit geberchte niet, hoewel 't sommige meenen.

et alleenlick en sijn d'onse van 't vorige gevoelen ge-
t, maer oock de Japponnesen, die haer beter als onse
op de mineralen verstaen, gemerckt in Jappan gout
silver is. Over sulcxs door haer 'tselve den heer Ge-
el Coen aengedient, waer over int eerste vant jaer
.620 ontrent 40 of 50 Japponesen van Jacatra in Am-
ıa met onse schepen sijn gesonden omme 'tselve te
rsoecken.

De Jappanesen meenen oock dat daer minerael is.

oor eerst soo hebbense begost seeckere gaten in de
r, soo hier soo daer, in de bergen ende clippen te
ven, daer seer swaren arbeyt in gedaen is, malcan-
(als oock ons) seer goeden moet gevende, voor seec-
houdende dat daer silver soude vallen, ende dickmaels
en sij dat, wanneerse in Jappan sulcke bergen hadden,
diergelijcke teeckenen vonden, dat daer wtdermaten
silver aff soude comen. 't Is eens soo verre geweest,
den heer Vice-Gouuerneur Speult ende mij soo be-
ert hadden, datse ons wijs maeckten, alhoewel daer op
en int reffineren, datse ons geen schelmerije soude
; dat nochtans soo moet geweest sijn, gemerckt sij
r een com aerde naemen, daer sij ons ⅜ reā van achte
r wt reffineerden, datse naderhant meer hebben ge-
, maer quaelijck geluckt, ende ons voorts met praet-

De Jappanesen beginnen te mineren.

De Jappannesen maecken ons wijs datse wt een com aerde ³/₈ realen reffineren.

gens gepayt. Tot wat intentie datse ons dus bedrogen, gestreecken, off dit wijs gemaeckt hebben, en weet off can ick niet bedencken. Dit is een vremde saeck, verre siet ende veel op te depotiseren (sic) soude valle. Sij maeckten ons wijs datse de ader verlooren hadden. Wi hadden doen ter tijt den gevangen Gouuerneur van Fernambucko bij ons, die hem geliet daer mede verstant van te hebben, sustinerende dat de substantie goet was, soo veel als men oochmerckelick conde bespeuren. Oock soo heeft men de Japponders naderhant met gegeven, om haer te helpen, eenen gevangen Spangaert, 't jaer te voren wt de Manillas ende Nova Spaengien gecomen, daer hij lange tijt in de mijnen gewrocht hadde. Desen Spaengaert gaff ons oock goeden moet, seggende dat daer veel merckelicke teeckenen van silver waren, dat hij oock met merckelijcke redenen bevestichde.

Eenen gevangen Spaengiaert wt Nova Hispania is mede van gevoelen dat daer silver int geberchte is.

In Junij anno 1620 reffineren sij andermael, als wanneer 't silver in roock versmelt.

Omme te comen weder ten propooste der Japponesen, dat een erch ende subtyl volck is, en weet ick niet, soose ons bedrogen hebben (dat ick geloove soo is), watse hier met voor gehadt hebben. Niet lange naer datum van dien is d'heer Gouuerneur Houtman wt Banda in Amboyna gearriveert, sijnde in de maent van Junio, als wanneer wij haer andermael hebben doen reffineren, soo dat alsdoen 't silver in roock is verdweenen, haer excuserende met, d'een als d'andere somwijle, met van niet te connen wercken in de mijne, door oorsaecke vanden grooten regen ende afloop des waters, ende anders, soo dat ick niet en weet wat dencken, en nochtans dagelicx met haer werck aenpeurden.

De mineerders wort het werck opgesegt en belast int casteel te comen.

Alhoewel dat ons den voorgenoemde Spangiaert, soo wel als de Japponesen, moet gaven omme tot de rechte minerael te comen, seggende dat men dieper int geberchte moste wesen ende de aderen soecken diese verlooren hadden, soo is haer belast vande heer Vice-Gouuerneur, alsoo men presumeerde dat het schelmerij was, 't mineren opgeseyt ende haer belast datse haer tocht ende wacht int

-eel souden comen waernemen, want sij altsamen in
pan voor soldaten waren aengenomen, tot drie realen
achten ter maent, op des Compaignys cost.

Dese overste der Japponnesen waren expresselijck om
minerallen te ondersoecken wederom van Jappan ge-
en; hadden voorgaende bij ons meer gedient ende in
boyna geweest, dat soo wel sijn moste, want wisten
, soose wt 't schip int casteel quamen, van verre te
en in wat riviere ende onder wat geberchte dat de
ıen moesten gesocht wesen. Ick laet mij voorstaen, dat
de beste meesters niet geweest en sijn.

Dese Jappanesen waren om dese mineralen wt Japan gecomen.

De sommige die dit lesen, souden mogen seggen: 't en
niet vremt dat de Japponnesen haer gesocht hebben
useren, ten eersten om haer gemack, als oock om geen
ht noch wacht waer te nemen, alsoose haer gagie effen-
crijgen. Daer tegen segge ick, dat het dit niet ge-
st moet sijn, alsoose hier werck ende moeytens genoech
ben gehadt in de mijnen, meer als in geen twee jaer
fort sullen hebben. Sij mosten voor eerst, eer datse
ıaer werck comen costen, bijnaer een cleyne mijl de
r op gaen, door 't water, over gladde ende moyelicke
nen, daer sij haer huyskens off woonplaetse bij de
k hadden, soo dat sij alles watse van doen hadden,
't casteel met prauwen een mijl verre moesten halen
dan daer dragen, hier bovens noch groot werck doen
houwen, bicken, beytelen ende van steen wt de mij-
te dragen, soo datse daer een grousaem werck hebben
en. Ick hebbe ontrent 18 dagen vóór dat haer 't werck
segt wiert, in de mijnen geweest, namentlijck in de
tste, daer men met een kaersse moste ingaen, die seer
herwaerts ende derwaerts liep; op sommige plaetsen
n hoecken om malcanderen voorbij te loopen off te
passeren, lanck naer mijn onthout, veer over de
adem, daer sij naer datum noch aen gewrocht hebben.
haddense, waer met sij noch besich waren, de ader

Hoe diep de Jappanesen al gewrocht hadden en wat werck sij daer gedaen hebben.

vervolcht, die haer, soo sij seyden, tot de rechte mineræl soude leyden. Doch als voren verhaelt is, soo blijve 't steecken.

Wat substantie van steen dat het was daer sij in gehouwen hadden.

Dit voorgenoemde gat was door een harde, witte, grauwachtige, glinsterende clip gehouwen, waer door eenige witte strepen liepen, als off albast geweest waer. Dit waren de voorgenoemde aders, ende was soo hart, datse haer beytels geen ure costen gebruycken off mostense wederom scherpen ende gehart worden; soo dat ick hierbij wil seggen, datse, mijns bedunckens, liever haer tocht ende wacht waergenomen souden hebben.

Sij en hebben sonder hope soo swaren arbeyt niet gedaen.

In een rivier, namentlick degene voren genoemt is, waren vijff off ses plaetsen, daerse begost hadden, eenige een vadem, andere min ende meer, soo dat seker ende wis is, sonder merckelijcke hope soo veel moeyten ende swaren arbeyt niet gedaen en hebben. Doch hier over veel te discoureren, dunct mij onnodich, waer mede ick wijsere laet geworden, namentlijck die gene diet haer verstaen ende 'tselve aengaet.

Op de bergen ende de valeijen wast veel schoon hout.

Diepe valeijen heeft men hier veel, dat natuerlijckerwijse soo moet wesen, ter plaetse daer hooge bergen sijn. Dese valeijen en sijn niet minder met groote ende cleene boomen bewassen dan de bergen, als oock met creuckelbosch, soo dat dit landt genoeghsaem van hout versien is ende een yder soo veel van daen magh halen als hij begeert, sonder daer voor eenen penningh te betalen. Wanneer de Javaensche joncken hier sijn, versien sij haer van alles, ende nemen soo veel met alsse bargen connen, want hier wttermaten goet hout is van diversche soorte.

Hier is veel cromhout, om tot vaertuygh te gebruycken.

Eenige valeyen sijn moerassich, daer weynich geboomte wast, doch 'tselve is goet ende hart, doch meest crom, gelijckt oock doet in sommich leech landt aen den seekant. Dit is een schoon ende heerlick hout om tot inhouten van vaertuych te gebruycken, ende is hier in grooter abondatie te becomen, als oock van andere soorte, meede om schepen, jachten eñ galeijen aff te maecken.

Sommige valeijen daer geen hout wasschen wil, worden door haer daetlick met sagouwbomen beplant, dewelcke somwijlen groot ende verre strecken ende sich selven voortplanten, want onder aen den stam veel scheuten wtcomen, als oock veel treden vanden boom (alsoo hij verre wortelt) jonge spruyten wtcomen, soo datse op een plaetse daer sommige staen, niet en behouven aen te planten, maer wel omhouwen, door oorsaecke datse d'ander int wassen beletten.

Daer geen hou en wast, plante sij sagouboomen

Amboyna ende alle de omliggende plaetsen sijn seer wel begaefft met diversche soorte van schoon hout, soo dat men daer van alles soude connen maecken, ja groote ende cleyne schepen, galeijen ende fregatten. Sommige soorte van dit hout can eenige jaren langer int water dueren als 'tgene dat wt Nederlant comt, dat wij alsoo bij experientie hebben bevonden. Onse timmerlieden mosten 't hout vande Amboynsche timmerlieden eerst leeren kennen. Gouffasa ende tauwen is een goede soorte. Daer van maecken de Amboynesen hare cortocorren ende prauwen meest, als oock van ander slach, mij onbekent.

Diversche soorte van hout ende wa m'er van maec- ken can, welc oock het beste sij

Goet ront hout en sal daer oock niet ontbreecken, wanneer sij 't haer weynich moeyten willen laten costen; dit is waer door dat de schepen dickwils met quade masten varen. Een yder ontsiet hem de moeyte, ende dencken: 't sal licht mijnen tijt dueren, ende oock so en heeft men sonderlingh geen onstumich weder binnen 's lants te verwachten: in somma d'een helpt het ander. Cromhout daer en sou 't oock niet aen gebreken, maer wel aen smecoolen ende ijser, dat men daer in abondantie moste seynden met gelegentheyt, omme 'tselve int werck te stellen ende naer wensch te beginnen.

In Amboyna is goet ront hout, wanneer men daer moeyten aen wilt doen, dat dickmaels gebreeckt.

't Is natuerlijck dat dese valeijen loopende rivieren hebben, die alle haren wtloop in de zee int bijsonder hebben. Daer sijn eenige rivieren, die soo wttermaetten heet sijn, dat men daer metter haest eenen visch, hoen off ey, wat

Van heete ende coude rivieren op Amboyna.

dat het sij, in gaer can coocken; dit ontstaet door den solphrigen gront. Alhoewel dat dit water heet is, soo isser nochtans cout water bij, ja al ist soo heet, dat het aen den zeekant int sout water staet en borrelt als of het coockte, soo kan ment nochtans bequaem maecken om te wasschen, gelijck onse natie hier dickmael doet, als wanneerse eenen put int sant graven, daer heet water in comt, daerbij cout rivierwater laten loopen: want de riviere hier neffens loopt, soo dat ment soo cout ende warm can maecken als een yder begeert; dit heet water heeft eenen sarpen smaeck.

Een spetie als santgout in de rivieren.

Dese soete rivier hun water is heel cout, hoe heeten weder dat het oock is; dit ontstaet door 't hart loopen ende de menichte der boomen die 't water bedecken, soo dat daer geen sonne bij can comen. Dese rivieren sijn de sommige heel met sant vermengt, sijnde een seker substantie ofte santgout waer, seer blinckende; wanneer hem eener wast, blijft hem van 'tselve onder 't haer vande beenen hangen, in voegen off men met santgout bestroyt waer. Ontrent 't hooge geberchte sijn de rivieren heel steenich, soo dat men daer qualick door can gaen, dat men anders meest al can doen, alsoo niet veel dieper en is als tot eeners middel, doch meest aen de knyen, of ten sij op sommige plaetsen daer de stroomen vaetten ofte haer draeying nemen.

Hoe diep de rivieren sijn ende haer gronden.

Der rivieren haer lengte, wijtte ende diepte.

Dese rivieren sijn door den bant 25 of 30 voeten breet; weynich worden daer gevonden, daer men met boots off met prauwen can in varen, ende sulcx sijnde en isset maer drie ofte vier musquets scheuts wech. Sommige van dese wateren comen, daer geen voorlant is, boven van 't geberchte tot beneden gevallen, soo dat men met de boots daer onder can leggen, ende vangen alsoo, sonder moeyten, 't water in de leggers. Amboyna is boven alle alle andere landen begaeft met schoone rivieren ende soete wateren.

oorlant isser weynich; waert is, sal men ten hoochsten 't strant in drie off vier reysen met een kortow tot t geberchte connen schieten. Dit voorlant is wel 't min- bewassen met boomen, soo dat men daer groot lanck ende lies vind wassen. Dit voorlant, daer dit lies wast, neest altemael schoon cleylant, dat goet om suyveren le wesen, soo ment wilde bebouwen. De boomen die staen, sijn gemeenlick lanck ende recht, seer dienstich masten voor schepen, doch moyelick ende verre om aalen.

Wat voorlant ende waer met het bewassen is.

ouwlant, gelijck alreede gesegt is, daer van is Amb. voorsien, ten aensien van 't hooge geberchte, daer alle len in dat gewest met begaeft sijn; maer wat ist off noch soo schoon landt waer, alst niet bebouwet ende lant wort. Wat belangt de Amboynesen, en sullen des gaende niet meer bijder handt nemen als haer ordina- gewoonte, gemerckt dit volck haer seer licht laet ge- gen. Oversulcxs waer goet, dat men van Patria neer- heyt dede om arme huyslieden van heycant ende elders waerts te senden, die men genoech souw bekomen, soo neersticheyt toe gedaen wiert, ende dus doende sou- de landen metter tijt genoeghsaem connen bedroopen, e geen ander plaetse van doen hebben. Ja des gant- en werelts macht sou sulck ende diergelijcke landen nen wederstaen, wanneer wel gepopeleert waerren, t de plaetse wtter natuere sterck sijn, ja sommige anden hebben qualick plaetse daer men gevouchelick 't lant can comen.

't Lant is op veel plaetsen bequaem omme te bouwen, soo dat het daer aen bouwlieden gebreeckt.

Den wijn souw men metter tijt, ja binnen drie jaren, in oter abondantie konnen hebben, soo 't planten dersel- maer int werck waer gestelt, dat oock door traecheyt onse natie, gemerckt meest al beter proffijt weten te n, wort naergelaten. Hier toe most men sien Hooch- 'tsche boeren met hunne vrouwen ende kinderen der- erts te crijgen, daert mijns bedunckens, nu niet aen

Deese eylanden sijn seer bequaem om wijnstocken te planten, die daer seer haestich wassen.

gebreecken souw. Dit landt off geberchte is seer bequaem tot planten der wijnstocken, gelijck voor deses verhaelt hebbe, dat ick binnen den tijt van twee jaren druyff heb gegeten vanden stock, die selver in de aerde hebbe gesteecken. Oock wasschen hier schoon groote druyven, de moskedel gelijck, doch in geener abondantie. Ander soorte van wijnstocken souw men vuyt Malacka, Goa off andere plaetse genoegh connen becomen, soo daer toe neersticheyt gedaen wierdt ende liefhebbers waren; doch slachten mijn, wanneer daer eenige tijt geweest hebben, soucken wederom naer 't Patria te keeren, weshalve tot sulcks arme ende geringe luyden moetten gesocht worden, die hier niet te halen en hebben.

Vant bequaem ende leegh geberchte.

Amboyna heeft veel leegh geberchte, dat seer bequaem ende nut souw wesen om alle graen te bouwen, soo van taruw, rogge, garst, haver ende andere granen, gemerckt den gront goet is; doch 't lant in de valeije is beter, dat tot rijslant gebruyckt most worden, alsoo ment gevouchelick met de rivieren souw konnen besproejen, die daer seer veel ende dienstich toe sijn.

Vant bestiael te weijen, ende waerdoor de beesten daer weynich melck geven.

't Weylandt is nu jegenwoordich heel ongesien, gemerckt 't lant niet geeygent is: oversulcx 't bestiael, wiens het oock is, 't heel landt overloopt. Waert 'tselve verdeelt off vercocht waer, souw apparents beeter lant geven, dat nu niet wesen en kan, alsoot 't lant veel is ende 't bestiael weynich, oversulcx meest liessich, waer door de beeste weynich melck geven, daert wilt ende wijt loopen vande beesten oock veel toe doet: want de harders deselve maer vyt jagen, die dan selver haren best gaen soucken, oversulcxs dickmael 2, 3 ende meer mijlen 't geberchte op ende neer in eenen dach loopen, waerbij blijckt wat boerren dat het sijn ende hoe haer 't stuck verstaen: weshalve noodich dat daer volck gesonden wort, die haer op alles verstaen. Soo doende salt ons daer wel gaen ende recommandeer den geenen de saeck op 't hoochste, die 'tselve

geenichsins souw mogen aengaen, want het sonde ende jammer is dat men van dese landen niet meer werex en maeckt, namentlijck daer soo veel te seggen hebben ende soo goede luyden sijn als in Amb., van waer oock soo treffelijcke ende rijcke retouren van daen comen, ja met recht mach men seggen, dat Amboyna de melckkoe is van Banda ende de Moloucq.

Voordaen dient men beter sorge voor Amb. ende ander plaetse, daer te seggen, hebben te dragen.

Daer behoort goede sorge gedragen te worden, dat met alle schepen, die vant Patria naer Indien gaen, alle nootwendicheden derwaerts gesonden werden, namentlijck tarw, rogge, garst, haver, boeckwayt, artten, boonen, diversche soorte van tuynsaet, niets wtgesondert, van wat het oock souw mogen wesen. Hier op souwen d'heeren Bewinthebbers mogen antwoorden, dat sulck geschiet ende dickmael gedaen is, 'twelck mij kennelijck is, maer ter onbehoorlicker tijt, als oock goet dat ouwt, verstickt ende verlegen is, ende bovens dat, al waert schoon soo niet, soo wordet versuymt in de schepen ende niet op behoorlijcke plaetse gelegt. Oversulcks dunckt mij dese volgende middel gegeraetsaem.

Wat men voor graen ter behoorlicker tijt naer Indien senden sal met de schepen.

Ten eerste, dat men sal int vuytgaen vant jaer met alle schepen senden de vruchten die alsdan rijp sijn, ende deselve niet doen in pampierkens ende bekuypte vaetkens, gelijckse ons aldaer gesonden sijn, waer door het saet verstickt ende nimmermeer tot perfectie komt.

Waer door het voorgaende saet gestickt sij.

Oock sal men alle saet in sijn huyskens off bolsters laten, ja, den taruw, rogge ende andere grauen cort bij sijn aderen off huyden, ende soo packen in nett sacken, 't selve hangen in de kayut, gaelderij ende konstapelskamer, daer men goede quantiteyt hangen kan. Dit dient gecontinuweert met alle schepen, die jegens den winter vuyt varen. Dus doende sal men daer in Indien van alles crijgen, dat men hier in Nederlant heeft, ende par fouwte van dese sorge, die immers gering is, moetten missen. Hier van most ymant van de Bewinthebberen selver sijn

Met wat middel dat men het saet goet sal houwen, dat derwaerts gesonden wert.

werck maecken, off anders salt al boode werck sijn, gelijck tot nochtoe geweest is ende quaet goet voor goet geson den werden.

Sommige sijn van gevoelen dat de granen van ons lant in Indien niet en souwen willen wassen.

Veele sijn van gevoelen dat Nederlantsche fruyten i Indien niet wasschen en sullen. 'Tselve is ongefondeer ende buyten reeden. Waerom wassen deselve in de Ma niellas ende andere plaetse? Als oock d'graenen van gelijck in West-Indien. Maer soo men geen meerder naerstichey doet, als tot noch toe geschiet sij, soo ist apparentlijc dat nimmermeer weesen sal. Mijns oordeels isser geen ge temperder lant als 't meeste deel vande Indiens; dat ge nouchsaem te gelooven is, alsoo men 't heel jaer doo vruchten heeft, 3 mael int jaer rijppe druyven, d'limo nen, ooraeng, sitroenen ende graenaetten, 't heel jaer doo rijpe, halff wasse ende bloessem. Dit moet ommers bu ten twijffel een goet, vruchtbaer ende gesont lant sijn, d wij in eere ende waerde behoorden te houwen.

Vande vruchtbaerheyt des lands.

Van haer diepten ende gronden om te anckeren.

Veel schippers en stuerluyden sijn schromende voor Amboyna, door oorsaeck dat se meenen dat in de Bay anders geen reede als voor 't fort en is.

Amboyna heeft den naem bij vele schippers en stue luyden van seer quade, vuyle ende diepe gronden, ove sulcx veel schippers ende stuerlien vreesen, wanneer naer Amboyna sullen, namentlick naer 't casteel, alsoo schepen door calmte de Bay seer licht wtdrijven, wa door sij dickmael daer van versteken sijn geworden off la gen tijt doorbrengen met laveren, eerse de Bay wedero connen becomen, als wanneer sij wederomme de vori vreese onderworpen sijn, off ten sij datse eenen goede bequamen wint hebben, daermet sij tot voor 't fort co nen loopen, meenende dat men nieuwers anders anckere en can. Dat contrarie is, ende sijn soo slecht ende lich veerdich int gelooven, dat sij meenen sulcx waerachtich is niet eens overdenckende dat soo eene Bay goede gronde ende anckerplaetse behoort te hebben. Off de luyiche

haer nalatich maeckt om deselve te diepen ende te ondersoecken, off dat het is om dat het haer niet gecommandeert en wort, en weet ick niet; in somma, blijft onbesocht. Doch sullen aenwijsen 'tgene ons bewust is.

Waer dat men anckeren mach, soo wel aen bagboort als aen stuerboort ende int midden van de Bay.

Als men de Bay inloopt buyten den hoeck, die aen stuerboort blijft leggen, sijnde genoemt Rosseinven, is anckergront, twee ende meer gotelinckscheut vande wal, soo ick vande visschers verstaen hebbe, sijnde santgront. Effen binnen den hoeck voornoemt, in de Bay, daert lant op sijn leechste is, heeft men oock goeden gront ende bequame reede, ende op meer plaetsen langs dien wal van desen voorgenoem̃ hoeck siet men half wegen 't fort, aen bagboort eenen leegen scherpen hoeck, leggen. Dwars van denselven, recht int midden vande Bay, heeft men anckergront op 47 ende minder vadem. Dat mij vande mardycquas is aengedient geweest, oversulcx 'tselve aen den schipper vanden Aeolus verhaelt, diet selve in mijn presentie alsoo bevonden heeft. Voorder, soo isser tot diversche plaetsen aen de backboort sijde vande voornoemde Bay goeden anckergront, namelick een mijltgen eer men aen den voornoemden leegen hoeck comt, ende soo voorts, voorbij 't fort, tot aen de verdubbelplaetse off den bocht van Bachwale, soo dat daer anckerplaetsen genoegh sijn, dat weynich bij scippers ende stuerluyden bekent is. De heer Gouuerneur Houtman is int jaer anno 1620, in Junij, door tegenwint ende stilte de Bay oock wtgedreven ende op Hietto geloopen, door oorsaecke datse beschroomt waren den wal aen te doen.

Waer men ankeren magh onder 't lant van Hietto, soo buyten den hoeck van Alang als ontrent de Broers.

Een halff mijl om de Westhoeck vande Bay, een bocht genaemt Tapy, is oock goeden anckergront ende bequame reede, om voor eenen N. O. ende W. wint beschut te leggen. Van gelijcken heeft men achter en tusschen de Broers oock goede anckergront, alsmede recht voor Assa, Louwlouw ende Gurien, sijnde aen de stuerboorts wal, onder 't lant van Hietto, sijnde eenen goeden gront, ge-

lijck men op veel andere plaetsen meer heeft; doch anders geen sekerheyt dan vant seggen der visschers.

Van haer jaergetijden, wat regen ende wint, donder, blixem ende aertbevinge datse onderworpen sijn.

Hoe ende wanneer die moussons off winden waeijen.

Int geheel jaer en heeft men in Amboyna maer twee winden, die doorgaens waeijen, soo dat weynich gebeurt dat daer variable winden waeijen, off ten sij in eenige Bayen ende onder hooge landen; die oock met stercke overvallen geschieden, soo dat men wel op sijn hoede dient te wesen. In zee waeijen doorgaende winden, namentlick van half November, off int begin van December, beginnen de westelicke winden, die gedurich door waeijen tot in den maent van April.

Hoe lange het oostelick mousson waeyt.

d'Oostelicke winden beginnen van April tot November, soo dat het oostelick mousson bijnaer, mette weyffelmaent daer in gerekent, seven maenden waeyt, daert westelick Mousson boven vijff maenden niet en waeyt.

Wanneert niet regent, soo ist nochtans even groen.

Int westelicke mousson heeft men weynich regen, soo dat men alsdan qualijck in de vijff maenden acht dagen regen heeft, soo dat dan de revieren meest al verdroogen. 't Bosch staet in desen tijt soo groen ende schoon als int regen mousson; de weyvelden sijn soo groen niet, maer dorder; nochtans en gebreeckt er geen gras voor 't bestiael, dat daer nochtans veel is, namentlick bij de Nederlanders; ja, de sommige hebben 30, 40, 50 ende 60 beesten, soo dat te verhopen is Amboyna eerlanck genoech van hoornbeesten versien sal sijn. Dit bestiael heeft ongelijck tier in 't drooch als in 't regen mousson.

Des soomers heeft men hier groote droochten, waer over veel nagelboomen sijn wtgegaen.

't Can hier bij wijlen seer drooch sijn, gelijck int jaer anno 1617 gebleken is, dat int heele jaer, soo wel int regen als drooge mousson, geen drie weken in alles en heeft geregent, waer over dat op de comptoiren van Hittoe, Louho ende Cambello groote menichte van nagelboo-

nen sijn wtgegaen, namentlick op Cambello, daer men seyt dat wel een ¼ der boomen sijn wtgegaen, niet van de cleenste, maer meestal vande grootste ende outste.

Dit lant is seer begaeft met vochtige dauwen, soo dat hoe 't drooger is bij daech, des nachts te vochtiger dauwen vallen, waer door het gras tot nootdruft van al het bestiael genoechsaem bevochtigt wort. Des nachts cant hier soo coel wesen dat het ongelooflick schijnt. Des nachts vallen hier seer vochtige dauwen.

't Regen mousson, gelijck hier voren gesegt is, duert even maenden, die niet altijt en regenen, maer alleenick de maenden van Julij, Augustus ende September, wanneer den regen vermengt met wint, die in sulcken vervloet van boven comt gestort, dat het onmenschelijck schijnt: als wanneer de riveren soo sterck afloopen, dat men 'er qualick can door gaen, al ist deselve noch soo cleen jn. Bij wijlen salt wel drie weken aen malcanderen regeen, ende dat soo gedurich, dat men qualick eens tijt sal hebben om wt den huys te comen omme sijn bootschappen te verrichten. Vanden grooten regen die int oostelijck mousson valt.

De resterende maenden, soo voor als naer desen regenmaenden, valt er oock wel water, doch soo niet als vooren verhaelt; maer wel stercke winden, dat men meent alles onderste boven sal waeijen; dit sijn buijen sonder aenouwen, soo dat het alsdan een natuerlick weder maeckt. Weynich regen eñ stercke winden.

De beyde weyffelmaenden, die hier niet aen vast en sijn, heeft men veel stilte, den wint van alle canten, tot dat de moussons door waeijen. In desen tijt heeft men oock wel regen, maer natuerlick, als int Patria in de Meymaent, soo dat gemeenlick eerst opgedroocht is eert weder begint. In de wijffelmaent ist goet weder.

In dit regen mousson, soo lange het oock duert, ist heel vuyl ende cladderich om gaen, alssoo 't lant op veel plaetsen cleyachtich ende vette aerde is, oversulcks een yder genootsaeckt, soo men ergens wilt wesen, tot het halve been in de modder te gaen, soo dat men qualick Int regenmousson ist seer vuyl om gaen.

coussen ende schoenen can dragen ende bervoets dient te gaen.

In de dorpen bestroyen sij de wegen wel met sant.

In haer steden off dorpen ist somwijlen wel wat beter, alsoot de sommige op de wegen met sant bestroyt hebben. Eenige buerten doch en sijn al t'samen niet effen curieux, oock en comt het haer soo nau niet, alsoose coussen noch schoenen en dragen, maer alle bervoets loopen.

Veel donderende blixemslagen.

Int regen mousson is men hier seer sware donderslagen onderworpen; doch houwen niet lange aen; dan sijn seer sterck ende crachtich. Van schade en hebbe ick noyt gehoort. Int drooch mousson heeft men des avonts int geberchte veel blixem. Dickmaels int jaer heeft men aertbevingen, namentlick int drooge mousson, wanneerse crachtiger sijn als int regen mousson. Int jaer anno 1612 hebbe ick gehoort ende gesien dat daer drie op eenen dagh sijn geweest, soo crachtich ende sterck dat het ongelooflick soude schijnen voer den geenen die 't niet en weet.

Anno 1612, in eenen dagh vint men drie aertbevingen.

De clocke gaet aen boort door de aerdbevinge.

Niet lange naer datum van dien isser een aertbevinge geweest soo hart ende sterck, dat de clock die in een torentgen boven 't huys int fort hinck, aen boort ginck, dat men deselve heeft hooren cleppen, als wanneer de schepen die op de reede lagen vande aertbevinge oock beweecht wierden, ende de lieden daer in sijnde, soo wel gealtereert waren als degene die op 't landt waren.

Door de aertbevinge vallen de wapenen van boven en de mueren scheuren.

Dickmael ende menichmael heeft men hier diversche aertbevinge op eenen dach, soo hart ende sterck dat de stormhoeden ende andere wapenen int casteel, als op de comptoiren, vande racken sijn gevallen, ja soo dat de gardijnen ende mueren vande punten scheurden, dat genoechsaem aen de teeckenen blijckt.

Van haer rekenighen der jaren, getijden ende ouderdom.

Van haer jaer-

d'Amboynesen rekenen haer jaergetijden bij de maen,

soo datse voor een jaer twaelff maenden rekenen, die niet eer in en gaet, voor en aleer datse deselve sien connen, dat gemeenlick sal weesen wanneerse twee dagen out is. Dit soude eenige differentie maecken tusschen haer ende onse rekeninge, die ick meene sij van de Mooren aengenomen hebben, om oorsaecke als volcht.

getijden ende rekeninghe.

In ouden tijden hebbense bij moussons gerekent, dat soude alle 6 maenden sijn, want sij ses maenden met planten, sayen ende mayen besich sijn, om hunne vrucht te versamelen; de resterende ses maenden houwense 't meest bij huys, sonder veel ter handt te trecken. In somma, een mouson, dats een half jaer off ses maenden, soo lange den Gn̄ralen wint waeyt, 'tsij natte off drooge tijt, bij haer voor een jaer gerekent.

Sij pleechten een mousson off ses maenden voor een jaer te rekenen.

Sij en weeten haren ouderdom niet. Wanneer men haer vraecht, brengen sij datelijck een gelijckenis voor dēn dach, te weten van: als doen ter tijt gebeurde, off ghijlieden hier eerst quaemt, oock als soo een Generael hier was, off als men soo een teecken in de locht sach, sulcken harden aertbevinge, off als soo een coninck storff, ende diergelijcke exempelen meer, was ick soo out, off wiert geboren; meer en sal men van haer niet crijgen. Diet dan weeten wil, mach daer voort naer slaen ende rekeninge maecken, wanneer dat geweest sij. Dit is al 't bescheet datse eenen weten te geven.

Van hare vreemde rekeninge bij gelijckenisse.

Ick hebbe Cap^{ne} Hittoe wel gevraecht hoe out dat hij was. Gaff voor antwoort 200 jaer. Waer wt niet bedencken can hoese haer rekeninge maecken ende watse voor een jaer rekenen, datse mijns bedunckens selve niet en weeten, want sijn ouderdom boven de 60 off 70 jaren te hoochste niet en is. 't En is niet vremt, al en sijn sij de beste rekenaers niet, want geene van dese Amboynesen, voor de comste van de Mooren, Portugeesen ende onse Natie, geen letter en hebben connen lesen off schrijven: oversulckes haer wat toe te geven staet.

Cap^{ne} Hittoe segt, dat hij 200 jaren out is, sijnde nochtans geen 70 jaren.

Van hare duyvelsche ende heydensche superstitien, soo wel gebruyckelick onder de Christenen, Mooren als Heydenen, gelijck sij al t'samen, geen 80 jaren herwaerts, geweest sijn.

d'Amboynesen eeren den duyvel.

d'Amboynesen gesamender handt eeren meest al den duyvel, daerse seer vremde superstitien in gebruycken, waer van wij hier ten deele, of soo veele ons bewust is, van sullen verhalen, namentlick:

De sommige seggen, dat yder Orangcay eenen duyvel int besonder heeft, dat contrarie is.

De princepaelste Coningen ende Orangcays, soo men haer naer geeft, die duyvelen int particulier souden hebben, dat naer mijn gevoelen anders is, ende deselfde duyvels die men haer toe schrijft, de stadt off haer dorp aengaet, ende niet dat yder persoon een duyvel int particulier heeft, maer wel dat desulcke van soo een stadt off dorp yets eeren ende dienen, dat haren duyvel gelijck is, soo in gedaente als naem.

Yder dorp off campon, dat een buert wilt wesen, heeft eenen besonderen duyvel.

Ider dorp heeft meest vier Campons, yder Campon een bijsonder Orangcay, als oock een besonder baleew off raethuys; dit mach met recht wel een smethuys heeten. Gemeenlijck sullen sij soo veel duyvels in de dorpen hebben als daer baleeuwen sijn, want yder Campon off buert één int bijsonder heeft, die een yder van dat Campon, als vooren verhaelt, eert ende respecteert.

Wanneerse de duyvels int generael noemen, heeten hen Nietto.

Wanneer sij den duyvel noemen int generael, soo heetense hem Nietto. Omme te becleeden ende te bewijsen dat yder plaets, dorp, campon off buert eenen duyvel heeft, die sij t'samen eeren, ende geen int perticulier, dunkt mij, dat met het naervolgende bevesticht can worden.

Hoe dat haer duyvelen int particulier genoemt worden.

De namen der duyvelen sijn vele, die sij hebben, waervan ick eenige, ons bekent, hier stelle, namelick Lanita, dat is locht; Leyntila, dat is bovenste locht; Houwaya, een cocodrille, daer sij veel van houwen, ende diergelijcke duyvels. Hebben Taulay, dat is eenen grooten duyvel; Pessynousytoury, Rysseporeaman, Lehila, Sackimahou,

Geuan, Assoulacka, Mortila, Lassytoune, Lassyhietto, Sahouwarala; in somma, veel andere duyvels meer. Sij en comen daer niet gaerne aen om haer duyvels' namen te seggen, ofte daer in 't minste ons yets van te openbaren.

Mij is kenlick, dat aent casteel van Amboyna, die van Rossenijven haren duyvel genaemt is Possynousitoury, desen is vant Campon Radja, d'andere sijn mij onbekent; die van Sooya, Lanita ende Sahouwaralla; diet Campon Radja aengaet, Laynthila; die van Halouw, Rysseporeanam; die van Attive, Lehietta, eñ die van Tanierra; Bouya, die van Allangh. Denselven hebben oock die van Bagwale. In somma, dese daer van heb ick kennisse, dat wel alles hadde connen weeten, soo ick mijn werck daer van hadde willen maecken, en hebber op Hietto oock sonderlinge niet naer vernomen, doch die sekerheyt, dat het daer noch veel slimmer toegaet als op d'andere comptoiren Louho, Cambello ende Wackesima: want het haer minder als bij ons belet wort. Eenige plaetsen de namen haers duyvels.

Die van Alang seggen rechtwt, wanneert storm waeyt ende quaet water maeckt, aen haren hoeck vant landt, dat hetselve door haren Boayta off Nietto comt, daer sij vastelick gelooff in stellen. Ontrent haren houck is een rivier, daer brengense hen eten in, waerbij een duyvels huysken staet, daerse hen sacrifisie in doen. Desen paty van dit dorp is een superstitieusen Moor. Die van Allang wat sij van haren Nietto gevoelen.

Die van Wackesieuw hebben haren Nietto aen den hoeck vañ Tapie, dat oock een seer quaden hoeck is, ende soo wel prauwen vande cabbeling om worden geworpen, als aen die van Allang. Wat voor Nietto datse hebben en weet ick niet, dan hebbe het duyvels huysken menichmael op den hoeck in een clip sien staen. Die van Wackasieuw hebben 't vorige gevoelen.

Die van Lariecko hebben haren Nietto aent suyckerbroot, daer oock eens duyvels huysken staet, gelijck van daer aff voorts alle de Moorsche plaetsen hebben, soo wel onder haer gebiet, als die vant casteel. Sulcke openbare Veel duyvels huyskens op 't strant.

duyvelsteeckenen en siet men aent fort off daer ontrent niet; doch geloove wel dat genoech int secreet geschiet.

Den Nietto van die van Bagwale is een groot cocodril.

Die van Bagwale hebben haren Boaya off Nietto op de Pas, sijnde een plaetse daer ons volck op 't west mousson haer visscherijen off ceros setten, al waer dicht bij 't strant een binnen water is, daer hij te mets in compt, daer sij hem eten brengen. Op den cant vant water staet een huysken, datse daer hebben gebout om sacrifitie in te doen. 't Is gebeurt eenige jaren, dat ick daer geweest ben metten hr Gouuerneur Block, omme te plasieren ende vrolick te sijn. Ondertusschen, soo wij langs de strant gingen wandelen, wiert ons vande Mardyckas een groote cocodril gewesen, waerbij voechden: daer is den Sethan off Nietto van die van Bagwale. In somma, de soldaten wiert belast dat sij de cocodril schieten souden, dat gevouchlick cost geschieden, alsoose groot was ende hem aen 't strant begaff; hij was wel drie off vier vadem lanck, met eenige rudsen ende schelpen op 't lijff. Die van Bagwale, sulcx hoorende, quament voor bij den Gouuerneur, met bidden ende smeecken, datter niet geschoten en wiert, ons verhalende veel wonderlicke dingen van dese cocodril, hoe dat hij de visch daer bracht ende wanneer hij achter bleeff geen visch vernomen wiert, neffens veel andere beuselingen meer. Naer mijn gevoelen, soo doet den visch hem comen, in plaets dat hij den visch soude doen comen.

Wat gevoelen sij van dese Nietto hebben.

Den Nietto cocodril hebben sij veel.

Van dese cocodrillen hebbense veele op andere plaetsen, geen wtgesondert, soo in onse eylanden Hittoe, Loubo, Cambello, Lyssydy ende Cerang, ja langs de heele cust van Seran tot in Banda, soo dat men daer veel van soude connen verhaelen.

Wat gevoelen dat Capn Hietto van een gevulde cocodril heeft, die sij ons hebben affgehaelt na datse opgevult was.

Doch op dat mach betoont worden dat d'Amboynesche Mooren daer soo wel met besmet sijn als de Christenen, ja meerder, soo moet ick noch verhalen wat ons wedervaren is van Capne Hittoe. 't Is geen vijf maenden voor ons vertreck gebeurt van dat in de groote riviere van Hietto,

boven daert drooch begint te worden, een cocodril was, groot een vaem. Den jongen Hittoe, die in Nederlant geweest is, alsoo hij dagelicx in de logie comt, heeft hier van een praetgen gemaeckt, waer over den coopman Gillis van Hattem een slaeff of twee derwaerts sont omme deselve te halen, die sij int sout water voor de deur vast maeckten, doch onlancx daer naer gestorven ende gevilt, 't vel gedroocht ende opgevult, om in huys aen den balck te hangen. Soo ist geschiet, dat den coopman, aent casteel sijnde, Capp'n Hittoe dese cocodrille wederom versocht aen den ondercoopman, die hem gelangt wiert ende wederom brachten ter plaetse daerse gevangen was. 's Anderen daechs wast vel wech, dat sij malcanderen wijs maeckten wederom levende geworden was ende wech gelopen. Sulcke ende diergelijcke beuselingen maeckten sij malcanderen wijs, waerinne sij malcanderen soo mal broeijen, datse niet beter en weten off 't is soo.

De sommige hebben een vercken, dat sij op eenige plaetsen in 't bosch eten brengen en oock voor haren Nietto houden. In somma, hebben in yder dorp meest eenen besonderen duyvel, daerse hare sacrifitie aen doen, wel verstaende soo daer niet meer als één Campon is, in dewelcke sij altsamen, neffens haren Coninck ofte Orangcay, in geloven, ende niet gelijck de sommige seggen dat yder persoon eenen Nietto int besonder heeft. Sij hebben verckens, die sij voor haren Nietto houwen.

Wanneer sij eenige explooten willen int werck stellen off op haer negotieren wtgaen, soo sullense haer eerst met den duyvel off den duyveljager beraden; ten eersten sullen sij, als vooren verhaelt, een pinang opsnijen ende dat wt Maijien, dat is eenige prommelingh ende mommelingh gebruycken; daer naer sullen sij het toecomende, soo sij meenen, weeten te seggen. Van haer manieren eer datse wt op exploten off om te negotieren varen.

Oock soo sullense den duyvel wel hooren spreken door een mans persoon, waer in hij verschijnt, soo datse alsdan een cleyne vergaderinge maecken, wanneerse seer trommen Hoese de duyvel in een manspersoon doen verschijnen, als wanneer sij meenen

van hem te weeten te comen dat sij begeeren.

ende bommen, wanneer, naer dat dit geraes een wijl geduert heeft, in een persoon compt, door denwelcken sij hem alles aff vragen watse weten willen. Dit heb ick selfs gesien ende gebeurt dickmaels; doch 't can wesen dat hem desen persoon geliet als off hij met den duyvel beseten was. Dit was een papen soon, die wijsen soude seecker goet dat verlooren was; als nu den duyvel in hem was, soo hij hem geliet, begonst hij te schuymbecken als een wtsinnich mensch, in somma, sij gaven hem een stock in de handt, belastende dat hij seggen off wijsen soude waer 't goet was. Waer over hij ten huyse wtliep, loopende herwaerts ende derrewaerts, in voegen of hij twijffelachtigh waer geweest 'tselve over see vervoert te sijn off int bosch verborgen. Daer en tusschen is hij voortgeloopen, den stock voorwt steeckende, waer met hij een Gusarats deur raeckten, waer wt sij besloten dat den man off de lieden van 'tselve huys 't goet hadde gestolen, oversulcx clachtich waren van wedersijde; d'een partij eyschten 't goet ende de ander wilden haer eer gerepareert hebben. Hier over is noch groot spel geresen, doch hoe de Mooren de saecke gesolveert hebben, is mij onbekent. Op dese maniere vragen sij de besetene oock wanneerse yets, wat het oock soude mogen wesen, willen ter handt trecken, off wel of qualick sal succederen, waer naer sij haer alsdan reguleren.

Wanneer yemant sijnen goeden vrient affgestorven is, gelooven sij niet, dat het van Godt comt, maer vragen aen den duyvel, wie sulcxs gedaen heeft, waer over sij de lieden om den hals brengen.

Geen drie maenden voor mijn vertreck van Amboyna, soo is voor recht clachtich geweest een seker man ende vroupersoon over den Orangcay van Souwlie, een out knecht, denwelcken haren vader, ten tijde vanden h[r] Gouverneur Block, int sagoubosch hadde laten dootsmijten, alsoose hem beschuldichden dat het een swangie ofte tovenaer was. Dit dus gepasseert sijnde, ist gebeurt datter een van des Orangcays vrienden was gestorven, over welcke doot dese lieden belast waren, soo datse dickmael die sij hatich sijn, int verdriet brengen. Aleerse yemant sullen beschuldigen, soo sullen sij eerst de voornoemde duyvelerij

int werck stellen, als wanneerse van den duyveljager verstaen, wie dat den overledenen om den hals gebracht heeft, dat sij vastelick gelooven soo is, volgens 't seggen van den besetenen, die met den doode spreeckt In somma, sij broeyden malcanderen soo mal, dat men d'doode lichaem op soude nemen, waer vier manspersoonen toe geordonneert waren, ende daert tegens 't huys liep, die soude den tovenaer wesen ende 't lichaem om den hals hebben gebracht, oversulcxs doot schuldich waren ende met sterven mosten. In somma, dit is dese voorgenoemde lieden te beurt gevallen, alsoot hare partij soo begeerde, daer nochtans andere soo wel aent lijck geweest hebbende, souden haer huys wel voorbij geloopen hebben. Door vreese vant voor verhaelde liepen de voornoemde lieden wech naer 't casteel, clagende over den Orangcay ende den sijnen, wegens hetgene dat haer te laste wierd gelegt, sonder eens te vermanen van haers vaders doot, meenende niet anders off 't en behoorde soo. Den Orangcay wiert ontboden ende eenigen tijt vast geset, daer naer gedeporteert, daer ick mijn stem mede heb over gegeven, ende een ander in sijn plaetse gestelt. In somma, dat haer hunne duyvels wijs maecken, ofte dengenen daer hij in verschijnt, dat geloovense ende gaen daer met voort, soo dat den onnoselen 't gelagh betalen moet.

Men segt dat eenige Orangcays ende Coningen, die ick om reede hier niet en noeme, hun laten gebruycken om den duyvel in haer te laten comen, omme het toecomende te verclaren, daer ick geen sekerheyt van en hebbe anders als van hooren seggen. Wanneer sulcx geschiet, soude met den voorgenoemden trommel ende prommeling moeten geschieden. Van de gemeene lieden, daer van hebbe ick kennis, die daer van weynich genots hebben, anders als een buyck vol etens ende een cleetgen.

Eenige Coningen ende Orangcays wort naer gegeven datse den duyvel in haer laten verschijnen.

Wanneerse yets maecken, off wat vreemts sullen verrichten, somwijlen oock wel om een cleen bueselinge, ge-

Wanneerse yets ter hant nemen, soo doense dick-

…mael maeltijt ter eeren van den duyvel.

lijck wanneerse hare tuynen gemaeckt hebben off lant besaeyt, soo gevense gemeenlick onder malcanderen een maeltijt op de Baleeuw, als wanneer sij haren Nietto sijn portie oock geven, waer toe sij diversche Baleeuwtgens bij de hare hebben staen, daer sijt selve in leggen, sijnde in de gedaente als een duyfhuysken, staende op eenen staeck, boven overdeckt, gelijck ick er veel gesien hebbe aen d'oversijde van Amboyna, soo op Hietto, Louho, Cambello ende Lissidy, hare cleene stedekens; doch noyt sulcxs aent casteel gesien, maer wel in de sommige hare huysen ende tuynen, die ick menich mael in stucken hebbe gesmeten ende diversche soorte van cost op vont, als van verckensbeentgens ende anders, dat al drooch ende meest vergaen was, soo datse niet altijt en doen als de Chinesen, die wanneer sij gesacrificeert hebben, dadelick haren buyck daer met vullen. Dan hebbet wel gehoort, datse 'tselve niet en doen, maer niet gesien, alsoose ons, wanneer sij sulcx int werck stellen, daer niet bij roeppen.

De vrouwen en hebben noch eeren geenen duyvel dan door last vande mans.

Haer vrouwen, alhoewel datse geen duyvels en hebben, dat seecker is, ende oock van diergelijcke superstitien geen werck en maecken, soo moetense nochtans door persuasie vande mans, wanneert gesay in de aerde is, daer over smetsen [1]) ende een ronden dans voor de Baleeuw, daer de mans op sitten, comen maecken, die somwijlen dagen lang duert.

Van haren Mattecau, wat het sij ende haer gevoelen van dien.

Wanneer haer gewas voor den dach comt, als oock op alle fruytboomen, sullense gemeenlick soo wat maecken off setten, dat sij Mattecauw noemen, ende in Nederlant een moolick, 't welck sij oock doen op hare prauwen off yet anders, datse aen den wech neder setten, op dat het vanden gaenden ende comende man niet beschadicht en soude worden; hier en sal niemant van henluyden aen dorven tasten, door vreese dat haer dese Mattecau d'een plage off d'ander soude toe seynden. Desen Mattecau is

1) d. i. *een smulpartij houden.*

lick in de gedaente van een cocodril, swaert, roer, an een pot, oock wel een steen, een stuck van ınthout off yets anders; dese snorrepijpen worden ıeten seer gevreest. Een van der Mooren slaven, elicx in onse logie quam, alsoo wij hem gebruyckımeer hem van doene hadden, liet hem op een tijt n, alsoo hij van diergelijcke goet beschadicht hadde rer sijn heele lijff als verbrant was, dat het daer omen was, dat hij vastelick geloofde, doch naer esumtie kan haer vertrouwen daer veel in doen, hun maer naer hun geloof en geschiet. Eenige nders hebben 't gelooff oock gehadt, dat sij daer ıige sweeren opt lijff hebben gecregen, andere vert aen de handen, oock den mont scheeff getrocken, iergelijcken. Wat hier van waerachtigh sij, is mij ıt. Ick hebbe veel van dese mattecauwen in stuclagen; sonder oyt yets quaet vernomen te hebben. e mattecauwen sullen sij haer goet eenige dagen bijwesen van yemant vertrouwen, soo dat wel we-, dat sij daer over eenige besweringe gebruycken; ıt daer van sij laet ick een ander jugeren.

De sommige meenen dat de Mattecau haer eenige plagen toe sent.

ebben oock voor een mannier van in den vooravont tang te trecken, dat is eenen langen ranck, dick erck, van 40 of 50 vadem, die sij wt het bosch Wanneerse dit int werck stellen, slaense op tromıde te mets niet, dan maecken een groot geluyt ıen ende tieren; hier aen comen mans ende vrouеckende tegens malcanderen. Hiermet hebben sij nige superstitien, doch noyt gevraecht tot wat eynde.

Trecken tegens den anderen met rottang.

en opt strant huyskens, daer sij sacrifitie in doen, rdeel van degeene, die daer ontrent eenige vischebben, als oock tot voordeel van degene die in see o wel op eenige explooten als om te negotieren. huyskens leggen eenige dammers, diese int brant n, daerbij casgens, welrieckende oly, sagou ende

Vande huyskens opt strant ende vierkens, die sij tsavonts in zee steecken.

anders; gelijck oock doen in seeckere scheepkens, die sij des avonts met den lantwint in de zee laten drijven, meenende dat hetselve haer mans, kinders ofte vrienden, in zee sijnde, goet sal doen.

Vande Baleeukens boven int top van haer huys.

Boven int top van haer huys hebben sij oock veel van dese duyvels plaetskens, sijnde in voegen als een Baleeutgen, daerse hem somwijlen eten op setten, dat daer blijft, neffens den pynang, dat vande besten ende witte pinang moet sijn, off souden anders in ongenade van haren Nietto raecken; wanneer dit vergaen ende drooch is, wort wederom versien, naer dat de plaetse schoon gemaeckt ende gesuyvert is.

Van het cloppen op 't becken in Cappiteyn Hittos pagger.

Tot Cappiteyn Hietto, binnen sijn pagger ofte heyningh, die rontsomme sijn huys gaet, leyt een groot becken, dat door de Javanen mede gebracht is. Maecken malcanderen wijs, wanneer daer op geslagen wort, dattet alsdan regenen sal. Hebbe haer dit wel gevraecht, wat sij daer van geloven eñ off sulcxs waer is, daer op sij geen antwoorde geven, maer lachen daer met, soo dat ick gelooff d'experientie haer anders doet blijcken, ende met der tijt ons gevoelen daer van soude crijgen.

Vant cloppen op den steen op 't geberchte van Sooya, onder de groote boomen.

Gelijcke bueselingen maecken sij oock malcanderen wijs aent casteel, alwaerse plachten te seggen, dat wanneer den Coninck van Sooya op eenen steen clopte, leggende op 't hoochste van 't geberchte van Sooya, dat het alsdan regende. Ick hebbe op dese plaetse geweest ende de steen gesien, ende denselven legt onder twee off drie groote boomen, dicht bij den anderen staende, sijnde genaemt Marjugan. Onder dese boomen ist schoon ende claer gemaeckt, daer eenen pot bij staet met schoon ende claer water, ende eenige porceleyne kopkens ende pimpeltgens staen daer bij op den voorñ steen, in somma, dese plaets is den duyvel oock toegeeygent.

Van 'tgene dat den duyvel geoffert is.

Hebbe wel mede hooren seggen van Nederlanders, die des alles wel bewust was, doch noyt van Amboynesen

ehoort, dat sommige luyden veel cleeden, gongen ende ndere goederen hebben, dat den duyvel opgeoffert is, nde nimmermeer mogen vercoopen, maer van den eenen rindt op den anderen sterft, waer onder oock wel slaven sijn. Wat hier van sij laet ick dengeenen oordeelen diet beter weet.

Haren eet sweeren noemen sij Mattecau, gelijckse oock doen datse setten op 'tgene niet geerne vermindert en ouden hebben, daer sij ongetwijfelt eenige besweeringe over loen. Nochtans wort haren Mattecau off eetdrancken, van 'een ende d'ander toebereyt, datse dan int lijff drincken, nde contrarie doende als 'tgene dat haer voor wort gehouen, soo sal hy haer scade doen, waer wt blijckt dat desen attecau, die sij int lijff drincken, met 'tgene datse yewers setten, geen gemeenschap heeft, hoewel eenderhande noemt wort, want d'een is besweringh eñ 't ander niet. Het sweeren ofte indrincken heet Mattecau, gelijck oock doet 'tgene sij yewers op setten.

Hier sijn oock toovenaers, die sij swangies noemen, waer ick een sonderling gevoelen hebbe, soo dat ick deselve uwers anders bij en weet te vergelijcken als bij degene men in 't Nederlandt toovenaers noempt, off segt te sen, gemerckt sij 'tselve gevoelen van dese Swangies bben. Maecken malcanderen wijs, dat dese hare hoofden nacht ende ontijde achter straet loopen, neffens andere eselingen meer, oock dat deselve Swangies, wie het sij, nnen sieck maecken, pocken ende rappicheyt ende alle ndere plagen connen aendoen, in sulcker voegen als men le toovenaers toeschrijft. Swangies sijn als toovenaers.

Sij gebruycken oock een manier van op den hoorn te blasen, dat int werck wort gestelt, wanneer haer yets genomen is ende 'tselve weder begeeren; oock van andere dingen, daer aen getwijfelt wort ende sekerheyt van begeeren, oversulcx den hoorn doen blasen. Waer voor sij bevreest sijn, ende haer voor laten staen, soose haer schult niet en bekennen, Swangies te sullen worden, dat sij volcomelijck gelooven ende niet en sullen verholen houden, Laten haer voorstaen, datse door 't blasen van den hoorn een swangies worden.

soose maer en weeten dat het blasen haer aengaet, dat genoech tot haren ooren comt.

Een dochter bekent, dat sij haer met twee jongmans te buyten heeft gegaen.

't Is gebeurt int jaer anno 1616 dat den Orangcay van Tavierens dochter, sijnde de suster van een van de Amboynesche jongens, die in Nederlant geweest sijn, welcke dochter ondertrout was met een seecker jongman, die ondertusschen datse noch op ende neder gingen, verstont dat sijn bruyt haer te buyten hadde gegaen met een ander jongman, dat hij haer voorhielt, 'twelck sij ontkende. Nu, om sekerheyt te hebben, heeft hij haer gedreygt met den hoorn, d'welck sij niet en wilde gelooven voor dat het int werck wiert gestelt; in somma, sij bekende datse haer met twee jongmans te buyten hadde gegaen, ende dat alleen wt vreese, soo sijt geswegen hadde, een swangie soude hebben geworden, die sij wtdermaten seer haten, ende liever willen sterven als een swangie sijn; in somma, dit houwelick was aff ende yder nam sijn poppegoet weder.

Swangies sullen niet licht een parteur crijgen om te trouwen. soo wel mans als vrouwen.

Die swangies genaemt sijn, off van 't geslachte des swangies, worden seer gehaet; sullen met deselve niet licht trouwen, maer blijven gemeenlick hoeren. Soo niet, moeten haer heel wel weten voor te doen, waer door sij te mets een jongman weeten te becoren: anders mogen sij voor al haer leven ongetrout blijven. Dit raeckt soo wel de manspersonen als vrouwen.

Die voor swangies verclaert worden, moeten haer purgeren.

Wanneer yemant met sulcx belast wort, soo sij haer ontschuldigen, moeten hun purgeren met heet loot, datse haer in de handt gieten; oock moeten sij de hand in siend' heeten oly steecken. Wie heeft sijn leefdage van diergelijcke rigoreuse procedure gehoort? Wie isser, ja d'onschuldichste van ons allen soude sulck niet verdragen connen.

Gieten een vrouwe heet loot in de handt, die crom blijft staen.

Op Louho hebbense een vrou met 'tselve belast, die haer wilde purgeeren, oversulcx heet loot in de hant wiert gegoten, waer van de handt crom bleef staen, waer wt sij besloten, dat de vrou schuldich was; doch wierd niet gedoot, alsoo sij verbeden wierd. Eer sijt loot in de handt

gieten, bestrijckense de handt eerstmael met olye. Sommige rabauwen weten hier raet toe, dat haer 't loot niet en beschadicht. Daeromme is dit door haer ingevoert, meenende dat het een vasten regel is, ende niemant dan den schuldigen sal hinderen.

Doen de sommige de handt in heeten oly steecken; doch noyt gesien, dan wel de preparaten daertoe dienende, dat sij soo lange maeckten dat het eenen verdriet 't eynde te verwachten. Wondere parten hebben dese Mooren ende Heydenen int gat, ja soo vremde manieren van doen, dat het om verwonderen sij.

Doen eenige de handt in oly steecken.

Sij eeren oock eenen boom in plaetse van haren Nietto; den selven boom is genaemt Waringan; dese boomen houwense oock veel voor haer pitsiaerboomen. Vele sijnder, al ist schoon datse desen boom voor geenen Nietto houwen, die hare duyvels huyskens daer onder setten om hem dienst te doen.

Den boom warang.

Hebben oock eenige besweringen over haer, op datse niet geschoten gehouwen off gesteken soude worden, daer sij vastelijck gelooff in stellen. Die noemen sij kabbal, gelijck oock doen de Maleyen; offse dese besweringe van haren duyvel hebben, en weet ick niet.

Besweringen off hart sijn is kabbal.

Sij gelooven oock datter eenen Godt is, die hemel, aerde, zee ende al watter op ende in is, geschapen heeft ende regeert; weten oock wel dat Godt goet is, waer door sij Hem niet en bidden, vreesen noch eeren.

Gelooven dat Godt goet is.

Den duyvel, seggense, is swart ende quaet; doch en seggen niet geerne, datse hem gesien hebben, dat ick haer noyt hebbe hooren bekennen. Sij weten dat hij wt der natueren quaet is, den mensch seer hatich ende alle verdriet aen doet, soo veel hij can; daerom moetense hem eeren, dienen, bidden ende geven wat hij begeert.

Gelooven dat den duyvel swart ende quaet is.

Sij en gelooven in geen opstandinge, anders dan datse seggen, soo wanneer sij doot sijn, wederom in een ander werelt varen, daer sijt ongelijck beter sullen hebben alst

Gelooven in geen opstandinge, maer wel datse in een ander werelt varen.

hier geweest is, soo dat aldaer yder na sijn verdienste wort geloont, ende wie hier wel gedaen heeft, daer beter heerlickheyt sal besitten; hierin troostense haer selven.

Besnijden al dat manlick is, maer niet als de Mooren doen.

Sij hebben oock een ordre onder haer datse besnijden al dat manlijck is, doch niet op de maniere als de Mooren. Sij nemen een rietgen, daer met beknijpense het velleken booven 't hooftgen vande manlickheyt ende latent soo lange daer aen blijven tot dattet off rot, daer toe sij anders niet en appliceren, als smorgens, smiddags ende 's avonts de manlickheyt met het pit van jonge clappesnoten te bestrijcken, tot dat het wederom heel is.

Hoe dat wij de besnijdinge eerst gewaer wierden.

Van dese besnijdinge en hebben wij niet lange geweeten, soo dat wij 'tselve eerst gewaer sijn geworden aent casteel Amboyna, bij een seker Orangcays soon, die beschuldicht wiert dat hij Moors was, soo dat wij 'tselve in de visitatie gewaer sijn geworden, als wanneer sij verclaerden dat alle Heydenen soo besneden waren, als oock de Amboynesche Christenen. 't Selve heeft oock gebleken onlancx voor mijn vertreck aen den soon vañ Coninck van Sooya.

ELFDE VERGADERING.

11 November 1871.

Beweegredenen tot Alb. van Beijeren's en Willem's IV tochten naar Friesland. — Vertoog van Van der Spiegel. — Verhaal van eenige oorlogen in Indië.

Beweegredenen tot Alb. van Beijeren's en Willem's IV tochten naar Friesland.

De Heer Dr. W. G. Brill spreekt, naar aanleiding van de door Dr. E. Verwijs in de Werken van het Genootschap uitgegeven Grafelijkheidsrekeningen, over de motieven, die Alb. van Beijeren en zijnen zoon bewogen zullen hebben tot hunnen tocht naar Friesland. Alberts zoon Willem was ten gevolge van den op Aleid van Poelgeest gepleegden moord balling. Het belang zijner dynastie in Holland bracht mede, dat hij en de andere gebannen edelen in het land terugkeerden. De zinnebeeldige handeling aan het Hof van den Koning van Frankrijk, waarbij hem verweten wierd, dat hij den dood van zijn oudoom Willem IV, in Friesland gesneuveld, nog niet had gewroken, was de misschien door Hertog Albrecht zelven uitgelokte aanleiding tot zijnen terugkeer om den in Holland populairen oorlog tegen Friesland te voeren en aldus zijne eer te herstellen en de dynastie van Beieren te redden. Een andere be-

weegreden zal hierin bestaan hebben, dat Willem zich anders moeielijk zou hebben kunnen onttrekken aan den oorlog tegen de Turken, en almede, dat de Hertog, wanneer hij zelf in zijne nabuurschap geen oorlog te voeren gehad had, zich de belangen van den met zijn Huis zoo nauw verwanten Keizer in den krijg tegen Joost van Moravie zou hebben moeten aantrekken. Maar, vragen wij niettemin: was er eenige reden deugdelijk genoeg om een tocht, zoo hachlijck, als die tegen Friesland, te ondernemen? Slaagde hij, zoo moest de overwinnaar daar altijd steunen op een der beide partijen, die Friesland verdeelden. Het was evenwel eene zaak, die wel verdiende dat men er iets voor waagde. Friesland stond in de schatting van Europa in de middeleeuwen als een uitgestrekt Koningrijk bekend. Beieren had daardoor den Koningstitel kunnen verwerven. De tocht naar Friesland blijkt derhalve zoo dolzinnig niet te zijn geweest, als men wel zou kunnen beweren.

Vertoog van Van der Spiegel.

De Heer Mr. G. W. Vreede deelt mede, dat onder de nagelaten papieren van den Raadpensionaris v. d. Spiegel gevonden is een vertoog, in 1772 aan de Staten van Zeeland medegedeeld, over de middelen om de zaken van Zeeland te herstellen. Uit deze proeve, van 15 jaren oudere dagteekening dan zijn Raadpensionarisschap, blijkt de ontwikkeling van dezen staatsman. Spreker deelt uit het genoemde helder gestelde vertoog het een en ander mede van zijne bezwaren tegen de vigerende belastingen, over het verval van den koophandel, de weelde, de kleinachting van het Vaderland en de middelen van redres o. a. door reformatie van het comptoir-generaal.

VERHAAL

VAN

EENIGE OORLOGEN IN INDIË, 1622.

Uit het Archief van HILTEN.

Verhael van eenige oorlogen van Indien, waer door deselue sijn ontstaen, dewelcke begost sijn naer mijn arrivement aldaer, als oock met wat plaetse dat in oorloch waeren ende noch sijn.

d'Oorlogen in de Moloucques sijn de heftichste in de eylanden Tarnaten ende Tidoor, alwaer wij malcanderen seer naer op de neus sijn leggende, ja de sommige van haer ende onse fortten liggen malcander soo naer, dat men gevoechlick met een canon in malcanders sterckte kan geschieten. In dese eylanden worden daegelicx veel scharmutsingen soo door Spaengiaerden, Neerlanders, Tidoreesen, als Tarnatanen gedaen.

Den meesten oorloch geschiet alhier te waeter, met hunne corrocorren, dat sijn haer oorlochs schepen, waer op wij ons bij den Tarnatanen, ende sij, off de Spaengiaerden, haer bij de Tidoreesen vervoeghen, ende assisteren malcander soo jegens den anderen. Oock vaeren veel vuyt met cleen vaertuych, prauwen genaempt, daermet sij bequamelick gaen roouen, hun hier ende daer aen lant begeuende, alswanneer de prauwen met ruychte bedecken ende loopen soo te landewaert in; yemant op den wech off in de tuynen crijgende, houwen haer 't hooft aff, dat metnemen, daermet sij wederom naer haer dorp off stadt gaen.

Desen Tarnataenschen ende Tidoreeschen oorloch is eenen nootwendighen oorloch, gemerckt de eylanden van Moloucquo naegelplaetsen sijn. Doch soo wel wij als sij

hebben daer weynich geniet aff, ten aensien vanden oorloch, soo dat de meeste naegelen, die wij van daer crijghen, vant eylandt Machjan komen, alwaer wij drye fortten hebben, namentlick 't fort Machjan, Nofockja ende Tabalolo. Met deese plaetsen, vooren genoempt, is dit eylandt genouch verseeckert voor de Spaengiaerden, onse vijanden ouersulcx hier weynich off niet hebben te vreesen, want wij hier genouchsaem Souverain sijn.

Op 't eylandt Moortier, daer hebben wij oock een fort, soo dat het eylandt, ten aensien dat het cleen is, daer met genouch bewaert is. Naegelen vallen hier weynich, dat d'oorsaeck is, dat het de Spaengiaerts wel missen konnen; anders, gelooff ick, souden daer oock eenen voet in 't landt hebben.

Op 't eylandt Tidoor hebben wij oock een fort gehad, sijnde genaempt geweest Mariecequo. Dit fort hebben ouer eenige jaeren den Spaengiaert affgenomen, ende nu, sedert dat ick int Patria geweest ben, geraseert end in de locht doen springen, om wat reeden mij onbekent, doch wordt gesecht om onkosten voor te comen; in somma, den vijandt het faveur gedaen, dat het eylandt nu vrij ende liber hebben.

Op 't eylandt Tarnaten hebben wij vier fortten, namentlicken Callamarra, Malajo, Taloucki ende Takomy. Hier van seyt men souden oock eenige geslecht sijn geweest, waer 't de Tarnatanen ons gedreycht hadden door te willen gaen: ouersulcx naergelaten tot naerder ordre vanden Generael Coen.

Op 't eylandt Gelolo, daer op hebben 3 fortten, namentlicken: Sabou, Gamcanor ende 't nieuwe fort, dat door den onsen den Spaengiaert int jaer 1620 is affgenomen. Op dit eylandt en valt geen specerije, maer is alleenlicken dienstich om proviande van daer te becomen. In summa, op alle plaetsen in de Mouloucques hebben soo well sij als wij fortten, vuytgesondert in Mackjan, Moortier ende

Baetsian, soo dat wij haer alhier moetten wederstaen, om quader voor te comen, ende haer niet meer voets int lant te geven. Want soo den Spaengiaert in deese eylanden vast geseeten waer, de omgelegen plaetsen, namentlick: 't eylandt Baetsian, Seram ende Amboyna souden groote risicquo loopen: ouersulcx noodich, dat men haer hier stut, want anders souden diuersche omgelegen plaetsen in groote swaricheyt geraecken.

Op 't eylandt Baetsian hebben wij soo veel te seggen, ende soo groote vrijheyt als op Machjan, want wij hier een fort hebben. Dit landt is seer nagel-rijck, ja in groote abundantie plecht daer geleuert te worden ten tijden der Portugeesen. De naegelen vergaen nu ende vallen vande boomen, door gebreck van volck, alsoo den Tarnataenschen oorloch veel menschen geconsumeert heeft, gelijck sij noch doet. Oock soo vluchten veel Tarnatanen ende Baetsianneesen, door vreese des oorlochs, in d'eylanden van Amboyna, Banda, Boetton, Solor, Timor ende hondert ander plaetsen, daer men haer in ouervloet vindt.

Op dit Baetsiaen voorn̄t sijn Mooren, Heydenen ende Christenen. De Christenen sijn door de Portugeesen Christenen gemaect, ende worden genaempt Laboers, want sij vant eylandt Laboer van daen sijn, 'twelck staet onder 't commandement vanden Coninck van Tarnate, segge Baetsian; doch dese Christenen sijn al mede sulcke Christenen als in Amboyna, waer van in mijn ouergelevert discours aen de Bewinthebbers mentie hebbe gemaeckt.

Soo wanneer den Spaengiaert (dat Godt verhoede) de Tarnataensche eylanden quaeme te vermeesteren, soo souden d'eylanden van Amboyna ende Banda grooten affbreuck comen te lijden, want deese plaetsen malcanderen seer naer gelegen sijn. Ouersulcx d'een plaets off d'ander seer licht souden konnen aentasten, door oorsaecke eenige der Indianen hooft vande voornoemde plaetsen vrij wat naer den Portugeesen hangt: want ons de sommige al

moede sijn. Eenige reedenen hebbe daer van int discours voorm̃t aengeweesen. Ten anderen, soo is dese natie vrij wat wispelturich: souden wel alle jaer een nieuw natie willen sien ende daer met contracteren, want sij d'kinderen slachten, gaern wat nieuws hebben, weynich denckende wat haer tot voordeel off naedeel streckt.

Van deese eylanden vooren genoempt soude men sich in corten tijt volcomentlick meester konnen maecken, soo men 'tselue bijder handt name. Doch moste voorsichtelick int werck gestelt worden, ende niet in haest, met eenen sprongh, gelijck wij all ons dingen int werck willen stellen; maer ter contrarie most men soo veel scheepen ende crijchsvolck secretelick bij den anderen brenghen, als moegelick is, ende sich met het eerste vant Mousson derwart begeven, ende haer fortten datelick belegeren. Voorde soo most men bouens dat noch 3 a 4 duysent Indiane van alle omleggende plaetsen ontbieden, tot de belegering daer men tot sijnen will, al waer 't dat men daer begeerd toe soude konnen crijgen. Dit soude mijns bedunckens den rechten middel weesen om den Spaengiaert daer vuyt te helpen. Ick will goet doen, dat geen van beyde principaelste plaetsen twee maenden belegert souden weesen, off souden 't moeten opgeuen, want het hun niet beter soude gaen als ons; want als wij meenen ons fortten voor maenden ende meer geprovideert t'hebben, qualick voor de helft ende minder tijts kan toereycken. Hoe soude 't dan met hun beeter gaen, die alles dryemael qualicker konnen becomen ende geen ontset te verwachten souden hebben als vuyt Maniella?

In de Moloucquo en heeft den vijant maer twee fortten van importantie, namentlick 't fort Gamalam̃a, op 't eylandt Malajo. Op 't eylandt Tidoor wort het groot casteel oock Tidoor genoempt. Deese plaetsen sijn seer deffensabel, soo datter geen apparentie is van haer te vermeesteren, dan door belegeringh, dat den eenigen middel is. Voor-

der, d'ander plaetsen hebben gansch niet om 't lijff, die datelick in onsen handen souden vallen. Dit dus verre gebrocht sijnde, soude men alles op eenen anderen voet ende tot groote verlichtinge vande Comp^e konnen regeeren. Want in plaets dat men nu in de Molucquo 12 fortten heeft te besetten, namentlick op Tarnaten 4, als Takomy, Taloucky, Malajo ende Callematto. Op Tidoor hadden Marjeecko, een fraey fort, doch nu geslecht, als voorgaende gesecht is. Op Moortier het fort Moortier, ende op Machjan 3, namentl. Machjan, Nofockja ende Tabalolo, ende op de custen van Gilolo 3, namentlick Sabour, Gamcanor eñ 't nieuw veroverde fort; ende op 't eylandt Baetsian hebben oock een fort, tsaemen als voorseyt, welcke plaetsen ende eylanden all tsaemen, soo wanneer den Spaengiaert van daer waer, met 4 fortten souden konnen bewaert sijn. Daerom een yder te ouerdencken staet, off niet noodich en is, ten dienste vande Comp^e, dat de saeck eens anders bijder hant genoomen wort, ende dat men eens een ende vande binnelantsche oorloge maecke, off anders wordt ons op ons onversienst de brouck well eens opgenestelt.

Dit nieuw fort, leggende op 't eylandt Gelolo, daer aen sijn onlancx voor mijn vertreck seer clackeloos gecomen. Want de Tarnatanen verwitticht waeren vande quade ordre als 't swack garnisoen aldaer, sijn sij met eenige Neerlanders in hunne corrocorren derwaerts gevaeren, ende de plaets met een mannel. courage aengetast ende vermeestert. Dus clackeloos sijn aen dit fort gecomen in Julio a° 1620. In summa, fortten genouch in de Moloucques, ende sijn genootsaeckt de sommige tegens will te houden, om onsen vijant niet meer voet int landt te geuen, dat men met deesen voorhaelden middel soude konnen voorcomen, daer men niet alleen den binnenlantschen oorloch met soude ewech nemen, maer den vijandt soude men beletten eenen naegel, als vuyt onsen handen, te crijgen

dat ons deese voorñ Spaensche fortten beletten, waer door sij altijts nagelen gecregen hebben ende nu noch meer sullen bekomen, gemerckt sij 't eylandt Tidoor nu liber ende vrij hebben. Van dit voornoemde fort off 't eylandt Gelolo, daer van en hebben sij niet anders te verwachten (gelijck oock doen de Tarnatanen) als sagouw: want soo well sij als wij, qualick soo veel rijs bekomen als de plaetse van doen sijn, ouersulcx quaet hoouen [1]) daer geen broot en is: wesbaluen soecken moetten daert becommen konnen, daer toe de 3 fortten op dito Cust van node sijn; anders sijn de Tarnatanen genootsaeckt (gelijck oock doen moeten de Tidoreesen), naer Taljabo, Bangay, Selebes, Seram ende ander plaetsen te loopen, dat verre vande handt is. In somma, de helft vande tijt verslijten de Tarnatanen ende Tidoreesen met sagouw te haelen ende te maecken.

't Is een seer lichtvaerdich begin geweest, dat men met d'rijs plaetsen (dat is Macasser, Grecee ende Japara) soo licht in oorloch is getreden, want wij noyt soo veell (all ist dat met de voorseyde plaetsen in vreede sijn geweest) hebben konnen crijgen, dat men genouch heeft gehadt omme de plaetsen te voorsien, ende alles dat in de Molouoques gebrocht is, heeft men tot grooten avance vande Compaignie vercocht, in sulcker vouge dat men 4 ende 5 cento gemaeckt heeft.

Wanneert in de Molouquo oorloch is, soo en behoeft men daer geen contant tot incoop van nagelen te brengen, wanneer men rijs genouch kan becommen, soo men denseluen daer brenght. Naegelen sullen ons niet gebreccken. De Tarnatanen hebben menichmaell naegelen gepresenteert voor rijs te leveren, ende dickmaels denseluen soo ingecocht, dat icks mij schaemen soude te seggen. De Tarnatanen wenschen daegelicx, dat men rijs in ouervloet

1) *hoven*, gastmaal houden (zie Kiliaen).

sall brengen: want sij seggen, gelijck de waerheyt is, wij konnen met minder moeyten de naegelen plucken, als de sagouw met perijckel int bosch maecken ende daer vuyt haelen, ende soo geen rijs gebrocht wordt, sullen geen naegelen plucken, want wij deselue, noch het gelt dat daer van compt, niet en konnen eeten. Ergo sagouw moetten maecken ende t'huys haelen, in perijckel vant lijff; dat sij int plucken vande naegelen soo seer niet onderworpen sijn, want sij dan gesamenderhandt met groote trouppen int bosch gaen, mits den eenen voor helpende ende den anderen naer. Ergo par faulte van rijs bederven de naegelen op de boomen.

D'walge steeckt ons oock vande naegelen, door oorsaeck dat ons Godt nu 2 a 3 jaer een goet gewasch heeft gegeven. De Bewinthebbers schamen haer niet te seggen: 't en mach geen quaet al en gaet het in de nagelplaetsen niet voor de wint, ende al hadde men daer voor eenige jaeren oorloch, want wij hebben voor ettelicke jaeren naegelen genouch in ons packhuys. Wij en behooren den seegen Godts niet te ontdancken. Mij is kennelick, dat het geen 3, 4, 5 ofte 6 jaeren geleden is, dat men in 3 off 4 jaer soo veel naegelen niet en bequamp als men nu twee a 3 jaer achter den anderen jaerlicx heeft bekoomen. Oock moet men niet dencken, dat wij in Europa alleen naegelen eeten; in Indien kan men oock quantiteyt venten ende quijt worden. De Bewinthebbers seggen oock van de boomen om te houwen; wij moetten gelouen, dat daer toe de Indianen nummer sullen verstaen, all souden sij daerom de wapenen in de handt nemen.

Van Amboyna.

Amboyna bestaet in twee fortten, 5 eylanden ende 8 comptoiren, waer van de vijff onder 't commandement vant casteel Amboyna staen, ouer welcke 5 eylanden ende

comptoiren volcomen commandement, als Souverain, sonder tegenseggen van yemant, wij hebben te cōmanderen.

Dese 5 eylanden voornoempt geven sonderlingh geen naegelen, off 't en waer dat op Omma, Uliassar ende Nousa-salauw, jaerlicx 6 V.[1] ꝏ geleuert wordt, doch slijtten ende trecken eenige custcleeden, dat noch eenich gewin geeuen. Het vijffde is 't fort Amboyna, daer oock weynich naegelen vallen, doch hier is 't magazijn van d'ander comptoiren, soo dat, alhoewel aent casteel geen 12 V. ꝏ nagelen ontfangen worden, groote proffijten gedaen worden. Het vijffde comptoir, onder 't commandement vant casteel, is genaempt Wackasieuw. Dit comptoir is gelegen op 't landt van Hietto ende wordt jaerlicx omtrent 200 bhaer gelevert, namentlick soo 't een groot gewas is, bedragend omgevaerlick de nombre van 120 V. ꝏ. Dit is 'tgeene dat wij vuyt onse jurisdictie trecken.

Het seste comptoir is genuempt Hietto, daer goede quantiteyt naegelen vallen; dan worden van die vande ouergelegen plaetsen Louw ende Camb. van daer gehaelt; doch bouens dat connen in een groot gewas over de 165 V. ꝏ naegelen leueren, ten waer deselue haer ontvoert worden, souden een gerechte derde part te segghen gaen. Deese Hitteesen staen onder nyemants commandement, anders als onder haren Coninck ende Hooffden.

Het seuenste comptoir is genaempt Louw ende staet onder 't commandement vanden Coninck van Tarnaten. Deese plaets kan op een groot gewas ontrent de 150 V. ꝏ nagelen opbrengen, met 'tgeene dat Hitto ende ander ontvoeren.

Het achste ende laste comptoir is genaempt Cambello, sijnde neffens dat van Louw gelegen op 't eylandt Seram. Dit Camb. staet (soo well als Louw) onder 't commandement van Tarnaetten, daer sij al tsamen weynich naer vragen, gelijck in mijn discours breeder heb aengeweesen.

---

1) Dit teeken schijnt 1000 te beteekenen.

se plaets kan in een groot gewas 110 V. ꝶ naegelen engen, soo dat ick reeckeningh maeck, dat alle dese sen vooren genoempt ontrent 10 a 11 hondert bhaer en groot gewas konnen opbrengen.

Camb. daer hebben wij een fort bouens de Loge, op n berch; 'tselue is lange jaeren door den inwoonders t geworden, ende door haer int jaer 1616 aen de Enhen ouergeleuert, ouersulcx 'tselue door den onsen gert, d'Engelschen off doen koomen ende de inwoonverjaecht. Van dit fort soude men de Comp[e] konnen asten, doch dient noch voor eerst wat gehouden, om nen dat de inwoonders daer temets wat wispelturich maer niet door vrees van ander Europische natie, t sij ons aen dit fort niet souden comen besoucken, erckt daer ontrent diuersche ander bequaem plaetsijn.

odt heb loff, in Amboyna en heeft men jegenwoordich nen oorloch. Op mijn vertreck van daer waeren met eylandt Nouwsalauw in vijantschap, dat ontstaen was tvervoeren van eenen paep, die den Generael int a° 20 met de vloot naer Jaua namp, ende van daer t naer de cust van Corromandel gesonden. Hier ouer en dese onse onderdanen haer rebell jegens ons ge, ende sijn genootsaeckt geweest d'loge off 't comptoir chten, want sij haer met die van Louw (daer 't doens tijt oock soo wat met hen stont) in eede verbonden. nt sij ons voor vijant verclaerden, haer seer qualick lende, dat den Generael haer soo cleennen faveur niet n en wilde int relaxeren vanden voornoempden paep, s dat hij hem vant landt soude bannen, want sij tot sen eynde veel ende extraordinaris dienst hadden gen; doch te vergeeffs, daer men vrij wat civielder in konnen procederen.

Belangende de binnelantsche oorlogen int jaer a° 1617, r dese twee Conincx kinder haer vaders meest aenbin-

ders van waeren, is meest ontstaen door groote travailje ende ander tyrannye, als breeder, off ten deel, is blijckende int voornoemde discours, soo dat het niet heel vrempt en is, all isser te mets een spaeck int wiel gecomen, mij seer verwonderende dat sulcx niet eer geschiet en sij ende alles soo well affgeloopen is.

Wat belanght die van Hietto, daermet sijn in goeden vrede. De Hitteesen houden haer still ende aensien d'uytcomste van alles. Sij worden somwijle als vreedemaeckers gebruyckt. Oock ist te geloouen dat sij somwijle hun personage soo veel speelen alst mogelijck is: want het de natuer met brenght, dat de Mooren, gelijck sij veel sijn, dootvijanden vande Christenèn sijn. In veel poincten simuleeren sij; dan geloofF, dat sij well wilden dat het anders ginck: want sij noyt gedacht hebben, dat onse Souverainiteyt soo groot geworden soude hebben, meenende dat wij alleenlick op 't stuck van coopmanschap souden hebben gelet.

Die van Louw ende Camb. sijn ons gans ende geheel moede, dat niet vreempt en is, want sij sijn Mooren, gansch contrarie ons gevoellen. Oock soo ontstaet deesen haet meest door het contract der naegelen, daer sij aen verbonden sijn, bespeurende dat all de werelt genegen is om die te hebben. Waer van de Engelsche de meeste oorsaeck sijn: want sij ons in dese plaetsen dickmael hebben comen besoucken, als wanneer haer, in plaets dat wij d'bhaer van 550 ℔ Hollants tot 60 R. incochten, daer voor 90 R. booden, dat een groote differentie is, want het ½ te seggen gaet, dat sij well doen kosten, gemerckt geen forten noch garnisoenen t'onderhouden hebben, ende met hun scheepen maer gaen en koomen.

Deese onbehoorlicke proceduren vande Engelschen ouergeslaegen, soo steeckt haer oock seer in den crop, dat wij de vreemdelingen als Javanen, Macassaren, Boettonneesen, Clingen, Gouwsaratten, Malajen ende veel ander

tien verbieden met haer te handelen. Namentlick den-
men daermet wij in oorloch sijn, dat meest haer beste
nden sijn; waer op sij vraegen, off wij met de gantsche
elt in oorloghe traden, off sij 't souden moetten volgen?
tertusschen, seggen sij, missen wij de beste coopman-
p ende diuersche joncquen met alle soorteeringe van
den, als oock groote quantiteyt rijs, dat wel 't meeste
at sij brengen, waer met sij seer gedient sijn, neffens
er cleenicheden meer, daer van haer landt niet versien
In somma, alles weeren wij, soo sij seggen, van daer,
seluer en brengen niet dat sij van doen hebben,
sulcx haer grootelicx hebben te beclagen ouer ons,
haer voor ongeluckich mogen achten, dat sij met ons
laecht sijn.

Deesen middel voorn̄t, wegens 't wechweeren der jonc-
n, is wel goet ende dienstich voor de Comp[a]: want
doende onse waeren konnen quijt worden tot sulcken
ice als seluer willen. Maer daerom en ist niet behoor-
ende brenght veel haets in; in somma, 't komt al op
rt Jans kap aen. Als ick eerst in Amboyna arriveerde,
men daer 't last rijs tot 20 R., ende minder, vande
ndelingen bekoomen, die wij haer nu doen betaelen
en 60 realen van achtten, ende is noch op verre naer
goet niet, want men denseluen in de scheepen voort
ijen niet en kan bewaeren, gelijck de Indianen doen,
t sij hun ruymmen vande scheepen in veel gedeelten
ben offgeschooten, daer door denseluen soo seer niet
ackt en wordt. Voorder, de cleeden daer men voorgaende
r 10 R. voor gaff, worden nu 30 en̄ 40 vercocht, ende
alles naer advenant. Deese reeckeningh konnen de
rten oock wel maecken, dat haer 't achterblijuen vande
cquen schadelick is. In somma, ons gelijck en is soo
ot niet, als ons wel voor laeten staen.

Den Coninck van Tarnaten heeft sijn genougen gans
t in 't van daer weeren der joncquen, waer ouer hij

diuersche brieven aen sijnen Stadthouder (over de plaetsen in Amboyna) heeft geschreuen, waer in wel duydelicken vuytdruckt, dat de contracten tusschen ons ende hem gemaeckt, daer van niet en houden, 't welck in waerheyt soo is, als getoont kan worden bij de copye derseluer. Op dit schrijuens vanden Coninck staen sij seer vast, ende seggen recht vuyt: liever den oorloch met ons te willen aenvangen, dan te gedoogen dat men de joncquen aentast onder haer landt ende op Conincx strangh [1]), gelijck al reede geschiet is, ende seggen: soo wij yets op haer willen attenteeren, moegen haer waernemen bij westen 't eylandt Boerro, buyten 't commandement off gebiedt van haeren Coninck. Ende soo wij vreesen, dat de vertreckende joncquen naegelen sullen vervoeren, soo moegen haer op het vertreck doen besoecken ende alles wat in de joncq is t'onderste bouen doen smijten, dat dickmaell geschiet is; eenige naegelen daer in vindende worden prijs gemaeckt. Den Coninck verclaert in alle sijn brieven aen ons, wegens de negotie niet vorder verbonden te weesen, dan alleen aen de naegelen. Daer op, seyt hij, moegen wij letten, dat niet vervoert en worden.

Volgens 't contract met den Coninck gemaeckt, als mede met sijn onderdanen, die van Louw, Camb. ende onse geallieerde van Hietto, soo en vermoeghen geen joncquen off vreemdelingen, vuytgesondert Europische natie, van daer te weeren met eenige onbehoorlicke proceduren, soo wij ommers in de gerechticheyt willen procedeeren ende onse belooften wilden naer comen: want het contract maer alleenlick op de naegelen siet, die wij vande inwoonderen moetten invorderen ende de vreemdelingen de handt daer van moetten doen houden.

Omme den vreemdelingen met eenige civiliteyt van daer te weeren, tot voordeel der Comp^{a}, ende contentement

---

1) d. i. *strand.*

' misnoegen vande inwoonderen, soo dunckt mij
nden middel goet, te weeten, dat men sall vreede
met de rijs-plaetsen ende de Moloucquo, ende
daer van voorsien als daer van noode is. Ende
de joncques daer komen met rijs, soo moetten
meer geven als sij, want wij konnen altijt beeter
'en als sij, gemerckt sij met cleen vaertuych vae-
starck van bootsvolck sijn, die elck haeren par-
handel doen, ouersulcx dunne soppen sullen
vant sij op een joncq van 10 last soo veel volck
; wij op een schip van 100 ende meer last. Dit
ı goeden middel sijn, ende op sulcker maniere
oock procedeeren jegens haer met de cleeden;
leselue oock beeter koop konnen geven, gemerckt
eden door de tweede ende derde handt moetten
daer wijse seluer vande cust haelen. Soo dit
gestelt wordt, wat gelt, het sall well beeteren,
en coopluyden weesen en willen daer schade te
Dus doende sullent moede worden, ende wan-
wederom vertrocken sijn, sall men wederom tot
geren prijs vercoopen, ende dat in de reedelick-
ıder dat men de arme luyden haer vlees ende
ende drinckt, gelijck men doet: want het seec-
at Godt sulcken woecker niet en segent.

Van Banda.

ıden van Banda sijn 7, die bewoont plachten te
namentlick 't eylant Banda is 't grootste; Nera
Hebben op Nera twee fortten, 't fort Nassauw
ende magnificq, daer bouen 'off achter dit fort,
erchsken, daer door 't fort Nassauw onvrij was,
rtgen gelecht Belgica. Daer aen volcht den Gon-
y off Brandeñ Barch; voorder 't eylant Pouloxy,
echt het fort Revengie. Op Pouwloron, op een

eylandeken off eenige clippen, hebben d'Engelschen noch een baetterije. Voorder op Bossangien eñ 't Vrouwen eylant woont jegenwoordich geen volck, waer van, als oock vande voornoemde plaetsen, wij een weynich breeder sullen spreecken.

Met het eylant van Banda sijn wij tot het jaer aº 1621, in de maent van Martio, in oorloch geweest. Deese oorloge waeren oock nootwendige oorloge, want het is een race van een natie, daer nyemant ter werelt met can accorderen, een gebroetsel van alle geslachten ende quartieren des werelts; want het niet langhe geleeden is, dat tot Lontoor een Hoochduytsche vrouwe gestorven is, sijnde des paep van Raettels bijsit. Deese vrouwe is weleer van den Tartar verovert, eñ soo tot diuersche maelen vercocht, ende ten lesten deesen paep tot een buert toegevallen; sij en kon weynich off niet meer van haer spraeck. In somma, deese Bandaneesen sijn al tsamen Mooren, veel al stricter ende superstitieuser als de Tarnatanen ende Amboneesen, ende willen haer gans niet onder bedwangh van yemant geven, maer hebben tot dier tijt haer landt willen vrij houden. 't Is eenen schelmsen hoop, die niemant vrij en houdt, noch ontsiet. Sij hebben tot diuersche maelen mennichte van Portugeesen gemassacreert, door oorsaeck dat sij vreesden dat sij eenen voet op 't landt souden becomen, gelijck sij den onsen oock dickmaels hebben gedaen, eer wij ons daer hebben konnen verseeckeren. Ende naer dat wij op Neera tfort Nassauw hebben gehadt, hebben diuersche contracten gemaect, die sij datelick, soo wanneer sij haer schoonste sagen ende onse scheepen vertrocken waeren, wederom gebroocken hebben, ouersulcx genootsaeckt sijn geweest van deesen oorloch een ende te maecken, in vougen dat het eylant voorñt op dato voorts is verouert ende de inwoonders van daer naer Jacatra vervoert, door oorsaeck dat gevreest wiert dat men nummer met haer rust noch vrede soude hebben, want sij nummer

t goeden ooghen souden konnen sien dat wij heerschap-
ɜ ouer 't landt hadden, want sij recht vuyt seggen, dat
ɜr Mahomet toestaet den Christenen geen gelooff te
uden. Daerom best dat men daer in voorsien heeft met
er van daer op een ander plaets te brengen. Doch met
aerheyt moet oock gesecht worden, dat door d'onse te
goreus geprocedeert is int ombrenghen vande principale
ɔoffden vant landt. Wel is waer dat sij een straffe waerdt
weest sijn, maer te straffe ende wreede sententie, 44
nde opperste hooffden te vierendeelen ende onthooffden.
ij moetten weeten, dat sij voor de vrijheyt van haer landt
ochten hebben, daer wij soo mennighe jaeren lijff ende
t voor opgestelt hebben. Civielder recht had men daer
r konnen doen, 'tsij dan met haer op een galeije te
nen, off op d'een off d'ander landt te brengen, daer
amer off souden hebben gekost. Dus doende soude
ners van haer geen schade meer te verwachten sijn
reest. Maer 't en is dat niet geweest; eenige hebben
en eeuwigen naem willen naer laetten, daer metter
oock well een boucxken als vande Spaengiaerden in
ɘst-Indien van gemaect soude worden.

Op 't eylandt van Banda daer hebben wij nu jegenwoor-
h twee fortten, namentlick 't fort Lontoor ende een
ı de buytten sijde vant landt gelegen. Deese twee
tten worden door den onsen (allhoewell dat daer gheen
ndaneesen op 't landt en sijn) met volck beset, tot
raringe van 't landt, door vreese off eenige verloopen
le laest gevluchte Bandaneesen haer desseyn wederom
waerts waer, daer men mijns bedunckens, Godt de
rste, geen vrees voor behoeft te hebben, want sij de
len niet en sijn om van verre een landt te komen
itoocken ende 'tselue te vermeesteren, off 't en waer
; daer eenige quaemen met prauwen om haer leet te
eecken. Daertoe behoeff men geen fortten, want het
erom niet te min int werck gestelt soude worden. Deese

fortten, all ist dat mense schoon in esse houdt, en behoeven daerom met geen swaer garnisoen beset te worden, maer ter contrarie soude men de fortten, op dat alles niet en vervalle, vande borgers konnen laetten bewoonen.

Seer qualick heeft men oock gedaen, dat men de simpelste ende geringhste vande Bandaneesen niet daer en heeft gehouden, Wat sullen wij met een landt sonder volck maecken? Want par faulte van menschen sall daer alles vergaen, verwilderen ende verduysteren, soo dat dit lant door lanckheyt van tijden wel soo weynich vruchten mochte voortbrengen als 't eylant Nera. Oock heeft men, mijns bedunckens, seer qualicken gedaen, dat men de Bandaneesche veroverde slaven ende slavinnen (in plaets dat men haer heeft vereert, gesoorteert ende gedeelt onder de Nederlantsche borgers) niet vrij en heeft gegeven, mits aen den anderen trouwende ende haer begevende tot de Christelicke religie. Hiermet soude, mijns bedunckens, een goet stuck wercx verricht sijn geworden, ende men soude deese hartten gewonnen hebben, daer sij nu den eenen tijt off den anderen, soo sij niet wel van onse droncken Neerlanders getracteert worden, sullen verloopen, daer sij anders met haer gewoon werck ende ordinaris kostgen, mits haer genougende met seluer heer ende meester te sijn, souden laeten genougen. Hiermet soude de Comp^a, mijns oordeels, sonderlingen dienst geschiet sijn.

't Eylandt Banda placht, wanneer 't in vreede was, int jaer ouer de 2500 sockels foly te leveren ende 5 mael soo veel nooten, eñ 't catty foly wort daer ingecocht tot een reael van 8^en, ende voor deselffde waerde heeft men vijff catty tot 5¼ ℔ hollants nooten muscaten. Ick gelooff dat nu voortaen door oorsaeck dat daer volck gebreck is, bouens 't vierde part niet geleuert sal worden: want het bosch metter tijt verwilderen sall door oorsaeck dat het landt redelick groot is.

't Eylandt Nera, daer op hebben wij twee fortten, ge-

lijck hier vooren aengeweesen is, namentlick 't fort Nassauw ende Belgica. Op Nera daer worden nu weynich nooten ende foly gepluckt, door oorsaeck het geboomte metten oorloch meest verwildert is. Dit Nera is een schoon, vlack landt, placht het vruchtbaerste van alle de eylanden te wesen. Dit landt heeft weynich geberchte, ten aensien van Banda. Oock sijn op dit landt weynich rivieren, nochte soo schoonen water als op Banda, maer sijn meest putten, die troubel ende grondich sijn, dat ontstaet door den solfferberch off Goening apy, want denseluen daer soo dicht bij lecht, dat men van Nera daer op met eenen steen werpen kan; doch aen d'ander sijde van 't landt, naer Salamma, daer is beter waeter als ontrent 't fort, doch in tijde van oorloch en plecht men 't daer voor Pouloroy niet te haelen, maer ter contrarie op Banda, daer men 't met 't swaert most haelen.

Dit landt sall nu apparentelick wederom in sijne fleur raecken, want dit het schoonste landt van gans Banda geweest is, ende qualick eenen boom op 't gansche landt geweest is, off hij en is bequaem geweest tot smenschen onderhoudt. Clappusboomen sijn hier in sulcker mennichte geweest, gelijcker noch sijn, dat men qualick door de boomen sien kan. Niet alleen dit lant is van deese boomen dus begaeft, maer alle de eylanden van Banda; van gelijcken met alle ander Indische fruytten.

't Eylandt Gouningh Apy, off brandenden berch, denseluen heeft in langen tijt, sedert dat de joncxte reys gesprongen is, geen volck op gewoont; doch 't plaisier dat daer te haelen is, dat is seer cleen: want het een hoge pieck is, van beneden opwaerts gaende, daer 't bouen seer hooch vuytbrandt.

Ten vijffden, 't eylandt Pouwlory, daer op hebben een fort met vijff poincten. 'Tselue is neffens die van Banda ende Nera well versien van soldaten, als oock eenige vry luyden, met ontrent 2 off 3 hondert Siouwsche siellen,

doch meest vrouwen, als oock eenige Mardeeckers, soo dat men reeckeningh placht te maecken op 't landt te wesen, met 't garnisoen, ontrent 7 off 800 ziellen, waer met het voorn̄ eylant genouch verwaert is, alsoo men daer seer qualick kan aenkomen, gemerckt maer op één plaets anckergront is voor de scheepen, ende dat noch met soo quaden gront, dat van 10 scheepen qualick een voor ancker kan blijuen leggen.

Dit eylandt voornoempt is heel slecht [1]), ende heeft aen 't een eynde maer eenen heuvel, eñ is ontrent ¼ uyr int omgaen. Dit lant is van binnen vol nootemuscateboomen, in vougen dat int jaer 600 sockels foly ende vijff mael soo veel nooten worden geleuert. Dit is het schoonste bosch dat oyt met menschen oogen gesien is. Jegens dat de vrucht rijp is, dat 3 mael int jaer is, soo wordt het gansche bosch op den gront schoon gemaeckt, omme de affgevallen nooten te konnen vinden. Dit eylant is soo vruchtbaer ende begaeft, dat men op 't gansche landt qualick eenen wilden boom vint. Indiaensche nooteboomen sijn hier, als mede op d'ander eylanden, in sulcker mennichte, dat men qualick door de boomen sien kan. Dit sijn de Indianen haer koeyen, want desen boom veelderhande nootwendicheden geeft, als bier, gebrande wijn, azijn, melck, oly, ende van 't pit vande nooten konnen sij leven, soo maer een weynich sagouw off rijs daer toe hebben. Deesen boom is noch tot hondert ander dingen bequaem. In somma, den vruchtbaerste boom vande werelt.

Dit eylandt voorn̄t, gelijck oock doen alle d'ander eylanden van Banda, moegen yeder int particulier genouch voor 't aertsch paradijs vergeleecken worden, ten waer daer water gebreck waer. Van rijs off sagouw kan men dese plaetsen genouch van jaer tot jaer versien. In somma, gelijck gesecht is, 't water moet van Nera gehaelt worden,

1) d. i. *vlak*.

daer 't oock niet soo goet is als op Banda. Ouersulcx heeft men 't daer geduyrende d'oorloge met het swaert moeten haelen, daer toe geduyrich door twee wel gemonteerde fregatten off galeijen gehouden mosten worden om waeter op Pouloay te brengen. 't Sall nodich weesen dat men daer groote ende bequaeme regenbacken op 't landt ende int fort maeckt, gelijck men bij den Spaengiaerden ende Portugeesen in Indien op veel plaetsen doet, namentlick op 't eylant Mosambycque. Dit landt met regenbacken versien sijnde, als oock van rijs ende sagouw versien, is dit landt onwinbaer voor eenige natie ter werelt.

Ten sesten, 't eylandt Pouloron dat is grooter als 't eylandt Pouloay ende hooch van geberchte, doch boouen plat, ende is soo qualick om aen te comen als Pouloay. Op de sijde naer Amboyna heeft het een cleen eylandeken leggen, dat sich met een hooch waeter van 't landt off separeert, waer op de Engelschen voor de veroveringe vande eylanden van Banda, met bewillinge vande Pouloroneesen, een baterij hebben gemaeckt, die sij daer noch in esse houden, tot wat intentie mogen sij weeten, ende daer landt te bedijcken soude seer schadelijck wesen, want men in Indien met bangh sien landt kan becomen. Noch hadden sij op den oosthoeck van Pouwloron, als aeñ west vande voorñ hoeck, twee baterijen van 4 off 5 saeckers [1]). Deselue hebben de Pouwloronnesen, als wij Banda verouerden ende sij haer onder onse gehoorsaemheyt gaeuen, van bouen nederwaerts gesmeten. De baterij vande Oost was om de ree te vrijen, ende die van West omme de stadt te beschermen.

Op dit eylandt sijn de inwoonders gebleuen, die ontrent 1500 weerbaer man mogen starck weesen, soo Pouloronneesen, Pouwloayeesen, Bandaneesen ende Siauwers, sijnde vande Siauwers die jegenwoordich op Pouwloay woonach-

1) *Saecker* is een *valk:* hier beteekent het woord een *valckenet* of *falconet* (Fr. *faucon*, *fauconneau*), d. i. *klein stuk veldgeschut.*

tich sijn. Deese lieden sijn ons int eerste ontloopen, want wij haer, soo mans als vrouwen, van Siauw op Pouwloay ouer de 500 siellen hebben gebracht, ende alsoo men haer op soo goeden lant van lijfftocht ende ander nootwendicheden niet en bracht als 't haer, oock well siende dat sij ons subject mosten blijuen, hebben altijt naersticheyt gedaen ons t'ontvluchten, soo dat daer in alles op Pouwloay geen 300 meer en waeren. Dit landt moet van ons jaerlicx gevictalieert worden van rijs ende sagouw: want nu wij hier souverain sijn, nummer moeten gedoogen, dat eenige vreemde natie hier compt handelen, anders souden de Comp^a de proffijten onttrocken worden.

Op dit eylant voornoempt vallen veel nooten eñ foly, doch niet in alsulcken abundantie als op Banda off Pouwloay; dan kan naer gissinghe ontrent de 400 sockels foly, ende nooten naer advenant, leveren, ende is voorder vande rest soo vruchtbaer als d'ander plaetsen.

Op dit eylandt en heeft men oock geen versch water; dan hebben eenige putten, dat brack waeter is, 'twelck sij hebben leeren drincken sedert dat wij Pouwloay hebben gehadt: want sij van Banda gheen waeter konnen becommen sonder Pouwloay te passeeren, ouersulcx genootsaeckt sijn geweest van dit brack water te drincken, wanneer haer reegen waeter vuyt was. Wanneer op dit landt tot hulp vande inwoonders 50 off 60 Neerlanders waeren, beneffens 5 a 6 stucken geschuts ende eenige roers, soo en kan, Godt de voorste, niemant dit landt eenich hinder doen: want waert licht doenlick geweest, 't waer door ons all langh int werck gestelt geweest.

Ten sevenden, 't eylant Bossangien is gelegen bij Oosten Banda, een cleen eylandeken, waer op niet veel volcx en is. Van dit eylandt sijn de inwoonders altsamen gelicht, alhoewel 't de schoonste foly ende beste nooten leuert. 'tSelue moet geschiet sijn door oorsaeck dat men vrees heeft, dat de verloopen Bandaneesen met haer adherenten

van achteren d'een tijt off d'ander wederom eenen inval mochten comen te doen. Oock is dit eylandt wat veer vande handt gelegen. Soo ick verstaen heb, heeft men all haer stercten offgebroocken, de huysen ende all watter meer was, verbrandt ende geraseert, soo dat het metter tijt een wilt ende woest eylandt sall worden, waer op sich schelmen ende roovers sullen onthouwen, omme die vande eylanden Banda offbreuck te doen; daer de Bandaneesen, woonachtich op de cust van Seram, roovers toe sullen koopen, gelijck de Indianen voor een gebruyck hebben: want diuersche eylanders daer op leeven ende den duyvel om gelt dienen.

Het achste eylant is genaempt Pouwlo Prampoan, off 't Vrouwen Eylant. 'Tselue is dicht achter Banda gelegen. Dit eylant is seer vruchtbaer ende vischrijck, dan geduyrende den oorloch en heeft daer niemant op dorven woonen; maer hebben 'tselue gansch ende geheel met tuynnen bebouwt. Dit landeken soude apparentelick, soo 't aen geen volck en gebraeck, wederom bewoont worden.

Deese landen voornoempt, egeene vuytgesondert (als d'Gouning apy), off en sijn soo treffelicke eylanden, dat ick met vrijer conscientie seggen mach, dat haers gelijck van vruchtbaerheyt op den ganschen aertbodem niet te vinden is. Bouens de nootemuscaetboomen (die driemael int jaer vruchte geven) soo is 't gansche lant voll van alle fruytboomen, die in eenige plaetsen souden mocgen gevonden worden, ja op sommige eylanden soude men qualick 10 boomen konnen vinden, off sij draegen eetbaer ende goede smaeckelicke vruchten, in voegen als appel, peeren, carssen, pruymen ende ander fruytten hier te lande. Ter wijle wij met d'inwoonders in oorloge sijn geweest, hebben de fruytboomen, par faulte van ander, moeten haelen om de calckhouens met te stoocken. Sulcke treffelicke ende gewenschte landen sijn dit, als oock sijn alle dese eylanden soo vischrijck, dat het ongelooffelick is. Dit

placht in tijde van oorloch den hongerberch gereeckent te worden, ende nu is 't een paradijs.

Deese landen hebben van sich seluen geen broot, sagou noch rijs, dat haer altijt van ander plaetsen toegebracht is, ende haer noyt hebben konnen beletten, anders hadde 't landt over langen tijt onder ons commandement gehadt: ouersulcx te vragen staet, off hier geen groote quantiteyt rijs getrocken sall worden, die tot groote avance van de Compaignie sall vercocht worden. Van gelijcken oock all cust-lijwaetten, Chineesche waeren ende ander coopmanschap, die daer gebracht sall worden, ende dat tot sulken prijs, als men seluer sall willen ende begeeren: want daer niemant tegen sal hebben, door oorsaeck wij souverain sijn: ouersulcx de proffijten onstelbaer[1]), want men in Indien gewoon is 2, 3, 4 eñ 5 off meer cento te winnen.

Noch bouens de proffijten vooren genoempt, soo sal de Compaengie een goudt-mijn hebben aen haere nooten ende foly: want geen natie een noot off blat foly sal konnen bekomen, als alleenlicken vuyt onsen handen, soo dat deselue sullen konnen stellen, soo daer in Indien als hier, tot sulcken prijs als wij willen, daer bij off te meeten is, hoedanich de proffijten sullen weesen. Want men vuyt Banda in tijde van oorloch, als men te mets beslant maeckte, ouer de 4 sockels foly, ende nooten naer advenant, heeft bekoomen, ende bouens dien wiert noch groote quantiteyt door de vreemdelingen, die daer met rijs ende ander waeren comen, vervoert; doch nu en sall op ware soo veel niet geleuert worden, door oorsaeck dat het aen 't volck sall gebreecken, daer tegens eenen anderen middel kan gebruyckt worden. Hoe minder waer, hoe hooger prijs: want de marckt nu aen ons staet.

---

1) d. i. *niet te stellen*, of *te bepalen*.

Van Boetton.

't Eylandt Boetton is een groot eylandt, hebbende welleer gestaen onder 't commandement van den Coninck van Tarnaten, daer sij nu niet veel op en passen, gemerckt sij seluer soo machtich sijn als den Coninck voornoempt, wel weetende dat hij soo veel in sijn landt te doen heeft met den Spaengiaert ende Tidorees, dat hij haer daer niet licht en sall komen besoucken.

Boetton is een volckrijck landt ende heeft veel ander eylanden onder sijn gebiet; doch op Boetton en valt sonderlingh geen negotie, als eenige slaeuen, bocken ende tenettos, dat is een soort van cleeden, daer men vrouwen rocken aff maect. Deese tenettos worden in d'eylanden van Moloucquo, Amb. eñ Banda seer getrocken, als oock de slaeuen ende bocken, die sij daer met champans brenghen. Hier valt oock rijs, erritten ende boonen, doch weynich; van ander cleeniehheden eñ verversingh is 't lant genouch voorsien.

In de eylanden van Bantam, segge Boetton, valt veel ijserwerck, waer van die van deese eylanden de plaetsen voorñt oock voorsien, namentlick met swaerden ende parranghs, dat sijn houwmessen daer met sij gewoonlick in de hant gaen; deselue diennen hun voor houwmessen ende bijllen. Op de sommige van dese plaetsen valt amber gris, doch weynich.

Op dit eylandt van Boetton is int jaer a° 1613, als Capiteyn Schot Solor veroverde, door ordre vañ Generael Both, in de Straet van Boetton, voor op de mont vande revier een fortgen gemaect, daer toe des Coninex volck geholpen heeft, ende 'tselue tot cleenen costen der Compaengie volmaeckt is geworden. Waer op eenige soldaten worden gelecht, tot groot contentement vanden Coninck: want hij vijant is vanden Spaengiaert, dat hij volcomentlick getoont heeft voor Solor: want hij ons daer met eenige

corrocorren geassisteert heeft jegens de Portugeesen. Doch des niettemin is 'tvoorgenoemde garnisoen ende comptoir naermaels gelicht: want daer oncosten gedaen worden ende weynich avance te becomen was.

Den Coninck heeft tot verscheyde maellen seer instantelick versocht aen den Generael, dat hij 't voornoemde fortt wederom wilde laeten besetten, op dat daer door geassisteert mocht worden tegens sijne ende onse vijanden, de Portugeesen ende Macassaren, die daer daegelicx sijn passerende in 't gaen ende komen vande Molouccques; waer voor ons alles toeseyde, wat daer op sijn lant valt, voordet in recompense ons jegens all onse vijanden te assisteren. Wat hier noch voorder van worden will, sall ons den tijt leeren. Tot nochtoe heeft den Coninck het fortgen laeten bewaeren ende besetten met sijn volck, soo ick van onse vrijlieden verstaen heb, die daer in passant aen geweest hebben.

Dit eylandt Boetton mocht met recht Laplandt genoemt worden, door oorsaeck dat haer munt in lappen bestaet, waer met sij door 't gansche landt haer coopmanschap doen.

Van Macassar.

Macassar is gelegen op 't eylandt Celebes. De hooftstadt daer van is genaempt Malayo, alwaer wij een comptoir plachten te hebben, welck comptoir gelicht is in 't jaer aº 15, als wanneer daer arriveerden 't schip Enckhuysen, dat gedestineert was met rijs ende ander proviande naer Amb. te loopen, daer 't niet comen kost door oorsaeck 't mousson verloopen was. Ouersulcx sijn met 't voors. schip naer Macassaer geloopen, dat onder 't landt van 3 off 4 Portugeesche galeijen ende fregatten aengetast wiert, ende lange tegens den anderen slaechs waeren, doch ten lesten sonder merckelicke schade vanden anderen geraect ende voor de stadt geset.

Den Coopman van 't Comptoir aen boort van 't voorge-
emde schip gekomen sijnde, heeft veel diuersche clachten
n de Officieren gedaen, wegens den grooten ouerlast der
rtugeesen, waerinne den Coninck niet en voorsach,
oewel dickmaels belooft hadde daer inne te voorsien
de den onsen behoorlick recht te doen, daer noyt iets
gevolcht is. Ouersulcx metten anderen geresolueert
Comptoir te lichten ende d'Comp[a] goederen heymelick
n boort te brengen; 'twelck in 't werck gestelt wiert,
de 'tselue geschiet sijnde, heeft men in 't werck gestelt
nige vande principaelste heeren van 't landt ende des
nincx broeder t'scheep te crijgen, onder pretext van
untschap ende aen boort vrolick te wesen.

Omme dit exploict voorīt in 't werck te stellen, wiert
den matroosen last gegeuen op hun hoeden te wee-
, ende dat een yder van haer, wanneer dat de Macas-
n binnen scheepsboort waeren, soo veel van huerder
den vast houden als 't mogelick waer. Alsser nu soo veel
r waeren, als men docht meester te wesen, ende de
ste vande principalė in de cajuyt waeren, soo heeft
haer hun crissen, dat sijn haer poengiaerden, offge-
ht, dat sij niet doen en wilden. Waer ouer 't spel
de wiert, sijluyden haer crissen op d'onse treckende,
omma, speelden haer personage soo wel als d'onse,
rsulcx eenige van den haeren ende den onsen doot
en liggen; andere sprongen buyten boort. Haer prau-
n daer met sij aen boort waeren gekomen, daer de
euen in waeren gebleuen, volgens gewoonte, die op haer
eesters comste wachten, gingen met deselue door, son-
r haer meesters off yemant vanden haeren te wachten.
aer ouer de sommige in 't naer lant swemmen, met piec-
n werden dootgesteecken, als oock eenige gevangen,
er onder was des Conincx van Macassaers broeder eñ
ager, met eenige ander persoonen tot 5 a 6 in 't getall.
Dit stuck dus besteecken sijnde, is geschiet, om reeden

dat den Coninck aen de Compaengie veel schuldich was, soo in contant als cleeden, door hem in de logie vanden Coopman gehaelt, weshalue deesen middel gesocht is om daer door aen de betalingh te geraecken. Off den Coopman last heeft gehadt van dus sijnen slachboech waer te nemen, weet ick niet.

Deese gevangenen tot Jacatra comende, heeft den Coninck versocht haer bij hem te mogen hebben, met sulcken belofte, als wanneer den Generael Coenne, die doens ter tijt noch president was, haer wederom begeerdde, dat sij hem souden geworden. 'tWelck hem gemist is, maer ter contrarie heeft haer den Coninck heymelick met een Javaensche joncq naer Macassar gesonden, ende ons voor antwoort gegeuen, dat het haer niet geoorloft en was Mooren aen Christenen over te leveren.

Door deesen middel voorn̄t sijn wij van Macassar geraeckt. Dit Macasser is een treffelicke plaets ende volckrijck, daer wij voorgaende onse proviande voor de Molouequo, Amboyna ende Banda van daen plachten te crijghen: want de scheepen sonder verlet van tijt hier aen plachten te loopen, alsoo deselue plaets in 't vaerwaeter leyt. Hier placht men voor ciuilen prijs groote quantiteyt rijs te bekomen, hoornbeesten, buffels ende ander ware, te lanck om verhaelen, in somma, alles dat men van doen hadde.

De Portugeesen hebben in geen vande Indische eylanden in Indien soo veel te seggen als hier op Macasser, alwaer sij in grooten getael sijn ende ontrent der Macassaren fort een redelicke bewoonde plaets hebben, van waer sij groote negotie in veel quartieren van Indien drijven; namentlick op de cust van Timoor, warwarts sij hun met kleen vaertuych naer toe begeven, als oock op de eylanden van Timor, Soloor, Bali, Biemma ende ander daerontrent gelegen plaetsen, namentlicken op 't eylant Borneo ende de Moloucquo, daer sij den Spaengiaert met fregatten rijs ende anderen toevoer doen, tot onderhout van haer

fortten in de Moloucquo. Sonder desen toevlucht, het souder te mets met den Spaengiaert slecht vuyt sien.

Van Malacca koomen jaerlicx twee off drye fregatten in Macassaer, behaluen de joncken, die daer van alle soorte custcleeder brengen, als andere waeren, waermet sij den handel op de voorgenoemde plaetsen drijuen. Javanen ende ander vreemdelingen comen deselue bij haer opkoopen, ende worden dan naer d'Moloucquo, Amboyna ende Banda gebracht. Ja dickmaels worden de Indianen als factoors vande Portugeesen gebruyckt, omme door sulcken middel haer coopmanschap in onse quartieren te ventten. Wanneer deese voorgenoemde fregatten wederom naer Malacca keeren, neemen sij alles met wat daer door haer op voormet opgecocht is, 'twelck quantiteyt naegelen plachten te weesen, die sij vuyt de Moloucquo brachten, als oock eenige die ons door sinistre middelen in Amb. bij de Indianen ontrocken worden, welcke quantiteyt daegelicx vermindert, door oorsaeck beeter toegesien wordt. Oock so sijn sij nu vande Bandaneesche nooten ende foly versteecken, soo dat metter tijt haer proffijten hoe langer hoe cleender sullen worden: want sij daer seer veel toe in, ende hun eenige practijcken, die sij voorgaende int werck plachten te stellen, nu benomen sijn.

Het sandael, dat in Timoor bekomen, wort door haer meest in Patana verhandelt, als oock naer Mackauw gesonden. Konden haer deesen handel beletten, 't souw met haer cael offloopen, want sij op eenige andere plaetsen, door vreese van ons, geen comptoiren doruen stabilieeren, drijvende haer negotie meest met het mousson langhs de custe vuyt haer scheepen, waer vuyt geen groote proffijten konnen ontstaen. Haer meeste proffijtten doen op Timoor, daer sij alle houcken ende winckels in ende vuyt loopen.

Dit Macasser is een volckrijck eylant, gelijck gesecht is, ouersulcx genegen sijn alle omgelegen plaetsen den oorloch aen te doen, als den Coninck van Boetton ende

de eylanden van dien, oock eenige eylanden van Soloor eñ 't eylandt Biemma, dat sij onlancx meest all hadden offgebrandt. Sij hebben op haer strandt voor de principa hooft stadt, off daer den Coninck hoff houdt, een magni ficq fort gemaeckt, tsedert dat onse logie daer gelicht i Dit fort leyt treffelick eñ well in sijn poincten, met ste opgetrocken, is mede voorsien van geschut. Tot dit fabry hebben haer de Portugeesen apparentelick geholpen.

Van Soloor.

Op 't eylandt Soloor daer hebben wij een fort, 'twelc ons meest dienstich is tot den Timoorschen handel, va waer 't sandaelle hout kompt, als oock omme den vijan hier van 't lant te houden, soo seer als wij konnen, ge merckt sij hier grooten aenhangh hebben.

't Fort Soloor is door den Commandeur Apollonius Scho int jaer aº 1618, door 't bevel vanden Generael Both be legert ende verovert, ende naermaels, naerdat men dae groote onkosten aen gehangen had, int jaer aº 17 wederom geraseert eñ afgebroocken, ende nu op nieuw aº 19 w derom begost op te maecken.

Op dit landt voorñt en valt sonderlingh niet als een pedro porcos, 't slangen hout, prouiande voor soo veel men daer van doen heeft. Dit landt heeft groote quan teyt wilde harten ende hinnen [1]), waer van den onsen no weynich wils hebben, gemerckt het bosch (door oorsae der Portugeesen ende haere toegedane inwoonders) no niet vrij en is, want sij ons ende wij haer, volgens crije gebruyck, daegelicx laegen leggen.

Op Soloor daer heeft men eenige Portugeesche Christe nen, die haer al tsaemen seer subject waeren ende ha gehoorsaemden in alles, als slaeuen: namentlicken

---

1) d. i. *kinden*.

dorpen Cherepata, sterck 40 huysgesinnen; het dorp van Pamankaya, van 80 huysgesinnen, eñ Lonoleyng, van ontrent 35 a 40 huysgesinnen;

Op het eylandt, tegens ouer 't fort gelegen, dese naervolgende: namentlick Larmano, van ontrent 1000 huysgesinnen; het dorp Louohokob, van ontrent 300 huysgesinnen; Lauonamane, van 300 huysgesinnen; Lonoingo, van 100 huysgesinnen;

Op het eylant Siecka, 200 huysgesinnen; Munba ontrent 300 huysgesinnen. Larentoecka, waerop haer de Portugeesen nu meest onthouden, een seer starcke plaets, is van 100. huysgesinnen, welckers waepenen, gelijck oock all d'ander hebben, sijn roers, meest boogen, schilden ende swaerden. Deese Christenen wierden, ten tijden der Portugeesen, elcke plaets geregeert van eenen bevelhebber ende paep, die wel het meeste gebiet hadde, dat d'onse wel gewaer worden in de belegeringe vant fort: want sij van deese inwoonders goede hulp ende secours trocken, gemerckt sij d'onse veel voordeelen affsaegen, alsoo sij de kennisse van 't landt hadden.

In 't ouergaen van 't voornoemde fort beclaechden haer de Portugeesen seer, dat sij den handel van Timoor, daer all 't sandaelenhout valt, niet beter verseeckert en hadden, daer nochtans soo goede gelegentheyt toe hadden, aengesien de groote mennichte van Christenen, haer onderdaenen, die nu meest onse vrunden sijn, ende te hoopen staet ons metter tijt altemaell toevallen sullen. Wij hebben de gelegentheyt gehadt, die de Portugeesen oock versuympt hadden, ende de plaets daer naer wederom laeten springen ende geraseert, ende naer datum ons daer wederom versterckt, gelijck gesecht is. Wij moetten well gelooven, waer 't dat de Portugeesen getwijffelt hadden van ons wedercompste, wij souden misschien de plaets niet beseeten hebben. In 't begin was groote oneenicheyt onder de Portugeesen, want de sommige waeren van sins haer

op Timoor te verseeckeren, dat soo just niet en heeft willen vallen. Oock is 't landt, mijns bedunckens, vuytwijsende 't oordeel van veele, t'ongesont.

d'Moorsche inwoonderen, die ons toegevallen sijn, sijn op de landen Soloor 5 steeden, namentlicken Lamakero, Lamala, Clouron, Adenare ende Bateloly, onder d'welck oock veel Heydenen staen, die men daer alfoures off boeren noempt. Die van 't eylandt Eende eñ Galleaa sijn d'onse oock toegevallen. Deese waeren voor onse daerkomst all met den Portugeesen in bestant, ende hebben haer nu tegens den Portugesen gestelt, soo dat ick hier met seggen will, dat metter tijt op Soloor veel goets te verrichten sall sijn, ende, Godt de voorste, wanneer de Portugesen van daer sijn, veel Christenen sullen hebben ende noch daegelicx te verwachten hebben, daer toe ons vuyterste debuoir moeten doen, want de vasticheyt in lande door 't gelooff, lieffde ende eenicheyt bestaet. Daer wij in alleen plaetsen, daer wij souvereyn sijn, naer moeten trachten: want ons Godt Almachtich in Indien soo gesegent heeft: dat wij daer over de twintich treffelicke casteelen hebben: als oock bijnaer soo veel souverayne plaetsen, daer wij volcoomen commandement ouer d'inwoonders hebben, die wij soo moeten sien te gouverneeren dat wij daer over gouvernerende blijven.

Op dese omgelegen plaetsen kan men jaerlicx quantiteyt custcleeden als ander nootwendichedon vertieren; doch de meeste negotie wort van hier op Timoor gedaen, waer toe op Soloor bequaem vaertuych wort gehouden. Oock is Soloor tot dese negotie dienstich, om met beyde moussons te handelen; dat de gaende ende koomende scheepen qualick te pas komt: want alle 6 maenden maer een cust bevaeren kan worden.

De Timooreesen sijn seer slimme schelmen, een vilaine natie, ommers soo slim off slimmer als de Bandaneesen, die men niet vertrouwen mach. Sij hebben den aert van

r landt, dat oock niet en doocht. Die daer eenige nach-
op vernachten, loopen risicquo van sieck te worden,
't van 10 één haer moeder naer vertellen. Ick hebber
ırse gekent die 't met de doot bekoft hebben; off de
ımige raecken aen een rasende sieckte, daer sij langh
e miserabel aen gaen quellen, in somma, dit landt
ıght veel menschen om den hals.

)en Timoorschen handel wort van veelen geobserveert,
ıentlick den geenen die den Chineeschen handel be-
ımen, ouersulcx meest alle natien op deese plaets ne-
ieeren ende 't sandaellen hout op den poinct van 't swaert
ıaelt wort. Dit landt leuert groote quantiteyt hout,
ı root, geel, als wit, dat meest all naer China vervoert
rt. Wat quantiteyt dat wij daer jaerlicx van daen be-
ımen, en weet ick niet wel; dan naer mijn onthout, soo
't Portugeesen missiue verstaen hebbe, soo bequamen
ıaerlicx ouer de 1000 bhaer, yder bhaer tot . . ℰ8 hol-
ıs. Naer mijn gevoelen bekoomen wij jaerlicx oock soo
off daer ontrent.

'Portugeesen van Soloor, Macassaer, Maccauw, Patana
e Malacca negotieren hier seer starck, als oock de
ıeesen, Javanen, Macassaren eñ andere. Deese nego-
ıten hebben daer toe bequaemer vaertuuych als wij,
liep gaende scheepkens, tot desen handel expres ge-
ect: want deese cust gans met geen groot vaertuych
ıaeren kan worden, gemerckt d'quade gronden eñ holle
ı, die van 't Suytlandt daer dwars op aen kompt gerolt,
ıhalue wij door de grootheyt onser jachten de cleyne
ıyen niet en derven aendoen. Oock haellen de Portu-
een, volgens d'Indiaense gewoonte, haer vaertuych in
tten, revieren ende achter clippen op de wall, dat wij
t doen en konnen: ouersulcx haer vrij moetten laten
ıdelen, sonder daer tegens te konnen weesen. Omme
en handel wel te drijuen, soude seer dienstich wesen
ige cleene jachtgens eñ saloupen.

Van Biemma.

Op 't eylandt Biemma was 't jaer voor mijn vertreck een Comptoir gestabilieert, ten aensien dat men met de rijsplaetsen vande cust van Java, als Macassaer, in oorloge waeren, van waer voor onse fortten alle nootdruftichedden bequamen, ouersulcx aen den Coninck van Bima een Comptoir op sijn landt versochten, dat ons vergunt is geworden.

Dit Biemmen heeft seer veel lijftocht, soo van bestiael, buffels, varckens in ouervloet: want sij Heydens sijn, als mede groote quantiteyt hoenders, gansen, entvogels eñ ander nootwendicheden, namentlick erritten eñ boonen ende ouervloet van rijs, wanneer 't landt in rust is.

Op 'tselue jaer als wij hier een Comptoir bequamen, is met 't jacht Nassauw derwaerts seecker coopmanschap gesonden, als wanneer daer omtrent ons Comptoir een Portugees fregat lach, dat door vreese van ons schip verseylde tot op een ander plaets daer ontrent. d'Onse haer affairen daer verricht hebbende, sijn hun gevolcht ende hebben 'tselue genoomen; doch de Portugeesen sijn meest aen landt gevlucht, d'welcke naermaels van daer naer onse logie 't strang langes sijn gemarcheert ende hebben onse logie affgelopen, smijttende sommige doot ende namen den coopman neffens een off twee andere gevangen, die sij naer Solor gevanckelick hebben gebracht, alwaer tegens ander gevangenen gerantsoent sijn.

Onsen coopman meent, dat de inwoonders hier mede ten deel oorsaeck off sijn geweest ende met geholpen hebben, doordien wij de Portugeesen op haer strant aengetast hebben, dat sij soo verstaen all off men haer den oorloch aen dede. Door desen middel sijn wij van Bima geraeckt, daer wij meest op alle plaetsen oorsaeck off sijn: want wij al de werelt 't vel ouer 't hooft willen haellen.

Van Baelli.

Op 't eylandt Baeli daer is ten tijde van Bima, off weyweynich tijts daer naer, oock een Comptoir gestabilieert. Dit Bali is soo wel als Biemma een volckrijck ende vruchtbaer landt, soo dat men hier van alle viures in ouervloet kan bekoomen, te weeten hoornbeesten, buffels, paerden, harten, hinden, schaepen, varckens, in ouervloet bocken, hoenderen, gansen, entvogels ende ander nootdrufticheden, te lanck omme te verhaelen.

Quantiteyt rijs, erritten eñ boonen, daert ons omme te doen is, souden hier oock konnen bekomen: want denseluen moetten hebben al souw m'er noch soo veel voor moeten geuen; want denseluen moeten hebben tot prouisie vande fortten ende scheepen; want den rijs door gans Indien in plaets van broot gebruyckt wort.

Het begin is op Baly goet geweest, want ons veel vruntschap vanden Coninck beweesen is, als mede veel toeseggingе, daer van den tijt sall leeren. Ons is veel aen deese plaets gelegen, namentlick soo d'ander plaetse moeten missen, ende langer met Japara, Macasser ende andere in oorloch blijuen. Doch hoe goet dat het hier sij, en is 't op verre niet te vergelijcken bij Japara, want men daer Chineesen in ouervloet heeft, van wien men alles gemaeckt kan crijgen wat men begeert, als plancken, swalpen, balcken, rampaerden, wiellen, sparren, latten, off wat het soude mogen weesen. Oock soo moet men weeten, dat de Chineesen den meesten handel in Indien maecken, want waer sij sijn daer is neeringh en welvaert.

Deesen Coninck heeft oock vergunt de opkoopinge van slavinnen, waermet wij oock coopmanschap wegen de Comp[a] doen, ende noch claegen de participanten van 't cleen gewin in Indien, dat naer mijn gevoelen in alle deelen groot is. Naer mijn gevoelen mochten wij 't hier oock wel niet langh maecken, want dit eenen eensinnigen

Coninck is, die ons apparentelick oock wel moede mocht worden, wanneer hij hoort dat wij met de gansche werelt in oorloch sijn.

Van Borneo.

In Succadana op 't eylant Borneo, daer hebben wij een Comptoir, dat noch, Godt loff, in goeden doen is, van waer met onse jachten met alle mousson goede quantiteyt diamanten worden gebracht, ja in meerder getal als ouer eenige jaeren.

Den besaersteen valt mede op dit eylandt, ende wort voor den besten van gans Indien gehouden; deesen gelt in Indien gemeenlick een cento meer als die vande vaste custe.

Deese plaets geeft mede 't draeckenbloet, dat seer goet ende schoon is, als oock den besten campher van gans Indien, die op de cust van Corromandel seer getrocken wort, eñ wordt oock naer Japan gevoert omme onder den haeren, die op verre soo crachtich niet en is, te mengen. Quantiteyt was kan men hier mede bekoomen, tot 20 R. 't pieckol, off de 120 ℔, als oock eenigen rijs, die duyrer is, naer aduenant dat op ander plaetsen ingecocht wordt. Voorder van verversinghe is deese plaets genouch versien, eñ alles redelicker wijs voor gelt te bekoomen.

Vrouwen worden van hier oock gemeenlick met gebracht, alsoo dees vrouwen voor goet, fraey ende bequaem worden geacht, te weeten soo veel als hoeren doen metbrenght. Deese vrouwen worden meest tot Jacatra gebracht, alwaer somwijle groote quantiteyt bij den anderen in een camer sitten, tot der tijt dat eenige soldatten off bootsgesellen koomen, die daer haer gadingh vuyt nemen, als wanneer de bruyt, want sij Heydens sijn, getrouwt, ick segge gedoopt wort, ende daernaer metten anderen trouwen. Dus wordt men de coopmanschap met auance quyt, waer toe op de feest eenen haluen off heelen legger Spaenschen wijn wordt gedroncken, die van wegen de Compᵃ tot 120

R. van achten vercocht wort, eñ 20 R. voor den axcijs; ergo in alles winst voor de handt, maer eenen goddeloosen handel; nochtans moetten sommige dingen soo een begin hebben.

Van Jaua.

Voort eerst sullen beginnen van Grecee, omme de casten te vervolgen.

In de maent May anno 19, als wanneer den Generael Coen met de scheepen van Amboyna bij Mallemanseylant was gearriveert, met intentie om de Engelsche op de cust van Jaua aen te tasten, heeft hij aen die van Grecee laeten versoucken om daer wederomme een Comptoir te stabiliseeren, dat hem van die van Grecee vergunt wert, als wanneer aen den Coninck van Sourabaya, gemerckt hij ouer dit Grecee, Joortan ende Sadayne, sijnde 3 plaetsen naerbij den anderen gelegen, 't commandement heeft, 1 ijseren saecker vereert. Deselue sijn tot Soerrabaya aengebracht, waermet wederom in versoeninge sijn geraect, duersulcx moegen laden ende koopen, dat daar op 't landt ende d'voornoemde stadt, als de 3 ander seeplaetsen valt, off soo veer als den voornoempden Conincks commandement strect.

Op dit voorgenoemde Grecee, daer altijt ons Comptoir hebben gehadt, door oorsaeck naest den seecant lecht: want d'ander plaetsen vervolgens leggen op een canael, in vougen als Muyen ende Amsterdam op 't IJ leggen. Want het eylant Madoura tegens ouer de cust van Jaua gelegen is, die eenen hoop quaey schelmen sijn, als mede die van Boucquit, sijnde een plaets dicht achter Grecee, bouen op het gebarchte, dewelcke eenige vande onse om den hals hebben gebracht, weshalue ons Comptoir, soo het heet, int jaer aº 17 gelicht. Allhier hebben wij ons Comptoir om des bequaemheyts wille, vant beginne dat de Compaengien metten anderen veraccordeert sijn, gehadt, tot

dat hetselue gelicht is geweest, daer wij mijns oordeels seluer oorsaeck off sijn, want onser natie dronckenschap veel kan te weege brengen. Doch in 't lichten vant Comptoir, alhoewel dat sij veel schuldich waeren, is niet naergevolcht anders dan dat men, naer dat alles aen boort was ende 't schip onder seyl ginck, 3 schooten met scharp ouer de stadt worden geschooten, dat sij niet gewent waeren. Voorder wiert haer de weet gedaen, dat daermet als vijant verclaert worden; oock dat sij haer voortaen souden wachten te koomen op eenige plaetsen, daer wij eenich commandement hadden, off dat men haer soude aentasten als vijandt.

Naer mijn oordeel is de aensegginge van desen oorloch meest ontstaen door oorsaeck dat sij sterck negotieerden op d'Moloucquo, Amb. ende Banda: want van hier een groote seevaert is, meenende haer wel te konnen missen: dat contrarie vuytgeloopen is, want sij ons beter, als wij haer konnen missen, ende daerom te minder lietten haer negotie te doen: want het gebleecken is dat wij naermaels haer wederom met geschencken tot vruntschap hebben moeten versoucken.

Van deese plaetsen voorgenoempt, namentlick van Grecee, Joortan ende Sandainie wort groote negotie ter see gedreeuen op alle quartieren van Indien: want sij menichte van scheepen hebben. Op deese plaetsen moegen duysent ende meer scheepkens weesen, van 10, 20 tot 100 last, waermet sij gestadichdoor haeren handel drijuen, ende reeckeningh gemaeckt moet worden dat men nummermeer de helft vande scheepen thuys siet: want sij met de moussons vaeren. Met het oostelick mousson loopen sij naer de Straet van Malacca, Sumatra, Pallamban, Borneo, Patana, Siam eñ hondert ander plaetsen, te lanck om verhaelen. Met het weste mousson loopen naer Bali, Bantam, Biemma, Solor, Timoor, Ceralto, Salajer, Boetton, Boerro, Bangan, Mindano, Moloucquo, Amb., Banda, dat haer nu benomen is. Oock naer de eylanden van Can,

Aro, Seram ende ander plaetsen, te lanck om verhaelen, daer sij all coopmanschap doen in mangelinge van waeren, ende winnen ten minsten 2 a 3 cento eer dat sij thuys koomen.

't Meest dat sij vuyt haer landt voeren is groote quantiteyt rijs, erritten, boonen, sout, porceleyn, dat daer van Chineesen gebracht wordt, als oock ayuin, loock, gesoute ende gedroochde visch, neffens hondert ander dingen, qualick om bedencken. Waer sij koomen (namentlick daer sij 't ander mousson om wederom naer huys te gaen verwachten), haellen haer joncqnen off scheepen op 't drooch, dat sij gevoechlick int werck weeten te stellen. Eerst maecken sij hutgens, in vougen als karmiscraemen, daer all haer coopmanschap in brengen ende ten toon stellen, soo dat dit Indische karmissen sijn: nieuwers beeter bij kan deese negotie vergeleecken worden. Sij nemen oock alle soorte van catoene lijwaetten met; de sommige brengen vuyt Macacca eenige cooper van ons, ende ander maecken sij seluer.

Op Grecee, off de quartieren daer ontrent, kan men in veel deelen sijn gerieff bekomen, namentlick in rijs, doch seer moeijelick om aen boort te brenghen: want de boots gemeenlick een heel etmael besich sijn, eer dat sij eenen tocht konnen doen, 't sij oock wat het is, dat sij aen boort vande scheepen brengen, namentlick int oostelick mousson, gemerckt den seewint dan vroeger door wayt, als wanneer de boots, soo sij daer voor niet aen boort sijn, qualick konnen op bolwarcken: ouersulcx genootsaekt achter eenige houcken voor ancker te moeten blijuen leggen.

't Is hier oock quaet waetter haelen voor de scheepen, daertoe oock een etmael besich moetten sijn tot yder tocht, ende bouendat noch seer moeijelick voor maetroos, alsoo door de droochte vande revieren een grooten wech met galeyvaetgens moet gedragen worden.

Wat belanght 't bestiael, is hier in grooter abondantie, namentlick de hoornbeesten ende buffels; paerden ende diergelijcke viervoetich gediert seer goet coop, in vougen

dat men daer een schoon beest, hier int Patria waerdt sijnde 15 a 16 £ vlaems, voor 3 R. ende minder sall bekoomen. Voorder soo kan men hier mennichte van hartten, hinnen, schapen, gansen, pauwen, daer de bosschen vol van sijn, bekomen, entvogels, schoone groote hoenders, duyven, tortelduyven, patrijsen ende ander gevogelt, onnoodich omme te verhalen: want dit landt van alles voll ende ouervloedich is, ja van wat men oock soude moegen bedencken.

Houtwerck daervan kan men hier, soo wel als op Japara, sijn gerieff niet bekoomen; want men daervan sulcx meer in eenen dach soude bekoomen, als hier in een geheel jaer. 'tSelue ontstaet door oorsaeck dat het bosch hier verre vande handt is, soo dat het hout moeijelick soude weesen om haelen.

Dit Comptoir voornt, soo ick verstaen heb met de leste scheepen, is nu voor de tweede mael gelicht, int jaer a° 21. Waeromme is mij onbekent; dan wort gesecht vande sommige om oncosten voor te koomen. Kan dit Comptoir sich niet vrij houden van oncosten, soo mogen veel diergelijcke comptoiren gelicht worden, daer noch minder proffijten gedaen worden; wat hier van is, is mij onbekent, want het mijn verstant te bouen gaet.

Een yder oordele off hier geen proffijten voor de Compa te doen sijn, daer sulcken negotie gedaen wort, ende een volckrijck landt. Want in een van deese steeden geweest ben, genaempt Sourabaya; daer vuyt waeren ouer de 30 V. gewapende mannen, den Mattaram, Keyser van Jaua, die haer wilde belegeren, int gemoet getrocken, ende noch konde men qualick sien dat een mensch in de stadt gebrack, anders dan dat men meer vrouwen als mans sach. Deese stadt was ouer 5 mijlen int ronde, de helft met een muer ende de rest met een wall, rontsomme met een schoone gracht voorsien. Onder aen de voet vande wall ende muyr eenen bequamen barm, voorder alle halff canon (?) eenen recht vierkanten poinct, daer op de sommige 10,

12 eñ meer stucken geschut kosten leggen, heel defensabel. De murage was op sommige plaetsen meer als twee pieck lenckten hooch, ende meer als twee treden dick onder bij der aerde, all flanckerensgewijs gemaeckt, in vougen of 't trappen waeren. Een groote revier loopt langhs de stadt, meer als een mijl, alwaer men ontrent een groote steenworp een waterpoortgen heeft. Voorder alle quartier uyrs een lantpoort, in voegen als onse poorten, daer behoorlicke wacht in wort gehouden van 15 off twintich man; oock soo hebben sij bij deese poorten haer tolmeesters, nemende van alles 10 par cento.

In 't een gewest aen de stadt ontrent de revier, daer heeft men 's Conincx palays, sijnde rontomme omcingelt met eenen grooten muier, daerinne de huysen gebouwt staen. Voor de poort, als oock in 't binnenhoff, staen veel groote schoone lindeboomen, daeromme sitbancken gemaect sijn, daer den Coninck dickmaels kompt op sitten, ende sijnen adel vervoecht hem op d'aerde, off onder aen de voet van deesen boom, dat een groot faveur is.

Des Conincx coets is in fatsoen als een car, maer wel ses mael soo groot, achter heel op gaende, ende wort van 4 groote buffels getrocken, die daertoe altijt op 't voorhoff gaen treden, alwaer haer eeten wort gebracht.

Sij houden oock goede wetten ende politien, want twee misdadigen om roouerye van leven ter doot wierden gebracht; een seer wreede sententie, den eenen gecrist ende den anderen in 't vier gewipt. Dit recht geschiede voor 's Conincx palais op de marckt, die wel soo groot is als 't voorhoff vanden Haech 6 mael, alwaer haer artelerye is, daer wij ontrent 20 off meer stucken sagen leggen, soo ijser als metael, waeronder een was van noch eens soo langh als onse heel cortouwen, dat sij seluer gegooten hebben. Daer waeren oock noch eenige vormen gereet om noch eenige te gieten.

TWAALFDE VERGADERING.

26 November 1871.

VERHAAL VAN EENIGE OORLOGEN IN INDIË.

VERHAAL

VAN

EENIGE OORLOGEN IN INDIË, 1622.

Uit het Archief van HILTEN.

Vervolg der voorgaande Vergadering.

Van Java.

Japara is een treffelicke coopstadt ofte vleck geweest. Daerontrent is noch een ander plaets gelegen, genaempt Damma, staende onder 'tselue commandement van Japara. Ouer deese plaets commandeert den Mattaram, Keyser van Java, sijnde een machtich Prins, die in corten tijt over de 300 V. man kan te velde brengen. Deesen Keyser had omtrent Sourobaya, als ick daer was, ontrent 70 duysent man om de stadt te beleggen, waertegens die vande stadt hem in 't gemoet waeren getrocken, om hem aen een revier te stutten: want sij ouer de 30 V. starck

waeren, daermet sij hem 't ouerkomen genouch kosten beletten.

Japarra is ongevaerlick 3 off 4 etmael seylens van Jacatra gelegen, welcke plaetse alle onse scheepen, wanneer voorgaende naer de Moloucquo, Amb., Banda eñ Soloor liepen, in passant aen deeden, vanwaer meesten tijt in corten daegen 5, 6 off meer hondert lasten rijs bequamen, alsmede groote meñichte van hoornbeesten, buffels, harten, paerden, gansen, enden, hoender ende alles off meer dan tot Grecee te bekomen is, 'tsij van loock, suycker, goula, tambarindo, ayuin ende ander nootwendicheden.

Hier sijn oock groote mennichte van plancken, swalpen, rampaerden, balcken, wielen ende latten, ribben eñ alle soorten van houtwercken te bekomen, namentlick 'tgeene ten dienste strect tot bouwinge van schepen, dat men nu, ten aensien dat wij met deese plaets in oorloch sijn, op ander ende verre gelegen plaetsen moetten gaen haellen.

Gelijck men doen moet met den rijs: die soect men nu in Patana, daer men voor 't last 30 eñ 40 realen moet geuen, in plaets dat men voorgaende tot Japara 6, 7, 8 eñ 9 realen voor den besten plach te betaelen. Dit verschill is ommers te groot, ende bouensdat soo gaen de scheepen contrarie 't mousson derwarts, daer se anders naer de voorgenoemde plaetsen sonder verlet van tijt plachten te loopen, want sij Japara in passant aendeeden, ende nu is den rijs door 't langh scheep leggen verbroeyt, daer men hem voorgaende goet ende gaeff placht te bekoomen.

Dat meer is, in Patana kan men op het 10de part soo veel niet bekoomen, als wij van doen hebben, soo dat men de scheepen in Japan om rijs moet senden, daer men oock op verre sijn gerieff niet en kan bekoomen. Want ons duysent last niet helpen mach, soo wij alle de plaetsen well willen voorsien, soo dat men genootsaeckt is op alle plaetsen rijs te soucken tot in Suckadana, Bali eñ Biemma,

ende bouensdat de scheepen op de wacht leggen voor de Straet van Pallanban eñ Sinckapoura, waernemende de scheepen, die naer Malacca eñ ander plaetsen willen. In somma, diversche scheepen sijn van noode herwaerts ende darwaerts gesonden om rijs te soucken, daermet jaren ende dagen doorgebracht worden, in plaets dat men denseluen voorgaende kost bekomen sonder verlet van tijt.

't Houtwerck placht men oock van Japara te bekomen, dat men nu met d'scheepen eñ groote moeyten in de straet van Pallanban moet haellen, ende dan krijcht men pas alle daech een planck gesaecht tot ¾ R. de planck, daer men voorgaende, al waer 't dat men ettelicke duysenden begeert hadde, voor ¼ R. 't stuck konde krijgen. In somma, 't gaet wel voort om de Comp^a^ achtervuyt te helpen. In 't laeste jaer, als ick van Amb. ginck, heeft men op Comb. den Neptunus verdobbelt, ende op Amb., segge Hitto, 't bargerboot, waertoe par faulte van plancken corrocorren hebben moeten koopen, soo men de schepen langer door see woude brengen. Met deese corrocorren sijn pas eenen ganck tusschen wint ende waeter verdobbelt, alhoewel dat men daer 300 R. voor most betaelen, ergo elcken gangh op 300 R. Soude men alle onse scheepen soo verdubbelen, men soude des Conincx van Spaengiens rijck well aen scheepen verdobbelen.

Met waerheyt soude men oock moegen verclaeren, dat veel scheepen vergaen par faulte van plancken, alsoo men geen kan bekoomen: want ick dickmaels gesien heb de fauten, die aen de scheepen ongerepareert sijn gebleuen, ende hoe clachtich de schippers oock geweest sijn, geen plancken hebben konnen bekomen.

't Is ommers waerachtich, dat mijnen schipper, als wij van Jacatra naer 't Patria vertrocken, geenen voet planck koste bekomen. Ick en weet niet, soo ons eenich leck off ander ongevall in see ouerkoomen had, waermet men het soude gestopt hebben, off ten waer dat men 't van

't bouenste van 't schip offgesloopt had. Jae met duygen ende stucken van vaetten mosten ons schip ontrent de eylanden van Coruo eñ Floris toemaecken, alsoo ons twee schelmen achtervolchden. Dus maect men malcander vuyt met groote schoen, wanneer men selaer niet met en will, latende haer voorstaen dat het genouch is, wanneer sij de scheepen vande wall geholpen hebben.

Dit alles ouergeslaegen, dat Japara niet en raeckt, ende wederom comende ten propoost van 't vorige, soo dunckt mij vreempt, dat het stuck van Japara niet beeter behartícht en wort, want ons vuytter maten veel aen de voorgenoemde plaets gelegen is, eñ in aller maniere metten Mattaram vreede behooren te maecken, namentlick in sulcker conjuncture als nu, off als ick daer van daen scheyde; 't waer mijns bedunckens noodich, al souden wij wat ouer ons laetten gaen: want diuersche redenen ons daer toe moveren.

Als wanneer ick van Amb. quam met de scheepen Amsterdam, 't waepen van Amsterdam ende Walcheren, soo heb ick deese plaets volgens mijn commissie in passant aengedaen. 'tGeene mij daer wedervaeren is te stellen, dunckt mij onnodich, ende soude te lanck vallen om te verhaelen. Doch dit segh ick, dat bespeure vuyt alle circunstantien, den Mattaram gans genegen is tot vreede, als volcomentlick blijckt vuyt eenen brieff, door hem aen mij geschreuen, waerbij de antwoort gevoecht is vanden Generael. In somma, recht vuyt gesecht, 't is hart om hart: den Mattaram en will den minsten niet wesen, noch den Generael en wilt oock niet toegeeven: ouersulcx aen weder sijde steecken blijft, ende ondertusschen de Comp[a] groot interest comt te lijden.

Naer mijn gevoelen wort de grootste faulte bij ons gecommitteert, vuytwijsens den brieff van den Mataram, waerin hij versouct een vrede ende niet den oorloch, dat hij oock bethoont heeft metter daet. Want voor mijn

vertreck van Jacatra naer Patriam, had hij tot Jacatra gesonden ontrent de 6 off 7 joncquen met rijs, waeronder een joncq van ontrent 200 last, die ick voor Japara van haer genomen had ende door versuym smorgens laeten drijuen, waerdoor in haeren handen quamp. Noch bouens deese joncq, gelijck gesecht is, quaemen 5 a 6 van cleender last, ende bouensdat heeft hij eens los gelaeten 4 off 5 bootsgesellen, ende daernaer noch eens, ontrent 2 off 3 daegen voor mijn vertreck, eenen assistent ende een bootsgesel, t'saemen seuen personen. Dit sijn immers goede teekenen, waertegens wij oock wat behoorden te doen; soo dat in Japara ofte tot Mataram noch gevangen bleeuen den coopman Balthasar van Eyndhouen, den Onder-Coopman Cornelis Maseyck, ende een assistent. Godt verleen haer een goede vuytcomste!

Wij dienen oock stucxwijs te verhaelen, waerdoor dat desen oorloch ontstaen is ende door wat middel dat d'onse Japarra tot tweemael affgeloopen hebben, ende alles genochsaem geraseert eñ verbrandt, plonderende alles wat daer te bekomen was, gelijck men oock gedaen heeft alle de joncquen, die op de reede laeghen.

Ten eersten, soo heeft de questie sijn begin genomen int jaer a° 1618, al wanneer daer Coopman was Balthasar van Eyndhouen, dat eenen lichten Cappellaen is, derhaluen well gelooff dat veel faulten bij hem gecommitteert sijn. De Japareesen leggen hem te last, dat hij tot diuersche maelen, naer vrundtlicke waerschouwinge, tegens de kerck soude hebben gepist ende sijn gevoech daertegens gedaen, dat sij om haer doot niet moegen lijden; daer vuyt besluyten, dat ons gelooff niet goet en is, omdat wij niet en weeren de godtshuysen off tempels te beschijtten. Dit propoost en is niet heel buyten den wech gesproocken, maer daerom niet waerachtich. Als oock leggen hem te last, dat hij met haeren duyvelsdienst, soo men 't met recht heeten mach, den draeck gesteecken heeft,

neffens ander onnutticheden meer. Sulcx wort hem oock naergegeuen van onse natie, die recht uyt seggen dat hij de oorsaeck van alles is.

Hier op heeft den Mattaram, naer diuersche gedane clachten, den Coopman belast bij hem te breugen ende te vangen, van gelijcken den Onder-Coopman, assistent ende logieknechts off bootsgesellen, die al tsamen naer Mataram gebracht sijn. Ondertusschen heeft het gemeene gepeupel de logie geplondert ende alles daervuyt genomen watter in was.

Hierop is gevolcht, dat den Mattaram aen den Generael de weet gedaen heeft, dat men haer wederom soude senden den Coopman, die voorgaende daer gelegen hadde, sijnde eenen Jacop vander Merckt. Denseluen is daer door 't bevel vanden Generael gegaen, met meeningh voor een corten tijt, nemende eenich cargasoen met om rijs ende eenige ander nootwendicheden daervoor op te koopen, waerin hem, vander Merckt, belast was soo veel te presten als moegelick was. Ondertussen bleuen onse gevangens in 't gebercht tot Mataram, om wat reden is mij onbekent.

Daer naer isser dit op gevolcht, als wanneer alle den rijs, die voor de hant was, opgecocht ende int packhuys was, den h^r^ Commandeur Arent Maerts. met de scheepen Groot Hoorn, St. Michiel, d'Eendracht ende Neptunus darwarts is gesonden, ommo in aller ijl, 'tgeene inne de packhuysen was ende daer gereet lach, inne de scheepen te laden, ende alles daer naer vuyt de logie t'scheep te brengen. 'tSelue geschiet sijnde, soo heeft men jegens den dach alle 't scheepsvolck aen lant in de logie gebracht, om alsoo gelijckerhandt op de inwoonders te vallen. Dat geschiet soude hebben, ten waer de Javanen 'tselue gewaer waeren geworden, door 't claer maecken van een roer, dat offgingh, waerdoor de Javanen metter haest in 't geweer raeckten, ende op verre soo veel bloets niet vergoten

wert, als anders wel gedaen soude hebben geworden. Dit sijn al van onse mannelicke ende christelicke daden in Indien.

Noch andermael int selve jaer a° 1617, in de maent May, als wanneer den Generael Coen met sijn gantsche macht vuyt Amboyna quamp, is de voornoemde plaetse affgebrant ende de Javanen verjaecht. In somma, hebben sij den onsen eenich leet gedaen, 't is haer wel suyr opgebroocken, ende sullen haer op een ander tijt voor de smart wachten. Het waer tot groot voordeel der Compaengie, dat men hier een eynde van maecte, off par faulte van sulcx, sal 't hoe langer hoe arger worden, ende daernaer nummermeer geschieden, soo sij oock hartneckich worden.

Wij hebben bevonden, dat sij haer stadt, om 't licht offloopen te verhoeden, hooger de rivier op leggen, all waer sij seer starck begonsten te bouwen, soo dat men op het strangh maer sommige gonsaratsche huysen en heeft, als oock eenige andere negotianten off vreemdelingen. d'Engelschen hadden onse logie ingenomen: want die ongelijck magnifiecker ende grooter was als de hare.

Soo vanden Engelsen Coopman verstonden, souden hier, soo had begeeren te wachten, in corten tijt quantiteyt rijs ende plancken hebben konnen becomen voor geringen prijs: want den besten rijs daer maer 8 reaelen van 8ten was geldende, 't last van ontrent 35 hondert pondt. Soo hij ons wijs maeckte, was eenige joncquen bevrachtende naer Jacatra, gelijck hij ons deede geloouen, dat de joncq, des nachts door ons genomen, van hem bevracht was, waeraen hij 15 hondert reaelen ten achteren was. Deese joncq stack den schipper van 't waepen van Amsterdam, sonder dat ick hem daertoe last had gegeuen, in den brant, hem excuserende dat deselue niet en kost aen boort brengen. Dus worden twee joncken verongeluckt, d'een verbrant ende d'ander tegens den gront; doch die van Japara hebbense noch behouden daer off gecregen.

Op Japarra hadden doens ter tijt, soo hadden willen wachten, groote quantiteyt arracq konnen becomen tot 15 R. den legger, daer men den wijn met spaert, soo men daer van voorsien is. Op onse scheepen en hadden de maetroosen in langen tijt arracq off wijn gehadt, door oorsaeck niet meer hadden, als voor de cajuit van doen was; dus vaert maetroos dickmaels, dat in etlicke maenden arracq noch wijn en proeuen.

Alsoo den Engelsen Coopman ons claechden, dat het hem aen fustage gebrack om arrack in voorraet op te koopen, heb hem toegestaen van yder schip 3 leggers te mogen halen, omme jegens de comst der scheepen daer arracq inne te koopen. Arrack kan men op ander plaetsen qualick bekomen. Op Grecee had onsen Coopman in ettelicke maenden maer 4 leggers bekoomen, waervan aen de 3 scheepen elcx een ende aen 't jacht den anderen dede langen: want te spaeren daer 't is, ende te spaeren daer 't niet en is, soude op 't lest onwillige gasten maecken.

Op Japarra heeft men een goede ree ende goeden gront, niet verre vanden wal, dat best is, soo dat men gevouchelick de last aen boort kan brengen, ende well 5 tochten konnen doen in plaets van in Grecce een, want in Grecee de scheepen soo veer vande stadt leggen, dat men vanden hoorensont de stenge niet sien kan.

Alhoewel dat op Japara een goede ree is, soo is 't daer nochtans in de maent van Januario ende Februario seer quaet leggen, door oorsaeck der harde ende starcke winden, die dan in ouervloet recht op den wall wayen, waer door de scheepen groot perijckel koomen te lopen want men daer gans geen verschut en heeft als achter een leech ende cleen eylandeken. In dese tijt en wayt het hier niet alleen starck, maer op alle andere custen, segge plaetsen langhs dese custen; dan door oorsaeck de custen anders sijn streckende soude men 't daer beeter des noot sijnde vanden wall konnen leggen, dat men hier niet

en kan, doer oorsaeck eenen hoeck die te veer vuytsteeckt, die onmogelick soude wesen bouen te seyllen.

Van Japarra vaeren meest groote joncken van 100 ende ouer de hondert lasten, waermet sij negotie doen op Malacca, Aetchien, Jambi, Andragiry, Pallamban ende ander plaetsen daerontrent, waer sij meest rijs brengen, als oock op Patana, Siam ende ander plaetsen dat gewest vuyt.

Van Java.

Sourabon is een plaets gelegen tusschen Japarra ende Jacatra, van waer groote negotie ter see wort gedaen, ouersulcx hier in grooter mennichte cleen vaertuych is, vander grootte van 10 off 15 lasten, weynich min off meer, daer met sij gevouchelick de reuieren op ende off konnen komen, want de stadt de revier op gelegen is.

Dit Sourabon staet onder commandement vanden Keyser van Java den Mattaram; doch des niet tegenstaende is haer altijts toegelaten geweest met ons tot Jacatra te koomen handelen, van waer groote quantiteyt jonckens komen met alle nootwendicheden van rijs, erritten, boonen, loock, ayuin, hoender, eentvogels ende alle ander nootwendicheden vant geene dat op Jaua valt, waer met wij grootelicx gesecondeert sijn geworden, sonder dat 't soude daer dickmaels suier voor 't fort ende scheepen vuytgesien hebben.

Deese Sourabonders hebben oock niet naerlaettich geweest int koomen, als wanneer wij met de Javanen van Jacatra ende Bantam, als de Engelschen in oorloch waeren ende sij ons fort belegert hadden; doch ick klooff dat het meer om 't gewin is geweest als om lieffde: want sij ons niet goet gunstiger sijn als alle ander Indianen.

Deese plaets en is niet bestant gans Indien te voorsien van rijs, off onse eylanden van Amb., Banda eñ Molocquo, gelijck Japara, maer des niettemin seer dienstich

voort fort Jacatra ende de scheepen, die sij daegelicx met alle ververschinge versien: dat sij gevouchlick doen kunnen, gemerckt haer woonplaets dicht bij is, ouersulcx met hun tingans licht over ende weer kunnen roeyen, wanneer sij bestant van weer hebben.

Op Jacatra waeren, als ick van daer ginck, van Sourabon over de dertich joncken gearriveert, die all meest in de revier van Jacatra laegen, onder dewelcke gelooffelick all eenige van Japara ende Bantam, op den naem van Sourabonders, door passeerden.

De Sourabonders voeren de Bantammeesen met hun cleen vaertuych daegelicx rijs ende ander proviande toe, waer door sij somwijll in de knip raecken ende tot Jacatra gevangen worden gebracht, alwaer sij in presentie van haer vrunde gecluystert worden, soo dat de aensienders de tijdinge thuys moegen brengen van haer langh achterblijuen.

Van Java.

Van Jacatra alles te verhaellen, soude veel pampiers over vuyl gemaeckt worden, weshalve maer stucxwijs daer van sullen aenroeren.

Dat wij met den Coninck van Jacatra in oorloge sijn geraect en is niet vreempt, als oock, dat hij ons veel lagen met verscheyden middelen heeft gelecht. 'tSelue is geschiet, om ons daer door van sijn landt te crijgen, wel siende dat wij op ons voordeel vuyt waeren, ende hij naermaels niet veel te seggen soude hebben gehadt, meer dan men hem toegelaetten soude hebben.

Ouersulcx geeff een yder te bedencken, soo eenige vreemde natie (wie 't oock soude mogen weesen, laet staen van een ander secte) in ons lant quam, ende daer casteelen wilde bouwen, om ons, off onse nacomelingen, ter gelegender tijt te dwingen, hoe wij hier over ons genougen souden hebben. In somma, moeten dencken, dat dit oock

menschen sijn, die op haer stuck mede te letten hebben. Maer 't is, gelijck de Javanen seggen: ghijluyden wilt de gansche werelt dwingen ende kont qualick v seluen bewaeren. In somma, het is de waerheyt, dickmaels wort 't hemt over den rock gehaelt.

Op dit voorverhaelde propoost soude moegen geantwoort off gesecht worden: Wij hadden seer noodich eenen generalen rendevous van doen. Omme denseluen te stabilieeren ontbraecken ons geen eylanden, die daer ende daerontrent in ouervloet sijn; maer 't en is dat niet, wij hebben een oochmarck gehadt, om eenen voet op Java te willen hebben. Mijns beduckens is dit Jacatra soo wel niet gelegen, off men soude bequaemer plaetse daeromtrent hebben gevonden.

Eyntlick isser dit op gevolcht: Naer dat den Pangoran van Bantam sijn saeck wel belecht hadde, ende goede executeurs hebbende, is door d'Engelsche eerst begost met 't neemen vant schip den Swarten Leeuw, waer door de onse hun starck maeckten, ende den Generael Coen sich met sijne macht naer de varsche revier, sijnde halff wege Bantam ende Jacatra, vervoecht heeft, alwaer eenige schooten jegens den anderen schooten. Doch onlancx daernaer ontrent den anderen geset, tot des smorgens, als wanneer d'onse gesien hebben, dat noch eenige Engelsche scheepen van Bantam quamen: ouersulcx twee tegens een geweest souden sijn, als oock door 't treffelick cargasoen, dat in onse scheepen was; namentlick in 't schip den Engel was ouer de 207794 f, int schip de Son 571227, bestaende in coopmanschap ende 85000 reaelen van achten, als oock noch eenige cargasoenen in d'ander scheepen, doch soo veel niet importerende. Ende eenige daegen te vooren hadden ons 't schip den Swarten Leeuw, dat van Patana quamp, met een cargasoen van ontrent 200 V. f incoops door sinistre middelen offhandich gemaeckt. In somma, best dat onse scheepen doorgingen, dan meer van Com-

paengies goet in perijckel te stellen, want de Engelsen een hoop cael scheepen hadden, daer niet als cruyt ende loot van te haelen was. Latende haer voer dese tijt meester vande Jauaensche see, onse scheepen liepen naer Amb., daer onse meeste scheepen naer toe waeren gesonden, door vrees dat sij daer, off in Banda, wat sonders hadden willen vuyt richten. Onse vluchtende scheepen waeren op dier tijt versien met 520 siellen, waeronder 400 weerbaer Neerlanders, 50 Japanders ende de rest jongens eñ bijloopers.

Tot Bantam, als wanneer wij de vlucht vande cust van Jaua naemen, bleeff ons Comptoir daer noch in esse, sijnde voorsien van een cargasoen van 6000 R. van achten, 12 kisten van 't Amboons verbrant siluer, waert 10 V. R. van achten, eñ 1700 sacken peeper, costende incoops 6¼ R. de sack.

Op 't eylant Onrust, daer wij onse verdubbelplaets hebben, is gebleuen 't naervolgende, dat de Engelsche all genooten eñ sommich verbrant hebben: namentlick 8 stucken geschut, die in 't waeter laegen, 120 anckers, groot eñ cleen, 200 swalpen, een partij sappanhout, twee cabeltouwen, een groote galeye van in de twintich riemen, 't jacht de Halue Maen, dat men daer verdubbelen soude, ende een Javaensche jonck.

Tot Jacatra bleeff ouer de 500000 f., waer onder 88000 R. in contant, bestaende in 12000 R. Japans siluer, de rest Neerlants; voorts de ander rest in coopmanschap eñ diamanten, als gebleecken is dat 't jacht den Tiger, komende van Andregiry, vol peeper, met 't jacht den Engel daer in passant sijn aengeloopen, ende in haest vuyt 't fort in den Tiger gescheept sijn, om naer Amb. te brengen, de somma van 69 V. R. van achtten ende 12 besaeltgens diamant. Maer alsoo 't jacht Delff seer leck was, den schipper geen moet hebbende daermede in Amb. te koomen, is hetselue aen den wall geleyt. d'Engelsen, tot Bantham

met haer scheepen leggende, de comste van dese jachten verstaende, hebben datelick vijff scheepen naer Jacatra gesonden; maer den Tiger was all vertrocken eer sij daer quaemen. d'Engelsche scheepen bij de werck comende, hebben d'onse den brandt in 't voors. jacht Delff gesteecken, soo dat het met sijn last, wesende 1996 picoll peeper, verbrant is, sijnde niet meer daer vuyt dan 10025 catty gelost, waerop de Engels. datelick wederom naer Bantam vertrocken.

Omme te komen ten propooste vande belegeringe van ons fort, dat int eerst maer een steenen loge was, die dicht aen de reviere van Jacatra leyt, daer hem den Generael eerst ten deel, eer hij van 't landt ende scheep ginck, fortsgewijse versterckt heeft. Welcke plaets, naer dat d'onse verloopen waeren, vanden Coninck van Jacatra, met hulp vanden Pangoran van Bantam ende 't meeste aenbinden vanden Engelschen, belegert is geworden, in vougen dat d'Engelschen haer met geschut ende alle ammunitie hebben geassisteert: ja sij seluer hebben haer quartier ende baterije op ons gestelt, ons meer schadelick sijnde als de Indianen.

T'sedert den 3en Januarij a° 1619, dat d'onse met de vloot van Jacatra gescheyden waeren, waeren d'onse tot den 14en ditto in oorloge gebleuen, sonder malcanderen te spreecken, soo nu, soo dan een schoot met groff geschut tegens malckander schiettende, dat apparentelick door d'onse soo weynich gedaen wiert als mogelick was, want wij weynich kruyt hadden, somtijts schoot den vijant 12 schooten in een etmael, drye des morgens, drye des middachs ende drye t'sauonts ende drye des naemiddachs. d'Engels. bleuen van toen ons verlaeten hadden, met 11 scheepen voor 't fort leggen, tot dat sij de comste van 't schip Haerlem en 't Hart (sijnde twee scheepen vuyt 't Vaderlant komende, die van desen handel niet en wisten) vernaemen, wanneer 6 schepen darwarts sonden. Men wist int fort van geen swari-

cheyt. Den vijant den moet verliesende om met gewelt yets te verrichten, soo heeft den Coninck van Jacatra weder met valscheyt begonst, seecker brieuen in Javaensch geschreven, ende die snachts niet verde vant fort aen stocxkens laeten binden. Alsoo men den inhoudt niet en verstont, heeft men haer de weet gedaen, dat sij in 't Chinees souden laeten schrijuen, off yemant van Conincx wegen soude gesonden worden. 's Anderen daechs quaemen seecker Javanen met een wit vaentgen, ons aendienende dat sijn Ma[t] met ons begeerde in vrede te leven, volgens de contracten door den Generael Both ende Reynst gemaeckt. Soo wij daer toe gesint waeren, dat wij ymant te Houe souden senden om met den Coninck voorder te spreecken, daer toe hostagiers werden gesonden In somma, sijn met den anderen in handelinge van vreede geraeckt, waer door 't fort in duysent perijckelen was. d'Onse seer genegen tot vreede, ende dat om verscheyde redenen, die goet sijn, gelijck in haer resolutie verhaelt sijn; 'tselue heeft den vijant genoch bespeurt, daer door audientie bekoomen. Naer veel bespreck ende handelinge, sijn eyntelick den 19[en] Januarij met malckander geaccordeert, dat d'onse aen den Coninck van Jacatra souden vereeren 5000 realen van achten in specie ende 1000 in cleeden. Hier tegens belooffde den Coninck van Jacatra het voorgaende contract, met den Generael Both en Reynst gemaect, in alles t'onderhouden ende naer te comen. Item, dat het fort ('twelck hij secht tegens 't contract gemaect te weesen) in esse soude blijuen staen, gelijck 't was, tot de wedercomst vanden Generael, zonder daer aen yets meer te timmeren, ende dat d'Engelse soo naer 't fort niet souden bouwen, als haer voorige logie geweest was. Dat de nieuwe huysen, die de Javanen ende Chineesen souden bouwen, ten minsten 20 vadem vande heyningh most blijuen. Hier mede souden alle voorgaende questien doot ende te niet sijn. Doch het principaelste waer om 't den onsen te doen was,

is geweest om tijt te cortten ende in rust eñ vreede te blijuen sitten tot de comst vande scheepen: want wij cruyt gebreck handdden, oock omme den vrijen mercktgangh te gebruycken, handeleñ ende wandeleñ als voor deesen Op dit accort vanden Coninck voornoemt zijn hem 5000 R. getelt eñ 1000 in cleeden; als wanneer in ons fort groote blijschap was, want wij voor datum 3 swaere vijanden voor oogen saegen, d'onse wel wetende, dat in 4 maenden geen ontset voor handen was. Doch deese blijschap en duyrde niet langh. Een groote faulte wiert bij d'onse ge-committeert, dat men aen de trouwloose Mooren soo een somme penningen gegeuen heeft; doch wat ist? een ge-committeerde faulte is goet om corrigeren; all hadden daer wijser in geweest, souwen 't misschien niet beeter geclaert hebben. Naer datum sijn door d'Oranghcays diuersche schenckagen gedaen, te weeten van fruyt eñ ander montcosten, seer vruntlick, met groote instantie versouckende, dat den Commandeur vanden Broeck bij den Coninck te gast wilde koomen, ende de revier op speelen soude vaeren: want anders den gemeenen man scrupuleus soude blijuen, soo den vreede op deese maniere niet bevesticht en wiert. De groote genegentheyt, welck d'onse tot den vreede hadden, heeft haèr soo onbedacht gemaeckt, dat sij gans vergeeten hebben de groote verraderijen, listen ende laegen, die voor den oorloch, eer oyt questie hadden, eer het fort begost wert, ende terwijle daer met besich waeren, altijts in 't werck gestelt hebben. Doch gelooff, dat sij sulcx wel noyt gedaen souden hebben, ten waer sij gesien hadden, dat wij ons d'een off d'ander tijt meester van 't landt wilden maecken. In somma, den 22en Januarij is den Commandeur vanden Brouck dienvolgende met een suytte van 7 personen ende goede schenckagen int Hoff vanden Coninck gekomen.

Den Commandeur Pieter vanden Brouck bij den Conick gekomen sijnde, is datelick gevat ende ter aerde geworpen,

gestoten, geslagen, de schenckagien genomen, de cleederen vant lijff gescheurt, naeckt int slijck gestooten, ende soo ymant opkeeck, met voetten in 't aensicht gestoten, ende soo vast gevleugelt, dat sij geen handen aen den mont kosten brengen. Eenen jongen heeft in 't fort de tijdinge gebracht. Die van 't fort seer verslaegen sijnde, hebben de poorten toegehouden ende brachten de packen van alle soortten cleeden eñ lijwaetten wederom tot defensie (want deselue d'onse tot borstweeringen dienden) op de wallen. Het schijnt, dat den Coninck door deese gevangens het fort off wederom een somme gelts meende te bekomen. Dan 't is hem beyde gemist, doch heeft een groote disordre onder ons volck gemaect ende was bijnae op het vuyterste gekomen. Maer het quaet tractement, aen onse gevangenen gedaen, is die van 't fort soo goeden exempel geweest, dat sij, Godt loff, daer door behouden sijn. Den Coninck dede het fort opeysschen, off dat d'onse le bolwercken souden affbreecken ende het geschut neder eggen, ende als voor desen souden woonen, off mochten net een schip, dat men haer presenteerde vande Engelschen te bestellen, vertrecken. Dee Coninex schoonvaler eyschte groote giften; hij wilde den vreede tusschen len Coninck maecken. Voor rantsoen vande gevangens vierde 10 duysent R. geeyschst, daer op 't lest twee duysent voor wiert gebooden, daer voorder niet op gevolcht n is. Groote miserie hebben onse gevangens geleden, lle spot ende schemp wert haer vanden Engelschen aengedaen. Den Coninck stelde voor om haer te pijnigen, m de secreten van 't fort te weeten, dat tot groot geluck iet geschiet en is. Daer naer is eenen Pieter van Ray Commandeur van 't fort geworden, in welck commandement ij 't seer leelick heeft laten leggen.

d'Engelsche, met den Coninck eens sijnde, hebben, ter rijll dat men in onderhandinge was, een nieuw baterije an 8 stucken, op de plaetse daer de loge geweest was,

gemaeckt. d'Ander oude baterijen wierden vande Javanen ende Engelschen oock gerepareert ende verstarckt, dat wij met goeden oogen aensaegen: want wij niet veel cruyt te verschieten hadden, als mede ongeraden vonden het bestant te breecken. De baterijen gemaeckt wesende, met 30 a 35 stucken voorsien sijnde, hebben d'Engelschen haer vendelen geplant eñ daer naer met pijlen brieffkens in ons fort geschooten, daer met haeren Ouersten, Thomas Dael, het fort opeyschte. Waerop in 't eerste niet geantwoort wert; doch daer naer sijn onse gevangens op stadts muyren door d'Engelsen ende Javaenen gebracht; hebben haer doen roepen, datter 60 stucken geschut geplant waeren ende 2 a 300 stormladders gereet waeren; — dat sij geensins tegens 't aenstaende gewelt kosten bestaen; — dat het vrij op soude worden gedaen, want daer met 6000 mannen gestormt soude worden. Den Engelsen Admirael Thomas Dael ende den Coninck hebben beyde met haer eygen handt een briefken geteeckent ende 'tselue in 't fort gesonden, waer in sij haer het leeuen belooffden, soo sij 't fort op wilden geuen, ende soo niet, dat datelick haer baterijen souden speelen. In somma, naer veel ander dreygementen, hebben geresolveert 't fort op te geeven ende diversche conditien gestipuleert, te lanck om verhaelen; welck contract op primo Feb. met de Engelschen is geaccordeert, ende lieuer in haer, als der Mooren handen te willen vallen. d'Engelsche souden d'onsen een oudt schip geven van .. last, daer met souden vertrecken naer Cormandeel, want sij in 9 maenden in geenen dienst tegens d'Engelsen mochten gebruyckt worden, ende dat sij souden metnemen dat elck toequamp, ende noch daerenbouen de somma van 6200 R. van achten, als oock voor 't schip, 4 stucken, 50 musquetten eñ 25 piecquen de somme van 2000 R. mosten betaellen. Hiertegens souden sij 't fort aennemen, met alle ammunitie van oorloge (coopmanschap eñ juweelen met het gelt soude voor den

Coninck van Jacatra sijn). Dit is ten deel het contract tusschen d'onse ende haer gemaect. De Engelschen belooffden met haer volck de revier te besetten, ende d'onse voor de Javanen te beschermen, als sij vuyt 't fort naer boort souden vaeren.

Den Pangoran van Bantam, sijn saeck wel beleyt ende goede executeurs hebbende, is dach eñ nacht besich geweest omme sijn stuck wel te bestudeeren ende ons te bedriegen. Soo heeft hij nochtans, alhoewell dat hij tot Japara voor assistentie vanden Coninck 4 a 5000 man sondt, de schoone personage gesocht te blijuen, hebbende ons volck tot Bantam voor de Engelsche gesocht te bevrijden, als te beschermen; haer aengeraden daer te blijuen, eñ oock gewaerschouwt wat tot Jacatra voor handen was. De saeck nu soo verde gebracht wesende op den naem vande Engelschen ende den Coninck van Jacatra, dat tusschen haer ende ons eenige conditien gestipuleert sijn, eñ 't fort daer op ouergegeuen soude worden, heeft den Pangoran van Bantam 'tselue d'onse, die hij tot Bantam gevangen had, aengedient, voordragende off sij het fort niet lieuer aen hem, dan aen den Coninck van Jacatra ende d'Engelschen overleveren wilden, ende wat raet daer toe wiste. De gevangenen seyden, dat sij daertoe wel gesint waeren ende goeden raet was: hij soude ymant van haer naer Jacatra senden, ende vanden Broucke met d'ander gevangenen daer ontbieden. Sij belooffden het fort aen hem, ende niet aen de Engelschen off den Coninck van Jacatra te doen overgeven, hierop is datelick volck naer Jacatra gesonden, de ouerleueringe van 't fort aen de Engelschen beleth, ende vanden Broucke met d'ander gevangenen vande banden ontlast ende hun naer Bantam gesonden.

De belegerde van 't fort primo Feb. volcomentlick geaccordeert sijnde ende geresolveert 't fort aen de Engelschen ende den Coninck, als voorhaelt, ouer te leueren, heeft

elck, het packhuys oopen sijnde, van des Compª goederen soo veel genomen als hij begeerde, als oock diversche kisten ende koffers vanden Generael ende eenige gevluchte coopluy eñ gevangenen, in vougen of 't rooff goet waer geweest. Een goede somme gelts isser onder het volck vuytgedeelt, de diamanten sijn onder de coopluyden ende Officieren verdeelt, drye besaeltgens sijn daervan aen vanden Brouck in de gevangenis gesonden; voorts soo hebben alle pampieren ende schriften, hoedanich die oock geweest sijn, namentlick soo de Engelsen daer eenige secreeten vuyt souden hebben verstaen, verbrandt. d'Engelschen 's anderen daechs, den 2en Feb., met haer boots aen 't fort comende, omme de goederen te inventariseeren, omme alsdan volgens accoort 12 vande voornaemste hooffden aen haer scheepen te brengen; maer siende dat den Commandeur vanden Brouck met d'ander gevangens ende eenige Ostagiers, die sij begeert hadden, niet en quaemen, off niet gebracht en waeren, vreesden d'onse dat 't daer weder bedroch onder schuylde; te meer, soo [illegible] Javanen haer seer starck aen de mont vande revier verthoonden, weshaluen sijluyden weygerden vuyt het fort te gaen. De Engels. hierouer met die van Bantam in questie [illegible] raeckende, omdat sij aldus verhindert werden, selffs mede de verraderij vreesende, braecken op ende sonden datelick vijff stucken geschuts voorbij het fort aen haer boort, doch met toestemminge vande onse. De gevangenen van Bantam, als oock den Commandeur vanden Brouck, raeyden die van 't fort haer in handen vanden Pangoran te begeuen: want de Engelschen haer doch voor de Javanen niet en souden konnen vrijen: sij mosten doch eyntlick in haeren handen vallen. Hier op hebben sij 't den Engelschen den 6en Feb. schriftelick offgeseyt, daer 't gemeene volck vrij wat tegen was. In somma, naer langhe onderhandelinge is den Directeur van Patana, genaempt Heyndrick Janss. (sijnde dengeenen die 't schip den Swartten Leeuw

hadde verlooren) ende van Vffelen, Coopman van Bantam, met veel joncquen ende prauwen naer Jacatra gesonden, den Pangoran haer van binnen wel expresselick belastende, dat sij hun souden embarqueren, de plaetse verlaeten, de starckte affbreecken, het geschut aen hem senden, ende wij in simpel huysen mochten blijuen woonen: off, par faulte van sulcx, datelick sijn ende der Engelschen macht weder te verwachten hadden: want hij niet gesint en was het fort in esse te laeten, het mochte costen wat het oock wilde. Dit versouck is op den 25en Feb. in 't werck gestelt. In somma, naer lange ende rijpe deliberatie, somwijlen gesint sijnde aen de Engelsche, dan aen Mooren het voors. fort over te leveren, is op den 27en ditto goet gevonden, alsoo sij haer ondertusschen deese onderhandelinge wat starcker gemaeckt hadden, 't fort tot den lesten man te houden, blijuende Heyndrick Janssen ende van Vffelen voorn̄t binnen 't fort, ende die van Bantham voorder met een praetgen payende.

Den Pangaran, meenende dat hij het fort genouch gewonnen ende in sijnen handen had, heeft sijnen tweeden aenslach in 't werck gestelt, ende tot Jacatra de sterckste wesende, den Coninck van Jacatra den 25en Feb. doen aenseggen, dat hij datelick vuyt sijn rijck, van sijn volck ende middelen soude scheyden, off die cris (die door den Tommaron van Bantam gepresenteert wiert), dat is te seggen de doot, soude verkiesen, waerdoor een groote tumulte ontstont; den onsen daerdoor in de wapenen raeckten. Dan wiert door die van Bantam ontbooden, dat wij ons gerust souden houden, het gepasseerde verhaelende, ende dat sij van Bantam wederom Coninck van Jacatra wilden worden. In somma, den Coninck met sijn broeder ende noch 60 personen, soo mans als vrouwen, sijn in 't geberchte gesonden, alwaer well bewaert wort. Soo men secht wiert bij hem in contant d'somma van 30000 R. van achten gevonden, dat sij, neffens 'tgeene daer meer was,

naer haer hebben genoomen, eñ om ons te abuseeren hebben de marckt voor 't fort laeten houwen.

d'Engelsche siende, dat daer voor haer geen voordeel meer te haelen was, hebben alles aen boort gebracht, ende sijn den eersten Martij met all haer scheepen naer Bantam geloopen. Die van Bantam siende datter van d'onse gans niet affgemaect en wiert, wiert van haer vuytgestroyt dat den Mataram, Keyser van Java, op handen was. Hierover naemen sij voor, een bolwerck te maecken, omme den Mattaram te mogen resisteren, als oock off den Generael Coen ter sijner tijt iets quaets wilde. Die van 't fort, ouerdenckende wat swaricheyt sij van dat werck te verwachten hadden, resolveerden alsulcken werck te verhinderen ende de 3 vervallen bolwercken, door de Engelsche endė Jacatra gemaeckt, te verbranden ende te raseeren. Hierover sijn die van 't fort den 9en Aprill met 20 musquetten ende eenige bijloopers vuytgevallen (de vredevaen ingehaelt hebbende). Bij 't eerste bolwerck, op den westhoeck vande revier komende, als oock bij het tweede, liepen de Javanen daer vuyt, vragende wat d'onse doen wilden. Wiert geantwoort, den brant daer in steecken. 't Is well, seyde Jaua, ende liepen door, soo dat dese twee vervallen bolwercken sonder wederstant tot op den gront verbrant sijn. Naer den middach bij het derde comende, hebben die van binnen daer vuyt met musquetten op d'onse geschooten ende geweldich met steenen geworpen; daerop met haer piecquen vuytcomende, wierden d'onse genootsaeckt, alsoo sij niet starck waeren, een weynich te retireren. Dan alsoo d'onse wederom chargeerden ende aenvielen, de plaets entrerende, sijn de Javanen daer vuyt gevlucht ende is de plaets alsoo mede ingenomen ende verbrandt, daerbeneuen vier Javanen doot, waeronder twee treffelicke Orangcays van Bantam, vader eñ soone, welcx lichaem aldaer gebracht ende begrauen; vande onse bleeff een doot ende een van voetangels gequetst. Nae dit

exploict naemen d'onse de bloetvlagge wederom in ende lietten als vooren de vreedevaen wederom waeyen. De Javanen hun hier ouer beclagende, wiert geantwoordt dat den vreedevaen ingehaelt was, ende dat men haer gewaerschouwt had vuyt de baterijen te gaen. Hier op gaven sij de onse gelijck ende lietten mede de vreedevaen wederom waijen, dat tot de comste van den Generael eñ onse macht duyrde, laetende daegelicx door eenen jongen soo veel wij van doen hadden op de marct koopen. In somma, eer een boeren kermis gelijck, dan een belegert fort.

d'Engels. van die van Bantam bedrogen wesende, sijn haer niet schuldich gebleuen; hebben all haer goet ende volck van Bantam gelicht, niet meer dan 3 off 4 personen daer laetende. Onlancx daerop sijn van China 3 Chineesche joncquen gecomen, waervan twee naer Bantam eñ een tot Jacatra wilde, die sij aengehaelt ende alles offgenomen hebben, geen ander redenen hebbende, dan dat sij naer (ons) haere vijanden wilden. Door gebreck van rijs hebben mede diuersche Javaensche joncquen genomen, als oock een joncq vande Compª, komende van Patane met Sangoraschen rijs, inhebbende 117 lasten. Ons volck, die d'Engelsche met den Swarten Leeuw ende met de Saloup van 't Bargerboot becomen hadden, sijn haer tot Bantam meest ontloopen, ende de resterende hebben sij daer aen landt geseth, waerdoor den Pangoran tot een onderpanth ontrent 100 mannen van d'onse bekoomen heeft, daeronder ouer de 80 Neerlanders waeren; d'welcke hij soo nauw heeft doen bewaeren, als oock hun geweer offnemende, dat deese in meerder gevaer waeren dan de belegerde tot Jacatra geweest sijn. Dit is ten deel van 'tgeene tot Jacatra gepasseert, sedert dat onse macht van daer, als de cust van Java, geweest is.

Den Generael op den 28en May voor Jacatra gearriveert zijnde met 17 scheepen, namentlick 't schip 't Wapen van Amsterdam, de Morgensterre, de Trouw, de Gouden Leeuw,

Nassauw, d'Son, de Suyder-Eendracht, St. Michiel, 't jacht Cleen Hollandia, Haerlem, 't Hart, de Seewolff, de Neptunus, de Jager, d'Engel eñ Groot Hoorn, sijnde t'samen 16 scheepen ende een jacht. Onlancx daernaer is noch van Soloor den Arent ende Groenen Leeuw gekomen, all welcke scheepen well voorsien ende reedelick gemant waeren. d'Onse gesien hebbende, dat de Engelsche gevlucht waeren, sijn den 30^{en} ditto met 13 Comp^{e} ende vliegende vaendelen gelant, ende d'stadt Jacatra met ontrent 1000 weerbaer mannen aengetast, in vougen dat sij meester vande stadt ende 't velt bleeuen, meer als 3000 Javanen verstroyt ende verjaecht, vanden onsen maer doot gebleeven, neffens eenige gequetsten. Vanden vijand sijn maer 9 dooden gevonden; dan, meenen eenige, meer genomen hebben. De stadt is geheel verbrant ende voorneemste muyren geraseert.

Des sanderen daechs, met omtrent 600 mannen een tocht in 't landt gedaen, alsoo haer de Javanen bouen de revier tot twee plaetsen starck maecten. D'eerste sij dadelick vuytgevlucht, ende de tweede, naer weynich tegenstants, oock verlaetten, in voegen dat een tamboer van ons doot bleeff ende een van ons gequetst wiert. Langs de revier meer als een halff mijl stonden huysen, die all in den brant sijn gesteecken. Tot Jacatra hebben wij in alles 18 stucken geschut verouert, 11 valcoens, 11 bassen ende ontrent 6 vaetten boscruyt, sij waeren vast besich langhs de revier beddingen te maecken om stucken te setten.

Op Jacatra, aen de oostsijde vande revier, wort door ons een treffelick ende magnificq casteel gemaeckt, waervan een vande lantpuncten, op mijn vertreck van daer, meest volmaect was, daer nu jegenwoordich 12 cortouwen op leggen; den tweede lantpunct, daeraen wort nu gemaeckt. Voort is de rest met aerde wallen, ende van buyten met swalpen off plancken van een halven voet dick beset. In

le eerste 6 jaer sall dit fort noch niet voltoyt sijn; dan iiettemin is genouch verseeckert voor inlantschen oorloch. t Oude fort blijft noch in esse; 'tselue lecht tusschen een rande landt- eñ seepuncten, soo dat het nieuw ongelijck grooter is als 't oude fort.

Ontrent een musketschoots de revier op, van 't fort, daer ijn eenige huysen ende hutten begost te maecken, in roegen als een stadt, hebbende twee straten die recht loorgaen. De lieden woonen soo dicht op den anderen, lat het ongeloofflick is: want daer veel lieden in een cleen pegrip woonen, die tienmael meer plaets van doen hebben. Sommige Nederlantsche borgers hebben redelicke huysen beginnen te maecken, gelijck oock gedaen hebben d'Engelsche, die een treffelick gebouw aen de westsijde vande revier, daer 's Coninex palais placht te weesen, gemaect hebben. Van d'onse wiert oock een groot huys in 't midde rande stadt gemaeckt, dat voor 't eerst onder als een stadthuys ende bouen tot een kerck soude dienen.

Wanneer de Chineesen van China koomen, dat apparentelick in Maert a° 21 geschiet is: want sij in 't voorige jaer belooft hebben met 14 joncquen te willen koomen, soo sall daer tot Jacatra plaets gebreecken, ouersulcx genootsaect sullen sijn de stadt grooter te maecken: want sij anders op het thiende paert 't volck niet souden konnen herbergen. De compst der Chiennen sall de stadt seer verbeeteren: want de natie seer laborieus is, eñ sullen alsdan oock groote ende fraye gebouwen gemaeckt worden, want Chyna alle plaetsen verbeetert, waer dat sij komen; oock soude men, ten waer dat men hier Chinesen had, op veel plaetsen verleeghen sijn.

Jacatra sall metter tijt groot proffijt geeven, want alrede, alhoewell daer booven de 1000 vreemdelingen niet en sijn, jaerlicx ouer de 200 V. f. opbrenght, wel verstaende in stadts gerechticheden; hoedanich moeten dan de proffijten wesen vande negotie, daer mennich pack custcleeden, als

ander waeren, vercocht worden, eer een jaer ten eynde gaet. In somma, de proffijten vande Compaengie sijn te ongelooffelijck groot.

Tot Jacatra en weet men nu, eenige mijlen in 't rondt, van geen Javanen te spreecken; doch daeromme en derff hem niemant in 't velt off bosch begeeuen, gemerckt sich somwijlen eenige loopers met partijen verthoonen, die ongelijck meer schade souden doen, waer 't sij haer dingen met verstant in 't werck stellen; doch wij moeten weeten dat sij sulcken commandement over haer volck niet en hebben, als wij over d'onse: daerom soo wat ongeredt toegaet. Den meesten affbreuck, die sij ons doen, is in slaeuen ende andere, die de revier opgaen, om riet eñ hout, tot 't maecken van huysen eñ pagges te haellen. Omme de stadt Jacatra ende 't landt rontomme de stadt, dat nu van d'onse Batauia genoemt wort, te bevrijen, sijn eenige steenne redoutten gemaect. Hier rontomme heeft men een seer schoon ende plaisierich lant, dat voorgaende meest met rijs beplant placht te worden.

Te water vallen gans geen oorlogen, anders dan dat onse vrijluyden, dat sijn borgers, off de geene die buyten Compaengies dienst sijn, met tingans, dat sijn Indiaensche saloupen, vuytvaeren naer de eylanden van Jacatra ende Bantam, omme aldaer 't cleen vaertuych waer te nemen dat van Sourabon, Japara, Damina ende eenige ander plaetsen naer Bantam willen, omme haer met proviande te provideren. Van deese prauwen worden veel door d'onse genoomen; oock slaeuder de sommige haer well door: want de Indianen goede chrijchsluyden sijn te water, ende in sulcker vougen daer vechten moeten; maer te lande stellen 't lieuer op een loopen, dan lange te kathalsen; in somma, sij en sijn de beste soldaten niet, off tensij dat het op de knijp aenkomt. De Javanen sijn seer moordadich, die haer niet en ontsien hun seluen 't leuen t'ontnemen, dat men hier dickmaels siet, eerst all vermoordende wat sij in huys

op straet vinden, roepende amock, ende dan, niet voor-
' konnende, hun seluen oock. Omme dat dit dickmael
ıchiet, moet yder Javaen een pieck in sijn huys hebben,
me desulcke metter haest van leuen ter doot te helpen.
ck soo bestaet haer meeste geweer in piecken, crissen
le rondassen. Op dit geweer sijn sij seer treffelick ende
dich offgevaerdicht, soo dat haer geen natie beschamen
l, namentlick in 't speelen met een lange pieck, op een
ırt, want sij sijn seer goede cavalieros, daer onse ruy-
s inne te bouen gaeñ, want sij beyde haer handen tot
ıren will hebben, regeeren 't paert met haer knyen eñ
ichaem. Om haer midden hebben een gordel, daer voor
ıen koperen haeck aen is, daer sij den tuegel in haec-
ı, soo dat sij 't paert met hun knien eñ lichaem regee-
ı ende voorder beyde haer handen gebruycken, leevende
› treffelick well mette lange pieck (dat meest haer ge-
er is op de paerden), dat sich een yder, des noyt gesien
ıbende, daer over verwonderen soude. Haeren oorloch
ıren sij meer te paerde als te lande, segge te voet.

Van Java.

Met Bantam sijn wij noch in oorloge, waerdoor ende
eromme dese oorloge ontstaen sij, soude ommers soo
ıck vallen te verhaellen, als die van Jacatra; doch is
est ontstaen door groote schattinge ende tollen, als
ler ongerechticheeden, die ons den Mattaram Supsitait,
ninck van Bantam, heeft opgerecht, als oock 't princi-
ılste heeft sijn begin genomen sedert dat den Generael
ır de Engelschen an de cust van Java moste vluchten,
de ten tijde der belegeringe voor Jacatra, waervan ten
ıle hebben aengewesen. Alles te verhaelen, soude veel
s van doen sijn, ende qualick in twee boucken pampier
nnen gestelt worden; dan sullen noch een weynich van
catra aenroeren.

Den Coninck van Bantam, verstaende onse komst, als oock hoe sich de saecke tot Jacatra toegedragen hadde, vreesende dat het oock op sijnen kop aendraijen mocht, heeft alle sijn volck van Jacatra ontbooden, maeckende sijn stadt starck, plantende op alle noodige plaetsen sijn geschut, van alle canten volck tot sijn hulp ontbiedende.

Den 7en Junij is onse vloot tot Bantam aengekomen, dat seer groote vrees tot Bantam causeerde. 's Anderen daechs, alsoo d'onse haer still hielden, wert een van onse gevangens vanden Pangoran aen boort gesonden, waermet ontboot, dat hij ons volck (die hem den Generael, soo Jacatra verovert was, geeyscht heeft) soude vrij laeten, soo ras daer ymant om quamp; doch eerst wilde verseeckert sijn, dat men op haer niet en soude attenteeren. Daerop ontboden, dat wij haer binnen 24 vuyren wilden hebben, off souden volgens genoomen resolutie ons voornemen in 't werck stellen. De gevangenen niet anders dan de doot verwachtende sijnde, soo Bantam met gewelt aengetast wert, waerdoor seer perplex; dan sijn eyntlick binnen den termijn van 24 uren aen boort gesonden. Aldus hebben wij ontrent 100 personen vuyt een droevige gevanckenis verlost.

Den 11en Junij hebben 't jacht 't Hart aen de waterplaets gesonden, alwaer verstonden van 4 matroosen, die de Engelschen daer ontloopen waeren, sijnde matroosen van 't schip den Swarten Leeuw, — van haer heeft men verstaen dat d'Engelsche vloot, starck sijnde 11 scheepen, den 2en Junij, van Poulo Bessy om de west waeren geloopen, soo haest sij door een prauw de comst van onse scheepen vernomen hadden. Voorder verstonden, dat twee van haer scheepen nae de cust van Corromandel souden loopen, ende alle d'ander naer Engano, om te sien off noch iets van 't verlooren schip de Sonne kosten bargen, ende van daer souden naer Tico, Prioman eñ Aetchien. Item, dat te vooren een schip naer Engelandt met de genomen Chineesche

waeren ende rouwe sijde, ende twee naer Jamby ende Patany hadden gesonden, sijnde t'samen 14 scheepen, die van 19 in esse waeren. Het schip den Swarten leeuw is met sijn volle last verbrant, dat door 3 Engels. toe quamp, die arrack steelsgewijs met een kaers in 't ruym gingen tappen. Ander vier scheepen, die out waeren, hebben sij gesloopt ende verbrant; doen ons eerst quaemen besoucken, hadden vande twee branders gemaeckt.

Die van Bantam, terwijle onse scheepen daer noch laegen, hebben ons toegestaen onse peeper, die daer tot 1700 packen in bewaringe vande Chineesen waeren, te moegen scheepen, waer van bevonden dat 500 quaemen te gebreecken. Voorder wiert van vreede ende handelinge gesproocken; maer daer en is niet op gevolcht, eñ sijn onse scheepen den 24^{en} ditto van daer naer Jacatra geseylt, daer laettende, om op 't voorvallende te passen, de scheepen d'Suyder-Eendracht, d'Neptunus eñ Nassauw, die 't in- ende vuytvaeren der joncquen souden beletten. Den peeper gouw tot Bantam doens ter tijt den sack niet meer als 2 R., sijnde 4½ Reael gedaelt, door oorsaeck van daer geen vervoert wort, dat, soo 't mogelick is, door ons beleth wort: want op mijn vertreck voor Bantam 3 scheepen op de wacht lagen, namentlick 't schip de Goe Fortuyn, de Sonne ende den Groenen Leeuw.

Door onse scheepen sijn d'Engelsche vervolcht, in vougen dat voor Pantano twee worden genoomen, waer op haeren President Mr. Galdien metten lesten schoot wert dootgeschooten. Noch ander vier wierden voor Tiecko Prioman genomen, waer van haer een jacht (daer men eenige gevangens vrij liet) wederom wert gegeuen. Daer naer is in de Straet van Sonda 't schip Star oock genoomen, daer een groote quantiteyt reaelen in waeren, ende te vooren int eerst een schip, genaempt de Swaen, daer met den oorloch eerst begost wert. Een ander lietten sij all willens drijven, dat van ons aengehaelt ende in Banda in 't Son-

negat aen de wall gehaelt wert. Noch daer 't naeste mousson daerop volgende hebben haer noch twee scheepen genoomen, van welcke 3 scheepen, want het een sonder volck was, de gevangens langen tijt tot Amboyna hebben gehadt, die met den vreede, also den Generael haer met naer Java namp, alt'samen los sijn gelaetten. Godt Almachtich die geeve, dat die vreede lange mach duyren: want beyde Compaengien daer meer, als den gemeenen man wel meent, aen gelegen is.

Onse scheepen konnen die vande stadt Bantam sonderlingh geen hinder doen, anders dan dat de groote joncquen, gelijck gesecht is, beleth wort, soo met peeper, rijs als ander coopmanschappen ende nootwendicheden in ende vuyt te vaeren. Bij deese scheepen worden eenige tinghans gehouden, daer snachts met onder de wall, ontrent de eylanden eñ ander plaetsen, op de wacht gaen leggen, daer de komende tingans van Japara, Damina, Sourabon, als die van Bantam ende ander plaetsen moeten passeren, alwaer dickmaels jegens den anderen schrap sijn. D'onse te quaet hebbende, nemen hun retraict op onse scheepen; dickmaels raeckter eenige in de knip, die meest all overlaeden sijn, anders weetten 't all te ontroeyen off te ontseylen: want sij seer goede seeluy sijn in dit vaertuych, ja ongelijck beter als onse natie. Met haer lege prauwen onsien ons in 't minste niet; bij lichten dach schroomen niet in ende vuyt de reuier vande stadt te loopen: want ick gesien heb des morgens, als voor Bantam arriveerde, dat meer als 200 tingans in see liepen omme te visschen, houdende haer maer buytten schoots van 't geschut, niet tegenstaende dat onsen Captn vande tingans van Jacatra daer aen de scheepen gekoomen was met eenige tingans, die sij aen sijn vlagge genouch konden bekennen. Dit is vande belegeringe van Bantam, die men hier meent dat wel vast beset ende belegert is. Om Bantam te dwingen, soo sij eenichsins soldaten sijn, is weynich raet toe,

want sij groote quantiteyt volck bij den anderen konnen brengen.

Tusschen Jacatra ende Bantam is mij gerencontreert den Engelschen Generael, koomende met 3 schoone scheepen van 't Roode Meer, ende jongst van Bantam, alwaer hij 't Engels Comptoir gelicht heeft, ende heeft daer noch eenige anckers laeten leggen, door vreese der Javanen: want sij niet gaern sagen dat sij van daer vertrocken, ouersulcx steelsgewijs doorgingen, daer noch eenige anckers latende, om haer alsoo te abuseeren, ende oock sochten met haer eenige conditien te stipuleren, versouckende dat met ons wederom in oorloch wilden treden, waer voor haer alle de peeper die op 't landt was, als komen soude, tot eenen civilen prijs toeseyden. Op dit poinct wiert gelet ende middel gesocht om, door vruntschap vande Engelschen off eenich ander pretext, den peeper te bekoomen; siende daer toe geenen middel anders als voorseyt, is 't Comptoir gelicht, alsoo 't meest 't minst weegen most.

D'Franschen hadden daer op mijn vertreck oock een Comptoir. Ock waeren twee van haer scheepen verwachtende, die bij de onse op de cust van Samatra geweest waeren, daer een van deselue eenich volck hadden laten staen, dat door ons volck, segge scheepen, tot Jacatra gebracht is; onlancx daer naer sijn deese twee voornoemde scheepen seer reddeloos tot Bantam gearriveert.

Van Samatra.

Op de cust van Samatra sijn treffelicke peeper plaetsen, namentlick Aetchien, Tiecko, Prioman, Andragry ende Jambie. Vande westsijde sullen eerst beginnen, tot aen de oostsijde, 't Comptoir Jambi genaempt, te weeten:

Tiecko is gelegen aen 't westeynde, op 't midden van de cust: want de cust meest aen deesen kant noortwest eñ suytoost streckt. Ontrent 10 mijlen van daer lecht een

plaets genaempt Prioman, daer oock groote quantiteyt peeper valt, die daer tegens de comste der scheepen op voorraet opgecocht wort.

Atchien is gelegen op 't Noorderquartier vande voorgenoemde cust, een seer treffelijcke coopstadt, van waer oock grooten handel wort gedreuen ende d'onse jaerlicx goede quantiteyt peeper bekoomen, als ander noodige coopmanschap van gout als anders: want dit de Compe een proffytich Comptoir geweest is. Oock soo is dit een machtich Coninck, die men in aller manieren te vrundt dienen te houden, om onsen vijant, den Spaengiaert ende Portugeesen, offbreuk te doen: want sij dootvijanden van de Portugeesen sijn.

Deesen Coninck kan in korten tijt een grooten hoop galeyen ter see brengen, d'selue mannen ende voorsien naer behooren; ja men secht, dat hij in korten tijdt ontrent de 300 V. man te velt brengen kan, soo dat mij voor last staen, dat men met hem veel goets in 't sluyten van de straet Sinckapoura soude verrichten, wanneer men hem met 2 off 3 scheepen assisteerden: want hij ons presentatien genouch gedaen heeft.

De plaets van Tiecko Prioman staet onder 't commandement vanden Coninck van Aetchien, gelijck oock meest doet de gansche cust. Prioman is meer als 120 mijllen van Aetchien; als de scheepen naer Aetchien loopen, soo doen deese plaets in passant eerst aen.

Om de Oost, ontrent 130 mijllen van Aetchien, is gelegen Anderegiery. Hier valt oock groote quantiteyt peper, alwaer oock een comptoir hebben. Voorder noch 30 mijllen suyelicker is gelegen de reuier ende stadt Jambie, leggende ontrent . . mijllen de reuier op, van welcke plaets groote negotie op veel plaetsen van Indien gedaen wort; tot deesen handel sijn seer noodich boquaem jachten.

Den Coninck van Jambi is machtich ende groot van vermogen. Hier valt groote quantiteyt peper, namentlick

›o de Mannecabers ende Quiamers, dat sijn luyden van geberchte, affkoomen, die oock, gelijck het gantsche lant ›et, veel cattoene lijwaetten koopen en treckeń, waer ›nnen 's lants grooten handel met gedaen wort: want dit ›n groot ende volck-rijck landt is.

Deese natie van Samatra, niet alleen die van Aetchien ›chte Jambi, maer 't gansche lant, staen seer op haer ›aviteit, ende is een seer moedige ende trotse natie, ›nder te willen gedoogen dat haer ymant in hunne au›riteyt krenckt: daeromme de wapenen liever in de hant ›uden nemen, als sulcx gedoogen.

Op dit Jambi voorneempt was oock een spaeck in 't wiel ›koomen. In somma, ten kortsten geseght, 't was soo ›rre, dat den Coninck ettelicke duysent realen vuyt de ›gie had willen haelen, die hij seyde hem quaemen te ›sten over peper, door d'onse op Grecee aengehaelt. ›uersulcx, alsoo den coopman sach, dat den Coninck hem ›et geen praetgens wilde laten paeyen, ende sijn seluen ›etaelt soude hebben, heeft hem toegetelt, soo veel hij ›et weeten, dat hem quamp, off anders souden de dienaers ›et de kist doorgegaen hebben, ende in plaets van 8 V. ›e daer in waeren, souden maer van 4 V. geseght heb›n, soo dat den coopman vande noot een deucht most ›aecken.

In 't jaer anno 17, als den Generael van Amb. naer ›va verseylde met de vloot, soo is, ten tijde als de schee›n voor Mallemans-Eylandt laghen, op Grecee, Ioortan ›de Sourabaya een comptoir gesticht, ende naer datum ›darwarts gesonden, met eenige geschencken, den Com›andeur Heutten, met last dat alle de peeper, die daer ›amp off vervoert soude worden, aen te halen, mits ge›nde voor 't picoll eenen redelicken prijs van acht off 10 ›alen.

Hierop is gevolcht, dat eenige Chineesche joncquen tot ›recee sijn gearriveert, die anders, ten waer den oorloch,

tot Jacatra souden hebben gekomen. Den Coninck voornt hiervan kennis hebbende, ouersulcx sijn joncquen met peeper darwarts gesonden, omme d'selue aen de voornoemde Chineesen te verhandelen ende te vercoopen. Sij hebben met den anderen prijs gemaeckt; China soude peeper tot 12 R. 't picoll aennemen, dat by ons belet wiert, want wij niet en begeerden dat ymant peper vervoeren soude, daerover China denseluen (alsoo geen mocht vervoeren) in geen betalinge en wilde nemen; ouersulcx hebben wij de joncquen den peeper tot 9 R. 't picol aengenomen. Ergo haer 3 R. te seggen ginck op yder picol, dat hem den Coninck van Jambi vanden coopman aldaer heeft doen betalen, off par faulte van sulcx soude sijn seluen betaelt hebben, ende d'onse van daer hebben doen vertrecken; doch gelooff dat ons om dese naervolgende reeden houdt, te weeten:

Ter seluer tijdt als hem den Coninck van deese peeper voornt dede betalen, soo diende den onsen noch aen, dat hij een pretensie oopen hielt van een joncq; dan dat hij daermet tot naerder bescheet soude wachten, alsoo nyemant hem seeckerheyde hadde gebracht, hoe groot sijn schaade was. Ende gaff dese reeden: dat een van onse jachten, seylende naer Suckadana, een van sijn joncquen ontmoet had, ontrent de cust van Java, daer 't jacht op geschooten had; eenige, off all vanden sijnen, waeren daer vuyt gevlucht met de campan ofte schuyt, sonder dat hij seeckerlick wiste wat zij metgenomen hadden; dan verstaen van een vrouwe, door d'onse daer vuyt genomen, die op Suckadana wechgeloopen was, ende aen den Coninck daervan rapport deede, dat d'onse de joncq verbrant hadden. In somma, naer des Conincx seggen soude met dit stuck wachten wegens de betalinge, totdat naerder blijcken hadde, soo dat dese betalinge apparentelick mede op ettelicke duysent realen vuytgeloopen is. In somma, soo ons reeden in Indien gebreecken, weeten se wel te vin-

den. 't En is niet all proffyt, dat daer voor gereeckent wordt; doch geeffs mij om een beeter, blijvende ondertusschen dubieus oft andere oock soo verstaen. Die in bedieninge sijn soucken vast daegelicx groote retourren t'huuys te stieren, ende alles over hoop te halen, sonder eens te bedencken, wat stincknest dat voor andere, die naer komen sullen, laeten leggen, als oock tot wat groote schade sulcx de Comp^a komt te strecken.

In Aetchien staen oock soo wat hen met den Coninck. Den handel van Tiecko Prioman is ons (alsoo onder sijn gebiet staen) maer voor een tijt vergunt; soo hier 't spel oock eens te grabbel raeckt, waer dan heenen? In somma, soo ons best doen, souden seer lichtelick vande gansche cust van Samatra versteecken raecken, daer wij niet veel kromme sprongen ouer behoeuen te maecken: want dit een moedige natie is, die van ons in 't minste geen wetten gestelt willen hebben, gelijck den Coninck van Jambi recht vuyt secht, dat hij niet en begeert, dat hem den handel op eenige plaetsen sullen beletten, ende soo wij sulcx in den sin hebben, van daer moegen vertrecken, neffens veel ander gefondeerde omstandicheden meer.

Van Patana.

Patana is gelegen op de binnenlantsche cust van Indien, op de hoochte van 7½ graet noordts breete, weesende bij oosts Queda ende bij noorden 't landt Malacca; van welcke plaets op alle deelen van Indien groote negotie gedaen wert.

Bouens dit comptoir Pataine, soo hebben noch een comptoir (onder deselue directie), genaempt Bordeljon, van waer oock groote negotie gedaen wort binnenslants, als oock op Sangora, daer somwijle, voor een tijt, leggers hebben.

Op dit Patana voornt, als oock op d'ander plaetsen,

wort treffelicke negotie gedaen, voornementlick in Psatana, alwaer men goede quantiteyt peeper ende rijs kan bekomen: want, bouens 't geene dat daer valt, van ander plaetsen door oorsaeck der negotie noch gebracht wordt.

Veele sijn van meeninge geweest, dat men comptoir-generael omme den Chineeschen handel hier hadde behooren te stapileeren: want door de Chineesen hier grooten handel wort gedreuen. Invoegen dat men somwijll quantiteyt rouwe, als gevrochte sijde kan bekomen, als oock alle soorte sijde stoffen, daer men nu eenige jaeren achter den anderen alle de Indische comptoiren met heeft moeten voorsien. Ander Chineesche cattoene lijwaetten komen daer oock, die door gans Indien soo wel getrocken sijn, eñ tot soo grooten avance, als die vande cust van Corromandel.

Alhoewel dat op deese voorgenoemde plaetsen veel natien van alle soorte ende omleggende plaetsen komen, gelijck oock doen de Portugeesen, die daer onlancx wederom door gunste gekomen sijn, soo staen onse saecken nochtans soo, dat wij daer bouens alle ander aengenaem eñ willekom sijn; dat wel eenen droom schijnt: want wij 't ouerall maecken als eyeren die vuytloopen. Godt geeff, dat dit lang mach duyren: want dit een proffitabel comptoir voor de Compaegnie is.

Van Siam.

De revier van Siam leyt op de hoochte van 15 graden. De stadt Iudia (daer den Coninck sijn Hoff houdt, ende de principaelste coopstadt is) leyt 15 off 16 mijlen de revier op. De jachten ende joncquen, die daer komen, konnen in 4 off 5 daegen de revier opkomen met de ebbe; dan inde maent van October ende November, dat is, wanneer 't hier regent, soude men meer als een maent werck hebben.

Siam heeft veel treffelicke seeplaetsen, als: Tanassery,

'enauw, Mormelon, Martonau ende Mergby, welcke plaet-
en voornoemt al t'saemen hauens hebben, daer scheepen
an 3 eñ 400 last met haer volle lading in konnen. Deese
:ust streckt van Patana tot Cambeja, sijnde ongevaerlick
·uer de . . mijllen.

Den Coninck van Siam is een machtich ende volckrijck
Coninck, die ouer seeckeren tijt tegens den Coninck van
'anghon persoonlick in oorloch is geweest, met meer als
000 ende 60 duysent man, waermet hij hem ouer de
ı maenden belegert had. Ende alsoo men hem de vivres
ffgesneden had, heeft, met verlies van veel volck, door
ıongersnoot moeten afftrecken, daer den Coninck van
Lracan oorsaeck off was, alsoo sijn landt naest most pas-
eeren.

Het incomen vanden Coninck is redelick groot: want
ıij sijn gerechticheden vanden rijs heeft, die daer in ouer-
loet rontomme veel valt, als oock van 't Sapan off Bre-
illien hout, dat hier in grooter mennichte valt: want daer
ıeele joncken mede geladen worden. Dit hout werpt een
;root gelt off. Voorder, soo valt hier loot, tin, salpeeter,
ıls oock van alle ander incomende waeren, dat all 10 p^to
;eeven moet.

Alle Cormandelsche waeren, als Chineesche waeren, sijn
ıier seer getrocken, daer een groot proffijt gedaen wordt.
:n somma, groote avance voor coopluyden.

Hier vallen oock seer veel vellen, namentlick hartte-
ellen, die jaerlicx ouer de 160 off 200 duysent naer Japan
vorden gescheept, daer gemeenlick 2 cento op gewonnen
vort, als oock mennichte van rochgevellen, daer sij sabel-
scheden van maecken.

Vorder valt hier ambergris; oock becomt men hier van
ınder plaetsen benjewien, gommelack, calumba, gittegom-
na, muskes ende andere coopmanschappen, te lanck
omme te verhaellen. Alle vivres, niets vuytgesondert, kan
men hier in ouervloet bekomen; diuersche droogen comen

vande stadt Jangmay, die 2 maenden vaerens de revi[illegible]er opwaerts lecht, op welcke plaets groote coopmanschap g[illegible]e-dreven wordt.

Dit Comptoir es ons soo noodich als een comptoir [illegible] in Indien, want men van hier diuersche coopmanschappe[illegible]en, ons dienstich, vuyt China soude konnen bekomen, met d[illegible]des Coninex van Chiams joncquen: want hij jaerlicx joncque[illegible]en op Coetchien, China eñ ander plaetsen daer ontrent send[illegible]dt. Men soude met hem een contract konnen maecken t[illegible] tot wat prijs dat men hem de waeren soude offnemen.

Siam heeft oock eenich goudt, dienstich tot incoop d[illegible] der cleeden, op de cust van Corromandel; als oock comt v[illegible] van daer groote quantiteyt kooperwerk, van gongen, becke[illegible]ens ende ander dingen, dienstich voor de Moloucquo, Am[illegible]nb., Banda ende ander plaetsen dat gewest vuyt.

Van Japan.

't Eylandt van Japan is een gewenscht volckrijck la[illegible]nt, van alles voorsien in grooter abondantie ende ouervlo[illegible]et, namentlick alle vivres ende ander nootwendicheden v[illegible]oor fortten ende scheepen: want in geen plaetsen van Ind[illegible]ien vleysch, speck noch visch gesouten kan worden, omme[illegible]e te duyren, dan alleen hier, waer van oock goede quantit[illegible]eyt tot civilen prijs kan bekoomen.

Deese plaets is ons seer dienstich, omme de schee[illegible]pen aff ende aen te loopen, soo lange deselue in de Mani[illegible]ella op de wacht sullen moeten leggen; die haer dan hier [illegible]aer wensch, sonder sonderlingh verleth van tijt, konnen v[illegible]or-sien ende van alles provideren.

De avance van dit Comptoir bestaen meest in 't [illegible]ver-coopen van alle Chineesche waeren, als oock ee[illegible]ich Engelsche laeckenen, cianes, loot, vellen ende ander c[illegible]op-manschappen, die men daer kan brengen, als oock q[illegible]an-titeyt specerijen, waer van men daer quantiteyt kan ver-

, waer voor contant becomen wert, daer 't in Japan
ıen en gebreeckt, want jaerlicx door d'onse, Portu-
ı als Engelschen ende andere vreemdelingen, groote
iteyt van daer gebracht wort.
'ortugeesen hebben alhier in de groote coopstadt van
asacki groot credit, in vougen dat sij wel de grootste
ten wt Japan trecken; want daer jaerlicx een caraeck,
ıs noch ander vaertuych, met Chineesche waeren vuyt
auw compt, soo dat door haer op Japan, Soan, Ma-
ende ander plaetsen groote negotie gedreeuen wort.
Engelsche hebben neffens ons haer Comptoir op 't ey-
Firanda, alwaer wij door goede genegentheyt vanden
er well gesien sijn. Dat niet vreempt en is, want dit
t nu eenige jaeren herwaerts vrij wat verbeetert sijn,
de groote buytten van d'onse vuyt de Maniellas aen-
cht: want hij hier oock vette soppen van gemaeckt

Wij sullen nu wederom beginnen van de cust van Corromandel, de cust van Sourat, ende van daer naer 't Roode Meer. Deese plaetsen sijn gelegen buytten d'eylanden van Indien, als namentlick de cust van Corromandel streckt van Calecoto tot aen de eylanden van Seylon.

principaelste Comptoiren vande cust van Cormandel
'attapeeli, Palicatta, Tirripopelier ende Negapatnam.
alicatta daer hebben wij een seer treffelick ende mag-
casteel, dat met garnisoen beseth is, volgens ons
yck op ander fortten in Indien.
ese plaetsen leueren seer veel cattoene lijwaetten, als
geschilderde doucken, daer de gantsche Indien met
en worden. Deselue vallen hier in sulcker abundantie,
et ongelooffelick is. Ten waer deesen handel, den
hen handel en soude op veel plaetsen niet konnen

bestaen, want d'Indische, dyer veel honderden sijn, jaerlicx ettelicke 100 duysenden, soo witte, geverwede als geschilderde lijwaetten trecken; soo dat wij daer expres scheepen toe moeten houden, omme deselue van daer te haellen. Dewelcke van jaer tot jaer op de Comptoiren vande Compaignie worden gesonden, als oock groote quantiteyt van inlantsche coopluyden, die daer met haer negotieren, worden gecocht: want wij op de duysenste plaets geen Comptoir en hebben. Naer mijn reeckeningh wort op yder stuck lijwaet, d'een door d'ander, meer als 1 eñ 2 cent gewonnen.

De cust van Cormandel treckt wederom quantiteyt specerye, peper, nooten, foly, naegelen, campher, Chineesche waeren, gout, siluer ende ander diversche waeren, die al, tot grooten avance vande Compaignie, vercocht worden.

Pijpcaneel van 't eylant Soylon, neffen 'tgeene dat daer meer op 't landt valt, kan men, sonder dat men daer een Comptoir behoeft te houden, op 't Comptoir te Negapatnam becomen. 't Comptoir is daer onlancx gelicht, om onkosten voor te komen: want daer weynich proffijt te doen was.

Van Sourat.

In Sourat wordt oock een treffelicke negotie gedaen; van waer op alle plaetsen genegotieert wordt: ouersulcx eenen grooten offtreck van alles. Goede p^te^ specerijen ende ander waeren soude men hier konnen vertierren. Mijns oordeels, als oock naer 't aduys van alle coopluyden, die van daer comen, soude men, niets vuytgesondert, daer konnen ventten ende quijt worden. Deese ende ander veer vande handt gelegen comptoiren heeft men eenige jaeren lanck niet konnen hanthauen, van daer halen, noch daer konnen brengen, 'tgeene dat van daer te becomen

s, door oorsaeck dat het ons langen tijt aen scheepen
broocken heeft, daer nu in voorsien is: ouersulcx soo
rop gelet is, metten eersten een goet cargasoen van
er te verwachten hebben. In somma, de principaelste
gotieplaetsen als deese, Adem ende andere daer noch
in handelinge gehadt en hebben, heeft men door gebreck
scheepen moeten naerlaten te frequenteren. Vande
amige sullen sonder faulte (soo men ommers op Com-
ongies proffyt geleth heeft, want daer nu scheepen ge-
ich sijn) de vruchten gesmaeckt worden.

Dit Sourat levert groote quantiteyt indigo, daer benef-
s de schoonste ende bequaemste lijwaetten vande werelt,
gelijck schoonder ende beeter als die vande cust van
rromandel. Oock vallen hier ander diversche coopman-
appen, te lanck omme te verhaellen, soo dat hier eenen
ffelicken handel kan geformeert worden. Wij sijn hier
k in goeden aensien, dat ongetwijfelt beeteren sall,
wanneer sij sien dat wij van vermoogen sijn, ende
en handel in reputatie gehouden wort, waerdoor wij in
erder credit ende achtinge sullen gehouden worden.

Van 't Roode Meer.

In 't Roode Meer daer hebben wij een Comptoir in de
dt, genaempt Adem, van waer treffelicke negotie wort
laen: want dit een van de grootste negotieplaetsen ter
relt is. Men moet oock niet vraegen wat hier voor coop-
nschap getrocken sij, want daer alles aengenaem is:
oten, foly, naegelen, peeper, camphor, diuersche gom-
n, alle fraeycheyt van lackwercken, Chineesche waeren,
beeter ende costelicker hoe lieuer begeert, diversche
rten van welrieckent hout, ende ander duysent noot-
ndicheden, ende dat in reedelicke quantiteyt: want wey-
h hier niet helpen mach, gemerckt dit een volckrijck
dt is.

Deese stadt Adem heeft eenen grooten afftreck, niet alleenlicken van de omgelegen plaetsen, maer van alle deelen des werelts, soo te water als te lande, namentlick Europa, Asia ende Africa: want, soo 't schijnt, hier alle menschen willen weesen, gemerckt de coopluyden met scheepen 't Roode Meer gevouchelick op ende off konnen komen.

Hier koomen jaerlicx met de mousson groote quantiteyt Indiaensche scheepen van langhs de gantsche cust van Indien, door dewelcke eenige Portugeesen haer trafficquen laetten doen: want sij hier seluer niet en mogen koomen. De Engelschen hebben hier lange jaeren op deese gaende ende komende coopvaerders gerooft, ende groote buyt van daer bekoomen.

Niet verde van daer, een weynich de rivier op, daer is een groote coopstadt gelegen, Mocha genaempt, van waer oock grooten handel te drijven is, ende sijn van meeningh daer den handel oock te ondersoucken: want daertoe brieven van commandement vanden Torcxen Keyser sijn bekoomen.

't Is te beclaegen dat desen handel nyet beeter gehanthaeft en wort, dat soo wel van 't Patria in passant, als van Indien behoorde te geschieden. Van deese plaetse soude apparentelick groot contant, als rouwe sijde te bekomen sijn, waer met contant vuyt 't Patria te senden voorgekomen soude worden. Op deese saeck dient geleth, ende alsoo 't een proffitabel plaets voor de Compaengie is, op 't hoochste gerecommandeert: want het een stut is vande Indische negotie.

DERTIENDE VERGADERING.

16 December 1871.

Bibliotheek. — Kasteel Vredenburg. — Johannes Amos Comenius. — Jantje van Sluis. — Diploma van 1541. — Verhaal van eenige oorlogen in Indië.

BIBLIOTHEEK.

Ten geschenke ontvangen:

Van het Ministerie van Binnenl. Zaken, te 's Gravenh.:

Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg, Tom. VIII. Ruremonde, 1871. 8°.

Van den Heer K. F. Stallaert, te Brussel:

Coutumes d'Uccle. 4°.

Van het Kon. Oudheidkundig Genootschap, te Amsterd.:

Jaarverslag in de dertiende algem. Vergadering, 8 *Mei* 1871, uitgebracht door den Voorzitter. Amsterdam, 1871. 8°.

Van den Schrijver:

A. J. van Asselt, *Bijdrage tot de kennis van het tiendregt, bijzonder in Gelderland* (Nieuwe Boeren-goudmijn, 1871, n°. 22).

Van Dr. H. Rump, te Munster:

Literarischer Handweiser für das katholische Deutschland, n°. 108 u. 109.

Van de Kon. Universiteit, te Christiania:

C. R. Unger, *Thomas Saga Erkibyskups.* Christ., 1869. 8°.

U aar og Hwagersnod i Norge 1740—1743 af L. L. Daae. Overdruk. 8°.

Om et Indfald i Aegypten af Middelhavsfolk ved Trojanerkrigens Tider, af J. Lieblein. Overdruk. 8°.

Almindelig Norsk Huus-Kalender med Primstav og Merkedage. Christiania, 1859. 8°.

In ruiling ontvangen:

Van de Kon. Akademie van Wetensch., te Amsterdam:

Verslagen en Mededeelingen, afd. Letterkunde, 2e reeks, II. I. Amsterdam, 1871. 8°.

Verslagen en Mededeelingen, afd. Natuurkunde, 2e reeks, VI. I. Amsterdam, 1871. 8°.

Van de königl. bayerische Akademie der Wissenschaften, te München:

Sitzungberichte der philos.-philol. und hist. Classe, 1871. IV. München, 1871. 8°.

Van de Redactie:

De Katholiek, November, 1871.

Kasteel van Vredenburg.

De Heer Dr. P. J. Vermeulen geeft ter inzage de rekening van den Rentmeester der Domeinen 's lands van Utrecht, betreffende den aankoop van particuliere huizen, om de grachten van het kasteel Vredenburg te kunnen graven, en bericht, dat in het Prov. Archief nog rekeningen zijn te vinden, waaruit de opbouw van het kasteel kan worden nagegaan.

JOHANNES AMOS COMENIUS.

De Heer de Geer van Jutfaas deelt eenige bijzonderheden mede uit het leven van Amos Comenius, en bespreekt de veelsoortige werkzaamheden van dezen Boheemschen geleerde, hoofdzakelijk in betrekking tot het onderwijs.

JANTJE VAN SLUIS.

De Heer de Jong van Rodenburgh heeft opgemerkt, dat bij de legerafdeelingen, die achtereenvolgens ergens in eene plaats langdurig verblijf houden, meermalen geschiedkundige bijzonderheden worden opgenomen en bewaard, en van het eene garnizoen op het andere, in den vorm van wachtverhalen, overgaan.

Hoewel langzamerhand geheel veranderd en als het ware legende geworden, rusten toch dusdanige wachtkamergeschiedenissen dikwerf op historischen grond.

Dit is o. a. het geval met het houten beeld boven in het stadhuis te Sluis, in Zeeland, geplaatst, welks bouw van het jaar 1313 dagteekent. Onder de soldaten algemeen onder den naam van Jantje van Sluis bekend, wordt door hen aan dit beeld, als ware het de beschermheilige der stad, het goede en kwade toegeschreven, dat hun binnen de muren der vesting overkomt. Ja, het draagt thans nog de sporen der kogels, door de Zwitsersche huurtroepen geschoten, toen hunne gelederen in het begin dezer eeuw door de Zeeuwsche koorts geteisterd werden.

Werkelijk heeft dit beeld, welks taak is de uren der klok aan te slaan, eenmaal de stad gered door het *niet* slaan der uren, toen, den 12^{en} Juni van het jaar 1606, de Spanjaarden de vesting trachtten te verrassen.

De Spaansche troepen, door eenen beleidvollen nachtelijken marsch ongemerkt voor de Zuidpoort gekomen, wachtten te vergeefs naar het slaan van het afgesproken uur, wijl de koster vergeten had de klok op te winden. Door eenen panischen schrik bevangen, weigerden zij de poort binnen te gaan, die door de pétarden van du Terrail reeds verbrijzeld was. Hierdoor had de Engelsche Kapitein Slingesby, van het garnizoen, den tijd naar de wallen te snellen, en met eenige soldaten de onthutste Spanjaarden staande te houden, totdat de bezetting met den Kommandant van der Noot, onder de wapens was gekomen.

Bij hunnen overhaasten terugtocht verloor de vijand ruim 2000 manschappen, die gedood werden of in de moerassen versmoorden. Het gevolg van dezen koenen, doch op onbegrijpelijke wijze verijdelden aanval was, dat op bevel van Mondragon eenige zijner officieren werden onthoofd, terwijl van de zijde der Staten Slingesby beloond werd met eenen gouden keten, en zijn jonggeboren zoon, wiens geboorte de toevallige oorzaak was, dat de zorgvolle vader dien nacht wakende had doorgebracht en alzoo het springen der pétarden vernam, tot officier werd aangesteld op eene gagie van 45 f. 's maands.

DIPLOMA VAN 1451

ALS BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER ZEDEN VAN DE TOENMALIGE GEESTELIJKHEID.

Medegedeeld door

Dr. J. P. VERMEULEN.

Nicolaus, miseratione divina tituli sancti Petri ad vincula sacrosanctae ecclesiae romanae presbiter cardinalis, apostolicae sedis per Almaniam legatus, universis et singulis Christi fidelibus praesentes literas nostras inspecturis salutem in Domino cum notitia subscriptorum. Quoniam

multorum, tam ecclesiasticorum quam secularium, veridica relatione didicimus monasteria monialium per civitatem et diocesin trajectensem omnibus intrare volentibus patere, et ob hoc quod debita clausura carent multa turpia et foeda commercia Deo abominabilia fieri, qui tunc maxime offenditur quando sibi dicatae sponsae per castitatis solemne votum, relicta promissa fidelitate, adulterantur; ob quod etiam facinus apud ethnicos tam qui talium sacrarum virginum stupra [fecerant] quam viciatae moniales supremo et horribili supplicio dignae putabantur. Unde cum nostri officii sit Dei offensas eliminare et animarum salutem promovere, tenore praesentium praecipimus et mandamus quod nullus hominum sub poena excommunicationis latae sententiae quam ferimus in his scriptis, nisi a reverendi in Christo patris domini episcopi trajectensis in spiritualibus vicario generali super hoc licentiam habuerit, ex quacunque etiam causa aliquod hujusmodi monasterium monialium a festo sancti Matthaei apostoli jam proxime futuro intrare praesumat, quin etiam volumus quod quicunque contrarium attemptaverit ex ipso absque ulteriori declaratione ab omnibus pro excommunicato in divis et extra vitetur et ubicunque fuerit quam diu moram traxerit ibidem strictissimum servetur interdictum. Mandantes sub simili poena excommunicationis latae sententiae et privationis beneficiorum omnibus capellanis, qui diva in monasteriis celebrant et aliis omnibus sacerdotibus, quod quam cito notitiam certam habuerint aliquem contra nostram prohibitionem aliquod talium monasteriorum intrasse, quod tunc incontinenti illum talem vitandum et in eo loco ubi fuerit interdictum per nos positum strictissime servandum publicent, sub simili poena excommunicationis latae sententiae et interdicti. Praeterea praecipimus omnibus et singulis monialibus, quatenus ab illo die sancti Matthaei in antea nequaquam etiam data licentia per abbatissam aut priorissam aut aliam quamcunque nisi dictus vicarius similiter nostri nomine

annuerit, exire monasterium suum audeant seu aliqua earum audeat quinimo contrarium faciente excommunicatam et locum ubicunque fuerit interdictum absque ulteriori declaratione esse volumus. Mandantes sub simili poena excommunicationis latae sententiae capellanis et presbyteris omnibus, de hoc certam notitiam habentibus, ut monialem illam excommunicatam et locum ubi fuerit interdictum publicent. Volumus etiam et sub eadem poena latae sententiae praecipimus omnibus et singulis monialibus hujusmodi, quae pro praesenti tempore sunt a suo monasterio absentes, ut infra hinc et festum Sancti Matthaei praefatum sua monasteria reintrent inibi in clausura Deo sua vota reddituræ; omnibus et singulis plebanis et quibuscunque sacerdotibus sub dicta etiam excommunicationis latae sententiae poena praecipientes, quod in omni parochia, ubi post dictum festum aliquae monialis extra monasterium et sine litera licentiae vicarii praedicti reperta fuerit, quam diu illa ibi erit, strictissimum servetur interdictum. Eidem vicario facultatem dantes moniales ipsas quae ad cor redierint et monasterium suum repetierint animo in clausura regulam observandi, a sententiis et censuris hujusmodi absolvendas injuncta poenitentia salutari; absolutionem vero omnium aliarum quae contra hanc nostram ordinationem deliquerint nobis et nostro superiori reservantes. Volumus nihilominus et dicta auctoritate decernimus quod hujusmodi nostrae literae in valvis seu portis majoris ecclesiae trajectensis exsequantur et affigentur, ac ibidem affixae et executae omnes et singulos quos concernent sic arceant et constringant ac si ipsis et eorum cuilibet lectae et insinuatae fuissent.

Datum Trajecti sub nostro sigillo die Veneris tertia mensis Septembris anno a nativitate Domini 1451, pontificatus sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri Domini Nycolai divina providentia Papae quinti anno quinto.

VERHAAL

VAN

EENIGE OORLOGEN IN INDIË, 1622.

Uit het Archief van HILTEN.

Vervolg der voorgaande Vergadering.

Alsoo ten deel heb aengeweesen van alle comptoiren van Indien, namentlick die mij bekent sijn, soo heeft mij goet gedocht stucxwijse te verhaellen, door wat middel dat den gantschen Indischen handel tot ons sullen trecken, ende dat in der volgende maniere sall konnen geschieden, namentlick:

Soo wanneer Godt almachtich geeft, dat wij met de Engelsche Compaignie eenen vasten vreede koomen te treffen, dat nu all ten deel begost is, sall 't seer gevouchelick konnen geschieden, alsoo wij dan sonderlinge niemant sullen hebben te vreesen. Ende sonder vasten vreede met haer, sal 't seer qualick konnen geschieden, gemerckt sij ons te harde partij sijn, ende op alle plaetsen daer wij comptoiren hebben, soo well sijn als wij, vuytgesondert in onse eylanden van de Moloucquo, Amboyna ende Banda. Waeromme sulcx beeter kan geschieden, als wij mette Engelsche in vreede sijn, daertoe sijn dienende diuersche reedenen. Voor eerst, dat wij haer dan niet hebben te vreesen. Ten tweeden, dat sij ons dan jegens onse vijanden sullen helpen, in alle oorlogen, namentlick om haer den inlandtschen handel te beletten, voor 't eerst te sien den Spaengiaert vuyt de Moloucquo te crijgen, daer naer vuyt Soloor; vuyt Macassaer, dat moet nootwendich volgen, want den noot haer daertoe sall dwingen. Wat aengaet den vuytlantschen handel, die sal men haer voor 't eerst

par force moetten gedoogen, doch sall metter tijt, soo ment leuen mach, oock voorgekoomen worden.

Omme de Portugeesen den inlantschen handel te beletten, daertoe is bequaem middel, de straet Cineopoura te sluytten, dat met een fort ende 2 off 3 scheepen kan geschieden. Om fortten off één fort, want wij daer niet meer als een van doen hebben, en behoeft men hem daerin geen peryckel te stellen, off in den ....[1]) vande inwoonders te koomen, gelijck men op Jacatra gedaen heeft; maer hiertoe sijn int nauw vande Straet bequaeme eylanden, soo 't soo gevalt dat ons den Coninck van Ioor niet en wilt toestaen, om een bequaem plaets vande vaste kust een starckte te maecken, soo moegen wij ons op eenige der voornoemde eylanden begeuen, van waer wij niet licht gejaecht, off eenich ongevall te verwachten sullen hebben, ende oock seecker met minder peryckel, als op 't vaste landt sullen sitten. Ende die ons van doen hebben, sullen daer soo wel als op de vaste cust bij ons koomen; dan niettemin staen 't mede toe, dat 't vaste landt well soo proffytelick soude sijn. Doch 't proffyt, off 't meeste gewin moet daer van 't waetter koomen, daertoe de inwoonders genouch van prauwen voorsien sijn: want gemeenlick alle inwoonders aen den waetterkant woonende van vaertuych, een yder voor sijn hooft, versien is; weshalue het weynich geeven off nemen soude, all lach onse woonplaets rontom in 't waetter, dat mijns bedunckens te min proffyt ende te meer verseeckeringh soude geeven.

Met beleth van deese Straet, sall men den Portugeesen konnen beletten naegelen, nooten, foly, binnelantsche peeper, Suckadaensche diamanten, Besaer steenen, Timoors sandaellen hout, Javaenschen rijs, ende andere drooghen, als nootwendicheeden, daermet Malacca genouchsaem gespijst ende onderhouden wort, als oock Borneos goudt,

---

1) In het H.S. niet ingevuld.

Siams goudt ende Japans silver, als de costelicke cargasoenen van China, neffens ander nootwendicheden ende coopmanschappen meer, als oock den treffelicken binnenlantschen handel van soo veel hondert eylanden van Indien, daer sij soo overgrooten proffyten van daen trecken.

Middelertijt, soo wanneer sij vuyt deese Straet geslooten worden, sall den overgrooten ende rijcken handel van Macauw in onse handen vallen, ende alsdan denseluen handel op China konnen gedreeuen worden, die d'Portugeesen ende niemants anders daer nu hebben, van waer sij jaerlicx soo menich tonne gouts in retour bekoomen.

Oock sall men met het sluytten vande voorgenoemde Straet van Malacca off Sincapoura, den handel op Japan oock ten deel konnen beletten, daer de Portugeesen jaerlicx soo treffelicken cargasoen naer toe senden; want jaerlicx van daer naer Japan een caraeck van 5 a 6 hondert last gaet, behaluen het ander gemeen vaertuych van particulier persoonen. Dit groot schip is een Conincx schip, dat daer alle jaer in de maent van Junio off Julio precys comt, ende tot Nangasacki sijn arrivement neempt, een mousson overblijvende, haer goet voor contant vercoopen, waermet weder naer Macauw, daer haer wederom vol laeden van 't geene dat in Spaengien off Portugael dienstich is, als oock 't geene dat in Malacca, Goa, Ormus ende daerontrent op de vaste kust getrocken sij, dat sij daer vercoopen, ende dan voorts haer ladingh van peeper ende ander waerren, die sij bekomen konnen, innemen. In somma, 't een aen 't ander vast sijnde, ouersulcx een yder te bedencken staet oft niet nodich en is, dat men eenen vasten vreede met de Engelsche maecke: want door 't sluyten van dese Straet geen vaertuych binnenslants sullen bekoomen, omme den handel in de binnelantsche Indies te drijven. Ommers en sullen sulcke groote scheepen niet meer dorven passeeren, gelijck men weet dat nu aerlicx op China ende Japan handelen. Omme te verhin-

deren 't cleen vaertuych, daertoe sullen wij oock roeytuych moeten hebben, om dicht onder de cust op haer te konnen passen.

Omme dit met de minste kosten vande Compaengie voor te koomen, soo dunckt mij, dat men soo veel te wege soude konnen brengen, dat den Coninck van Aetchien 't stuck bijder handt soude nemen, omme d'Straet met sijne galeyen te benauwen, neffens ander middelen, die men dan daerneffens int werck most stellen. 't Waer dan in sulcker voegen als goet soude gevonden worden, in aller manieren most men hem met een schip off twee assisteeren, off anders souden sij de courage laten vallen. Ja, all waer 't meer scheepen, aen volck en soude 't ons daer niet gebreecken. Mij dunckt, wanneer men 'tselve in 't werck stelde, daer soude middel van assistentie gevonden worden: want alle d'inwoonders rontomme de Straet van Malacca haer partije sijn: derhaluen een yder naer sijn vermogen wat soude doen, ende ondertusschen onsen vijant grooten affbreuck soude koomen te lijden.

Omme den Chineeschen handel op de Manila voor te koomen, soo sal men den naervolgenden middel in 't werck moeten stellen.

Omme den Chineeschen handel op de Maniellas voor te koomen, sall men voor eerst moeten continueeren met darwaerts een goede quantiteyt scheepen te senden, die ten minsten 7 off 8 in 't getall mosten weesen, wel gemonteert, omme voor de straet van Maniella op de voornoemde joncquen de wacht te houden; als oock, soo 't noot deede, mosten deese scheepen machtich ende bequaem wesen omme de Spaensche armade te konnen wederstaen: want die van Manila ende die van Noua Spaengien te veel aen deesen rijcken handel van China gelegen is: derhalue altijts op haer hoede sullen weesen, ende ons op

ons onversienst aentasten. Wij moeten niet dencken, dat wij alleen de joncquen te verwachten hebben. Sulcke vijanden, als China is, soude men met een blaes voll boonen voorjaegen, dat genouch gebleecken is: want sij dickmaels joncquen, die 20 eñ meer tonnen gout waert sijn, daer sij meer als 100 ende 200 man starck op waeren, van onse schuytten off boots hebben laeten nemen, daer qualick eenich geweer in was. Ja diergelijcke joncquen hebben haer laeten nemen, dat wij in onse schuytten niet meer als één roer hadden, ende soo een jonck, alsser d'onse all in sijn, laetten sij tot verseeckeringhe van d'onse bewaeren met twee, 3 ende oock wel minder persoonen. Daer noyt meer als eens een ongeluck ouer geschiet is, welcke joncq door storm van d'scheepen versteecken raeckte: anders souden sij nummer de courage hebben, all saegen sij haer schoonste ende voordeel noch soo seer oopen, sulcken stuck in 't werck te stellen. Bij manier van spreecken, sij souden ons met stocken doot slaen; maer wat is 't? sij en sijn 't volck niet; dat ons dickmaels wel gekoomen heeft ende groote buytten veroorsaeckt. 't Heeft ons dickmael verwondert, naer dat men seyt, dat sij goede soldaten in haer lant sijn, dat sij haer buyten 's lants soo licht van all haer goet ende haue laetten versteecken, ende als lammer laetten regeeren. Sij konnen haer 10 mael beeter troosten in alle staten, als eenige natie ter werelt; den eenen dach sitten sij in haer magnificentie ende 's anderen daechs loopen achter straet om allerley viel werck te doen. 't Is ongelooffelick, soo weynich swaricheyt als China in sijn ongeluck maeckt.

Soo 't nu gevalt, soo wanneer dat men op de wacht in de Straet Maniella lecht ende geen joncquen en bekoomen, soo moet men patientie hebben: want wij niet en moeten sien op den buyt, maer den Chineeschen handel, die wij door 't beletten van deese negotie in onsen handen sullen krijgen: want China een volckrijck ende ouervloe-

dich lant is van alles, ende soo alle jaere geen offtreck en kompt, de coopluyden niet en weeten, waer sij met haer goet blijven sullen. Ouersulcx moetten hoopen, dat alle de rouwe sijde ende ander manufacturen, ja van alles dat men soude konnen bedencken, tot groot proffijt vande Nova Spaengische negotianten, ende niet min genot des Conincx van Spaengie, in onsen handen sal vallen. Daer aen wij niet en moetten twijffelen, soo dat men 'tselue, is 't niet ter plaetse, daer wij den Chineeschen handel gaern saegen, soo is 't in Patani, Siam ende ander plaetsen, daer wij alles tot eenen civilen prijs sullen bekoomen, namentlick de rouwe sijde, die sij aen de inwoonders vande inlantsche Indios tot sulcken prijs niet en sullen verkoopen: want geen van deese natie deselue soude weeten te bereeden, off ten waeren de Jappanneesen, die lieuer rouwe als gevrochte sijde hebben, ende lieuer Hollantsche caffa, damaste ende fluweelen, als Chineesche, dat sij de waerde naer advenant wel betaellen.

De gevrochte sijde sall men oock meest all van haer konnen opkoopen, diemen daer (in plaets dat men de rouwe naer 't Patria sall senden) aen de inwoonders tot groote avance vande Compaengie sall konnen ventten. Want wij moetten weeten, all heet men de Indiaenen wilden, swartten, mooren, honden, beesten ende ander vilayne naemen, gelijck vande sommige gedaen wordt, soo wort in Indien bij sulcke swartte caelgatten meer fluweel, caffa, sattijn, dammast, armosijn ende ander sijde waeren gesleeten (allhoewel 't bij haer oock duyr ingecocht wort), als hier in Christenrijck off gedeelte van Europa.

Tot het beleth deeser negotie op Maniella, sall den West-Indischen handel, soo denseluen voortgaet, veel goets doen. Ten eersten, omme den offtreck der manufacturen te beletten; als ten anderen, dat soo veel met hunnen oorloch aldaer te doen sullen hebben, dat apparentelick op de Maniellas niet veel en souden dencken, ten waer de

ouergroote proffijten, die van daer koomen, die haer noch jaerlicx eenige scheepen van oorloge sullen doen senden, daermet sij onse vlooten sullen soucken te verdrijuen; ende deselue achter blijuende, souden wij daer jaerlicx maer een off twee scheepen voor de voornoemde Straet behoeuen te houden.

Den Spaengiaert in de West-Indisch aengetast wordende, sall sijnen moet soo well daer, als in de Manila, vrij wat laeten sincken. Sullen oock met de vrees op den hals blijuen sitten, van door de Magellanes off Straet la Maire, in de Suyt-See aengetast te worden. Waertoe sij in de Suyt-See soo veel scheepen bij den anderen sullen soeckken te houden, als moegelick sall weesen; des te veyliger sal 't voor ons in Maniella weesen. De Chineesen oock siende, dat sij geen secours vuyt Manila jegens haer komst en vernemen, sullen altijt schroomich sijn haer coopmanschap darwaerts te senden, gelijck 't in geen onreeden en bestaet: weshalue sij haest een ander resolutie sullen nemen, ende niet eeuwich op de genade van die van Maniella staen.

D'eylanden van Moloucquo staen mede onder 't commandement vanden Spaengiaert, welcke fortten van Nova Spaengien op Manila ende dan van daer met volck gesecondeert worden. Deese eylanden van Moloucquo sijn de vuytterste paellen, daer den Spaengiaert in de eylanden van Indien sijn commandement heeft: ouersulcx haer meeste secours van Maniella te verwachten hebben, dat door alle deese voorige omstandichheden niet beeteren en sall: ouersulcx haer metter tijt well van alles mocht koomen te gebreecken; doch worden seer vande Portugeesen van Macassaer ende Malacca geprouideert.

Wanneer de saecke voorengenoempt dusverde gebracht is, sall oock middel gevonden worden, dat van 't Patria anders nyet gebracht en sall worden, dan alleenlick quantiteyt scheepen ende volck, soo veel alsser van doen sall

weesen, daer 't in ons Patria nochte in Engelandt nimmermeer aen en sall gebreecken. In somma, onse saecken staen daer well, soe sij maer ten besten gedirigeert en worden. Omme te bewijsen, dat 'tselve sich geschieden kan, sullen de naevolgende reedenen dienen, 'twelck, mijns bedunckens, den rechten middel sal weesen.

Vuyt d'eylanden van d'Mouloucquo sal men naegelen haellen; waer wij daer met blijuen sullen, sall daer naer in 't particulier aengeweesen worden.

Tot incoop van deselue sal men daer groote quantiteyt rijs, sagouw, cattoene, custcleeden, als lijwaetten, Chineesche stoffen, eenich contant ende ander nootwendicheden brengen.

In Amboyna sal men groote quantiteyt naegelen ende sagouw, off Indiaens broot brengen, segge haellen.

Tot incoop sal men daer groote quantiteyt rijs brengen, als oock alle soorte Cormandelsche waeren, Souratsche lijwaetten, Chineesche stoffen, eenich contant, neffens hondert ander coopmanschappen, te lanck omme te verhaellen.

In Banda sall men groote quantiteyt nootemuscaten ende foly haellen.

Tot incoop sal men daer groote quantiteyt rijs ende sagouw moetten brengen: want dit landt gans van sijn seluen van sulcx niet voorsien is, als oock alle soorte Cormandelsche ende Souratsche cleeden, Chineesche stoffen, neffens eenige ander coopmanschappen ende contant.

Op Boetton sal men eenigen rijs, erritten, boonen ende tenettos bekoomen, als oock slaeuen ende ijser.

Tot incoop sal men daer caskens off eenige ander munte brengen, want hier in plaets van munt lappe gaen.

Op Macassar sal men groote quantiteyt rijs, diuersche bestiael ende ander nootwendicheden bekoomen.

Tot incoop sal men daer alle soorte Cormandelsche als Souratsche gecoleurde ende geverwede lijwaetten brengen,

als oock eenich contant, specerije, van alles een weynich, soo veel het landt daer vertieren kan.

In Solor ende op Timor sall men groote quantiteyt Sandaellenhout van alle coleuren bekoomen, als oock eenige proviande voor de Moloucquo.

Tot incoop sal men daer diuersche slechte cattoene lijwaetten, als geschilderde doucken, vande cust van Cormandel brengen, alle soorte van Chineesche waeren, geenige vuytgesondert, als oock slecht gout ende eenich silver.

Op Biemma ende de eylanden vandien sal men rijs, erritten, boonen, beesten, slaeuen ende ander nootwendicheden voor de fortten ende comptoiren bekoomen.

Tot incoop ende negotie aldaer sal men darwaerts alle soortte cattoene cleeden ende lijwaetten vande cust van Cormandel ende Sourat senden, als oock diversche soorte Chineesche waeren ende eenige specerijen, soo veel daer in de eylanden vertiert sall konnen worden.

Op Baelli ende d'eylanden van dien, off daerontrent, sal men rijs, erritten, boonen, beesten, varckens, slaevinnen ende ander nootwendicheden voor scheepen, fortten ende comptoiren bekoomen.

Tot incoop ende negotie sall men darwart alle soorte van cattoene lijwaetten senden, eenige Chineesche waeren, alsmede van alles een weynich specerijen voor de plaetsen.

Van Borneo sall men diamanten, besaer, camphaer, gout, draeckenbloet, was, rijs, ende ander coopmanschappen, slaeuen ende slaevinnen bekomen.

Tot incoop van 't selue ende de negotie aldaer, sal men darwarts eenich contant ende Cormandelsche, als Souratsche ende Chineesche waeren senden, oock eenige specerijen, soo veel daer voor 't landt van noode is.

Op de cust van Java, namentlick in Grecee, Joortan, Sadaynja, Sourabaya, Japara, Damma ende Sourabon, daer sal men rijs in ouervloet bekoomen, als oock erritten, boonen, ayuin, loock, beesten, paerden, schapen ende

ander nootwendicheden voor fortten, scheepen endo comptoiren, als oock tot coopmanschap schoon cattoen gaern, eenige Javaensche tapis, sommige droogen, ende 't geene dat daer meer valt, sijnde qualick alles om te versinnen.

Tot, incoop ende de negotie aldaer, sal men daer senden eenich contant, diuerssche soortten Cormandelsche als Souratsche lijwaetten, als geschilderde kleeden, die men hier groote quantiteyt sall konnen vertieren; diuersche soorteeringe Chineesche stoffen, eenige specerijen, namentlick naegelen, nooten, foly ende peeper, die hier niet en valt in deesen streeck lants; doch sall daer vande Javanen selffs, die elders negotieren, wel gebracht worden. Voorder noch eenich ander coopmanschappen, onnodich om te stellen, alsoo ick maer de principaelste ende de meeste van quantiteyt stelle.

Op Jacatra daer en valt niet; maer alles wort daer van ander comptoiren ende plaetsen gebracht, door oorsaeck wij alhier ons comptoir generael hebben. Oock soo en is in de binnelantsche Indios geen plaets daer soo treffelicke handel van de Neerlanders ende Engelschen gedaen wordt, als hier. Daerom is hier groote neeringh, dat van dach tot dach meer ende meer sall aennemen. Te stellen wat men van hier naer 't Patria brengen sall, ende van daer off vuyt 't Patria, dat is onnoodich, want het sijn seluen wijst.

Doch tot Jacatra sall men van alles moetten voorsien weesen, 't gansche jaer door, namentlick van 't geene dat op alle fortten, scheepen, comptoiren, off eenige plaetsen van doen is: want van hier niet alleen 't Patria, maer alle plaetsen moeten voorsien worden.

Tot incoop vande Chineesche waeren, die men daer met de hulp van Godt Almachtich verwachtende is, ende all eenige geweest sullen hebben (waervan wij moeten hoopen metten eersten de vruchten te sullen sien), sal men daer continuelick groote quantiteyt peeper tegens haer comst

moetten hebben, als oock eenige quantiteyt naegelen, nooten, foly, root, wit ende geel Sandaellehout, oock eenich Sapanhout ende contant, hiervan van jaer tot jaer well voorsien sijnde, sall 't ons aen geen rijcke ende treffelicke retouren gebreecken. Eenige jaeren achter den anderen heeft men de Chinen expres beleth te handelen in 't geen daer 't haer meest omme te doen was, sijnde den peeper, die wij haer nu wel voor eenige jaeren konnen laetten, om twee poincten, ten eersten, omdat hier voor eenigen tijt geen van doen hebben, ten anderen, omme daerdoor tot ons te locken: daeromme en moetten wij niet naerlaettich sijn denseluen op de vallende Comptoiren te handelen, maer tot contrarie moetten soo veel opkoopen, als wij konnen bekomen tot civilen prijs, ende denseluen wederom aen de Chinen verhandelen, waervoor als voor eenich contant ende eenige der voorgenoemde coopmanschappen, als 'tgeene dat meer noodich sall bevonden worden, sal men haer rouw sijde, porceleynen, gewrochte sijde ende stoffen, neffens 'tgeene dat sij meer brengen, opkoopen, ende daernaer distribueeren ter plaetse daer 't van noode sal sijn.

In Bantam sal men quantiteyt peper ende eenighe droogen bekoomen, van 'tgeene daer voorgaende te crijghen is geweest, wort daer meest all van buyten ingebracht, dat wij hoopen nu op Jacatra getransporteert sall worden: want Bantam sonderlingh anders van sich selffs niet en heeft.

Tot incoop van deese voornoemde peeper als tot de negotie, sall men daer quantiteyt Cormandelsche ende Souratsche cleeden moeten senden, als oock diuersche soortte Chineesche waeren ende ander coopmanschap als contant, soo veel daer van noode soude mogen weesen.

Van Samatra sal men quantiteyt peeper bekoomen, als oock eenich gout.

Tot incoop van 'tselue, als oock tot de coopmanschap, sal men diversche soorteeringe cust-, als souratsche clee-

den ende lijwaetten brenghen, hoe fijnder hoe beeter, als mede quantiteyt Chineesche waeren, ende soo veel specerijen van ander quartieren als daer van doen sijn, voorder eenich contant: want deese cust veel Comptoiren sijn.

Van Patana ende de Comptoiren daer onder sorteerende, sal men Chineesche rouwe sijde ende ander schoone stoffen bekoomen, neffens 'tgeene dat men meer Chineesche waerren van doen heeft, ende dat tot Jacatra niet gebracht soude moegen weesen. Rijs van hier te brengen neffens ander proviande sall onnoodich sijn, soo wij met Japara, Macassar, Bali ende Biemma in vruntschap sijn, ende soo niet, moet men 't haellen daer men 'tgeene dat men van doen heeft, bekomen kan.

Tot incoop van 'tselue ende 'tgeene daer tot de coopmanschap van noode is, sal men darwarts dienen te senden specerijen vuyt de Moloucquo eñ Banda, quantiteyt sandelhout van alle soortte, Borneeschen camphor, eenige droogen, Cormandelsche ende Souratsche waeren, als eenich contant, neffens 'tgeene dat daer meer van doen soude mogen weesen.

Van Siam sal men konnen bekoomen quantiteyt gout, diversche metaellen, groote quantiteyt hartte- als ander vellen, oock eenige rochhe vellen, sommige gongen, beckens ende caskens, als oock eenige Chineesche waeren, bestaende in rouwe- als andere sijde, ende gewrochte stoffen, sulcx als men soude begeeren.

Tot incoop van 'tselue ende 'tgeene daer tot de coopmanschap van noode soude wesen, sall men darwarts diennen te senden quantiteyt peeper, als oock eenige naegelen, nooten eñ foly, ende eenich contant, als oock quantiteyt cattoenne lijwaetten van alle soorteeringe vande cust van Cormandel ende Sourat, neffens 'tgeene dat daer meer van doen is, namentlick een partij sandellenhout.

Van Japan sall men reaellen van achten ende ongemunt siluer haellen, als oock campher, lackwerck, gesoute vlees

ende speck, neffens ander proviande, dienstich voor alle fortten ende scheepen.

Omme 'tselue te bekommen, sal men darwaerts senden groote quantiteyt gewrochte Chineesche stoffen, hoe schoonder hoe beeter, oock veell cattoenne lijwaetten, diuersche schoone custcleeden, als lijwaetten, Engelsche laeckenen eñ carsayen, neffens 'tgeene dat daer meer van noode ende getrocken is: sulcx geschiedende sullen daer aen contant genouch geraecken.

Op de cust van Corromandel sall men haellen diuersche soorteeringe van schoone ende costelicke cleeden, als lijwaetten, dienstich voor de gantsche eylanden van Indien, oock eenigen indigo ende diamanten, neffens veel andere sorteringe van costelicke ende eedele gesteenten.

Tot incoop van deselue ende de negotie soo sal men darwarts senden seecker quantiteyt peeper, nagelen, nooten, foly ende ander specerijen, eenich gout, sommige Nederlantsche waeren ende ander nootwendicheden, die men van Java daer gewoon is te senden, namentlick contant off reaellen van achten.

Van Sourat sall men groote quantiteyt schoone ende costelicke cleeden, ja de schoonste lijwaetten vande werelt bekoomen, oock groote quantiteyt indigo vanden besten ende ander treffelicke waeren.

Tot incoop van deselue coopmanschap ende de negotie, die hier seer treffelick is, sal men hier jaerlicx groote quantiteyt specerijen van alle soortten konnen vertieren, namentlick in nagelen, nooten ende folye, die hier in grooter mennichte verhandelt sullen worden, neffens eenige ander waeren, daer men metter tijt d'experientie van sall bekoomen. Hie sall soo treffelicken handel als van een Comptoir gedaen worden.

Van Adem, in 't Roode Meer, sal men quantiteyt reaellen van achten bekoomen, als oock eenige rouwe sijde, die 't Roode Meer affkomen.

Omme 'tselue te bekoomen, als oock tot d'negotie aldaer, sal men telcken reyse met de scheepen moetten seynden seecker quantiteyt van alle specerijen, namentlicken naegelen, nooten, foly, peeper, als oock eenige gesulte nooten eñ naegelen, voorder diuersche ander coopmanschappen, geenige vytgesondert, namentlick gewrochte Chineesche stoffen, eenige geborduerde deeckens ende ander fraijicheden: tot wat prijs het oock soude mogen weesen, 't sall hier vercoft worden, soo dat men niet vuyt en behoeft te sonderen, als oock eenige lackwarcken.

Hier hebben wij nu ten deel aengeweesen, hoe ende op wat manier dat den Indischen handel moet gedreeuen worden, ende hoe dat d'een plaets van d'ander treckt. Wat belanght d'specerijen, sijn op alle plaetsen begeert: ouersulcx en behoeft men niet te seggen ende voor te stellen van de boomen om te houwen; doch desulcke spreecken als weynich kennis hebbende vanden standt van Indien: daerom ist haer goet te vergeeuen.

Omme nu deesen handel well ende tot meesten voordeel vande Compaengie te drijuen, salt noodich weesen, dat men in Indien eenige proffitabele ende bequame scheepen darwart sendt, als fluytten, boots ende diergelijcke cleen vaertuych, eenige jachten ende saloupen, als fregats, ende dat men niet sulcke schoone ende costelicke scheepen binnens lants aff en vaer als men doet, ende deselue hier ende daer in gaetten, houcken ende winckels en sende, gelijck men doet, alsoo men geen geringer scheepen en en heeft. Ick twijffel off daer op mijn vertreck vuyt Indien meer als 6 jachten waeren, soo dat men all ander schoone scheepen herwarts ende darwarts sendt, die men anders niet als tot de ladinge naer 't Patria en behoort te gebruycken. Dan wat sal men doen? De noot breeckt wet. Somwijle soude men 't met een jacht konnen offsien, daer men nu scheepen van 2 off 300 eñ meer lasten moet senden.

Vuyt 't Patria behoort men naer Indien mennichte van scheepstimmerluyden te seynden, alsoo 't daer aen geen bequaem hout en gebreeckt om alle soorte van vaertuych off te maecken. Oock soude men in Indien Indische scheepen genouch te koop vinden tot reedelicken prijs, die men lichtelick soude konnen vertimmèren ende ander seylage op setten, soo dat men hem daer, soo wanneer men's doen wilde, van 'tselue soude konnen voorsien: want de scheepen tot dit vaerwaetter licht starck genouch sijn, gemerckt sij meest all voor de wint vaeren. In somma, ten kortsten gesecht, 't en gebreeckt maer aen goede ende sorchvuldige administrateurs: want de saecke niet ten rechten behartícht en wordt. Dan ick gelooff, waerre 't particulier saecke, daer soude apparentelick beter op geleth worden.

Aenwijsinghe met wat geringhe costen dat den handel van Indien kan gedreven worden, soo wanneer de saecke op eenen goeden voet gebracht is.

In de Moloucqsche eylanden sal men, soo wanneer de saecke op eenen goeden voet gebracht is, niet meer als drie fortten behoeven te houden, namentlick een op 't eylandt Tarnaten, een op 't eylandt Tidoor, ende het derde op 't eylandt Macjan; de reste van d'ander fortten soude men connen slechten, omme de Compaegnie vande garnisoenen te ontlasten; ofte eenige der noodichste soude men konnen laeten bewoonen door onse Nederlantsche borgeren, off deselue ter gelegender tijt vandoen waeren, om wederomme op nieuw oncosten voor te komen.

Op deese drye voorengenoemde plaetsen, al waer 't schoon soo dat geen binnelantsche oorlogen meer en hadden wegens d'Europische natien, soo sal 't effenwell noodich weesen, dat men daer continuelick 250 soldaeten houdt, namentlick 100 man op 't eylandt Tarnaten, 100 man op

het eylandt Tidoor, ende 50 op het eylandt Macjan, waermede de Moloucques genouchsaem voorsien souden wesen.

De Nederlantsche getrouwde ofte vrije borgers (soo wij se noemmen) mosten des niettemin aen onse fortte verplicht weesen, ende haer verbinden volgens d'ordonnantie, daer toe dienende, d'forten ende 't landt bij tijde van noot te assisteeren, gelijck de Portugeesen gedaen hebben, ende alle inwoonderen volgens haeren plicht schuldich sijn, soo dat deese borgers ende vrij luyden in tijde van noot voor soldaetten sullen verstrecken, ende tot ontlastinge vande Comp^a^: ouersulcx te wenschen dat daer veel personen resolveren te trouwen.

Ouer deese plaetsen, vooren genoempt, most eenen Gouverneur gestelt weesen, waeraen de directie vast most weesen: want men anders gemeenlick siet, dat de Gouverneurs met de directeurs ende coopluyden ouer hoop leggen, waerdoor de Comp^a^ ondertusschen interest comt te lijden.

Voorder soude men op deese plaetsen tot de coopmanschap niet meer als 3 oppercoopluyden, 3 ondercoopluyden ende 6 assistenten behoeven te hebben, waermet alle de negotie vande plaetsen voornoempt konnen bewaert sijn.

Van 't eylandt Baetsian in de Moloucques.

Op 't eylandt Baetsian daer is oock een fraey ende bequaem fort gelegen, dat noodich in esse gehouden dient, om redene wanneer de Moloucques in vreede is, daer groote quantiteyt naegelen te becoomen sijn, die nu vergaen ende affvallen, par faulte van volck, alsoo sij meest all gevlucht sijn, dat in tijde van vreede soude beeteren, gemerckt een yder gaern is daer hij gebooren sij.

Dit fort soude men met een sergeant ende 25 soldaeten konnen bewaeren, alsoo op deese plaetse redelick veel getrouwde Nederlanderen zijn, die rontsomme het fort

woonachtich sijn. Oock is 't peryckel der inwoonderen hier soo groot niet, als 't wel inde Moloucques is.

Deese plaetse soude men met een coopman ende 2 assistenten konnen bewaeren wegens de negotie: want hier voor 't eerst sonderlinge niet te handelen sall vallen anders als quantiteyt catoene lijwaetten te vercoopen, daer sij meest sagouw voor sullen geeven, tot der tijt d'naegelen beeter gehauent sijn.

Dit fort ende Comptoir most onder het Gouvernement ende directie vande Moloucques staen, gelijck 't daer tot noch toe onder geweest is, gemerckt den anderen naer gelegen sijn.

Op deese plaetse voorgenoempt souden noch wel 5 assistenten vandoen sijn, omme op eenighe der ommegelegen eylanden te gebruycken als Bangay, Souly, Way, segge Gilolo, Siauw ende Mindanao, daer goet proffyt te doen is. Op Bangay, Soulie ende Gilolo, daer soude men noodich leggers dienen te houden, omme de sagouw voor cleeden te coopen, die men aen de swarte voor naegelen als contant kan vercoopen: want dese natie haer voor laet staen, 't geene gebracht wort door andere, beter te weesen off smaeckclicker te sijn ale 't geene dat se selver haellen. Op Siauw ende Mindanao daer sijn ander proffyten te doen; alsmede soo soude men daer groote quantiteyt van kustcleederen konnen vertieren. Op Mindanao segt men quantiteyt gout te vallen, dat d'Javanen ende ander negotianten daer voor cattoene cleeden opcoopen.

In somma inne d'eylanden vande Moloucque vooren genoempt, sijn groote ende treffelycke proffyten te doen, namentlicken in alle soorteeringe van cattoenne lijwaetten, sijde stoffen endc andere Chineesche waeren, als oock rijs ende sagouw, dat het nodichste is, ende soo wanneer men van deese parceelen voorengenoempt voorsien is, kan men garioffel naegelen sonder gelt bekoomen, ende de voorseyde waeren tot groote avance quijt worden.

Den last der plaetse voornoempt soude in de Moloucquo sijn 250 soldaeten, ter maent winnende f. 3236, ende drye oppercoopluyden tot f. 72, 3 ondercoopluy tot 36 f., ende 6 assistenten ende 3 botteliers a f. 20 par maent, samen maeckende int jaer f. 44880, ende bouens deese somma noch 26 soldaetten op Baetsian, winnende ter maent f. 320, noch een coopman tot f. 72 ende 2 assistenten, waervan den eenen tot bottelier kan gebruyckt worden, a f. 20 par maent, maeckende voor dit garnisoen int jaer 5184 f., tsaemen maeckende voor de gansche Moloucquo, te weeten 276 soldaeten, 4 coopluy, 3 ondercoopluy, 8 assistenten ende 3 botteliers, ter somma voor een jaer van f. 50064.

Van Amboyna ende d'eylanden van dien.

In Amboyna daer hebben wij nu jegenwoordich twee fortten, namentlick op 't eylandt Amboyna een, ende een op de cust van Seram, te weeten op Cambello. 'Tselue is daer ouer eenige jaeren door ons d'Engelsche ende d'inwoonders afgenomen, die d'Engelsche daer jegens 't gebodt vanden Coninck van Tarnaetten voet op 't landt hadden gegeuen: ouersulcx haer, gemerckt het tot onsen naedeel was, met gewelt doen vertrecken, ende 't fort op Cambello, leggende bouen op eenen berch, grooter ende stercker gemaeckt.

Dit fort van Cambello soude men oock konnen ontlasten van 't garnisoen, alsoo 't selue ons weynich voordeel doet, gemerckt de inwoonders meest sijn vertrocken. Oock of 't noot deede, soo sijn daer ander bequaem plaetsen: ouersulcx off de saecke soo verliep, dat eenige vijant quame off ons eenige rencontre ontmoette op de quartieren aldaer, dan mijns bedunckens sullen ons op die plaets niet besoucken: ouersulcx segge, dat dit fort geslecht ende afgebroocken kan worden, hoe eer hoe liever, sonder vuyt-

stel van tijt, ende dat vande steen ende ander materialen een bequaem steenen logie gemaeckt wort, waerinne de Comp^{a} goederen moegen vertrouwt worden.

Van gelijcken sal men op d'ander plaetsen off principael comptoiren oock dienen te doen: want het ongeraden is soo langer compaengiesgoederen, gelijck men tot noch toe gedaen heeft, in stroyen huysen te vertrouwen. Dickmaels worden 3 a 4 hondert ende meer bhaer naegelen, ettelycke maenden lanck in hoyen, stroyen ende houtten huysen bewaert, ja ick heb op 't comptoir Hietto over eenige jaeren ettelicke maenden lanck 600 bhaer naegelen, die doens ter tijt 360000 ℔ Hollants gewicht rendeerden, in sulcken ende diergelijcke stroyen huysen, gelijck daer noch sijn, moetten bewaeren, als wanneer deesen costelycken schat (neffens 'tgeene dat aen coopmanschap ende contant in de logie meer was) aen een kool viers heeft gehangen, gelijck noch daegelicx geschiet.

Ouersulcx soo sij op 't hoochste gerecommandeert, metten eersten ordre te stellen op de principaelste comptoiren, dat is, Hietto, Lavierquo (off Wackasieuw) Louwa ende Cambello, steene logies te stellen ende te maecken, opdat de Compaengies goederen bewaert ende verseeckert moegen weesen.

Int jaer anno 1615 was op 't comptoir Hietto, terwijle dat ick 't oppercoopmansampt aldaer becleede, bij nacht in de logie een assistent op sijn bedde vermoort. Ouersulcx door den Gouverneur Blocq ende sijnen Raet goetgevonden, dat men aldaer, tot verseeckeringe van brant ende ander ongeval, aldaer eenen poinct van een fort soude leggen, als wanneer ick voorstelde dat een groote redoutte genouch soude sijn geweest, waerop 8 a 10 man tot bewaringe souden gestelt worden, ende 't onderste vande redoutte soude gebruyckt hebben konnen worden, omme de goederen inne te verseeckeren. In somma, deese point wiert meer vuyt grootsicheyt gemaeckt, omme eenen naem

te hebben van een fort begonnen te hebben, als ten dienst vande Compaengie: want een redout dienstiger ende met minder kost gemaeckt soude hebben konnen worden. Ja, alwaer 't een steene loge geweest, 't waer even veel geweest, ende proffytelicker voor de Compaengie.

Deesen poinct voorengenoempt wiert op mijn vertreck affgebroocken, ende de aerde wtgeworpen, waer voor 't aengemetselt sal worden, omme een bequaem logie aff te maecken; dit sal een goet werck weesen om schade der Compaengie voor te koomen. In somma, 't blijckt dat tot noch toe meerder sorge gedragen is geweest, omme de fortten ende andere wercken te maecken ende fraey op te poetsen, dan wel gedacht is geweest op de ongeluckeu, die de Compaengie te verwachten stondt. Oock soo is de jalousie in Indien soo groot, dat de Hooftofficieren altijs meenen dat hun minder niet seggen en mach, ende al waer 't schoon soo dat men iets voorstelde tot voordeel der Comp[a], soo sal 't recht gecontrarieert worden.

Alhoewel 't nu niet te pas off te propoost en compt, soo is 't nochtans noodich aengeweesen, te weeten, dat expres bij de Bewinthebberen geordonneert ende gelast wort, dat geen coopluyden, hoe geringe plaetse deselue oock becleeden, naerlaettich sijn met alle gelegentheyt aen den Generael off den Directeur Generael te schrijven, ende copy van 't selve aen de E. Heeren Bewinthebbers te senden. Hierdoor sall een ygelick eergierich worden in 't schrijven, ende men sal te weeten koomen, dat men anders niet en sal doen. Dat ick dit stelle, geschiedt om redene: want daer sijn sommige die meenen dat niemant penne op 't pampier behoort te stellen als alleen sij, ende desulcke moetten dickmaels alles door ander te weeten koomen.

Op 't eylandt Omma sal men oock noodich een assistent ende een bootsgesell dienen te houden, van gelijcken op 't eylandt Vliasser, ende 't eylandt Noussalauw. Deese eylanden staen onder 't commandement van ons fort Amboyna,

waerover wij souverayn sijn. Op dese plaetse valt voor als noch sonderlingh niet te negotieeren, anders dan dat men daer eenige quantiteyt cattoene lijnwaette soude konnen vertieren. Oock sullen sij eerlange seecker partij naegelen konnen leveren, gemerckt eenige jaeren herwaerts seer aengeplant hebben, bouens dien sal 't noodich weesen omme soo kleene oncosten min off meer, gemerckt daer Mooren woonen, omme een ooge in 't seyll te hebben wat daer omgaet, als oock d'inwoonders aldaer te assisteeren in raet ende daet: want het meest Christenen sijn; alles breeder blijckende bij mijn discours.

Alhoewel dat die van Amboyna Christenen sijn, soo sal men daer nochtans noodich 100 off meer soldaetten diennen te houden, omme de inwoonders van onse eylanden, als oock die vande kust van Seram, die onder ons gebiet staen, daermet onder contributie te houden: want de Mooren ons (namentlich soo se sien dat het ons well gaet) soo veel affbreuck in de religie sullen doen als 't mogelick is, daer wij ons tegens moetten stellen: want het Christendom hier op eenen goeden voet is.

Meer soldaten souden hier wel nodich weesen, ten waer dat deese plaets soo wel niet voorsien en waer met Nederlantsche borgers, bestaende in getrouwde als ongetrouwde, die buyten des Compaengies dienst sijn. Veele van deese sijn met de principaelste hare dochters getrouwt, soo dat men 't garnisoen lichten kan, des noot sijnde, soo wanneer eenige exploicten in 't werck gestelt mochten worden, kan men de borgers 't fort laeten bewaeren. Oock heeft men d'inwoonderen hier meer t'sijnnen dienst als elders, die men gebruycken kan tot roeyers op de corrocorren, als anderen dienst.

Ouer deese plaetsen most oock eenen Gouverneur ende Directeur gestelt worden, gelijk er nu is: want het hiermet beeter gaen soude als op ander plaetsen.

Voorder soude men op deese comptoiren, vooren genoemt,

5 Coopluyden, 1 Onder-Coopman, 13 a 14 assistenten ende noch 3 a 4 bijloopers van doen hebben, omme den handel met te drijuen. In somma, de 100 coppen gagie beloopt ter maent f. 1320, 5 Coopluy tot 72 f., par maent f. 360, ende een Onder-Coopman f. 36, 11 assistenten tot 20 f. par maent, is f. 220, noch 3 ander tot f. 25, is f. 75, noch 3 bijloopers tot f. 10, is f. 30, t'saemen beloopende in 't jaer ter somma van f. 24492.

Van Banda ende d'eylanden van dien.

In Banda daer hebben wij nu jegenwoordich twee fortten, namentlick 't fort Nassouw, dat is gelegen op 't eylandt Nera, waer noch bouens op een berchsken gelegen is een cleen fortgen, dat ouer 't groot commandeert, genaempt Belgica, ende 't ander leggende op 't eylandt Pouwloay, sijnde genaempt Revengie.

Deese fortten sullen gehouden dienen te worden: want al waer 't schoon soo dat niemants te vreesen hadden, soo sal men altijts voor deese inwoonders op sijn hoede dienen te weesen: want het vuyttermaten quade schelmen sijn.

Nota. Wanneer de oorloge in Indien, segge in deese eylanden, te neder gelecht sijn, dat apparentelick, Godt de voorste, eerlanck sal geschieden, soo sal men op 't eylandt Banda effenwel een sterckte ofte fort moeten maecken, om redene vooren genoempt, soo dat men in plaets dat nu 2 garnisoenen te houden hebben, 3 sullen moetten houden, off anders soudense haer gat seer licht omwerpen: want het altemael een hoop schelmen sijn, daer men niet op vertrouwen mach.

Ick twijffel, off 't eylandt Pouwloron oock niet verseeckert soude dienen: want sij all mede den vorigen aert ouer hem hebben, soo dat men op Nera, Banda ende Pouwloron sterck garnisoen soude dienen te houden, off ten waer dat men de Pouwloronneesen van daer dede vertrecken op

Banda ende Nera, dat gevouchlick soude konnen geschieden, soo 't landt met gewelt ingenomen wiert, doch met will ende contentement van haer sal men 't soo verre niet brengen. Dit eylandt is vuytter maten sterck ende quaelick aen te koomen, daerop sij haer verlaeten ende hun te trotser houden: ouersulcx daerop geresolueert most worden haer te verdrijuen, off daer garnisoen te houden: want anders sal 't niet sijn met haer, ende sullen altijt, wanneerse haer schoonst sien, hun personagie speelen.

Men soude mogen sien, of men 't soo verde brengen konde, dat men haer dede vertrecken op 't eylant Nera, gemerckt wij daer een fort hebben, dat nu op een eylant sonder volck lecht, een goet vruchtbaer eylant, ja 't beste van alle d'eylanden: soo dat hier met een goet stuck wercx verricht soude weesen.

Soo wanneer de saeck soo verde gebracht is, gelijck hier vooren aengeweesen is, soo sal men effenwel noodich in de drie eylanden van Banda 250 soldaten diennen te houden, namentlick 100 op Nera, 100 op Banda ende 50 op Pouwloay, daer men, wanneer men met de Bandaneesen in vreede waer, geen soldaetten van doen soude hebben, ten waer dat den vreede de getrouwde van daer op Nera ende Banda om het gewin dede vertrecken, anders soude men 't eylant met haer ende de Siauwers bewaert konnen laeten, die haer woonplaets in 't fort souden mogen nemen, mit conditie dat des snachts borgerlijcke wacht mosten besorgen.

Ouer deese plaetse, vooren genoempt, moest eenen Gouverneur ende Directeur gestelt weesen, in vougen als op de voorige plaetsen, den welcken alles tot sijnen laste most hebben.

Voorder soude men op deese plaetsen niet meer als drie Opper-Coopluy van doen hebben, waer neffens 3 Onder-Coopluy ende 9 assistenten, waer van de 3 tot botteliers konnen gebruyckt worden, ende de rest tot coophandel;

in somma, met deese persoonen soude den coophandel alhier bewaert worden. De 250 coppen hunne gagie beloopt ter maent f. 3176, de 3 Coopluy a f. 72 per maent, 2 Onder-Coopluy a f. 36 par maent, 6 assistenten a f. 20 ende 3 botteliers a f. 20 par maent, saemen maeckende in 't jaer f. 43728.

Van 't eylant Boeton.

Op Boeton daer soude men oock een Comptoir konnen stabileeren, alhoewel deese plaets sonderlingh geen proffijten sall geeven, doch dienstich om diversche redenen, waerdoor mede ten deele de Javanen ende Macassaren vuyt de Moloucquo, Amboyna ende Banda souden geweert worden: want door haer hier groote quantiteyt swaerden, parranghs off houwmessen worden gehaelt, als oock rijs eñ ander proviande, waermet sij haer proffijten weeten.

Deese proffijten souden voor 't eerst kleen sijn, doch souden door de Comp^a genooten konnen worden, als mede de winninge vande custcleeden, die men daer goede quantiteyt soude konnen vertieren: want deselue van alle d'omleggende eylanden van ons Comptoir souden getrocken worden.

Alle proviande sijn hier seer goeden coop, soo dat de oncosten sonderling niet swaer en souden vallen: oversulcx soude men daer seer licht een comptoir konnen stabileeren, dat met geringe oncosten soude connen geschieden. Tot verseeckeringe vande coopmanschap ende des Compaengies dienaers, soude men sich voor roouers ende ander ongevall in ons verlaetten fortgen konnen onthouwen, dat seer bequaem bij een revier lecht.

Dit Comptoir voornoemt soude grootelicx tot contentement vanden Coninck strecken, die ons een seer goet vrunt is. Omme dese negotie in 't werck te stellen, soude men daer maer eenen Onder-Coopman met twee assisten-

ten van doen hebben, waermet de coopmanschap genouchsaem verwaert soude weesen. Den Coopman ter maent f. 36 ende de assistenten f. 20, maeckende tsaemen in 't jaer de somma van f. 912.

Van Macassaer.

Op Macassaer sal men noodich een Comptoir dienen te stabileeren, gemerckt dese plaetsen veel proffijts sall geeven: want men hier niet alleen sall bekoomen rijs soo veel men soude begeeren, maer oock beesten, paerden, bocken, buffels ende slauen, die men ten dienst vande Compaengie kan gebruycken.

Boouens deesen incoop voorn̄t sal men hier konnen vertieren groote quantiteyt custcleeden, die hier seer begeert sijn, namentlick van alle soorte, gemerckt dit een groot ende volckrijck eylandt is. Als mede sijn hier oock begeert d'Chineesche waeren, die men neffens d'ander cleeden tot groote avance der Compaengie soude konnen vertierren.

Dit Comptoir soude veel meer trecken als men wel meent, gemerckt sij groote negotie ter see doen, ja handelen meest op alle quartieren, namentlick op veel der ommegelegen eylanden, als op Salajer, Teralta, Tochobessie, Solor, Timor ende veel ander plaetsen, te lanck om verhaellen. Ouersulcx segge hier noodich een Comptoir gestabileert dient, dat met een Opper-Commis, een Onder-Commis, 2 assistenten kan geschieden, neffens twee bijloopers, omme soo nu als dan in 't lant te senden. Den Coopman ter maent f. 72, den Onder-Coopman f. 36, d'assistent f. 20 ende d'bijloopers f. 10, beloopt t'saemen voor een jaer gagie ter somma van f. 2016.

Van 't eylandt Borneo.

Op 't eylandt Borneo in Suckadana, daer hebben wij nu jegenwoordich een Comptoir dat seer goede proffijten voor

de Compaengie geeft, van waer jaerlicx goede quantiteyt diamanten komen, als oock besaersteen, was ende campher, vanden besten die in Indien te bekoomen is.

Soo wanneer de Portugeesen den inlantschen handel beleth is, sall deese plaets ongelijck meer proffijt geeven als sij nu jegenwoordich wel doet, soo dat men als dan noch een Comptoir op dit eylandt sall dienen te stabileeren.

Op dit eylandt voorñt sal men oock groote quantiteyt custcleeden, als Chineesche waeren konnen vertieren, waer voor men eenige der voorgenoemde waeren in mangelinge sall konnen aennemen, soo dat men niet alleen hier, maer op alle d'ander plaetsen 2 a 3 cent op de voornoemde waeren sall avanceeren. In somma, ten kortsten gesecht, hier dient het Comptoir, dat wij daer hebben, noodich in esse gehouden, 'twelck als noch met een Coopman eñ 2 assistenten kan bewaert sijn; den Coopman ter maent f. 72, de 2 assistenten a f. 20 par maent, beloopt in 't jaer ter somma van f. 1344.

Van 't eylandt Solor.

Op 't eylandt Solor sullen 't fort noodich in esse diennen te houden, al waer 't schoon soo dat alle de Portugeesen van 't landt vertrocken waeren: want dit fort met geringen garnisoen kan gehouden worden. Hier sijn wij oock souverayn, ende sullen op 't vertreck der Portugeesen op dit landt groote vrijheyt hebben: want sij nu groot commandement ouer d'inwoonders hebben.

Oock soo sullen ons de Mooren hier mede soo well in Amboyna in 't stuck vande religie hinderlick weesen, derhaluen ons daer in tijts soo veel mogelick is jegens moetten stellen, ende onse paellen soo seer moetten vuytbreyden als doenlick is.

Op Solor sal apparentelick, wanneer daer alles in vreede

is, groote quantiteyt cleeden getrocken worden, gemerckt het landt groot ende volck-rijck is. Als oock sall daer den afftreck van ander plaetsen weesen, namentlick 't eylandt Eende ende Teralta, daer veel lijfftocht valt: ouersulcx dit comptoir, al waer 't schoon soo dat niet vandoen en waer ten dienst vanden Timoorschen handel, soo salt nochtans groot proffijt voor de Compaengie geeuen, ende noodich weesen dat men daer een comptoir houde, al soude men de coopluy ende ander Neerlanders het fort laetten bewaeren. Doch noodiger sal 't weesen, dat men daer weynich garnisoen laet.

Ouer dit fort most oock eenen Gouverneur ende Directeur gestelt weesen, die den last vanden Timoorschen handel als vande plaets aldaer waernamp.

Voorder soude men dese plaetse met 50 soldaeten op 't hoochste konnen versien: want het fort cleen is, ende seer licht beset kan worden; doch soude meest gebruyckt konnen worden tot den Timoorschen handel. Op dit fort heeft men noyt sterck garnisoen gehouden, soo dat sulcx in tijt van vreede minder soude behoeuen te geschieden.

Tot de negotie aldaer soude men niet meer als een oppercoopman van doen hebben, twee ondercoopluy ende 4 assistenten: want men somwijle eenige van deselue van doen heeft om naer Timoor te senden, welck landt veel volck omme den hals brenght. De 50 coppen hunne gagie beloopt ter maent f. 830, den coopman ter maent f. 72, twee ondercoopluy a f. 36, de 4 assistenten tot f. 20 par maent. Den bottelier is hier onder de soldaetten gestelt. In somma kompt deese gansche masse voor een jaer gagie ter somma van f. 12648.

Van 't eylandt Biemma.

Op Biemma sal men nootsaeckelick een comptoir diennen te hebben, omme voor andere plaetsen, namentlick

de Moloucques, Amboyna ende Banda, van jaer tot jaer met proviande te voorsien: want deselue plaetsen jaerlicx groote quantiteyt rijs verslijten off consumeren. Ja al waer 't dat op de plaetsen voorn̄t jaerlicx 10 a 12 hondert last rijs werde gebracht, soo soude men deselue voor specerijen konnen quijt worden: weshalue will seggen, dat ons deese plaetsen noodich sijn.

Oock sal men op dit comptoir jaerlicx groote quantiteyt custcleeden ende alle soorte van Chineesche stoffen konnen vertieren, waeraen groot proffijt sal gedaen worden: want alle de kleynne ende ongelegen eylandekens van daer sullen trecken ende hunnen rijs, varckens, buffels, hoornbeesten ende ander proviande, daerom deselue waeren koomen ruylen.

Op deese plaetse sal men noodich een coopman, een ondercoopman ende twee assistenten moetten houden, om alles jegens de comst der scheepen in voorraet op te koopen. Dese gagie der persoonen is als vooren aengewesen, ende beloopt in 't jaer f. 1776.

Van 't eylandt Baly.

Op 't eylandt Baly off kleyn Java sal men soo well als op Biemma een comptoir diennen te houden, alsoo hier meer groote quantiteyt rijs ende ander vervarschinge off proviande is te bekoomen, ja groote quantiteyt rijs sal men hier konnen krijgen, die wij niet te veel konnen hebben: want men denseluen rijs hier voor 5 a 6 R. van achten 't last opkoopt, ende in de Moloucquo, Amboyna ende Banda tot 40 a 50 R. vercocht worden, jae dickmaels is denseluen tot 60 eñ meer R. van achten 't last vercocht.

Dit landt voorn̄t sal oock groote quantiteyt kustcleeden trecken ende Chineesche waeren, soo dat men van deselue niet licht te veel sall konnen brengen, die all tot groote avance sullen vercocht worden.

Op deese plaetse sal men een oppercoopman, een ouercoopman ende 2 assistenten diennen te houden, omme den handel aldaer waer te nemen. Deese gagie comt net als vooren, ende is 1776.

Vande cust van Java.

Op de cust van Java daer hebben wij nu tegenwoordich een comptoir beneffens 't fort Jacatra. Naer mijn gevoellen, sal men seggen, behooren wij, ten minsten wanneer wij met die van Bantam ende den Mattaram in vreede waeren, ses comptoiren te hebben, namentlick een op Souwrabaya, een op Greece, een op Japara, een op Sourrabon, een op Jacatra, ende een tot Bantam.

Waeromme dat ick op dit landt soo veel comptoiren voorstell, 't selue sij om de naervolgende redenen: dit landt is vuytter maeten volck-rijck, ouersulcx dient men op alle seesteden off de principaele hooftsteden comptoiren te hebben, omme 't gewin vande custcleeden, als Chineesche waeren: want proffijten soe groot sijn voor de Comp^a^ als anderen, off par faulte van sulcx, wort ons 't gewin door ander ontrocken.

Ick segge, dat meer is, dat men op alle die plaetsen van dese cust een comptoir behoort te hebben, ende dat yder plaets voorsien wort, naer dat men goet sal vinden d'een met een oppercoopman, d'ander een ondercoopman off assistent, naer dat de plaetse meriteert.

De sommige souden hier tegens moegen hebben ende seggen, dat soo veel comptoiren te houden tot oncosten vande Compaengie streckt. Daerop ick antwoorde, dat wij wel te veel fortten konnen hebben, maer niet te veel comptoiren: want de comptoiren hun seer lichte gagie ende kost vrij konnen winnen, wat hebben wij ons dan te beclagen? 't waer te wenschen, dat wij duysenden mannen sonder onkosten der Comp^a^ int landt wisten te houden;

doch hiervoor en behoeft men geen vreese te hebben, dat 't selue tot oncost der compaengie streckt: want ick segge niet alleen, dat deese comptoiren cleen gewin sullen inbrengen, maer groot: want dit landt van alles in ouervloet voorsien is, deshalue niet te twijffelen is, daer mennichte van menschen sijn, groote negotie te doen is.

Doorgaens op deese kust off op dit landt sullen groote quantiteyt custcleeden, als alle soorte Cheneesche waeren, konnen vertiert worden: want sij hauer vuyt onsen handen sullen moeten eeten, gemerckt sij nu de kustkleeden met hunne joncquen van Malacca brengen, als oock d'Chineesen waeren tot haeren contentement op alle plaetsen vande Chineesche coopluy gecocht hebben, dat men haer nu voortaen sall konnen beletten, ende de joncquen dwingen alleen tot Jacatra te koomen: ouersulcx aldaer wegens de Compaengie datelick alle Chineesche coopmanschappen konnen opgecocht worden, omme deselue te versenden op alle plaetsen, daer wij comptoiren hebben.

d'Javanen ende Macassaren sijn degeene, die ons tot noch toe de clad met hulp der Portugeesen in de cattoenne lijnwaetten hebben gebracht: want geene inlantsche natie ter see negotieren als alleen deese: ouersulcx aff te meeten is dat d'proffijten der Compaengie hoe langer hoe grooter sullen worden, weshalue ick mij voor laet staen, dat geen plaetsen soo geringe sijn, off sij sullen groot proffijt voor de Compaengie geeuen. Hieraen behoeft niemant te twijffelen.

In d'eylanden van Java, Balie, Biemma, Color, Macassaer, Borneo, Selebes, Boetton ende andere plaetsen, naerder 't comptoir generael gelegen, behoort men de cleeden niet beeter koop te geeven als in Amboyna, Banda ende d'Moloucquo, om reedenen als volcht.

Hiermet, segge ick, sal men d'Javanen ende Macassaren, die doch vaeren moetten soo lange een stuyver te winnen is, proffijt beletten te doen, wegens 't selue voorder 't proffijt dat op den rijs te doen is voor haer. Dat

sal men met cladden desselffs, gelijck vooren gesecht is, voor moetten koomen, soo dat d'een ende d'ander haer helpen sall van weer te koomen.

Met deesen middel sal men de Moloucqsche inwoonders 't claegen oock beletten van dat sij meer moetten betaelen voor alles als ander inwoonders, daeraen wij soo seer niet verplicht en sijn, oock sal men mede wat moetten doen, om 't welstaens will bij de Tidooreesen eñ Bandaneesen, die ons voor 't eerst niet well en sullen vermogen. 'T faveur dat de Amboneesen ende Tarnatanen ondertusschen hier door bekoomen, mach men dencken haer door goede verdiensten toecompt.

Op de cust van Java tot Jacatra sal men noodich 200 soldaten dienen te houden, tot bewaringhe van 't fort ende 't landt, soo verre als d'gerechticheyt van Jacatra streckt, die soo veer is als wij konnen vrijen voor de Javanen: want wij op dit landt niet meer en hebben te verwaeren: ouersulcx ons met 't selue moeten laetten vergenougen, gemerckt wij ons op dit landt qualick meer sullen konnen verseeckeren, al waer't schoon daertoe gesint waeren: want wij hier te grooten resconter ontmoetten souden, soo wij 't op een ander oort willen beginnen, gelijck van hier gedaen hebben: want dit een volck-rijck landt is: want sij in corten tijt, soo wanneer se eenich sijn, meer als hondert duysent man konnen bij den anderen brengen.

Deese plaetsen voorengenoempt soude men moetten voorsien met 6 oppercoopluyden, 6 oncercoopluyden, 16 assistenten ende eenige bijloopers met een bottelier.

Op deese cust sal men apparentelick jaerlicx 1000 ende meer lasten rijs connen bekoomen, daer de coopluy op 't noodichste haer werck van sullen moetten macken: want wij naer mijn gevoellen nummermeer rijs te veel sullen hebben, al waer 't dat wij jaerlicx 2000 last kosten bekoomen: want men in de Moloucqsche eylanden, gelijck gesecht is, meer als duysent last sall konnen quijt worden.

Gelijcke partij sal men noch van doen hebben tot Jacatra, Bantam, ende voort tot prouisie vande scheepen, soo dat men van 2000 last Malacca ende ander plaetsen daer ontrent, die veel trecken souden, tot groot gewin der Compaengie, niet en soude konnen versien. In somma, noodich, dat men op alle plaetsen, daer rijs te bekoomen is, Comptoiren stabileert ende denseluen in alle ijl opkoopt. Dit moet ommers een goede negotie sijn: want niemant kan leuen sonder eeten. Den last der soldaetten beloopt maentlick f. 2489, 5 Coopluy tot f. 72 ende een a f. 82, ses Onder-Coopluy tot f. 36, 16 assistenten tot 20 f., 1 bottelier tot f. 20 eñ 11 bijloopers tot f. 10, t'saemen beloopende int jaer de somma van f. 43164.

Vande cust van Samatra.

Op de cust van Samatra sal men nootwendich tot den incoop der peper 4 Comptoiren diennen te houden, namentlick een op Prioman, alwaer ontrent 10 mijlen van daen gelegen is een plaets genaempt Tiecko, daer oock quantiteyt peper valt. Doch deese twee plaetsen, door oorsaeck die naerbij malcander gelegen sijn, konnen met één Comptoir bewaert worden, off men soude op Tiecko een assistent met een bootsgesell off soldaet konnen leggen: want de onkosten van soo een geringh Comptoir door de proffijtten licht goet konnen gemaeckt worden.

Op Aetchien sal men noodich een Comptoir dienen te houden tot den incoop van peeper, die hier groote quantiteyt te becoomen is, daer in aller manierren op gelet dient, omme de Portugeesen te beletten aen peepper te koomen: die sij seer licht vande seekust van Samatra door Gouwsuratten ende Clingen, als ander natien, konnen bekoomen: deshalue wij, naer mijn gevoellen, op alle seeplaetsen vande cust van Samatra Comptoiren behooren te hebben, omme soo veel peeper op te koopen als mogelick

is, ende hoe wij andere denseluen meer ontrecken, hoe 't ons proffijtelicker weesen sall.

Op Anderigiers, sijnde gelegen binnenwaerts de cust van Samatra, daer moetten wij oock een Comptoir hebben, alsoo hier veel peeper valt, die wij niet licht te veel konnen hebben, namentlick soo wij tot den Chineeschen handel geraecken, daer toe sij seer begeerich sijn: want men niets vuytgesondert van haer bekoomen sall, soo wij maer peeper genouch hebben. In somma, aen deesen inlantschen handel is 't een aen 't ander vast, daerom den besten handel vande werelt.

Jambie is mede aen de binnen sijde gelegen, ontrent Palanban, alwaer seer goeden peeper valt ende reedelick quantiteyt. Hier dient men soo noodich als op eenighe van d'ander plaetsen een comptoir te hebben.

Deese plaetsen voorgenoemt sullen jaerlicx groote quantiteyt custcleeden ende Chineesche waeren trecken: want dit een groot ende volck-rijck eylant is, ouersulcx alwaer 't schoon soo dat daer geen peper voor de Compaengie te haellen waer, soo sall 't landt effenwel groot proffijt geeuen, gemerckt de oncosten cleen sullen vallen, wegens de montcosten, gemerckt daer alles goetcoop is.

d'Comptoiren voornoemt konnen all t'saemen onder geen een hooft gestaen, alhoewel dat op een landt gelegen sijn. D'oorsaeck is als dat se veer van malcander gelegen sijn, ouersulcx yder comptoir in 't particulier aen 't comptoir generael reeckeningh sal moetten doen.

Op deese plaetsen, voorengenoemt, sal men noodich vier coopluyden, 3 ondercoopluyden ende 9 assistenten van doen hebben, waermet den coophandel kan waergenoomen worden, namentlick op Prioman, waer noodich een coopman, ondercoopman, ende 3 assistenten, van welck comptoir Tiecko met most voorsien worden. Op Aetchien 1 coopman, ondercoopman ende twee assistenten. Op Andregiery een coopman ende 2 assistenten, ende op Jambie

een coopman, een ondercoopman ende 2 assistenten, maeckende t'saemen de voorgemelte masse. De coopluy winnen ter maent f. 72, de ondercoopluy 36, d'assistenten f. 20, t'saemen maeckende int jaer ter somma van f. 6912.

Omme de Straet van Sinckapoura te sluyten, sal men 't naervolgende garnisoen diennen te houden.

Ter plaetse alhier sal men groote negotie konnen drijven, ja deselue proffijten die de Portugeesen nu in Malacca hebben, sall men daer wegens de Compaengie te verwachten hebben, soo dat, all maeckt men daer een fort datelick, daertegens groot gewin sall inkoomen: want alle d'inwoonders vande quartieren daerontrent ons den penninck sullen gunnen, namentlick soo 't ons aen geenen rijs en ontbreeckt, alsoo die hier in grooter quantiteyt door de Javanen en Macassaren gebracht wort, dat haer door 't sluyten der Straet sal beleth worden.

Soo men de Javanen ende Macassaren om quader voor te koomen den handel op Malacca niet en wilde beletten, dat nochtans nootsaeckelick soude dienen te geschieden, om diuersche redenen, vooren verhaelt, soo soude men haer effenwel eenen tol konnen opleggen, daer sij in 't minst niet tegens en souden hebben: want sij ons oock meest op alle hunne plaatsen, daer sij te seggen hebben, diergelijcken last opleggen.

Doch naer mijn gevoellen soude 't noodich weesen ende moet dese passagie ter plaetse daer ons fort hebben off maecken sullen, gestuyt worden, off anders sullen ons de passagiers ende negotianten, hoe nauw dat wij oock toesien, specerijen vervoeren, ende ander waeren, waermet den handel aen onse sijdc gecorrumpeert sal worden. Ende sal door haer van alles wederom gebracht worden, soo van custcleeden, Bangaelsche ende Souwratsche als Golcondaetsche doucken, neffens 't geene dat daer meer vandaen

kompt, soo dat sij ons in allen deelen hinderlick sullen weesen: ouersulcx ons dat mosten getroosten, soo daer iets anders bij de Javanen ende Macassaren ontstonde, wanneer men haer de doorvaert belet: want ons hieraen veel gelegen is.

Alhier sal men voor 't eerst noodich 200 soldaten van doen hebben: want men neffens 't garnisoen voornoempt noch seecker oorlochscheepen, soo veel als geordonneert soude moegen worden, ende 2 a 3 fregatten sall diennen te houden, die gestadich door in 't vaerwaetter diennen gehouden te worden, off anders sullen sij bij nacht ende ontijde met kleyn vaertuych passeeren. Deese fregatten soude men van 't garnisoen vuyt het fort moetten voorsien, soo dat daerdoor den band 30 a 40 soldaetten toe souden moetten gebruyckt worden. De oorlochscheepen soude men van hier oock met eenige musquettiers diennen te voorsien, soo den noot aen den man compt: ouersulcx well 200 man van noode is.

Den Coninck van Joor sal hiermet oock wel gedient sijn, dat men de Portugeesen dus benauwt: want hij een erffvijandt van haer is, ouersulcx hij ons in alles de handen bieden sal, gelijck oock doen sal den Coninck van Aetchien, die langhe jaeren met de Portugeesen in oorloch sijn geweest, ende haer ter see met hunne galeyen grooten affbreuck hebben gedaen.

Den last van 't garnisoen der soldaetten beloopt ter maent f. 72, een ondercoopman f. 36, twee assistenten a f. 20 par maent, ende een bottelier f. 20, t'saemen beloopende int jaer de somma van f. 30480.

VEERTIENDE VERGADERING.

30 December 1871.

BIBLIOTHEEK. — BRIEF AAN HET KAPITTEL VAN DEN DOM. — ADRES VAN DE KAPITTELEN AAN DEN HERTOG VAN ALVA. — HISTORIEPRENTEN. — VERHAAL VAN EENIGE OORLOGEN IN INDIË.

BIBLIOTHEEK.

Ten geschenke ontvangen:

Van de Schrijvers:

Dr. R. Bennink Janssonius, *Geschiedenis van het kerkgezang bij de Hervormden in Nederland*, 2e druk. Amsterd., 1863. 8°.

Dr. R. Bennink Janssonius, *Geschiedenis der Oud-Roomsch-Catholieke kerk in Nederland.* 's Gravenhage, 1870. 8°.

Dr. R. Bennink Janssonius, *Specimen de romano-catholicorum, qui vulgo Jansenistae dicuntur, historia en principiis.* Groningen, 1841. 8°.

Dr. R. Bennink Janssonius, *De openbare prediking der Hervormden bij en in 's Gravenhage, in Augustus* 1566, herdacht voor de gemeente den 12en Aug. 1866. 's Gravenh., 1866. 8°.

Dr. R. Bennink Janssonius, *De* 350ste *gedenkdag der kerkhervorming*, gevierd in de Kloosterkerk te 's Gravenhage den 31en October 1867. 's Gravenhage, 1867. 8°.

Dr. R. Bennink Janssonius, *Eene stem Gods tot een gered volk, bij het derde eeuwfeest der overwinning bij Heiligerlee*, herinnerd in de Kloosterkerk te 's Gravenhage 24 Mei 1868. 's Gravenhage, 1868 8°.

Dr. R. Bennink Janssonius, *De marteldood der vier pastoren*, 30 *Mei* 1570 *te 's Gravenhage.*

Dr. R. Westerhoff, *Over boonen, vlas en haver uit onze Terpen of Wierden*, eene eerste bijdrage tot de flora dezer merkwaardige heuvelen (Overdruk).

Dr. R. Westerhoff, *Eenige bladzijden betrekkelijk de geschiedenis van Schiermonnikoog en van de Lauwers* (Overdruk).

Dr. T. C. L. Wynmalon, *R. Fruin, Verhooren en andere bescheiden betreffende het rechtsgeding van Hugo de Groot* (Recensie).

In ruiling ontvangen:

Van de Maatschappij van Nederl. Letterk., te Leiden:

Handelingen, 1871. Leiden, 1871. 8°.

Levensberichten der afgestorvene medeleden, bijlage tot de Handelingen van 1871. Leiden, 1871. 8°.

Alphabetische lijst der Leden, opgemaakt 15 Junij 1871.

Van de Société historique et archéologique dans le Duché de Limbourg:

Publications, tom. VIII. Ruremonde, 1871. 8°.

Van de Société archéologique de Namur:

Annales, XI. 3. Namur, 1871. 8°.

Van den Oudheidkundigen Kring van het land van Waes:

Annalen, IV. 3. St. Nikolaas, 1871. 8°.

Van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden:

Friesche Oudheden, 2e aflev. Leeuwarden, 1871. 4°.

Van het Indisch Genootschap:

Notulen van de algemeene Vergadering van 14 *November* 1871.

Brief aan het Kapittel van den Dom.

De Heer Dr. P. J. Vermeulen vertoont een origineelen brief geschreven aan het Kapittel van den Dom te Utrecht in 1509, onderteekend door Karel V op 9jarigen leeftijd. Het HS. is opmerkelijk wegens den jeugdigen leeftijd van den lateren Keizer.

Adres van de Kapittelen aan den Hertog van Alva.

Nog vertoont de Heer Vermeulen een adres van de 5 Kapittelen te Utrecht aan den Hertog van Alva, om de decreten van het concilie van Trente niet al te streng uit te voeren, met de origineele afwijzende apostille.

Historieprenten.

De Heer Nijland geeft ter bezichtiging een exemplaar van de blijde inkomst van Maria de Medicis. Daarbij is ingebonden de zeldzame „Blijde inkoomste van de Koningin van Engeland te Amsterdam in 1642", benevens eene zeldzame plaat van de inhaling van de Engelsche Koningin te Amsterdam in 1642. Deze plaat is eene afbeelding van den optocht van 134 schutters langs de Haarlemmer trekvaart, op 3 aaneenhoorende bladen. Zij is, even als de meeste platen van de beide eerstgenoemde werken, gegraveerd door P. Nolpe.

VERHAAL

VAN

EENIGE OORLOGEN IN INDIË, 1622.

Uit het Archief van HILTEN.

Vervolg en slot der voorgaande Vergadering.

Van Patana.

Op Patana daer moetten wij nootwendich een Comptoir houden. Deese plaets geeft soo grooten proffijt als eenige Comptoiren die jegenwoordich in Indien hebben: oversulcx noodich dat' wij daer continueeren: want hier dickmael groote quantiteyt rouwe sijde te bekoomen is, gemerckt de Chineesen hier seer trafficqueren, waerdoor grooten handel van alle plaetsen op Patana geschiet.

Custcleeden sal men hier soo grooten quantiteyt niet quijt worden als men well op ander plaetsen doen sal; doch ander coopmanschap sijn daer dienstich, namentlick diuersche soorten specerijen, die men voor Chineesche waeren kan vermangelen. In somma, op yder plaets moet men brengen dat daer van noode is.

Op deese plaetse voornt sal men noodich moetten hebben één Opper-Coopman, 2 Onder-Coopluyden, waervan den eenen off beyde op de ommegelegen plaetsen kan gebracht worden, off om somwijle te landewaerts inne te gaen. Voorder noch 3 a 4 assistenten ende 1 a 2 bijloopers, waermet de negotie bewaert sall sijn. Den Coopman wint ter maent f. 72, twee Onder-Coopluyden f. 36, vier assistensten a 20 f. ende 2 bijloopers a f. 10 par maent: t'saemen maeckende de somma van f. 2928 in 't jaer.

Van Siam.

Op Siam moetten wij oock noodich 't Comptoir houden, dat wij daer jegenwoordich hebben: want hetselue dienstich is om diuersche redenen, genoechsaem aengeweesen. Oock soo sullen de proffijten daer 't Comptoir soo wel konnen vrij winnen wegens oncosten off ander lasten, als elders: want hier mede redelijck goet proffijt te doen is.

Quantiteyt custcleeden sal men hier mede konnen vertieren, doch in sulcker voege als in Patana. D'oorsaeck is dat deese cust sich beeter van sulcx voorsien kan als d'ander plaetsen, dat maer eylanden en sijn, ouersulcx haer al ouer see moet gebracht worden, ende dese cust is ter contrarie op sommige plaetsen maer 20 mijlen ende minder breet, dwers ouer naer de cust van Peguw ende Arakan, soo dat sij van daer licht eenige nootwendicheden bekomen.

Op deese plaets sal men noodich één Opper-Coopman, een Onder-Coopman ende 2 assistenten diennen te houden, omme de negotie waer te nemen. Den Coopman wint ter maent f. 72, den Onder-Coopman f. 36 ende de assistenten f. 20 par maent: beloopt te saemen in 't jaer ter somma van 1776.

Vande cust van China.

Op de cust van China en sal men geen Comptoiren te veel hebben, soo wanneer wij daer toe koomen konnen; doch vreese dat daertoe soo weynich sullen geraecken als de Portugeesen gedaen hebben, die daer lange jaeren haer best toe hebben gedaen, sonder anders te hebben verworuen als alleen 't eylandt Mackauw, daer in 't eerste met gunst vande Chinen op geraeckt sijn.

Op 't eylandt Mackauw hebben haer d'Portugeesen wel verseeckert, soo dat sij hier vast geseeten sijn, drijvende

van hier treffelicke negotie op alle deelen der werelt, namentlick op China, Japan, Maniella, Patana, Macassar, Malacca, Peguw, Arracan, Bengala, Calacoet, op de cust van Cormandel, namentlick op St. Thome, 't eylandt Seylon, Cochim, Calicut, Cannanor, Goa, Sjauwel, Souwrat, Camboja, Gouwsarat ende Ormus, neffens diuersche andere plaetsen meer, mij onbekent, ja langhs de gantsche cust van Indien, soo dat haer proffijten ende gewin seer groot is. Hier van sullen sij versteecken sijn, soo wanneer de straet van Sincapouwra geslooten wordt, nochtans konnen sij den handel niet missen.

Ick en twijffel niet, soo de straet van Sincapouwra geslooten wort, ende haer de vaert op Maniella belet wort, off wij en sullen seer licht met de Portugeesen in accoort komen: want sij geen vuytkomst en sullen weeten, anders als haer onder onse gehoorsaemheyt te begeuen: want van daer te vertrecken sullen sij niet licht konnen resolueren, gemerckt eenige off meest alle deese Portugeesen, daer woonachtich, vuyttermaten rijck sijn, ja gehuyst ende gehooft, ende van ouders tot ouders daer ingebooren, dat haer daer sall doen blijven ende onse gehoorsaemheyt onderwerpen.

Die van Mackauw sal men den handel op Japan soo wel als op Maniella ende de cust van Indien moetten beletten: want sij op Japan grooten handel drijven, welcke plaets een van degeene is, die de beste sijde vuyt China treckt: want men geen Indische natien vindt, die soo curieus sijn als dese natie: want al wat sij hebben, net ende wel gemaeckt is. In somma, wanneer haer den handel op alle plaetsen belet wort, soo sullen sij een kortte resolutie moeten nemen, soodat ick niet en twijffel off sij sullen aen onser sijde vallen: ouersulcx sullen wij seer licht aan den Chineeschen handel geraecken.

Omme deesen handel well te drijven, soude men diversche coopluyden tot de negotie van doen hebben; doch hoe

veel daervan is noch weynich te spreecken, soo dat den tijt 't selue sall moetten leeren.

Van Japan.

In Japan hebben wij een comptoir op Firanda, sijnde een eylant, gelegen aen de kust van Japan, van waer d'onse den handel drijven in Japan. Alhier sijn wij redelicker wijse wel gesien, soo dat daer alles bekomen wat daer in 't landt valt, van rijs, vleesch, speck, gedroochde visch als gesoutte, ende veel ander nootwendicheden, soo van proviande als vivres.

Den Keyser van Japan staet ons oock toe, soo veel Japansche soldaten wt het landt te moegen voeren tot onsen dienst, als wij begeeren, soo dat men daer ettelycke duysent mannen soude konnen bekoomen, soo men haer begeerde. Deese Japanneesen sijn goede soldaten; doch hebben daer nu maer een off anderhalff hondert in onse dienst.

Dit Japan geeft de Comp[a] soo grooten proffijt niet als wel sommige andere comptoiren: ouersulcx is ons volck dickmaels van sins geweest, 't comptoir te lichten, ten waer ten dienste voor de scheepen, wacht houdende in de Maniella, d'welck daer aenloopen, haer ververschen, de scheepen vertimmeren, ende ander nootwendicheden van daer bekomen, als oock sijn daer tot diuersche maelen vande verouerde goederen groote quantiteyt gewrochte stoffe vercoft voor contant, dat ons heel well heeft gekoomen.

Dit comptoir soude wel goet proffijt geeven, soo de Chineesen jaerlicx continueeren op Maniella, in welcker vouge ons dit comptoir dienstich soude sijn; maer anders souden de proffijten kleen sijn, gemerckt die van Malacca, segge Macauw, haeren handel te groot op Japan is, ouersulcx sij de sijde ende cattoene stoffen beeter coop konnen geeven als wij: want wij deselue vuyt Java off van Patana

daer moetten brengen, ten sij deselue in Maniella sonder gelt coopen: ouersulcx daer dan de beste avance op sij, ende beeter coop geeuen konnen als de Portugeesen.

Waeromme des Compaengies proffijten op dit comptoir cleen sijn, dat ontstaet vuyt 't volgende. Doch wat aengaet 't comptoir met all 't geene dat daeraen dependeert, kan sich gevoechlick vrij houden van gagie ende oncosten, alhoewel dat soo lange den handel op China niet en hebben, weynich gewonnen wort. Maer wij sijn verplicht gelijck alle negotianten doen, aen den Keyser van Japan daer jaerlicx een schip te moetten senden: dat moetten alle de geene doen, die daer comptoiren hebben. Dit heeft de Comp[a] in 't eerst wat swaer geuallen: want men dickmaels de scheepen noodiger hadde te employeren; doch alsoo men nu jaerlicx vlooten op Maniella sendt, kan sulcx gevouchelick sonder verlet geschieden.

d'Portugeesen ende Jesuiten hebben wel eer veel te seggen gehadt in Japan, ende sijn haer onthoudende in Nangesacke, dat een seer treffelicke coopstadt is, van waer den treffelickstеn handel in 't landt gedreuen wort, soo dat alle de proffijtten van 't gantsche landt meest in handen vande Portugeesen koomen. Ouersulcx geeft een yder te bedencken, wat treffelicken handel ende overgroote proffijten dat de Compaengie noch te verwachten heeft. Van dit Japan, namentlick, souden wij aen den handel van China geraecken, die ons niet alleen groot proffijt in 't Patria soude geeuen, maer in allen deelen van Indien: want men qualick yets kan bedencken, off 't en is wt China te bekoomen, van wat kostelickheyt dat het oock soude mogen weesen.

Tot den handel van Japan sal men voor 't eerst, gelijck men daer tot noch toe gehadt heeft, één Directeur moetten hebben, 2 a 3 Onder-Coopluyden, 6 a 8 assistenten ende eenige bijloopers, alsoo men hier voor een gebruyck heeft somwijl eenige Onder-Coopluyden met een off 2 assisten-

ten te landewaerts in te senden, om goederen op te koopen ende te vercoopen. Den Directeur ofte Opper-Coopluyde a f. 36, ses assistenten ende 4 bijloopers 10 f. par maent, t'samen maeckende in 't jaer ter somma van f. 4416.

Van de cust van Indien, Corromandel, Souwrat ende Aden in Arabien Felix, sijnde de wterste paellen daer wij negotieren.

Op de cust van Corromandel daer sal men noodich tot verseeckeringe der negotie 170 soldaten diennen te houden, gemerckt ons de Portugeesen daer, soo wanneerse sien dat wij haer op alle plaetsen wtsluytten, oock 't hooft sullen bieden, dat sij daer ende daerontrent gevouchelick sullen konnen doen; ja, soo 't mogelick is, sullen ons den handel aldaer soucken te beletten, wel weetende dat ons daer aen veel gelegen is: ouersulcx sullen ons daer moetten verseeckeren, ende 'tgeene wij daer hebben wel bewaeren.

Belangende Souwrat ende Adem, daer worden wij tot noch toe vande inwoonderen beschermt, soo dat het onnoodich is daer chrijchsvolck te houden, nochte ons en soude 'tselue niet toegelaten worden.

Voorder sal men op de cust van Corromandel ende d'ander plaetsen van doen hebben tot de negotie, beneffens den Gouverneur off Directeur, 4 Opper-Coopluy, 5 Onder-Coopluy, 8 assistenten, 2 botteliers ende 2 bijloopers, namentlick op Palicatte 170 soldaten, ende op Souwrat 1 Coopman, 1 Ondercoopman, 3 assistenten ende één bijlooper, ende op Adem in Arabien, 1 Opper-Coopman, twee Onder-Coopluy, 3 assistenten ende 2 bijloopers, met welcke persoonen vooren genoempt, de negotie op deese plaetsen verwaert all sijn. Den last der soldaetten beloopt ter maent f. 2232, de 4 Coopluy a f. 72, vijff Onder-Coopluy a f. 36, d'assistenten a f. 20, d'botteliers f. 20, d'bij-

pers f. 10, t'samen maeckende voor één jaer gagie ter somma van f. 39192.

Alsoo ick nu aengeweesen hebbe, wat quantiteyt soldaetten ende Coopluyden dat den Indischen handel te lande kan bewaert sijn, soo ist oock noodich, dat mede aengeweesen wort, met wat scheepen dat denseluen kan gehanthaeft worden, soo wel tot den oorloch als de negotie dienstich.

Naer mijn gevoellen sal men wel 12 oorlochscheepen dienen te houden, waer van voor 't eerste 5 op Maniella gesonden diennen, 1 off 2 omme die van Mackouw den handel op Japan te beletten, 3 in de straet Sinckapoura ende de rest op de cust van Java: want door 't benauwen der straet voornt sal men oock goede wacht in de straet van Pallanban dienen te houden. In somma, deese scheepen ende meer sullen van noode weesen.

Voorder sal men tot ouer- ende t'huysvoeren de last van Indien naer 't Patria 12 scheepen van 500 ende meer lasten dienen te houden, ende niet soo geringhe scheepen ouer ende weder senden als men tot nochtoe gedaen heeft, van 100 ende 200 lasten: want met 25 man meer, off diergelijcke quantiteyt volck, daer de kleine scheepen met voort koomen, kan men een schip van 500 ende meer last door see brengen.

In Indien wort altijt groote swaricheyt gemaeckt, yder comptoir volgens begeeren vande Bewinthebberen haer portie te senden in particulier scheepen: derhaluen moet men dickmaels in plaets van dat men de last met een schip soude konnen senden, 2 naer 't patria senden, weshalue daer dickmael om diergelijcke oorsaeck de groote scheepen in 't landt blijuen, die daer als doode lichaemen sonder handen versleten worden, ende ander lichthandige scheepen worden 2 a 3 naer huys gesonden, in plaets dat men 't met één soude konnen offsien. Ouersulcx dunckt mij, dat hierin voorsien dient, ende tot de ouer- ende weer-reys groote scheepen gebruyckt behooren te worden.

Om buyten de straet langes de cust van Samatra, Cormandel, Sourat ende soo voorts naer 't Roode Meer, daer toe sullen wel 8 a 10 cloecke ende wel gemonteerde scheepen van noode weesen: want desen handel ongelijck periculoser weesen sal als den binnenlantschen handel: ouersulcx men sich hierop voorsien moet.

Omme de rijs in Amboyna, Banda ende d'Moloucquo te brengen, neffens 't geene dat daer meer vannoode is, sal men oock 3 groote schepen van doen hebben, off par faulte van sulcx, sal men derwarts meer scheepen moetten senden; doch hiertoe kan men scheepen gebruycken, die tot naer huys varen niet meer bequaem en sijn.

Naer mijn gevoelle sal 't noodich weesen, dat men 20 fluytten van 100 ende van 50 last door malcander naer Indien sendt, omme den binnelantschen handel met te drijuen. Dit vaertuych sall soo nodich als eenich van allen sijn.

Noch sal men noodich 10 a 15 schaloupen van 10 a 12 last van noode hebben; met dit vaertuych sal men grooter jachten ende scheepen konnen sparen, ende sullen op diuersche plaetsen neffens de fluytten dienstich sijn, als in de Moloucquo, Amboyna, Banda, Solor, Timoor ende ander plaetsen, daer deselue soo noodich sijn als broot in den mont. Met dit vaertuych sall de Compaengie grooten dienst geschieden.

Mede soude men noodich in Indien 10 a 12 fregatten dienen te hebben, namentlick 2 in de Moloucquo, 2 in Banda, 2 in Solor ende 2 off meer in de straet van Malacca. De fregatten in de Moloucquo ende Amboina sullen seer noodich sijn om in de omleggende eylanden te gebruycken ende d'inwoonders met onder sim te houden; in Banda soude men se tot denseluen dienst oock gebruycken, als oock om waetter ende ander nootwendicheden, 't geene op Pouwlooy noodich is te brengen, dat quaelick sonder roeytuych kan geschieden. Op Solor sal men se tot

den Timoorschen handel ende den voorverhaelden dienst gebruycken: want men de Soloreesen onder onse gehoorsaemheyt moet sien te brengen, weluerstaende die onder 't gebiet vande Portugeesen hebben gestaen, off anders sal 't Moordom daer soo wel als elders aenwasschen. De 2 fregatten in de straet van Malacca sullen wel wat swaerder diennen te weesen als in de ander plaetsen: want haer hier diergelijcke vaertuych daegelicx ontmoetten sal: ouersulcx defensabel diennen te weesen.

Tot deese fregatten sal men slaeuen moetten bekoomen, waer de Compaengie redelick van voorsien is, namentlick in de Moloucques, Amboyna ende op de cust van Jaua, soo dat men alreede eenige fregatten van slaeven soude konnen voorsien.

De soldaetten soude men, om het ongemack wil, met beurtten daerop konnen laetten waecken, soo dat men op yder fregat eenige bootsgesellen, om seyl en treyl te regieren, soude moetten stellen.

Hier vooren hebbe ick nu ten deel aengeweesen, met wat quantiteyt scheepen dat men de gantsche Indios soude konnen besorgen, soo wel ten dienste vanden oorloch als omme den binnelantschen ende wtlantschen handel te drijven, ende omme de versamelde last naer 't patria te brengen, waertoe wij in alles bouen de 80, soo groote als kleene scheepen, fregats ende saloupen niet van doen sullen hebben.

Alsoo ick aengeweesen hebbe, wat last al onse fortten ende comptoiren te draegen hebben wegen 't getall des volcx, soo sal 't oock dienstich weesen dat met gestelt wort, wat last dat zulcke quantiteyt scheepen jaerlicx te dragen heeft wegens 't gagie. Ouersulcx sullen vande oorlochsscheepen eerst beginnen, ende 't selue soo nauw ouerleggen als mogelick is.

12 oorlochscheepen, yder schip van 150 last, off ten grootsten 200 last, gewapent sijnde met 26 stukken, op hebbende 80 persoonen, f. 1134 voor een maent gagie.

Somma, beloopen de 12 scheepen off 960 coppen voor een jaer gagie de somma van f. 163296.

De 12 ander scheepen, dienende om den last ouer ende weer te voerren naar 't patria, daerop sal men soo veel geschut niet van doen hebben, soodat men, naer mijn gevoellen, met 20 off minder stucken geschut op soo een schip sall konnen offsien; doch sall noodich weesen, dat men yder schip met 40 man mede voorsiet: want deese scheepen lange ende periculoose reysen voor handen hebben: ouersulcx lieuer 20 man te veel als te cort. In somma, volghens d'reeckeninge bouengenoemt, compt de gagie vande 12 scheepen off 960 coppen te bedragen de somma van f. 163296, waerbij noch gevoecht moet worden 480 man off bootsgesellen, ten dienste der groote lastvoerders tot f. 9 d'man par maent, beloopt f. 51840, t'saemen maeckende ter somma van f. 215136.

Ick segge hier vooren, dat de periculose reyse naer 't patria wt Indien vereyschen op yder schip 20 off 40 man meer als op ander voyagien. 'T selue is om reeden als volcht: dat deese reys periculoos is, dat soude d'experientie doen blijcken, soo Godt gaue dat eenige vander Compaengiescheepen 't eylandt St Helena quaemme te missen: want aen d'Caap de Bonne Esperance gans geen vervarsinge voor de scheepen te bekoomen is: ouersulcx kan een yder afmeten, wat armoede dat maetroos wtstaet, eer se wt 't patria in Indien arriveeren; ende veel slimmer souw 't gaen, soo eenige scheepen de Caep voorbij quaemmen te loopen ende St Helena misten, gelijck met eenige all seer scharp gestaen heeft. Sulcx geschiedende, gelijck God verhoede, soo soude men sien, in wat ellende ende swaricheyt dat soo een schip soude geraecken.

Voor St. Helena sal men voortaen beeter sorge dienen te dragen, als wij tot noch toe gedaen hebben: want daar alles verderft ende verdestruieert wort, watter op 't landt is. In somma, waer wij koomen, weeten alles te verderuen

ende geennich dinck te verbeeteren, gelijck men op dit landt oock doet, ende op alle ander plaetsen gedaen wort. Waer sal men hier nu vijgeboomen, limoenen, citroennen, granaten, ende ander fruyten vinden, gelijck men bij tijden der Portugeesen gedaen heeft.

Daer sal expresse ordre gegeuen moetten worden met d'naer huys gaende scheepen, dat men daer wederom alles aenplante, ende yder schip wat in 't particulier doet. Bocken, varkens ende visch is hier genouch, maer een fruyt, dat het beste ende principaelste van allen is voor de scheurbuyck, dat is daer gebreck: want wij in de appel-valley niet meer als 21 boomen konden vinden, ende hebben maetroos ende de soldaeten 't gansche landt door gesonden, alsoo de fruyten op deese boomen niet rijp en waeren; doch en hebben bouens 5 a 6 boomen, soo hier als daer op 't landt meer konnen vinden; in de kerckvalley stonden van all d'boomen niet meer als 2 vijgeboomen. Dit is all 't fruyt dat op 't heele landt is, off dat wij hebben konnen vinden, waer 't wij daer rijpe fruyten gevonden hadden, die daer niet en waeren, souden ons debuoir gedaen hebben om aen te plantten.

Aen de Caep de Bona Esperance sal men sich met een fortgen diennen te verseeckeren, opdat alle gaende ende koomende scheepen daer van alles gerieft mogen worden.

d'Heeren Bewinthebberen hebben een ordre geraempt, dat yder schip, binnen de 7 maenden wt 't patria in Indien arriverende, tot een vereeringe de somma van 300 R. wort gegeuen, waervan den coopman, schipper ende stierman elcx hondert guldens strijcken. Mijns bedunckens kunnen deese oncosten oock wel spaeren, dat onnoodige oncosten sijn: want om dit gewin min off meer wort daer te meer niet geprest. Oock en hebben de scheepen nu, gemerckt sij soo seer omme de Suyt loopen, geen plaetsen meer aen te doen, als alleenlick de Tafelbay, alwaer ordre kan ge-

geuen worden aen de Bevelhebber aldaer, soo ras als 't mogelijck is, d'scheepen te depescheren.

Ick segge, dat hier noodich een fortgen gelecht dient: want hier nu tegenwoordich geen vervarsinge te bekoomen is: ouersulcx sal den bevelhebber daer voor sorg diennen te draegen, dat men quantiteyt beesten ende schapen opkoope, die men genouch sal bekoomen, soo de lieden sien dat men sich daer neder slaet, ende daer meenen te blijuen woonen: ouersulcx sullen sij vrientschap met ons soucken te houden, daerse ons nu als vijandt houden: want wij altijt op eenen sprongh koomen, ende soo wij datelijck geen beesten off eenich vee bekoomen, loopen wij te landewaert in, nemende wat wij bekoomen konnen: 't en kan ommers niet minder sijn dan dat wij dit volck tot vijant krijgen, dat, naer mijn gevoellen, door 't blijuen sall voorgekoomen worden: want dit eenen armen hoop is, daer wij metter tijt alles van krijgen sullen wat wij begeeren, namentlick van lijfftocht: want sij anders, soo ick hebbe konnen bespeuren, niet veel te missen hebben.

Hier soude men oock alle fruyten diennen te planten, die hier sonder twijffel well sullen wasschen, namentlick Neerlantsche fruytten: want deese plaets op een seer goede climaet lecht, soo dat men in cortten tijt alle siecken door vervarsinge van cruyden souden konnen vervarschen ende gesont maecken, waer door de scheepen metter haest wederom affgevaerdicht souden konnen worden, tot grooten dienst der Compaengie.

Op 't Robben-Eylandt soude men groote quantiteyt schapen konnen houden ende weyden, die men daer in goede verseeckeringe sall konnen hebben. D'hoorn-beesten most men op 't vaste landt weyen, daertoe geen schoon landt ende weyde gebreeckt. In somma, verversinge en soude hier niet gebreecken, soo 't maer, gelijck vooren gesecht is, in 't werck wiert gestelt.

Deese plaets, vooren genoemt, soude in veel poincten

de Compaengie dienstich sijn: want men van hier de schepen in aller haest soude konnen depescheren, ja degeene die veel van volck voorsien waer, soude sijn siecken daer aen landt konnen laetten tot de compst vande naeste scheepen, als wanneer dan wisselinge soude konnen geschieden, ende d'scheepen altijts met varsch ende clouck volck vaeren souden, daer men nu ter contrarie veel volck omme den hals helpt: want sommige scheepen dickmaels veel siecken hebben ende langen tijt doorbrengen met vervarschen, ende dan noch met halff sieck volck onder seyl gaen. Ander Officieren laetten 't oock wel door staen, gelijck ick haer onbedachtelick heb hooren seggen en roemmen, ja soo sij langer als 14 daegen in zee hadden moetten blijuen, souden geen 3 gesonde mannen meer in 't schip gehadt hebben. Deese waren de Caep oock met moetwill voorbij geloopen. In somma, de scheurbuyck begint dickmaels soo subyt, gelijck 't hier oock gingh, dat 10 a 20 ende meer persoonen in een weeck in de koy raeckten. Ick laet een yder ouerdencken, off deese 300 f. hier ten deel geen oorsaack aff geweest en sijn. In somma, haer seluen ende Comp^a^ schip ende goet in risicquo gestelt, derhalue op sommige poincten wat beeter gelet dient: want het naer mijn gevoellen de Compaengie proffijtelicker is 100 man gesont int lant te brengen als 50: want men vande doode geenen dienst kan genietten ende bouens dien 'tselue tot groote schade vande Compaengie streckt: want sij soo lange sonder sonderlinge dienst Comp^a^ cost gegeeten hebben, ende bouen dat moet men hunne gagie oock voldoen: daeromme best een maent langer onder weege gebleuen ende te meer volck ouergebracht, dat oock Goddelicker sijn sall: want het niet all proffijt is dat daer voor gereeckent wort.

Ten soude mijns bedunckens oock niet quaet sijn, dat de groote lastscheepen haer swaerste geschut hier in 't fort lietten tot haer wedercompste, gemerckt van de Caep tot

in Indien, ende van Indien tot aen de Caep, voor de scheepen gansch geen perijckel en is; doch hiermet en wil ick niet seggen dat men de scheepen gansch ende geheel van geschut sal ontblooten; maer dat men d'meeste helft daer laet, ende dat van 't swaerste: want het swaer geschut de scheepen seer krenckt, namentlick in soo een holle zee als hier in 't gaen ende keeren voor handen is.

Alsoo ick nu wederom d'een ende d'ander heb aengeweesen, soo heeft mij goet gedocht met eenen te verhaelen, dat het onnodich is op de scheepen sieckentroosters off voorlesers te stellen, om reedenen dat maetroos gemeenlick met desulcke den draeck steeckt, daer 't, recht vuyt gesecht, de sommige naer gemaeckt hebben ende noch naer maecken. In somma, 't is Godt beter 't, soo veer dat men in Indien halff met de kerckedienaers de nar speelt ende altijt de dominos (soo sijse heeten) de fock vuyt moetten houden. Daerom soo sal 't well soo stichtelijck sijn, dat men de Onder-Coopluy 't gebet laet doen off den Stierman, off eenich ander qualiteyt bedienent persoon, op dat hetselue stichtelick mach toegaen, dat qualick op de Indische scheepen sall ingevoert worden: want het een gemeen plaech is, dat maetroos met d'sulcke will gecken: daerom wel soo goet dat men ymant van qualiteyt daer toe corrumpeert. [1])

Omme de siecken te troosten ende haer wat goets voor te seggen, daer toe most men bequame sieckenbewaerders hebben, die dat soo well als d'ander souden waernemen. Ick hebber gekent die men tot 'tselue met dwang most brengen; sulcke quanten heeft men daer veel, nemen sij hunne bedienningh niet wel waer; in somma, de meeste van haer houden den geck in den mouw, maer in zee off in Indien sijnde laetten hem wtspringen.

Ick segge mede, dat men geen bottelierij op de scheepen

---

1) Waarschijnlijk wil dit seggen: *met veel geld daartoe overhaalt.*

behoort te hebben: want een yder wel weeten mach, dat den bottelier in de cajut aen de naertaeffel [1]) quamp eeten ende de sleutels van 't ruym vroech jegens den middach, ende t'sauonts in de cajut wort gebracht om eenige toesteeckinge van wijn ende anders aen ander persoonen met voor te koomen: want ick segge, hoe nauw dat men toe siet, de botteliers speelen hun personage: want sij hunne goetgunstige hebben, als quartiermeesters, cocks, hoochbootsluy, schiemans, constabels ende ander van haer vrunden, soo dat ick segge dat de bottelrij de tweede cajut is, dat ick soo bij experientie in 't vuytvaeren, in 't landt sijnde ende in 't thuys koomen, bevonden hebbe: want men dan de pertinentste reeckeninghe wel maeckt, door oorsaeck niet veel t'ouer en crijge; ja meer als in de cajut wort daer gespendeert: daeromme voor goet houde geen bottelrij op den ouerloop te weesen.

Op dit voorverhaelde propoost soude mogen geantwoort worden, dat sulcke ende diergelijcke faulten geschieden par faulte van quade ordre ende groote onachsaemheyt. Hier aen en gebreeckt 't niet, al waer 't alle voorsichticheyt ter werelt gebruyckt wiert, soo en kan 't niet voorgekoomen worden, gemerckt geen schip bij eenen kelder off packhuys te vergelijcken is, daer men den wijn kan peyllen tot sijnen contentement, ende al waer 't oock schoon soo dat sulcx konde geschieden, soo en gebreect haer niet, wanneer men maer 't minste onweer gehadt heeft, in te brengen, dat de leggers, off soo veel stucx als 't dan soude mogen wesen, wan [2]) sijn geworden door 't slingeren, ende al waer 't haer deese excuse niet en holp, soo sullen sij daer off tappen soo veel sij begeeren ende vollen de leggers met waetter op, dat dickmaels ende dagelicx geschiet, ja in de waetterkitten wort den wijn bouen gebracht. In

---

1) d. i. *natafel, tweede disch.*

2) d. i. *in 't ongereede.*

somma, hoe men 't claert off niet, sij weeten hunne personagie te speelen, ende maecken 't soo dat sij daer met den haren wel van vaeren.

Coomende ten propoost vande voorige scheepen, soo sal men, gelijck vooren gesecht is, om op de buytencust ende eenige andere periculoose plaetsen noch 10 cloucke ende wel gemonteerde scheepen diennen te houden van 200, weynich min off meer lasten, yder op hebbende 18 off 20 stucken, ende 60 a 70 mannen, om deselue ouer zee te brengen. In somma, compt de gagie van een schip voor 60 man te bedragen voor een jaer de somma van 11508 f., t'saemen maeckende voor de 10 scheepen off 600 scheepspersoonen voor 't jaer gagie de somma van f. 115080.

Tot den inlantschen handel sal men noodich 20 off meer, soo groote als cleene fluyten van doen hebben, 10 van hondert ende meer last, ende d'ander van 50 ende meer last. Op deese groote fluyten soude men bouens 6 gootelingen niet van doen hebben, ende om deese scheepen door see te brengen, sal men op yder 30 man van doen hebben, waermet sij genoechsaem bewaert sullen sijn, welcke gagie van 30 man voor een jaer kompt te bedragen de somma van 5928, t'saemen maeckende voor de 10 fluyten off 300 coppen in 't jaer ter somme van f. 59280.

Voorder soo sal men tot d'ander 10 fluyten van 50 last maer 4 gootelingen van doen hebben, neffens eenige bassen ende steenstucken, ende omme deselue door see te brengen, sal men op yder 20 man van doen hebben, waermet genouch off kan gesien worden. Welcke gagie van 20 man voor een jaer kompt te bedragen de somma van 3371 f., t'samen maeckende voor de 10 fluyten off 200 coppen in 't jaer ter somme van f. 33710.

Noch sullen daer noodich van doen weesen, gelijck gesecht is, 15 off 20 cleene jachtkens off roeysaloupen van 12 tot 20 last. Dit vaertuych sall grooten dienst konnen doen in 't landt; want 't selue sal men in alle gaetten,

hoecken ende winckelen konnen gebruycken. Op dit vaertuych sal men voor wt twee gootelinge konnen schietten, ende voorts bassen neffens 2 valckoens op de wintveeringh. Omme deselve door see te brengen, sal men daer 12 man op diennen te hebben, welcke gagie voor een jaer komt te bedraegen de somma van 2136, t'saemen maeckende voor de 15 roeysaloupen off jachtgens voor de 180 coppen int jaer ter somma van 32040 R.

Hier vooren hebben wij mentie gemaeckt vande fregatten; deselue moegen al t'saemen wel lichtveerdich weesen, vuytgesondert die in de straet van Malacca, soo dat d'ander, namentlick soo wanneer wij geen blancken in de Moloucquo en hebben te wederstaen, maer een gootelingh met twee bassen voor wt en hebben te schietten: want sij haest mans genouch jegens een corrocor sullen sijn off eenich ander Indiaens vaertuych. Doch die men gebruycken sal in de straet van Malacra, konnen niet te wel voorsien, dat van daer soude konnen geschieden. Op yder fregat sal men 15 bootsgesellen diennen te stellen; vande fortten konnen, des noot sijnde, voorder met soldaetten geprovideert worden, soo dat ick alleen stelle het bootsvolck, wiens gagie, te weeten voor een fregat, voor een jaer comt te bedragen de somma van 3324 f., maeckende t'samen voor de 10 fregatten off 150 coppen, ter somma van f. 33240.

Alsoo nu alles soo te waeter als te lande aengeweesen hebben, soo ist oock noodich dat het Generael hooft met gestelt wort neffens de Raden van Indien, als oock eenige Commandeurs, die men met eenige ordre hier ende daer stiert off commandeert te gaen met eenige vlooten.

Den Generael dient neffens hem nootwendich vier Raden van Indien te hebben, om hem in raet ende daet te assisteeren, namentlick een die sich verstaet op de negotie, een die sich verstaet op de nauigatie, een die sich verstaet op crijchshandel, ende een die sich verstaet op de rechte, opdat alles wel gae. Voorder soude men neffens deese

voorgenoemde 5 Raden noch 2 a 3 Commandeurs konnen gebruycken, opdat het Collegie soo veel te starcker sij; welcke persoonen deese volgende gagie behooren te winnen: d'Generael ter maent f. 500, d'Raden van Indien f. 200, ende Commandeurs 180 f. off 150 ten minsten. Dit alles bij den anderen gevoecht beloopt ter maent f. 1840, sijnde int jaer 22080.

't Sal oock noodich weesen, wanneer men de Indios van alles voorsien heeft, dat men daer oock eenige dienaers des Goddelicken Woorts sendt, daer beneffens oock eenige sieckentroosters off voorlesers, omme soo hier als daer op eenige fortten te gebruycken, namentlick tot Jacatra een predicant ende 2 voorlesers, de predicant tot f. 60 par maent, eñ d'voorlesers f. 30.

Op Solor een predicant ende 1 voorleser. 't Waer goet ende dienstich, dat men metter tijt sage eenige vande inwoonders tot voorleesers, op de naestgelegen dorpen, te bruycken: want wij met haer beeter tot ons voornemen souden koomen, als door onse natie: deese mosten winnen als vooren.

In Banda een predicant ende 3 bequaemme voorleesers, omme op yder fort één te konnen gebruycken. Den predicant soude te mets op d'ander plaetsen, off van d'een fort op d'ander, sijn sermoenen connen doen. Den predicant most winnen f. 60 par maent, twee voorleesers tot 30 f., ende één tot 25.

In Amboyna een predicant ende een Nederlantsche voorleeser, een schoolmeester, ende hierbouens sal men noch 7 a 8, ja tot 10 Amboneesche inwoonders tot voorleesers op de dorpen daerontrent konnen gebruycken, namentlick een op Saya, een op Emauw, een op Kielangh, een op Alangh, een op Lilloboy, een op Bachwala ende een op Way, t'saemmen maeckende 7 persoonen, gelijck in 't breede in mijn discours hebbe aengeweesen. Meer Amboneesen, bequaem tot hetselue fondement, daer vinden,

soo dat men noch 3 persoonen in d'eylanden soude diennen te stellen, namentlick een op Omma, een op Vliassar, ende een op Noussa Lauw, dat meest all Christenen sijn. Op Amboyna onkosten te doen, daer behoort men soo seer niet tegen te hebben: want deese plaetsen langen tijt d'melckkoe van Indien geweest is ende noch is. Oock soo en hebben wij in gantsch Indien soo veel niet te seggen, als wij wel hier doen. Den predicant alhier soude well den meesten last op den hals hebben, alsoo hij sijn werck most maecken van somwijle op alle plaetsen de ronde te doen ende te vernemen hoe 't dese quanten al maecken in haeren dienst. Oock sal men heurder dryen niet meer behoeuen te geeuen op hun eygen cost als 2 van d'onse. Deesen predicant behoorden te winnen 80 f. par maent, een voorleeser 25 f., een schoolmeester 30 f. ende yder Ambonees per maent 20 f. op hun eygen cost, daer se wel met tevreeden sullen sijn.

In de Moloucques twee predicanten, 1 op Tarnaet ende noch 3 voorlesers, waervan den bequamsten op 't eylant Mackjan gebruyck dient. Op d'ander twee plaetsen moetten nootwendich predicanten sijn, alsoo hier veel Christenen sijn, soo van getrouwde Neerlanders als Miëdeeckars. Deese predicanten behooren ter maent 60 f. te winnen, een voorleser tot 30 f. ende d'ander twee tot 25 f.

Op 't eylandt Baetsian sal oock noodich een predicant ende een voorleeser diennen te weesen: want hier veel inwoonders sijn dat Christenen sijn, weshalue wij ons devoir behooren te doen om deselue te vermeerderen: want wij moetten weeten, dat d'Mooren onse doot- ende geswooren vijanden sijn. Desen predicant most ter maent 60 f. winnen ende den voorleser 25 f.

Alsoo hier alles in 't particulier aengeweesen is, dient 'tselue in een masse gebracht, soo dat deese 7 predicanten haer gaegie, neffens d'22 voorlesers, sijnde t'samen 29 coppen, voor een jaer gagie beloopt ter somma van f. 10980.

Annotatie van degeene die de Oost-Indische Compaengie in haeren dienst souden hebben, namentlicken Soldaten, Coopl., Onder-Coopl., Assist., Bottel., bijloopers, scheepsvolck ende Beuelhebbers, die hier gestelt worden omme deselue al t'samen in een masse bij den anderen te brengen, ende 't costo van d'selue, te weeten:

	Soldaten.	Coopluy.	Onder-Coopl.	Assist.	Botteliers.	eñ Bijloopers.	Sommes.
D'Moloucquos	276	4	3	8	3	"	*f* 50064.
Amboyna	100	5	1	14	"	3	- 24492.
Banda . . . . . , . . .	250	3	2	6	3	"	- 43728.
Boetton	"	1	"	2	"	"	- 912.
Maccassaer . . . . . ,	"	1	1	2	"	2	- 2016.
Borneo	"	1	"	2	"	"	- 1344.
Solor	50	1	2	4	"	"	- 12648.
Biemma	"	1	1	2	"	"	- 1776.
Baly	"	1	1	2	"	"	- 1776.
Jaua	200	6	6	16	1	11	- 43164.
Samatra	"	4	3	9	"	"	- 6912.
Str. Sinckapoura	200	1	1	2	1	"	- 30480.
Patana	"	1	2	4	"	"	- 2928.
Siam	"	1	1	2	"	"	- 1776.
China	"	"	"	"	"	"	- "
Japan	"	1	3	6	"	4	- 4416.
D'Cust	174	6	7	14	2	3	- 39192.
	1250.	38.	34.	95.	10.	23.	*f* 267624.
		1250.	1288.	1322.	1417.	1427.	
		1288.	1322.	1417.	1427.		

Deese 1450 persoonen haer gagie komt deese bouenschreuen somma van *f* 267624 te beloopen voor een jaer gagie, d'welck op d'ander transporteer.

Compt par transport van d'ander sijde ouer een jaer gagie van 1450 copppen		*f* 267624.
Noch vanden last der scheepen, namentlicken:		
12 oorlogscheepen, t'saemen op hebbende de nomber van persoonen	960	*f* 163296.
12 lastvoerders, t'samen op hebbende mannen	1440	- 215136.
10 buytelantsche coopvaerders, mannen .	600	- 115080.
10 groote fluyten, ophebbende mannen .	300	- 59208.
10 cleyn fluyten, ophebbende mannen .	200	- 33710.
15 salouppen, ophebbende mannen . . .	180	- 32040.
10 fregatten, ophebbende mannen . . .	150	- 33240.
Den Generael met sijn Raden, persoonen	8	- 22080.
Kercken dienaers, t'saemmen	29	- 10980.
Somma	5317	*f* 952394.

Somma beloopt deese reeckeninghe van 5317 persoonen ter somma van *f* 952394 voor een jaer gagie.

Nota. d'Heeren Bewinthebberen moetten niet naerlaettich weesen, van jaer tot jaer te continueren int senden der soldaetten: want 'tselue haer in allen deelen hinderlick soude sijn, soe sulcx naergelaetten wort, als blijcken sal vuyt d'naervolgende reeden.

Eenige jaeren hebben wij diuersche soldaetten, die haeren tijt geexpireert was, op nieuw aen moeten nemen met sulcken verbeeteringe, daer men in 't patria twee soldaetten voor soude konnen bekoomen. Dit sijn wij van jaer tot jaer onderworpen geweest, door oorsaeck dat daer volck gebreck is: ouersulcx hebben van de noot eèn deucht moetten maecken: want de fortten qualick sonder volck konnen bewaert worden.

Wanneer ymants tijt geexpireert is, 't sij soldaet, bootsgesell off eenich ander officier, soo moet men haer geeven dat se begeeren, off soo niet, vertrecken naer 't Patria: weshalue een ygelick ouerdencken kan, oft noodich sij off niet, met alle scheepen soldaetten te senden: want door denseluen middel sal men twee persoonen voor één kon-

nen hebben. Veel soldaten sijnder iut landt, die men corporaels off sergeants gagie moet geeuen, ende soo voorts adelborsten ende onderofficieren naer advenant, jae sergeants, vaendragers gagie, vaendragers luytenants gagie, luytenants capiteyns gagie, ende soo voorts naer aduenant. In somma, veel sijnder die hun soo verbinden van 3 jaer tot 3 jaer, telcke reyse met verbeeteringe van gagie, tot grooten last der Comp^a^, daer de Bewinthebbers seluer oorsaeck off sijn.

Soo men niet versuymich en waer in 't volck te senden, 't soude de Compaengie tot groot proffijt strecken: want door dier oorsaeck souden sich veel getrouwde vuyt den dienst der Comp^a^ begeeuen, die de groote gagie in de soldaterije doet continueren, soo dat de groote gagie der Comp^a^ haer tot ondienst ende nadeel streckt. Hier koomen ons de soldaten veell te pas, die dickmael door onachtsaemheyt op d'scheepen om hals raecken. Jaer ende dach moet hier in 't patria een officier ende soldaet diennen, eer sij tot auancement geraecken, dat sij in Indien sonder fault binnen den tijt van drye jaer, is 't niet in qualiteyt, 't is in verbeeteringhe van gagie, konnen gecrijgen: want het een yder vrij staet naer d'expiratie van sijnen tijt, om verbeeteringe off verlossinge te spreecken, soo dat men alsdan, soo daer geen volck en waer gebreck, desulcke, soo hij geen meerder ampt en meriteerde ende voor deselue gagie niet blijuen wilde, gelijck sij hier wel 20 jaer doen moetten, mocht laeten vertrecken.

In Indien mogen ettelicke hondert, ja, naer mijn gevaellen, 2 a 300 getrouwde weesen, soo in Jaua, Solor, Banda, Amboyna ende de Moloucquos, die de groote gagie der Compaengie in dienste doet blijuen: want desulcke meestal hun wacht aen d'ander ongetrouwde soldaetten besteeden, soo dat de Comp^a^ die gagie geeft, sonder dat se daer sonderlingh dienste voor genietten. Ende in tijde van noot soude men de dienst van deese borgers effenwell

konnen geniettten, want sij volgens schuldigen plicht gehouden sijn, hun woonplaets te helpen defenderen.

In aller manieren dient men het trouwen mette inwoonderen op sommige plaetsen op 't hoochste te recommandeeren, want hetselue tot groot voordeel der Comp^a^ streckt: want alle deese getrouwde voor de Comp^a^ soldaetten sonder loon strecken, soo dat men metter tijt hoe langer hoe minder soldaetten in Indien van doen sal hebben, jae binnen twintich jaeren herwarts soude men daer geen soldaten behoeuen te senden, alsoo dat 't landt sich selue daer bijnaest behelpen sall, soo met getrouwde als mistice ende eenige bequame inwoonderen; doch scheepsvolck sal men in 't senden moetten continueren. In somma, de saecken sullen voor de Compaengie hoe langer hoe beeter gaen, soo 't maer well in 't werck gestelt wort.

In Indien sijn veele ende diuersche fortten, die all t'saemen wel voorsien sijn van geschut, ja met meerder quantiteyt als daer, mijns bedunckens, van noode is: sommige poincten sijn beset met 8 ende min stucken, doch 4 is het minste. Hiervan voorder te spreecken laet ick anderen doen, die sich des beter verstaen.

Maer dit will ick seggen, dat het geschut meest all metael is ende van 't beste dat de Compaengie heeft, jae 't swaerste ende langhste geschut sall men op de fortten vinden, dat men met ijsere stucken soude konnen offsien, ende mijns bedunckens genoech waer, dat yder poinct maer een metaelen kortouw had, ende de Compaengie van deese nodeloose oncosten ontlast wiert.

In Amboyna leggen wel 6 a 8 metalen wijmonden, sijnde met het casteel verouert. Deese stucken wegen, naer mijn gevoellen, door malcander 3 V. off meer ponden. Dit geschut en komt ommers niet te pas om ver met te schietten, want het met steenen koogels moet geschooten worden, off 't en waer dat men 't in de gordijnne gebruyckt, om met schroot te schietten, daertoe gootelingen off saec-

kers konnen gebruyckt worden: ouersulcx, dunckt mij, waer goet, dat men 'tselue naer 't Patria sont, opdattet versmolten ende bequaemmer gegooten wiert. Diergelijcke geschut heeft men op ander plaetsen meer, soo dat hierop gelet dient. Ick gelooff 't en waer dat de Gouverneurs haer fortten schroomden t'ontcieren, souden sulcken onbequaemmen geschut wel naer 't Patria senden.

In Amboyna bleuen op mijn vertreck van daer noch 3 onbequaeme metale stucken geschut, namentlick een cleen Engelsch stucxken van ontrent 1500 ℔ gewicht, noch een halff cortou van ontrent 5 V. ℔ gewicht, noch een Portugeese slangh van ontren 7 V. ℔ gewicht. Deese stucken sijn door onachtsaemheyt der constabels te bersten geschooten. Al waer 't dese mede herwaerts gesonden waeren geweest, daermet waer de Compaengie geen ondienst geschiet.

Omme dit ouersenden van 't voorgemelte als ander geschut, soude men in Indien wel een bussegietter konnen senden; dan weet niet off te pijnne waert soude sijn, om 10 a 12 stucken te vergietten. De scheepen konnen deselue gevoechlich op haeren ballast leggen ende sonder interest thuys brengen; doch wat hier van best is, laet ander oordeelen. Ouersulcx 'tselue laetten berusten.

Nootsaeckelijck dient gelet in 't aennemen der constabels, dat deselue haer dingen wel verstaen ende lieuer een goet ervaeren constabel een pondt vlaems meer gegeuen, dan een te min aen dengeenen die onervaeren is: anders loopen de proffijten door sulcken versuymenis daer wederom hen. In Indien is men op alle plaetsen ende scheepen meest met sulcke ende diergelijcke constabels gequelt. In somma, noodich dat hierop beter gelet dient: want de meeste onder hun allen qualick jugement sullen weeten te geeuen van 't goet off quaet cruyt, ick laet staen watse vande reste weeten souden.

In Amboyna daer sijn twee cruytmeulens; doch hebben

noch geen nieuw cruyt anders als een proeue gemaeckt, door oorsaeck dat tot nochtoe 't oudt ende verdoruen cruyt dat in 't landt was, soo op de fortten ende scheepen, als oock dat noch daegelicx wt 't Patria kompt ende soo slim als dreck is, hermaeckt hebben, soo dat, soo wanneer 't oudt kruyt verbetert is, nieuw gemaeckt sall worden.

Vuyt Japan hadden goede quantiteyt swauel bekoomen; salpeter wiert vande cust van Cormandel verhoopt, soo dat men sich in Indien reedelicker wijs van alles kan voorsien, dat hoe langer hoe meer sal beeteren, gemerckt alles noch eerst een begin heeft.

Mijn heeft oock goet gedacht ten deel aen te wijsen, wat confusien dat daegelicx op de scheepen in 't herwaerts koomen ontstaen: ouersulcx daer nootsaeckelick op gelet dient, om schade der Comp^a voor te koomen.

Op de herrewaerts compste sullen gemeenlicken muytinatien onder maetroos ontstaen: ouersulcx daer bij de Bewinthebberen op gelet dient, ende expresse articulen ouer geraempt behooren te worden om sulcke ende diergelijcke inconvenienten voor te koomen, off par faulte van sulcx loopt de Compaignie risicquo van d'een tijt off d'ander een schip te verliesen. 't Is met ons naer genouch geweest. Ick laet mij voorstaen dat het de aenbinders maer aen hulpers en heeft gebroocken: want wij te starck van huts- ende cayuts-volck waeren, ja 't is soo veer geweest dat sij (met reverentie gesproocken) seyden, dat sij den dray van 't recht hadden ende dat men haer in Indien genouch gebruyt had met het recht, daer sij haer nu niet aen en bonden, noch naer d'artikelbrieff niet en vraechden. Dat ick met deese saeck niet gesimuleert en had, wat soude hier anders vuyt gevolcht hebben als een quaet eynde: want ick mij niet mans genouch en kende met mijnen aenhanck om haer aen te tasten, alsoo sij sonder simuleeren toonden d'welcke sij waeren: want sij met het geheel scheepsvolck naer 't voorschip liepen ende al tsaemen

gelijckerhandt antwoorden, op dat niemant vuytgepickt soude worden: wij willen geen recht doen. Doch des niet tegenstaende, wanneer men op 't vuyterste had willen procederen, men soude de principael aenbinders wel gevonden hebben, ten waer men om 't achterst gedacht hadde eñ schip ende goet in perijckel hadde willen stellen.

Ick twijffel anders niet off d'aenbinders hebben vrees gehadt voor een quaet gevolch ende dat haer saeck niet wel gesuccedeert soude hebben, alsoo wij ten deel op ons hoede waeren; doch 't is soo veer geweest, dat sij den schipper, omdat hij haer met een rottangh sloech, onder hun 5 a 6 persoonen opnaemmen, met meeninge, naer mijn gevoellen, om hem buyten boort te werpen; doch wiert door mij ontset. Hierop hebbe den Raedt beroepen, ende is volgens resolutie goet gevonden te simuleeren tot dat wij ons beeter verseeckert vonden, dat niet eer en was voor dat 't ancker in de gront lach: want wij een schip alleen waeren ende geen oorlochscheepen rescontreerden.

Deese principael schelmen waeren degeene die haer vuyt 't landt gecocht hadden ende voor de expiratie van haeren tijdt thuys quaemen, waer onder een was die voorgaende in hechtenis is geweest ontrent, segge ouer 't affloopen van 't jacht Duyffken. Deesen had oock veel contant met dobbelen ende speelen gewonnen, dat hem oock vuyt 't landt gecocht had, gelijck hij voor datum noch eens gedaen heeft.

Ouersulcx dit stuck van malcander in ende vuyt 't landt te koopen, daerop dient gelet, want door deesen handel soude dickmaels een schelmstuck in 't werck konnen gestelt worden, ja ick gelooff anders niet off wij en hadden alle de schelmen met vuyt Indien genomen, dat ick contrarie bevonden heb: want, soo ick verstaen hebbe, meenden sij den Opper-Stierman Olfart Harmanss., die voorgaende schipper op 't jacht den Tijger geweest is, ende nu als passagier op Mauritius ouerquam, tusschen de

hooffden ende Seelandt oock in see te worpen; in somma, wanneer 't naer huys gaet, meent maetroos dat haeren haen coninck is, ende dat haer niemant behoort te dwingen, dat soo lange soo voort sall gaen tot dat de Bewinthebberen een schip quijt raecken: want sommige schelmen dach ende nacht practiseeren om yets in 't werck te stellen waer door 't spel eerst gaende mocht worden. Waer 't de Bewinthebbers in 't particulier aenginck, haer waer wel eens eenen stoot toe te wenschen: want sij naer alle gedaene waerschouwinge geen beeter ordre stellen: want het blijckt datse niet alleen de fault bij mij gecommitteert door de vingeren hebben gesien, maer oock die bij den schipper voornt op 't schip Seelandt.

Ouer 'tgeene soo veel bij mij wedervaeren was op de herwartscomste, daerouer hebbe ick, soo ras als 't ancker in den grondt lach ende d'Bewinthebberen aen boort waeren, clachtich geweest. In somma, de Bewinthebbers vraechden mij, waerom daer in see geen recht ouer gedaen hadden. Waer 't ick soo well twee scheepen starck geweest was als één, sulcx soude, sonder dat sij mij 'tselue hadden behoeuen te commanderen, geschiet sijn geweest, dat nu par faulte van remedie had moetten naerlaetten: ouersulcx aen haer mijn clachte dede, die haer dienaers ende bevelhebbers in hun recht, dat haer raeckte, behoorden te mainteneren. Doch 't is gelijck maetroos secht, gelijck sij mennichmael op 't schip onder den anderen gesecht hebben, hoe wij 't maecken 't en mach geen quaet, wanneer de Bewinthebbers 't schip maer in behouden handen hebben: alles sall ons genouch vergeuen worden. 'Twelck ick nochtans soo niet gedacht had, dat soo een groote en notabel faulte van sulcke moetwillige schelmen, soo licht ende sonder straff vrij soude hebben geraect. Op dit poinct dient gelet, off anders sall een reys 't gelach betaelen, ende alsdan sal men met de handen in 't haer sitten. In somma daer geen straff is van 't quaet, noch

belooninge voor weldoen, daer gaet het qualick: want het beneempt den vroomen den lust tot weldoen, ende stijft den quaden in 't quaet.

De Bewiuthebberen, onder correctie gesproocken, schroomen ende vreesen de onreedelicke bootsgesellen ende soldaten, dat ick soo bij experentie bevonden heb: want sij sulcke ende diergelijcke onverlaten niet alleen en geven dat haer toecompt, maer dat sij eysschen ende van haer met onrecht begeeren, in welcker voughe sij diversche persoonen, met mij gekoomen, hebben moeten contentement doen, off par faute van sulcx wiert hun gedreycht 'tselue vuyt haer ribben te snijden: ouersulcx de vreese vande noot een deucht heeft doen maecken.

In plaets, als vooren verhaelt hebbe, dat sij dickmaels den boosen ende onverlaeten, door vreese van eenich ongevall, in alles contentement doen, soo is ter contrarie den gerechtigen dickmaels 't sijne onthouden: want deselue sich schaemen souden, gelijck sij wel weeten, haer met sulcke ende diergelijcke redenen te bejeegenen, weshaluen sij haere onredelickheyt gemeenlicken tegens haere beleeffde ende reedelicke dienaers sullen toonen, want sij well versoeckert sijn desulcke haer op sijn matroos met geen mes en sullen dreygen, waer door veele met een praetgen gepaeyt worden. Ende haer in 't recht te betrecken ongeraeden: want hunne beurs, gemerckt op anders cargo loopt, veel vermach, sonder dat, waer 't dat de sommige particuliere voor hadden, 't en soude soo niet all voor de windt affloopen. In somma, ten cortsten gesecht, veel van hunne ende getrouwe dienaers, ja qualick sal m'er van thien één vinden, off scheeden met miscontentement vande Compaignie. Hierop soude mogen geantwoort worden, dat 'tselue niet vreempt en is, want sij meesters van haer dienaers sijn, ouersulcx alle gecommitteerde faulten bij haer moetten gecorrigeert ende condemnatien ingehouden worden. Dat wel soo is, maer te onredelick eñ

all te nauw siende, wie is volmaeckt, off sonder faulten? ende soude, bij manier van spreecken, een miraeckel sijn, dat een sondich mensch in den tijt van 10, 12 eñ meer jaeren gheen faulte soude committeren, soo dat veel faulten daer hier niet gereeckent en souden worden. Exempel bij een geringh poinct. Soo heeft sich de saeck soo toegedraegen, dat om reedene off tot contentement van matroos (op dat sij ommers geen claegen souden hebben meer over haer, als andere recht geschiede), den coopman ende schipper van mijn schip, ouer seecker questie die sij met den anderen hadden, heb moetten condemneren yder in twee pondt vlaems voor den armen, ende 'tselue tot discretie vande Bewinthebbers. Oock soo heb ick belast aen den Onder-Coopman, dat deese partijen met een blinde som op haer reeckeninge soude stellen, alsoo ick de Bewinthebbers daer van in haer faveur wilde spreecken, dat gedaen sijnde de saeck met alle omstandicheden verhaelt, ten cortsten gesecht, deese twee pont vlaems is den coopman als schipper voor haer neus offgecort; was dit geen treffelicke recompense voor haeren lange ende getrouwen dienst? Deesen Commis hadde de Compaignie 12 a 13 jaeren gedient; doch de Schipper soo langh niet. Dit heb ick willen stellen om der Bewinthebbers groote ondanckbaerheyt te bethoonen, daer van een yder ouer geclaecht wort, ende van haer met schoone woorden niet te crijgen is. Die wat hebben will, moet het met dwangh hebben, off anders en vanght men niet: want ick tot noch toe bevonden heb bij diversche exempelen, onnoodich alhier te verhalen, dat desulcke meest tot haer voornemen sijn geraeckt.

Ommers is 't notoir, dat haer Commisen ende Coopluyden miscontentement geeuen. Ick hebber gekent, daer oick met bemoeyt ben geweest, die haer gepresenteert hebben voor eeñ geringen prijs te dienen, ja, niet meer als 10 £ Vlaems ter maent eeschende. Deesen persoon was ervae-

ren in de taell ende bequaem in de negotie aldaer. Denseluen hebben laeten gaen; een ander hebben aengenoomen, die noyt in Indien geweest is, eude denseluen, soo ick hoor, 20 fs. ter maent meer gegeuen, ende boovens dat onervacren in coopmanschap; mede soo sall deesen persoon moeten leeren, dat den anderen alree kan, in welcke tijt hij des Compaignies gagie al strijcken, haeren cost eeten, ende dan par aventure noch onbequaem sijn, gelijck men Godt beeter 't bij veele oude bedaechde quanten bespeurt, die nummermeer de spraeck sullen leeren, soo dat men met haer anders niet en weet vuyt te rechten als t'scheep te vaeren, dat met een assistent kan offsien, die bovens 't vijffde paert vande gagie niet en wint ende de Compaignie effen grooten dienst met geschiet. Dit alles, vooren verhaelt, waer noch een cleen saeck; maer de consequentie van dien is te groot, te weeten dat de oude Compaignies dienaers, wanneer sij sien niet aen te konnen geraecken, ende ander onervaren quanten voor haer gepreféreert worden, koomen te verloopen ende naer ander plaetsen begeeuen, namentlick naer Denmarcken ende Vranckrijck, gelijck voorgaende oock gedaen hebben in Engelandt. Daer de Bewinthebbers de smert wel van gevoelt hebben bij deesen persoon voornoemt (die sich in dienst vanden Deen heeft begeeven, winnende 's maents 125 fr.): want sijn meeninge is geweest buyten om naer d'eylanden van Cay eñ Aro te loopen, ende sich daer te onthouden tot dat de mousson verloopen soude sijn, ende jegens dat de scheepen vuyt Banda naer Amb. ende Java vertrocken waeren, sich in de eylanden van Banda te begeeuen, daer hij in aller haest soo veel nooten ende foly soude hebben bekoomen als hij begeert hadde, sonder dat het hem yemant soude hebben konnen beletten, ende soude bouendat in Amboyna sonder twijffel partye naegelen bekomen hebben, dat hij door eenige Bandaneesen soude konnen te weege brengen, die d'Amboneesen soude

last gegeuen hebben deselue op soo een plaets off eylant te brengen, soo dat hem geen gelegentheyt soude hebben gebroocken om een rijck cargasoen t'huys te brengen, ende soude sonder verlet van yemant door de straet van Bali wederom naer 't Patria hebben konnen keeren. Doch dit is hem door 't veroveren van Banda beleth, soo dat wij metter tijt moegen hooren wat hij vuytgerecht sall hebben. Oock heeft den Deen onlancx eenige bequaeme ende ervaeren schippers laeten versoucken, ende één aengenomen, die haer sijn leet oock wel vuyt wetten sall. In somma, 't is te beclaegen, dat de Bewinthebbers niet beeter op haer stuck en letten, ende soo weynich weeten off overdencken waerinne dat de Comgaignie nadeel gelegen is. Mijns oordeels behoorde men nootsaeckelicken te letten op 't stuck van d'oude dienaeren, ende soo langh eenige oude te bekoomen sijn, geen nieuwe aen te nemen, ende te dencken, soo men haer wat meer geeft, dat sij vuyt haer leerjaeren sijn. Al waeren 't desulcke die sich in geringe poincten verloopen hadden, men soude haer conditien konnen voorstellen: want mijns oordeels is men van desulcke de meeste schade verwachtende, ja desulcke die eenichsins excusabel sijn in haer faulten, segh ick, beeter wederomme geëmployeert, dan naer ander te laeten gaen ende nieuwe te neemen, die men op 't joncxst alle geen plaets sall weeten te geeven, ouersulcx verloopen ende haer middelen in ander Compaignien employeren, daer alles met goet beleyt sall toegaen, daer 't nu hier ten deele door onervarentheyt aen gebreeckt: want wij weeten moeten, dat den omslach van Indien groot is: daerom te quaeder omme te bewaeren.

Hier vooren wort ten deel mentie gemaeckt van gecommitteerde faulten, condemnatien ende anders. Omme nu van de sommige geen faulten te maecken, sal 't noodich ende oorbaerlick weesen, dat een off meer bequaemme rechtsgeleerden off advocaten naer Indien gaen, ten fine

om in faveur ende gerechticheyt vande arme soldaten, bootsgesellen, borgers ende Indianen te spreecken, niet omme daer eenige lange processen off pleytingen inne te voeren, maer tot contentement vanden gemeenen man, ende dat sulcke dienaers vande Compaignie gegagieert worden: want het in reeden bestaet, dat sij de gerechticheyt soo well als de ongerechticheyt behooren te beminnen. Wel is waer dat sij daer eenige fiscaels ende gerechts geleerden hebben, maer daer tegens segh ick, dat alles wat sij voorstellen tot faveur vande Compaignie ende haere gerechticheyt is streckende, dat dickmaels ongerechticheyt mach genoempt worden: want de fiscaels seluer d'attestatien beleggen, daer te mets een letter min off meer veel inne te weege brengen kan. Oock soo en heeft den patient niet alleen eenen fiscaell tot partije, maer den gantschen raet, ende niemant in sijn faveur. De sommige van dese raetspersoonen sijn een hoop jonge bengels, die quaelick weeten wat het recht in heeft, meenende schoon ende fraey te sijn, dat een persoon off sulcken siell als 't dan is, van leeven ter doot helpen condemneeren. In somma, dit is een poinct dat den onnooselen meer als den verstandigen voorspreeckt, dat weduwen ende weesen raeckt, daer de meest bij te cort koomen: ouersulcx deese saeck op 't hoochst gerecommandeert sij, want ick in dit poinct niet buytten propoost, maer bij experientie spreeck: want het, Godt beter 't, soo gaet, dat den gantschen stant van Indien aen een persoon ende stem hanght, gelijck oock doen alle de dependentien van dien: want geenige van des Generaels creatueren soo stout souden weesen, die iets souden dorven contrarieren dat van hem voorgestelt off geproponeert wordt.

Naedemael ick ten deel hebbe aengeweesen eenige nootwendige poincten wegens 't proffijt ende voordeel der Compaignie, soo heeft mij oock goet gedocht stucxwijse aen te rechten middel omme de lantbouwinge ende ander noot-

wendicheden in treyn te brengen, ter plaetsen daer wij souverayn sijn, namentlick in onse eylanden van Amboyna ende Banda, daer niet alleen groote quantiteyt lant tot proffijt vande Compaignie kan vercocht worden, maer oock mennichte, ja ettelicke hondert duysenden cockos off palmboomen, als oock eenige sagouwboomen, daer eenige heele bosschen van sijn. Waeromme deese vercoopinge voorstelle, daer toe sijn diversche redenen dienende, voor 't eerst, dat de Comgaignie 't genot desselffs sall trecken: want nu alles in 't geheel ende ten deel onder d'borgerije ende die's begeeren gereparteert is, door welcker oorsaeck niemants iets ter hant will trecken off 't lant (ja plaetse daer sij seluer woonen) will verbeteren, daer toe sij tendeel gerechticht sijn: want sij seggen, gelijck de waerheyt is, woon ic nu hier, morgen elders, off op een ander oort van 't dorp ofte stadt daer 't den Gouverneur gelieft. Deese wanhoop, soo wanneer men haer 't landt vuyt de handt vercocht, soude wech genomen worden, ende een yder soude vlijt ende naersticheyt doen omme 't sijne te verbeeteren, daertoe sij niet licht koomen sullen, off 't moet haer gelt kosten: want men gemeenlick siet, dat gelt kost, geacht wort: oock souden dese plaetsen, op hoop van daer op te avanceeren, verbeetert worden. Dit sall den middel wesen om haer ten deel van 't droncken drincken te trecken ende wat anders bijder hant doen nemen: want sij nu, hoe menich borger ende getrouwt soldaet daer is, van des Compaengies middelen leven. Alhoewel dat de Compaignie ettelicke hondert duysent clappusboomen heeft, die meest all onder d'gemeenen man verdeelt sijn, ende d'geene die noch voor de fortten gehouden sijn, meest ontstoolen worden, dat men door de mennichte nyet weeten kan, is de Compaengie genootsaeckt arack ende ooly voor de fortten te koopen: ergo schade voor de hant, daer men anders groot gelt sall maecken, ende effenwel sall men tot de thiende gerechticht blijven, die meer im-

porteren sullen als 'tgeene dat men daer nu van geniet: weshaluen een poinct daer op gelet dient.

Voorder, wat belangende is het landt, sooveel aengaet het voorlandt van 't fort Amboyna tot aen 't gebercht, dat een groote schoone ende vlacke landouwe is, daer toe sijn de mesters gerechticht: want de Portugeesen voorgaende met ditto vlackte gedaen hebben datse wilden, daeromme wij daer oock toe gerechticht sijn; maer het geberchte houden d'Amboneesen voor haer, daer noyt geen Portugees te seggen heeft gehadt; doch wel eenige plaetsen vande inwoonders gecocht, die sij daernaer wederom aengeslaegen hebben, wanneer de Portugeesen vertrocken sijn geweest. Dit landt soude metter tijt seer verbeetert worden, wanneer 't in gedeelten vercocht wiert: want het alsdan affgepaelt, gesloot ende gegruppelt soude worden, daer 't nu ter contrarie gemeen is ende 't bestiael 't gantsche landt door loopt, waer door hun melck ende vet verloopen, dat met den voorigen middel voorkoomen soude worden. Oock soude men hier schoon coorenlandt konnen hebben, als oock eenich rijslant, daertoe sommige revieren dienstich om het lant naer begeeren te besproeyen.

Diversche bergen sijn onder 't fort oock sorterende, daer men seer bequaemelick wijnstocken soude konnen planten, ende middeler tijt, ja binnen 3 jaeren soo veel wijn soude hebben; als men soude begeeren: want de rancken, dat ick seluer bij experientie bevonden hebbe, binnen twee jaer schoone vrucht voortbrengen, ende dat 3 mael in 't jaer, off ten minsten 5 mael in twee jaer: ergo niemant will yet in 't werck stellen, om datse geen eygen lant en hebben.

Coorensaet most men maecken, daer vande vaste cust, Japan, China, off ander plaetsen te bekomen, als oock eenich ander saet, dat oock wel van hier ter bequaemer tijt kan geschieden, namentlick soo ras als 't van 't velt off de boomen compt, ende geen oudt verleegen goet,

als men tot nochtoe gedaen heeft. Alle coornwerck moet men in sijn stroo laeten, daer 't best in goet soude blijuen, als oock erritten, boonen ende ander saet, dat men gevoechlick in netkens kan doen, elck naer eysch, ende soo hangen in de constabels camerhutte off eenich ander bequaem plaets. Het ander fijn saet most in ander fijn eñ doorluchtich doeck, daer haer doeck bequaem ende goet toe sijn soude, gedaen worden, ende niet gelijck de Bewinthebbers tot nochtoe gedaen hebben, 'tselue in pampier bewinden ende in vaetgens gekuypt, in 't ruym off eenich ander gat worpen, daer 't verstickt, vergaen ende verbroeyt is. Oock naer één reys sendens en volcht niet meer. Hier op dient sonderlinge gelet: want men daer bequaem ende vuytter maeten vruchtbaer landen heeft.

In Banda most men soo well als in Amboyna op den voorigen voet procederen, namentlick in de cocusbomen, daer de Compaignie doch weynich proffijt van heeft, ende daer soo well als in Amb. onder den gemeenen man verdeelt sijn. Deese eylanden sijn altsaemen soo vol, dat het ongelooffelicken is: weshaluen ongelijck grooter somma als in Amb. souden opbrengen. De Indianen estimeren yder boom meer als 10 a 15 R. van achten.

Wat aengaet de nootenboomen, dat die oock, alhoewelse 't gantsche landt ouer staen, bij blocken verdeelt ende vercŏcht worden, en waer oock niet vreemt. Door deesen middel soude 't landt beter onderhouden worden: anders sal 't gants ende geheel verwilderen: want anders niemant sall plucken als bijder handt ende daer 't bosch suyver ende schoon is. Oock sall een yder wel genegen sijn ontrent de fortten ende bewoonde plaetsen te plucken, ende voorder niet. Oock soo deese landereijen niet vercocht worden en yemant eygendom aen heeft, sullen de boomen metter tijt vergaen ende nummer aengeplant worden, soo dat dit middel den eenigen welstant van 't landt is, ende ommers sullen dencken haer kynder eenich erff naer te

laetten, datse nu niet en doen. Tot op mijn vertreck van Amb. had geen borger off getrouwt persoon eenen boom geplant, maer quaemen daegelicx, wanneerse een huys off iets anders wilden timmeren, well versoucken eenige die haer in den wech stonden omme te houwen. Voor mijn vertreck heb ick den Gouverneur ouer de 4000 stucx helpen planten, waeromme sij gesamenderhant gemandeert werden voor de verckens ende bocken een hegge daer omme te maecken, datse met geringe moeytten doen kosten, want daer hout in grooter abundantie is. Soo andere haer niet te vooren en plantten, souden daer nummer om dencken: want sij te gemackelick door den touwack van deese boomen met een tapgen aen de kost koomen. Wederom komende ten propoost vande nootenboomen op de eylanden Banda, soo sijn daer oock onder loopende veel ende diversche fruytboomen, daer deese landen vuytter maetten seer mede begaeft sijn. Deese mosten al mede in de blocken vercocht worden, om daer door 't landt vrij te hebben: want nu 't landt gemeen is, ende een yegelick pluckt daer 't hem gelieft.

Veel luyden sullen daer weesen die de macht qualick sullen hebben op stont groote somma van penningen op te brengen: ouersulcx soude men haer op tijt ende met payen konnen vercoopen, dat sij middeler tijt konnen opbrengen: want een cloeck slaeff van dach tot dach 's daechs, man, vrouw, off aencoment jongelingh, een haluen reaell ende meer winnen kan met raeppen ende plucken der nooten.

Voorder dient noodich geleth, dat de Compaignie ommers aen de thiende gerechticht blijft, waer door alle voorvallende oncosten met goet gedaen sullen worden: want dit metter tijt de treffelicxste, heerlicxste ende gepeupleerste landen sullen worden, ende dat om haer schoonheyt ende bequaemheyts wille: want dit genoechsaem 't paradijs van Indien is.

Mede sij gerecommandeert dat met âlle moussons, ende dat met soo mennich schip dat innewarts aengaet, soo veel hoorenbeesten ende buffels, als oock hartten, hinnen, pauwen, gansen, eentvogels ende ander viervoettich gediert naer Amboyna, Banda ende de Moloucquo gebracht wert, als men daer in Java kan gecrijgen ende door de scheepen gevoert worden, welck bestiael namentlick in Amboyna veel kan gevoeyt worden: want het lant groot is, namentlick groff ende cleen wilt, dat daer seer soude aengroeyen ende middeler tijt het gansche landt van voorsien worden, soo dat niets vuytgesondert behoort te worden, off 't behoort daer gesonden te worden, dat ick op 't hoochste aen den Coopman op Grecee gerecommandeert hebbe.

Banda en soude soo veel bestiael niet konnen voeden als Amboyna, gemerckt dat deese eylanden kleen sijn; doch dat men effenwel soo veel darwarts sende als gevoeyt kan worden, van gelijcken oock van allerley ander wilt, dat men, gelijck oock de hoorenbeesten, setten sall op de onbewoonde eylanden. Alhoewell daer gheen waetter is, sullen effenwell tier hebben, gelijck volcomentlick gebleecken is op Pouwloay, daer de beesten, sonder datse eenich varsch water hebben, soo vet ende glad als elders sijn; maer off men soo wel hier als op Amboyna het bestiael aen de borgers ende gehouwde vercoopen sall, en weet ick niet: 'tselue soude mijns bedunckens door d'cleente van 't lant veel questie veroorsaecken: ouersulcx dat de Compaignie de beesten aen haer houwt, dat men deselue in 't wilde laet loopen, off door eenen harder des sauonts op een behoorlicke plaetse laetten drijven, yemants vande borgers daer over stellende, om door denseluen middel de melck ende booter voor des Gouverneurs taeffel ende siecken te bekoomen, ende het overige aen dengeenen die's begeert tot eenen civilen prijs te vercoopen. Omme niet alleenlick dit bestiael tot nut des melcx ende booters te

houden, soo soude van wegen de Compaignie eenen beenhacker geordonneert konnen, die tot contentement vande gemeente alle weeck soo veel beesten met kennis vanden Coopman off Gouverneur most slaen ende vercoopen als daer rijckelicke geconsumeert soude worden, ende dat tot eenen redelicken prijs, waer aen de Compaignie groot proffijt soude doen ende den gemeenen man groot gerieff soude hebben; want all is 't dat de Compaignie het ℔ tot eenen stuyver ende min verkoopt, soo sullense effenwel 3 a 4 cento winnen.

WERKEN van het Hist. Genootschap te Utrecht.
Nieuwe Reeks.

N°. 1. Bronnen van de geschiedenis der Nederlanden in de middeleeuwen. — Annales Egmundani . *f* 1.20.

N°. 2. Verbaal van de buitengewone ambassade naar Engeland in 1685 . . . . - 1.80.

N°. 3. Memoriën van Roger Williams . . . - 2.10.

N°. 4. Bronnen van de geschiedenis der Nederl. in de middeleeuwen. — Kronijken van Emo en Menko. - 3.70.

N°. 5. Hortensius over de opkomst en den ondergang van Naarden. Met 2 kaarten . . . . . . - 1.30

N°. 6. Bronnen van de geschiedenis der Nederlanden in de middeleeuwen — Kronijk van Holland van een ongenoemden geestelijke. (Gemeenlijk geheeten Kronijk van den Clerc uten laghen landen bi der see) . . . . - 2.30.

N°. 7. Kronijk van Eggerik Egges Phebens van 1565—1594. . . . . - 2.40.

N°. 8. De oorlogen van Hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw. - 3.80.

N°. 9. Verbaal van de Ambassade van Gaspar van Vosbergen bij den Koning van Denemarken, den Neder-Saxischen Kreits en den Koning van Zweden. 1625. . . . . 2.70.

N°. 10. Verbaal van de Ambassade van Aerssen, Joachimi en Burmania naar Engeland. 1625. . - 1.90

N°. 11. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Eerste Deel.* 1584—1618. . 4.00.

N°. 12. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Tweede Deel. Eerste Afdeeling.* 1618—1621. . . . . - 2.80.

☛ *Zie verder de achterzijde van den omslag.*

Nº. 13. Memorials and Times of Peter Philip Jurriaan Quint Ondaatje .

Nº. 14. Verhooren en andere bescheiden betreffende het Rechtsgeding van Hugo de Groot . .

Nº. 15. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Tweede Deel. Tweede Afdeeling* 1621—1626. . . . .

Nº. 16. Memorien en Adviezen van Cornelis Pieterszoon Hooft . . . .

Nº. 17. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes Wtenbogaert. *Derde Deel. Eerste Afdeeling.* 1626, 1627 . . . . .

DAGVERHAAL van Jan van Riebeek, Eerste Gouverneur aan de Kaap de Goede Hoop. .

KATALOGUS der Boekerij van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht. 3e uitgave. 1872 .

Abraham de Wicquefort. Histoire des Provinces-Unies des Pais-Bas depuis le parfait establissement de cet estat par la paix de Munster. Tom. I, II, III. .

Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wijck. Een Woord in het belang van het Nederl. Archiefwezen. 1846.

Bovenstaande werken zijn, voor zoover zij voorhan door de Leden tegen de helft van den prijs te beko

